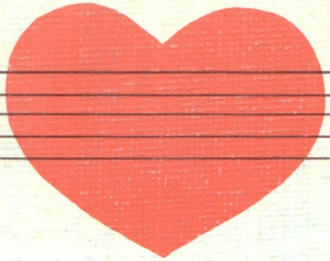
Dünya Kardeşliğinin Simgesi

JOAN BAEZ

YÜREKTEN KOPUP GELEN SES

ALTIN KİTAPLAR

ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ

ISBN 975 - 405 - 098 - 8

Yayına Hazırlayanlar NİLGÜN HİMMETOĞLU
CAN ATABEK
Kitabın Orijinal Adı AND A VOICE
TO SING WITH
Yayın Hakları (c) JOAN BAEZ
KESİM AJANSI
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
Kapak Düzenlemesi ORAL ORHON
Kapak Filmi KOMBİ GRAFİK
Dizgi ve Baskı ALTIN KİTAPLAR BASIMEVİ
1. BASIM / 1989

Bu kitabın Türkiye'de her türlü yayın hakları
Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince
Altın Kitaplar Yayınevi'ne aittir.

Adres
Celâl Ferdi Gökçay Sk. Nebioğlu İşhanı
Cağaloğlu - İstanbul
Tel : 522 40 45
526 80 12

JOAN BAEZ

YÜREKTEN KOPUP GELEN SES

TÜRKÇESİ :

İPEK ONGUN - BELKIS ÇORAKÇI

Teşekkür

Editörlerin, avukatların ve benim sorup durduğumuz sayısız sorular için yorulmaksızın araştırmalar yapan Nancy Lutzow'a, 1959-1975 dönemi için pek çok ayrıntıyı ve değerli fotoğrafları ortaya çıkaran Manny Greenhill'e, resim stokunu salonun halısı üzerine boşaltıp istediğimi seçmeme izin veren anneme (bunlar arasında kendi çocukluğumda yaptığım resimleri, lisede hazırladığım ödevleri, özel mektuplarımı bile bulmuştum), albümünden ödünç fotoğraflar veren babama, cesaretlendiren, teşvik eden, dinleyen, kesip yapıştıran Arthur Samuelson'a, kelime işlem makinesi kullanmamı sağlayan ve bir tanesini getirip mutfağıma kuran Steve Jobs'a, belleğimi dirilten, unuttuğum olayları hatırlatan pek çok dost ve akrabaya teşekkürlerimi sunarım.

İçindekiler

Önsöz 7

BÖLÜM BİR: «ÇOCUKLUĞUMUN KRALLIĞI»

1. Belleğimin Gözü» 13

BÖLÜM İKİ: «DOLUDİZGİN»

1. «Seni Dolduruyorum, Sevgi Kadehim» 49
2. «Blucinler ve Kolyeler» 76
3. «Geçmiş Günlerin Rüzgârları» 95

BÖLÜM ÜÇ: «BANA UFKU GÖSTER»

1. «Memphis'in Kara Meleği» 117
2. «Sonunda Johnny Tabancasını Çekti» 134
3. «Hiroşima İstiridyeleri» 159
4. «Düşler Diyarında» 175
5. «Sevgi ve Müzik» 197
6. «Sana Öylesine Tatlı Şarkı Söyleyeceğim ki...» 201

BÖLÜM DÖRT: «ŞİMDİKİ ZAMAN NE KADAR KIRAÇ?»

1. «Gül Döşeğe Uzanmak» 209
2. «Susmak Utanç Verici» 217
3. «Kırık Zincirlerimizin Üzerinde Dans Etmek» 224

4. «Oğlum, Şu Anda Neredesin?» 235
5. «Güneşin Savaşçıları» 276

BÖLÜM BEŞ: «SONUNDA ÖZGÜR»

1. Renaldo ve Kim? 289
2. «Bir Yabancıya Aşk Şarkısı» 306
3. «No Nos Moveran» 309
4. «Sasha'ya» 322
5. «Dünyanın Kaygılı Anneleri» 326

BÖLÜM ALTI: «MÜZİK ELİMDE DURDU»

1. «Kutsanmış Eza Çekenler» 331
2. «Cesurlar Gitmeli» 341
3. «Annelik, Müzik ve Sintesayzırlar 1975-1979» 352

BÖLÜM YEDİ: «ORTA YAŞA DOĞRU»

1. «Bir Zaman Sınavı» 359
2. «Geçenlerde Fransa'daydım» 365
3. Geçmiş Zaman Ne Kadar Parlak» 376
4. «Thalia'nın Hayaleti» 385
5. «Dürüst Ninni» 387
6. «Yürekten Gelen Bir İki Satır» 392
7. «Doğum Günün Kutlu Olsun Leonid Brejnev» 403
8. «Biz Dünyayız» 418
9. «Körfez Rüzgârları» 439

Sonsöz 442

Önsöz

Çalıştığım zaman Tanrı bana saygı duyar. Şarkı söylediğim zaman beni sever.

Tagore

Yeteneklı doğmuşum. Yeteneklerimden söz ederken pek tevazu göstermem; ama onlardan şükranla söz ederim. Çünkü onlar birer armağandır, benim yarattığım, gurur duyabileceğim şeyler değil.

Tüm soyaçekim, çevre, ırk ya da ihtiras kurallarını altüst ederek bana verilmiş olan en önemli yetenek, güzel bir sestir. İkinci yeteneğime gelince, o olmasa şimdi size çok farklı bir hayat hikâyesi anlatan bambaşka bir insan olurdum. O yetenek de sesimi ve onun sayesinde edindiğim her şeyi başkalarıyla paylaşma isteğidir. İşte bu ikisinin bileşimi bana ölçülemeyecek kadar büyük bir servet sağlamıştır... serüvenlerden, dostlardan ve küçük mutluluklardan oluşan bir servet.

Aşağı yukarı otuz yıldır, dünyanın çeşitli köşelerindeki yüzlerle konser salonunda şarkılar söyledim: Doğu ve Batı Avrupa, Japonya, Avustralya, Kuzey Afrika, Güney, Orta ve Kuzey Amerika, Kanada, Ortadoğu ve Uzakdoğu. Vietnam Savaşında, Hanoi'deki sığınaklarda şarkı söyledim; Tayland'da Laos'lu mülteci kamplarında, Malezya'da, gemilerde barınan yersiz

yurtsuzlar için şarkı söyledim. Bazı olağanüstü dünya vatandaşlarıyla tanışma fırsatı elde ettim. Kimi ünlüydü, kimi ünsüz. Andrei Sakharov ve Elena Bonner; Arjantin'de, **Kaybolanların Anaları Derneği** üyeleri; Belfast'da, Mairead Corrigan; Bertrand Russell, Cesar Chavez, Orlanda Letelier, Rahip Tutu; Lech Walesa; başkanlardan Corazon Aquino, François Mitterand, Jimmy Carter, Giscard d'Estaing ve İsveç Kralı. Uluslararası Af Örgütü kanalıyla gerek sağ, gerekse sol hükümetlerin baskısı altında tutulan, işkence edilen, ama yine de neşe, umut ve cesaretlerini yitirmemiş olduklarını büyük bir şaşkınlık ve hayranlıkla izlediğim siyasi suçlularla tanıştım. Ve nihayet, fikirlerimi güçlendirmemde, onlar doğrultusunda eyleme geçmemde en büyük etken olan ünlü kişiyi, Martin Luther King, Jr.'ı tanıdım.

Müzik dünyasına girişim, Bob Dylan ve Beatles'dan tutun, Luciano Pavarotti'ye kadar dönemin en yaratıcı sanatçılarıyla tanışmamı sağladı. Son altı yedi yıl müzik açısından benim için zor yıllardı, gerçi müzik dünyası bana hâlâ mesafeli bir saygı sergiliyorduysa da, mesafeli bir saygı karın doyurmuyor. Yaptığım müzik diğer ülkelerde değil de kendi ülkemde pek yerini bulamamıştı, böyle olunca da kendimi ülkemde dışlanmış hissediyordum.

Özel yaşamıma gelince... oldukça karışık ve herkesin dilindeydi, ama son zamanlarda ummadığım kadar huzurluyum. kendimi olduğum gibi kabul etmiş durumdayım. Bir zamanlar, evlenip bir dolu çocuğum olsun isterdim. Ben, bol alevli bir ocak başında türlü pişirirken onlar etrafımda dolansınlar, kocaman Saint Bernard cinsi köpeğimizin sırtına binsinler, yumurta çarpıcısının üstünde kalmış unlu, yumurtalı karışımı yalasınlar... Heyhat, bu düşlerle gerçek becerilerim birbirini hiç tutmuyordu ve David Harris'le evliliğim 1974 yılının Ocak ayında sona erdikten sonra çoğunlukla yalnız yaşadım. Arada sırada romantik birlikteliklerim olmuyor değildi, ama bunların en iyileri bile şahane ve büyülü birer uyumsuzluk örneğiydi. En sonuncusu, yarı yaşımda genç bir Fransızdı. Hayatıma sisli bir öğ-

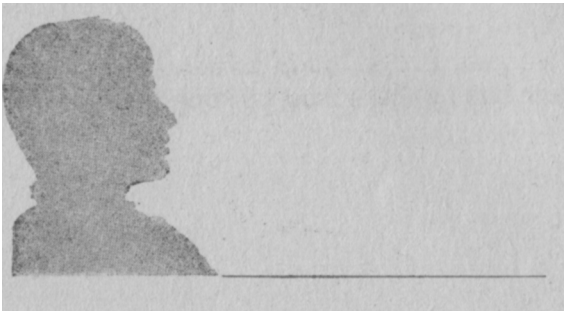
leden sonra at binerken girdi ve dört yıl boyunca ruhumu ısıttı, günlerime pırıltı kattı. Sanatım, işim, ailem, dostlarım, oğlum Gabe ve Tanrıyla kurduğum ilişki yaşam boyu beni ayakta tutan güçler oldu.

Yaşamımdaki tüm bu değişimlere karşın, sosyal ve siyasal görüşlerim hayret verici bir biçimde aynı çizgide kalmayı başardı. Şiddete karşı oldum hep. Yıllar geçtikçe aşırı sağ ve aşırı solun ideolojilerine; neden oldukları ve olmakta devam ettikleri acılara daha bir derinden öfke ve üzüntü duyar oldum. Burada, ülkemdeyse gelişmekte olan bir akım, «yeni milliyetçilik», Ramboizm, narsissizm ve sürekli kendinin iyi ve doğru olduğuna inanmak, bizim kültürel, ruhsal, ahlaksal ve sanatsal değerlerimizi zedelerken, kendi sınırlarımız dışında olup bitenleri gerçek yüzüyle görmemizi engelleyecek ya da en azından aldırmaz bir tutum içine girmemize neden olacak. Uzun süre Uluslararası Af Örgütü için çalıştım. Şu sırada da insan hakları ve silahsızlanma konularında projeler geliştirme amacında olan **Humanitas** adlı kuruluşun başkanıyım. Ve tuhaftır, 1980'lerin «külleri ve sessizliği» diye adlandırdığım durgun dönemden çıkış için atılan ilk adımları benim meslek dalım, yani müzik sağladı. Live-Aid kampanyasının ve bunu izleyen diğer kampanyaların itici gücü hep müzikti.

Bu kitabı California'daki evimin mutfağında yazıyorum. Oğlum Gabe lise son sınıfta ve benimle kalıyor. Yazmayı seviyorum... özellikle de kışın, sabahın erken saatlerinde, sırtımı şömineye dönmüş, alevlerin sıcaklığını hissederek küçük masamda, yazmayı seviyorum. Bir yandan kitabımın son düzeltmelerini yaparken, bir yandan da altı yıldan bu yana ilk kez yapacağım plağın hazırlıkları içindeyim. Penceremin dışındaki güller kış gelmeden bir kez daha açacaklar. Yaşamımın özel, siyasal, ruhsal ve sanatsal çizgilerini izlemek, zamana ve koşullara göre arasıra biraraya gelişlerini, ayrılışlarını saptamak iki yılımı aldı. Bu kitapta sevdiğim insanları anlattım. Her şeyi hatırladığım gibi aktarırken, benim belleğim de çoğu insanınki gibi

oldukça seçici. Ama herkeste olmayan canlı bir hayalgücüne sahip olduğumun da farkındayım. Bu gerçekleri yazmamın birinci nedeni, çok değişik bir hayat sürmüş oluşum ve bunu herkese anlatmak isteyişim; ikincisi ise henüz kırk beş yaşında, üretken, faal, sesim açısından en olgun devremde oluşum ve bu nedenle de yitip gitmek, sadece eskiye ait olmak ya da birilerinin geçmiş günlerle ilgili nostaljik duygularının odak noktası olmak istemeyişim. Üçüncü ve en önemli nedenime gelince... yaşadığımız şu garip zamanda, ileriye doğru yoluma devam etmeden önce dönüp dikkatle geriye bakabilmek için, yani kendim için yazıyorum.

BÖLÜM
BİR

«ÇOCUKLUĞUMUN KRALLIĞI»

1
«Belleğimin Gözü»

Her şeyi ondan öğrendik. Azar azar, yıl be yıl, otomatik çamaşır makinaları, kurutucular, bulaşık makinaları, marifetli fırınlar, geliştirilmiş elektrik süpürgeleri ve ütü istemeyen giysiler ortaya çıkmadan çok önce. Annem tavuktu, babamsa horoz. Bizler de küçük civcivler, küçük yardımcılardık. Akşam yemeği için saat altıda eve geldiğimizde, annem önlüğünü çıkarıp iskemlenin arkasına asardı. Ellerini mutfak havlusuyla kurulayıp, saçını şöyle bir geriye ctar, masanın başındaki kendi yerine oturur ve günün yorgunluğunu belirtircesine derin derin içini çekerdi. Çok, çok güzeldi.

İki kızkardeşin küçüğü olan annem Joan Bridge, Edinburgh, İskoçya'da doğmuş, Amerika Birleşik Devletlerinde büyümüştü. Annesi o daha iki yaşındayken ölmüştü. Babası sürekli otoriter kadınlara âşık olan, iyi kalpli, liberal görüşlü, aydın bir Episcobal din görevlisiydi. Annemden iki yaş büyük olan ablası Pauline, anneleri öldükten sonra eve gelen iki üvey anneden de çok kötü muamele görüyor, dayaklar yiyordu. Tüm bu kötü koşullara karşın Pauline, bir Renoir tablosunu anımsatır güzellikte gelişiyordu. Açık renk saçlı, açık tenliydi; iri göğüsleri, hülyalı fakat hüzün dolu gözleri vardı. Kimseyi suçlamaz, her şeye ses-

sizce katlanır ve hep bağışlardı. Bu Hristiyanca davranışını, önce yıllarla acı çekerek, daha sonra da ömrü boyu üzerinden atamadığı derin bir melankoliyle ödeyecekti. Anneminse kötü muameleden çok ilgisizlikti sorunu. Üvey annelerinin vahşice davranışlarına karşı çıkıyor hatta gerektiğinde fiziksel güç kullanıyordu. Annem esmer güzeliydi, ince ve çekiciydi. Güzelliğinin de hiç farkında değildi.

Pauline, kitaplara, doğaya, dansa, şiire ve babasıyla kurduğu aydınca dostluğa sığınmıştı. Annemse, yaz tiyatrolarında, ormanda, kaçıp saklanabileceği dostlarının evlerinde ve daha sonra kısa bir süre için de olsa, çocukluk günlerinin o kara sayfalarında yatıştırıcı bir merhem gibi gelen Oakwood Okulu günlerinde sığınak bulmuştu. Ve, kızkardeşler birbirlerine sığınıyorlardı.

On sekiz yaşına gelince Pauline, dalgalı saçlı, yakışıklı bir sanatçıyla evlenip Maine'de sanatçıların yaşadığı bölgeye yerleşti. Babaları iki çocuk daha dünyaya getirttikten sonra ciğerlerindeki hastalık nedeniyle ölüm döşeğindeydi. Bu arada annem bir dizi eve evlatlık olarak verilmişti. Bu yeni anneler ona güzel giysiler alıyor, sevgiyle sarmalıyor ve karaya oturmuşcasına çarpılmış yaşamına bir düzen getirmeye çalışıyorlardı. Annem o günleri sisler arasında kalmış düşlerden söz edercesine anlatırdı. Hayatta ne yapacağını hiç bilmiyordu. Sanki rüzgâra kapılmış bir yapraktı, bir o yana savruluyordu, bir bu yana. Aktris olma isteğini, hırslı olmadığından ve analıkları da onu yönlendirmediklerinden gerçekleştirememişti. Bir darbeyi atlattıktan sonra soluk alıp yeni bir darbenin inmesini beklerken, babamla tanışmıştı.

Günlerden bir gün Drew Üniversitesindeki bir dansa gitmişti kavalyesinin kolunda. Ve punç kasesinin üzerinden gözlerini salonda gezdirirken (onların tanışmasını ben hep böyle hayal etmişimdir) çok yakışıklı genç bir adamı farkedivermişti. Genç adam koyu tenli, gür, siyah, dalgalı saçlıydı, düzgün ve bembeyaz dişleri vardı. Okulun merdivenlerine oturmuş, etrafını çe-

virmiş gülüşen kızlara uçak sesleri çıkararak, elleriyle bombardıman uçaklarının dalış taklidini yapıyordu. Hayranlarının çemberi dışına baktığında annemi farkedip, ona göz kırpmış. Annem öylesine utanmış ki, kızaran yüzünü saklayabilmek için oradan hızla uzaklaşıvermişti.

Daha sonra babam olacak olan bu delikanlı, ülkeye Pueblo, Meksika'dan, iki yaşındayken gelmiş. Babası Katolik Kilisesinden ayrılıp, Methodistlere katılmış, daha sonra da Amerika'ya gidip, fakirler için çalışmaya karar vermiş. Albert zeki, sorumlu, yakışıklı, yaratıcı ve çalışkan bir çocukmuş. Anne babasına ve Tanrıya derin bir saygısı, geri kalan her şeye karşı da derin bir merakı varmış, hele de cristal-set radyolara. Brooklyn'de yaşıyorlarmış, Albert on dokuz yaşına gelince babasının kilisesinde ilk vaazını vermiş. Büyüdüğü o karanlık eve, babaannemle dedemi ziyarete gidişlerimizi hatırlıyorum. Dış kapıdan içeri girip, o karanlık ve rutubet kokan, esrarengiz koridor boyu yürüdükçe, sanki ısı on beş derece birden düşerdi. Babası Palmolive sabunu kokar, keyifli keyifli kıkırdardı. Annesindense çok korkardık, sert bir kadındı. Babam ilk önceleri papaz olmak istemiş fakat daha sonra matematik lehine fikrini değiştirmiş ve sonunda fizikte karar kılmıştı.

Annemle tanıştığında Albert Baez hem çalışıyor, hem de üniversitede okuyor, kendi elleriyle yarış arabasına dönüştürdüğü bir Model-T araba kullanıyormuş.

Uçak sesleri ve o ünlü göz kırpmadan tam bir yıl sonra Al Baez, Joan Bridge'i davet edecekti. Evlenip, kendine ait bir evi olacağı fikri anneme bir peri masalı gibi gelmiş olmalı. En çok da çocukları olsun istiyordu. Özellikle de kız çocuk istediğini gayet iyi biliyorum. Nitekim, üç kızı oldu. 4 Ekim 1939'da, Orange'da doğan Pauline Thalia; 9 Ocak 1941 de, Staten Island'da doğan Joan Chandos ve 30 Nisan 1945 de Stanford, California'da doğan Mimi Margharita. Mimi doğmadan önce babamın master çalışmaları için Stanford'a göçmüştük. Kesildikten sonra küçük tepecikler oluşturan saman yığınlarının bulunduğu geniş

bir tarlaya bakan güzel ve küçük bir evde oturuyorduk. Annemle babamın o tarlanın önünde bisikletlerine dayanmış bir fotoğrafları hâlâ durur; gözlerinde güneş, saçlarında rüzgâr. Annemin örgülerinden kaçan birkaç tutam saç, babamın alnına değiyor.

Annem arka bahçemizde bezelye yetiştirirdi. Yere çaktığı kazıklara bağladığı ipler, tahta perdeye kadar uzanır, bezelyeler bunlara sarılarak büyürdü. Komşumuzun dut ağacı da gözümün önünde canlanıyor. Dalları öylesine yerlere kadar eğilmişti ki, altına girip, saklanabilirdi insan; sonra da oradan etrafı gözetlerken, bu arada ağzı, yanakları ve elleri dut lekesi içinde kalırdı. Sebze bahçemizde, tavşanımızın kafesini görür gibiyim, bir de üzerinde çarşaflarla, minik giysilerin tahta mandallarla tutturulmuş olduğu boydan boya gerilmiş çamaşır ipini. Ön bahçemizde, yolun iki yanına sıralanmış ağaçların baharda pespembe çiçeklerle donanmış halini de görebiliyorum. O pembe bahar çiçeklerini salkımlar halinde giysime iğneler, saçlarıma takardım. Hele bir geceyi hiç unutamıyorum; annemle babam beni öpüyor, seviyorlardı. Beni kaldırıp, pencereden dışarısını gösterip, gümüş renkli ayla, etrafında pırıldayan yıldızlara hayranlıklarını belirtiyorlardı. O anda hangisini daha çok sevdiğime bir türlü karar veremiyordum. Önce babamı kucakladım sonra annemi sonra tekrar babama döndüm. Yüreğimde baharın kıpırtıları, alnımda şans yıldızının pırıltısı. İşte California'daki ilk evimizde sahip olduklarım...

Mimi doğduktan sonra ev küçük gelmeye başlayınca, babam Peninsula Okulunda yatakhane sorumlusu olarak görev aldı.

Yuvaya gitmek istemiyordum çünkü oğlan çocukları eteklerimi çekiştiriyorlardı. Ben de tulum giymeye başladım. Sınıfta yaramazdım, maskaralık yapmak ve sınıf düzenini bozmakla suçlanıp, ceza olarak, süt ve kurabiye saatinde antreye kapatılırdım. Oysa benim asıl amacım bir an önce eve gidip, annemle birlikte olmaktı.

Annem de artık okul sahasında olduğundan, bu kaçışlarım kolay oluyordu. Annemin odasına varınca, kendimi masal plaklarımı dinleyerek avutuyor, bebeklerimle çay partileri düzenliyor, **Üç Küçük Domuz** adlı öykü kitabıma bir şeyler karalıyor ya da anneme yardım ediyordum. Dışarı çıkınca, kendi başıma oynuyor, meşe ağaçlarına tırmanıyor, servilerin altında büyüyen marulları koparıp koparıp yiyor, bez bebeğim Raggedy Ann'le yürüyüşlere çıkıyordum.

Kısa bir süre sonra, Tia (sevgili teyzemiz Pauline) kocasından ayrılıp, iki çocuğuyla birlikte batıya geldi. O ve annemler Glenwood Caddesinde kocaman bir ev satın aldılar. Amaçları, babam bir yandan ders verip, doktorası için çalışırken, bir yandan da bu büyük evin odalarını kiralamaktı - kiracılarımızın sayısının bazen beşe kadar yükseldiği oluyordu. Kimler bize pansiyoner olmamıştı ki, kolej öğrencileri, Çinli bilim adamları, denizciler, yazarlar, otobüs şoförleri, nereden gelip nereye gittiği belli olmayanlar ve bir de viyolonselist - bu viyolonselist o kadar güzel çalardı ki, annem eğer o sırada koridorda temizlik yapıyorsa, hemen elektrik süpürgesini gürültü etmesin diye durdurur ve öylece ayakta onu dinlerdi. Bense kapısının önünde yere oturup onu dinlerken, bir yandan da büyüyünce acaba senfoni orkestrasında viyolonselist mi olsam yoksa biçimli bir şekilde tırnaklarımı mı uzatsam diye düşünür dururdum.

Beş yaşıma geldiğimde, dünyanın diğer taraflarındaki bazı çocukların geceleri aç yattıklarını farkeder olmuştum. Bunun yanısıra karıncaların üzerine yanlışlıkla basınca, kırık bacaklarını sürüyerek oldukları yerde dönüp durduklarını biliyordum. Kimbilir ne kadar canları yanıyordu. Küçük kardeşim Mimi de bağırarak ağladığı zaman, canının yandığını biliyordum ama nedense karıncalara ve diğer böceklere acıdığım kadar kardeşime acıyamıyordum. O aralar komşunun bebeğini çimdikleme dönemindeydim. Öbür çocukların bir yerlere gitmelerini bekledikten sonra, arabasının içinde oturan, bebek pudrası, mama ve kusmuk kokan bu küçük ve tombul yaratığa yavaşça yaklaşır-

dim. Kısa ve yumuk kollarını büyük bir mutlulukla sallar, önündeki boncuklara çenesini çarpıp, salyasını akıtırken önce o yumuk kolu hafifçe okşardım. Daha sonra büyük bir heyecan ve telaşla kolunu bir güzel çimdikler, bebeğin yüzünün buruşmasını, dudaklarının aşağı doğru sarkmasını ve bacaklarını keyifli keyifli sallamayı bırakıp, keskin bir feryat koyuvermesini izlerdim. Ardından suçluluk duyar, bebeği kucağıma alır, yaptığımın anlaşılacağından korkarak onu sakinleştirmeye çalışırdım, bir yandan da onu böyle ağlattığım için gerçekten üzülürdüm. Bebeği kucağımda sallayarak, mutfağa gider, «Ah Bayan Robinson, Luke birden ağlamaya başladı, ben de onu susturmaya çalışıyorum,» derdim. Bebeğin annesi, onu kollarımdan alıp, bir yerlere giderdi. Bebeğin ağlaması onu pek etkilemezdi. Ne de olsa Luke sekizinci çocuğuydu ve Bayan Robinson gürültüye alışıktı. Tutup da, bebeğin kolunda çimdik izi var mı, diye bakmak, en son yapacağı şeydi.

Pansiyonumuzda, pazar akşam yemekleri hep birlikte yenirdi. Annemle Tia rosto, patates püresi hazırlar, bahçemizde yetişen sebzelerle yemek yaparlardı. Ablam Pauline'le ben sofrayı hazırlardık. Bu görevi, teyzem Tia'nın çocukları; müthiş bir bellek ve yüksek düzeyde zekâsı olan, klasik müziği bile sırf kulaktan çalabilen on beş yaşındaki erkek delisi kızı Mary'le, bir baba tarafından şiddetle çeki düzen verilmesi gerekmekte olan, bodrumdaki odasında ateşler yakan, sigara içen, okuldan atılan ve berbat arkadaşlarıyla sürekli sorun yaratan, on üç yaşındaki Skipper'la dönüşümlü olarak yerine getirirdik. Skipper benim en sevdiğim kuzinimdi. Hep birlikte elele tutuşup, «Thank You for the World So Sweet» şarkısını söyledikten sonra babam pikaba bir Bach, Brahms veya Beethoven plağı koyar, annem rostoyu kesmeye başlar, pansiyonerlerimizse aralarında sohbet oluşturmaya çalışırlardı. Pauline'le ben masanın altından birbirimizi çimdikler, tekmeler atardık, Daha neredeyse doğru dürüst yürümeyi öğrenmeden dans etmeyi becerebilen Mimi, hemen ortaya çıkıp parmak uçlarında dönmeye baş-

lar, sonra da herkesin hayret dolu bakışları arasında plakları değiştirirdi. Pauline'le benden başka herkes onun bu son numarasına pek bir bayılırdı. Siyah saçları, mavi gözleriyle «en küçük» çok güzeldi. Pauline'le ben ona karşı tam bir ittifak oluşturmuştuk.

Annemin albümlerinden birinde, bir fotoğrafım var. Pırıl pırıl parlatılmış büyük meşe yemek masasında yalnız başına oturuyorum. Üzerimde dore düğmeli, lacivert kadife giysim var, onun üzerine de delik işli beyaz gömleği giymişim. Gözlerimde, öğleden sonra uykusunun henüz atılmamış ağırlığı var. O duyguyu çok iyi anımsıyorum, sanki omuzlarımı tonlarla ağırlık çökertiyor, gözkapaklarımsa balçıktan yapılmış gibi. İyice uyanmak, canlı olmak, koşmak, oynamak istiyorum. Ama tüm yaşamım boyu zaman zaman beni etkisi altına alacak olan o garip duyguların tâ o zamanlarda bile beni etkilediği açık. Yeni bir yemek çantasının gıcırtısı beni dehşete düşürürdü. Okulda tulum giymek yasak olduğundan, kazaklarımı belime bağlayıp, kollarıyla dev düğümler atardım. Sık sık midem bulanırdı, kaç kez öğretmenlerim tuvalette başımı tutmuşlar, boşu boşuna çıkarıp ferahlamamı beklemişlerdi. Bu kusma korkusu beş yaşında başlayıp, bugüne dek (gerçi epeyce azalarak) sürdü. Acaba güneşli çocukluk dünyamı böylesine sarsan neydi ki, açıklanmayan, anlaşılamayan bir korku oluşmuştu? Hiç bilemiyorum. Hiç bilemeyeceğim de. Her yıl sonbaharın o ilk altınsı serinliği çöktüğünde veya akşamüstü hava yavaş yavaş kararırken, bir umutsuzluk duygusu, bir felâket beklentisi, derin bir melankoli benliğimi sarıverir. Tutulur kalırım, kollarımdaki, bacaklarımdaki tüyler diken diken olur, bir ürperme tüm vücudumu sarar. O anda beni hiçbir şey ısıtamaz. Üzerinde uyunduğu belli olan hafifçe dağılmış örgülü saçları, hafif somurtuk ve mahmur bir yüz ifadesi, kara gözlerindeki kuşkulu bakışlarıyla, masanın başında oturan bu pırıl pırıl küçük insana bakarken, onun kendini o buz gibi karmakarışık duygulara iten rüyayı zihninden cesaretle atmaya çalıştığını görür gibiyim. Hep aynı

düşü görürdüm: **Evdeyim, gece eve bir şey giriyor; o şeyin varlığı ölümcül... Avaz avaz bağırıyor ve kaçıyorum ama öğle uykusuna yattığımda o yine geliyor ve yatağıma giriyor. Sonra, ben gizlice ona bakmaya çalışırken, öfkeli bir ses, «Bakma bana!» diyor ve ben çok utanıyorum.**

Bütün anımsadığım bu kadar.

Pansiyonculuğumuz babam diplomasını alana kadar yani iki yıl sürdü. O zamanlar Stanford'un genç ve parlak bilim adamlarının çoğu atom bombasıyla ilgili araştırmaların yapıldığı Los Alamos, New Mexico'ya gidiyorlardı. Babam daha o günlerde atom bombasının yıkıcı gücünün farkına varmıştı. Onun için de, New York'taki Cornell Üniversitesinde, fizik araştırmacısı olarak göreve başlamayı yeğledi. Buffalo'dan bir saatlik mesafede olan Clarence Center adında sekiz yüz kişilik küçük bir kasabada ev tuttuk. İki katlı evimizin sokağında akçaağaçlar sıralanmıştı. Artık sakin bir yaşantı içine girmiştik. Pauline'le ben piyano dersleri alıyorduk. Annem yemek pişirirken kendi kendine şarkı mırıldanır, ben de mutfaktaki kocaman radyonun başına geçip, dönemin popüler dizilerini dinlerdim. Yeni okulumuz küçüktü. Artık okulu bırakıp, eve kaçmıyordum. Tersine okulda kalıp, hep pekiyi alıyordum. Bütün bunların üstüne, artık benim de, en iyi arkadaşım vardı. Adı Lily'di ve gerçek bir çiftlikte yaşıyordu. Küçük domuz yavrularını ilk kez onlarda görmenin yanısıra, yine ilk kez samanlıkta onlarda kaldığımda uyumuştum.

Kısa bir süre sonra babama, Cornell'deki araştırmaların başına geçmesi için teklif geldi. Görevin ne olduğu tam olarak açıklanmıyordu, devlet sırrıydı. Dolgun bir maaş ve işe başlamadan önce uçak gemisinde üç haftalık bir tanıtma turu öneriliyordu. Bir süre sonra iş biraz daha açıklığa kavuşunca, hem denizde, hem de karada geliştirilmesi düşünülen büyük proje, Operation Portrex'de çalışmasını istedikleri anlaşıldı. Pek çok şeyin yanısıra savaş jetlerinin denenmesiyle de görevlendirilmişti. O zamanlar için bu çok yeni bir gelişmeydi. Milyonlarca dolar akıtılan bu proje hakkında az şey bilecek, bildiğini de ko-

nuşamayacaktı. Annem, babamızın bize «deniz»den yazdığı mektupları gösterirdi. Mektuplarında kendinin, fırtınada kamarasında sallandığını gösterir karikatürlerini yapmıştı. Babamı deniz tutmuş, adamakıllı hastalanmıştı.

Bütün bu çalışmaları sırasında babam, atom bombasının getireceği felâket karşısında, «savunma» diye bir şeyin olup olamayacağını kendine sormaya başlamış. Bir yandan da kendisine önerilen, ailesini o vakte kadar olmadığı ölçüde rahat yaşatabilecek maaşı düşünüp kararsızlık içinde bocalarken, annem kilisemizi değiştirmemizi önerdi. Annem aslında pek dindar bir kadın değildi ama babamın hatırı için Presbiteryen Kilisesine giderdik. Ben, kendi hesabıma kiliseye gitmeyi seviyordum. Rugan ayakkabılarımı vazelinle parlatır, güzel giysilerimi giyer, annemin yanında oturup onun parfüm ve pudra kokusunu içime çekerdim. Herkes ayağa kalkıp, ilâhiler söylemeye başladığında, annemin sesi herkesinkinden yüksek ve güzel çıkardı, en azından ben öyle düşünürdüm. Kilisedeki görevlilerin yumuşak bir hışırtıyla dolaşarak, yardımları toplamalarına, küçük kâğıt zarfların, yardım tabağına kaydırılırken çıkardıkları sese, hanımların para vermek için açıp kaparken çantalarının çıkardığı çıtırtılara bayılırdım. Ama şimdi annem, babam doğru yolu bulup, huzura kavuşabilsin diye, biz masumları önüne katmış, Buffalodaki Quaker toplantı evine götürüyordu.

Quaker toplantısı - tam bir felâket! Ruh karartıcı giysiler içinde bir oda dolusu insan; kimi gözlerini kapamış kazık gibi oturuyor, kimi de yüzünde garip bir mutluluk ifadesiyle gözlerini dikmiş, tavana bakıyor. Yaşlıların çoğunlukta olduğu bu grupta, bir tek süslü insan yoktu. Bizim yaşımızda çocuklara gelince, gerçi birkaç tane vardı ama onları da hiç gözümüz tutmadığından, olup olmamaları bizim için pek farketmiyordu. Anne babalar «hoşgörülü»ydüler. Bu sözcüğün anlamını, her pazar, iskemlesinden aşağı kayıp, yerlerde sürünen o çekilmez, kızıl saçlı çocuğu görünce anladık. Bir seferinde Pauline'in kendisine kötü kötü baktığını farkedince, gelip Pauline'in bacağını ısır-

mıştı da, zavallı oblam ağlamamak için kendini güç tutmuştu. O çekilmez çocuğun annesi, hem de tam o toplantıda kalkıp, çocukların Tanrısal varlıklar olduğu üzerine bir konuşma yapmaz mı? Pauline'le ben bakışlarımızla onu çiğ çiğ yiyecektik neredeyse.

Her toplantıda sadece yirmi dakika oturmuş olmamız hayret verici. Oysa pazar günleri zamanın ağırlığı genç ruhlarımızın üzerine nasıl da çökerdi. Sadece karın gurultularının, gırtlak temizlemelerinin ve arada sırada «aziz ruh»un konuşmaya ittiği birinin verdiği mesaj dışında, insanın içini karartan o monoton sessizlik... İsteyen büyükler tam bir saat orada kalırlardı ama bizler yirmi dakika sonra toplantıdan çıkarılır, Quaker Pazar Okuluna götürülür, oradaki yaşlı bir kadına teslim edilirdik. Pauline'le ben, daha ilk günden beyaz saçlı öğretmenimizi sevmemeye kararlıydık oysa iyi yüreği sevgi dolu bir insandı ve büyük bir azimle bizlere doğanın harikalarını tanıtmaya çalışıyordu. Bir pazar günü, yaşları beşle on arasında değişen küçük grubuna, «Bugün bir mucizeye tanık olacağız,» dedi ciddiyetle.

«Bir mu - ci - ze, aman, aman,» dedim ben.

«Ne aptallık!» dedi Pauline.

Yaşlı öğretmenimiz büyük bir karton kutu içinde, koyu renkli toprakla gübreyi kırışmış elleriyle karıştırıyor, topak olmuşları öylesine bir özen, sevgi ve beceriyle ufalıyordu ki, şu anda bile o sahneyi görür gibi oluyor ve ağzımın sulandığını hissediyorum. Küçük teneke kutularımızı bu toprakla doldurttu sonra bahçe önlüğünün cebinden bir avuç beyazımsı yeşil fasulye tohumu çıkardı. Hepimiz teneke kutularımıza bir fasulye tohumu ektik, suladık, pencerenin içine koyduk ve daha oradan çıkarken bu olayı unutup gittik.

Ertesi pazar, teneke kutularımızın içine baktığımızda bir filizin topraktan çıkmış parlak ucunu gördük. Yaşlı hanım çok mutluydu. Kış güneşinin aydınlattığı odada ayakta duruyor, topuzundan kaçmış beyaz saç tutamları çocuksu bir sevinçle parlayan yüzünü çevreliyordu.

«Kabuğunu kırıp dışarı çıkabilen bu harika filiz güneşi arıyor, güneşe uzanıyor,» diye açıklamasını yaptıktan sonra ekledi, «Bizim de hayatımızın her gününde bunu yapmamız gerek.»

İtiraf etmeliyim ki, mucize bizi pek etkilememişti. Verilen dersi de anlamadığım bir gerçekti, nitekim on sekiz yaşına gelip evden ayrılınca, toplantılara da gitmez olmuştum. Yeniden dönmem için yirmi yıl geçmesi gerekiyormuş. Kırk yaşlarında, orta yaş bunalımını yaşadığım günlerden birinde, uzun ve yorucu bir rüyadan tam uyanmadan, Buffalo Quaker toplantısındaki yaşlı, beyaz saçlı öğretmenimi gördüm. Hâlâ o güneş dolu odada duruyor ve minicik filize bakarak gülümsüyordu. Yaptığım terbiyesizlikler için özür dilemek istedim ama o sisler içinde kayboldu, bense ağlayarak uyanmıştım. Bu olay üzerine yeniden toplantılara gitmeye karar verdim, o zamandan bu yana düzenli olmasa da toplantılara katılıyor ve biraz geç olmakla birlikte fasulyenin mucizesini artık kavramış bulunuyorum.

Aslında babamın rahatça vicdan muhasebesi yapabilmesi için geldiğimiz Quaker toplantıları semeresini vermiş, babam bu huzurlu ve sessiz ortamda kararını alabilmişti. Bundan böyle barışsever (pasifist) olacaktı. Savunma için gerekli araştırma ve işlerde çalışıp, zengin olacağına, yaşamını bir profesör olarak sürdürecekti. Bizim, diğer küçük kızların büyürken almak istedikleri bir sürü güzel ve gereksiz şeylerimiz hiç olmadı. Onların yerine vicdanı rahat bir babamız vardı. Bize bırakacağı mirassa, dürüstlüğü olacaktı.

Şaşı gözlü piyano öğretmenim Bay Everette, üç notalık, «Ann, Ann, Sister Ann» şarkısının çalınışını ve diez'ler, bembol' ler hakkında gerekli bilgiyi verdikten sonra eve döndüğümde, kimsenin beni görmediğine emin olduktan sonra bir nota kitabını alıp, sayfaları karıştırmaya başlamıştım. İçinde en az diez ve bemol olan, en kısa parçayı, Beethoven'in Sonata'sını (Opus 42) bulunca, tüm notaları teker teker kendi başıma öğrenmiştim. Bunu başarabilmenin bana verdiği mutluluk, Clarence Center'deki günlerimiz boyunca içimi ısıtmıştı.

Tekrar yollara düşmüştük. Beşinci sınıfı güney Callfornia'da bitirdim çünkü Popsy (babamıza taktığımız ad) Redlands Üniversitesinde fizik öğretiyordu. Rüyalarımda en çok dönüp gittiğim ev, Redlands'deki tek katlı, beyaz evimiz... Evin önündeki çimenliğin bir tarafında annemin baktığı renk renk güller vardı. Sağımızda bizim eve çok benzeyen bir başka ev, sol taraftaysa Bayan Fisher'in nar ağaçlarıyla sınırlandırdığı diken dolu boş bir arazi vardı. Bayan Fisher bu nar ağaçlarının ardına saklanarak rutubetli evinde, yaşlı köpeği Sunny'le yaşardı. Kapı önündeki balkonumuz sarmaşıklar içindeydi. Babam bu eve on bir bin dolar ödemişti. Annemle babamın mahallemizin en zevkli insanları olduklarına inanırdım. Öyleydiler de,... Beşinci sınıfta hayatımın en önemli üç kişisi köpeğim Woolie, sevgili ve harika öğretmenim Bay Macintosh ve kız arkadaşım Judy Jones'du.

Bir yıl geçtikten sonra Popsy bu kez de UNESCO'da çalışmaya başladı. İlk görevi Bağdat Üniversitesine bir fizik laboratuvarı kurmaktı. Sosyal adalete olan sarsılmaz inancımın ilk tohumları sanırım orada atıldı. Bağdat'a vardığımızda bizi sıcak hava ve değişik kokular karşıladı. Havaalanında, polisin yaşlı bir dilenciyi bir yandan sopayla itip kakarak, bir yandan da çok kaba bir biçimde bağırarak dışarı atması, hepimizi dehşete düşürmüştü. Bağdat'da, hayvanların öldüresiye dövüldüğünü, insanların yiyecek bulabilmek umuduyla çöp kutularını karıştırdıklarını, bacakları olmayan çocukların kalın mukavvalar üstünde kendilerini sürüklerken, açık yaralarına konan sineklere aldırmadan, dilendiklerini gördüm.

Hepimiz Bağdat hastalığına tutulmuştuk. Pauline'le Mimi iyileşmişlerdi de, bu arada bana da, bulaşıcı bir hastalık olan karaciğer iltihabını geçirmişlerdi. Annem beni hastaneye götürdüğünde, elimdeki iki şekeri de çömeldiği yerde inliyen kara şarşaflı bir Arap kadınına verdiğimi anlatır. Herkes iyi olsun istiyordum. Oysa kendimin iyi olabilmesi için epeyce zaman geçmesi gerekecekti.

Aylarla yatakta kaldım. Bütün o zaman zarfında annem hep yanımdaydı. Güçlü elleriyle başımı kaldırıp pirinç suyuyla glukoz tozunu verir, kararmış muz püresini yedirirdi. Sağ elimdeki yaşam çizgisi kaybolmuştu. Elimi ne kadar gererseni gereyim çizgi belirmiyordu. Portakal çiçeklerinin tatlı kokusuyla, egzoz kokusunun birbirine karıştığı bu garip ülkede öleceğime inanıyordum. Ama yavaş yavaş gücümü toplayınca, hastalık, evde kalıp o yılı resim yaparak, örgü örerek, yemek pişirerek, karıncalarla oynayarak, böcek toplayarak, daha da iyileşince sokak köpeklerinin yardımına koşarak geçirmek için harika bir mazeret olmuştu.

Benim tersime Pauline'le Mimi Katolik Okulunda son derece mutsuzdular. Mimi, Rahibe Rose'un, onun matematik kâğıdını tüm sınıfa kötü bir çalışma örneği olarak gösterdikten sonra buruşturup onca diplomat çocuğunun önünde suratına atmasının etkisini bugüne değin üzerinden atamadığını söyler durur. Pauline'in durumu daha iyiydi, ayrıca o yıl dikişe yatkın olduğunu da farkedince, annemle pazar yerlerinden kumaş alıp, kendine pek çok güzel giysi dikmişti.

Bağdat genelde hüzünlü bir yerdi. Gün batımında gökyüzü kıpkırmızı olur, kuşlar bulutlar halinde zikzaklar çizerek uçarken binbir çeşit sesle ötüşürlerdi. Hastalığıma rağmen Bağdat'ı benimsemeye başlamıştım. Onun acıları benim acılarımdı sanki. Kendimi, İngilizlerin klübünde oturup, çeşitli oyunlardan ve o Allahın cezası yerlilere iş yaptırmanın ne denli zor olduğundan yakınanlardan çok, sokaktaki dilencilere yakın hissederdim. Acırdım o Allahın cezası yerlilere.

Yirmi yıl kadar sonra, 1977'de, konser vermek için Orta Doğu'ya gitmiştim. Lübnan'da durak yaptığımızda, otelin havuzu başında, markalı gözlükler takmış bir Arap kadınıyla tanıştım. «Daybreak adlı kitabınızı okudum. Bağdat için niye yazmadınız iyi şeyler? Bağdat güzel şehir,» dedi bozuk İngilizcesiyle.

Ona Tunus'tan arabayla geçerken, Bağdat'la ilgili anıları-

mın nasıl zihnime üşüştüğünü anlatmalıydım. Kış sona erince, yataklarımızı dama taşıyıp, rutubet kokulu cibinliklerin altından gökyüzündeki yıldızlarla konuştuğumu, Büyük Kepçe'ye kimselere anlatamayacağım şeyleri anlattığımı; bir yandan güneşlenirken, bir yandan Hayfa portakallarını yiyerek o sırada on iki yaşında bir prens olan Irak Kralı hakkındaki hayallerimi, Al Rashid Sokağından beyaz atının üzerinde geçerken, beni kalabalığın arasından çekip çıkardığını ve bana çok güzel olduğumu söylediğini düşlediğimi. (Hayalimdeki bu konuşmayı sürdürecek kadar Arapça öğrenmiştim. Konuşmamızın sonucunda Kral beni saraya davet ediyor, sonunda bir Arap prensesi olup çıkıyordum); tozu dumana katan o fırtınalar bizleri günlerle şiddetli, kahverengi bir rüzgârla sarıp sarmalarken, çöl kokusunu içime çekip, vücudumun her zerresiyle hissettiğimi, bu çorak topraklarda yaşayan kız ve erkek kardeşlerimin güç koşullarını ne kadar iyi anladığımı ona anlatmalıydım.

Tunus'a gidene dek, Orta Doğu'nun büyü ve hüznünü tam olarak anlayamamıştım - okyanusun kıyısında, beyaz duvarlarının üzerinden morumsu, kırmızımsı çiçeklerin sallandığı küçük köyün sokaklarında, üzerimde işportadan elli sente alınmış mor giysim, dans ettiğimi anımsıyorum. Deniz kenarında küçük Arap atıma biner, hancımızın kızlarından öğrendiğim «Jaria Hamouda» şarkısını söylerdim. Teypime bu şarkıyı söylerlerken yanyana dizilmiş beş şişman kargayı anımsatırlardı insana.

1951 yılında, Bağdat'takl yılımız sona ermiş, Redlands, California'ya dönmüştük. Yeni okuluma, her yeni okula gidişim gibi büyük bir hevesle başladım. Okula haftada ortalama üç gün gidiyor, geri kalan zamanı kendimi iyi hissetmediğimi söyleyerek evde kalıyordum. Annemin beni götürmediği doktor, yaptırmadığı tahlil kalmadı ama hiçbir şey bulunamadı. Sorunum, korkularımdı; bir türlü peşimi bırakmayan bu korkulara, bir de buluğ çağının bunalımları eklenmişti.

Lise yıllarımın sorunlarından ilki, ırkımla ilgili olanıydı. Güney California'da olan Redlands'de büyük sayıda Meksikalı var-

dı. Bunların çoğu göçmen olarak veya kanun dışı yollardan California'ya girip, bahçelerde meyve toplama işinde çalışan işçilerdi. Okulda hep birarada olur, İspanyolca konuşurlardı. Kızlar saçlarını abartılı biçimde kabartır, mor dudak boyası sürer, daracık etek ve naylon çorap giyer, bluzlarının yakasını enselerinde kaldırırlardı. Erkeklerse sert erkek havasındaydılar, o güzelim saçlarını vazelinle yapıştırarak tarar, çivill pantolonlarını öylesine kasıklarının üzerinde giyerlerdi ki, pantolonunu düşürmeden yürümek bir sanat halini almıştı nerdeyse. İçlerinden pek azı gerçekten okulla ilgiliydi, onları da beyazlar aralarına almazlardı. Durum böyle olunca da, ben ortada kalakalmıştım. İsmim, tenim ve saçım Meksikalıydı, onun için Anglo'lar beni aralarına almıyorlardı. Öte yandan, İspanyolca bilmediğim için de Meksikalıların arasına giremiyordum.

Dışlanmamın tek nedeni «ırk»ım değildi. 1950'ler soğuk savaşın en yoğun olduğu dönemdi. Bu nedenle Redlands Lisesinde, futbol ve amigo kızların seçimi dışında konuşulan tek konu, Ruslardı. Babamın Bağdat Üniversitesinde görevli olduğu zaman, komünist gösterileri hakkında bir şeyler duymuştum, hatta böyle gösteriler olacağı zaman babamı okula gelmemesi için uyarırlardı. Amerika'nın McCarthy yıllarındaysa komünizm en kötü sözcük, silahlanma yarışı da aşırı milliyetçilik anlayışıyla tam bir Haçlı Seferi havasına bürünmüştü. Dokuzuncu sınıftayken bu silahlanma yarışından korkan ve karşı olan bir tek ben vardım diyebilirim (silahlanma zaten kolay yaralanabilir olan dünyamızı daha da zayıflatacak gibi geliyordu bana) ve bu nedenle de sınıfta politik konularda uzmanmışım gibi bir kanı vardı.

Oysa pek bir bilgim yoktu sadece evde konuşulanları dinler, ilgilenirdim. Bir de ailece katıldığımız Quaker iş kamplarında kişisel, ulusal ve uluslararası şiddeti önlemenin yolları tartışılır, ben de kulak misafiri olurdum. Arkadaşlarımın bir kısmı benimle konuşmaya tenezzül etmez, bir kısmıysa, kötü şöhretimden korkan aileleri tarafından benimle konuşmamak üzere tembihliydiler.

O yıllarda Pauline'in politik görüşü neydi bilemiyorum. Utangaç ama örnek bir öğrenciydi. Ona hayrandım, sürekli iyi notlar alır, yemek torbası hiçbir zaman kırışık olmaz, saçlarını at kuyruğu yaptığı halde kulakları insanın gözünü rahatsız etmez ve hep menekşe kokardı. Bir de, tabii - o beyazdı. Sosyal konularda ağzını açmazdı. Mimi'ye gelince, barışseverliğim Mimi'ye kadar uzanamıyordu ne yazık ki, çünkü o tenimin rengi koyu olduğundan umumi yerlerde benden hep kaçardı.

Bu yalnızlık, bu «değişik» olmak, beni sesimi geliştirmeye itti. Okul korosundayım ve yerine göre bazen alto, bazen soprano, bazen de ikinci soprano olurdum, tenor bile olmuştum. Benimki sade ve tatlı bir küçük kız sesiydi. Ama bunun yanında sanki ucuz iplikler gibi tel tel, dosya kâğıtlarının üzerindeki mavi çizgiler gibi de dümdüzdü. Oysa sınıfımda her gösteride çıkıp şarkı söyleyen ikiz kızkardeşler vardı ki, onların sesleri titreşimliydi. Gösterilerde yanyana durur, kollarını birbirlerinin omuzlarına atar, gelişmekte olan memelerini belirleyen angora kazakları, uçuşan jüponlarıyla, bir ileri bir geri sallanıp, parmaklarını şıklatarak şarkılarını söylerlerdi. «Oh, We Ain't Got a Barrel of Money...» Bir öğretmenin onlar hakkında konuşurken, seslerine «olgun» dediğini duymuştum. **Kızlar Müzik Klübüne** başvurduğumda reddedilmemin nedeni bence 1 — onlardan biri değildim ve 2 — sesimde titreşimler yoktu demek ki olgun bir sese sahip değildim. Sosyal statümü değiştiremeyeceğime göre, sesimi değiştirmeye karar verdim ve iki toplum arasında cambazlık yapmayı bırakıp, tüm zamanımı sesimde vibrato geliştirmeye ayırdım.

İlk denememi duş altında, sesimi bir notada tutup, alçaltıp yükseltmeye çalışarak yaptım. Bu zorlu denemeden bir sonuç çıkmadı. Doğal sesim bir ok gibi düz çıkıyordu. Sonra, parmağımı gırtlağımın üzerinde hafif hafif vurarak, bir aşağı bir yukarı gezdirdim ve büyük bir sevinçle istediğim sesi çıkarabildiğimi farkettim. Üstelik birkaç saniye vibrato'yu elimi kullanmadan da gerçekleştirebilmiş, «olgun» benzeri sesler yükselte-

bilmiştim. Harika bir şeydi bu! İşte artık kendimi böyle yetiştirecektim!

Kuşkulu bir titreşimden, gerçek bir vibrato'ya geçişim şaşılacak kadar kısa bir süre içinde gerçekleşti. O yaz sonunda, ben artık bir şarkıcıydım.

Kendi kendime yeni bir ses kazandırmaya çalışırken, babamın çok sevdiği fizik profesörü Paul Kirkpatric (ona kısaca P.K. derdik) de bana Hawai gitarı, ukulele çalmasını öğretiyordu. O sıralarda plâk endüstrisini elinde tutan halk ve kovboy şarkılarıyla, ritm ve blues şarkılarının yüzde doksanında kullanılan dört temel akoru biliyordum. Bunların yanısıra G teli dışında da şarkı söyleyebilmek için, diğer akorları da öğreniyordum. En sevdiğim şarkılar, «You're in the Jailhouse Now», «Your Cheatin' Heart», «Earth Angel», «Pledging My Love», «Never Let Me Go», ve Annie serisinden, «Annie Had a Baby», «Work With Me Annie», «Annie's Aunt Fanny» («Roll With Me Henry»nin bazı açık saçık bölümlerinin değiştirilerek söylenmesi beni çok kızdırırdı) ve «Over the Mountain» ile «Young Blood» dı. Tüm bu şarkılar beş akorla, çoğu dört akorla çalınabiliyordu. Hepsi melodik, tatlı, güncel, azıcık açık veya komik şarkılardı. Hatta bu şarkılardan bazılarını da ben değiştirip daha ırkçı, daha açık biçimde söylüyordum. Bu şarkılar, başucumdaki gri plastik radyodan dinleyerek edindiğim listenin ilk şarkılarını oluşturuyordu. Melodiyi zihnime yerleştirip, notaları kulaktan çalabilmenin, bu arada sözcükler çiziktirip, o şarkıya gidecek kalıbı bulabilmenin (çoğunlukla C ya da G oluyordu bu) ve böylece şarkıyı kendime maletmenin keyfini anlatamam.

Okulda yetenekli bir «sanatçı» olarak değerlendiriliyordum artık. Çizdiğim karikatürlerin yanısıra, film yıldızlarının, Bambi' yle diğer Disney karakterlerinin ve karşımda kımıldamadan on dakika oturmaya razı olacakların resimlerini de yapıyordum. Posterler hazırlıyordum, hatta okuldaki bir seçim sırasında, iki arkadaşım birbirlerine karşı yarışıyorlardı. Her ikisinin de seçim posterini ben yapmıştım.

Yine de birkaç arkadaşım vardı. Bunny Cabral, İspanyolca konuşmayan bir Meksikalı kızdı. Bizi tanımayanlara kendimizi kardeş diye tanıtırdık. Dört erkek kardeşi ve televizyonu vardı. Onlarda kalmaya bayılırdım. Gecenin geç saatlerine kadar radyoda ritm ve blues dinlerdik. En büyük ağabeyi Joe gelince, her yerimi ter basardı oysa Joe beni farketmezdi bile. Buna karşın farkeden bir başka ağabeyi vardı, Alex. Nitekim beni ilk dışarı davet eden de o olmuş, Noel için bana «The Flowering Peach» adında bir de plâk armağan etmişti. O zaman henüz on dört yaşındaydım. Bir de «popüler»liğini riske sokup benimle arkadaşlık eden Judy Jones vardı. Tıpkı ablam Pauline gibi güzeldi; saçını sarar ve mükemmel bir at kuyruğu biçiminde toplardı, kaşları alınmıştı. Kazağının, yakasının ve eşarbının renkleri uyumlu, ayak bileklerine varan etekleri uçları düzgün ve pabuçları dalma boyalıydı. Yemek çantası gıcır gıcır, kitapları ve dosyalarının düzeni kusursuzdu. «Natürel» dudak boyası kullanırdı. Onun tam tersine, ben, Joanie Baez, sanki bir sırıktım, olmam gerektiğinden yedi kilo eksiktim. Kulak hizamda kesilmiş saçlarım bir avuç siyah samandı sanki, nefret ettiğim dana yalamış alnımsa, sağ tarafımdaki kâkülü, tam saç dibindeki çizgide havaya kaldırarak, hep bozardı. Yakam çarpılmış, eşarbım alâkasız ve buruşuk, bluzum benim için fazla bol, çoraplarım yığılmış, pabuçlarımın önleri gitmiş, yemek çantam kullanılmış ve yıpranmıştı. Gözlerimin altında çizgiler vardı ve dudak boyası kullanmazdım. En güzel yanım, annemle babamın «milyon dolarlık tebessüm» diye adlandırdıkları gülümsememdi.

Yaşantımın diğer bölümleri de, tıpkı kendim gibi karmakarışıktı. Mimi'yle paylaştığımız yatak odam bit pazarıyla, çöplük arası bir şeydi. Yerlerde tişörtler, kirli çoraplar, jimnastik kıyafetleri; eski yemek çantamda sandviç kırıntıları, kararmış muz kabukları ve kurumuş portakal dilimleri; orada burada juponlar, buruşuk naylon eşarplar, porselen hayvan koleksiyonum ve resim gereçlerim - kalemler, şişeler dolusu hintmürekkebi, pastel tebeşirler, kömür uçlu kalemler, yağlı ve sulu boyalar ve fırça-

ları vardı. Sanat eserlerimse, odanın bir başından öbür başına her yere asılmıştı. Kullanmadığım ders kitaplarım, kullanmadığım çalışma masamın dağınıklığı içinde devamlı bir istirahatteydiler... Düzenli evimizin, bu düzensiz köşesinde, ukulele'mi alır, ranzanın alt yatağına sırtüstü yatar, ayak parmaklarımı, üstümdeki somyanın demirlerine takar, dört akorlu şarkılarımı söylerken, yeni sesimi çalıştırırdım. Bu çöplük misali odamda söylediğim bir şarkıyı özellikle anımsıyorum.

En yüce dağa tırmandığında
Bir dost bulamadığında
Birden bir vadi çıkar karşına
Oradaki dünyada tanırlar insanlar barışı
Ve böylece başlar sevgi ve yaşantı.

On dört yaşımın en sevdiğim şarkısının bu şarkı oluşu ve onu hâlâ anımsayabilmem bir rastlantı değildi. Gençliğimin çalkantılı günlerinde hem bana hem de dünyada olup bitenlerle ilgili konularda umut veriyordu.

Bir süre bende kendini gösterme hevesi başladı. Bir gün ukulele'mi okula götürüp, öğle tatilinde okulun beğenilen çocuklarının yemek yedikleri yerlerde dolanıp, benden şarkı söylememi istemelerini bekledim. Teklif gelince onlara, önce «Suddenly There's a Valley» şarkısını, alkışlayıp devam etmemi isteyince de «Earth Angel», «Pledging My Love» ve «Honey Love» adlı günün sevilen parçalarını çalıp, söylerdim. Müthiş beğenilmiştim, ertesi gün yine gelmem isteniyordu. Bu kez, Elvis Presley'In, Della Reese'in, Eartha Kitt ve Johnny Ace'in taklitlerini yaptım. O hafta sona ermeden sessiz, çekingen ve biraz tuhaf kişiliğimden sıyrılıp, maskara bir yıldız kişiliğine bürünmüştüm.

Biri, okulun yetenek gösterisine katılmamı önerdi. Deneme sınavlarında, mikrofonun yanında dururken, sakin ve rahat bir görünüm vermek için ayağımı yanımdaki taburenin alt tahta-

sına koydum ve birden dizimin titrediğinin farkına vardım. Tabureyi de zangır zangır sallayacağım korkusuyla, ayağımı koyduğum yerden kaldırdım, dizimi havada tutmaya devam ettim. Ayağım boşlukta sallanıyor, tüm bacağım titriyordu fakat vücudumun geri kalan kısmı hayret edilecek kadar kontrolluydu. Onlara «Earth Angel»i baştan sonra «olgun» bir vibrato'yla söyledim. Kimse titreyen dizimin farkına varmamıştı. Böylece sakin görünebilip, blöf yapabileceğimi de öğrenmiş oldum. Yetenek gösterisinde başarılı olacağımdan emindim. Ödülü alacağıma inanıyordum.

Sahneye ilk çıkışım için siyah elbisemi giydim, beyaz pabuçlarımı parlattım, dudaklarıma ruj bile sürdüm. Korku içindeydim oysa izleyicilerin söylediklerine göre son derece sakin görünüyormuşum. Dinleyiciler bağırıp çağırdıklarında, alkışladıklarında öyle heyecanlı ve mutluydum ki, neredeyse bayılacaktım. Alkışlarla beni tekrar sahneye çağırdıklarında, dizlerim titreyerek geri gittim ve onlara «Honey Love» şarkısını söyledim.

Gösterimde gösterişli hiçbir şey yoktu. Dosdoğru sahneye çıkmış, şarkılarımı kendi odamda veya arka balkonumuzda nasıl söylersem öylece söylemiştim. Sahnede olmak hem ürkütücü, hem de heyecan vericiydi ama bir süre sonra sesim açılıyor ve ahenkli bir biçimde söylüyordum.

Ödülü kazanamadım. Ödülü gösteriye katılan tek zenci, David Bullard'a verdiler. Kısaca, jüri benden de esmer olanı seçmişti. Beşinci sınıftayken David arkadaşım olmuş ve hep beni kollamıştı, onu çok severdim. Uzun boyluydu, kusursuz denecek düzgünlükte dişleri vardı ve okulda benim dışımda çabucak yüzü gülüveren tek insandı. Ayrıca sesi de güzeldi. Ödülü alamadığım için biraz üzüldüm, o da sadece o gün için. Sahnede çok iyi olduğumun zaten farkındaydım, ayrıca arkadaşlarım beni seviyor, bağırlarına basıyorlardı. Artık ben de gerçek bir Redlands Lisesli olmuştum. Nihayet bir gruba ait olma duygusu,

gösteride kazandığım başarı kadar heyecan verici ve doyurucuydu.

Johnnie Dahlberg adında son sınıftaki bir Meksikalıyla çıkmaya başladım. Johnnie, İsveçli üvey babasının soyadını kullanıyordu. Çok tatlı çocuktu, Mercury marka bir arabası vardı. Geceleri, yatağımda onu düşünür, sinemada karanlıktaki siluetini gözümün önüne getirir ve onunla öpüşmeyi hayal ederdim. Onunla düşlerimde o kadar çok birlikte oluyordum ki, Pazartesi sabahı okulda yüzünü görmeye tahammülüm kalmazdı. Üçüncü çıkışımızda Johnnie beni öpmeye çalıştı, gerçi sinema dergileriyle kültürümü genişletmeye çalışmıştım ama yine de şaşkına dönüp, eve kaçıverdim. Evde belki bir yirmi dakika aynaya bakıp hâlâ annemle babamın küçük Joanie'si olup olmadığımı inceledikten sonra oturup üç sayfalık bir mektup yazarak, ona ne kadar kötü bir insan olduğunu bildirdim. Bunu izleyen aylar zarfında da, keşke beni yeniden öpse diye hayal kurdum durdum.

Redlands Lisesindeki bu yeni ve güzel durumumun keyfini ne yazık ki sadece bir yıl daha sürebilecektim çünkü ertesi yaz babamın görev kabul ettiği Stanfort Üniversitesine gidecektik. Bu kitabı hazırlarken, bundan otuz yıl önce Redlands Lisesindeki son yılımda yazıp resimlemiş olduğum bir deste kâğıt elime geçti. Bu kâğıtların bazılarını buraya koymak istiyorum çünkü o günlerdeki durumumu, duygularımı, tutumumu (acıklı içtenliği ve gözü kara cesaretiyle bugün okurken beni zaman zaman utandırmasına karşın) o kadar güzel anlatmış ki... Beni en çok etkileyense, yaşamın getireceklerini bilebilmenin yanısıra, bugünkü inancıma dönüşen o zamanki duygularımdaki sebat ve devamlılık.

İnandıklarım '1955)

BEN

Ben bir azize değilim. Ben gürültüyüm. Zamanımın çoğunu şaka yaparak, şarkı söyleyerek, dans ederek, rol yaparak, anlayacağınız kafa şişirerek geçiririm. Herkesin ilgisini çekmeye bayılırım ve özür dilerim ama çoğunlukla da bunu başarırım. Gösteriş yapmayı seviyorum ve artık beni bir parça tanıdıysanız, bu konuyu daha fazla geliştirmeme gerek yok.

Gösteriş yapmam, oldukça dolambaçlı yoldan da olsa, hayat felsefeme uyuyor. Bunca ilgiyi üstüme çektiğim için bana kızan her beş altı kişiye karşın yaptıklarıma gülen biri mutlaka çıkıyor. Böylece hiç olmazsa bir kişinin hayattan bir parça zevk almasını sağlamış oluyorum.

Bütün bu anlattıklarımın yanısıra, oturup düşüncelere daldığım da olur. Hüzünlü düşüncelere daldığım zaman, annemle babamın olmamı istedikleri gibi miyim yoksa onları düş kırıklığına uğrattım mı diye kendimi sorgular; yaşam, ölüm, din hakkında düşünürüm. Ama sonunda aklım hep döner dolaşır, oğlanlara takılır. Ve beni asıl hüzne boğan da budur.

Bir başka özelliğim de arkadaş canlısı oluşumdur. Dalma haksızlığa uğramışların yanındayım. Kimseyi küçümsemem, niye küçümseyeyim ki? «Her insanda Tanrıdan bir parça vardır.» En düşkün olanımızda bile. Bazı arkadaşlarım tam onlarla konuşurken sözümü kesip, zekâ düzeyi sıfır olan hırpani kılıklı bir serseriye merhaba deyince, çok bozuluyorlar. Ben orta ve aşağı sınıftan olan arkadaşlarımı, sosyetik arkadaşlarıma yeğliyorum.

Birçok şey ilgimi çeker. (Dokuzuncu sınıfta yapılan bir kişilik testinde sonuç hiç de böyle çıkmamıştı. O teste göre ben hiçbir şeye ilgi duymayan, çok içine kapanık bir insanmışım.)

Resim yapmayı severim. Mektupla resim dersi alıyorum belki bir gün profesyonel ressam olurum. Annem kendimin anımsayamayacağı kadar küçükken çizmeye başladığımı söylüyor. Ya taklarda, çalışma masalarında ve duvarlarda benim çizdiğim horoz, kızılderili çadırları ve koca memeli inekleri görmekten bıkıp usandığını, bu nedenle de sık sık boyatmak zorunda kaldığını anlatır.

Gördüğünüz gibi sanatım bazen korkunç ve çirkin şeyleri de yansıtır. Güzel türkülerimin ilham kaynağı çeşitli insanlardır.

Başkaları için bir şeyler yapabilme amacıma sanatla ulaşabileceğimi sanıyorum.

Resim yapmanın yanısıra, rol yapmayı da seviyorum. Sahnede pekçok kişiyi eğlendirdim (tabii bu arada ben de eğlendim). Çeşitli ve değişik rollere çıkmayı seviyorum; zenci hizmetçi, periler kraliçesi hatta John Baptist'in annesi.

Bütün bunları sırf başkaları için yaptığımı da sanmayın. Şan ve şöhrete bayılıyorum.

Şarkı söylemeyi de seviyorum. Başkalarının karşısında, evde, okulda, her yerde şarkı söylüyorum. Bir tek geometri hocamız dörtgeni ikiye bölme işlemini sürdürürken, benim, «You're All Wrong» («Tümüyle Yanlışsınız») şarkısını söylememden hiç hoşlanmamıştı.

Şarkı söylemenin iyi bir teselli yolu olduğuna inanıyorum. Hüzünlü olduğum zamanlarda kendime yaşamın o kadar da kötü olmadığını kanıtlayacak şarkılar söylerim. Çok keyifli olduğum zamanlarda da gitarımı elime alıp coşkuyla avaz avaz şarkılarımı herkese duyururum. Aileme ve dostlarımıza sık sık şarkılar söylerim ama arkadaşlarıma şarkı söylemenin pek de akıllıca bir davranış olmadığını artık anlamış durumdayım.

Uzman biri tarafından dans etmesini bilmediğim söylendi. Oysa dokuzuncu sınıfta bop kraliçesi seçilmiştim. Dans etmeyi bildiğimi iddia etmiyeceğim çünkü bilmiyorum. Ama şunun farkına vardım ki, eğer yaptığını biliyormuşcasına davranırsan izleyenlerin yüzde doksan dokuzunu kandırabilirsin.

Dans etmesini bilmediğim halde dans etmeye bayılıyorum ve pekçok kişiyi dans etmesini bildiğim, hele de bop dansında kimsenin üstüme olmadığı konusunda kandırabildim.

ERKEĞİM

Erkeğimin nasıl biri olacağını düşünüp duruyorum; onun babam gibi harika bir insan olmasını düşlüyorum ama tabii bu mümkün değil.

Popsy çalışkan, yakışıklı, güleryüzlü, sadıktır, ayrıca müzik de sever. Bunların yanısıra çok akıllıdır. Eğer tüm bu niteliklerı istersem, evde kalırım. (Belki de sadece yakışıklı olmasıyla yetinirim.)

Günü gelince iyi bir eş olmak isterim ama daha değil. Önce gezip tozmak istiyorum, ondan sonra birini bulup, ömrümün sonuna dek onunla huzur içinde yaşarım. Güzel, değil mi? Ama ne yazık ki bu böyle olmayacak. Çünkü ben «huzur içinde» yaşamak isteyeceğimi sanmıyorum. Ben seyahat etmek isteyeceğim ama o büyük bir olasılıkla beş parasız olacak, böylece bu iş yürümeyecek.

Daha bu konuda ciddi ciddi konuşamıyorum çünkü gerçekten ne istediğimi bilecek yaşta değilim.

Şu anda öyle bir noktadayım ki, karşı cinsin tümüne aşığım. Bazı kimseleri görünce ürperiyorum ve bu on yaşımdan beri böyle gidiyor.

Ama şu kesin. Erkeğimin sadık ve çalışkan olmasını istiyorum, buna karşılık ben de elimden geldiğince onu mutlu etmeye çalışacağım.

IRK EŞİTLİĞİ

Bizim ailemiz ırk ayırımına karşıdır. Biz daima siyahların, sarıların ve kızılderililerin tarafını tutarız. Ne zaman bir zenciyle bir beyaz tartışsa ben hemen zenciden yana olurum. Bunun pek de hakça bir davranış olmadığının farkındayım ama

öbür türlüsünü uygulamaktan iyidir.

Dünyamızda uygulanan en üzücü ve en aptalca şeylerden biri ırk ayrımı. Bir insan kendini ne yaparsa odur. Neyseki «azınlıklara» giderek daha çok fırsat veriliyor da, onlar da yeteneklerini ortaya koyabiliyorlar. Örneğin, zenciler şarkı ve dans, hele de spor dalında yeteneklerini kanıtladılar. Robinson, Louis ve bir zamanlar da Robeson, bir ırkın neler yapabileceğini gösterdi.

Yarı Meksikalı olduğumdan bazen bu durum benim için de sorun yaratabiliyor. Hele de yazın iyice kararıyorum.

Bir zamanlar New York'ta, dargörüşlü küçük bir kasabaya yerleşmiştik. Biri penceresinden bana seslendi, «Hey zenci, ne yapıyorsun?» Hiç kırılmamıştım, dönüp ona cevabı yapıştırdım. «Sen beni bir de yazın, güneşte yandıktan sonra gör.»

Irk hakkındaki görüşlerimi böylece bitirmek istiyorum.

BEN VE DİN

Şu anda en nazik konuya girmekteyim.

Neye inanacağımı bilemiyorum. İncil'de yazılı her şeye, madde madde inanmak isterdim, tıpkı Katolikler gibi. Ama mantık ve kimbilir belki de inançsızlık bana, hayır, diyor.

Annemle babam Quaker'dırlar. Quaker'ların sessizlik içinde düşünme eylemini seviyorum da, buradaki toplantılarından nefret ediyorum. Kimbilir belki de, İncil'deki her şeyin kesinkes kabullenilmesine karşı çıkan Quaker'lar tarafından yetiştirilmemiş olsaydım, inanabilirdim.

Kesinlikle inandığım şu. Yaptığımız iyi şeyleri ve vicdanımızı yönlendiren bir yüce güç var. Gündelik yaşamımızdaki mucizeleri gerçekleştiren de yine o yüce güç.

Bilim adamları insan ve hayvanların ilk günleriyle ilgili bazı gerçekleri İncil'deki öykülere ters düşecek biçimde açıklayabilirler. Ama bunlar bile bir noktaya kadar gidebiliyor. Dünyanın bir zamanlar sonsuzluk içinde dönüp duran koca bir damla ol-

duğunu söylüyorlar ama o koca damlanın oraya nasıl geldiğini kimse anlatamıyor. O yüce güç bunu başlattı. Ve, inanıyorum ki, bugün de o aynı güç, insanların ruhlarını yönetiyor. İşte, bence, o yüce güç, Tanrı'dır.

Bazen Tanrı'yı uzun bembeyaz sakallı, uçuşan giysili yaşlı bir adam olarak görüyorum. Ben bu yaşlı adamı seviyorum, o da beni. Şu anda yarattığı küçük dünyasının durumuna üzülüyor. Atom bombasının mantara benzeyen dumanını görünce, başını sallayıp, alnını kırıştırıyor. Sanırım, bu Tanrı her işi bize bırakacak. Kendimize neler yapacağımızı izleyecek. Kötü ve ölümcül bir davranış için önceden bizleri uyarmayacak ama dünyamız savaşlarla mahvolursa da çok üzülüp, düş kırıklığına uğrayacak.

Bu yaşlı adamı mutlu edecek şeyler yapmak istiyorum. Bencil olmak istemiyorum. Tanrı'yı düşününce dünya bana ufacık bir şey gibi görünüyor. Kendimse bir zerre âdeta. Sonra bu küçük zerrenin küçük yaşamını sadece kendine ayırmasının hiçbir yararı olmayacağını düşünüyorum. O küçük zerre, dünya üzerindeki daha şanssız diğer küçük zerreleri mutlu etmek için çabalarsa, minicik yaşamını daha iyi kullanmış olacak.

İşte inandıklarım bunlar.

On birinci sınıfa Palo Alto Lisesinde başladım. O okulda Meksikalı sorunu yoktu çünkü tüm Meksikalılar yakındaki San Jose'de yaşıyorlardı. Her zamanki bulantı korkusu ve kuşkularımın dışında, okuluma rahatça uyum sağlamıştım. Ayrıca hiç ummadığım bir kaynak sayesinde - Quaker'lardan, daha doğrusu onların sosyal işler kanadı olan **American Friends Service Committee**'sinde çalışanlarla arkadaş olmaya başlamıştım. O yıl üç yüz öğrencinin katıldığı, Monterey'in çamlarla bezeli, puslu plajlarından biri olan enfes güzellikteki Asilomar'da üç gün süren bir toplantı düzenlenmişti. O toplantı boyu, on, on iki kadar delikanlıya aynı anda âşık olmamın yanısıra, dinlediğim konuşmalar beni derinden etkilemiş ve o güne dek hiçbir yerden

ve kimseden almadığım ilhamı vermişti. Ayrıca küçüklü, büyüklü toplantılarda etkili biçimde konuşabildiğimin de yine orada farkına vardım. Grupta bana lider gözüyle bakmaya başlamışlardı.

Pekçok kişinin heyecanla beklediği asıl konuşmacımız, yirmi yedi yaşında Alabama'lı zenci bir papazdı, adı Martin Luther King, Jr.'dı. Güçlü bir hatipti, odadakileri anında etkisi altına almıştı. Haksızlık ve acıdan söz etti, mücadelenin sevgi silahlarıyla yapılması gerektiğini; birisi bize kötülük yaparsa, yapılan kötü davranıştan nefret edebileceğimizi ancak bunu yapana nefret duymayıp, ona acımamız gerektiğini anlattı. Şiddet kullanmadan gerçekleştirilen bir devrime yönelmemizi, özellikle de otobüsleri boykot ederek, Güneyde özgürlük yürüyüşleri düzenlememizi önerdi. Konuşmasını bitirdiğinde ayağa fırlamış ağlayarak onu alkışlıyordum. Beni bunca heyecanlandırması belki de, orada burada düzenlenen tek tük gösterilerin bir akıma dönüşmesi ve inandığım pasifizmin nihayet bir yerlere varabileceği umudunun belirmesiydi.

Aynı umudu bir de yine Quaker'lar aracılığıyla ertesi yıl tanıdığım Ira Sandperl'de bulacaktım. Güneşli bir Pazar günü, o sıkıcı toplantılardan birinde sakallı, tepesindeki saçları traş edilmiş, kırk yaşlarında, zeki, komik ve kavgacı tavırlı Yahudinin yaptığı konuşmayı çok beğenmiştim. Derin, anlamlı gözleri vardı. Onu ilk tanıdığımda, politik/ruhsal dünyamı derinden etkileyecek olan akıl hocamla karşı karşıya geldiğimi bilemezdim tabii ki.

Quaker'ların Pazar Okulunda Ira biz gençlere Tolstoy'dan, Bhagovad-Gita, Lao-tse, Aldous Huxley ve İncil'den okulda sözü bile edilmeyen bölümleri okuyordu. Hayatımda ilk kez Pazar Okuluna gitmeyi bekler olmuştum. Ira, Mahatma Gandi üzerine çalışmalar yapmıştı. Şiddete karşıydı. Gandi temelde, bireysel Batı anlayışındaki pasifizmden yola çıkarak, buna siyasal boyut kazandırmış, kötülüğe karşı durmayı ve mücadele etmeyi savunmuş ama eylemin şiddet kullanmayarak yapılması gerektiğini ısrarla vurgulamıştı. Quaker'ların sonucun kullanı-

lan yöntemlerle aklanamayacağı fikrini savunduklarını biliyordum. Şimdiyse, kullanılan yöntemlerin sonucu belirleyeceği savını duyuyordum. Bence doğru olan da buydu.

Ira kesinlikle şiddete karşıydı, bir süre sonra ben de aynı çizgiyi aynı şiddetle izleyecektim. Pekçok kişi bizi saf ve gerçekçi olmamakla suçluyordu, ben de asıl onların saf ve gerçekçi olmadıklarını çünkü artan silahlanma, nükleer güç ve silahlı devlet anlayışıyla insan soyunun varlığını sürdüremeyeceğini söylüyordum. Benim şiddet karşıtı tutum ve inancım, hem ahlakçı, hem de gerçekçiydi.

Bir gün okulda hava saldırısına karşı alarm provası yapılacağı duyuruldu. Ziller üst üste üç kez çalınacak, bizler de sakin bir şekilde yerimizden kalkıp, evlerimize gidecektik. Ailelerimize telefon edebilir, otostop yapabilir veya başka bir yöntem kullanabilirdik. Önemli olan eve gitmemiz ve bodrumda oturarak, atom bombasının etkisinden kurtulmuş gibi davranmamızdı. Bu fikir, şu anda olduğu kadar o zaman için de çok saçmaydı ama 1950'li yıllarda aklı başında bazı kişiler bile bodrumlarında yiyecek ve su stoku yapıyorlardı.

O gün eve dönünce, zaten bildiğim bir şeyi kanıtlamak için babamın fizik kitaplarını karıştırdım. Moskova'dan atılan bir füzenin Paly Lisesine varış süresi bizlere ne ailemize telefon etmeye, ne de sakin bir şekilde eve yürümemize olanak tanırdı. Böylece bu yanlış bilgi ve propagandayı protesto etmek için alarm verildiğinde okulda kalmaya karar verdim.

Üç kısa zil sesi duyulduğunda, ben Fransızca sınıfındaydım, kalbim çarparak olduğum yerde kaldım ve kitabımı okumaya devam ettim. İtalya'dan öğretmen değiş tokuşu programıyla gelmiş olan iyi bir adamdı öğretmenimiz. Kalkmadığımı görünce bana, eliyle kapıyı gösterdi.

«Gitmiyorum,» dedim.

«Yine ne var?» dedi bana bozuk aksanıyla.

«Bu aptal alarmı protesto ediyorum çünkü verilen bilgi yanlış. Ben de onun için burada oturacağım.»

«Sanırım ne demek istediğini anlayamadım,» dedi.

«Ziyanı yok. Başkaları da anlamayacaklar nasıl olsa.»

«Comme vous êtes un enfant terrible!» diye homurdandı ve karmakarışık dosyalarını sağ kolunun altına sıkıştırıp, başını sallayarak sınıftan çıkıp gitti.

Ertesi gün yerel gazetenin baş sayfasındaydım, fotoğrafımı da basmışlardı üstelik. Bu olayı izleyen günlerde, gazetenin editörüne birçok mektup gitmişti; mektupların bazıları Palo Alto Okuluna komünistlerin sızdığı uyarısında bulunuyordu.

Benim bu yürekli davranışım babamı sevindirmişti. Kimbilir belki de oğlanlardan başka şeyler de düşünebildiğimi görmek onu memnun etmişti. Annemse, beni bütün kalbiyle destekliyordu.

Eylemimi Ira da çok beğenmiş, karısının pek de hoşlanmamasına karşın, bu olay dostluğumuzu pekiştirmişti. Stanford kampüsünde saatlerle birlikte dolaşır, konuşur, gözlerimizden yaşlar gelene kadar insanların saçmalıklarına gülerdik. Sonra da daha iyi bir dünya yaratabilmek için, şiddet karşıtı bir devrimi gerçekleştirebilmenin yollarını tartışırdık. Ira'yla olan dostluğum babamı rahatsız ediyor, derslerime ve okuluma daha çok zaman ayırmamı istiyordu.

«Bu adamın karısı yok mu?» diye sorardı anneme, babam. Oysa Ira'yla benim aramda öylesine değişik ve özel bir ilişki vardı ki, ikimiz de bunu izah edemiyorduk. Ruhlarımızın platonik ve derin dostluğunu, şiddete karşı oluşumuz, birlikte pekçok şeye gülebilmemiz ve dünyanın haline bakıp, ince bir alayla eleştirebilmemiz perçinliyordu.

Ira ve politika, müzikte bulduğum heyecanı azaltmıyordu. Para biriktirerek, elli dolara eski bir Gibson gitarı almıştım. Parmaklarımın o kalın gitarı nasıl kavradığına hâlâ şaşarım. Ayağa kalktığımda, gitarın ana bölümü dizlerime değiyordu. Gitarımı kucağıma alabilmek için eğilmem gerekiyordu. (Gitarlar hakkında fazla bir bilgim olmadığından kayışlarını kısaltmayı akıl edememiştim.) Okul dansında çekilmiş bir fotoğrafta, Pau-

line'in kendisi için diktiği, siyah askılı beyaz elbisesinin üzerine annemin özel olarak benim için hazırladığı lame boleroyu giymişim. Ayaklarım çıplak. Saçım çene hizasında içeri kıvrılmış ve yine o meşhur alnımın neşeli bir biçimde havaya kaldırdığı kâkülüm tüm cazibeli olmaya çalışan havamı bozuyor. Dudaklarıma bol bol ruj sürmüşüm, kaşlarımı da Liz Taylor'unkilere benzetmeye çalışarak boyamışım. Gitarım dengesini bulsun diye kalçamın üstünde sallanıyor. Biraz tuhaf fakat tatlı bir görünüşüm var. Bir yandan kendimi pek beğeniyordum, öte yandan, düz göğsüm ve koyu tenim beni hâlâ mutsuz ediyordu.

İlk kent dışında çalışma teklifi, beni Asilomar'daki toplantıda dinlemiş olan Paradise Lisesindeki bir öğretmenden geldi. Para veremeyeceklerdi ama uçak biletimi göndereceklerdi. Bulutların arasında, zıplayarak uçan o küçük uçağın içinde Paradise'a (Sacramento, California civarında bir yer) giderken, hem çok gururlanıyor, hem de çok korkuyordum. Oradaki süksem dehşetti. Kimin evinde kalacağım konusunda, son sınıf kızları birbirlerine girmişlerdi. Öğretmenler sınıflarını ziyaret etmemi istiyorlardı. Kızlardan birinin babası beni kendi klübünün düzenlediği danslı bir yemeğe, şarkı söylemem için âdeta sürükledi. Üç şarkı söyledikten sonra Shirley Temple adlı içkimi elime alıp oturmuştum ki, gözleri kan çanağına dönmüş bir klüp üyesi sallanarak yanıma geldi, kolunu omuzuma attı ve genç bir meşe ağacını rahatlıkla devirecek güçte nefesini yüzüme üfleyerek, «Çok esaslı sesin var, çocuk,» dedi. «Sakın ucuz kontratlara imza atma.» İmzalanacak kontrat henüz yoktu ama gösterilen ilgi, açılmakta olan koncayı beslercesine, beni geliştiriyordu.

Derken Harry Belafonte'nin şahane sesini keşfettim. Tia, folk müziğinin babası olarak kabul edilen bir şarkıcıdan, Pete Seeger'dan söz etmişti. Bulunduğumuz kente gelince, hemen gidip onu dinledim. Kısa bir süre sonra da folk müziğinin kraliçesi Odetta'nın konserine gittim. Yavaş yavaş, «Annie Had a Baby» ve «Young Blood» şarkılarından uzaklaşıp, Harry Bela-

fonte'nin «Scarlett Ribbons», Pete Seeger'ın «Ain't Gonna Study War No More» ve Odetta'nın «Lowlands» adlı şarkılarını büyük bir ciddiyetle çalıp söylemeye başladım.

Annemle babam, dostları ve öğrencileri bizim evde toplandıklarında benim onlara şarkı söylememe bayılırlardı. Ben de büyük bir mutlulukla isteklerini yerine getirirdim. Pauline benim bu yeni durumum hakkında ne düşünüyordu bilemiyorum ama Mimi hoşlandığını, o da gitar çalmaya başlayarak gösterdi. Kısa sürede benden iyi çalar hale gelecekti.

Sürekli şarkı söylüyordum. Öğle tatillerinde, **Kızlar Yetenek Yarışmasında** şarkı söylüyordum. Bazı okulların mezuniyet balolarında, arkadaşlarımızın ailelerinin sigara dumanlı partilerinde şarkı söylüyordum. Ve bu arada, içimde müthiş bir sahne korkusu gelişmekteydi. Bazen grip olduğuma inanıyordum... başağrısı, boğaz yanması, bulantı, mide krampları, baş dönmesi ve ter boşanması gibi belirtiler sayesinde grip olduğuma inanmak kolaydı. Bir seferinde, on altı yaşındaydım, yine şarkı söylemek üzere dans salonuna girmiştim ki, kriz tuttu. İçim parçalanıyordu sanki, kendimi tuvalete attım, yerde kıvranmaya başladım. Orada iyi kalpli bir kadın alnıma bakıp ateşim olduğunu söyledi ve annemle babamı çağırtıp, beni eve yolladı. Kendimi salimen evimizin oturma odasında, şöminenin karşısında, elimde bir fincan çayla bulunca, tüm kriz belirtileri yok oluvermiş, gecenin geç saatlerine kadar gayet mutlu, gitarımı çalıp, şarkılar söylemiştim. Anımsayabildiğim kadar, bu olay dışında söz verip de sahneye çıkamadığım olmadı.

Sahneye çıktıktan sonra genelde sesim istediğim gibi çıkar. Onu yönlendirebilirim ama bazen konser sırasında bile o korkular beliriverir. Nefesim daralır, bayılacak gibi olurum veya çift görmeye başlarım; şarkıların sözleri birden anlamsızlaşır ya da yabancı dilde söylüyormuşum gibi gelir. Kapıldığım korku giderek dehşete dönüşür, o kadar ki neredeyse patlayıp bir toz bulutu gibi yok olacağıma inanırım. İçimden sessiz çığlıklar atarak, her şeyin yolunda gideceğini tekrarlaya tekrarlaya

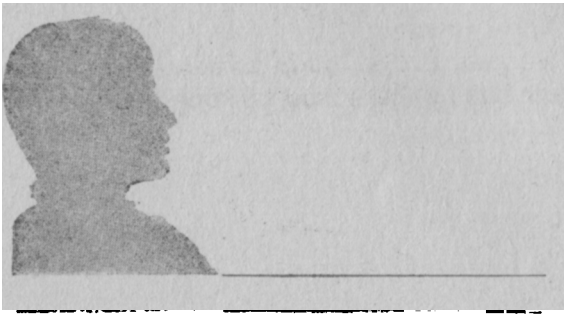
kendimi teskin eder, çoğunlukla da bu duyguların üstesinden gelirim.

Yine de beni bunca heyecanlandırmasına karşın müzik, cinsel baskıların ve gençlik döneminin önlenemez bunalımlarıyla başa çıkabilmemde yardımcı oldu. Gitarımın arkasından müthiş flört ediyordum. Bazen gözümü bir delikanlıya diker, şarkı boyu gözlerimi ondan ayırmazdım. Eğer yürekliyse, o da tüm bu süre boyunca benim gözlerime bakardı. Eğer yanında kız arkadaşı varsa, oyun daha da heyecan verici bir hale dönüşürdü. Bakışma uzun sürerse, tepeden tırnağa kızardığımı ve ürperdiğimi hissederdim. Bu bakışmalardan pek bir şey çıkmazdı, zaten ben de onun için bunu sık sık yapardım. Flört ediyor, şarkı söylüyordum; böylelikle hem fındıkçılığım, hem de şarkıcılığım ünleniyordu.

Lise son sınıfa geldiğimde artık benim de sevgililerim vardı. Sammy Leong annemin evlenmemi istediği tek delikanlıydı (annem Çinli-Meksikalı bir torun istiyordu); yeni dindarlardan olan bir başka sevgilim de futbol oynardı. Onun motosikletine bindiğimizde saatte 110 mil sürat yaparken, bir yandan da omuzunun üzerinden bana dini kitaptan parçaları avaz avaz ezberinden okurdu. Yine bir başkası, Stanford'lu milyoner bir çocuktu. Bana güzel giysiler ve saatler armağan etmişti. En kızdığı şey Ferrari'siyle hız yaptığında yakalanıp ceza yemekti. Trafik polisinin arabasına kadar gitmesini bekler, sonra «HAH» diye nara atarak gaza basıp, komşu ilçeye doğru arabasını sürmeye başlar, polis sirenlerini duyunca da dişlerini gıcırdatıp, küfürü basardı. Ira'nın sayesinde Vance'le tanıştım, ismine bayılmıştım, ayrıca o bir «entellektüel»di. Kısa sürede Vance'i, Richard için bıraktım. Richard'la sokak lambalarının aydınlattığı merdivenlerde oturur, portakal çiçeği ve gardenya kokuları arasında, bütün gece öpüşür, koklaşırdık. Uzun süreli arkadaşlıklarım ya da ilişkilerim yoktu. Küçük maceralar, kaçamaklardı benimkiler. Bakireydim ve gerçekleştirilmemiş arzuların ruhsal perişanlığı içindeydim. O kış yeniden bir ruhsal çöküntünün içine düş-

tüm. Aynı kış yedi kez grip olup, bulantı ve hüzün krizleri artınca annem beni bir psikolağa götürdü.

Doktor bana Rorschach testini uyguladı. Bir yığın kuru kafaya benzer şekillerle uğraştım durdum, bu arada da büyük bir ümitle beni iyi edecek sonucu alabilmeyi bekliyordum. Oysa test sonucunda Dr. Heenen, bir kristal küresi olmadığını, kısa sürede kesin bir şey söyleyemeyeceğini, bunların ancak bir başlangıç olduğunu söyledi. Özellikle bir günü hiç unutamıyorum. Büyük bir korku ve kuşku içinde, doktorun odasında, yerde kıvrılmış yatıyordum. Birden doktor bana elini uzattı, sanki boğulmaktan kurtarılıyormuşcasına eline sarılmıştım. Beni avucuna alan bu korkuların yaşam boyu devam edeceğini fakat zamanla onları geriye itebilmeyi, kandırabilmeyi, teskin edebilmeyi veya onlarla pazarlığa oturabilmeyi öğreneceğimi bilmiyordum o zamanlar. Geçenlerde, şarkıcılık mesleğimin yirmi yedinci yılını kutlayan bir konser veriyordum. Beni dinleyen altı bin kişilik seyirci kitlesine bakarken kaç yıldır sahnede olduğumu hayretle düşündüm. O anda mideme kramp girdi. Başımı sallayıp, güldüm ve bir bira içtim.

BÖLÜM İKİ

«DOLUDİZGİN»

1
«Seni Dolduruyorum, Sevgi Kadehim»

Lise sona erdikten sonra Boston'a taşındık. Babam M.I.T. de görev almıştı, bense Boston Üniversitesi Drama Okulu dışında başvurduğum her okuldan geri çevrilmiştim.

Annem ve kızkardeşlerimle uzun yolculuklara çıktığımızda arabanın radyosundan yeni yeni belirmeye başlayan folk müziği örneklerini Kingston Trio'sunun «Tom Dooley» ve «Scotch and Soda» gibi şarkılarından dinliyorduk. Bu konuda züppeleşip, müziğin ulviyetini zedelediği ve piçleştirdiği gerekçesiyle tüm piyasa folk müziğini küçümsemeyi öğrenmeden önce, Kingston Trio'ya bayılırdım. Kendim «katıksız folk»cuların önderlerinden biri haline geldiğimde bile onları beğeniyor ama plâklarını raflarımın gerisinde saklıyordum.

Boston ve Harvard Meydanından fazla uzak olmayan Belmont, Massachusetts'deki evimize yerleştikten kısa bir süre sonra, babam bize yepyeni bir gelişimi, «kahvehaneler»i göstermek istediğini söyledi. Buralarda alkollü içki yoktu, çay veya kahve içiliyor, Harvard öğrencileri kitaplarını getirip çalışabiliyorlar, bazılarıysa gitar veya banjolarını çalıp şarkı söylüyor-

lardı. Yaratıcı, entellektüel bir atmosferi vardı bu kahvelerin.

Biz, **Tulla's Coffee Grinder** adındaki küçücük, dumanlı ama tıklım tıklım dolu bir kahveye gitmiştik. Babamın gördüğü, Sokrat diyaloglarına dalarak bilgi ve anlayış ufuklarını genişleten genç dimağlar veya kitap okuyan, satranç oynayan gençlerdi. Benim gördüğümse portakal renkli bir lambanın altında, pırıldayan sarı saçlarıyla klasik gitarına eğilmiş, «Plaisir d'Amour»u çalan genç gitaristti. Büyülenmiştim sanki. O anda bir klasik gitarım olsun istedim, klasik gitarın o güzel, tatlı, hülyalı seslerini çıkarabilmeyi öğrenmek istedim, Harvard Meydanına yerleşip, bütün gitarist ve şarkıcılara âşık olmayı ve üniversiteye gitmekmiş, ders çalışmakmış, sınavlara girmekmiş, bunları da bir daha hiç ama hiç düşünmemeyi istedim.

Boston Üniversitesindeki ilk günümde birinci sınıf öğrencileri arasında benim gibi sıradan olmayan iki kız öğrenci Debbie ve Margie'yle hemen dost olduk. Onlar da, tıpkı benim gibi yağmurlu bir günde, kokuşuk bir köy kulübesinde düzenlenen birinci sınıf pikniğine tulum giymeyi reddediyorlardı. O gün üçümüz de aynı anda azıcık psikopat görünüşlü, James Dean benzeri (bizler gibi tulumsuz) bir delikanlıya âşık olduk. O da bizlere tutulmuştu ve bu duygusunu üçümüzle de çıkarak kanıtladı. Sıranın başında, içlerinde en atılgan olan ben vardım. Yağmurlu piknik günü, onu bir ağacın altında kıstırmış, kendi uydurduğum Zen bilmecelerini ardı ardına sıralamıştım. Biz üç kız arkadaş folk müziği hayranıydık ve ortak sevgilimiz çiçekten çiçeğe koşarken, biz üçümüz birbirimize daha da bağlanıyorduk. Sonunda sevgilimiz okulu bırakıp, karısına dönmüş, bizler de kırık kalplerimizi şarkılarla avutmaya çalışmıştık.

Görünüşte evde yaşıyordum ama doksan dokuz dolara aldığım mavi-yeşil Studebaker marka arabamla okula gider, bir iki ders ortalarda görünür sonra doğru Margie'nin evinin yolunu tutardım. Harvard Meydanının Plympton Sokağındaki küçük evde üçümüz saatlerle çene çalardık. Margie ekmek yapardı (mayalı hamuru radyatörün üzerinde iki kez kabarttıktan

sonra), Debbie'yse yeni şarkıların yanısıra, bana nasıl doğru dürüst gitar çalınacağını öğretmişti. Karşılıklı çalıp söylüyor, düetler yapıyorduk; içlerinde en başarılı olduğumuz şarkı «Fair and Tender Maidens»di. Daha sonraki yıllarda benden en çok istenen şarkılardan biri olarak olan «All My Trials»ı da yine Debbie öğretmişti bana. Debbie'yle Margie'nin bellerine kadar inen saçlarına nasıl da imrenirdim. Bense saçlarımı California'dan ayrılmadan kısa bir süre önce kestirmiştim, şimdi de bir an önce uzamasını bekliyor, tıpkı o trajik folk şarkılarının güzel ve narin kahramanları gibi belimde dalgalanan upuzun saçlarım olsun istiyordum.

Terkedilmiş aşkları anlatan bu melodik şarkılar genç ve hassas yüreğimi derinden etkiliyor, o şarkıları öğrenirken bazen kendimi tutamayıp ağlıyordum.

Eser soğuk yeller gerçek sevgilim üstünde
Düşer yağmurun yumuşak damlaları
Serilir gerçek sevgilim üstünde
Greenwood toprakları.

Ve zavallı genç Geordie...

Geordie altın bir zincirle asılacak
Az kişiye nasip oldu bu zincir.
Kralın on altı geyiğini çaldı
Boheny'de sattı onları.

Ve Geordine'in sevgilisi...

Iki güzel bebe doğurdum
Üçüncüsü içimde uyumakta
Hepsini veririm, hepsini
Yeter ki Geordie kalsın hayatta.

Ve bizim şarkımız, «Fair and Tender Maidens»...

Gelin, beni dinleyin güzel ve nazlı kızlar
Delikanlılara dikkat edin
Yaz göğündeki yıldızlar gibidir onlar
Önce belirir sonra kaybolurlar.

Blues şarkıcılarıyla da tanışmaya başlamıştım. Bizim bulunduğumuz yerdeki en ünlü blues şarkıcısı Eric Van Schmidt'ti. Ninelerimizin kullandığı cinsten yuvarlak gözlükler takmış bir boz ayıya benziyordu, en sevilen şarkısı da bir boz ayı hakkındaydı. Margie'nin evindeyse tüm Huddie Ledbetter'in (Leodbelly) plâklarını dinlemiştim. Eric'in beyaz, Leadbetter'in de siyah blues'larını dinlemeye bayılıyordum ama ne yazık ki, ben blues söyleyemiyordum. Blues söylemek için sesin kalınca, derinden gelen, daha bir alçak tonda ve ruha hitap eder olması gerekiyordu. Benim sesimse tiz, yüksek ve tertemizdi (ve de çok beyazdı). Bob Sheldon, daha sonraki yıllarda sesimden «acılar dolu billur soprano» diye söz edecek, sesim bu öğeleriyle tanınacaktı. Debbie'yle kahvelere gidip, düetlerimizi söylemeye başlamıştık. Sigara dumanları arasında yakışıklı prenslerimizi arar, çoğunlukla da aynı delikanlıyı beğenir, ya tüm yüreğimizle şarkılarımızı söyler ya da kıkırdaşır dururduk. Veya her ikisini birden yapardık. Aman Tanrım, o zamanlar sadece on yedi yaşındaymışım! Bir Goya klasik gitarı satın almış, «Plaisir d'Amour» şarkısını çalmayı öğrenmiştim. Ve artık âşık olmak istiyordum.

O dönemdeki duygularımı, bugünlerde konuştuğum biri, bana «kendimin hırpalanmış bir parçasını» aramakta olduğum şeklinde açıkladı. Bir kanun kaçağı, bir vahşi, kısaca «başka» olmanın ne demek olduğunu bilen birinin gizli bahçeme girmesini, gerçeğin ve büyüklerin lekeli ve ürkütücü dünyasınınsa dışarıda kalmasını istiyordum.

Yıllar sonra Harvard Meydanında öğrendiğim folk şarkılarının başlıkları ve kahramanlarının isimlerinden oluşan bir şarkı yazdım.

Ah, puslu, sisli günlerde geçirdi zamanını
Kara karga ve güvercinle
Yalın ayak kış günlerinde
Aradı durdu gerçek sevgilisini.

Çünkü o Mary Hamilton'du
John Riley'in sevgilisi
Ve hüznün kızıydı
Ve de mahkûm Geordie'nin anası.

Bir gün nehir kıyısında
Gözyaşları ve bürümcükler arasında
Tatlı Michael kürek çekti sandalıyla kıyıya
Ve geldi onu kurtarmaya.

Tatlı Michael kusursuzluktu. Darmadağınık saçı dışında yakışıklıydı, zekiydi, seksiydi, yetenekliydi ama aynı zamanda o güzel mavi gözlerinde acılı bir ifadeyle düşüncelere dalar giderdi. Sorunları vardı. Charles nehrinin kıyısına oturmuş, Goya gitarımın tellerini dalgın dalgın tıngırdatırken, sandalıyla yaklaştığında, bir bakışta tüm bunları sezivermiştim sanki. Birbirimize çekinerek bakmış, utangaç bir biçimde selamlaşmıştık. Şarkım sona erdiğinde o yok olmuştu. Daha sonra sandalıyla sağda solda gezdiği için Harvard kürek takımından atıldığını duydum.

Ona fena tutulmuştum. Gece geç saatlerde sokaklarda dolaşıp, onu aramaya başladım. Kitapçıları, öğrencilerin toplandığı yerleri ve tabii benim artık alışık olduğum kahveleri gözleyip duruyordum. Nitekim birkaç gün geçmişti ki, onu Hayes Bickford'un, floresan ışıklı, berbat yemekli ama ucuz ve yirmi dört saat açık olması nedeniyle öğrencilerle tıklım tıklım dolu kahvesinde buldum. Kahvenin kirli penceresinin önünde, kaldırımda yalın ayak durup, gözlerimi ona diktim. O da bana baktı ama ikimiz de öylece kaldık. Yüreğim ve kafam karmakarışık o bloku dolanıp geri geldiğimde gitmişti ama arkadaşı hâlâ masada oturuyordu. Hemen o kalabalık, sigara izmariti ve Franko-Amerikan spagettisi kokan kahveye daldım, boş iskemleye oturup, arkadaşından, onun hakkında bilgi almaya koyuldum.

Michael, Yunanca çalışıyordu. Harika. Batı Hint Ada-

larından gelmişti. Gözkamaştırıcı. Fransızca biliyordu, sevgilisi ycktu ve, evet, benim o örgülü, püsküllü bohem kılığım, çıplak ayaklarımla kaldırımda durup, ona baktığımı farketmişti. Ne rastlantı. Ne başlangıç. Buluşmamız ayarlandı. Ve birbirimize deliler gibi âşık olduk. Ayrılmaz olmuştuk artık.

Anneme doğum kontroluna ihtiyacım olduğunu söyledim. «Onu seviyor musun?» diye sordu ve beni bir doktora gönderdi. Doktor aygıtı istemeye istemeye yerleştirdi. 1958 yılında Massachusetts'de doğum kontrolu yasaktı.

Margie bize apartmanını ödünç verdi ve nihayet, «o işi» yaparsam cehenneme gideceğim korkusuyla geçirdiğim yıllardan (Michael da «o işi» çoktan yaptığımı ama ona yalan söylediğimi sandığı için acı çekip durduktan) sonra, vücudumun, İspanyol atalarımın öğütlerinden çok daha makul davrandığı kanısına vardım. «O iş» bir harikaydı. Ve ondan sonraki günler, Michael'la birlikte tüm enerjimizi «o işi» yapabileceğimiz yerleri bulabilmek için harcamaya başladık.

Böylece 1958 kışında, on sekiz yaşıma girdiğimde, âşıktım; hem de tüm yaşamım boyu olamayacağım kadar âşık. Öteki yarımı bulmuştum sanki bu asi, vahşi, on dokuz yaşındaki Batı Hint Adalı, geleceğin ozan, aktör, yazar, denizci, filozof, harika çocuğunda. Michael arasıra derslere giriyordu, bense okulu tamamen bırakmıştım. Her dakika beraberdik. Michael'ın saçına konan kar tanelerini ilk gördüğümde, ben de o kar tanelerinden biri olmak istemiştim. Bir kar tanesi gibi onun saçına konmak, eriyip saçlarının köküne inmek, derisinden içeri süzülüp orada yaşamak istemiştim çünkü ben oraya aittim.

Bütün bunlar olup biterken, **Club Mt. Auburn 47**'den şarkı söylemem için bir teklif aldım. Meydanın ortasında bir caz klübüydü burası fakat sahibi değişen zaman ve zevklere ayak uydurmak istediğinden, Salı ve Cumaları folk müziği dinletmeyi düşünmüştü. Bana on dolar ödenecekti.

İlk gösterime annem, babam, Mimi ve iki arkadaşımla gittim. Bir aile dostumuz da gelmişti ve tabii kahvenin sahibesiyle

ortağı da oradaydı. Toplam sekiz kişiydik. Bizlerden başka da kimse yoktu. Ellerim terliyor, midem bulanıyordu, ağzımın içi toz yutmuşcasına kuruydu. Üzgün bir yürekle ilk şarkıma başladım. Durum komikti, ailem ve dostlar sanki yabancı birini izlermiş gibi yapıyorlar, bu arada da arkada bir ayak sesi duyunca, gerçek bir izleyici geldi mi diye dönüp bakmamak için kendilerini zor tutuyorlardı. «Black Is the Color of My True Love's Hair» adlı şarkının ortasında, Michael saçlarında kar tanecikleri, taba rengi paltosunun etekleri uçuşarak içeri giriverince, bir notayı yuttum ve kızarmaya başladım. O zalim kızarma ayak parmaklarımdan başlayıp, kafatasıma kadar uzanırken gözlerimi yere diktim, şarkı ve kızarmam bitene dek de yerden ayırmadım. Şarkılarımın ikinci bölümünü söylerken birkaç kişi öylesine geldi. Ertesi Salı klübün yarısı dolmuştu. Bu arada başka bir kahveden gelen teklifi de kabul ettim. **Ballad Room** adlı kahvede, haftada bir şarkı söyleyecektim. Bir gün sokakta Boston Üniversitesinden bir arkadaşıma rastladım, bana karnemi alıp almadığımı sordu. Boston Üniversitesi asırlar gerisinde kalmış bir kavramdı sanki, ama yine de okula gidip, karnemi istedim. Sınıfta kalmanın bu kadar çok çeşidi olduğunu doğrusu bilmiyordum. X'ler, F'ler, sıfırlar, tamamlanmamış ödevler... Böylece okul yaşamım kesin ve resmi şekilde sona ermişti. «Hayatımı nasıl yönlendireceğim» konusuysa umurumda olmadığından, okulu bir daha aklıma bile getirmedim.

Klüp 47'de geceyarısı işim biter bitmez, Michael'ın üç arkadaşıyla kaldığı **Adams House**'a karda, bazen yalın ayak, koşarak giderdim. Elimdeki kahveyle (bırakın geceyarısını, gündüz bile «kızlar»a yasak olan) binaya girer, şaşkın arkadaşlarını geçip, Michael'ın odasına dalardım. Michael'ı minicik odasında, yerdeki yastıkların üzerine uzanmış, ya Yunan tarihi veya Blake ya da Fransızca, Camus okurken bulurdum. Getirdiğim kahveyi kabul eder, birbirimize sokulur, hayallere dalardık. Michael'ın düşü bir tekne yapıp, bu tekneyle birlikte «uzaklar» da bir adaya gitmemizdi. Hangi ada olacağı önemsizdi, yeter ki iklimi ılıman olsun.

Birbirimizi anlıyorduk da, benim anlayamadığım bir nokta vardı. O adada ben ne yapacaktım? Papağanlara ve maymunlara veya arada sırada İngilizce anlamayan bir yerliye şarkı söylemek; muz ve hindistancevizi yiyip, kibritsiz ateş yakmak beni mutlu edebilecek miydi? Ayrıca teknelerden çok korkardım çünkü tekne demek deniz sallantısı demek, deniz sallantısı da mide bulantısı demekti. Onun için benim gizli arzum, Michael'ın kendini değiştirmeden, Amerika'da kalmasıydı. (Oysa Michael Amerika'dan nefret ettiğini söyleyip duruyordu.) O zamanlar bir insan diğer bir insanı sevdi mi, dünyada ondan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz fikrinin çok yüce bir fikir olduğuna inanıyordum. Michael'ın küçücük yatağına girer, hem kişisel hem de ortak düşler kurardık. Tıpkı dış dünyanın gerçek ve düşsel tehlikelerinden, kuru ve güvenli bir kovukta saklanan iki orman hayvanına benziyorduk.

Bazen o uyuya kaldığında, yavaşça pencereye gider, ertesi sabah sokakları bembeyaz bir battaniye gibi örtecek olan karın yağışını, uçuşan kar tanelerini seyrederdim. Harvard kulesinden yükselen çan seslerini, omuzlarıma aldığım bir battaniyeye sarınmış bohem bir Mona Lisa gibi kendi kendime gülümseyerek, dinlerdim. O anda ben, kar taneleriyle, küçük odayla, Michael'la ve kendimle tek bir bütündüm.

Ve tabii sabah olurdu. Sabahla birlikte de, kusursuz olmayan tüm gerçekler, yeni yağmış karın üstünde daha da bir belirginleşirdi. Arabam çalışmazdı, annemle babam benim Margie'de kaldığımı sandıklarından acaba Margie'ye telefon ettiler mi diye kuşku içinde olurdum. Adams House'ın bekçisi, geceyarısı beni merdivenlerden yukarı koşarken görmüştü. Michael mutlaka disipline verilirdi ve eğer okuldan atılırsa, tekneyle uzaklara açılma düşlerimiz gerçekleşmeyebilirdi. Oysa benim asıl istediğim, çok sevdiğim Harvard Meydanında, o bir asi öğrenci, ben de onun trubador sevgilisi olarak yaşayıp gitmemizdi.

Genelde Michael'ın kölesi gibiydim de, sahneye çıktım mı tam bir zorba kesiliyordum. Eğer bir öğrenci, çalıştığım kahve-

yi diğerleri gibi sanıp da, elinde kitabı saf saf çalışmaya başlarsa, şarkımı yarıda kesip, çalışmak istiyorsa kütüphaneye gidebileceğini söylüyordum. Tümü gerçek ve katıksız folk şarkılarından oluşan repertuarımı kimse yarım kulakla dinleyemezdi. Şarkılarım ve anlaşılan ben, dinleyicilerimin kesin ilgisini istiyorduk.

Repertuarım genişliyor ama ciddiyeti değişmiyordu. Her yeni şarkı bir öncekiler kadar katı ve ağırdı. Bir akşam, iki genç adam ben şarkı söylerken bir süre sonra kendilerini tutamayıp gülmeye başladılar. Çok bozulmuştum ama o anda şarkılarımın tümünün ölüm, fakirlik ve kırık kalplerden oluştuğunu farkettim: «Aşk şarkıları söyleme / Annemi uyandıracaksın / O burada yanıbaşımda uyuyor / Ve elinde gümüş bir hançer / Benim senin karın olamayacağımı söylüyor.» «Bütün günlerim dert dolu / Artık buna alıştım / Başımı eğip acı içinde ağlayacağım / Yaptıklarını düşününce.» «Sırtımı dayadım bir meşeye / Onun güçlü olduğunu düşünüyordum / Ama önce eğildi sonra yıkıldı / Aşkım da aynı onun gibi yıkıldı.» «Anacığım, anacığım git mezarımı kaz / Uzun ve dar olsun / Tatlı William benim aşkım için öldü / Ben de üzüntümden öleceğim.» Şarkılarımı daha neşeli bir biçimde sona erdirebilmek için düşündüm, düşündüm ve sonunda «John Riley»le bitirmeye karar verdim. Çünkü John Rlley savaşa gider ama sağsalim geri döner ve yedi yıldır onu bekleyen gerçek aşkına kavuşur. Üstelik sevgilisi de ölmemiştir, hayattadır. Ama bu şarkı da ötekileri andırdığından, kıkırdaşmalar devam etti. O geceden sonra, repertuarıma bir iki neşeli şarkı eklemeye karar verdim. Bu, benim piyasa koşullarına ilk ödünümdü.

The Golden Vanity adlı bir klübe de sık gider olmuştum. Orada, Harvard'lı motosikletli arkadaşlarım bir gece düzenlediler. Joan Baez konserinin yanısıra Marlon Brando'nun «The Wild One» adlı filmi gösterilecekti. Tam sahneye çıkmaya hazırlanıyordum ki, dışarda büyük bir gürültü koptu. Motosiklet hömurtularıyla birlikte içeri gürültücü, saçlı sakallı, sert görü-

nüşlü motosikletçiler grubu girdi. Çok korkmuştum çünkü başarılı olmak istiyordum oysa onlar beni, pamuklu giysim, çıplak ayaklarım, hüzünlü ve garip şarkılarımla çok saçma bulabilirlerdi. Neyseki, benim pek de fena olmadığım kanısına vardılar, hatta dinleyip, alkışladılar bile. Bunun üzerine onlara azıcık çekingen bir biçimde, benim de motosiklete bindiğimi, tabii küçüklerine, ama öğrenirken en büyük Harley'in üstünde öğrendiğimi, ki bu da doğruydu, anlattım. Böylece gecemiz büyük bir başarıya dönüştü.

Michael'la olan düşsel beraberliğimizde sorunlar belirmeye başlamıştı. Benim aranır, istenir hale gelmemi kıskanması, «gerçek dünya»yla yüzyüze gelme yeteneğinden yoksun oluşu ve bunları takiben bende ilk gençliğimde olduğundan daha şiddetli sinir bunalımları belirmesi, yeni yeni korkuların benliğimi sarması, sorunlarımızı oluşturuyordu. Michael'a olan aşkımla, «tanınmış kişi» olmanın getirdiği keyfin tadını çıkarma arasında bocalayıp duruyordum. Michael beni neredeyse, şarkı söylemeye devam edersem, önünde sonunda, sahne dünyasının pislikleri içinde yitip gideceğime ve tabii böyle olunca, onun için de yok olacağıma inandırmıştı. Neyseki bana destek olan bir dizi delikanlı vardı. Onlar bir yandan işleri güçleri neyse onu yapar, bir yandan da Michael'ın bir gün düşüp ölmesini beklerlerdi. Michael'la kavga edip küstüğümüzde, işte bu delikanlıların hepsiyle delicesine flört ediyor ama hiçbiriyle yatmıyordum. Öte yandan, garsonluk yaptığı geceler, evinin anahtarını bize verirken, Margie'nin yüzünde hüzünlü bir ifade belirirdi. Saçları mısır püskülü gibi sapsarı ve dümdüz beline kadar inen bu tatlı kaçık, başını geriye atarak çekici bir biçimde gülümserdi. Anlaşılan Margie de benim bir gün düşüp ölmemi bekliyordu.

Michael'la benim çok sevdiğimiz bir arkadaşımız vardı. Geno Foreman öylesine değişik ve belli çizgiler, kalıplar içine oturtulamayan biriydi ki, onun yeri bambaşkaydı. Uyuşturucu kullanırdı. Bizler gibi on sekiz yaşında olmasına karşın sanki birkaç hayat birden yaşamıştı. Entrikaya aklı ererdi, hilakârlığı vardı,

düşleri vardı; gerçek kafası karışıklardandı, ama öyle bir stili vardı ki, ona hayran olmamak elde değildi. Onu hiçbir okul barındıramamıştı. Bir kere korku nedir bilmezdi, tek yönlü yola ters taraftan girer, motosikletiyle karlar üzerinde son sürat uçar giderdi. Uzun boylu ve çok güzeldi. Solgun beyaz teni, ateş gibi yanan simsiyah gözleri, biçimli kaşları ve gür siyah saçları vardı. Hem gitar, hem piyanoyu büyük bir başarıyla çalardı. Geno yoğurt, Vitamin C ve malt gibi sağlıklı besinler alır, bir yandan da eroin kullanırdı. Geno niye böyleydi, hiçbirimiz çözemezdik. Annesiyle babası, Mairi'yle Clark, birbirini gerçekten seven, yaşamlarını akıllıca sürdüren ve gençlerle tam bir uyum içinde olan, diyebileceğim tanıdığım ilk çiftti. İki normal kızları vardı, bir de Geno. Michael'la New York'a ilk gittiğimizde, Foreman'ların 97. Sokak, Riverside Drive'daki evlerinde kalmıştık. Bize Geno'nun küçük odasını vermişlerdi. Sabah olup da odadan çıktığımızda, çok utanmıştım. Bunu hisseden Mairi, kolunu omuzuma atmış ve, «Michael'la aynı odada kalmanı biz yanlış bulmuyoruz canım,» demişti. «Sizin birbirinizi sevdiğiniz belli oluyor, öyleyse sorun yok.» Akşam olunca, Clark işten eve gelir, ikisi birlikte divana uzanır ve yattıkları yerden hem bizimle konuşur, hem de güneşin Hudson nehri üzerinde batmasını seyrederlerdi.

Geno yirmi altı yaşında, İngiltere'de öldü. Ayakta ambülans beklerken apandisiti patlamış, son sözleri, «Merak etmeyin...» olmuştu.

Bir aile dostu olan Peter benim menajerliğimi üstlenip, bir başka arkadaşın bodrumunda plâk yapmamızı önerdi. Oraya Bill Wood ve Ted Alevizos'la gittim. Bili, Harvard Mühendislik Bölümündeydi, aynı zamanda da, okul radyosunda folk programı sunucusuydu. Ona hayrandım çünkü, bir; çok tatlı çocuktu, iki; ailem onun Pauline için iyi bir arkadaş olacağı kanısındaydı ve üç; «John Riley» şarkısının aralarında çok güzel gitar çalıyordu. Rum şarkıları söyleyen Ted Alevizos'un eğitim görmüş sesinin tonu bir harikaydı. Ted çok tutucuydu. Dedikoduya göre, Ted, LSD denilen şu yeni uyuşturucuyu denemiş ve öylesi-

ne şaşkına dönmuştü ki, dünya gezegeninde olduğunu kavrayabilmesi haftalar almış. Plâğımız için solo şarkılar söyledik, düetler yaptık ve final için «When I'm Dead and Buried, Don't You Weep After Me» adlı şarkıyı tamamen kendimize özgü bir biçimde yorumladık. Plâğın kapağını Peter çizdi. Kırmızı ve siyah renkler kullanmıştı. Bir büyük daire, bir de kare vardı. Biz üçümüzün resmi her ikisinin üstüne basılmıştı. Adı, **Harvord Meydanı Folk Şarkıcıları**'ydı. Ben resimde çıplak ayaklı, kâküllü ve nihayet uzun saçlıydım. Yıllar sonra bir yapımcı hem kapağı, hem de adını **The Best of Joan Baez** olarak değiştirdikten başka plâğı tek sesliden, stereo'ya çevirip, «Amerikanın En Heyecan Verici Folk Şarkıcısı» diye reklamını yaparak, tam benim her yıl yeni plâk yaptığım dönemde piyasaya sürdü. Bu plâğın satışının durdurulması için mahkemeye başvurmak zorunda kalmıştık.

Michael'ın karşı olmasına rağmen, Peter'in fikirleri ve yönlendirmesiyle ilk konserimi verme kararını aldım. Klüp 47'de Bill ve Ted'le birlikte olacaktı bu konser. Kaç para istediğimi anımsamıyorum da, adımı değiştirip değiştirmeyeceğim konusunda bir türlü karar verememem yüzünden asılacak poster sorun olmuştu. onu hatırlıyorum. Adımı Rachel Sandperl olarak yazabilirdik, Rachel İncisi ve gizemliydi, Sandperl de politik ve ruhsal mürşidim Ira'nın soyadıydı. Veya Mariah olabilirdi - Kingston Trio'sunun meşhur ettiği şarkı «They Call the Wind Mariah»dan çağrışım yapmıştım. Son dakikada asıl adımı kullanmaya karar verdim çünkü Meksikalı olduğum için ismimi değiştirdiğimi düşünebilirlerdi.

Meydanda kendi afişimizi görmek garip bir duyguydu. Ben sevmiştim, Michael'sa nefret etmişti. İlişkimizi ve mini mesleğimi ancak bir psikoloğun yardımıyla yürütebiliyordum çünkü hayatımdaki tezatlar beni çıldırtıyordu. Michael benim Tanrımdı; onu veya davranışlarını sorgulamıyordum çünkü onu yitirmek istemiyordum. Bana iltifat edildiğinde çok mutsuz oluyor ve ilişkimizin bozulmasına benim neden olduğumu söylüyordu.

Kavgalarımızın arasında Margie'nin evinde sevişiyor, o zaman şarkıcılık mesleğimle ilgili her şeyi unutuyordum, sonra sokağa çıkıyorduk ve biri, «Hey, bu o,» diyordu ve kısır döngü yeniden başlıyordu. Bu komplimanları, kuraklık çekmiş bir fidanın suyu çekişi gibi içime çekiyor, sonra da büyük aşkım tarafından yeniden başlatılacak olan suçluluk duygusuna hazırlanıyordum.

Bahar geldiğinde, okulu bırakmanın verdiği suçluluk duygusu içinde **Boston Vespa Company**'de çalışmaya başladım. Görevim motosiklete binmesini öğretmek, sonra da öğrencilerimi ehliyet almaya götürmekti. Yaz gelince, Michael da Trinidad'a, ailesini görmeye gitti. Ben hâlâ ailemle kalıyordum ve babama yepyeni bir Vespa alacak kadar para kazanmıştım. Nitekim babama Vespa'sını aldıktan sonra işi bıraktım, şarkı söylemeye döndüm. Yeni şarkılar öğreniyor, Harvard'ın yüksek tabakasıyla motosiklet gezilerine çıkıyor, Margie, Debbie ve psikoloğumla buluşuyor, Michael'ı özlüyor ve Michael'ın bir gün düşüp ölmesini bekleyen o yakışıklı delikanlılarla flört ediyordum.

Derken, büyük iş olanağı, Albert Grossman'ın kişiliğinde karşıma çıktı. Albert kurnaz, sinirli, tatlı konuşabilen, komik, cömert ve garip bir adamdı. Vücudu yuvarlaktı, yüzü, gözleri ve gözlükleri hep yuvarlaktı. Gözlerinin üstündeki kalın kavisli kaşları, sürekli bir şaşkınlığı ifade eder gibiydi ve kömür bulaşığı gibi duruyordu. «İstediğin her şeye sahip olabilirsin. Kimi istiyorsan alabilirsin. Kimi istiyorsun? Sana hemen onu alıp geleyim» gibi beni fazlasıyla ürküten sözler söylüyordu. Ben Marlon Brando'yu istiyordum ama daha da çok, Albert'in bu şekilde konuşmayı kesmesini istiyordum.

Albert'in kazanacağımı söylediği para babamı etkilemişti ama ben ona inanmıyordum. Annem de inanmıyordu. Chicago'daki klübünde şarkı söylersem, bana haftada iki yüz dolar vereceğini söyledi. Ona, hayır, dedim. Bu kez anneme dönüp, çok genç olduğum için evden ayrılmaktan korktuğumu, bunun doğal olduğunu söyledi. Evet, dedim çünkü haklıydı. Yalnız başı-

ma uçmaktan korkuyordum, yalnız başıma otelde kalmaktan korkuyordum, herkesin içki içtiği bir klüpte beni dinlememelerinden korkuyordum, her şeyden korkuyordum ve işte sırf bu korkuların üstüne üstüne gitmek için Albert'in teklifini kabul ettim. Para çok cazipti ama benim umurumda değildi.

Albert'in klübü, **The Gate of the Horn**, ülkenin en iyi klüplerinden biriydi ve on iki telli gitarla, banjo çalan, dönemin en beğenilen şarkıcılarından Bob Gibson orada çalışıyordu. Tabii ki, Bob Gibson'a hayran oldum. Ama aynı zamanda ondan ödüm kopuyordu çünkü günah yuvası olan bu klüplerde son derece rahattı. Tatlı bir şakacılığı ve alaycılığı vardı, çok içiyordu; hem hüzünlü hem saçma şarkıları söyleyebiliyor, aralarda da bol bol espri yapıyordu. Kısaca, insanları «eğlendirebiliyordu». Ben, öğrenci yurdunda kalıyordum. Aylardan Temmuzdu, onun için günlerimi plajda, fakir zenci çocuklarla oynayarak, akşam üstlerimi klüpte şarkı söyleyerek, gecelerimi de Michael'a aramıza hiçbir şeyin asla giremeyeceğini temin eden telaşlı mektuplar yazarak ve ondan gelen ve sürekli benden şüphelendiğini anlatan mektuplarını okuyarak geçiriyordum. Bunun üzerine o yakışıklı müzisyenlerle yatmayayım diye niye bu kadar gayret sarfettiğimi düşünmeye başladım. Geri kalan zamanımda da kaldığım binanın, akustiği çok iyi olan demir merdivenlerine oturup, Bob'dan öğrendiğim şarkıları çalışıyordum.

Bir gece folk müziğinin kraliçesi Odetta klübümüze geldi. Onu görmeyi beklerken heyecanımdan ölecektim neredeyse; içeri girdiğini farkettiğimde, ben barda oturuyordum. Bir dakika kadar onu izledim. Bir dağ kadar kocaman, gece kadar siyahtı. Cildi kadife gibiydi. Kocaman sallantılı, pırıltılı küpeler takmıştı ve giysisi çiçekli, işlemeli bir çadırı andırıyordu. Ön dişleri aralıktı, dişlerini görebilmiştim çünkü kuşku, şaşkınlık, öfke ve ilgi gösteren yüz ifadelerinin arasında, kendi kadar kocaman bir gülümsemesi vardı. Kahkaha attığında yuvarlak ve gamzeli çenesi öne doğru çıkıyordu. Bence, hayatımda gördüğüm en vakur insandı. Göğsümde biriken panik duygusundan

kurtulmak için karşısına çıktım ve ona, onun şarkısı «Another Man Done Gone»ı, onun gibi söyledim. Önce şaşırdı sonra memnun göründü ve beni kocaman, kadife kollarının arasına aldı. Sanki yine altı yaşındaydım. Kalbimin atışının normale dönmesi tam bir hafta aldı.

Gate of Horn'daki iki haftamı göz kamaştırıcı başarının bu denli yakın olması nedeniyle şaşkınlık, övgüler karşısında mutluluk ve korku içinde geçirdim. İçimdeki şeytanlar çılgınca dans ediyor; loş ışıklar, erkeklerin erkeksi varlığı, alkolün ortaya çıkardığı cinsel arzular beni kışkırttıkça kışkırtıyordu. On sekiz yaşında olmama rağmen, kokteyl grubunun bana göre olmadığını anlamıştım. Benim, Madonna'larına dokunmayı bile düşünmeyen ve sadece kahve içerek şarkılarını dinlemekle yetinen akademik ve asi hayranlarıma gereksinimim vardı.

Bob Gibson beni, Newport Folk Festivalinin ilkine, konuk sanatçı olarak davet etti. O tarihi olaydan aklımda kalanlar parça, parça... Ağustos ayıydı. Newport'a Odetta'nın bascısıyla gitmiştim. Her gün yağmur yağıyordu. Bob Gibson'un çok zengin bir sevgilisi vardı, adı Penny'di ve bana karşı nazik davranmıştı. Bense, Latin Amerika veya Hint işi triko bluzlar, kot pantolonlar veya sıradan etekler, kahramanım Odetta gibi sallantılı küpeler ve dizlerime kadar bağlanan deri sandaletlerimle tam bir bohem görünüşündeydim. Çadırlar dolusu folk şarkıcıları, banjo çalgıcıları, keman çalanlar, dini şarkılar söyleyen gruplar ve sokaklar dolusu otostopçular her yeri doldurmuştu. Festivale gelen gençler kısa saçlı, temiz görünüşlüydüler. 1960' lar henüz başlamamıştı. İkinci idolum, Pete Seeger da oradaydı, (birinci idolum Martin Luther King, Jr.'dı). Kırık gitarlarıyla blues söyleyen zenciler, onlar gibi söylemeye çalışan beyaz şarkıcılar vardı. Keman gruplarının geç saatlere kadar çaldığı büyük yemek davetleri vardı. Birileri kucağıma yiyecek dolu bir tabak koyuyor ve şarkı söylememi istiyordu. Daha isimlendirilmemiş bir gök kubbenin ortasındaki küçük bir yıldızcıktım sanki.

İkinci gece, Rhode Island'ın o puslu havasında, on üç bin

kişi toplanmıştı. Öteki göstericilerden sonra (kimler vardı anımsamıyorum) Bob sahneye çıkıp, şarkıları ve şakalarıyla dinleyicileri kendine hayran bırakırken, ben aşağıda, gladyatör misali sandaletlerimle çamurun içinde sahneye çıkan merdivenin parmaklığına sıkı sıkı yapışmış, sıramı bekliyordum. Parlak portakal rengi bir elbise üstüne Meksika tığ işiyle yapılmış bir rebozo giymiştim, ipekle astarlanmıştı ve o vakte kadar giydiğim en süslü kıyafetti. Gitarımı tutan elimse ter içindeydi.

Sonunda, Bob Gibson'un konuk sanatçıyı takdim edip, hakkımda bir şeyler söylediğini duydum. Sözlerin ne olduğunun hiç farkında değildim, benim bildiğim, kısa bir süre içinde bana dünyanın en büyük kalabalığı gibi gelen topluluğun karşısına çıkacak ve şarkı söyleyecek olduğumdu. O anda sadece kalbimin atışının farkındaydım, tüm hareketler sanki sessiz film çekimi gibiydi, bütün seslerse yüzeysel gürültülerdi benim için. Adımın duyulması üzerine memnuniyet belirten sesler yükselmiş, baş parmaklar havaya kalkmıştı. Benim stilim, hızlı ve düzenli bir tempoda yürüyerek sahneye çıkmaktır. O zaman da çamurlu yerden sahneye, başarı veya başarısızlığı göğüslemeye, aynı tempoda çıktım. Bob bana neşeli bir gülümsemeyle bakıyor ve o alaycı bakışıyla yaşamın koca bir şakadan ibaret olduğunu, onun için aldırmamamı anlatmaya çalışıyordu. Birlikte, «Virgin Mary Had One Son,» adlı şarkıyı söyledik. O, on iki telle çalıyordu, böylece on sekiz tel ve iki sesle parçamız gerçekten kulağa hoş geliyordu. Sonra, benim bir solom vardı; sesim de istediğim gibi çıkıyordu. Sonuna kadar kusursuz biçimde götürdük ve muazzam alkış topladık. Alkışlar üzerine hazırladığımız «öteki» şarkımızı «Jordan River»i (iyi ki Bob bu şarkıyı da hazırlamıştı) söyledik. Şarkılarımızın ikisi de dini şarkılardı, bense uzun saçlarım, makyajsız yüzüm ve İncil'den çıkma sandaletlerimle safiyet simgesiydim sanki. Ertesi gün tüm gazetelerin beni «Madonna» ve «Meryem Ana» olarak isimlendirmelerine şaşmamak gerek.

Sahneden indikten sonra büyük bir ilgi gösterildi bana. Ça-

dırdan çadıra götürülüyor, gazeteciler, öğrenciler, yabancı basın mensupları ve tabii **Time** dergisinden birileriyle tanıştırılıyordum. **Time** dergisi muhabirine ismimin nasıl söylendiğini uzun uzun açıkladım çünkü dergilerinde adımın okunuşunu yanlış yazmışlar ve bu yanlışlık o gün bu gündür sürer gider. Onlar adımın «Bayiz» gibi okunduğunu yazmışlar, oysa aslında «Biiz» gibi okunur da, neyse o kadar önemli değil. Fransızlarsa adımı «Beyz» olarak telaffuz ederler ki, bu da Fransızca baiser (öpüşmek) fiilinin şimdiki zamanıdır, argodaysa, zamparalık anlamına gelir.

Bob, Newport'lu bir zenginin vereceği davette kolay taraftından bir yüz dolar kazanmak isteyip istemediğimi sordu. Bob'a beş yüz dolar vereceklerdi, eğer ona yardımcı olursam bana bu paranın beşte birini verecekti. Newport'ta beni en fazla etkileyen şey, yirmi dakikada yüz dolar kazanabilmem olmuştu. Bir de tabii, zihnimin gerisinde ve yüreğimin tam ortasında hissettiğim bir duygu, kader kitabımın ilk sayfasının burada çevrildiği ve benim bu kitabı hiçbir şeye değişmeyeceğim duygusuydu.

Geri döndüğümde, Harvard Meydanındaki Klüp 47'deki Salı gecelerime kaldığım yerden devam ettim. Klübümüz dolduktan başka, kapıda bir kuyruk oluşuyor ve bu kuyruk tüm blok boyu uzanıp, iki tane de köşe dönüyordu. Albert Grossman plâk yapma teklifleriyle yine karşımdaydı.

Bense, Vanguard plâk evinin iki ortağından biri olan yirmi dokuz yaşındaki Maynard Solomon'la temas halindeydim. Maynard kardeşi ve ortağı Seymour'la birinci sınıf klasik müzik plakları hazırlıyordu. Kendisi de efendi ve müzik konusunda gerçekten bilgiliydi. Benimle kalliteli bir plâk yapmak istiyorlardı.

Al Grossman'sa, onunla New York'a gidip, Colombia Plâkçılık Şirketinin Başkanı John Hammond'la tanışmamı istiyordu. John yetenekli kişileri bulup, onları tanıtmadaki başarısıyla ünlüydü. Zihnimde iki şirketi karşılaştırıyordum. Biri daha ticariydi ve asıl ilgilendiği para kazanmaktı; diğeriyse o kadar ticari değildi ve asıl ilgilendiği güzel müzik yapmaktı. Ama yine de

New York'a gittim çünkü ileride kendi kendimi «niye gitmedim» diye suçlamak istemiyordum.

Columbia Şirketinin üzerimde bıraktığı ilk izlenimi asla unutamayacağım. Tüm duvarlar altın plâklarla kaplıydı, her taraf parıl parıl parlıyordu. Klima cihazları odayı buzhaneye çevirmişti. Hiç bekletilmeden doğruca John Hammond'un odasına alındım. Bana karşı nazikti ama yine de ilk sözü, «Mitch'le tanışmak ister misin?» oldu. Mitch'in kim olduğunu bilmiyordum ama «Tabii!» dedim. Bunun üzerine masanın üzerinde duran bir kutunun düğmelerine bastı ve sekreteriyle konuştu, o da hemen yüzü bana pek de yabancı gelmeyen bir adamı içeri aldı. Berberde taranıp, düzeltildiği belli olan bıyıkları ve çenesinde sivri bir sakalı vardı. Hayranlık duyuyormuşcasına elini sıktım. Tanıştığım adam, evinde televizyonu olan her Amerikalının gayet iyi bildiği, ünlü Mitch Miller'di. Bizim evimizde hâlâ televizyon olmadığından ben «Mitch»i müzisyen arkadaşlarımın pek de övünç verici olmayan şakalarından biliyordum. O dönemlerde, bizler gibi gerçek ve katıksız müziğe inananlar, Mitch'in yaptığı müzik ve bunu takdim ediş biçimine karşı isyan halindeydiler âdeta. Mitch bizler için lanetlenmiş bir isimdi. Tanışma faslı bittikten sonra kontratlar hakkında konuşulmaya başlandı. O sırada birisi John Hammond'un masasının üstüne bir kontrat kâğıdını koydurıverdi. Benim hemen orada, o anda, sanırım sekiz yıllık bir kontratı imzalamamı istiyorlardı. Bir yandan buz gibi esen klimanın rüzgârı, bir yandan stres sonucunda müthiş başım ağrımaya başlamıştı. Al'e sokağın karşısındaki Vanguard'a gidip, bir de Maynard'la konuşmak istediğimi söyledim. Albert, Maynard'dan nefret ediyordu, Maynard da Albert'ten. Burnum da tıkanmıştı ve tir tir titriyordum. Albert homurdanarak beni bir taksiye bindirdi ve Maynard'ı görmeye gittik.

Vanguard'dan içeri girdiğimizde, ilk dikkatimi çeken duvarlarda altın plâkların olmayışıydı. Maynard bizi görünce hemen masasından kalktı, elimizi sıktı ve yine masasının başına geçip oturdu. Açık mavi gözleri zeki bakışlıydı. O bakışlar sanki ara

ara dalıp gidiyor sonra verilen bir emir üzerine toparlanıveriyordu. Ayağında tenis ayakkabıları, sırtında karısının ördüğü kahverengi hırka vardı. Saçlarına kır düşmemiş, doğrudan beyaza dönüşmüştü ve konusuna kendini öylesine vermişti ki, azıcık kaçık biri izlenimini veriyordu. Onu sevmiştim. Belki de ilkel bir klasik müzik hayranı oluşum beni etkiliyordu - konçerto, sonata ve suit'i birbirinden ayıramazdım ama yirmi dört saat klasik müzik çalan radyo istasyonunun çaldığı parçaların yüzde doksanını kulaktan öğrenip, kendi kendime mırıldanabiliyordum. Maynard'ın klasik müzik plâkları yapmayı kendine meslek edindiğini biliyor, ona hayranlık duyuyordum, ayrıca burada kendimi rahat hissediyordum. Epeyce konuştuk.

Oradan çıktığımızda, işi Colombia'yla hemen o gün bağlamak isteyen Albert'e, bu büyük kararı verebilmem için iki gün daha düşünmem gerektiğini söyledim. Beni korkutan büyük şirketin cilası, yağdırılan iltifatlar ve altın parıltısından bunca etkilenmiş olmamdı. Albert'e gelince, o da haklıydı. Nitekim 1960'ların sonlarına doğru pek çok ünlünün yanısıra, Bob Dylan, Peter, Paul ve Mary, Janis Joplin ve Jimi Hendrix gibi folk müziğinin tanınmışlarının işlerini takip ediyordu. Bu konuda Albert'in üstüne kimsenin olmadığı bir gerçekti, Colombia'nın en büyük şirket olduğu da başka bir gerçekti. Önümdeki kırk sekiz saatlik sürede, «büyük iş»leri kaldıracak mideye sahip olup olmadığına karar vermem gerekiyordu.

Ertesi gün Cumaydı ve ben o gece Greenwich Village'de şarkı söylemeye gittim. Hem Maynard, hem John Hammond beni dinlemeye gelmişlerdi. Annemle babama telefon edip, durumumu onlarla konuştum, New York'lu arkadaşlarıma danıştım. Sonunda da tabii kendi kendimle konuştum ve Vanguard'a gitmeye karar verdim. Albert artık hayatımdan çıkmıştı ama yine de meslek gereği karşılaşmalarımızda, ne kadar ünlenirsem ünleneyim, onunla çalışıyor olsaydım, durumumun çok daha parlak olacağını hatırlatmadan edemezdi.

Yapraklar sararmaya başlamıştı. Michael, Trinidad'dan dön-

du, ben de Perkins Körler Enstitüsünde yatakhane görevlisi olarak çalışmaya başladım. Salı ve Cuma geceleri Klüp 47'de şarkı söylemeye devam ediyordum. Maaşım geceliği yirmi beş dolara yükselmişti.

Kente gelen sanatçıları ve bazı ünlü blues şarkıcılarının menajerliğini yapan Boston'lu Manny Greenhill'le tanıştım. Manny, Boston'un South Station bölgesine bakan harap bir ofiste çalışıyordu. Eşitlik anlayışına uygun davrandığına inanarak, bununla iftihar eder, tüm o eski tip Marxist'ler gibi ne kadar para kazanırsa kazansın yine de kendini işçi sınıfından biri gibi görürdü. Başında rengi atmış golf kepi ve bumburuşuk eski yağmurluğuyla, ekmek kuyruğundan yeni çıkmış gibi crtalarda dolanırdı. George C. Scott'a benzemesine neden olan yassı boksör burnuyla da pek gururlanırdı. Blues şarkıcılarını ve onların okuyup yazma bilmemelerinden doğan sorunları anlatmaya bayılırdı. Manny'nin yarı zamanı, giderek artan istek üzerine Avrupa'ya göndereceği kör gitarcıların ne olduğunu bile bilmedikleri pasaport denen o nesneyi alabilmeleri için, güneydeki yetimhanelerin kapılarını çalıp, doğum belgeleri aramakla geçerdi.

Manny de benim olabildiğince büyük bir kalabalık karşısına çıkmamı istiyordu. Ama bunun yanısıra politik kişiliğime de anlayış gösteriyordu. Ben onun solcu fikirlerini kabul etmiyordum (zaten aramızdaki ufak tefek tartışmalar hep bu yüzden çıkardı) ama o benim şiddete karşı oluşumu kabul ediyordu; barış ve adalet için yapılacak bazı konuşmaların ticari başarıyla çakışabileceğinin o da farkındaydı.

Aramızda resmi bir kontrat imzalamamaya karar verdik. Belli bir yüzdeyle Manny benim için bir yıl çalışacaktı. Eğer yılın sonunda bu anlaşma ikimizi de memnun etmişse, el sıkışıp, anlaşmamızı bir yıl daha uzatacaktık. Onunla kontrat yapana dek, iş ilişkimiz sekiz yıl bu şekilde sürdü.

Başlangıçta Manny bana ünlü sanatçıların konserlerinin ikinci bölümünde iş buluyordu. İlk işim 1959 yılında Massachu-

setts Üniversitesi yaz konserlerinde, John Jacob Niles adlı şarkıcıylaydı. John Jacob Niles ünlüydü, gelenekçiydi, huysuzdu. Tiz bir falsetto'yla şarkı söyleyen bu şarkıcı-besteci, santur çalıyordu. Ailemle birlikte, Manny'nin dökülen arabasıyla yola çıkmak gafletinde bulunmuş, yolda benzinimiz bitince, gösterinin başını kaçırmıştık. İyice aydınlatılmış salonun en gerisinde oturup, dinlemeye koyulduk. Bizim gibi geç gelen biri önde oturmayı yeğleyince, Bay Niles şarkısını kesip ölüm sessizliği içinde, onlar oturana dek bekledi ve sonra, «Sesten çok harekettir ilgiyi çeken,» dedi. Şaşkına dönmüş ve ürkmüştüm. Verilen aradan sonra çıkıp, iki şarkımı söyledim. Hararetli alkışlarla bir şarkı daha söylemem istenince, Bay Niles'ın zaten bozulmuş olan sinirleri daha da bozuldu sanırım.

Pete Seeger'la olan ilk konserimi de Manny ayarladı. Her zamanki gibi gecikmiştim ve ben oraya vardığımda Pete şarkılarılarının ilk bölümünü bitirmek üzereydi. Salon küçüktü; ne kadar da küçük diye düşünmüştüm kendi kendime ama Pete banjosunu çalıyor, ağlarcasına şarkılarını söylüyordu. Her şey yolunda görünüyordu. Sahne gerisine geldiğinde selamlaştık. Sahneye çıktığımda şaşkına döndüm. İzleyici olarak sadece yerlere oturmuş birkaç yüz öğrenci vardı. Eğilerek selam verdim sonra sahne gerisinde birileri var mı diye dönüp geriye bakınca yanılgımı anladım. Meğer ben yanlış yere bakıyormuşum. Pete şarkılarının sonuncusunu asıl izleyicilere değil, bilet bulamayıp sahnede yere oturtulanlara dönerek söylemiş. Dengemi kaybetmiştim bir kere, kalbim pelerinimin altında gümbür gümbür atıyordu. Şarkıma başladım ve uzatmam gereken ilk notada hava yuttum. Ağzımda bir parça tükürük toparlayıp, yutkunabilmek ve bu arada kupkuru boğazımı azıcık ıslatabilmek için çabalarken, bir yandan da gitarımı çalmaya devam ediyordum. Şarkım beklenmedik bir biçimde kesildiğinden pek pek ender yaptığım bir şeyi yapmaya - konuşmaya karar verdim. Her şeyden önce sesim kalmış mı, yoksa o da yuttuğum havayla birlikte yok mu olmuştu, bunu anlamalıydım. «Aman ne kalabalık!» gibi bir şey-

ler söyledim ve sonra kendimi toparlayıp, şarkıma devam ettim.

İlk kar yağmıştı. Perkins Enstitüsünden yalın ayak gezip, fazla bohem kılıklı olmam nedeniyle kovulmuştum. Daha sonra, Harvard Meydanındaki dostlarımdan blues söyleyen Eric Von Schmidt'le bir konser verdim ve New York'taki folk şarkıcılarının gösterisine (hootenanny) katıldım.

1959 kışında, Michael'la ben, birbirimizden ayrı bir yaşam düşünemiyorduk. Ama ruhumdaki fırtınalar da esmekteydi. Bazen kaybolmuş ve korkudan titreyen br çocukmuşum gibi kucaklanmak, korunmak istiyordum, bazen de flört edip, insanlara hükmetmek istiyordum. Liseden kullanılan «fındıkçı» sözcüğü bana tıpatıp uyuyordu. Flört ediyor ama kendime dokundurtmadığım için «iyi kız» olduğuma kendimi inandırabiliyordum. Madonna, Village'e geri gelmişti. İçki içmiyor, uyuşturucu kullanmıyor, kimseyle yatmıyordu ama yine de sanki bir fahişeydi. Yıllar sonra Michael bu tezat için bana âşık olduğunu söylemiş, «Bakireye tapıyor, fahişeyi kurtarmaya çalışıyordum,» demişti.

Boston'a döndüğümde, bir gün psikiyatristimin odasında oturmuş, Michael'la yaptığımız son kavganın yorgunluğunu atmaya çalışıyordum. Doktor bana, «Michael'ı bırakırsan ne olur?» diye sordu. Gözlerimi kapadım ve dünyanın infilâk ettiğini, küçücük bir insan şeklinin de karanlıklara doğru yuvarlandığını gördüm.

Bir gece kendimi Greenwich Village'de bir sokak köşesinde buldum. Yalnızdım, elimde valizim ve gitarım vardı. Biri beni evine aldı, hiçbir zaman kim olduğunu bilemedim. MacDougal Sokağında dolaştım, kahvelerde oturdum. Yemedim, içmedim. Marijuana içen insanlarla tanıştım ve bol bol uyuşturucu hakkında konuştum.

Birkaç gece yine o garip duygulara kapılarak, sabahlara kadar uyumadım. Miltown aldım, (bunu Librium, bunu da Valium izledi). Sabahın ilk ışıkları belirirken, en kötü halimde olurdum, suçluluğun o metalsi ve acı tadı boğazımın gerilerinden,

omuriliğimin içinden mideme akardı sanki.

Harvard Meydanına geri döndüğümde kendimi güvencede hissettim. Ayrıca Mimi'yle de birbirimize yakınlaşmıştık, karşılıklı düetler yapıyorduk ve tabii bütün o «yakışıklı Harvard delikanlıları» vardı. Onlar Mimi'yle bana aşıktılar, biz de onlara. İkimiz de Guy de Maupassant'ın Mouche adlı karakterine benziyorduk; tek farkımız Mouche bütün yakışıklılarıyla yatıyordu, yakışıklı delikanlılarıysa Mouche'u paylaştıkları için daha az seviyor değillerdi. Bizim delikanlılarımıza gelince, günün birinde içlerinden en sadık ve en temiz olanıyla evleneceğimizi bilerek, biz iki Meksikalı bakireyi olduğumuz gibi seviyorlardı. Sevgili Goodie, Stein, Todd, sevgili Piper, Cooke, Billy B., sevgili Geno.

Bir seferinde Harvard Meydanından arabamla geçiyordum ki Michael'ı, bir kitapçı dükkânının önünde güzel bir kadını öperken gördüm. Saçları topuz biçiminde toplanmıştı, olgun bir görünüşü vardı. Arabamı sokağa park edip, midem bulanarak beklemeye başladım ve Michael'ın geç kaldığı randevumuz için koşarak yatakhaneye girdiğini gördüm. Ben odaya girdiğimde esneyerek elindeki kitabı bıraktı ve onu ilk kez yalan söylerken izledim.

Okullar kapanmış, 1960 yazı gelmişti. Michael yine evine, Trinidad'a, ben de New York'a, Vanguard'la plâk yapmaya gitmiştim.

Broadway'in pis ve döküntü sokaklarından birindeki Manhattan Towers Otelinde çalışıyorduk. Balo salonu Çarşamba günleri otelde kalanlar ve onların konuklarının tombala oynayabilmeleri için ayrılmıştı. Diğer günler bizim çalışmamız için uygundu. New York'un en kirli halısının üstünde çıplak ayaklarımla, o kocaman, havasız salonda kendimi iyice cüceleşmiş hissederek üç mikrofona birden söylüyordum. Kenardaki mikrofonlar stereo, ortadakiyse monaural (tekses) düzeni içindi. **Weavers** grubundan Freddy Hellerman, söyleyeceğim altı şarkı için dördüncü mikrofonu kullanacaktı. Büyük baskılar sonucunda,

ikinci bir çalgının plâğımı «ticarileştirmeyeceğine», aksine müziğimi daha da ortaya çıkaracağına ikna edilmiştim. «Mary Hamilton» adlı güzel baladı bir defada plâğa alabilmiştik. Birkaç saat aralıksız çalıştıktan sonra Maynard, ses teknisyeni ve ben çıkıp yan sokaktaki sandviççide, rostolu sandviçlerimizi yiyorduk. Üç günde on üçü ilk solo albümümü oluşturan on dokuz şarkı yaptık.

Annemle babam batıya göçmeye karar vermişlerdi, bense doğuda kalıyordum. Evimizde, bir anne-baba-Joanie-Manny toplantısı yaptık. Manny'nin sorularını annemle babam yanıtlamak zorunda kalıyorlardı çünkü ben suskun ve şaşkındım. Tüm bu görüşme sırasında durup durup yinelediğim, gece klüplerinde çalışmak istemediğim, düzenli konserler vermeyi arzuladığımdı. Manny'se yeterli dinleyici sayısını bulduktan sonra bu konserleri düzenlemeye hazır olduğunu söylüyordu. Toplantımız çok gergin bir hava içinde geçmekteydi. Annemle babamın gidecekleri ve gerçekten yalnız başıma kalacağım fikri elimi ayağımı dondurmaya yetiyordu. Birdenbire kendimi, bir yıldız değil de, küçücük bir çocuk gibi hisseder olmuştum. Hayatımda ilk kez, eve döndüğümde annem şöminenin karşısında, elinde sıcak bir fincan çay ve pikapta keman, piyano veya viyolonsel sesiyle beni bekliyor olmayacaktı. Bunu düşünmek bile istemiyordum. Herkes benim geleceğimi tartışırken, dilim tutulmuş, pencereden dışarı bakıyordum. Tia, elinde bir bardak şarap, yüreğinde neşe, «benim küçük şarkıcı kuşum» dediği ve çocukluğundan bu yana derinden anladığı küçük yeğenine harika bir biçimde yaklaşınca, sanki içimdeki kaskatı buzlar bir parça da olsa erimeye başlamıştı. Nasıl yaptı bilmiyorum ama hayatımın bundan sonraki adımını atıp, ölmeyeceğime inanmamı sağladı. Sonunda Manny'nin benim için konserler düzenlemesine, Klüp 47'de iki gece, hafta sonları da **Ballad Room**'da şarkı söylememe ve gece klüplerinde çalışmamama karar verildi.

Annemle babam gittiler. Margie yok oldu, Debbie âşıktı. Liseden, sevdiğim bir arkadaşım, McDoo benimle birlikte otur-

mak üzere doğuya geldi. Harvard Meydanından birkaç blok ötede, dördüncü katta, asansörsüz, bir yatak odası, bir oturma odası, banyo ve mutfaktan oluşan küçük bir daire kiraladık. İkimizin benzer noktası, profesör kızları oluşumuzdu; benzemeyen noktamızsa, McDoo'nun tıpkı okuldan mezun olduğumuz yıllardaki kadar güzel ve sarışın oluşuydu. Mezun olduğumuz yıl, Muff Calloway'i de aramıza alarak, biz üçümüz evlenene dek bakire kalacağımıza dair yemin etmiştik.

McDoo'nun şahane göğüslerine hayrandım. Sırtüstü yatıp hayal kurarken bile, ister sutyenli, ister sutyensiz, göğüsleri dimdik gökyüzüne bakardı. Geceleri saçını iri plastik bigudilerle sarardı; gıcır gıcır tertemiz bir kızdı, pembe beyaz bir cildi vardı, iyi huyluydu ve hippi olmak istiyordu. Onun için de siyah naylon çoraplar satın alıp, dudak boyası kullanmamaya başladı. Bir süre çok güzel vakit geçirdik. Evimizi süslüyor, çeşitli salatalar yapıyor ve kendimizi fevkalade özgür hissediyorduk.

Michael'la ben oturma odasını kullanıyor, orada konuşuyor, resim yapıyor, sevişiyor ve kavga ediyorduk. McDoo'ysa banyoya gideceği zaman, başını yatak odasından uzatıyor, saçlarında iri bigudiler, şahane vücudunda bir havlu, incecik sesiyle önce bir, «Affedersiniz,» diye sesleniyor, sonra da elini sallayarak, banyoya doğru bir koşu koparıyordu.

Bir gece Michael'la ben sinemaya gitmiştik. Film, genç ve güzel metresiyle arabasının içinde uzaklaşan kocasının ardından terkedilmiş Joanne Woodward'ın sokak köşesinde haykırışıyla son buluyordu. Eve dönerken bulantı krizim tuttu, dördüncü kata tırmanıp eve vardığımızda, yatağa kendimi zor attım. Michael bana, benim Joanne Woodward gibi olduğumu söylüyordu oysa ben kendimi genç ve güzel metresin yerine koymuştum. Michael'dan bu konuyu kapatmasını ve daha da iyisi, bana kusmayacağımı söylemesini istedim. Michael'sa kalkıp mutfağa gitti, kendine avokadolu, muzlu bir sandviç hazırladı

ve salınarak odaya döndü. Bir yandan da ağzını şapırdatarak sandviçini yiyordu.

Birden... ansızın bulantımın geçtiğini hissettim ve ayak parmaklarımla bit pazarından aldığımız lambanın demirini yakalayıp, rüyadaymışcasına yavaş yavaş bacağımı kaldırdım ve lambayı fırlattım. Lamba tam bir isabetle Michael'ın tepesine indiğinde, avakadolu, muzlu sandviçini ısırmak için açtığı ağzı açık kalakalmıştı. Ondan sonrası benim için tam bir karanlıktı.

Yattığım yerden kalkıp, oturma odasına doğru yürürken, kendimi çizgi filmlerdeki müthiş güçlü cadılar gibi hissediyordum. İlk gözüme çarpan üzerine mum dikilmiş şarap şişesi oldu. Bir yıllık erimiş mum artıkları şişenin üzerinde rengârenkti. Şişeyi boynundan yakalayıp, bütün gücümle duvara çarptım. Kırılan camın sesi ve uçuşan mum parçaları ödülüm olmuştu. Ama daha tatmin olmamıştım, mutfağın yolunu tuttum. Hışımıma ilk uğrayan kahvedanlıktı ama madeni olduğundan sadece bir yeri hafifçe ezildi ve içinde kalmış olan kahve artıkları duvarları lekeledi. Dolaptaki tabaklara yönelmiştim ki, Michael arkadan gelerek, «Aptal... Deli misin?» dedi, bir yandan da kollarımı yakalamaya çalışıyordu. Kapıldığım öfkenin verdiği güçle elinden kurtulup, ona döndüm ve sessiz bir hırsla saçlarına yapışıp, çekmeye başladım, bir yandan da ayak bileklerine bütün gücümle tekme atıyordum Tekmelerimden kurtulabilmek için zıplayıp duruyor, kıvırcık saçlarını bırakayım diye bileklerimi sıkıyor, bu arada küfürler sıralıyordu. Sonunda onu bırakıp, gözyaşlarına boğuldum.

Saçlarını düzeltip, evi terkederken Michael'ın adamakıllı sarsıldığı belli oluyordu. Onun arkasından kahve sularıyla ıslanmış mutfağın yerine oturup, bir güzel ağladım. McDoo eve geldi, beni yerden kaldırdı ve tüm hikâyemi dinledi. Öykümü bitirdiğimde, Michael'ı bir daha görmemeye karar vermiştim. McDoo'yla birlikte Michael'ın bütün eşyalarını karton kutulara doldurup, kapının önüne bıraktık ve kapımızı da sıkıca kilitledik.

Kutulardan birinin üstüne çok değişik olduğuna inandığım, «Seni bir daha görmek istemiycrum» gibilerden bir not yazıp iliştirdim. Yorgun ve perişandım, hemen yattım. Sabahın ilk hışırtısı banyoya giden McDoo'nun dikkatli ayak sesleriydi. Sanki iki gözümün arasında kocaman ve ağır bir tuğla vardı. Birden keskin bir çığlık duydum, yerimden kalkana kadar, McDoo yatağımın başucuna varmıştı bile. O güzel mavi gözleri, bir gece öncesinin rimel artıkları arasından iri iri bakıyordu.

«Michael banyo penceresinden içeri girmeye çalışıyor!»

Michael pencerenin telini çıkarmış, pencereyi açmış ve kendini, McDoo'nun iki parmak suyla dört parmak köpükten oluşan banyosunun üstüne sallandırıvermişti.

Her neredeysen McDoo, senden özür diliyorum. Ve bana. hippi olamayacağını anlayıp eve döneceğini bildirdiğinde, ağlamamalıydın. Harvard Meydanındaki deli dolu günlerin umarım anılarında sana kahkahalı dakikalar yaşatır.

Michael'la yeni bir başlangıç yapmanın yollarını arıyorduk. O, «New England»da boğuluyordu âdeta. Ben bile artık yola düşme zamanının geldiğini hissediyordum. California'ya gitmekten söz eder olmuştuk.

2
«Blucinler ve Kolyeler»

1960 yılı sonbaharında folk ve halk şarkıcılarıyla bir dizi konser verdim. Konserlerimiz genelde Radcliffe, Trinity, Wheaton ve Yale gibi kolejlerde oluyor, dinleyici sayısı iki yüzle beş yüz arasında değişiyordu. 5 Kasımda New York'ta ilk solo konserimi verdim. Hiç sıkıntı çekilmeden sekiz yüz kişilik salon dolmuştu. Bennington Kolejindeki konserden sonra da, Michael'la birlikte high fidelity pikabımızı, yeni Corvair marka arabamıza yükleyip; Harvard Meydanını, o, okulunu, ben de, müzik mesleğimi terk edip başka yerlere gitmeye karar vermiştik. Manny'e, bir süre batı kıyılarında yaşamam gerektiğini söylediğimde, ağladı. Ben de kendi gözyaşlarımı zor tuttuğumdan, onun mesleğim hakkında yaptığı konuşmaları dinlemek bile istemedim. Biraz da sert bir ifadeyle, anlaşmamızın eskisi gibi devam edeceğini, konserler için geri geleceğimi, bana batıda da konser olanakları hazırlarsa iyi olacağını söyledim. Annemle babamaysa, yeni kararımızı bildirmedim. Planımız, yarı yoldayken yazıp, onlara, Joanie'nin artık günah içinde yaşadığına (bu kısım babamı ilgilendiriyordu), bunu, işi olmayan, okuldan atılmış biriyle yaptığına (bu kısım annem ve babamı ilgilendiriyordu) ve yaşamlarını Joanie'nin parasıyla sürdüreceklerine kendilerini alıştır-

maları için zaman tanımaktı.

Plâğım, Noel'de Michael'la birlikte California'ya geldiğimizde çıkmıştı. **Joan Baez**'in en çok satan yüz plâk listesinde üçüncü sıraya tırmanmasını hayretle izliyordum. Michael'sa olanları kıskançlık içinde gözlüyor fakat geçimimizi şarkılarım sağladığından pek bir şey de söyleyemiyordu.

Carmel, California'nin biraz güneyinde, Carmel Tepelerinde tek odalı bir eve yerleştik. Michael kitap yazmaya, ben de evkadınlığı yapmaya başladım. Evimizde sahipsiz kedi ve köpekleri barındırıyorduk. Michael'ın Harvard'lı bir dostu aracılığıyla da tamamen değişik bir arkadaş grubu edinmiştik. Williams ailesinin, kendi çocukları yanında, bizler gibi yersiz yurtsuzları barındırdıkları evleri, sokağın karşı tarafındaydı. Rusya'dan göç etmiş olan efsanevi dağ adamı Don ve karısı Rosa Doner bizim biraz üstümüzde oturuyorlardı. Don bana yemek yapmasını öğretmeye çalışırdı. Yasak olmasına karşın, mutfak adını taktığımız kutumsu yerde iki gözlü bir ocak bulundururdum. Cynthia Williams'sa hem hepimizin anası, hem de Süper Emlak Komisyoncusuydu. Michael'a sürekli, evlerde yapılacak işler bulurdu. Bu iyiliksever ve gönlübol dostlarımız tarafından genç ve alışılmışın dışında bir çift olarak kabul edilmiştik. Fakir halimiz onlara dokunuyor, bu nedenle de bize destek oluyorlardı.

Yaşam koşullarımız müziğimi geliştirmeme olanak tanımıyordu ama yapabileceğim bir şey de yoktu. Benim Michael'a hissettiklerim, tıpkı **Uğultulu Tepeler** romanında, ahırda çalışan çocuk, Heathcliff'in müthiş bir fırtınada evden kaçtığını duyan Cathy'nin, «Heathcliff'i seviyor musun?» sorusuna, aniden patlayan gökgürültüsüyle gerçek duygularının farkına vararak, «Ben Heathcliff'in ta kendisiyim,» diye yanıtlaması gibi bir şeydi. Birbirimizden ayrılmıyor, ikimiz de kendimizi bir başkasıyla düşünemiyorduk. Michael benim ozanımdı, dehası keşvedilmemiş acı çeken sanatçımdı. Pinpon oynuyor, onu tembel ama sevimli bulan Don Doner'la kitaplar ve felsefi konularda uzun

Fransızca sohbetlere dalıyordu. Benim Brezilya karnaval plâklarını koyup dans ediyor, gözleri hiç kimseninkiyle kıyaslanamayacak pırıltılar saçıyor ve bol bol benimle sevişiyordu. Benden nefret etmediği zamanlar bana tapıyor ve sorunlarımı anlayışla karşılıyordu. İlişkimiz açısından kargaşa dolu dört yıl boyunca ben hep onun bakire-fahişesi olarak kaldım.

Bulunduğumuz yerde sosyal ve siyasal gelişimimle müzik çalışmalarım, düzensiz yaşantımız ve Michael'la birlikte olma kararlılığım sonucu durgunluk içindeydi. Michael sosyal eylemlerin hiçbirini ciddiye almazdı, hele de ben ilgileniyorsam. Şiddete karşı oluşumuysa, gerçekle bağdaşmayan bir peri masalının ardından koşmak şeklinde nitelendiriyordu. Michael'la tanıştığımdan bu yana, katıldığım tek sosyal etkinlik, SANE tarafından Boston'da düzenlenen nükleer silahsızlanma forumuydu. O forumda Erich Fromm'un yüzüne iki tane yumurta atılmıştı.

Evimize yerleşir yerleşmez, konserler vermek için Doğu Kıyısına gitmiştim. O yıl, evimizle doğudaki konserler arasında bir pinpon topu gibi sürekli gidip geldim. Yazın bir plâk daha yaptım, sonbaharda da New York'un Town Hall konser salonunda, epeydir beklenen solo konserimi verdim. **Billboard** veya **Variety** dergisinde gördüğüm küçük bir yazıyı anımsıyorum. «Joan Baez S.R.O. Town Hall, N.Y.» S.R.O. ne demek acaba diye bir süre düşündükten sonra tüm biletlerin satılmış olduğu anlamına gelebileceğini düşündüm, ki zaten öyle olmuştu. (Meğer sadece ayakta yer var demekmiş. Eh, bu da aşağı yukarı aynı anlama geliyordu zaten.) 1961 yılında yirmi konser verdim oysa Manny, isteseydim bunun rahatlıkla iki yüz konser olabileceğini söylüyordu. Bir dolu para kazandım, şaşırtıcı ama hoş bir şeydi bu. Daha da kazanabilirdim ama para beni o denli ilgilendirmiyordu. Bir Coca Cola reklamı için elli bin dolar teklif etmişlerdi. («Gelin hepiniz güzel ve nazlı kızlar, Coca Cola için, o en iyisi...») Manny'nin beni nasıl yönlendirmesi gerektiği konusunda zorlandığının farkındaydım ama ortada bir sorun yoktu.

«Manny,» dedim. «Ben zaten Coke içmem ki...» (1965 yılında Beatles grubuyla seyahat ederken, güvenlikleri açısından dışarı çıkmamaları gerekiyordu. Bu nedenle, para atılınca içecek şişelerinin fırladığı dolaplardan biri giyinme odasına yerleştirilmişti. Aygıt öyle bir ayarlanmıştı ki, diledikleri içecekleri alabilmek için para atmaya gerek yoktu, sadece bir düğmeye basmak yeterliydi. O sıralardaysa Beatles grubunun tüm elemanları birkaç kez milyonerdiler ama kendilerini hâlâ işçi sınıfından gördüklerinden, bedava içecek fikri onları müthiş keyiflendirmişti.)

Böylesi bir kişilik karmaşasının çok küçük bir boyutunu, ben de Michael'la Big Sur'e taşındığımızda yaşamıştım. Aylığı otuz beş dolara. bir yatak odalı (bu odayı aynı zamanda yemek ve oturma odası olarak kullanıyorduk) minicik banyolu, mutfaklı bir kulübe kiralamıştık. Dört köpeğimiz, bir sürü de kedimiz vardı. Bir öğleden sonra Monterey'e, el lambası almaya gitmiştik, dükkân kapalıydı. Sahibinin gelmesini beklerken, oradaki British Motors'un vitrinine bakmaya gittik. Sonuçta, altı bin dolarlık bir çek yazıp, Big Sur'deki evimize, gümüş renkli bir Jaguar XKE'yle dönmüştük. Blucin giymediğim zamanlar yere kadar uzanan giysiler içindeydim, evse pislikten geçilmiyordu. Sadece bir takım çarşafımız vardı. Kirlendiği zaman onları elde yıkar, balkonumuzun demirlerine asardım. Güneşte kururken, elle yıkamanın sonucunda çarşaflarımızda çeşitli desenler oluşurdu. Telefonumuz yoktu, onun için Manny konser ayarlamaya çalışırken, beni belli bir yerden arar, ben de yağmur, çamur, sis, pus demez telefona koşardım. Daha ucuz olsun diye süt tozu alır, suyla karıştırarak kullanır, öte yandan dostlarıma ipek eşarplar ve arabalar armağan ederdim. Annem, «Tatlım, her şeyi olan bir kıza Noel armağanı olarak ne alabiliriz?» diye sorduğunda cevabım hazırdı. «Yatak çarşafları, yastık kılıfları, bir de tava alırsanız, hiç fena olmaz.»

Doğuda, Güneyin en ünlü halk şarkıcılarından Lester Flatt ve Earl Scruggs'la konserler veriyordum. Üçümüzün birlikte

konser vermesi görülmemiş bir şeydi. Tarzımız ve dinleyicilerimiz öylesine farklıydı ki... Ama biz, halk müziği dinlemeye gelmiş köylüler ve beni dinlemeye gelmiş entellektüellerden oluşan dinleyicilerimiz arasındaki tezatı sahnede tatlı ve esprili biçimde sunarken, bu durumu sürekli genişleyen folk müziğinin bir oluşumu olarak yorumladık. Bir gazeteci «sorunlu entellektüellere» şarkı söylediğimi yazmış. Manny'e, «İyi ama ben bir entellektüel değilim ki,» dediğimi anımsıyorum. Kurulu düzene karşı çıkan, yalın ayak gezen, asi bir genç kız olarak, tüm ticaret ve piyasa kurallarına karşı çıktığım halde, bunca ünlenmem (durumumun önemini kavramış olayım veya olmayayım) beni bir karşı kültür kahramanı haline getirmişti.

Eve döndüğümdeyse, psikiyatri seanslarını arttırarak, Carmel'e haftada dört defa inıyor, giderek artan baskılardan kurtulma yollarını arıyordum. Neydim ben; hayatımın aşkı, kimselerin çalışmadığı bir adaya yelken açabilmemiz için, benim paramla tekne yaparken, onun çoraplarını yamayan, nikâhsız ama sadık ve bağlı bir zevce miydim gerçekten? Eğer tekneyle bir yerlere gitmeye kalkışırsa, onunla gitmeyeceğimi artık biliyordum.

Sonbahar gelmişti. Bir akşamüstü biri bizi dışarı çağırdı. Gökyüzü portakal renginden kızıl kırmızıya dönüşmekte, alev alev yanmaktaydı sanki. Okyanus bu olağanüstü görüntüyü bir ayna gibi aksettiriyordu. Ufukta iki gemi birbirine yaklaşmaktaydı. Komşularımızla birlikte gün batımının güzelliği karşısında, şaşkın, gökyüzünün kızıllığı yüzlerimize vurmuş, ufuktaki gemilerin birbirlerine yaklaşıp, tek bir tekne haline gelişlerini ve birkaç dakika öylece kalışlarını nasıl da izlemiştik.

Noel geldi, yeni yıl geldi; verandamızdan balinaların su fışkırtarak güneye doğru yol alışlarını izleyebiliyorduk. İçimde yavaş yavaş açıklayamadığım bir kararlılık beliriyor, bu kararlılıksa bana huzur veriyordu. Artık Michael'a, konserlerim nedeniyle benim Amerika'da kalmam gerektiğini ve eğer o tekne gerçekten yelken açacaksa, benim o teknede olmayacağımı söyleye-

biliyordum. Giderek özgürce davranmam, Michael'ı rahatsız ediyordu. Üzerimdeki baskılarını arttırmıştı. Doktorum, Michael'ın bir ruh doktorunu görmesinin iyi olacağını önerince, kıyamet koptu. Hasta olan biri varsa, o da bendim, o değil.

Tüm bu sorunlara karşın artık ben kabul edilmiş, tanınmış bir «yıldız»dım. Sanat yaşamımı giderek kendi kontrolumda tutabilmem ve sahne hakimiyetim, mesleğimle ilgili korkularımı azaltıyordu. Her konserde azıcık da olsa vaaz veriyor, daha sonra soyunma odama dolanlar tarafından bilge kişi muamelesi görüyor, onlara şiddete karşı olmaktan ve Gandi'den söz ediyordum. Michael benimle geldiğindeyse, aynı rahatlıkla konuşamıyordum, bazen de hiç konuşmuyordum.

Yaz gelince Meksika'ya gitmeye karar verdik. Aslında Meksika'ya gitmekten, tıpkı tekneyle çıkmak kadar ve yine aynı nedenle korkuyordum. Meksika'ya gidince insan mutlaka mikroplu bir şeyler yer ve sonunda kusmak zorunda kalırdı. Temmuz ayında Jaguar'ımıza eşyalarımızı yükledik ve güneyin yolunu tuttuk. Meksika'da korkmadan geçirdiğim zamanlar, Acapulco'nun bayağı ve pahalı otellerinden uzaktaki plajlarda karidesle tortilla yiyip, Coca Cola içerek geçirdiklerimdi. Karidesin denizden çıkarılışını ve tavaya atılışını gözümle görüyor sonra tortilla hamurunun ateşte hiçbir mikrop kalmamacasına pişirildiğine tanık oluyor, böylece karides ve Meksika ekmeğini (güya hiç içmediğim) Coca Cola'mla gönül rahatlığı içinde yiyordum. Seyahatimin geri kalan kısmı tam bir karabasandı. Sürekli kilo veriyordum. Plâklarımın Meksika'nın sanatçı çevrelerinde ve orta-üst sınıf entellektüelleri arasında tanındığını da bu gezimde öğrenmiş oldum.

Amerika'ya döndüğümüzde hastalandım. Çadırda verdiğim bir konserimde gök çatlayıp ikiye ayrılacakmış gibi gürüldüyordu. O anda tüm varlığımla gökyüzünün gerçekten ikiye ayrılmasını ve beyaz giysiler içinde bir meleğin beni kucaklayıp götürmesini, alnımı soğuk suyla ıslatıp, şarkı söyleyerek beni uyutmasını istiyordum. Ateşim vardı, midem sancılanıyordu ve gide-

rek eriyen sinir sistemim beni zar zor ayakta tutuyordu. Tam da o sırada, ikinci plağım daha çok sattığından, **Time** dergisi beni kapak yapmaya karar verdi. Yağlı boya resmim için poz verirken, baygınlık geçirip duruyordum. Kendimi ölümle kucak kucağa hissediyordum, nitekim yapılan resmimde de bunu görmek mümkün. Eve dönüp, **Time**'la söyleşilerimizi tamamlamaya çalışırken birden tükendim ve hastaneye kaldırıldım. Konan teşhis, kötü beslenme sonucu gıdasızlık, vücutta su kaybı, burun, boğaz, ciğer ve midede çeşitli virüslerin bulunduğuydu. Hastabakıcı beni tarttı, 46 kilo geliyordum. Beni kucaklayan serin çarşafların arasına kayıverdim, bu arada başucumdaki böbrek şeklindeki o beyaz kabı görmeyeyim diye, yatağımın altına sürdüm.

Herkes gibi Michael'ın da beni ziyaret etmesi yasaktı. Böylece doktorumun vizitesi ve yapılması gerekenleri söylemesinden sonra büyük bir mutluluk içinde kendi başıma kaldım, banyomu yaptım ve yatıp uyudum. Yatağım, hayalini kurduğum beyazlar içindeki melekti. Michael'ın sesi telefonda, hemşireleri geçip bana ulaştığında, sinirli, kuşkuluydu; neler olup bittiğini derhal bilmek istiyordu. Orada bile huzurumu bozuyordu. Ölmesini ne kadar istiyordum...

Kendimi daha iyi hissetmeye başlayınca, diğer hastaları dolaşmaya başladım. Raylene adında küçük bir kızla tanıştım. Siyah saçlı, kara gözlüydü. Uzun kirpikleri vardı, yüzü solgundu. Daha önceki yaşamlarımızda kardeşmişiz gibi gülümsüyordu bana. Böbrek hastasıydı, durumu kritikti ve annesi Raylene ölecek diye korkuyordu. Oysa o hiç de küçük bir kız gibi değil, yaşlı ve akıllı bir kadın gibi davranıyordu. Bana, doktorların aralarında, onun fazla bir yaşama şansı olmadığını fısıldaştıklarını duyduğunu anlattı sonra omuzlarını silkti, uykulu uykulu gözlerini kırpıştırdı ve anlatılamaz güzellikte gülümsedi. Ölümden korkmuyordu. (Raylene ölmedi, onunla ve ailesiyle arkadaşlığım yıllarla sürdü. Son zamanlarda, birilerinden adresimi bulmuş, iki çocuğuyla çıkageldi. Daha

da güzeldi, saçları belindeydi, makyajsızdı. Çocukları, Gabe'in çoktan unutulmuş oyuncaklarıyla oynarken, biz evlilik, boşanma, çocuklar ve hayatın nasıl akıp gittiği hakkında uzun uzun konuştuk. Sonra omuzunu silkti, göz kırptı ve tam yirmi beş yıl öncesi gibi gülümsedi... yoksa yüz yıl önce miydi bütün bunlar?)

Bir gün hastabakıcı bana tuhaf bir not verip, bunun dışarıda bekleyen pejmürde kılıklı, garip şapkalı bir kızdan geldiğini söyledi. Kâğıtta, arabamı yıkamak için benden izin istiyordu. Herhalde bir hayranım, diye düşündüm. Ertesi gün yine bir not geldi, hastabakıcı o garip kızın bu kez koridorda beklediğini söyleyince, onunla görüşmeye karar verdim.

Kapı açılır açılmaz, içeri rüzgâr gibi, genç, güneşte yanmış, çeiknden, asi, pasaklı, hareketli bir kız daldı. Çok güzel elmacık kemikleri vardı, burnu düzgündü. Gözlerini, başına geçirdiği örgü şapkayla öne itilmiş kâkülleri saklıyordu. Arada sırada o kâküllerin arasından bir bakış fırlatıyordu ama çok çekingendi, kızarıyor ve sinirli sinirli gülüp duruyor, rahatsızlığını elleriyle kollarıyla konuşarak örtmeye çalışıyordu. İlk görüşmemizde anlayabildiğim, evinde mutlu olmadığı ama babasını çok sevdiği, ata bindiği, geceleri plajlarda uyuduğu, et, tuvalet kâğıdı ve benzeri gereksinimlerini çalarak elde ettiği, saatlerce sörf yapabildiğiydi. Yaşı on yedi, adı Kim'di.

O gittikten sonra içimde bir ferahlık, bir neşe hissettim. O kadar ki, Michael gelip de, yine o kavgacı havasıyla ayaklarını yatağıma dayadığında, aldırmadım bile. İki hafta sonra hastaneden taburcu edildim, grup tedavisine gittim ve oradakilere Michael'ı yitireceğim korkusu içinde olduğumu anlattım. Kendi sözlerimle kendimi paniğe kaptırıyordum. Gitar çalışıp, şarkı söyleyeceğime, öylesine ağlıyor ve kuşku içinde Michael'ı gözlüyordum ki, hastanedeki tedavinin yararı neredeyse yok olup gidecekti.

«Folk Şarkıcıları Gösterisi» Rochester'de filme alınıyormuş. Manny de, ABC Televizyon istasyonunun bir dönüş yapıp, politik

görüşleri nedeniyle yasaklanan Pete Seeger'i tekrar programa alması halinde, benim de oralarda bulunmamı istiyordu. Yola çıkacağım için mutlu, hemen valizlerimi hazırladım. Annem de bana katıldı, birlikte doğuya yollandık.

Benimkinin tersine, Peter Seeger'in müziği, yaşam biçimi, sosyal etkinliği ve kişiliği tam bir bütün halindeydi. Folk müziğinin babası diyebileceğimiz bu kişinin kara listeye alınmasını o denli saçma buldum ki, gösteriye davet edilmezse, benim de katılmayacağımı bildirdim. Pete'le birlikte Hartford'da şarkı söyledik ve **Veterans of Foreign Wars** adlı bir emekli askerler grubu tarafından protesto edildik. Aksi gibi, ben de oraya limuzinle gitmiştim. O yaşlı adamlar camlara yaklaşıp bağırarak yumruklarını salladıklarında utanmış ve kendimi olmamam gereken bir yerde gibi hissetmiştim. Limuzinden çıkıp onlarla konuşmak istedim ama Manny korkmuştu, beni hemen soyunma odasına götürdü. Gösteriden sonra bölge polisi, bana eşlik edebileceklerini söyledi, bu öneriyi geri çevirdim. Limuzinle gelme hatası yeter de artardı bile. Ama onlar bana aldırmadılar ve önde, arkada, siren çalan motosikletli polisler arasında, kentten yıldırım hızıyla bizi çıkardılar. Polisin talimat üzerine ve sırf kendi kentlerinde bana bir şey olmasın diye bu hizmeti yaptıklarını bildiğim halde, yine de bunca ilgi çok hoşuma gitmişti.

New York'ta eski bir sevgilimle karşılaştım; çok da yakışıklıydı. Onu son gördüğümden bu yana geçirdiğim dört yorucu ve karmaşık yılımı anlattım. Beni dinledikten sonra akşam yemeğine götürdü, bir de altın zincirin ucunda sallanan zarif bir mücevher armağan etti.

New York'ta kalmakta olduğum Foreman'ların Riverside Drive'daki evlerine döndüğümde, Clark'la Mairi'nin gri renkli kanepesine oturup Hudson nehrine bakarken, birden Mairi'nin mektup kâğıtlarından birini çekip aldım ve Michael'a bir veda mektubu yazmaya başladım. Dört yıllık bir ilişkiyi sona erdiren mektubun bir sayfadan ibaret olmaması gerektiğini düşünüyordum sam da içimden, «Köpekleri köpek bakım evine koy, kedi-

leri isteyenlere dağıt, falancaya evi temizlemesi için para ver ve kirayı öde. Ben artık dönmüyorum,» demekten başka bir şey bir türlü gelmiyordu. Ama mektubun sonuna gözlerinin güzelliği ve ilk üç ayın harika olduğuna dair bir iki cümle ekledim. Mektubu bitirdiğimde ne kadar hafiflemiştim, anlatamam. Sonra oturup, bu kez Kim'e bir mektup yazdım. Gözleri hakkında bir şeyler yazmıştım, sanıyorum.

Yepyeni bir ilişki beni avucunun içine almıştı. Kolyeyi armağan eden eski sevgilimle buluştuk, New York'un buz gibi soğuk bir gecesinde sokaklarda dolaşıp, yemek yiyecek güzel bir yer aradık ve sonunda Klüp 21'de karar kıldık. Geceyi onun evinde geçirdim. Bir ara yavaşça kanepeye geçtiğimi hatırlıyorum. Yeni bir erkeğin varlığına tahammül edemiyordum. Yeni kollar, yeni bacaklar, yeni bir göğüs üstünde yeni kıllar. Flört etmek, gezmek, yeni bir erkeğin ilgisi, uzun bir susuzluktan sonra kuyudan kana kana su içmek gibiydi. Hemen girilen cinsel ilişkiyse, o kuyunun içine itilmekti sanki. Nefes almaya ihtiyacım vardı, Foreman'ların evine döndüm ve Kim'e ikinci bir mektup yazdım.

Kısa bir süre sonra Champaign, Illinois'de annemle bir otelde kalıyorduk. Ben banyoda saçımı tarıyor, zincirin ucunda sallanan mücevherin dantel yakamın üzerinde ne güzel parıldadığına bakıyordum. Aslında kendimi incelemekle meşguldüm. Cildimin altında uzun zamandır öfkeli düğümler oluşturan bir dolu küçük kas, minik ve güzel fiyonklar gibi gevşemişlerdi. Aynadaki esmer ve ağırbaşlı yüzü beğenmedim desem yalan olur; başımı hafifçe geriye atar, ışık da vurması gereken yere gelirse, romantik ve... güzel diyemeyeceğim ama «çekici» ve bir de son zamanlarda benden söz ederken kullandıkları» karismatik» bir görünüşüm var diyebilirdim. Ben böyle düşünürken, kapı vuruldu. Gidip açtım; karşımda perişan bir Michael duruyordu. Durumunun berbatlığı ve benim ona karşı hiçbir şey hissetmemem bende şok etkisi yaratmıştı. «Konuşmalıyız,» sözüne, «Konserden sonra,» cevabını, «Ömründe görmediğin, tanımadı-

ğın üç bin kişinin benden önemli olduğunu mu söylemek istiyorsun?» sorusuna da gayet sakin, «Evet,» yanıtını verdim. Tam sahneye çıkmadan önce yine bir sinir krizine yakalandım. Herkesi banyodan çıkardık, ben yerde kıvrılmış yatıyordum. Anneme gülmeye başladık çünkü bu krizin nedeninin Michael olduğunu biliyor ama yine de engel olamıyordum. Konserden sonra geceyi, Michael'ın odasında ona veda etmeye çalışarak geçirdim. O, gergin, üzgün, binbir söz vererek özür diliyor, yorgun, titrek ve sigara kokuları içinde; ben üzerimde bir kombinezon, yatağıma oturmuş, düşüncelerimin pencereden dışarı uçup gitmesine engel olmaya çalışarak ve boynumdaki güzel kolyemle oynayarak, birkaç saat daha onunla kalırsam, ona daha az acı çektirmiş olacağımı düşünüyorduk.

California'ya döndüğümde oturacak evim olmadığı için, **Carmel River Inn** adında şaleleri olan bir otele yerleştim. Stereomu, plaklarımı, giysilerimi ve mutfak gereçlerimi de toparlayıp getirdim.

Kim yaşamıma bir güneş gibi doğmuştu. Ona şalenin küçük arka odasını verdim. İnine saklanan vahşi bir hayvan gibiydi, psikiyatri randevularınıysa, garip şapkasını başına geçirip uyuklayarak idare ediyordu. Onunla birlikte, Faure'nin **Requiem**'ini, E. Power Biggs'in çaldığı Bach'ın **Goldoerg Variations**'ını ve benim 1950'lerin rock and roll koleksiyonumdan parçaları dinliyorduk.

«Biliyor musun ne?» dedim bir gün psikiyatristime.

«Hayır, ne?»

«Bu kız, Kim'le ilgili hayaller kurmaya başladım.»

«Kurma.»

«Peki.»

Ve üç gün sonra,

«Hani o sana sözünü ettiğim düşler vardı ya? Gündüz hayal kurmayı bıraktım ama şimdi gece rüyalar görüyorum.»

«O rüyaları da görme.»

Ve bir hafta sonra,

«Hayal kurmayı bıraktım, rüya görmeyi de bıraktım ve sanırım şimdi yeni bir ilişkiye gireceğim.»

Bu konuşma 1962 yılında oluyordu.

Psikiyatristim uzun süre düşündükten sonra, «Öyleyse bari toplum içinde elele tutuşmayın,» dedi.

Çok derin olan havuzlar vardır, sadece kadınlar için olan derin havuzlar. O serin ve saklı yerlerde korunmasız dolaşabiliriz. Sessiz ve yumuşak sularda ve bu suların yanıbaşındaki ılık kıyılarda nihayet anlaşılabildiğimizin bilincinde, derin bir nefes alabiliriz. Çok yumuşak yanlarımız vardır, bunları ancak yavaşça dokunanlara açabiliriz. Bu kıyılarda dile getirilmeyen bir birlik oluşmuştur, «dünyaya karşı biz», içimizdeki içerlemeleri, asırlar boyu biriken öfkeyi, tepkiyi temizleyen.

Kim'le kendimi uzaktan izlemeye çalışıyordum ama düşünürken de, izlerken de, onun harikulâde yumuşaklığı ondan uzakta kalmayı giderek zorlaştırıyordu. Duygularımın ne olduğunu biliyordum, gayet açıktı bu benim için; zihnimi karıştıran, duygularımla ilgili olarak ne yapacağımdı. Yapmak istediğim, onunla birlikte bir papatya tarlasına uzanmak, ona sarılmak, onun da bana sarılması ve belki de öpüşmek. Düşlerim bu noktaya kadar gidiyordu. Benim zihnimi karıştıran, başkalarının ne düşüneceğiydi.

Kim'e gelince, o da kendi bunalımıyla sörfçü sevgilisini eve çağırıp, bol bol bira içerek, başa çıkmaya çalışıyordu. Pikaba plak koyup, sesini sonuna kadar açıyor, sevgilisinin karşısına geçip, talim ettirilen bir tay gibi bir ileri bir geri zıplayarak dans ediyor, bira içiriyor ve zavallı çocuğu bu gürültüde konuşmaya zorluyor, sonunda da isteri krizine tutuluyordu. İyice kafayı bulunca, «Haydi bakalım,» diyerek ona âşık bu yumuşak başlı çocuğu elinden tutup arabaya götürüyordu. Kim bu delikanlıyla olduğunda benim içine düştüğüm huzursuzluk şaşırtıcıydı. Ne yaptıklarını tahmin edebiliyordum. Niye bu çocukla vaktini ziyan ediyordu, onu anlamıyordum.

Öğleden sonraları yatakta yanyana yatıp, birbirimize sade-

ce ellerimiz değerek, müzik dinliyorduk. Bir defa Kim uyuyakalmıştı, ben yanında yatıyordum. Faure'nin **Requiem**'inin sonunda meleklerin cennete yükselişlerini hatırlatan melodiler odayı doldururken sanki üzerimize altından damlalar yağıyor gibiydi; mutluluktan ağladım.

Şişelerle Aqua Velva ve Bay Rum alıyor, bol bol sürünüyorduk. Kilitli banyo kapısının ardında uzun uzun yıkanıyor ve bir buhar bulutu içinde çıkıyordu. Tatlı, temiz tişörtleri içinde taptaze. Onun giyim tarzından etkilenerek, ben de çılgınca giyinmeye başlamıştım. Bir gün grup tedavime çizmeler, diz boyu çoraplar, renkli pantolon askılarının altına birkaç tişört giymiş, alnıma da ince bir eşarp bağlamıştım. Doktor diğerlerine kıyafetim hakkında ne düşündüklerini sordu. Biri, «Artistik», diğeri, «Mutlu,» bir başkası, «Hippi gibi,» ve doktorumuz da «Kaçık biri gibi,» dedi. Hepsi de haklıydılar.

Bir gece küçük motel odamızın sessizliğinde hafifçe öpüştük. O anda tüm tutucu ecdadım gözümün önünde beliriverdi, hepsi de bana parmaklarını sallıyorlardı. Kim'in gözlerinin içine baktım.

«Ne yaptığımızın farkında mısın?» dedim yavaşça.

«Sen neden söz ediyorsun?»

«Şey, o kadar gençsin ki, bazen seni bazı şeylere itiyormuşum gibi..»

«Nelere itiyormuşsun?» diyerek ayağa fırladı, şapkasını gözlerinin üstüne indirdi ve kapıdan fırlayıp çıkarken, «Pislik bu! Sen bir pisliksin! Anlamıyorum, anlayamıyorum,» diye bağırıyordu.

Bunu izleyen on beş dakika motel odalarının ara yollarında, gözlerinden akan yaşları silerek, burnunu çekerek, başını dehşet ve şaşkınlık içinde sallayarak, dolandı durdu. Birkaç kez, «Dokunma bana,» diye bağırdıktan sonra, onu arabamla plaja götürmeme razı oldu. Deniz kenarının insanı teskin eden tuzlu havasında bir aşağı, bir yukarı yürüdük. Daha doğrusu, o saldırırcasına gidiyor, ben yürüyordum. Onunla konuşmaya çalışın-

ca, hemen yanımdan kaçıyordu ama birkaç metreden fazla da uzağa gitmiyordu. Sabaha karşı çocukluğun verdiği unutkanlıkla, bu olayı zihninden atabilmişti. Birkaç saat içinde de hiç olmamış farzedebilmişti. Eğer bu olaydan ben söz etmesem, onun da asla dile getirmeyeceğini biliyordum. Kim meseleyi böyle çabuk atlatmıstı oysa benim kendimi gencecik bir kıza sulanmış bir ihtiyar gibi hissetmemi unutmam çok daha uzun bir zaman alacaktı ama bu da benim sorunumdu.

Sonunda Kimmie'yle seviştik. Bu o kadar doğal ve o kadar güzeldi ki, bunca zaman gerek toplumun gerekse de kendimin meseleyi neden bu kadar büyütmüş olduğuna şaştım.

Carmel Vadisinde bir ev yaptırmak istiyordum, bulduğum mimar planları çizmeye başlamıştı. Gittiğim her yere Kim'i de götürüyordum. Tabii toplum içine girince iki yakın arkadaş gibi davranıyorduk. Kimmie'ye bir motosiklet almıştım. İkimizin de birer Doberman pinscher'i vardı. Benimki ufak tefekti, sürekli özen istiyordu. Onu bir sepetin içinde taşıyordum, sepetin içinde de elektrikli yatağı vardı, nereye gitsem, hemen fişe sokar, köpeğimin üşümemesini sağlardım. Kim'inkiyse güçlü bir erkekti.

Yakın bir dostum araba kazasında ölünce, Kimmie'yle birlikte hastaneye gidip, karısına destek olmaya çalıştık. İkimizin de sevdiği bu kadın, kırık kaburgaları, kırık köprücük kemiği ve kırık kalbiyle neler hissediyordu acaba? Bir hastabakıcı onun beni görmek istediğini söyledi, böylece biz ikimiz iki hafta boyu hastaneye gidip geldik. Kimmie odaya rüzgâr gibi girip çıktıkça Coleen'le birlikte gülerdik. Sanıyorum arkadaşlarımın çoğu durumu bildikleri halde, tek dürüst olabildiğim arkadaşım Coleen'di.

Kimmie'yle, Coleen için bir şeyler yapmak istiyorduk. I. Magnin mağazasına giderek, ona şöyle güzel bir sabahlık almaya karar verdik, çünkü onunki insanın içini karartıyordu. Her zamanki kılıklarımızla, şık mağazanın çamaşır bölümünde gezerken, bir mankenin üzerinde turkuaz rengi, Hint ipeğinden,

üzeri altın ipliklerle işlenmiş, uzun bir sabahlık görüp, çok beğendik.

«Onun fiyatı iki yüz dolardır,» dedi viskinin kalınlaştırdığı bir sesle, sarı bir kalıp kafa. «Şuradakilere bakmak istersiniz belki. Onların fiyatı daha uygundur.»

«Ama efendim,» dedim, «Onlar da o kadar çirkin ki... Biz iki yüz dolarlık olanı beğendik.» Hediye paketini yaparken de, Magnin etiketini, görgüsüzlük olur diye, çıkarmasını rica ettim.

Coleen sabahlığına bayıldı ve yatağında kraliçeler gibi kurulup, her şeyin ne kadar akıl almaz olduğunu, bundan böyle yaşamını nasıl düzenleyeceğini bilmediğini, artık bir arabasının bile olmadığını anlatıyordu. Kimmie'yle o an bakıştık ve hastaneden ayrılır ayrılmaz doğru mavi bir araba almaya gittik. Pek akıllıca olmasa da, en çok zevk aldığımız alışveriş bu olmuştu diyebilirim. Nakit parayla parlak mavi bir Falcon satın aldık. Üç çocuğuyla bu sırrı paylaştıktan sonra, hep birlikte hastanede buluştuk. Kırık kalpli kraliçemize doktorların başaramadığı bir şeyi yaptırıp, yatağından kaldırarak merdivenlere doğru yürümesini sağladık. Yüzünde şaşkın bir ifade, ipek eteklerini dalgalandırarak, neler olup bittiğini, hepimizin neden böyle çılgınca davrandığımızı anlamaya çalışırkenki hali gözümün önünden gitmiyor.

Merdivenlerin başına gelince, «Haydi, şimdi de ana kapıya doğru yürü,» dedik ve oğlu Falcon'un anahtarlarını avucunun içine sıkıştırdı. Giriş kapısından dışarı baktığında, kaldırım kenarında, yasaya aykırı biçimde park edilmiş parlak mavi arabayı görünce her şeyi anladı. Elinden tutup, onu zorla dışarı sürükledik, etrafında saray palyaçoları ve keyifli köpek yavruları gibi zıplıyor, dans ediyorduk. Bir yandan da hep bir ağızdan arabanın ekstralarını anlatıyorduk. Kocası öleli beri hiç makyaj yapmamıştı; öylesine solgun, sessiz ve güzeldi ki... Kâh bizlere gülüyor, kâh ağlıyor, kâh başını sallayıp düşünüyordu ve eminim o anda da tüm yaşamı boyu yineleadiği şu cümleyi içinden geçiriyordu. «Keşke Dick de burada olsaydı.»

İki ay geçmişti. Kimmie'yle birlikte Carmel Tepelerinde bir ev kiraladık. Camdan yapılmış bu evin sahibi, ünlü bir fotoğrafçı aileden gelen, dünyanın en yaşlı genci, Brett Weston'du. Vadideki evimin inşaatı da devam etmekteydi. Mimi'yle kocası, yazar Richard Farina yakınımıza taşındılar, artık sık sık görüşebiliyorduk. Kimmie'nin motosikleti eskiyince, ona bir yenisini aldım. Bir dolap dolusu tişörtlerimiz, tenis ayakkabılarımız, sandaletlerimiz, pantolonlarımız, çizmelerimiz vardı. Kızkardeşim kocasıyla, Kimmie'yle benim aramda bir şey olmadığı, bizim sadece iki arkadaş olduğumuz konusunda tartışıp duruyordu. Annem ve babamla sık görüşmediğimiz için sorun yoktu. Bir arada olduğumuzdaysa, babam farkında değil görünüyor, annemse aldırmıyordu bile. Davetler yapıyorduk ve ben durmadan yinelenen rüyalarım yüzünden Monterey Kolejindeki kurslara katılıyordum. Rüyamda, hep sınıfa geç kalıyor, önemli bir sınavdan kırık not alıyor ve dolabımın şifresini unutuyordum.

Kim'e bir Austin Healey aldım, böylece iki arabalı bir aile olmuştuk. Turneye çıkmam gerekince, onun da benimle gelmesine karar verdik. Liseyi bitirebilmesi için derslerini mektupla alacak, bu arada da benim hesaplarıma, faturalarıma bakacaktı. O dönemde uçağa binemiyordum, onun için trenle uzun, romantik günlerimiz, kiralık arabalarla da çöllerde yolculuklarımız oluyordu. Gittiğimiz yerlerde iki yataklı oda istiyor, birinde yatıyor, öbürünün de üstünde zıplayıp, yatağı karıştırıyorduk. Tüm çabamıza karşın eminim kimseyi kandıramıyorduk.

O yaz Güneyde siyahların gittiği kolejlerde bir dizi konser verdim. Turnede Kimmie'yle aramızda bazı şeyler bozulmaya başladı. Eve döndüğümüzde, yeniden erkeklere ilgi duymaya başlamıştım. Özellikle de yalnız gezen, uzun boylu, sarışın bir adam vardı ki, her sabah en severek kahvaltı yaptığımız yere, yanında bir kişilik sepeti olan siyah motosikletiyle geliyordu. O bir kişilik yerde, son derece vahşi görünüşlü siyah bir Doberman ve siyah bir kedi otururdu. Yakışıklı sarışın adam bana hiç bakmıyordu ki, bu da büsbütün ilgimi çekiyordu. Nihayet,

bir sabah motosikletine binmek üzere siyah eldivenlerini giyerken, yanına gidip, köpeğinin çok güzel olduğunu ve onu okşayıp okşayamayacağını sordum. Şeytan adlı köpeğine bir emir mırıldandı. Bana karşı iyi davranması - yani beni paralamaması - buyrulan Şeytan başını eğdi ve onu okşamama izin verdi.

«Ya kedi?» dedim.

«Onun da adı Saten. Benim adım Zack ve sizin kim olduğunuzu biliyorum.»

Beni motosikletiyle gezdirip sonra da birlikte akşam yemeği yememiz kararlaştırıldı. Kimmie'yse bu güzel haberi, yatak odasındaki her şeyi kırarak karşıladı.

Sokak kapısına doğru giderken dönüp, «Dikkat et de gebe kalmayasın,» diye haykırdı.

«Merak etme, gebe kalmam, Kim,» dedim ama içim ezildi o an. Bu duygu, sonun başlangıcını simgeliyordu ne yazık ki. Fırtına gibi eve döndü ve Jaguar'ı almak istediğini söyledi, bense Healey'in aynı işi görebileceğini bildirdim. Evden ayrılırken öfkeyle değiştirdiği viteslerin sesi duyuluyor, fazla uzaklaşmadan tepeleri hızla inip çıkıyordu. Onun ne kadar duygusal olduğunu bildiğimden, çok dikkatli olmam gerektiğine inanıyordum. Böylece o gizemli yabancıyla yemeğe çıktım fakat bu işi orada kestim.

Yine yola çıktığımızda, bu kez Kim'in ehliyeti konusunda kavga ettik. Bir dizi ufak trafik cezaları nedeniyle ehliyeti elinden alınmıştı. Şimdi benden yasaya aykırı bir kâğıt imzalayarak, ona New York ehliyeti almamızı istiyordu. Tabii ki, hayır, dedim. Beni, onun için hiçbir şey yapmamakla suçladı, ardından hakaretler yağdırmaya başladı, sonunda kendimi tutamayıp ona bir tokat attım. Odadan çıkıp gittiğinde (bana kontrolumu kaybettirebildiği için memnun görünüyordu) bir süre düşündüm. Sonra, gidip ona açık açık artık bu ilişkimize bir son verme zamanının geldiğini, böyle devam edersek, birbirimizi çok kıracağımızı ve ileride dost olarak kalamayacağımızı anlattım. Kim bir

harikaydı. Onurluydu, hemen eşyalarını toplayıp, evi terketti. Nereye gideceğini bilmiyordum, arkadaşlarım var demişti, ona para verdim. Doksan Yedinci Sokakla, Riverside Drive'ın köşesinde, o soğuk esen rüzgârlı günde, uzun uzun kucaklaştık. Onu görür gibiyim, kocaman paltosunun içinde, kirli New York kaldırımında yerden bir şey almak için eğiliyor... küçük bir kâğıt parçası veya bilet rüzgârda kaçıp duruyor. Sonunda çizmesiyle üstüne basarak yakalıyor, yerden alıyor, paltosunun koluyla burnunu siliyor ve gözden kayboluyor.

1972 yılında, Berkeley'deki bir gazetenin genç bir yazarıyla konuşuyordum. Bana heterosexuel olup olmadığımı sordu. Ben de eğer on yıl önce yaşadığım bir ilişkiyi sayarsak, o zaman bisexual olmam gerek, diye yanıtlamıştım. Ona nasıl bir açık verdiğimin farkında değildim. Evimden ayrılınca, yıldırım gibi gazetesine gidip, yazısını yazmıştı. Ama hakkını teslim etmeliyim, anlattığım ve konuştuğumuz diğer konuları da yazmış, seks konusunu da yerli yerine oturtmuştu.

Ertesi sabah, Gabe'in doğumunda bana yardımcı olmuş olan ve o sırada David'den ayrıldığım için yine Gabe'e bakmak üzere yanımda bulunan yakın arkadaşım Gail, başını içeri uzattı ve, «Dışarıda bir gazeteci var. Birilerine sevici olduğunu mu söyledin sen?» diye sorunca cevabım, «Söyle ona, defolsun gitsin,» oldu

Yarım saat sonra Gail yine yatak odamın kapısında belirdi. «Biri oturma odasında, öteki de çitin orada bekliyor.»

İçimi çekip, giyinmeye başladım. Şu şansa bakın ki, tam da o gün kapıyı gecelikli bir kadın açmıştı.

Onlara o gün söylediklerim, bugün sorulursa söyleyeceklerimin aynıydı. Şöyle ki:

Yirmi iki yaşındayken bir kızla yaşadım. Harika bir şeydi. Sanırım bir erkekle olan beraberliğimin beni aşırı derecede mutsuz etmiş olması sonucunda, bir yumuşaklık, bir anlayış ihtiyacından doğmuş olmalı. Hepimizin içinde bir miktar bulunduğu iddia edilen homoseksüalite, benim bu anımda ortaya

çıktı ve belki de beni diğer insanlara karşı soğuk ve acı olmaktan korudu. Yavaş yavaş kendime geldim. Ve Kimmie'yle olan ilişkimden sonra hiçbir kadınla ne ilişki kurdum, ne de ilgi duydum.

Peki, ya düşlerime gelince... Güzel vals yapan veya samba ya da swing veya tango yapan biri beni limuziniyle alıyor ve eski zaman çaylarına götürüyor. Ben V yakalı, siyah kadife bir elbise giymişim, kulaklarımda taşlı küpeler, boynumu saran taşlarla bezeli, tasma biçimi bir kolye takmışım. Ayağımda lame dans pabuçlarım var. Dünyada olup bitenler hakkında zekice, bilgilice konuşmalar yapıyoruz, yarı Fransızca, yarı İngilizce (sırf İngilizce de olabilir). Sonra uçarcasına dans ediyoruz, arada bir birkaç yudum çay almak için duruyoruz. Dans bitince, beni evime götürüyor ve yolda bana, Paris'teki karısından söz ediyor. Bense, direksiyondaki beyaz eldivenlere ve dikiz aynasından bakan şoförün koyu renk gözlerine dalarak, gönlümü eğliyorum.

3
«Geçmiş Günlerin Rüzgârları»

Bu sabah kararan gökyüzüne aldırmadan çamaşırları renkli mandallarımla asmaya çıktım. Kocaman kurt köpeğimle, minicik Sheltie ayaklarımın dibinde zıplayıp dolanıyorlar, onlara topu atmamı bekliyorlardı. Sarı renkli mandalı sepetten almış tam ağzıma koyuyordum ki, köpekler sepeti devirdiler. Onları yumuşak bir sesle azarlayarak eğildim ve havlularla çorapları toplamaya koyuldum. Birden, ani bir refleksle elimi geri çektim. Her taraf mücevherlerle doluydu. Devrilmiş çamaşır sepetime doğru eğilip, blucin eteğimi çiğdemlerin arasından çekip alırken, eski bir anı boğazımı yaktı. Gözlerimden boşanan yaşlar, pırıl pırıl parlayan zümrütlerin üstüne döküldü; granatlar, safirler, yakutlar da vardı. Ve tabii pırlantalar da...

On yıl önce ben sana kol düğmeleri almıştım
Sen de bana başka şeyler
İkimiz de biliyorduk neler getireceğini anıların
Pırlantalar ve Paslanmaydı getirdiği anıların.

Şiirdekinden tek farkı, on yıl önce değil, yirmi yıl öncesine

aitti bu anılar. Burnumu sildim, yerden doğruldum ve çamaşırlarımı astım.

Bob Dylan'ı ilk kez 1961 yılında, Greenwich Village'de, Gerde's Folk City'de görmüştüm. Pek etkileyici değildi. Kulak hizasında kısa, tepesinde kıvırcık saçlarıyla azıcık köylümsü bir görünüşü vardı. Çalarken kâh bir ayağının, kâh öbür ayağının üstünde zıplıyor, koca gitarı onu cüceleştiriyordu. Ceketi ham deriden yapılmıştı ve iki beden küçüktü. Yanakları çocukluğun dolgunluğunu taşıyordu ama dudakları, işte onlar bir harikaydı: yumuşak, şehvetli, çocuksu, sinirli ve içine dönük. Şarkılarının sözlerini tükürür gibi söylüyordu. Bu sözcükler özgün ve taze bir soluk gibiydi, fazla dobra ve keskin olmalarına karşın. Yepyeni bir tipti, alışılmışın çok dışındaydı ve çok pasaklıydı. Şarkı söylemesi bitince bizim masaya getirdiler ve böylece o tarihi olay, tanışmamız gerçekleşmişti. Orada, öylece ayakta duruyor, kibar kibar mırıldanıyor, çekingen bir gülümsemeyle bizlere bakıyordu. Bense Shirley Temple'imi yudumlarken, kendimi folk sahnesinin ana kraliçesi gibi hissediyor, bu arada Michael'ın buhar olup uçmasını dinliyordum. Bobby'e hayranlığımı açıklamak, onu iltifatlara boğmak istiyor fakat Michael'ın şüpheci ve eleştirici bakışları altında tabii ki yapamıyordum. Delikanlının yetenekli olduğu ve insanları etkileyebildiği bir gerçekti. Bense, yeni yeni etkilenmeye başlamıştım.

Onunla ilgili ikinci anım, Gerde's'in kapısında, bembeyaz yüzü, fitilli kadife kepiyle bana kızkardeşim Mimi'nin nerede olduğunu sorduğu gecedir. Mimi'yle ilgilenmesini kıskanmıştım ama belli etmedim ve gülerek ona takıldım. Çok ufak tefek, çok genç görünüyordu. Ondan sadece altı ay büyüktüm ama kendimi annesi gibi hissediyordum.

Big Sur'e döndüğümde, bazı arkadaşlar bana Büyük Albert'in (Grossman) Bob'la konuştuğunu ve müzik çevrelerinde konuşulanlara bakılırsa, Bob'un «büyük iş» yapacağını anlattılar. Pek ihtimal vermedim. Israr ettiler, «Elvis'inkinden de büyük,» dediler. «Delisiniz siz,» dedim. Hımhımlayarak, sözcükleri

yutarak söylediği şarkıları ve köylümsü görünüşünü düşünüyordum. «Tabii,» dedi bir başkası, «Hem biliyor musun, onun kaç para kazanabileceğini konuşmaya başladıklarında, Dylan ne yapmış? Bir köşeye gidip gerçek dostlarının listesini yapmaya başlamış çünkü zengin olunca kimin dost olduğunu bilmesi gerekiyormuş.»

Gülümsedim ama yine de daracık ceketli, asi çocuğun paraya düşkün olabileceğini düşünemiyordum.

Şimdi seni görüyorum, sararmış yapraklar düşüyor her yanından
ve saçlarında kar
Şimdi o berbat otelin penceresinden gülümseyerek bakıyoruz
dışarı, Washington Meydanına.

Washington Meydanındaki berbat otelin geceliği on iki dolardı. Oda servisi yoktu, müşterileriyse uyuşturucu alanlar, satanlar, genç alkolikler, transseksüeller ve daha başka New York'lu şüpheli kişilerdi. Burada ben, kendimi güne ayak uydurmuş, Bob'sa evindeymiş gibi rahat hissediyordu. Bob'a büyük siyah bir ceket, önce karşı çıkmasına karşın, beyaz bir gömlek ve - büyük başarı - iri mor taşlardan yapılmış bir çift kol düğmesi aldım. Âşık oluyordum.

Odamızda oturmuş, bizimle röportaj yapan gazetecilerle mesleğimiz hakkında konuşuyorduk. Sanırım o öğleden sonraya kadar kendimi Bob'a böylesine yakın hissettiğim olmamıştır. Gözleri Tanrı'nınki kadar yaşlı, kendi bir kış yaprağı kadar nahifti. Üzerinde kendine büyük gelen ceketi ve yeni kol düğmeleriyle koltukta otururken sanki pazar gezmesine gitmiş bir çocuktu, ben de annesi. Aynı zamanda onun gizemli kızkardeşi, kanun kaçağı yoldaşı, kraliçesi ve yeraltının yıldızıydım. Village'deki yaşam biçimimizle sanki bir miti yaşıyorduk. Rüzgârlı sokaklarda yürüyor, MacDougal Sokağında öğleden sonra kahvaltılarımızı

yapıyorduk. **Nefesimiz beyaz bulutlar halinde yükseliyor, birleşiyor ve havada asılı kalıyordu... ve kendi hesabıma söylüyorum ikimiz de o anda, orada birbirimiz için ölebilirdik.**

Bob'un İngilizcesi kötüydü; ani, şaşırtıcı imajlar vererek konuşurdu. Gördükleri sadece kendi için bir şeyler ifade ederdi. Paylaştığımız fikirlerse genelde bir sona bağlanmaz, öylece kalırdı. Yıllarca önce, Massachusetts'de ormanda yürürken karşıma bir kadın çıkmıştı. Taburesinin üstüne oturmuş, bir eliyle kucağındaki resim tahtasını sıkı sıkı tutuyor, öbür eliyle de heyecanla bir şeyler çiziyordu. Arada sırada başını kaldırıp, ağaçlara bakıyordu. Onu selamladıktan sonra çizdiklerine baktım. Kâğıt, canavarlar, yılanlar, cinler ve Goya tarzı ilmeğimsi gözlerle doluydu. Kendimi tutamayıp, o aptalca soruyu sordum, «Neyin resmini yapıyorsunuz?» Başını kaldırıp bana baktıktan sonra tatlı bir edayla elini sallayarak ağaçları gösterdi. «Oh, sadece şu gördüklerimi.» Bob'un en yalın fantezileri bile ışık hızıyla yol alan bir psikedeliaydı sanki.

Pek sevecen değildi, başkalarının ihtiyaçları için kafasını yormazdı ama bazen de bir serseri, bir kanun kaçağı bir oto-stopçuyla ilgilenir, onlar için elinden geleni yapardı. Narin ve insana dokunan bir kişiliği vardı. Anlatılamayacak kadar beyaz olan elleri sürekli hareket halindeydi; ağzına bir sigara koyar, sonra ensesindeki bir tutam saçı çekiştirir, farkında olmadan sigara küllerini yakasından aşağı düşürürdü. Ayakta düşünürken ağzı oynar, dizlerini kırardı; sağ sol, sağ sol. Düşünceleri ve kendi yarattığı düşlerin merkezinden hareket ediyor ve tıpkı bir mecnun gibi onların girdabında yok olup gidiyordu.

Zekice yapılmış esprileri, kendine özgü ve harikaydı. Bazen kendi kendine kıkırdar; önce bir gülümser sonra dudaklarını yavaş yavaş buruştururdu. Derken aniden dudaklarını yine sımsıkı kapar, tâ ki bir kahkaha atma arzusu o gülümsemeyi dudaklarına geri getirinceye ya da kocaman bir sırıtışı gerçek bir kahkaha izleyinceye dek. Benimle o garip düşlerinden birini pay-

laştığında çok mutlu olurdum. Bazen de şarkılarından birinin bir dizesinin yorumunu yapmamı ister, bilebilirsem, «Nasıl da bildin?» derdi. Bir seferinde isteği üzerine ve onu eğlendirmek için, bir şarkısının tümünün yorumunu yapmıştım. Etkilenmişe benziyordu sonra, «Biliyor musun,» dedi. «Ben ölünce, herkes şarkılarımı bok gibi yorumlayacak. Her boktan virgülüne kadar yorumlayacaklar. Oysa şarkıların neyi anlatmak istediğini bilmiyorlar. Ben bile ne bok ifade ettiklerini bilmedikten sonra.»

Birlikte şarkı söylediğimiz, güldüğümüz, el şakaları, çılgınlıklar yaptığımız, konuştuğumuz, sinemaya gittiğimiz, motosiklete bindiğimiz, yattığımız zamanlar çok olacaktı ama Village'deki o günün doğal beraberliğini, her söylediğimizin birbirimiz için derhal anlaşılır olmasını, birbirimize karşı dikkatli olma gereğini duymamış olmamızı bir daha hiç yakalayamayacaktık. O günden sonra sanki fırtınanın gözü denilen sakin yerden yavaş yavaş çıkıyor, fırtınanın içine karışıyor, esen sert rüzgârlar daha ilk adımda elini elimden koparıyordu.

Bobby, beni, Mimi'yi, kocası Dick Farina'yı, Albert Grossman'ın Woodstock, New York'taki evine davet etti. Dick ve Bob yazıyorlardı, Mimi şarkı söyleyip, evkadınlığı yapıyor, ben de turnelerim arasında onlara katılıyordum. Bob'un 350 Triumph motosikletine atlayıp ormanda, arka yollarda dolaşıyordum. Bazen bu gezileri Bob'u da arkama alıp yapıyordum. Orada kaldığımız ay boyunca, Bob daktilosunun başında ayakta, kırmızı şarabını içip, sigaralarını tüttürerek, şarkılarını yazdı durdu. Bazen gece yarısı uyanır, homurdanır, bir sigara yakar ve sallana sallana daktilonun başına geçerdi. İnanılmaz ölçüde şarkı sözleri yazıyordu, ben de o yazdıkça onları aşırıyordum.

Anılarımı serinkanlılıkla seçerken, Bobby'le Woodstock'taki günlerim hakkında hissettiklerimi böylesi bir coşkuyla doğrusu ortaya koyamazdım. O zamanki duygularımı, eve yazdığım bir mektupta buldum; ayrıca ilginç bir de ek var mektubun sonunda.

Yaz, 1964

Sevgili Anneciğim,

Babam bunu görmese daha iyi olur - Bobby Dylan yazdı. Son ay zarfında Bobby'le birbirimize çok yakınlaştık. Öyle bir EĞLENİYORUZ Kİ! Üstelik banyo falan da yapıyor. Neyse, dedim ki, bugün oturup anneme mektup yazacağım. Havalara sıçradı, onun da yazmak istediğini ama benim ağzımdan yazacağını söyledi. Sonra da mektubu benim imzalayacağıma dair söz aldı. Birazcık kaçık - tam bir saat kendi kendine kıkırdadı. Bana karşı bir harika. Bana çok güzel bir palto, giysi ve küpeler aldı; ayrıca onunla birlikte olmak çok büyük bir zevk. Birbirimizin özgürlüğe olan gereksinimini anlıyoruz, böylece zincirler yok; sadece iyi duygular, kıkırdaşmalar ve bir dolu sevgi var. Ve onun dehası beni eğlendiriyor.

Plâğım tamamlandı, bir ay içinde çıkacak sanırım, kitap da öyle. Eve yalnız başıma dönüyorum; bu gezi çok güzel oldu zamanımın çoğunu Bobby'le geçirdim ama artık bir süre için yalnız olmak sonra da Ira'yla buluşmak istiyorum. Oraya vardığımda evimin bitmiş olması lâzım. Denver'de Beatles Grubuyla tanışacağım. Onlara bayılıyorum, sonra trenle eve döneceğim. Yalnız kalmak iyi olacak. Bobby çok iyi bir işadamı. Tanrının cezası avukatlar ve menajerlerle uğraşabilcyim diye, bana Los Angeles'teki bir danışmanının adresini verdi. Onları iteklemesen olmuyor. Bobby'nin bu tür işleri inanılmayacak kadar düzenli. Hiç düşünemezsin. Öyle akıllı ki. Her şey güzel ve yolunda. Mimi'yle Dick pek o kadar yolunda değiller ama bu da gelip geçici gibi. Eğer evim bitmişse, Bobby gelip bende kalacak sanırım ama 8 Eylül'de turnesi başlıyor. Birlikte ne kadar eğlendiğimizi görsen, eminim sen de memnun olurdun. Onu gerçekten seviyorum.

Sevgiler

Sevgiler

Sevgiler - Joanie
21'incl gün

bir zaman

sevgili anneciğim,
işte buradayım. albay amcanın evinde woodstock'tayım. güzel ev sen de burada olmalıydın. yüzme havuzu. ve tüm öteki şeyler. ben kiminleyim biliyorsun. dick'le mimi de burdalar ama onları pek göremiyorum çünkü o birisi beni yakalamış durumda. bana inanmalısın anneciğim. planlandığı gibi foreman'larda kalacaktım. yani hazırlanmıştım. neyse mimi'yle birlikte kente gelir gelmez ilk işimiz oraya gitmek oldu. beni bilirsin yorgundum öğle vaktini geçmişti şey uyuyayım diye düşündüm biliyorsun ve şey yatağa girdim biliyorsun ve battaniyeyi çektiğimde, aziz isa, orada meğer kim saklanıyormuş dersin? evet o. yani bilmem bana inanır mısın. inanmaz mısın ama yemin ederim ki yastığın içinde kıvrılmış yatıyordu. anneciğim donuma doldurdum. ilk yaptığım mimi'yi çağırmak oldu. mimi koşarak geldi ama bir yararı oldu mu dersin? o kişi yavaşca kalktı ve yere atladı. anneciğim saçları belinden aşağı kadar uzamıştı. canavarlı kazağını giyiyordu ve bir yıl yıkanmamış kadar kötü kokuyordu. anneciğim berbattı. yani kübalı alfredonun bile «ay tairdbil» (aye, que terrible) diye bağırdığı duyulmuştu daha sonraları. neyse mimi onu orada görünce dönüp kaçtı. sana bir şey söyleyeyim mi o kişi hiç de vakit kaybetmedi mağara adamı gibi (dört gündür traş olmuyordu anneciğim tanrı adına yemin ederim ki tam dört gündür) beni alıp yatağın üstüne attı. benim de ne kadar yorgun olduğumu biliyorsun yani mücadele edecek halim yoktu. ve o bir şeyler söylüyordu. daha önce hiç duymadığım şeyler söylüyordu. yani daha önce hiçbir filmde duymamıştım. yani diyordu ki, «hey, haydi gel, haydi gel» hem de tekrar tekrar beni bilirsin bir örs gibi düşerim. küt. hele de yeni hiç duymadığım şeylere gelince. yani onun (o kimsenin) beni etkilediğini filan zannetme anneciğim. ben bu tuzaklara düşüyorum. belki de o ikinci deli doktorum haklıydı. belki kendimi tanımam gerektiği kadar TANIMIYORUM. belki bana «Joa-

nie sevgilim, sen kendini tanımıyorsun,» dediğinde haklıydı, neyse, o kimse, daha iyi bir sözcük bulamadığım için o kimse beni yakaladı. kaptan kidin geminin direğinden kayarak aşağı inmesi gibi değildi ama yine de garipti. yani beni gerçekten şaşırttı demek istiyorum. yani ne yapabilirdim? onunla mücadele ettim. anneciğim onunla sonuna dek dövüştüm. burnunu ısırdım. en acıyan yerine tekme attım. ensesini öyle bir tırmaladım ki göbeğinden kanlar fışkırdı. anneciğim kulağına öyle bir bağırdım ki, gözleri yuvalarından fırladı. ama o şöyle aptalca bir şey yaptı. yani o hâlâ «haydi gelsene, gelsene,» diyordu da bu kez tutup şiir söylemeye başladı. yani tam onu tırmalayıp, dirseğini bükmeye çalışıyordum ki, bana ramona demeye başladı. sana yemin ederim ilk önce bunu bir oyun adı zannettim. «denemeye değmez» diye bir şeyler söylemeye başladı, «var olmak» filan dedi. anneciğim sana yemin ederim çatlak köylü dudakları diye bir şeyden de söz etti. anneciğim onunla mücadele edemiyordum yani artık onunla mücadele edemiyordum. evet böylece bayıldım. evet ve burada kendime geldim. bir aydır konser yapmıyorum. manny habire arıyor. victor telefonu açıp «hayır, burada değil,» diyor garip bir sesle ve o kimse de «her şey yolunda» «hiçbir şeyin önemi yok» demekten başka şey söylemiyor. evet. işte böyle artık gitmeliyim. o kimse bir film çeviriyor ve hazırlanırken başını ovmamı istiyor. genelde her şey yolunda sanırım. evim yapılıyor. oh, arabamı o kimseye devrettim. evet, böylece bir şeye sahip olmanın sorunuyla uğraşmamış olacağımı söyledi ben aslında pek aldırmam ama neyse... o kimse arabayı sattı. böylesi daha iyi diyor çünkü artık ona, arabayı vermesi için dırdır yapmayacakmışım. anneciğim o dünyanın en kötü şoförü. beni her deli doktoruna götürdüğünde ödüm kopuyor. deli doktorum da ondan nefret ediyor ama bunu başka bir zaman anlatırım. öyleyse elveda manard solomon merhaba dedi
ve ne zaman geleceğini
sordu
ok 'bye

ve beni merak etme sakın
oh, p.p.s.
o minik resmimi verdim
o kimseye ve resmi koydu
ford steyşın' vagonun içine
anneciğim, ben iyiyim
lütfen beni merak etme
her şey geçiyor, her şey değişiyor
oh, anneciğim, anneciğim, seni çok seviyorum
oh anneciğim
selamlarımı brice'la pauline'e söyle
o - o! işte o kimse geliyor
beni yazarken yakalamasını istemiyorum
sana
gitmeliyim
seni seviyorum
Joanie

Bob'un öyle bir karizması vardı ki, onu hiç yalnız bırakmıyorlardı. Herkes ona yaklaşmak, onu güldürebilmek, böylece bir artı puan kaydederek, daha sonra geriye baktıklarında, kendilerinin de bir özelliği olduğuna inanmak istiyorlardı. Onun çok yakını olduğum için, giderek artan hayran çevresince gıpta edilecek bir yerde bulunmama rağmen, ben bile böyle hissediyordum. Hepimizle arasına mesafe koyuyor, çok ender anlarda yaklaşmamıza izin veriyordu. Bizlerse bu ender anları beklerdik. Bob'un üstüne düşmeyen tek insan olmak istememe karşın, onu müthiş şekilde sahipleniyordum. Bir gece Mimi, Dick, bazı arkadaşlar, ben ve Bob bir restorana gitmiştik. Birden Bob'un karşı masalardan birinde oturan ve masamıza yalvaran gözlerle bakan bir genç kıza baktığını farkettim. Mimi'yle ben, iki yaşlı ve kızgın tavuk gibi, zavallı kızın solgun yüzü, hüzünlü ve kaçıkça yüz ifadesi ve o dönemin simgesi pırtıl giysileri hakkında ileri geri konuşmaya başladık. Bob'un içtiği zaman çok

yediğini bildiğimden, bardağı boşalır boşalmaz dolduruyordum, öyle ki sonunda etrafı süzen gözleri kıpkırmızı olmuştu ve baygın bakıyordu. Ona tatlı ikram ettim, bitirdikçe önüne yeni bir tatlı sürüyordum. O ise, dalgın dalgın tabağındaki tatlıya yok edilmesi gereken bir şeymişçesine bakarak ağzına atıp, üstüne şarapla kahve içiyordu. Sonunda, Bob'un sık ve ısrarlı bakışları karşısında kız kalkıp masamıza geldi ve bir iskemleye beceriksizce çöktü. Bob'a hayranlıkla bakıyordu. Bob'sa sarhoş, beğenildiği için mutlu, iğrenç ve kabaydı.

Öfkem iki katlıydı. Yüzde ellisi Bob kıza baktı diye kıskançlıktı, öbür yüzde elli de kızın benim gibi ünlü bir yıldıza değil de, ona hayran oluşuydu. Gittiğim yerlerde ilgi görmeye alışmıştım ve şimdi bir kız kalkıp, bana ilgi göstereceğine yanımdaki sarhoşa hayranlıkla bakıyordu. Kendimi kadınlar tuvaletine attım, öfkem burnumdaydı, Mimi'yse sonunda patlamış, Bob'a bir güzel bağırmıştı. Ondan sonra anımsadığım, dışarıda, onun gelip beni bulmasını ve «Özür dilerim, bana ne oldu bilemiyorum. Bütün istediğim seninle birlikte olmakken nasıl böyle aptalca bir davranışta bulundum,» filan gibi şeyler söylemesini beklediğimdi. Oysa o midesinin sancıdığını ve Aziz İsa aşkına neler yeyip de bu hale geldiğini sorup duruyordu. Ona neler yediğini söyledikten sonra acımaya başladım. Midesi taş gibi olmuştu ve tişörtünden fırlayacak gibi duruyordu. Sonunda onu eve, her köşebaşında midesi bulanıp, en yakın ağaca yetişemeyeceği korkusu içinde ben götürdüm. Oysa o hemen horlamaya başlamıştı. Eve gelince Bob'u uyandırıp, yatağına götürmek yine bana düştü. Yatağa girdiği anda da, hiçbir şey olmamışçasına, göniü huzur dolu uykusuna dalmıştı.

1963 yılının ağustos ayında, turneye çıkarken Bobby'nin de benimle gelip, konserlerimde şarkı söylemesini önerdim. Bob Gibson'un dört yıl önce benim için yaptığını, ben de ona yapmak istiyordum. O sıralarda beni dinlemeye gelenler, on binleri buluyordu. Küçük serserimi sahneye çıkarmak, hem büyük bir deneyim ve zevkti, hem de birlikte kazanacağımızdan emin oldu-

ğum bir kumardı. Bob'u tanımayanlar onun, hayran oldukları şarkıcının billur sesini, kendi öfke, espri ve ham imajlar dolu melodileriyle kesmesine fena kızıyor, bazen de yuhalıyorlardı. O zaman ben bir okul müdiresi edasıyla parmağımı sallıyor ve susup dinlemelerini çünkü bu genç adamın bir dâhi olduğunu söylüyordum. Bunun üzerine onlar da dinliyorlardı.

Bir öğleden sonra bir otelin park yerine girdim ve Bob'a gidip bir oda ayırtmasını söyledim. Danışma masasına vardığımda, sıcak bir ilgiyle karşılandım ama idareciler Bob'a pek sevecen bakmıyorlardı. «Arkadaşıma da bir oda istiyorum,» dedim. Onlarsa, başka boş odaları olmadığını söylediler. Bob lobinin öbür tarafında ayaklı bir kül tablasını incelemekteydi. Sanatçı birinin gözüyle şair, bu konularla ilgilenmeyen biri içinse serseri kılıklıydı. Çok öfkelenmiştim, Bay Dylan'a «çok güzel bir oda» vermedikleri takdirde, benim de derhal çıkıp başka bir otele gideceğimi söyleyince, oda bulundu. Bob'dan özür diledim, bunun onu rahatsız etmediğini söyledi. Ama o gece konser sona erdiğinde, tüm bir şarkıyı yazıp bitirmişti. «When Your Ship Comes In» adındaki bu şarkıda öfke, intikam vardı, güçlü ve lirik bir parçaydı.

Hayatımda, hiç gösterişliliği olmadan böylesi sahne cazibesine sahip bir sanatçı görmedim. Sahneye çıktığında o yere ait olmayan birinin umutsuzluğunu yansıtırdı. Şimdi bile, ki artık yirmi yıllık deneyimli rock'cu olmasına ve tek başına dinleyicilerini, idarecilerini, emniyet görevlilerini ve sahne personelini sadece bir kaş çatması veya bir iki sözle yönettiği halde; ışıklar yanıp, kalabalık beklenti içinde gürülderken, o sahneye arkasını dönerek çıkar, bir süre kendi kendine ağız mızıkasıyla oyalanır. Dönüp seyirciye baktığında, sanki orada, sahnede olacağına karanlık bir odada satranç oynamayı yeğler görünür. Kimbilir, belki de gerçekten öyledir.

Arada bir (daha sonra Rolling Thunder Revue'de, 1975 yılında olduğu gibi) çok mutlu görünüyordu. Başına çiçeklerle süslenmiş bir şapka giyip sahneye keyifli keyifli yürü-

yerek çıkıyor, kalabalığı görünce mutlu oluyordu. (Gözlerinin pek de iyi gördüğünü sanmıyordum. Onunla en son Berlin'de bir otelde karşılaşmıştık. Benim oturduğumu sandığı yere gözlerini kısmış bakıyordu. «Buradayım, Bob,» diyerek sol tarafımdaki koltukları işaret ettim. Bu kez gösterdiğim yere gözlerini kısarak bakmaya başladı. «Nereye kadar görebiliyorsun?» diye sordum, yere kadar uzanan, kukuletalı bornuzunun içindeki Bob'a. «Oh,» dedi, «Göz doktorum, gözlerimin giderek iyileştiğini söyledi.» «Nereye kadar görebiliyorsun, Bob?») Bir süre de boynuna parlak renkli eşarplar takıp, bembeyaz bir yüzle sahneye çıktı. Orkestraya sırıtıyor, makyajının altındansa kendi kendine gülüyordu. Dinleyicilere saçma sapan şeyler söylüyor, onlar da kutsal sözcükler duymuşcasına her saçmalığı yorumlamaya çabalıyorlardı. Bob'sa herkesle dalga geçiyor ve çok eğleniyordu. Ama bütün bunlar zaten farketmezdi çünkü şarkılar güçlü şarkılardı, müzisyenler fevkalâdeydi, sahne de sanki çılgın bir sirk yeriydi. Rolling Thunder turnesinde, onun bir gecesini bile kaçırmadım. Bunca başarının sırrı, duygu yoğunluğu ve sözcüklerdi sanırım.

Bob da «elektrikli» olmadan önce, sadece o, gitarı ve birbiriyle ilgisiz, harika, gizemli sözcükleri vardı. Beyaz bir kâğıdın üzerine öylesine fırlattığı altın parçaları gibi duran bu sözcükler, beni ulvi fakat artık iyice tarihte kalmış balad'larımdan alıp, 1960'ların güncel müziğinin içine sokacaktı. Duygular öylesine yoğundu ki sahnede, hem de birkaç kez durup, hatta bazen şarkımı kesip şöyle söylediğimi anımsıyorum; «Bir şey söylemek istiyorum, ama ne olduğunu bilmiyorum... Şu zavallı, yaşlı dünyamız hakkında.» Ve şarkıma devam ediyordum. Başkalarının acılarına duyulan ilgi, merhamet, insanoğlunun mücadelesinin derinliği hakkındaki bu balad öylesine kişiseldi ki, giderek artan günün sorunlarından iyice kopuktu. «With God On Our Side» şarkısını söylediğimde, Bob benimle birlikteydi. Şarkıyı yeni ezberlemiştim, salon çok sıcaktı. Ensemden ve bacaklarımın arkasından bile terler boşanıyordu. Sinirli, heyecanlı ve sevinç içindeydim.

O vakte kadar müziğimi ve sosyal içerikli fikirlerimi bütünleştiren şarkılar, «Last Night I Had the Stangest Dream», «We Shall Overcome» ve bazı zenci şarkılarıydı (spirituals). Bob'un şarkılarıysa, hak ve haksızlık kavramını güncelleştiriyordu. Bu kavramlarla ilgili olmayan şarkıları bile öyleymiş duygusunu veriyordu. Bunun nedeni, ülkede gelişmekte olan huzursuzluk ortamında, Bob'un imajının, toplumun koyduğu kurallara karşı olmasından kaynaklanıyordu.

Bizim kuşağımızı, «The Times They Are A-Changin'» kadar hiçbir şarkı anlatamamıştır. İnsan hakları hareketi en coşkulu dönemindeydi. Milyonlarca insanı öldüren, yaralayan ülkemizi ikiye bölen savaşsa güçlü bir fırtına gibi ağır ağır yaklaşıyordu. Savaş başladığında binlerce kişiyle birlikte, ben de bu savaşa karşı olacak, mücadele edecektim. Bob'u başka şeylere kaybedecektik ama o, ilk kurşun atılmadan, cephanemizi, «Hard Rain», «Masters of War», «The Times They Are A-Changin'», «With God On Our Side» ve nihayet «Blowin'in the Wind» gibi şarkılarla doldurmuştu. Hele bu son şarkı öylesine benimsendi ki, sadece 1960'ların simgesi olarak kalmayıp, Alman İzci çocuklarının ateş başı şarkısından, sosyal eylemlerin simgesel marşına uzanan bir kullanımı kapsadı. Bob Dylan'ın ismi altmışların radikal hareketiyle öylesine bütünleşmişti ki, sırtlarında gitarları, ellerinde not defterleriyle onu izleyenlerden çok daha önde, tarihe, sosyal değişim ve muhaliflerin lideri olarak geçecekti, kendi istese de, istemese de. Hoş, onun bütün bunlara aldırdığını da pek sanmıyorum.

Şimdi, 1980'lerde bile, «Farewell Angelina» adlı güzel küçük aşk şarkısı Fransa'da bir festivalde, birkaç dakikalığına da olsa, kırk bin kişiyi alıp, o günlere geri götürebilmişti. 60'ların anlamlı günlerine, «bir şeylerin olduğu», yaşamın bir anlamı ve amacı olduğu ve herkesin bir şeyler yapabildiği, bu nedenle de önemli olduğu günlere geri götürebilmişti. Ve, bu sevgili Bob, hiç de azımsanacak bir şey değil!

Woodstock'tan ayrıldıktan sonra Carmel Vadisine gittim,

sen de arkamdan gelip, bir süre benimle kalacaktın. Sen, Mimi ve Dick beni yolcu ettiniz. Ve duyduğuma göre, benden ayrılır ayrılmaz, telefon kulübesine gidip, Sara'yı aramışsın. Ortada bir Sara olduğunu bile bilmeden; şarkılar, anılar, biraz düş kırıklığı ve Albert'in evinde bulup, senin bana alabileceğimi söylediğin güzel mavi geceliği de alarak, mutlu bir şekilde yola çıkmıştım. On iki yıl sonra, Sara'yla tanışıp, onunla arkadaş olduğumuzda, ikimizi de idare eden Ünlü Serseri hakkında saatlerce konuşmuştuk. Sara'ya Bob'un pek cömert olmadığını ve ender hediye verdiğini, bana bir kez yeşil, fitilli kadife bir palto aldığını, bir de Woodstock'taki evde bulduğum çok güzel, mavi bir geceliği alabileceğimi söylediğini anlattığımda, «Ya,» dedi Sara, «Geceliğimin nereye gittiğini şimdi anlıyorum.»

Carmel Vadisine geldiğinde, seninle Cannery Row'daki kahvelere gider, Big Sur kıyısında arabayla gezinirdik. İki yüz dolara da bir piyano satın almıştık. Mutfağın geniş penceresinin önünde, beline gelen yere daktilonu koyar, dağlara bakarak şarkılarını yazardın. Pekçok şarkının yanısıra «Love Is Just a Four-Letter Word»le, «The Lonesome Death of Hattie Carroll»u yazmıştın ve bir gece yemekte bir yandan durmamacasına konuşup, bir yandan da pişirdiğim türlünün tüm etlerini ayıklayarak yemiş, bizlere sebze ve patatesleri bırakmıştın.

O yaz ayında seninle birlikte şakayla karışık, «geleceğimizi» konuşurduk. Bebeğimizin adını bile koymuştuk. Sanırım, Shannon'du. Anımsadığıma göre, sen beni Woodstock'a gittikten sonra aramıştın, arkadan gelen seslere bakılırsa bir partide olmalıydın ve evlilik hakkında bir şeyler mırıldanmıştın. «Hayır,» dediğimi anımsıyorum. Bu bir evlilik teklifi değildi; eğlenceli yaşamımızın bağlantısız devamı teklifiydi, bu bağlantısız devam, bağımsız iki insanı bağlantısız bir evliliğe vardırabilirdi. Benim anımsayabildiğim bu. Eğer hatırlayabiliyorsan, eminim sen daha başka biçimde anımsıyorsundur.

O yaz olanlar ve olmayanlar dışında 1965 yılı Mart ve Nisan aylarında, Amerika'da kısa bir turnede birlikte şarkı söyleme-

ye karar vermiştik. İkimizin de onaylaması gereken posteri hazırlayacak olan Manny'di. İsimlerimizin takdimi eşit olacaktı. Böylece Eric Von Schmidt'in çizdiği posterde Bob'un başı benimkinin biraz üstünde, benim ismimse onun isminin biraz yükseğindeydi; böylece ilk bakışta hiçbirimize öncelik tanınmıyordu bu posterde.

Biz, büyük bir olaydık. Gittiğimiz her salonu dolduruyor, harika eleştiriler alıyorduk. Gösteri ikiye bölünmüştü. Sahneye birlikte çıkıyorduk, ben ilk kırk dakika şarkı söylüyordum, sonra ara veriliyordu. Bu kez Bob kırk dakika şarkı söylüyordu ve gösteriyi açtığımız gibi yine birlikte sona erdiriyorduk. Günlerimiz çok güzel geçiyor, arabayla bol bol uzun yolculuklar yapıyorduk. Çok ünlüydük ve Beatles'larla tanıştırılacaktık.

(Eve yazılmış bir mektup)

Herkese Merhaba,

Bazen öylesine şanslıyım ki, inanılır gibi değil. Şahane Beatles'lara dokunmak, onlarla konuşmak veya sadece onların bulunduğu odada olmak için neler vermeyecek on binlerle insan var. Benim de onlar gibi hissettiğimi itiraf etmeliyim. Sonuçta, Beatles'ların basın toplantısına yine basın tarafından götürüldüm. Onlar, benim orada olduğumu öğrenince, tanışmak istediler. Böylece gösterilerini, kuliste kravatlarını, kol düğmelerini, saçlarını düzeltmeye yardım ettikten sonra, sahneden izledim. Gösteriden sonra da hep birlikte limuzine binerek, motosikletler ve polis sirenleri arasında otellerine gittik. Suitlerine çıktığımızda, herhalde çok kalabalık ve patırtılı bir parti olacak diye düşünüyordum. Oysa onlar herkesi gönderdiler ve sadece biz beşimiz kaldık. Kıkırdaştık, delilikler yaptık ve sabahın üçüne kadar şarkılar söyledik.

Şan, şöhret ve Bob'la olan birlikteliğime bayılıyordum. Ama bir süre sonra aramızdaki farklılıklar ortaya çıkmaya ve ilişkimizi yönlendirmeye başladı. Bir gün, «Masters of War» şarkısını

neden yazdığını sordum «İyi satacağını düşündüm,» diye cevaplamıştı. Bu yanıta o gün de inanmamıştım, bugün de inanmıyorum. Sosyal değişime katkısı, şarkı sözlerinde kalıyordu. Bildiğim kadarıyla hiçbir gösteri yürüyüşüne katılmadı. Hiçbir karşı gelmede bulunmadı, en azından benim bildiğim hiçbir direnişte bulunmadı. Hep sorumluluk istemediği izlenimini verdi bana. Yine bir başka sefer, dinleyicileri arasındaki gençlerin «Masters Of War» şarkısını istediklerini anlattıktan sonra, «Beni olmadığım bir şey sanıyorlar,» demişti. Sonra gülmüş ve benden bu gençler ve «bu gibi işlerle» ilgilenmemi istemişti. Ona o elimden geleni yapacağımı söylemiştim.

Bir gün yürüyüşe çıkmıştık, çimenleri yoluyor, yollarımızın giderek ayrıldığını ve değişik yerlere yönlendiğimizi üzülerek düşünüyordum. Ona aramızdaki farkın ne olduğunu sordum. Bana bunun yanıtının gayet basit olduğunu, benim bir şeyleri değiştirebileceğime inandığımı, onunsa kimsenin bir şey değiştiremeyeceğine inandığını söyledi. Belki de sonunda o Rock and Roll Kralı, bense Barış Kraliçesi olup çıkacaktık.

Bir başka gün konserden önce bir şeyler yapmak için dışarı çıkmıştık. Bob kusmuk gibi ceket diye adlandırdığı sevgili ceketini giyinme odasındaki askıda bırakmıştı. Bense, o aralar, çok sevdiği, daracık, çirkin, İngiliz yetim ceketinden vazgeçip (malum huyumla) başka şeyler giymesine çalışıyordum. Kısa bir süre için başarılı olmuş olmalıyım ki, o gün başka bir şey giyiyordu. Döndüğümüzde ceket yerinde yoktu. Çok üzülmüştüm, Bob deliler gibi bağırıyordu, yüzü kıpkırmızı olmuştu. İri yarı zenci güvenlik görevlisini, «Sittir git,» diye kovdu. Adam ezik bir halde odadan çıktı. Yüzü allak bullak olmuş, damarları fırlamış, gözleri kan çanağına dönmüştü. Kendimi toparlayıp, bir daha ne başkasına, ne de bana asla bu şekilde bağırmamasını söyledim ve kendini provaya hazır hissettiğinde, giyinme odamda olacağımı söyledim. Dışarı çıkarken görünüşüm güçlülüğü sergiliyordu oysa içim eriyordu. Provada Bob bir şaheserdi ve konserin ona ait bölümü inanılmayacak kadar başarılıydı. Gösteri-

den sonra, onu daha sık kızdırmamız gerektiğini kızınca muhteşem bir konser verdiğini söyleyince, yine kıyamet koptu. Kızmadığını, hiçbir zaman kızgın olmadığını haykırdı durdu. Böylece Avrupa turnemize çıkmadan, birbirimizin hakkında biraz daha bilgi sahibi olmuştuk. Bob beni İngiltere turnesine davet etmiş, ben de buna çok sevinmiştim.

Bazen, 1965 yılı İngiltere turnesinde, senin tüm gerçeklerden uzaklaştığını düşünüyorum. Sürekli beğeniliyor, hayranların tarafından aranıyor; liberaller, entellektüeller, politikacılar, basın ve benim gibi aptallar tarafından büyük bir hayranlık görüyordun. Ve sanırım, bu olağanüstü ilgiden bir türlü kendini toparlayamadın. Beni İngiltere turnesine davet ettiğinde, sahneye de çağıracağından ve birlikte şarkı söyleyeceğimizden emin dim. Bunun benim için ne kadar güzel bir şey olacağının farkında değil miydin? Amerika'da seni ben tanıtmıştım; bu iyiliğime karşılık vermekle sadece yapılması gereken bir şeyi yapmış olmakla kalmayacak, hemen seninkini takiben başlayacak olan turnemden önce bana destek vermiş olacaktın. Amo ne yazık ki, olaylar böyle gelişmeyecekti.

Heathrow Havaalanına indiğimizde, gün senin günün olduğundan bir kenara çekilmeyi yeğlemiştim. Elinde dev bir ampulle oynayarak, bazı sorulara yanıtsız yanıtlar, diğerlerineyse çok komik cevaplar vererek, herkesi gülmekten kırıp geçirmiş, tipik bir Dylan basın toplantısı sergilemiştin. Birden insanlar etrafını sarmış, seni kapıya doğru sürüklüyorlardı ki, bir saniye için duralayıp etrafına bakındın, beni gördün ve elini bana doğru uzattın. Acaba o anı hayal mı ettim, o yalvararak uzanan el, bir düş müydü? Çok saf ve vahşi bir görünüşün vardı. Hayranların tarafından yutulmak üzereydin sanki ama yine de o anda uzanıp elini tutmamın yerinde olmayacağını düşündüm ve geride kalıp, başımı salladım, tüvit ceketler ve yağmurluklar arasında kaybolurken, yüreklendirmek için sana gülümsedim. Tüm bunları, her şey sakinleştikten sonra, sıcak bir fincan çay içerek konuşuruz sanıyordum.

Ama her şey sakinleşmedi bir türlü. Hem artık ne diye benimle sakin, sessiz bir fincan çay içmeyi isteyeydin? Onlar seni Tanrı sanıyorlardı. Bense, senin benim arkadaşım olduğunu sanıyordum; seninle sahnede olmak, başarı ve heyecanı paylaşmak istiyordum. Oysa sen o turneyi tümüyle ve yalnızca kendine ayırmıştın. Öylesine yıkılmıştım ki, sağlıklı ve akılcı biçimde düşünemiyordum. Düşünebilseydim, Londra köprüsünü gördükten sonra ilk uçakla geri dönmem gerekirdi.

O turnede beni böylesi bir asalak durumuna düşüren aşkın değildi Bob, (mutsuz olduğumun farkında bile olmadığından eminim) çaresizlikti. Kısa fakat çok başarılı mesleğimde ilk defa birisi o gökgürültülerini benden çalıyordu, hem de burnumun dibinden. Ortalarda dolanıyor ve kendimi berbat hissediyordum. Eğer senin yolculuk arkadaşın, benim de intihar önleyicim, ortak dostumuz Neuwirth olmasaydı, bütün bütün çökecektim. Bir gece ağlayarak, Neuwirth'in odasına gittim. Beni kollarının arasına aldı, yanaklarımdan, çenemden akan yaşları sildi ve bavullarımı toplayıp, geri dönmem için yalvardı.

«Ama Bob gelmemi istedi. O istedi,» dedim.

«Biliyorum ama artık o da olayları kontrol edemiyor, görmüyor musun? Çıkmış orada bir topaç gibi dönüp duruyor ve bunu yalnız başına yapmak istiyor.»

Bir sabah Liverpool'a gitmek üzere Bob'un kalabalık çevresi limuzinlere biniyorlardı. Kimse nereye oturacağını bilmiyordu. Bob'sa kimseyi yanına çağırmazdı. Davet ettiği yeni biri için endişelenmiştim, Bob'a gidip, «Bugün falancanın senin yanında oturması gerekmez mi?» dedim.

Bob'un yüzü hemen kardı.

«Yanımda oturması gerek mi?! Yanımda oturması gerekmek mi?! Kimin nerede oturduğu umurumda değil. Başlarının çaresine baksınlar,» dedi ve kalabalığı sorunlarıyla başbaşa bırakarak, limuzinine daldı, ben de arkasından. Arabada bir deste gazeteyi kucağına alıp, kendi hakkında yazılan yazıları okumaya başlamıştı ki, benim söylediğim bir cümleye takıldı gözü.

Bir gazeteci bana, gerçek Bob Dylan'ın nasıl biri olduğunu sormuştu. Bir an için dürüst bir yanıt vermek istemiş fakat sonra vazgeçerek, sadece, «Bob bir dâhidir,» demiştim.

«Ne demek oluyor bu?» dedi, öfkelenmişti.

«Ne, ne demek oluyor?»

«Senin, benim bir dâhi olduğumu söylediğin yazılı burada. Ne demek oluyor bu?»

Şaşırtıcı bir sükûnetle, «Söyleyecek başka bir şey olmayınca, her zaman söylenenı söyledim, Robert,» dedim.

«Niye benim için dâhi dedin?»

«Yoksa senin hakkındaki gerçek düşüncelerimi mi söyleseydim?»

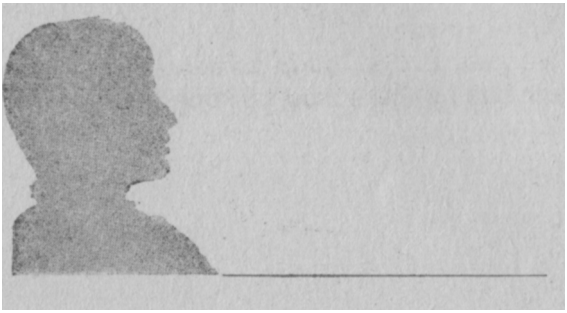
Bazen ona olanları, bir tek benim görebildiğimi düşünüyordum. Bu ilk turnesinde onu öldüresiye şımartıyorlardı. Kendi resimlerini Savoy'un duvarlarına çivilerle tutturuyor, gereğinden fazla yemek ısmarlıyor sonra bunları öylece bırakıyordu. Faturaları Albert ödüyor; odası, daktilosundan çıkan her satırı göklere çıkararak öven dalkavuklarla dolup boşalıyordu.

Aslında ben de dalkavukluk yapıyordum ama bunun farkında değildim. Belki şarkı söylemem için beni sahneye çağırır umuduyla, çaresizlik içinde bekliyordum. Ama İngiliz gençlerinin benim de çıkıp şarkı söylemem için yazıp gönderdikleri kâğıtlara rağmen (belki de bu notlar, koruyucu çevresi tarafından ona iletilmedi bile) hiçbir zaman şarkı söylemem istenmedi. Çoktan tahtından indirilmiş fakat güçlülük düşlerinden vazgeçmemiş yaralı ama hâlâ güçlü bir kraliçeydim sanki. Turne, Bob'un son anda gitmeye karar verdiği egzotik bir lokantada yedikleri yüzünden hastalanmasıyla son buldu.

Ben kendi konserimi Londra'da verdim. Tüm biletler satılmıştı, bu büyük bir başarıydı ama başarımın tadını çıkaracak halde değildim. Hele de Bob'un çevresindekiler otelimizde kaldıkça. Bütün biletlerin satıldığı bu konser, bunun gibi başarılı pek çok konserin ilki olacaktı ama tabii ben o zaman bunu bilemezdim. Bir mesleğim, büyük bir dinleyici kitlem ve kendime

özgü bir sesim olduğunu unutmuştum sanki. Beş yıldır, İngiliz ve Avrupalı hayranlarımın beni izledikleri ve aslında bu gerçek serseriye, hele hele kirli harikaya pek de aldırmadıklarını farkedememiştim.

Odasına çağırılmamıştım ama yine de ona bir armağan almaya çıktım. Royal Albert Hall'daki ilk konserim için Londra'ya gelmiş olan annem ve babam da benimle birlikte geldiler. Ona koyu mavi bir Vyella gömlek aldım ve geleceğimi bildirmememe, çağrılı olmamama karşın içim titreyerek kapısını tıklattım. Kapı, daha önce hiç görmediğim ve Bob'a bakması için uçakla getirtilen Sara tarafından açıldı. Herkes, onun varlığını büyük bir titizlikle benden saklamıştı. O güzel yüzünde sabırlı fakat azıcık şaşkın bir ifadeyle paketi elimden aldı, iri siyah gözlerini kırpıştırarak, yumuşak bir sesle teşekkür etti ve yavaşça kapıyı kapadı.

BÖLÜM
ÜÇ

«BANA UFKU GÖSTER»

1
«Memphis'in Kara Meleği»

«Biri Martin'i uyandırsın.»

«Herhalde ben değil!» (Gülüşmeler)

«Halk iki saattir kilisede bekliyor. Birinin onu uyandırması gerek. Böyle uyuyup kalamaz. Olmaz bu.»

«Dünyanın en yorgun zencisi o; ben onu uyandıramam.»

«Ya sen Joan? Ona küçük bir şorkıcık söyleyiversen de, onu güzel güzel uyandırsan...»

«Ben mi? Dünyada onu uyandıramam ben.»

Grenada, Mississippi'de, Martin Luther King, Jr. ve yardımcıların kaldığı mütevazı evin yatak odasına alınmıştım. Ira'yla birlikte kahvaltıya çağrılmıştık. 1966 yılının sonbaharıydı. Kapıyı arkamdan yavaşça çektiler. Bir iki saniye bekledikten sonra yüzünün dönük olduğu tarafa yürüdüm. Ölü gibi uyuyordu. Öylesine huzur içinde görünüyordu ki, çıt çıkarmak istemiyordum. Siyah kafası, tertemiz beyaz yastıkta bir çukur oluşturmuştu. Kocaman, çikolatadan bir meleğe benziyordu. Daha rahat inceleyebilmek için ona doğru eğildim. Gözleri çekik, kirpikleri uzunlu kısalıydı. Kaşları gürdü, koyu teninin üzerinde düzgün kavisler çiziyordu. Kırışık yoktu yüzünde. Ünlü küçük bıyık, ülkenin en güçlü hatibinin güzel dudakları üstünde dimdikti. Du-

dakları gündüz uykusunun ağırlığıyla sarkmıştı.

Yatağın öbür tarafına dolandım ve eski fakat rahat koltuğa yerleştim. Koltuğun kolları kolalanmış küçük beyaz örtülerle kaplanmıştı. Yavaşça şarkı söylemeye başladım.

Zavallı bir hüzün yolcusuyum.
Bu koca dünyayı gezerim yalnız...

Birmingham'da, bir kilisedeki sopranodan öğrendiğim gibi, belli bir ritme bağlı kalmadan uzun, bağlantısız notaları olduğu gibi tutarak söylüyordum.

Yarına umudum yok
Cennet evim olacak.

Çikolata yığını kımıldamadı.

Bazen oraya buraya savrulurum, Ohhhh.

Notalar giderek yükseliyordu.

Bazen nerelere gideceğimi bilemiyorum, Mmmmm,
Ama bir Kral İsa olduğunu biliyorum, Ohhhh,
Ve cennet evim olacak.

Yataktaki şekil yavaş yavaş devrilerek benimle yüzyüze gelene dek döndü, bu arada da keyifli keyifli homurdanıyordu.

«Bir meleğin sesini duyuyor olmalıyım. Haydi, bir tane daha söyle Joan... Mmmm, harikulâde.» Uykulu uykulu gülümsüyordu ve ben ikinci şarkıya başlamadan, o yine dalıp gitmişti. Bir yandan şarkı söylüyor, bir yandan da kilisede onu bekleyenleri düşündükçe endişeleniyordum. Derken, kapıdan Andy Young'ın yüzü belirdi, yüzündeki o yarım gülücükle. «Tahmin etmeliydim,» dedi. Böylece ikimiz Tanrı'nın en siyah meleğini, başka bir kentin halkına vaaz verebilmesi için bol bol kahve içirerek uyandırdık.

Ah, onun konuşmalarını ne büyük bir zevkle dinlerdim! Sanırım, kalabalığın içinde ben varsam, şiddete karşı olma konu-

sunda daha da ateşli konuşmalar yapıyordu. On altı yaşımdan bu yana yüreğimde taşıdığım bir inancın iki liderini tanımış, onlarla birlikte çalışmış olmak ne büyük bir mucizeydi benim için. Radikal şiddet karşıtlığının, politik bir devrimi gerçekleştirmede ne denli etkili bir araç olabileceğini dünyaya gösteren ve öğreten Hindistan'da Mahatma Gandi'ydi. Aynı kavramı, Amerika'da yeniden gündeme getirense, Martin Luther King, Jr.'dı.

Gandi, Hintlilerin görevinin, Hintlileri İngiliz silahlarının önünde olmaktan, İngilizleri de o silahların arkasında bulunmaktan kurtarmak olduğunu söylemişti. Aynı kural, Güneyde uygulanmaktaydı çünkü King beyazları da kardeş olarak kabul ediyor, ona inananlarsa King'e olan sevgi ve bağlılıkları nedeniyle bu sözleri dinleyerek, şiddet karşıtı taktikleri uyguluyorlardı.

King en önemli konuşmasını 1963 yılında Washington'da yaptı. «Büyük bir hayalim var,» diyerek başladığı konuşmasının yer aldığı o muhteşem günden söz edecek değilim çünkü defalarca anlatıldı. Kendi kendime taktığım altın madalyalarım vardır ki, bunları yüreğimin üstünde ömrüm boyu gururla taşımışımdır. İşte bunlardan birini, o muhteşem toplantıda şarkı söylemem istendiğinde, kendime takmıştım. Kavurucu bir güneş altında, «We Shall Overcome» şarkısıyla 350.000 kişilik yürüyüşün başını çekmiş, sonra da sevgili Dr. King'imin yazılı metni bir kenara itip, Tanrı'nın sesiymişcesine gürüldeyerek konuşmasını, coşup coşturmasını dinlemiştim. Özgürlük sesleri her tarafta yankılanıyordu o gün.

Güneye ilk kez 1961 yılında gitmiştim. Sıradan bir konser turnesiydi ve ben o zamanlar insan hakları hareketinin pek de farkında değildim. Michael'dan dünyanın gerçeklerine henüz geçememiştim. Farkına varabildiğim, konserlerimde hiç zenci bulunmayışı ve gelmeye kalksalar bile içeri sokulmayacakları gerçeğiydi. Ertesi yaz kontratıma, dinleyiciler arasında siyahlar olmazsa, sahneye çıkmayacağım maddesini koydurttum. İnsan hakları hareketi giderek yaygınlaşıyordu, tekrar Güneye gitti-

ğimde konserimde yine siyahlar yoktu, bu kez de benim adımı bile duymamış oldukları gerçeğini keşfedecektim. Bunun üzerine NAACP'den gönüllüler istedik, bu kişiler şimdiye dek adını bile duymadıkları bir şarkıcıyı dinlemek üzere, salondaki beyazların arasında oturarak ırk ayrımına karşı çıkmış olacaklardı. O sırada, «Freedom» ve «We Shall Overcome» şarkılarını söylüyor, kendimi onların mücadelesiyle bütünleştiriyordum. Davaya katkımı az bulup, bu kez siyahların gittiği okullarda şarkı söylemeye karar verdim. Siyahlar beni tanımasa, duymamış olsalar da, öğrenciler en azından merak ve sıkıntıdan gelir dinlerlerdi. 1962 yılında Manny, Güneyin göbeğinde, siyahların gittiği kolejlerin dördünde bir turne düzenledi. Böylece Manny ve Kimmie'yle yola çıktık. Birmingham, Alabama'daki Miles Kolejindekini unutamam.

Dr. King ve arkadaşlarıyla birlikte olabilmek için konserimden birkaç gün önce yola çıkmış, orada Gadston Moteline inmiştik. Gadston Moteli hem siyah, hem beyazları kabul eden tek yerdi. Birmingham gösteriler ve olay çıkarmak isteyenlere karşı öylesine bir hazırlık içindeydi ki, önümüzdeki birkaç günün heyecanı daha oraya varır varmaz bizi sarıvermişti.

Pazar sabahı Baptist kilisesinin toplantısına gittik. Genç vaiz tıklım tıklım dolu bir kilisede konuşacaktı; konusunun adıysa, «Gece Yarısı Şarkı Söylemek»ti. Kilisedekiler birer ikişer ayağa kalkıp, ondan bundan konuşacaklarına, özgürlük uğruna hapse girmeye razı olduklarını anlatıyorlardı. Bir kadın kalktı ve kendisi gibi diğer annelerin de çocukları hapse atılırsa üzülmeyeceklerini söyledikten sonra, «Artık yapılacak tek şey hapse girmek. Yıllardır bize öğretildiği gibi, hapse atılmak onur kırıcı bir olay değil, hele hele Dr. Martin Luther King gibi bir liderin ardında hapse girmek şereftir,» dedi. King'in adı geçtiğinde kilisedekilerin tümünden, «EVET.... EVET....» sesleri yükseliyor, başlarını bu sözleri onaylarcasına sallıyor, ağlıyorlardı. Koro bir şarkı söylemeye başladı, o sırada yaşlı bir adam fenalık geçirdi, onu beyazlar giymiş dört zenci kadın yelpazelerle

serinleterek dışarı çıkardılar, bir yandan da şarkı söylemeye devam ediyorlardı. Ben utanmayı bir kenara bırakmış, gönlümce ağlıyordum; Kimmie yanıbaşımda titreyip duruyordu. İri yarı, güzel bir zenci kadın gelip, Kimmie'nin bluzunun düğmelerini çözdü, onu yelpazesiyle serinletti ve «Kuzey»den gelmiş bu saf beyazlara tatlı tatlı gülümsedi.

Ve o sırada vaizin, «Ne kadar şanslıyız ki, tâ Kuzeyden kalkıp mücadelemize katkıda bulunmak için gelmiş olan bir dostumuz şu anda burada, aramızda,» dediğini duydum. Eyvahlar olsun, sakın düşündüğüm başıma gelmesin; hele hele şimdi, şu anda, diye kendi kendime düşünürken, yine vaizin sesi yükseldi. «Ve şimdi ondan bizlere küçük bir şarkı söylemesini isteyeceğiz. Bayan Jo - ann... Jo - ann Bay - izz,» Kilisedekiler merak la dönüp arkalarına baktılar, aralarında mırıldandılar, daha neler göreceğiz dercesine bekleşirlerken, ben vaizin yanına çıktım ve «Let Us Break Bread Together on Our Knees» şarkısını söylemeye başladım. Oradakiler birer ikişer bana katılmaya başladılar. Her zamanki saf, beyaz, billurumsu sesimle değil, kilisenin havasından etkilenerek daha yürekten, daha onlar gibi söylüyordum. Başlarını onaylarcasına sallıyorlar, yaşlı, kırışık yüzlerde şaşkınlık ve memnuniyet karışımı gülümsemeler beliriyordu. Sonra, «Swing Low» şarkısına geçtiğimde, ağlamaya başladılar. Mendiller çıkıyor, yelpazeler daha çabuk hareket ediyordu. Bir iki kişi «TANRIM» diye bağırdı. Keten şapkalı bir kadın bayıldı ve dışarı taşınmak zorunda kaldı. Korkuyordum ama şarkı söylemeye devam ettim çünkü sanırım, artık ben de o havaya girmiştim.

Ertesi gün toplu tutuklamaların ilk günüydü. Mavi bir tankla kent içinde dolaşmasıyla ünlü polis şefi Bull Conner, yangın hortumlarının, göz yaşartıcı bombaların, polis köpeklerinin ve polislerin tutuklamalara hazır olmaları için emir yağdırıyordu. O gün konserim olduğundan, kardeşlerimle birlikte tutuklanamayacağım için çok öfkeliydim. Manny'e konser vaktinden önce otele döneceğime dair söz vererek, Kimmie'yle birlikte, göstericilerden

birinin arabasına bindik. Ben yüzümü saklayarak arka koltuğa kapandım, Kimmie'yse yerdeydi. Birmingham'daki bütün çocukların toplanacağı kiliseye gidiyorduk.

Oraya vardığımızda, kilise çoktan dolmuştu. Çocuklar sıraların arasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, el çırpıyor, ilahiler söylüyor, konuşup gülüşüyorlardı. Ara ara bu gürültüyü bastıracak şekilde birisi günün şarkısına «Özgürlük» sözcüğüyle başlıyor, hep birlikte şarkının devamını getiriyorlardı. Şarkının başına çeşitli açılış cümleleri koyuyorlardı. «Herkesin vardır ihtiyacı... özgürlüğe, özgürlüğe, özgürlüğe,» diyerek şarkılarını tamamlıyorlardı.

O gün Kimmie ve benden başka, gösteri yürüyüşüne katılan ve bu nedenle hapse atılan bir tek beyaz daha vardı. Kapatıldığı Birmingham hapishanesinden, ünlü **Prison Notes** (Hapishane Anıları) kitabını yazan yürekli Barbara Deming'di, bu beyaz kişi.

Organizatörlerden bir tanesi mikrofonu eline alıp, Bull Conner'ın hapse girmeye hazır olanları görünce, onları alacak büyüklükte hapishanesi olmadığının farkına vardığını, bunun üzerine bazı zengin beyazların ona kullanması için tenis kortlarını vermeye hazır olduklarını anlattığında ortalık kahkaha ve alkışa boğulmuş, ömründe tenis kortu görmemiş olan küçüklerse bayağı bayağı heveslenmişlerdi.

Benimle birlikte gülüp konuşan, şarkı söyleyen bazı genç kızlarla arkadaş oldum. Ayrılma vaktim geldiğinde, saçımı bir eşarpla bağlayıp, onlarla birlikte kıkırdaşarak, copları saat rakkası gibi sallanan dev polislerin yanından geçtim. Biz geçerken o coplar durıuverdi. En açık tenli zenci kadar koyuydu tenim, ayrıca, istediğim takdirde tıpkı bir Güneyli gibi konuşabiliyordum. Polisi biraz şaşırttım sanıyorum. Kimmie tutuklanmayacağına dair söz vererek kilisede kaldı; ben de Manny' le Miles Kolejine gitmek üzere, istemeye istemeye Gladston'un yolunu tuttum.

Kampüse geldiğimizde ilk gördüğümüz, uzun bir sıra oluş-

turmuş öğrencilerin çimler üzerinde, «Miles Koleji özgurluk istiyor» diye şarkı söyleyerek yürüdükleriydi. Siyahın her tonunun bulunduğu bu kalabalık, dans ediyor, el çırpıyor ve birbirlerini şakadan itekliyorlardı. Garip olanı, şarkı söyleyeceğim en depolitize gruptu, ötekiler kentte tutuklanmakla meşguldüler.

Belki de böylesi daha iyiydi. Asıl hayret verici olay, biz orada çimlerin üzerinde durmuş konuşurken, birer ikişer beyazların gelmeye başlaması oldu. Sessiz, küçük gruplar halinde geliyor, zenci dostlarımızın da şaşkın bakışları arasında, ana binaya giriyorlardı. Bir tanesi, «Bu kampüse beyazların geldiğini ilk kez görüyorum,» dedi yavaşça.

Toplantı salonu dolmuştu. Orta bölümde beyazlar ve birkaç siyah, kenar bölümlerdeyse hep siyahlar vardı. O an yaşadığım, sahne korkusunun da ötesinde bir şeydi. Bir devrim yaşanıyordu! Ve eğer bir beyaz aile «Güzel ve nazlı kızlar» diye başlayan şarkılarımı dinlemek istiyorsa, gelip sıcaktan kaynayan bu salonda, zencilerin arasında oturmak zorundaydı. Sahneye çıktığımda kalbim güm güm atıyordu, dinleyicileri eğilerek selamladım. İlk şarkımı söylerken, balkon bölümünden patlama sesine benzer bir gürültü yükseldi. Vücudumdaki tüm kaslar gerilmiş, tüylerim diken diken olmuştu. Korkudan bayılmak üzereydim. Sessizce birbirine sallanan başlar ve salonu dolanan bir mırıltı, «Bir koltuk kapanmış olmalı,» rahat nefes alıp, devam edebilmemi sağladı. Kalp atışlarım da yavaş yavaş normale dönmüştü. Şarkı söylüyor, konuşuyordum, kimse sıkılmışa benzemiyordu. Bu belki de bir parça, kentte olanların elektriğinin bize ulaşmasından kaynaklanıyordu. Kentte gencecik çocuklar tutuklanarak arabalara doldurulup hapishanelere götürülüyordu. Eminim hepsi korku ve dehşet içindeydiler ama birlikte olmalarından ve yaptıklarını Tanrı'nın da onayladığı inancından cesaret alıp direniyorlardı. O gençlerin hayali beni de yüreklendirmişti. Konserimi «We Shall Overcome» şarkısıyla sona erdirirken, tüm dinleyiciler ayağa kalkıp, elele verdiler ve iki yana sallanarak bana eşlik ettiler. Yumuşak ve içten ge-

len bir biçimde şarkıyı söylerken, çoğunun yanaklarında yaşlar süzülüyordu.

Yıllar sonra, Washington'lu ünlü ve etkin bir liberal bana, o gün kendisinin de orada olduğunu ve tanınmış bir sağ görüşlü gazetecinin yanında oturduğunu anlatmıştı. Gazeteci orada bulunmasının tek nedeninin haber ve merak olduğunu söylemiş ama konserin sonunda, o da diğerleri gibi ayağa kalkmış, liberal hanımın elini tutup, ağlayarak şarkıya katılmıştı. O konserin yaşamını büyük ölçüde etkilediğini söylemişti bana bu liberal hanım. Sade onun mu, benimkini de büyük ölçüde etkilemişti bu konser.

Yangın hortumlarıyla sular fışkırtıldı, köpekler saldırdı ve keskin dişleriyle insanları ısırdılar; coplar sallandı, insanlar dövüldü ve Dr. King hapse atıldı. Tüm dünya ve tüm uygar insanlar olayları izliyor, duaları, sevgileri, gayretleri ve mektuplarıyla siyah toplumu destekliyorlardı. Ve o siyah toplum, şiddet karşıtı tutumuyla Amerikan tarihinde ilk kez tüm görkemiyle ayağa kalkıyordu. Dr. King şöyle diyordu: «Bakın, eğer sırtınız dimdikse, kimse o sırta binemez.» Konser vereceğim öbür kente gitmek üzere trendeyken Gadston Motelinin bombalandığını duyduk, neyseki kimseye bir şey olmamıştı.

King'le ilk gerçek görüşmemi 1965 yılında yapmıştım. Güney Carolina'daki **Güneyli Hıristiyan Liderleri Konferansı** için oradaydılar. Andy Young beni King'in odasına götürdü. Fakat içeri girmeden kapının önünde kalakaldık çünkü içeriden King'in öfkeli sesi yükseliyordu; mideme kramp girdiğini anımsıyorum. Andy kapıyı tıklatıp içeri girmeden önce bir iki saniye bekledi. James Bevel'le Jesse Jackson da oradaydılar ve sadakatle ilgili bir şeyler söylüyorlardı. King'in elinde bir içki bardağı, gözlerinde yaşlar vardı. Artık bu baskıya dayanamadığını, Memphis'teki küçük kilisesine dönüp, orada çalışmak istediğini, lider olmak istemediğini söyleyip duruyordu. İri bir gözyaşı yanağından aşağı süzülüp, o güçlü çene kemiğinde durakladı. King için çalışan bir kadın banyoda, musluğun başında

ağlıyordu. Gidip ona sarıldım, niye ağladığını, neden ağladığını sormadım bile. Sadece destek olmak, teselli edebilmek istiyordum.

Belki de ilk anda, böyle büyük bir lideri sarhoş, küfür edip ağlarken görmek beni büyük bir şaşkınlığa düşürmüştü. Bu sahneyi yaşayınca, aklıma onunla birtakım kadınlar hakkında çıkarılan dedikodular gelivermişti. Ama daha sonra, onun da insanca zayıf tarafları olduğunu görmek, beni ona daha çok bağlamıştı. «Zaafları» için eleştirileceğini biliyordum ama bir insandan verebileceğinden fazlasını istemenin de pek insaflı ve insancıl bir davranış olmadığını biliyordum. Kimbilir, belki bir gün ben de aynı durumda kalacaktım. Peşinen, anlayış ve hoşgörü ister bir halim vardı.

Ertesi gün buluştuğumuzda King gülümsüyordu ama mahçuptu.

«Şey,» diye söze başladı. «Bir aziz olmadığımı artık bildiğine göre...»

«Ben de Meryem Ana olmadığıma göre,» dedim ve ekledim. «Artık hepimiz rahat bir nefes alabiliriz.»

Grenada'da yapılması planlanan (ve King'in uyuyup kaldığı) sabah kahvaltısına gidebilmek için bir gece öncesinden James Bevel'le King'i karşılamaya havaalanına gittik. James Bevel şahane bir manyaktı; vaiz olarak pek tanınmaz, genelde King'in, Jesse Jackson'un, Andy Young'ın ve Hosea Williams'ın yardımcılığını yapardı. Sevinçten uçuyordum, nihayet onunla birlikte olabilecek, olayların oluşmasını yakından izleyebilecektim. Kiraladıkları arabanın pencere kenarına sıkışarak, yosunla kaplı yemyeşil sarmaşıklara, dallara uzanan yapraklara bakarak, «Buraları ne kadar güzel,» deyiverdim. Gülmeye başladılar ve Güneyli zenci aksanlarını benim şerefime daha da koyulaştırarak, «Biz buralarda o beğendiğiniz yerlere bataklık deriz, bayan. Yeterince pamuk toplamayan zencileri de uyumaları için oraya atarlar.»

«Evet, hem de uzun, çok uzun uykuyc yatarlar.»

Korkunç bir gaf yapmıştım: ama onlar öylesine gülüyorlardı ki, sonunda ben de onlara katılıp gülmek zorunda kaldım.

Bevel nasıl «Sambo» yaptığını anlatmaya koyuldu. Bütün bunları abartılmış Güneyli zenci aksanıyla anlatıyor, ötekilerse kahkahadan kırılıyorlardı. Bir gün gitmekte olduğumuz yolda arabasıyla yol alırken, arkasında bir polis arabası görmüş. Korkmuş, heyecanlanmış ve hızlanmış. Tabii ki polis arabası da hızlanmış. Otomobilinin eski püskülüğüne bakmadan, polis arabasını atlatacağı hayaline kapılıp, iyice gazlamış. Tabii ki şerifin arabası sirenleri çalarak, ışıkları yanıp sönerek, kısa sürede onu yakalamış ve kenara çekmesini işaret etmiş. Arabasından fırlayan Bevel hemen polisin yanına koşup, ellerini ovuşturarak, kendi deyişiyle «Sambo» yapmaya başlamış ve cahil, zavallı bir zenci konuşmasını taklit ederek, «Oh Tanrım,» diye söze başlamış, «Şükürler olsun bir polisleyim. Beni gençler kovalıyor sandım ve öyle korktum ki, kaçmaya başladım. Ve Tanrım tam artık işim bitik diyordum ki, ışıklar yanıp sönünce, oh efendim, size çok teşekkür ederim! Zavallı bir zencinin hayatını kurtardınız...» Bevel'i dinlerken gözlerim hayretten faltaşı gibi açılmış olmalı, ötekilerse bu öyküyü kimbilir kaçıncı kez dinliyor olmalarına rağmen, katıla katıla gülüyorlardı.

Havaalanına geldiğimizde sessizleşmiştik. Güneyde zenci beyaz birlikte gezmek riskli bir işti, hele de o zenci Dr. King olunca. Gerçi FBI onun güvenliğini sağlamakla görevliydi ama FBI hakkındaki duygularım azıcık karışıktı. Bir yandan Ku Klux Klan tarafından linç edilmemizi önlemek için orada olduklarını bilmek beni rahatlatıyor; öte yandan onların çoğunun, başımıza gelebilecek bir kazaya, kendi bölgeleri dışında olduktan sonra pek de fazla üzüleceklerini sanmadığım Güneyli beyazlardan oluştuğunu bilmekse, huzursuz ediyordu.

King'in uçağı indiğinde, onu halkın arasından geçirip, arabasına soktuk ve hemen yola çıktık. Yolda toplantılarla ilgili cid-

dı hiçbir şeyin konuşulmaması beni çok şaşırtmıştı. Yine şakalar başlamış, King son kaldığı yerde duyduğu fıkraları anlatıyordu. Fıkraların çoğunluğu siyahlarla ilgiliydi ve benim ciddi durmaya çalışmama karşın onlar her yeni fıkrayla öyle bir gülüyor, eğleniyorlardı ki, gözlerinden akan yaşlar için mendillerini kullanmak zorunda kalıyorlardı. Sonunda ben de kendimi bu oldukça beyinsiz eğlenceye kapıp koyuverdim. Bundan sonraki safhaya dek güldüler. Bundan sonraki safhaysa, yemekti. King, yemek yemeye bayılıyordu.

O küçücük restorana onunla girmek, sanki Tanrı'yla birlikte yürümek gibi bir şeydi. Odadaki tüm yüzler onu görünce değişiveriyordu. King herkese gülümser, onlar da saygıyla başlarını sallar, gülümsemesini cevaplarlardı. Bazıları gelip elini sıkıyor, bazıları durmadan ona teşekkür ediyor, diğerleri de başlarını şaşkınlık içinde sallıyor ve yanaklarından akan yaşları siliyorlardı. King'in müthiş bir iştahı vardı. Sanırım o ne ısmarladıysa, ben de aynını istedim, yemeğin üstüne de elmalı pastayla dondurma yedik. Ertesi gün, ilkokul çocuklarıyla birlikte, siyahların kabul edilmediği bir beyazlar okuluna yürüyecektik. King kilisede herkesi heyecanlandırıyor, Tanrı'nın önünde herkesin eşit olduğunu, beyaz kız ve erkek kardeşlerimizi de sevmemiz, içlerinde aklından zoru olanlar varsa onlara anlayışla yaklaşmamız gerektiğini söylüyordu. Ürkütücü bir yürüyüş olacaktı bu, ama King'in yanındaydım ve onun yanında ölmek bana ancak mutluluk verebilirdi.

King gelmeden önce, yerel organizatörlerle kiliselerde toplantılar, yürüyüşler yapmıştık. Grenada'nın ortasında, şarkı söyleyip el çırpmış, dua etmiş ve gelip geçenleri hatta Klans'çıları bile selamlamıştık. Biz bunları yaptıkça, Klans'çılar kaldırıma attıkları taburelerin üzerinde oturuyor veya kaldırım taksimetrelerine yaslanarak, ellerindeki ürkütücü sustalı çakılarla elma soyuyor veya tırnaklarını temizliyorlardı. Bir seferinde, mavi gözlü, yüzü çilli bir çocuk kamyondan atlayıp yanıma geldi.

«Merhaba,» dedim. Çocukların daha önce de dudaklarını

kıvırdıklarını görmüştüm ama bu ganster taklidi yapmak içindi.

Gözlerimin içine dik dik bakarak, «Zenci âşıklısı...» dedi.

«Eh, öyle de diyebilirsin sanırım. Peki, senin ismin ne?»

Benim dostça davranışım onu şaşırtmıştı, gerisin geriye kamyonuna koştu. Dükkânların çoğu perdelerini ve jaluzilerini çekmişlerdi. Sahipleri ya da satıcılar arada bir perdeyi aralıyor veya jaluzilerin aralıklarından dışarı bizlere bakıyorlardı. Güzellik salonunun önünden kimbilir kaçıncı kez geçiyorduk ki, minik bir mucize oldu. İnsana, hayattaki büyük yenilgilerin yanısıra küçük başarıların da olabileceğini hatırlatan bir şeydi bu. Güzellik salonunun kapısı aralanmış, beyaz bir kız eli uzanıp, bizlere zafer anlamına gelen V işaretini yapıp kaybolmuştu. Eğer bugün bu kitabımı okuyorsa, ona bu yürekli davranışı için gönülden teşekkür ediyorum. Az sonra, orada çalışan kadınların tümü balkona çıkmış bizi izliyorlardı, tabii içlerinden hangisinin bir an için bile olsa bizi destekleme cesaretini gösteren olduğunu bilmemize imkân yoktu.

Pek çok ünlüyle çekilmiş fotoğrafım var. Ama bunlardan sadece bir tanesini çerçeveletip asmışımdır. King'le birlikte, Grenada'da çocuklarla yürürken çekilmiş olanıdır bu. Arkamda Ira ve Andy var sonra da çocuklar, zenci çocuklar...

Hepsinin yüzünde liderleriyle birlikte önemli bir şeyler yapıyor olmanın getirdiği pırıl pırıl bir gülümseme. King, «tarihi anlar»dan söz ederdi, onlar bu anın, işte o anlardan biri olduğunun bilincindeydiler. Saçlarını at kuyruğu yapmış bir küçük kız benim elimi tutuyordu. Televizyon istasyonlarının kameraları ve fotoğrafçılar her taraftaydı. Sokağın karşı tarafındaysa okula gelmekte olan beyaz çocuklar vardı. Solgun, ürkek ve mutsuz görünüyorlardı, hiç de «üstün ırk» çocukları gibi değillerdi. King'e fısıldadım, «Martin biz ne yapıyoruz? Bu harika çocukların da onlar gibi olmasını mı istiyoruz? Delirdik mi yoksa?» King kameraların karşısında gücünü ortaya koyarcasına başını salladı, «Öhö... kameralar bizi filme alırken değil...»

Okula varmaya bir blok kala hayatında gördüğüm en iri

yarı polis çıktı karşımıza. King de benim boyumda olduğundan sanki başka gezegenden biriyle yüzyüze gelmiştik. Eminim, polis de aynı duygular içindeydi.

«Günaydın,» dedim. «Çocukları okula götürüyoruz.»

«Bu noktadan öteye gidemezsiniz.»

«Onlar okula gitmek istiyorlar. Biz de onların bu vatandaşlık haklarını kullanmalarında yardımcı oluyoruz.»

«Siz bu noktadan ileri gidemezsiniz. Sadece anne ve babaları gidebilir.»

«Peki ama onların anne ve babalarının beni veli tayin ettiklerine dair bir mektup var elimde,» diye blöf yaptım.

«Üzgünüm ama geçemezsiniz.» Bu tartışmayı birkaç dakika daha sürdürdükten sonra geri döndük.

O gece milyonlarca insan televizyonlarından, Mississippi'deki zenci çocuklarının eğitim haklarının kısıtlandığını izlediler. Ve ne yazık ki, çocuklara olan sevgiden çok, basının orada bulunması, o gün çocuklara taş atılmasını veya coplanmalarını, hiç olmazsa o okulda önlemişti.

Gün geldi, King büyük ve güç bir karar alma durumunda kaldı. Vietnam savaşına açıkça karşı çıkıp çıkmama konusunda bir seçim yapması gerekiyordu. Bu sevilmeyen ve tartışılan bir savaştı, siyahlar da çarpışıyor ve ölüyorlardı. Öte yandan, «Özgürlük - şimdi» sloganıysa, yepyeni bir boyut kazanıyordu.

Sonunda King, savaşa karşı olmaya karar verecek ve bu savaşı, ahlak ve yasalara karşı ilan edecekti. Lyndon Johnson'la olan bağlantısı bir günde yok olacak, peşinden gidenlerse ikiye bölüneceklerdi. Kararını, «içindeki küçük sesi» dinleyerek aldığını açıklamıştı. Bu, Quaker'ların vicdan ya da yol gösterici ışık için kullandıkları bir deyimdi. Ve bence, King bunu hayatıyla ödedi.

1967 yılıydı. King'le Andy, Ira'yla beni hapishanede ziyarete gelmişlerdi. S.C.L.C. yararına **Oakland Coliseum**'da bir kon-

ser vermiştim. Harry Belafonte'yle, Sammy Davis Jr. da oradaydı. Sammy, Harry'nin dünya güzeli yüzüne bakıp, «Nasıl oluyor da, sen bu kadar uzun boylu ve yakışıklı, ben bu kadar kısa boylu ve çirkinim?» diye sormuştu. Harry de ona sarılarak, «Sanırım Tanrı bunu böyle istediği için,» yanıtını vermiş, birlikte gülmüşlerdi. Gösteriden sonra Sammy, Vietnam'daki askerleri eğlendirmek için yola çıkmış, bense Oakland askeri bürosunun karşısındaki savaşı protesto için oturma eylemine katılmadan önce, üç buçuk saatlik bir uykuya yatmıştım. Oturma eyleminin sonucunda otuz beş kişiyle birlikte ben de tutuklanmış ve toplam on günlük hapis cezamın ilkine çarptırılmıştım.

Santa Rita Islah Evindeki günlerimizin sonuna doğru Ira'yla, King'in bizi ziyarete geleceğini duymuştuk. Çoğunluğunu siyahların oluşturduğu mahkûmlar, King geleceği için heyecanlıydılar ama onlara hiçbir şekilde King'in yanına bırakılmayacakları duyurulmuştu. Ziyaret odasına bir iki tanesini sokmanın yolunu bulmuştum. Martin'le Andy küçük bir odaya alınmışlardı. Kucaklaştık ve konuşmaya daldık. King yorgun görünüyordu. Yorgun ve tükenmiş. O anda hapiste olduğum için suçluluk duydum âdeta. Hapiste olmak bir fedakârlık gerektirmiyordu. Kilo alıyor, yeni arkadaşlar ediniyor ve bol bol boş vaktim oluyordu. Gardiyanlara, kurallara uymayarak hayatı zehir ediyordum, sonra da tam bir dönüş yaparak şarkı söylüyor, onlarla sohbet ediyordum ki, bu da onları büsbütün şaşırtıyordu. Seçkin ziyaretçilerimle konuşurken, birden bölmeden bakan heyecanlı bir siyah yüz ve bana doğru sallanan bir el gördüm. King'le Andy'e, dudaklarımla sessiz olmalarını işaret ederek, kızı içeri çağırdım. Ayağa kalkmış olan King'in elini sıktı, sonra da buruşuk bir kâğıdı masanın üstüne koydu. telaştan kalemini düşürdü ve, «Allah kahretsin,» dedi, sonra da King'in imzasını istedi. King de, «Memnuniyetle,» diyerek imzalarken, çavuş belirdi. Çavuşu gören kız, yüzünde donuk bir gülücük, «Çabuk, çabuk,» diyordu.

En tatlı sesimle, «Onu, Dr. King'le tanışması için ben çağırdım.» dedim. «Umarım kurallara aykırı değildir.»

Kız koşarak yok oldu ve arkadaşlarının yanına vardığında, sevinçten kendnii tutamayarak, «Aldım! Aldım! Elini de sıktım,» diye bağırdı. O geceki filmi izlemesi yasaklanmıştı ama ranzasında yatarken öyle mutluydu ki.

Beni bağışla Martin, ama öldüğünde hiçbir şey hissetmedim. David ve Ira'yla turnedeydik. Savaşa karşı oluşumuzu, gençlerin askere alınmalarına karşı oluşumuzu konuşuyor, şarkı söylüyorduk. Doğuda, uydurma bir motelde kalıyorduk. Ira, David'le benim oda kapımızı çalmış ve senin vurulduğunu söylemişti. Ertesi gün, senin artık ölü olduğun gün, gazeteciler benimle röportaj yapmaya geldiler. Çoğunlukla, aramızdaki farklılıkları anlattım onlara. Senin nasıl siyahların da Amerikan toplumundaki hakları olan yerleri almalarını istediğini; benimse, siyah şerif ve siyah kent görevlileriyle düzen bozukluğunun düzelemeyeceğini düşündüğümü anlattım. Daha sonra, cenazelere inanmadığımı ve senin cenazene de gelmeyeceğimi söyledim. Cenazeni televizyondan da izlemedim.

Sana gerçekten veda edebilmem için sekiz yıl geçmesi gerekiyormuş. Bir öğleden sonraydı, evi elektrik süpürgesiyle temizledikten sonra oturmuş, televizyondaki çeşitll kanalları yoklayarak, seyredecek bir şey arıyordum. Oturma odasının yeni temizlediğim halısının üzerine kediler ve köpeklerimin kimi uzanmış, kimi kaşınıyor, kimi de tüylerini saçıyordu. Çoban köpeğimin oturması için yanımdaki halıyı işaret ettim. Davetimi kabul edip, yanıma uzandı; ben de onun kulaklarının arkasını kaşıdım, burnunu öptüm ve hayvanların ne kadar sevecen olduklarını düşündüm. Bu arada da, elimdeki uzaktan kumanda aletiyle, beni eğlendirecek hafif bir program arıyordum. Oysa birden karşımda sen belirdin, Martin. Sen ve Coretta uçaktan iniyordunuz. Coretta çok güzeldi, seninse başında bir şapka vardı. İkiniz de çok genç ve taptazeydiniz. Gazetecilerle konuşuyor, onlara şiddete karşı olduğunu anlatıyordun, işte o an-

da, senin benim yaşamımdaki etkin, sanki bir kasırga gibi üzerime doğru gelmeye başladı. Kaçacak, saklanacak yer yoktu; zaten programa kapılmış, o günleri yeniden yaşamaya başlamıştım. Gabe odaya girdiğinde, yüzümün yaşlar içinde olduğunu farkettim.

«Bak tatlım,» dedim. «Bir süre böyle olacağım. Eğer tarihin en büyük adamını ve en cesur çocuklarını izlemek istersen...»

Gabe bir süre benimle cturdu, köpeklerin çocuklara saldırdığını gördü. Ona, bu emirleri veren Bull Conner'ı gösterdim, Gabe küfretti. Ona King'in Conner'dan bile nefret etmediğini, onun da kardeşi olduğunu ama azıcık kafadan çatlak olduğunu söylediğini anlattım.

Gabe yine de küfretti sonra dizlerimi okşadı ve kuşkuyla yüzüme baktı. Çocuklar anne ve babalarının ağladığını görmek istemezler, bense o anda bir türlü kendime hakim olamıyordum. Onu öpüp, iyi olduğumu ve film bitince de susacağımı söyledim. O da beni öptü, beni sevdiğini söyledi ve dışarı, oynamaya çıktı.

Belgesel, cenaze töreniyle sona ererken, senin sesine benzer bir ses son sözleri söylüyordu, «Martin Luther King, Jr. insanları sevmeye çalıştı... Martin Luther King Jr. başkalarına hizmet etmeye çalıştı; savaş konusunda isabetli davranmaya çalıştığımı söylemenizi istiyorum... Açları doyurmaya çalıştım... Çıplakları giydirmeye çalıştığımı söylemenizi istiyorum... hapistekileri ziyaret etmeye çalıştım...» Uzun giysiler içindeki Andy tahta benzer bir yerde oturmuş, gözyaşlarını siliyordu. Ne kadar acı da olsa, sonuna dek gözyaşları içinde o belgeseli izledim. Cenaze töreni, tahta araba ve katır, kalabalık. Orada bulunmaması gereken «önemli kişiler» gördüm ve o zaman cenazeye katılmadığıma bir kez daha memnun oldum. Ve tüm bu zaman süresince, sana elveda demeye çalıştım.

Şimdiyse, senin hakkındaki bu satırları yazarken bir dokuz yıl daha geçmiş, ben hâlâ sana elveda demeye çalışıyorum ama

artık önemi yok ve demesem de olur. Beni ilgilendiren senin vücudun değil, ruhundu ve o ruh, benim için, Grenada, Mississippi'de seni şarkı söyleyerek uyandırdığım zaman ne kadar canlıysa, bugün de aynı derecede canlı.

Sen hayatımdaki herkesten fazla, benim için bir umut ve ilham kaynağı oldun. Senin dağın tepesinden yaptığın konuşmanı yeniden duyunca, zamanın ve mekânın yeniden denk gelmesini... yolumun açılmasını... hayatımdaki en önemli şeyin Tanrı'nın arzusunu yerine getirmek olduğunu ve bunun için de bana sokaklara dökülecek bir inanç ve yön vermesini ne kadar istiyorum. Yaşlılık, ölüm ve diğer küçük sorunlarla uğraşmak istemiyorum. «Bunlarla ilgilenemem. Ben şimdi sadece Tanrı'nın isteklerini yerine getirmekle meşgulüm,» dediğinde sen bunu biliyor olmalıydın ki, Tanrı senin dağbaşına çıkmana izin verdi. Ve sen oradan baktın ve vaat edilmiş toprakları görebildin.

Her sesini duyuşta, yine o dağın eteklerine dönüyorum. Cesaretim yine var, Martin. Ama seksenli yıllarda yolun nereden başladığını bir türlü bulamıyorum.

2
«Sonunda Johnny Tabancasını Çekti»

1963 yılında üçüncü plâğım çıkmıştı, çok da iyi satıyordu. Dinleyicilerim 1800 - 3000 kişilik kent salonlarında, Forest Hill' in 8000 - 10.000 kişilik, Hollywood Bowl'un 20.000 kişilik açık hava alanlarını doldurur hale gelmişti. 10.000 - 20.000 kişilik gösteri alanları kendi oturma odam, dinleyicilerse özel konuklarımmış gibi davrandığımdan söz edilirdi.

İyice aydınlanmış bir salon veya açık havada söylemeyi yeğliyordum çünkü insanların yüzlerini görebiliyordum. Karanlık bir çukura doğru şarkı söylemek beni hep ürkütmüştür. Sahneye yine yalın ayak çıkıyordum; üzerimde sade bir giysi, bir kolye oluyordu. Saçlarım artık iyice uzun ve dümdüzdü. Kâküllerim de uzamıştı. Dinsel ve hüzünlü bir görünüşüm vardı. Bir vokal hocasını dehşete düşürecek duruşumla, gitarımın üzerine kamburumu çıkararak eğilmiş, yine o eski, yumuşacık balad' larımı söylüyor; bunların yanısıra insan hakları hareketini simgeleyen, «Amazing Grace», «Swing Low», «Oh, Freedom» ve milli marşımız, «We Shall Overcome»ı da programıma katıyor-

dum. Malvina Reynolds'un o çok güzel, anti-nukleer şarkısı, «What Have They Done to the Rain?» ile Dylan'ın son incilerinden «Joe Hill» de çok beğenilen ve zevkle dinlenen şarkılardı

Tüm bu başarıya karşın, on dört yaşlarımda pasifizmle ilgili kaleme aldığım bir kompozisyonum zihnimi kurcalamaya başlamıştı. Hayatımda artık öyle bir noktaya gelmiştim ki, şarkı söylemekten öte bir şeyler yapabilecek güçteydim. Çok para kazanabilir, çok çok kişiye yardım edebilirdim. Bu duygunun kök salması ve büyüyüp belirli bir şekle bürünmesi zaman alacaktı ama o arzu başgöstermişti bir kere ve her geçen gün güçleleniyordu.

Bir Kasım sabahı erkenden, sabah sisi daha Carmel sokaklarından uçup gitmeden, alış verişe çıkmıştım. Sebze ve meyvelerimi sepetime yerleştirirken, kasadaki adam, «Kennedy vuruldu,» dedi.

Ne demek istediğini anlayamamıştım, başımı salladım, gülümsedim ve pazar arabamı iterek dükkândan çıktım. Fakat adamın sesi beynimde yankılanıyordu; sırtımda bir ürperti hissederek, radyoyu açtım.

Kennedy vurulmuştu ama hâlâ yaşıyordu ve tüm ülke panik halindeydi. Nedenini çıkaramadığım bir sinir krizinin içimde kabarmaya başladığını hissediyordum. Onun bir kahramanı simgelemesini istememe karşın, hakkında yaratılan efsanelerin hiçbirine inanmamıştım. Dick, Mimi, Kim ve ben cam evimizde toplanmış, şoku hazmetmeye çalışıyorduk. Telefona koşup, Ira'yı aradım.

«Sevgilim, ne şahane bir gidiş! Zengin, uluslararası üne sahip, dünyanın en güçlü adamı, güzel bir kadının yanında otururken, 'pam' ve her şey bitiyor! Acısız, çabuk... şanslı orospu çocuğu.»

Önce Ira'nın bu sözleri beni şaşkına çevirdi. Bu ne duygusuzluk diye düşündüm çünkü o anda ben de ulusal krize kendimi kaptırmıştım. Ama sonra, ben de böyle ölmek isterdim doğ-

rusu diye düşünmekten kendimi alamadım, şan ve şerefin doruğunda.

Johnson'un seçim komitesi hiç vakit kaybetmemişti. Suikastin ertesi sabahı, bir telgraf aldım. Kennedy için düzenlenen galada şarkı söylemeyi kabul etmiştim (ama her nedense içim rahat değildi). Aynı galanın yine yapılacağını, yalnız bu kez Lyndon Johnson için olacağı, (sevgili müteveffa Başkanımızın da bunun böyle olmasını isteyeceği ilave edilerek) bana bildiriliyordu. Sevgili müteveffa Başkanımıızn cesedi daha soğumamıştı. Bu çağrı üzerinde bir süre düşündükten sonra, arada sırada yaptığım gibi kesin bir «hayır» yanıtının çok katı ve pek çok kapıyı kapatıverdiğini düşünerek «evet» dedim ve gösteriye katılacağımı bildirdim.

Galada tanınmış liberal aktörler ve komedyenler John F. Kennedy için yürekten gelen konuşmalarını birazcık değiştirmişler ve buna karşılık Lyndon B. Johnson için söylemesi gerekli cümlelerden oluşan konuşmalarını hiç de yürekten gelmeyerek yapmışlardı.

Gösteride Mitzi Gaynor upuzun mink etol, fırfırlı küçücük dekolte bir bluz, file çoraplar, uzun topuklar ve uzun eldivenle adını şu anda anımsayamayacağım, unutulmayanlardan bir şarkı söyledi. Programını bitirirken de eğilip, iki yana açtığı (hâlâ güzel) bacaklarının arasından kürk etolü geriye fırlattı, sonra da yavaş yavaş doğrulurken, kürkü çapkınca sıkıştırdığı bacaklarının arasından çekmeye başladı; nihayet iyice doğruldu ve şarkı söylemeye devam ederek, kollarını kaldırıp bir V işareti oluşturdu. Bu arada, şiddetle bir temizleyiciye gönderilme ihtiyacında olan zavallı mink etol de, kollarına ve vücuduna dolanmış vaziyette duruyordu.

Programın sonunda yer alacak olan milli marşın söylenmesine katılmayacağımı bildirdiğimde, organizatörlerin çok canı sıkıldı.

«Herkes seni görmek isteyecek ama. Bir harika olacaksın!» diye yalvardılar.

Milli marşa katılmadım ama yine de harikaydım. Tabii, Jacqueline Kennedy'e bir şarkı itham ettiğim için (yakın geçmişimizin parlak anısına) Lady Bird'ün beni pek de harika bulmadığından eminim. Ayrıca Başkan Johnson benden, «durumdan yararlanmasını bildiğim» şeklinde söz etmiş. Programıma onun liderliğiyle ilgili diplomatik birkaç sözle başladım; gençliğe kulak vermesi gerektiğini belirttikten sonra halkımızın Güneydoğu Asya'dan askerlerimizi çekmemizi istediğini söyledim ve «The Times They Are A-Changin,» şarkısına başladım. Şarkının sözcüklerini söylerken, salonda hissedilir bir elektrik akımı oluşuvermişti sanki. Bunu müthiş bir alkış izledi. Onları etkilemiştim, belki de benden önceki yakışıksız gösteriye tepkiydi bu. Sonuçta gecenin encore yapması istenen tek sanatçısı olarak, tekrar sahneye çıktım ve «Blowin'in the Wind» şarkısını söyledim.

Carmel'deyse, Johnson için çalışan Genç Demokratlar, yaşlı Doner aracılığıyla, benim onlar için çalışmamı sağlamak istiyorlardı. Johnson, tabii ki, kampanya stratejisini en uçtaki tutucu Barry Goldwater'a karşı hazırlıyordu. Doner'ın renkli konuşması ve öğütleri benim içgüdüsel düşüncemi onaylıyordu.

«Allahın cezası geri zekâlılar,» diyordu, elini tiksinmişcesine sallarken, «Hepsi berbat birer orospu çocuğu bunların, tatlım, hem de hepsi! Neyse, boşver. Sen ne yapacaksın?»

«Neyi ne yapacağım?»

«Senin onların başına geçmeni istiyorlar ya...»

«Saçmalama,» diye sorusunu yanıtladıktan sonra, «Bir kâğıt kalem alabilir miyim?» dedim ve oturup Başkan Johnson'a bir mektup yazdım. Mektubumda, eğer «danışman» dedikleri askerlerimizi Güneydoğu Asya'dan çağırır ve oradakilerin işlerine karışmazsa, oyumu Demokrat Partiye vermeyi düşünebileceğimi yazdım. Doner yazdıklarımı onaylayarak, beni gözlüyordu.

Doner'lar gibi, benim de sorunum sadece Johnson değildi. Parti politikacıları ve politikacıların büyük çoğunluğuydu. On-

lar milli devlete bağlıydılar. İster Çinli, Rus, Amerikan veya ister Tanzanyalı olsunlar tesadüfi doğum yerlerini en önemli unsurmuş gibi kabullenip, bununla geçimlerini sağlıyorlardı. Başkaları da aynı kanıdaydı ama onların diğerlerini incitecek gücü yoktu. Ayrıca insan parti toplantılarında beş dakika bulunduktan sonra onları nasıl ciddiye alabilirdi. Oturup büyük bir ciddiyetle kendilerinin ve dünyanın geleceğini düşünecek ve tartışacak yerde, altı yaş düzeyine inerek kafalarına aptal kâğıt şapkalar giyiyor, sarhoş oluyor, bağırıp çağırıyor, balonlarla oynuyorlardı.

Parti dışı çalışmaları yeğlediğimden hiçbir önemli politikacının kampanyasına katılmadım. Arada bir, yürekli bir Kongre üyesinin seçilemeyeceğim korkusunu bir kenara bırakarak, tavır alması, inandığını savunması üzerine, bir çek ve kısa bir mektupla bu davranışı desteklediğimi bildirmiştim, o kadar. 1964 yılında oyumu kullanmadım, 1972'ye kadar da kullanmadım. O zaman da sırf Nixon'a karşı oy vermek için seçim sandığına gitmiştim.

Joan Baez in Concert Part Two adlı plâğımın çıktığı ve çok iyi satıldığı sıralarda, Carmel'de küçük bir savaş karşıtı gösteriye ben de katılmaya karar vermiştim. Bu gösteriyi Ira'yla birlikte düzenlemiş olabiliriz. Tam olarak anımsayamıyorum. Otuz kişi kadar ya vardık, ya yoktuk. Görünüş olarak pek zavallıydık ama yine de barış eyleminin Carmel'deki öncüsü olmuştuk. Tam o sırada arabasıyla oradan geçmekte olan psikiyatristim bir an durup bize baktı sonra yoluna devam etti. Daha sonra da, görüntümüzün eylemimize hiçbir saygınlık kazandırmadığını söyleyecekti bana.

Free Speech (konuşma özgürlüğü) hareketinin Berkeley'deki organizatörlerinin benimle temas kurmaları üzerine, orada şarkı söyleyip, konuşmalar yaptım. Ira'yla birlikte şiddet karşıtı tutumumuzu anlattık ve bizi destekleyen küçük bir grup oluştu. Beni gösterilerine, protesto yürüyüşlerine tekrar tekrar çağırmalarının asıl nedeni, şiddet karşıtı fikirlerime duydukları hay-

ranlıktan çok, büyük bir dinleyici kitlesini çekebilmemdi. Bu gerçeğin farkındaydım ama yine de gidiyordum çunku şarkılarımın arasına Gandi'yi sıkıştırıp birkaç kişiyi daha kazanıyor, bu arada da «radikal» solu, «ılımlı» fikirlerimle epeyce sinirlendiriyordum.

Bir gün muazzam bir kalabalığın başına geçip, onlarla birlikte Berkeley'in ünlü Sproul Hall'unun merdivenlerinden, üniversitenin idare heyeti üyelerinin toplandığı binanın karşısındaki çimenliğe yürümüştük. İçeride üyeler toplanmış, öğrenci isteklerini tartışıyorlardı. Idare heyeti üyelerinden biri de Ronald Reagan'dı. Öğrenci temsilcisi olarak seçilen Mario Savio, içeri girip, üniversite idare heyeti sözcüsüyle konuşacaktı. Sonucu beklerken, ben şarkı söylüyor ve herkese de söyletiyordum. Mario toplantıdan çıktığında, öfkeli ve yılgındı, daha da kötüsü kendini yenilgiye uğramış hissediyordu.

Düş kırıklığına uğramakta haklıydı ama böyle bir zamanda protestocuların yeni bir umut, yeni bir güce ihtiyaçları vardır yoksa düş kırıklığı ortalığı sarıverir, daha da kötüsü öfkeye dönüşür. Mikrofonu nasıl elime aldım, hatırlamıyorum.

Gücün onlarda olduğunu, bunu kimsenin onlardan alamayacağını; bütün yapmaları gerekenin gösterilere devam olduğunu söyledim. Burasının onların kendi üniversiteleri olduğunu, Sproul Hall'u ele geçirerek kanıtlayabileceklerini haykırdım. Nitekim, yaptılar da.

İçeri girdiklerinde ben oradaydım. Dünyanın ve ülkenin her yanından gelmiş basın mensuplarının gözleri önünde binlerce genci, «yüreklerindeki tüm sevgiyle» içeri girmeleri için teşvik ettim, ardından onlara şarkılar söyledim. Bazı radikal gençler benim böyle bir devrim anında «sevgi»den söz etmemi hoş karşılamadılar. İçerideyse, koridorlar, sınıflar, her türlü konuda seminer yapan öğrencilerle dolmuştu. Ira'yla ben de, toplum düzenini bozma konusunda bir semineri yönetiyorduk. Öğrencilerin arasında dolaşıyor, şarkı söylüyor ve ilk kez güçlerinin bilincine varan insanları izlerken, büyük bir mutluluk duyuyordum.

Bu arada, içimizde ihbarcıların bulunduğunun da farkındaydım.

Polis geldiğinde, biz de gençlerle birlikte tutuklanmaya hazırdık. Bu nedenle de saatlerle bekledik. Saat sabahın iki buçuğu olunca, artık polisin o gecelik kimseyi tutuklamayacağı kanısına vararak, ertesi gün gelmek üzere binadan ayrıldık. Biz pork yerinden çıkarken, polis üniversiteye girdi.

Sanırım, benim tutuklanmamın onlar için kötü propaganda olacağı düşüncesiyle, bundan kaçınmışlardı. Arabanın radyosunu açıp, gençlerin acısını paylaştık; bu arada da acaba kendilerine hakim olabilecekler mi, yoksa panikleyecekler mi diye kuşku içindeydik. Büyük bir kısmı kendini çok güzel idare etti. Bir diğer grup, elinden geleni yaptı ama geri kalanlar paniğe kapıldılar ki, onlara hak vermiyor değilim. Bu ülkenin orta sınıf beyaz çocukları eğer gerçek bir şiddet karşıtı eylemi oluşturmak istiyorlarsa, şiddet karşıtı olmanın onları polis copundan koruyamayacağını bilmeleri gerek. O gece bazıları paniğe kapılmanın, polis copunun daha çabuk ve daha sert sırtlarına inmesine neden olduğunu öğrendiler. Şarkı söylemeye devam edebilselerdi, bu coplar belki de sırtlarına inemeyecekti. Yalnız şunu da mutlaka belirtmem gerekir ki, korkmuşlardı ama yürekliydiler ve ABD üniversitelerinden Berkeley, ilk kez bir hareket ve risk almanın öncüsü olmuştu.

1964 yılında, Johnson'un seçilmesinden sonra **Free Speech** giderek, Amerika'nın Vietnam politikasına karşı radikal bir eyleme dönüştü. Vietnam'da bulunmamızın bizlere felâketten başka bir şey getirmeyeceğine inandığımdan, askeri vergilerimi ödememeye karar verdim. Bu kişisel, siyasal ve toplumsal bir protestoydu. O sıralarda bütçenin yüzde altmışı savunma harcamalarına ayrılıyordu. Vergi Dairesine aşağıdaki mektubu yazdım.

Sevgili Arkadaşlar,
Söylemek istediğim, şudur:
Savaşa inanmıyorum.

Savaş için kullanılan silahlara da inanmıyorum.

Silahlar ve savaşlar uzun yıllardan beri, kadınları, erkekleri ve çocukları öldürmüş, yakmış, sakatlamış ve sayısız üzüntülere neden olmuştur. Günümüzün modern silahlarıysa, bir insanı anında toz yığını haline getirebilir, bir kadının saçlarının tümden dökülmesine, karnındaki çocuğun bir hilkat garibesi olarak doğmasına neden olabilir. Kaplumbağa beyninin, ona gittiği yerin nere olduğunu söyleyen bölümünü öldürebilir, böylece kaplumbağa okyanusa doğru gidecekken, şaşırır ve çöle doğru yürümeye başlar. Kavurucu sıcakta zavallı gözlerini kırpıştırır durur ve sonunda sıcaktan ölür, ortada bir kabuk ve kemik yığını kalır.

Gelirimizin yüzde altmışının silah yapımına gitmesini kabul etmiyorum. Bunun iki nedeni var. Bu nedenlerden bir tane bile yeter aslında. Bir insanın diğer bir insanın canını almaya hakkı yoktur, demem yeter. Oysa şimdi öyle silahlar üretiyoruz ki, bunlar saniyede binlerle, günde milyonlarla, haftadaysa milyarlarla insanı öldürebileceklerdir.

Bunu hiç kimsenin yapmaya hakkı yok.

Bu deliliktir.

Bu yanlıştır.

Öbür nedenimse, modern savaşın aptalca ve gerçekçi olmaması. Kalkıp yılda milyonlarca dolar harcıyor, silah üretiyor sonra bilim adamlarımız, politikacılarımız, askerlerimiz ve hatta Başkanımız bile bunların hiçbir zaman kullanılmaması temennisinde birleşiyorlar. Mantıksız bir şey bu. «Milli Güvenlik» sözcüklerinin bir anlamı yok. Milli Güvenlik Milli Savunmaya bağlı ki, ben buna Milli Saldırı adını taktım; bunların hepsi bir aldatmaca. Silah üretimi durmadan genişliyor, birbiri üstüne, birbirinden korkunç silahlar yığılıyor ve bu, günün birinde şu veya bu nedenle birinin düğmeye basmasına dek sürecek. Ve o düğmeye basılınca, dünyamız veya dünyamızın büyük bir bölümü paramparça olacak. Bu güvenlik değildir. Bu aptallıktır.

Dünyanın bazı yerlerinde insanlar açlıktan ölüyorlar. Ve

dönüp bu ülkeye, onun parasal gücüne bakıyorlar. Bütçemize bakıyorlar. Bize saygı duymaları gerek. Oysa bize saygı duymuyorlar, bizden nefret ediyorlar. İşte bu aptallıktır, gerçekleri kavramamış olmaktır.

Belki de bu çizgi ok ve yayda çekilmeliydi, belki de tabanca veya topta. Çünkü şimdi her şey yanlış, mantıklı değil ve aptalca.

Böylece ben kendi çizgimi bu noktada çekmeye karar verdim. Artık kendi payıma düşeni ödemeyecek, silah yarışına katkıda bulunmayacağım.

Saygılarımla,
Joan C. Baez

Bu mektubu Vergi Dairesine postalarken, bir kopyasını da basına verdim.

Mektup ülkenin ve diğer ülkelerin gazetelerinde basıldıktan bir süre sonra, Vergi Dairesinden bir görevli kapımı çaldı. Elindeki kâğıtları göstererek, aptalca inadı bırakıp, noktalı yeri imzalayarak, başımı dertten kurtarmamı söyledi. Onu bir fincan kahve içmesi için içeri davet ettim. Kabul etmedi ve lütfen onunla Monterey'deki ofisine gitmemi istedi. Ben de akılsızlar gibi kalkıp gittim ve daha içeri girerken oraya boşuna gittiğim kanısına vardım. Bir iskemleye oturup, memur bey telefon konuşmasını bitirene dek suratımı asarak bekledim. Nihayet dikkatini bana çevirdiğinde, pek de mutlu görünmediğimi söyledi.

«Değilim de ondan,» dedim. «Burada bulunmaktan hiç de hoşlanmıyorum.»

Ne demek istediğimi anlamayarak, vergimi öder ödemez, kendimi çok iyi hissedeceğimi söyledi.

«Hayır, dedim. «Anlamıyorsunuz. Vergimi ödemek niyetinde değilim, onun için de buraya gelmem çok anlamsız.»

«Ama Bayan Baez, herhalde kötü bir vatandaş gibi davranmak istemezsiniz, değil mi?»

«Anladığıma göre bu durumda ya iyi vatandaş ya da iyi

bir insan olunabiliyor. Eğer iyi bir vatandaş olmak demek küçük çocukların üzerine nepalm bombası atabilmek için katkıda bulunmaksa, o zaman iyi bir insan olmayı yeğleyip, teklifinizi geri çevireceğim.»

Telaşlanmıştı.

«Hapse girmek istemezsiniz herhalde,» dedi tehdit edercesine.

«Bu gidişle nasıl olsa bir gün hapse gireceğim, bari inandığım bir dava için girmiş olurum,» dedim.

«Ama hapishane kötü insanlar içindir, caniler içindir,» derken, giderek telaşı artıyordu.

«Hazreti İsa gibi mi? Gandi gibi mi?» dedim gülümseyerek.

«Ha?» dedi.

Vergi Dairesi evime, arabama ve toprağıma haciz koydu. Aslında bu yaşantımda hiçbir şeyi değiştirmiyordu ama çoğu kişi durumu başka türlü düşünüyor olsa gerek ki, yurdun her tarafından para yardımı gelmeye başladı. Herhalde beni bir köşebaşında dilenir halde düşünüyorlardı. Tam on yıl vergi ödemeyi reddettim. Bazen vergi memurları, konser verdiğim yere gelir ve kasadaki parayı alır giderlerdi. Gerçekleri görmemekle suçlanıyordum çünkü hükümet, paramı cezasıyla alıyordu. Ama önemli olan ben kendim vermiyordum; onlar alabilmek için zaman ve para harcıyorlardı. Bu arada vergileri protesto hareketi yayılmaya başlamıştı. Sadece Vietnam için değil, tüm savaşları protesto için.

Johnny Carson Şova (Amerika'nın en ünlü gece sohbet programı) çıkacaktım. Yapımcı program öncesi benimle «küçük bir sohbet» yapmayı uygun bulmuş olmalı.

«Biliyor musun Joan, programımıza katılacağın için ne kadar mutluyuz bilemezsin. Hele Johnny bayıldı, bayıldı. Gerçekten. Harika bir şey.»

«Teşekkür ederim.»

«Her şeyin yolunda gitmesi için elimizden geleni yapmalıyız, değil mi ya? Herkes Johnny'i neden sever çünkü o insan-

ları güldürüyor. Ne demek istediğimi anladın mı? Günün sonu gelmiştir, adam yatağına girmek üzeredir ve, heh heh, işte o saatte pek bir şey düşünmek istemez, heh heh. Sadece eğlendirilmek ister. Kısaca, işin özü şu ki, sohbeti hafif, eğlenceli tutacağız ki, herkes mutlu olsun.»

«Anlatmak istediğiniz nedir?»

«Oh, belli bir şey değil de, sadece şu var. Immmm, nasıl anlatsam bilmem ki. Johnny'nin hatırı için senden vergi konusunda konuşmamanı rica ediyoruz.»

«Şimdi bana bütün bunları niye söylemek ihtiyacını duydunuz?»

«Johnny için, Joan.»

«Niye vergiler hakkında konuşmamı istemiyorsunuz? Aslında hiç böyle bir niyetim yoktu ama şimdi bunun nedenini bilmem gerek.»

«Oh, Joan, haydi, anlayışlı ol biraz.»

«Ben anlayışlı değilim. Ama neden benim vergi konusunda konuşmamı istemediğinizi söylerseniz, ben de konuşmam. Bu hakça bir anlaşma değil mi?»

«Lanet olsun,» dedi yorgun ve umutsuz. «Diyelim ki, ben senin en yakın dostunum. Bir davet veriyorum, büyük bir davetli grubu var; seni de çağırıyorum ama bana bir yardımda bulunmanı istiyor, senden mavi renkli bir şey giymemeni rica ediyorum. Şimdi sen bu durumda mavi giyer miydin?»

«Eğer siz benim arkadaşım olsaydınız, bilirdiniz ki bana bu garip teklifiniz için geçerli bir neden ortaya koyamadığınız sürece, ben o davete baştan aşağı mavıler giymiş olarak gelirdim.»

Tam bir çıkmaza girmişken, adını yıllardır bildiğim fakat şu anda anımsayamadığım bir yapımcı, küçük ofisinden çıkıp, beni yanına çağırdı.

«Eğer Johnny'nin programında, verginizin yüzde altmışını ödemediğinizi söylerseniz, sizi izleyen biri de aynı şeyi yapmaya kalkabilir ve o zaman Johnny'nin programı suçlanır, hat-

ta onları etkilediği öne sürülerek, dava bile edilebilir,» dedi.

«Teşekkür ederim,» dedim. Ve o gece vergilerden söz etmedim.

Ülkemin Vietnam'la ilişkileri yoğunlaştıkça, çeşitli söyleşi programlarına çağırılıyordum. Programların genel akışı şöyleydi: Bir Teflon gösterisi veya konuşan köpek yarışmasından sonra davet edilirdim. Sunucu bana savaş konusundaki tutumum hakkında bir şeyler sorar (bu arada, gerçek bir eylemcisiniz, bu konudaki duygularınız güçlü olmalı... gibi birtakım laflar ederdi) (ve ben cevabımı oluşturan cümleyi tamamlaycmadan, «Oh, bir dakika, şimdi de **Forever America** adlı filmin yıldızı Bonzo Gritt'i çağırmak istiyorum. Bakalım onun bu konudaki görüşleri nasıl,» der ve Bonzo Gritt koltuğuna oturup, «Şey, Bayan Bay - izz, sesinizi her zaman çok beğenerek dinlemişimdir ama savaş konusuna gelince, **ben** bir kenarda oturup, kızıl salgının Uzakdoğu'dan başlayıp, kıyılarımıza kadar gelmesini beklemek niyetinde değilim,» der ve sunucu, «Teşekkür ederiz Banzo. Ve şimdi şu reklamdan sonra yine birlikte olacağız,» derdi. Bense orada öylece otururdum. Ama ondan sonra tekrar sıra bana geldiğinde bir çita gibi atlayıp, Bonzo'ya bu savaşa bu kadar inanıyorsa, burada oturuyor olmayıp, orada, ön saflarda dövüşüyor olması gerektiğini söyledikten sonra odadaki dinleyicilere; tam altı aydır bekleme listesinde tutulup nihayet biletini alıp gelebilmiş bu orta sınıf Amerikalı annelere dönüp, doğrudan onlarla konuşmaya başlardım. «Oğullarınız gerçekten Vietnam'a gitmek istiyorlar mı?» diye sorar ve hemen eklerdim, «Her sabah saatin beşinde teslim olma bürosuna gidenler, yurdu için canını vermeye hazır erkekler mi, yoksa askerlik bürosundan bir kâğıt geldi diye gitmek zorunda olduklarını düşünen ve korku içindeki çocuklar mı?» Ve anneler ne yapacaklarını bilemeden beni dinlerlerdi; alkışlasınlar mı, yuhalasınlar mı? Bense, bu konuşmamın hemen ardından şarkı söylemeye başlardım, böylece kimse ne yapacağına karar veremeden program sona erərdi. Bir süre sonra üzerimden çekin-

genliği atıp, bu programları (ki bu tür programlar hâlâ böyle sürüp gitmektedir) bir tür meydan okuma olarak kabul ederek eğlenmeye başlamıştım.

1965 yılına ait bir dosyamda, elime bir fotoğrafım geçti. Bikini giymiş, deniz kenarındayım. Sudan yeni çıkmışım, azıcık düşünceliyim ve herhangi bir genç kadın gibi görünüyorum. Resmin öbür tarafındaysa, annemle babama ve azıcık belirgin şekilde - herkese diyerek yazılmış bir mektup var.

Sevgili Anneciğim, -ve Popsy ve herkes-

Searsville'deyim. Az önce benimle bir röportaj yaptılar.

Yaşamım şu anda oldukça garip. Daha önce yazmadığım için üzgünüm. Yazmakta geciktiğim için beni bağışlayacağınız umudundayım.

Yapmak istediğim şeyler hakkında bir karara varmam gerekiyor. Önce kafamı değiştirmeliyim. Bir barış eylemi başlatmak istiyorum. Bu fikir iki ay önce oluştu. Zamanı geldi, artık yapmak istediklerimi gerçekleştirebileceğim kanısındayım. Yapabileceklerimin sonu yok. Sanırım sonbaharda başlayabileceğim. Daha ne yapmak istediğimi kesin olarak bilmiyorum. Ira harika birtakım fikirleri olduğunu ama önce benim bir şeyler düşünmemi istiyor. İstediğimiz takdirde, ülkenin en iyi organizatörüyle çalışabileceğimizi söylüyor. İnsanların bir arayış içinde olduklarını, gerçek ve anlamlı bir şeyler beklediklerini hissediyorum. Bu bir şiddet karşıtı eylem olabilir. Tam olarak ne yapacağımı şimdilik bilemiyorum ama yine de insanın kendini ruhen, ne yapacağını bilemese bile, hazırlamasının yararlı olacağına inanıyorum. Her şeyimi feda etmeye hazır olmalıyım. O an gelmeden insan hazır olduğunu nasıl bilebilir? Arabam, evim ve uykum - kendime iyi bakmalıyım. Mektubumdaki ben ve benim sözcükleri için özür dilerim ama tüm bunları sizlere yazmalıydım. Bir amaç için ölmeye değil, daha güç olan yaşamaya hazır olmalıyım. Tıpkı uçakla yolculuk yapmak ve hapiste hasta olmak gibi. Bu oldukça güç ama kimbilir... Aklımı başıma

toparlamalıyım. Yaptığımın ne olduğunu, yapmadan önce bilmeli ve yaparken de bilincinde olmalıyım - ve eğer yanılmışsam kendime ve herkese yaptığımın yanlış olduğunu itiraf edebilmeliyim. Bu, belki bir protesto yürüyüşü - bir nöbet tutma - bir meditasyon - herhangi bir şey olabilir.

Öff -kendimi tam kaptırdım- ben bir liderim.

İnsanları seviyorum.

Yardıma ihtiyacım var - sizlerin ve herkesin.

OK? Sizler?

Hepinizi seviyorum.

Hapiste görüşürüz.

İki gün içinde bir yolculuğa çıkacağım - sizlere haber veririm.

Egomanyak
kızınız -

Birisinin bu dünyayı kurtarması gerekiyordu. Bunu yapacak olanın da ben olduğum kanısındaydım. Eyleme hazırlanma arzusuyla, kendimi ve ruhumu temizleme sürecinden geçirip, her zamanki davranışlarımı daha da abartıyordum.

Derken bir gün Ira'ya ömrümün sonuna dek cahil kalmak istemediğimi söyleyerek, beni eğitmesini istedim. Ira fikrin benden doğduğunu, bense ondan kaynaklandığını iddia ederek, bu tartışma bizi bir kararа götürdü. **Şiddet Karşıtı Enstitüsü** adlı bir okul kurmaya karar vermiştik.

İki arkadaşımızdan bize yardım etmelerini istedik. Harika bir kitapçı dükkânının sahibi olan Roy Kepler, akıl hastaneleri ve Kore'deki hapishanelerde çalışmalar yapmış katı bir pasifist ve dünyanın en dürüst insanlarındandı. Holly Chenery'se hayatımda tanıdığım belki de en zeki kadındı. Vejeteryendi, şiddete karşıydı ve aramızda tek gerçek organizatör yapısına sahip olandı.

Okulda eğitim seminerler şeklinde yürütülecek, zorlama ve telaş olmayacak ve çok düşük bir taksit ödenecekti. Bir okuma

listesi oluşturulacak, seminerlerse okuma kitaplarının tartışmalarından oluşacaktı. Dünya haberleri hakkında bizlere bilgi verecek dergi ve gazetelerin yanısıra, şiddet karşıtı dergi ve duyurulara da abone olacaktık. Bir de hep birlikte meditasyon yapacaktık.

Okulumuz için gerekli olan binayı, Carmel Vadisinin tam ortasında ve benim oturduğum yerden on dakikalık bir mesafede bulduk. Mutfağı vardı, seminerlerimiz için kullanabileceğimiz büyük bir odası, tuvaleti ve Ira'nın kalabileceği küçük bir odası vardı. Bu evi benim paramla satın aldık ve hemen seminerlere başladık. Öğrenci bulmakta güçlük çekmiyorduk da, sorunumuz evin karşısında oturanlardı. Biz gelene dek, onlar sessiz, sakin, güvenli (ve bence tekdüze) bir yaşam sürüyorlardı. Ama şimdi, onlar hem çevreye, hem de tüm dünyaya huzur ve güvenliklerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını duyuruyorlardı. Komünist hippiler, bu garip kişiler, vadiyi zaptediyor ve onların yaşam biçimini tehdit ediyorlardı.

Evi boşaltmak zorunda kaldık. Mahkeme haftalarca sürdü, derslerimizi bazen parkta (oradan da çıkarılıyorduk) bazen benim evimde (burada da ders yapma iznimiz yoktu) yaptık. Mahkemede komşularımızı, o çevrenin saygın ve tutucu kişileri; biziyse Monterey Körfezinin çeşitli yerlerinden gelen kimi tanınmış, kimi sade vatandaşlarla öğrencilerimiz savundu.

Holly mahkemede tanıklık yaparken, herkesi olumlu etkilemişti. Anlatımı kısa, mantıklı; görünüşüyse keten eteği, yuvarlak yakalı bluzu, kısa kesilmiş saçları ve gözlükleriyle gerçekten aklı başında bir insan izlenimini veriyordu. Ira'ysa her zamanki gibi çekiciydi; aralarında kıkırdaşarak konuşan tombul ev hanımlarının yasak fantezilerinin adamıydı o. Sıra bana geldiğinde, mahkemeye doğru dürüst bir elbise ve ayakkabılar giyerek gittim. Bizleraen «püsküllü deliler» diye söz ediliyordu. Deli ben olduğuma göre, püsküllünün de sakalına bakarsak, Ira'nın olması gerektiğini söylediğimde mahkemede herkes kahkahalar attı. Sonra karşı tarafın 40.000 dolarlık evlerinin de-

ğerinin düşeceğinden korktuklarını ama benim de ev sahibi olduğum ve Carmel Vadisinde 100.000 dolarlık yatırımım bulunduğundan benim de arazi değeri hakkında kuşku içinde olduğumu söyledim. Ve yerime oturdum.

Sonuçta, komşumuzun karısı öylesine şaşırdı ki, kendi kendini haksız çıkardı diyebilirim. Kâğıt bir peçete üzerine yazdığı yirmi maddelik şikâyetlerinden on altıncısına geldiğinde, «bizim onun psikiyatrik tedavi görmesine neden olduğumuzu» söyleyince, meselenin onun arazisinin çok ötesinde olduğu ortaya çıktı ve bize güzel ve sakin Carmel Vadisindeki okulumuzda şiddet karşıtı çalışmalarımıza devam etme izni verildi.

Enstitümüzün ilk dört yılında çok düzenli bir biçimde çalıştım ve Ira'nın asistanlığı görevini üstlendim. Dünyanın çeşitli köşelerinden konuşmacılar, bilim adamları, eylemciler okulumuza geldiler. Martin Luther King'in adamları da bizimle çalıştılar; İra'yla birlikte biz de güneye onların toplantılarına gidiyorduk. Bazen de geceleri, korku içindeki delikanlılar yakınımızdaki Fort Ord'dan gelip, ordudan çıkarak Kanada'ya gitmenin yollarını soruyorlardı.

Her seminer yirmi dakikalık bir sessizlikle başlıyordu. Her gün bir tam saat öğrencilerimizden okumamalarını, dergilere bakmamalarını, jiklet çiğnememelerini, sigara içmemelerini, dolaşmamalarını, bilmece çözmemelerini ve uyumamalarını istiyorduk. Haftada bir günse, bir öğleden sonra boyu, tam bir sessizlik yaşanıyordu. Kimileri için sessizlik güçtü, kimileri için tahammül edilmez bir şeydi. Benim içinse zor ama önemliydi.

Ve tabii ki şiddet karşıtı olmanın kuramını, kavramını, tarihini ve uygulamasını çalışıyor; konuyu kişisel ilişkilerden, uluslararası baskıya direnmeye dek uzanan boyutta tartışıyorduk. Okudukça ve tartıştıkça bu kavrama daha da çok bağlanıyordum. Çalışmalar sırasında farkına vardığım bir gerçek de, şiddet karşıtı prensipleri uygulanırken, onlara kesinkes bağlı kalmak ve gerekirse ölümü bile göze almak gerektiğiydi. «Şiddet karşıtı olmak bir noktaya kadar geçerlidir,» demek hiç de doğ-

ru bir tutum değildi. Çünkü o zaman, baskı arttığında, eylemci cezalandırılmayla tehdit edildiğinde veya eylem yeterince çabuk gerçekleşmiyorsa, daha başka bir yola başvurmak geçerli oluyordu. Şiddet karşıtı olmaktan vazgeçilmesi anlaşılabilir bir tutum ama bu durum şiddet karşıtı olmanın sadece bir taktik olarak kullanıldığını, asıl prensip olan karşıdaki kişinin ne kadar insanlık dışı ve vahşi bir davranış içinde olursa olsun, onun da bu tutumundan kurtarılması gerektiği fikrini savunmamış oluyordu.

Bol bol kitap okuyordum ama eğitimim bilge kişileri dinlemek ve tartışmakla gelişiyordu. Kendimi iyice bu konuya vermiştim. Günlerle Gregoryan dini müziği dinliyordum; diz çöküp dua etmekten dizlerim nasır bağlamıştı. Turnelere çıkmaya devam ediyor, turnelerde enstitümüzün reklamını yapıyordum. O ara, «Farewell Angelina»'yla, Noel için **Noel** plâklarını yaptım.

Yılda yalnızca yirmi konser veriyordum. Bunu, bazılarının iddia ettiği gibi kendimi gelecek için saklamak amacıyla değil; turnelerin hem fiziksel, hem ruhsal açıdan insanı hırpaladığına inandığım için yapıyordum.

Enstitümüz geliştikçe, turnede yıldızlığımı, evimde Tanrı'nın hizmetkârı görevini sürdürüyordum. Kazandığım paranın çoğunu dağıtıyordum. Yardım talepleri en ufak şekilde şiddet karşıtı konusuyla ilgiliyse, hemen elli dolardan beş bin dolara kadar değişen çekler yazıveriyordum. Konserlerimin çoğunu yardım amacıyla, barış dernekleri, Quaker toplantıları, yuva okulları yararına veriyordum. Plâklarımdan sürekli gelen paranın pek sınırı yoktu; buna karşılık etrafa dağıtacağım paranın hiç sınırı yoktu.

Yaşamımda derin hazlar yaşıyordum ama gezip tozmuyor, eğlenmiyordum. Aslında eğlenmesini pek bilmiyordum galiba. Kendimi hep suçlu hissediyor; dünyada herkesin karnı tok, sırtı pek olmadıkça benim eğlenmeye hakkım yok gibi geliyordu.

Gazetelerde hakkımda yazılan yazıları artık okumuyordum. Çünkü ya beni olduğumdan da fedakâr gösteriyorlar ya da ben-

den hoşlanmadıkları için çeşitli biçimlerde benden bir sahte kârmışım gibi söz ediyorlardı.

Hoş Memo'nun yaratıcısı Al Capp, bana karşı olanların en yaratıcısıydı. Yeni bir tip oluşturmuş, adını da Joanie Phoanie (sahte Joanie) koymuştu. Joanie Phoanie pasaklı, ikiyüzlü bir sahne dilberiydi. Limuzinle gezen, her konserinde, «fukaralık ve açlığı protesto şarkılarını» söyleyerek 10.000.000 dolar alan bir komünistti. Çıkardığı plâkların adıysa, «If It Sounds Phoanie It's Joanie» (Eğer Sahteyse, O Mutlaka Joanie'dir), «Lay Those Weapons Down, McNamara» (Silâhları Bırak McNamara), «Throw Another Draft Card on the Fire» (Bir Tane Daha Askerlik Belgesini Ateşe At). Bugün geriye baktığımda hem bu çizgi kahramanına, hem de duruma gülmemek elde değil ama o zaman bunu yapamıyordum. Mr. Capp adımı, amaçlarımı, müziğimi ve tabii ki kişiliğimi karalıyordu. Önce sinirlenmiş sonra öfkelenmiştim. Al Capp'ı hiç dava etmedim. Yazdıklarını geri almasını istedim, cevap bile vermedi. Al Capp kendisine bu konuyu açan herkese, açık açık Joan Baez'in Joanie Phoanie olmadığını söyledi.

Birçok yıl sonra, bir özdeyişle karşılaşacaktım, «Kötü niyetle söylenmiş bir gerçek, düşünebileceğiniz tüm yalanları yener.» O zamanlar bunca alınmama neden, çoğunu dağıtmama karşın, paralı oluşumdan duyduğum suçluluktu. Tâ içimden hiçbir şeyim olmaması gerektiğine inanıyordum. İşte, o da beni bu hassas noktamdan vurmuştu.

Acaba Al Capp haklı mıydı? İçimdeki gerçek inançlı ses, Gandi gibi tüm dünyevi zevklerden arınmadığım takdirde, mükemmele ulaşmış olmayacağımı söylüyordu. Gandi bütün dünyevi zevklerden uzaktı. Bense, böyle olamıyordum. Evimden zevk alıyordum, sevgililerimi seviyordum, sürekli değişen giysilerimden, hatta bunalımlarımdan bile zevk alıyordum. Bay Capp beni kendim hakkında bir açmaza sokmayı başarabilmişti. Keşke şu anda hayatta olsaydı da, bu satırları okuyabilseydi. Eminim kendi kendine epey kıkırdardı.

1967 yılında Avrupa'ya gittiğimde, zengin ve ünlü olmanın getirdiği açmaz daha da artacaktı. Avrupa'ya daha önce bir kez, o da bir televizyon turuyla, 1966 yılında gitmiştim. Belçika'da, çalıştığı derginin kapak resmi için fotoğrafımı çekmeye gelmiş olan Paris'li bir fotoğrafçıya âşık oldum. Brüksel sokaklarını elele, yürüyerek dolaşıyor, o benim yüzlerle fotoğrafımı çekiyordu. Sonra birlikte Paris'e geçtik. Orada beni Yves St. Laurent'in bir defilesine götürdü. Durup durup, bu defilenin sezon sonu olduğundan o denli ilginç olmadığını söylüyordu; bense sezon sonundan hangi sezonu kastettiğini anlamamakla beraber defileyi pekâlâ ilginç bulmuştum. Defile düğün pastasını anlatmak isteyen bir gelinlikle sona ermişti.

Her tarafı saten kurdeleler ve tüllerle sarılı mankenin sadece kolları ve bacakları görünüyordu.

Soyunma odalarına gittik, orada bana beş bin dolarlık bir giysi uzatarak, Fransız aksanıyla, «Her kadın hayatında hiç olmazsa bir kez böyle bir elbise giymeli,» dedi. Giysi rüya gibi bir şeydi.

Stüdyosuna döndüğümüzde o giysiyle poz verdim. Beyazdı, boncuklarla işliydi. Kendimi onun içinde çok güzel buldum. Bunun yanısıra gizemli, ruhani ve kraliçeler gibi de hissettim kendimi. Elbiseyi çok sevmiştim. Fakat birden ağlamaya başladım ve o güzel giysiyi üstümden çıkarana dek susamadım.

Beni Paris'in gizli moda depolarına götürdü; çok şık mavi gabardin bir pantalon ceketle, bir de yeşil takım satın aldım. İpek bluzlar, eşarplar ve Pierre Cardın ayakkabılar aldım. Sonra beni bu yeni giysilerimin içinde gezmeye götürdü. Bir zamanların sıska ve kendine güveni olmayan Meksikalısı sanki hiç yaşamamıştı; Jan Dark'la Madonna da gölgelerde kalmıştı. Özel bir gece klübüne gittik, onunla ve arkadaşlarıyla onlar yorgunluktan pes edene dek dans ettim. Disk jokey benim şarkılarımdan birini çaldı, herkes tempo tuttu, beni alkışladı. Artık dans edecek halim kalmayınca da, hep birlikte bir arabaya doluşup, Paris sokaklarında dolaşmaya başladık. Güneş Tuile-

ries'nin üzerinden doğarken, ben çok, çok mutluydum. Sabaha karşı küçük bir cafe'de kahvaltı ettikten sonra azıcık sakinleşebildim, sanki rüyalar âlemindeydim. Yumurta ve croissant dolu tabağıma kapaklanıp, uyuyacaktım neredeyse, öylesine uykum gelmişti. EĞLENİYORDUM.

Noel ve Joan adlı plâklarımla, küçük kitabım Daybreak'in de kapak fotoğraflarını o çekti. Avrupa'ya âşık olmuştum. Fotoğrafçıma âşık olmuştum. Yeni giysilerime de âşık olmuştum ama bunları daha sonra dostlarıma dağıtacak ve ertesi yıl Japonya'ya gitmeden önce hemşire üniformasına benzer giysiler içinde olacaktım.

Aynı yıl, Avusturya'ya gidip, Lippizaner atlarını da gördüm. El öpüp, topuk vuran bir atçı, benim generaller ve klübün başkanıyla birlikte şeref tribününde oturmamı istemişti. Bayılmıştım bu öneriye.

Bir kontla birlikte ata bindik. Çok yakışıklı bir konttu ama iyi bir kont değildi. Ahırında nasıl sıra sıra atları onu bekliyorduysa, evinde de hanımlar onu sıra sıra bekliyordu. Beni pek ilginç bulmadı çünkü ben kocaman safkan bir İrlanda atı üzerinde, o daha da kocaman yine safkan bir başka bilmem ne üzerinde gidiyordu ki, benim atlamalara yanaşmadığımı farketti. Keyfi kaçmıştı, beni daha düşünceli bir insan olan kızkardeşinin yanında bırakarak, yeni bir partner aramaya gitti. Daha gezintinin başındaydık, işine gelen birini bulduğu takdirde ormandaki gezi hâlâ onun arzusuna göre gerçekleşebilirdi.

Oradan İtalya'ya geçtim.

Via Veneto'da beni alış verişe Marco götürmüştü. Marco' dan daha sonra da söz edeceğim. Orada iki tane çiçek desenli ipekli elbise satın aldım. Giysiler vücuduma yapışarak, dizlerime kadar iniyor, dizlerimden aşağıdaysa bollaşıp, çöl rüzgârından çırpınan Arap ipeklileri gibi uçuşuyordu. California'da, «Kendimi iyi hissediyorum,» deriz. Oysa ben, iyi hissetmek ne demek, kendimi dünyanın kraliçesi gibi hissediyordum.

Yine aynı yaz Amerika'da kısa bir turneye çıktım. Washing-

ton, D.C.'de iki kapalı gişe konser vermiş, turnemin son konseri için üçüncü kez Washington'a gelmiştim. Kiraladığımız salonu bize vermemeye kaktılar. Manny, turne sekreterim ve çocukluk arkadaşım Jeanne'le birlikte, Hay Adams Oteline yerleştik ve uygulayacağımız stratejiyi planladık. Manny'den bir telefon yeterli oldu, basın olayın üstüne atladı âdeta. İlk kez tüm Amerika'dan sevgi ve destek görüyordum.

İçişleri Bakanlığından Udall, Washington Anıtında bedava konser verebilmem için derhal izin çıkardı.

Dünya kraliçesi giysilerimi giyip, o azıcık eskimiş ama kadifeler içindeki oturma odasına girip çıkıyor; peşpeşe televizyon programları yapıyor, geri kalan tüm zamanımı da gelen her gazeteciyle röportaj yapmaya ayırıyordum. Benimle röportaj yapan televizyon haber grubu, otelimiz Hay Adams'dan ayrılır ayrılmaz, doğru **Amerikan Devriminin Kızları Derneğinin** grand düşesi veya kendini her nasıl tanıtıyorsa ona gidip, bu kez de onunla konuşuyorlardı. O da kendi oturma odasından fikirlerini beyan ediyordu - özellikle de Bayan Bay - izz'in genç çocuklarımızda moral bozukluğu yaratan bir anti-Amerikalı olduğunu söylüyordu. Hakkını teslim etmek gerekir, koca ejder kendi görüşünü çok güzel ve inandırıcı biçimde ifade etmişti ama yine de o günün kraliçesi o değildi. Bendim.

1967 yılına vardığımızda, basın da giderek Vietnam savaşına karşı olmaya başlamıştı. O gün konsere gitmeden önce, televizyonda gördüğüm sahne şöyleydi: Bir kız ve bir delikanlı konser vereceğim yere doğru, ellerindeki piknik sepetini sallayarak yürüyorlardı; arka planda da spikerin sesi, «Daha şimdiden, Bayan Bay - izz'in bedava konserini dinlemeye gelenler tarafından doldurulmuş olan Washington Anıtında çok güzel bir akşamüstü yaşanacağa benziyor,» diyordu.

Dünyanın kraliçesi ertesi sabah uyandığında, menajerinin kapısına bıraktığı kalın bir deste gazeteyi buldu. En tutucu gazeteye göre on bir bin kişiye, en liberal gazeteye göre elli beş bin kişiye, polisin tahminine göreyse kırk bin kişiye şarkı söylemiş-

tim. Bu harikulâde bir şeydi ama aniden Washington'a gelen Avusturyalı kontun, bir Remy Martin şişesiyle birlikte yolladığı not, onun keyfini kat kat arttırmıştı. Notta, o gece birlikte yemek yemeye davet ediyordu Avusturyalı kont. Oysa dünyanın kraliçesi bu notu okuduktan sonra, yastıklara gömülerek gerindi ve o gece yapılacak hiçbir şeyi olmasa da, kont için çok, çok meşgul olacağına karar verdi. Artık hem eğlenip, güzel şeylere sahip olarak hayatın tadını azıcık da olsa çıkarmayı, hem de amacına ulaşmak için çaba göstermeyi birlikte yürütmeyi öğreniyordu. Carmel Vadisindeki evine döndü ve bu kez ipekli giysilerini vermedi, kendine sokladı.

Ira'yla birlikte Kentucky'deki Gethsemane Manastırına bir din adamıyla tanışmak için gitmiştik. Trappist bir rahip olan Thomas Merton, tanınmış bir pasifist ve şairdi. Son zamanlarda Vietnam savaşına karşı açık açık yazılar yazıyordu. Kilisesi onu bir kez susturmuştu. Enstitümüzde onun yazılarını ve şiirlerini okuyorduk.

Davet edildiğimi anımsamıyorum ama gittiğimi hatırlıyorum. Ira'yla ben birbirimizle alay ederdik. Alayın konusu bir gün gerçek bir ulu kişiyle tanışıp, ulu kişinin yaşamımızı değiştirerek bizleri mükemmel birer insana dönüştüreceğiydi. Bunun saçma bir hayal olduğunu bile bile yine de bu düşten vazgeçemiyorduk.

Manastırı görünce, yine o dinsel havama bürünüvermiştim. Daha sonra keşke rahipler, büyük kuukletalarını gözlerine kadar indirmiş ve demir parmaklıklar arkasında olsalar diye düşündüm, çünkü ilk karşılaştığım rahip fena halde bir Joan Baez hayranına benziyordu. Beni görünce, uzun eteğine takılıp, neredeyse düşecekti.

Thomas hızla odaya girdi, bizi sıcak bir ilgiyle karşıladı. Çok tatlı bir adamdı. İyi yüzlü, neşeli ve nazikti. Dürüstlük ve sıcaklık saçıyordu sanki. Kimbilir, ulu kişi konusunda belki de hâlâ bir umut var diye düşünmüştüm Thomas'ı görünce.

Bizimle tanıştıktan sonra ilk yapmak istediği, manastırdan çıkıp, yemek için ıvır zıvır almak oldu. Haklı, diye düşünmüştüm, manastırda kuru ekmekli sandviçler ve kendilerinin yetiştirdikleri pancar suyu içmekten bıkmış olmalı. Civardaki bir sandviçci dükkânından, iki tane cheeseburger, bir çikolatalı sütlü dondurma ve bir büyük porsiyon patates kızartması aldı. Ira'yla ben birer hamburger ve Cola aldık. Böylece üçümüz tıpkı masallardaki domuzcuk, baykuş ve puhu kuşu gibi, bir tarlanın ortasında piknik yaptık. Ira baykuştu, ben domuzcuk, Merton da puhu kuşuna oldukça benziyordu.

Rahibimiz yemeğinin tadını öyle bir çıkardı ki, oralara kadar gitmemiz hiçbir şeye yaramadıysa da, bu yemeğe değmişti doğrusu. Sanırım, Gandi, Vietnam, şiddet karşıtı olmak konularında konuştuk ama asıl anımsadığım, ona uygulanan disiplin hakkında yaptığımız söyleşiydi. Her şeyden çok seyahat etmek istiyordu. Bangkok'u görmek istiyordu ama buna izni yoktu. Amiri, her ne sebeptense, Thomas'ın iyiliği için Gethsemane'de kalmasını uygun buluyordu. Oysa benim izlenimime göre bu karar daha çok Katolik Kilisesinin iyiliği için alınmıştı. Fazla açık sözlüydü. Ira, Katoliklerin ettikleri yeminlerin saçmalığı hakkında bir dizi sav sıralıyordu; hele de Thomas'ın yaşam tecrübesine, sanatı ve ihtiraslarına ket vuruyorsa, diyordu. Merton'sa bu sözleri gülerek dinliyor ve neşeli yüzü sürekli kızarıyordu.

Pikniğimizden sonra manastıra döndük. Binanın içinden geçip arka tarafından çıktık. Küçük bir korunun içindeki patika yoldan yürüyerek, Merton'un yalnız başına yaşadığı kulübesine geldik.

Merton küçük tahta bir dolabı açıp, içinden İrlanda viskisi çıkardı ve Ira'yla birlikte inanılmaz bir hızla içmeye başladılar. Ira, «Haydi Thomas, bana işin gerçeğini söyle. Burada genç rahiplere Tanrı'ymışsın gibi davranmak zorunda kalmak son derece sıkıcı değil mi?» diyordu. Merton'sa azıcık dili dolanarak, görevinin manastırda olduğunu ve orada kalacağını söylüyordu.

«Ya kadınlar?» dedi Ira, elindeki bardakla geniş bir kavis çizerek, sanki binlerle kadın varmışcasına. Bunun üzerine Merton tanıştığı ve âşık olduğu bir hanımdan söz etti.

«Aha!» dedi Ira. «Peki, bu kadınla NE yapıyorsun?»

«Onun ruhunu seviyorum,» diye bağırdı Thomas, o da kendi elindeki bardakla havada bir kavis çizerek. Ira'ya meydan okur bir hali vardı.

«Saçma,» diye söze karıştım. «Ya vücudu?»

«Vücudu burada değil. Hem burada olmasına da bir ihtiyaç duymuyorum.»

«Ama ya olsaydı?» diye ısrar ettim. Üstelik ben içmiyordum onlar gibi.

Merton onun ruhunu sevdiği konusunda ısrar ediyorduysa da, savunması giderek inandırıcılığını yitiriyordu. Ira bu hanımın nerede oturduğunu sordu.

«Lexington,» dedi Merton içini çekerek. Ira ayağa fırlamış, zıplıyordu. «Biz de yarın akşam Lexington'a gidiyoruz. Neden akşam dualarını atlatıp, bizimle gelmiyorsun? Louisville'e arabayla gidip, oradan uçakla Lexington'a uçacağız! Haydi! Yapabilirsin bunu!»

Benim hayret dolu bakışlarım arasında Merton hiç tereddüt etmeden bu fikri kabulleniverdi. Ayağa fırlamış, odanın ortasında dans ediyordu. «.... sonra da geceyi orada geçirir, sabah dualarına buraya yetişirim ve kimse de bir şeyin farkına varmaz....»

Nutkum tutulmuştu. İyi, zeki ve sevecen bir rahibi günaha sokmada rolüm olsun istemiyordum.

«Ira,» derken, onu sesimin tonuyla uyarmak istedim. Ama Ira bunu anlayacak halde değildi çünkü sarhoştu. Bilmem söylememe gerek var mı, Thomas da sarhoştu.

Sonuçta, Thomas Merton bizimle Lexington'a gelmedi. Sabahın insanın aklını başına getiren ışıklarıyla uyandığında, Ira

fikrini değiştirmişti. Küçük motel odasından ona ben telefon ettirdim. Merton tıpkı bir çocuk gibi düş kırıklığına uğramıştı ama eminim bir yandan da memnun olmuştu. Sanırım ona uçakta yer kalmadı gibi bir bahane uydurmuştuk. Aslında Merton'a doğruyu, yani onun disiplinini bozarak kendi fantezilerimizi yok etmeye çalıştığımızı, bunun sonucundaysa üçümüzün de pişman olacağımızı söyleme cesaretini kendimizde bulamamıştık

3
«Hiroşima İstiridyeleri»

1967 yılının Ocak ayında uzun süredir beklenen Japonya turneme nihayet çıkmıştım. Yıllardır bu turneyi erteleyip durmamın nedeni, uzun uçuşlar gerektiren seyahatleri sevmememden kaynaklanıyordu. Ayrıca Batılı olmayan, Asya ülkelerinin yiyeceklerinin beni hasta edeceğine kesinkes inanıyordum. Bu bende bir saplantı halindeydi. Ama Japonların daveti o kadar sık ve nazikçe yineleniyordu ki, sonunda gitmeye karar verdim. Yanıma menajerim Manny, Ira, artık Ira'yla evli olan sekreter Susan, kızkardeşim Mimi ve o sıradaki sevgilim Paul'u almıştım. İki aylık turnemin üç haftasını Japonya'nın dört büyük kentinde, dokuz konser vererek geçirecektim.

Turneden önceki günlerde ruhumu temizleme çabası içinde sevdiğim tüm giysi ve takılarımı atmıştım (İskender yüzüğümle haçlarım dışında). O turnede tipik bir sahne yıldızının yanına alacağı pırıltılı giysiler, tişörtler, çizmeler, tüyler ve çarpıcı paltoların hiçbiri bende yoktu. Pauline'in bana diktiği aynı model dört elbiseyle sahneye çıkacaktım. Giysilerimin renkleri beyaz, koyu mavi, açık mavi ve gri balıksırtıydı.

Saçlarım omuzlarımdaydı, Mimi'ninkiler de öyle. Mimi hiç de sofu bir havada değildi. Gri tayyör ve şapkasıyla daha çok,

Saint Laurent'ın mankenlerini andırıyordu. Onun yanında bense, artık normal giysiler giyebileceği söylenmiş fakat bunu bir türlü beceremeyen bir rahibeye benziyordum. Ira her birlikte seyahat edişimizde olduğu gibi pek keyifliydi. Tüvit ceketi ve şapkası, bavul dolusu Brooks Brothers gömleklerinin yanısıra bir iki tane de koyu renkli, saygın görünüşlü kravat almıştı. (Gösterilere katıldığında marka yazan etiketleri söker atardı.)

Sadece yirmi bir yaşında olan Susan'sa bal rengi enfes saçlarını kestirip taratmıştı, arkadan bakınca bir krizanteme benziyordu. Pembe beyaz cildi ve Renoir tablolarını anımsatan vücudunu bir yağmurluk ve ipek eşarpla saklamıştı. Susan'ın korkunç derecede zeki ve organize bir insan oluşu Ira'yı fena halde rahatsız ediyordu. Bir önceki turnede Susan'a âşık olan Ira, şimdi onunla sürekli aynı odada olmaktan şikâyet ediyordu. Susan'la Mimi okuldan arkadaştılar ve tüm Japonya turnesi boyunca kıkırdaşıp durdular.

Birkaç şarkımda sözünü ettiğim Paul'se, 1964 yılında Liverpool'da bir Dylan turnesinde tanıdığım, uzun boylu, yakışıklı bir İrlandalıydı. Konser salonunun merdivenlerinde durmuş, çocuklar için veya buna benzer bir şey için para topluyordu. Sözleri içtendi, zeki ve dürüst bir adamdı. O da, okulu olan Trinity Koleji üniformasından arta kalanları giymişti.

Manny'se göçmen gemisinden henüz çıkmış, sevecen ve eski zamanlardan kalma bir babaya benziyordu. Elinde bir deste karmakarışık pasaport, vize, aşı kâğıtları; işleri kimin ele alması gerektiğini düşünüyordu. Çünkü ne o, ne Ira, ne de ben, değil herkesin, kendi işlerimizi bile doğru dürüst takip edemiyorduk. Böylece Ira bundan hoşlansın veya hoşlanmasın, bizleri organize etmek görevi Susan'a verildi.

Gece uçuşumuz sırasında, Berlittz Japonca kitabından, «merhaba», «nasılsınız», «iyi akşamlar», «günaydın», «kahvaltı nerede», «tuvalete gitmek istiyorum» demeyi öğrenmeye çalıştım ama hiçbiri de kolay telaffuz edilir gibi değildi. Teşekkür ederim anlamına gelen «arigato»nun, «eingato» diye telaffuz

edileceğini nasıl bilebilirdim, sonra «gozaimash-ta» yani çok anlamındaki sözcüğü de ekleyince ortaya çıkan «arigato gozaimash-ta» ne Fransızcaya, ne İspanyolcaya, ne de İtalyancaya benziyordu. Ama hepimiz çok neşeliydik ve yol boyu hiç uyumadım.

Uçağımız yere indiğinde ,uzun uçuş ve uykusuzluk nedeniyle şişkin ve solgunduk. Uçaktan çıkar çıkmaz, yirmi kadar Japon fotoğrafçıların manyakça ilgisiyle karşı karşıya kalmıştık. Fotoğraf çekmek için neredeyse birbirlerini öldüreceklerdi. Hepsi avaz avaz ismimi bağırıyor, bu arada da burnumuzun dibinde duruyorlardı. Mimi'yle bense kolkola girip etrafa gülücükler saçarak yürümeye başlamıştık, o arada da belli etmemeye çalışarak gözlerimizle kadınlar tuvaletine benzer bir yer arıyorduk. Adamlardan bir tanesi yere kapaklandı, ötekiler onu çiğneyip geçtiler. Üzerinde kimono resmi olan bir kapı gözümüze ilişince, kendimizi dosdoğru içeri attık ve kahkahalarımızı koyuverdik. Ben yüzüme soğuk su çarparken, Mimi tuvalete girdi. Kendimize çeki düzen verip, yeniden dışarıdaki kargaşaya döndük. Kim organizatördü, kim yapımcı, kim yerli folk şarkıcısıydı, kim dosttu anlayamadan herkese gülümseyip, eğildim durdum. Herkes de gerçekten nazik, sevecen ve orada bulunmamızdan mutlu görünüyordu.

Hilton'daki asansörde Carmen MacCrae'yle karşılaştık. Yapay kirpikler takmıştı. Otelin bir de Japon tarafı olduğunu bilmediğimizden, Avrupa tarafında kalıyorduk. Otel personeliyle anlaşabilmek güçtü. Her gittiğimiz yerde dil sorununu çözen, daha olmazsa Yahudice konuşarak işleri halleden Manny bile bu kez çaresiz kalmıştı. Deko-san adında genç bir kadın benim yarı zaman tercümanım ve yardımcımdı; bir de resmi tercümanım. Takasaki vardı ki, her yere bizimle geliyor, konserlerde ve basın toplantılarında tercümanlığımızı yapıyordu.

Japonya'ya varınca yapmamız gereken ilk iş bir basın toplantısı gerçekleştirmek olmuştu. Mimi çoğu politik ve ilginç olan sorulara dikkatli ve yerinde cevaplar verdiğimizi söyleye-

rek hayranlığını belirtti. Bu arada, bir iki tane «Bob Dylan'ı ne kadar zamandır tanıyorsunuz?» gibi soru da çıkmadı değil. Toplantıda vergilerden, Vietnam, Şiddet Karşıtı Enstitümüzden, Güneydeki ırkçılığa kadar her şeyi sorduktan sonra biri bana rock müziği hakkında bir soru yöneltti. Tartışmaya açık bir konu olduğundan cevap veremeyeceğimi söyledim.

İlk konser Tokyo'daydı. Japon dinleyiciler için nasıl bir repertuarın başarılı olacağını henüz kararlaştırmamıştık. Deko'yla yapımcı, bazı önerilerde bulundular, ben de gerisini, sezgilerime dayanarak getirdim. Dinleyiciler çok tatlıydılar, ayrıca heyecanlı ve cömerttiler. Bana bir dolu armağan getirmişlerdi. Önce eğilerek selam veriyor, sonra armağanları sahnenin önüne bırakıyorlardı.

Ama bir şeyler ters gidiyordu ve bu tersliğin dilden kaynaklandığı açıktı. İstediğim mesajları onlara bir türlü iletemiyordum. Artık Japonlarla aramda muazzam bir kültür farkı olduğunu düşünmeye başlamıştım. Bu sorun konserler sırasında daha da belirgin hale geliyordu.

İlk olay üçüncü konserde gerçekleşti. Deko-san konserin başlayacağını, kapımı vurarak haber verdi, ben de onu duyduğumu belirten bir ses çıkardım. Takasaki sahneye çıkmış, beş dakikadır dinleyicilere bir şeyler anlatıyordu. «Deko-san,» dedim. «Bu adam ne diyor?» «Hangi adam?» dedi. «Tercüme yapan adam - Takasaki-san.» Deko-san, «Oh, o yok bir şey söylemek,» deyince patladım. «Bir insan nasıl yok bir şey söylemek beş dakika boyunca?» Deko, «Pardon?» dedi bu kez. Kabolaştığımın farkındaydım, «Nasıl oluyor da orada durup tam beş dakika hiçbir şey söylemeden konuşuyor?» Deko, «Ah, onlara sigara içmemelerini ve bunun gibi şeyler söylüyor,» dedi. Beni kandırıyorlardı. Bir sigara içmeyiniz sözü beş dakika süremezdi. Manny, Ira, Mimi, Susan ve Paul'den oluşan benim takım şüphelenmeye başlamıştı.

Konserde hafif, zararsız bir espri yapıyordum, tercüme ediliyordu ve dinleyiciler yüzlerinde taş gibi bir ifadeyle oturmak-

ta devam ediyorlardı. Öte yandan, ciddi bir konu (örneğin ul kemde vergi ödemediğim gibi) çevrildikten sonra, salonda kı kırdaşmalar duyuluyordu. O gece Manny'e avaz avaz bağırdım ve Takasaki'nin ne İngilizce, ne de Japonca anladığını, geri zekâlının teki olduğunu söyledim. Sonunda, toplu olarak oldığımız karar, Takasaki'yi konserden önce çağırıp, ona neler söyleyeceğimi anlatmak, böylece tercümesini önceden hazırlamasını sağlamaktı. Onun, soyunma odasında karşımda oturup, benim yarım bir İngilizce ve bozuk bir teleffuzla, ellerimle işaretler yaparak, vermek istediğim birkaç politik mesaj ve şakaları anlatmamı, sabırla başını sallayarak dinleyişini anımsıyorum. Her söylediğime kafasını sallıyordu, herhalde artık anlaştık diye düşünmüştüm.

Bunu izleyen konserde Takasaki daha da sinirliydi. Bir şey söylediğimde sanki bunu dinleyicilere tekrar tekrar söylüyor gibi geliyordu bana. Savaş vergileri ve Vietnam'dan söz ettiğimdeyse, yine uzun bir tercüme yaptı fakat Vietnam sözcüğünü duymadım. Vietnam sözcüğü Japoncada bu kadar değişik miydi? Tam sinirlenmeye başlıyordum ki, küçük ve güzel bir Japon kızı, çok zarif bir buket çiçek getirip, ayaklarımın dibine bıraktı. Çiçeği alıp, mikrofona, «Teşekkür ederim,» dedim. Takasaki hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine ona dönüp, «Lütfen ona teşekkür ettiğimi söyler misin,» dedim. Nihayet, «Aringato,» dedi. Bir sonraki şarkıya başlayacağım sırada başka bir kız çocuğu kâğıttan bir origami kuşu getirdi. Onun tatlılığı ve çekingenliği bana dokunmuştu, bu sessiz salonda ne diyeceğimi bilemiyordum, sonunda, «Japonya sürprizlerle dolu,» dedim. Takasaki yine sessiz kaldı. Onu gözlerimi dikip, «Onlara söylediklerimi ilet. Japonya sürprizlerle dolu.» Bana aptal aptal bakıyordu. «Sürpriz ne demek biliyor musun?» diye sorarken, sağ yumruğumu sıktığımın farkına vardım. Binlerce kişinin önünde ona sürprizin ne olduğunu göstermek için neler vermezdim! Ben yumruğumu gevşetirken, Takasaki mikrofona - ne dediğini hiçbir zaman bilemeyeceğim - bir şeyler mırıldandı ve yine dinle-

yicilerden çıt yok. Bunu izleyen şarkımı söylemeden önce, elimi omuzuna atıp, «Üzülme, bu sıkıntıları nasıl olsa atlatacağız,» dedim. Meğer bu davranışım, bir Japon erkeğine yapılacak en büyük hakaretmiş. O kaskatı kesildi ve kızardı; ben öfkemi dizginleyebildim, dinleyici kitlesi sessizliğini korudu ve olaylar giderek kötüleşti.

Hiroşima'ya uçtuk - Amerikan atom bombasının insanlar üzerindeki ilk deney yerine - Takasaki hakkındaki şüphelerimiz yoğunlaşıyordu. Konserlerimin tercüme ediliş biçimini sorabileceğim hiç kimse yoktu. Hiroşima'ya indiğimizde, başımda ıslak bir bez, mide bulantımın geçmesini beklerken, oradaki yapımcılar acaba ne gibi şeyler hazırladılar diye düşünüyordum. (Mesleğimin belli bir noktasına geldikten sonra, uçağa her getirilen çiçeğin bana olmayabileceğini artık öğrenmiş bulunuyordum çünkü bir sefer, bir buket çiçeği almak için hamle yapmış ancak çiçeği taşıyanın hemen bir adım geriye kaçarak, çiçeği bağrına bastığını gördükten sonra buketin bana değil, arkamdan gelmekte olan bir diplomata olduğunu anlamıştım.) Ama pırıl pırıl kısa siyah saçlı, düzgün oval yüzlü, kimonolu çocuğun o dev buketi benim için getirmiş olduğunu tahmin etmekte güçlük çekmedim. Kendimi toplayıp, etrafımdakilerle birlikte uçaktan indim. Çocuk çok güzeldi, bir elimle onun elinden tuttum, öbür elime de çiçekleri aldım ve onunla birlikte havaalanında bekleyen kentin önemli kişilerinin bulunduğu salona doğru yürüdüm.

Ben o küçük kızla kalmak, hiç olmazsa onu kucağıma almak istiyordum. Ama o yok oldu, bense grubum ve masanın başında oturan tanımadığım bir adamla kaldım. Bu adamın öbür tarafında yine tanımadığım başka adamlar vardı. Bir tanesi bana, tercüman olarak tanıtıldı. Bugün bile hâlâ o konuştuğum kişilerin kimler olduklarını bilmiyorum. Ama önemli kişinin güler yüzlü bir yabancı tarafından bana tercüme edilen ilk sorusu, «Hiroşima üzerinden uçarken, bu kentin barışa adandığını hissetmediniz mi?» oldu. Adama aptal aptal baktım, bürokra-

tik kurallar beni o koltuğa sıkı sıkıya bağlıyordu. «Lütfen bayefendiye söyleyin, Hiroşima üzerinden uçarken hissettiğim sadece uçak tutmasıydı,» dedim. Bir şeyler tercüme edildi ve adam gülümsedi ki, bu da tuhafıma gitti. Bu çizgide birkaç soru daha soruldu, ben de onlara daha ağır başlı yanıtlar vermeye çalıştım.

Toplantı bitmiş, arabalara bindirilmiş, Hiroşima Memorial Müzesine doğru yol alıyorduk. Garip ve boğucu bir duygu benliğimi sarmıştı. Hiroşima'yı kendi başıma görmeliydim yoksa onu hiç anlayamayacaktım. Kentte bir Quaker evi olduğunu biliyordum, onlara gitmek, onlarla konuşmak ve onların bana, neden benim Japonlarla bir türlü bağlantı kuramadığımı açıklamalarını istiyordum. Belki de böylece bu kentteki barış eylemlerini ve daha neler yapılabileceğini öğrenebilirdim. Oysa Hiroşima'nın en ticari yerine Hiroşima Memorial Müzesine götürülüyordum.

Araba durduğunda, Mimi'yle birlikte dışarı çıktık ve karışık duygularla yavaş yavaş yürüyerek, çiçeğimizi Japonların meçhul asker anıtına koyduk. Yapmam gerekeni yapmıştım, artık yalnız kalmak istiyordum. «Gelin,» diyordu ev sahiplerimiz, «İçeridekileri de görmelisiniz.» İçeride neler olduğunu biliyorum; felâketin fotoğrafları, insan fosilleri, beton üstündeki gölgeler, mahvolmuş vücutların, paralanmış yüzlerin maskeleşmiş fotoğrafları. İçeri girmek istemiyordum. Çok alındılar, hakarete uğradıklarına inanıyorlardı ama aldırmadım. Otelime götürülmek istediğimi söyledim.

Hiroşima'da barış yararına bir konser verecektim. Gelirin yarısı Hiroşima'daki, öbür yarısı Nagasaki'deki barış gruplarına gidecekti. Neyse, bu arada barış merkezine gidebilmiştik. Orada uzun zamandır Japonya'da yaşayan beyaz saçlı Amerikalı bir kadınla sohbet ettik. Quaker'lar bana hep güven ve huzur vermişlerdir. Nelerden geçmiş olurlarsa olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, daima şiddete karşı olmuşlar ve derin bir bağlılıkla bu amaca hizmet etmişlerdir.

Küçük bir grupları vardı, bize çay ikram ettiler. Oda soğuktu ama sonunda söylediklerimi gerçekten tercüme eden birinin olması ve ne demek istediğimi anlayan insanlarla birlikte olmak büyük bir rahatlıktı benim için. Paul'un, elinde pabuçları, küçücük Japon kapılarından geçebilmek için eğilmesini, otururken dahi neredeyse ayaktaymışcasına uzun kalmasını, Japon kızlarının ona bakarken kızardıklarını anımsıyorum. Ira heyecanlanmıştı, o bölgedeki barış ve şiddet karşıtı eylemleri soruşturuyordu. Mimi, Susan ve ben yastıkların üzerinde oturup, çaylarımızı içerken, Hiroşima'yı düşünüyorduk. Birkaç mahçup «Hiroşima kızı» görünüşleri için özür dileyip, bizlere zarif origami kuşları armağan ettiler. Yardım parasının nerede kullanılacağını merak ediyordum. Ve nereye giderse gitsin aslında çok küçük bir meblağ olduğunu farkettim.

Hiroşima konseri gecesinde, yerel organizatörler arasında, paranın Nagasaki'ye gitmesi konusunda bir tartışma çıktı. Anlayabildiğim kadarıyla, hangi kentin ilk bombalandığı, hangisinin daha çok zarar gördüğü ve kaç kişi öldüğü hakkında da bir tartışma vardı. Bunu bir prestij meselesi yapıyorlardı. Hangi kentte daha çok insanın paramparça olduğu konusundaki bu didişme, bana öyle küçültücü geldi ki, Manny'e paranın Hiroşima'yla Nagasaki arasında eşit biçimde bölünmesini istediğimi iletmesini ve bu tartışma bitene dek sahneye çıkmayacağımın söylenmesini istedim.

İki saat süren tartışma sırasında Manny hiçbir şey elde edemeyecekti. Kendilerine özgü bir gelenek olan, açık açık hayır dememe konusunda usta olduklarını gösteren kentin ileri gelenleri, bol bol çay içip, gülümseyerek, eğilerek, dediklerinden vazgeçmediler. Konser saati geldiğinde, eğer şarkı söylemezsem kontratı bozmuş olacağımı ve bu garip tercümanımla da derdimi kimseye anlatamayacağımı kavramış bulunuyordum. Manny kentin ileri gelenlerinin bu işi konserden sonra görüşmeye hazır olduklarını söyledi.

Sahnede benim ismim ve Hiroşima sözcüğünün bulunduğu

dev bir işaret vardı. Sahneye karışık duygular içinde çıktım ve tercümanımla bir konser boyu daha boğuşmak zorunda kaldım. Ara verildiğinde midem şiddetle ağrımaya başlamıştı; konserin sonuna geldiğimdeyse ellerim yapış yapıştı, ter içindeydim. Aslında adamakıllı hastaydım.

Belediye Başkanının evine götürülmüştük. Çiğ balık ikram edildi, benim de rengim giderek atmaya başladı. Mimi ve Susan'la birlikte pencereye doğru gittim. Aşağıda okullu çocuklar bize sesleniyor, el sallıyorlardı. Aslında onlarla birlikte olmak istiyor fakat yine protokol kuralları gereği beni hiç ilgilendirmeyen bir sürü orta yaşlı insanla kalıyordum. Doğru dürüst tercüme yapılabilseydi, hiç olmazsa onlarla konuşabilir, onları daha yakından tanıyabilirdim. Çocuklara gelince, eminim aralarında bir iki tane İngilizce anlayanı vardı. Kendimi o kadar kötü hissetmesem, odadan kaçıp, mutlaka çocukların yanına giderdim. Ama artık başım da fena halde dönmeye başlamıştı. Otele döner dönmez, bir saat kanepede mide krampları içinde yattım.

Organizatörler geldiğinde, Nagasaki'ye de para verilmesi için mücadele ettim. Organizatörler bizim fikrimize başlarını salladılar, hep evet anlamına gelen «hai» dediler, asla hayır anlamına gelen «eyeh» sözcüğünü kullanmadılar, gülümsediler ve yine başlarını salladılar. Her «hai» deyip, başlarını sallayışlarında ümitleniyordum. Oysa beni öfkeden çıldırtan son düşünce meğer daha dile getirilmemiş. Bu parayla, ölülerin anısına bir anıt dikeceklerini söyleyince, yerimden fırladım ve benim kazandığım parayı bir çimento yığınına akıtmalarını istemediğimi haykırdıktan sonra, Manny'e, «Sen ne yaparsan yap, ben artık tahammül edemeyeceğim,» dedim.

Banyoya gidip, serin taşların üzerine uzandım. Buz gibi ter döküyordum. Mimi'yle Susan alnıma ıslak bezler koyuyorlardı. Yer çok hoşuma gitmişti ama Mimi beni yatağa girmeye ikna etti, orada olay «kraliçe krizlerim»den birine dönüştü. Ira bir elimi tutuyor, yatakta yanıma uzanmış olan Paul öbür elimi

tutuyor ve bana söylemelerini istediğim sözcükleri sıralıyorlardı. «Merak etme canım, kusmayacaksın.» Mantıklı Susan'sa, tabii ki kusmayacağımı, on yedi yıldır kusmadımsa bugün de kusmayacağımı yineliyordu. Mimi (sözümona bana göstermeden) odadaki bir saksının çiçeklerini boşaltmakla meşguldü, (ne olur, ne olmaz diye). Manny beni oyalamak için Don Ho plâkları çalıyor, odanın içinde dolanıp duruyordu. Oysa ben Don Ho dinlemek istemiyordum, Japonya'yı düşünmek istemiyordum, organizatörleri, aptal paraları. Hiroşima'yı, Nagasaki'yi, bombaları ve başka hiçbir şeyi düşünmek istemiyordum. Sadece midemin bulantısının durmasını istiyordum. Ya o bulantı durmalı, ya da ben ölmeliydim.

Ira'nın belki yüzüncü kez bana kusmayacağıma dair teminat vermesine karşın, mucizeler mucizesi, birden öne doğru eğildim ve öğürdüm. Mimi anında saksıyı çenemin altına yetiştirmişti. Herkes sanki ikiz, hatta üçüz doğruyormuşum gibi ahlayıp, ohluyordu. Yemek yemediğim için sadece safra kusuyordum. Tekrar başımı yastığa koyduğumda, «Tanrım hepsi bundan ibaret miydi?» diyebildim. «Tabii,» dedi Mimi, «Tıpkı çocuk doğurmak gibi.» Herkes beni alkışladı sonra sessizce dışarı çıktılar. Bir tek Paul yanımda kalıp, sabırla sabaha dek başımı bekledi.

On yedi yıl boyunca, kusmaktan delicesine korktuktan sonra, kusma benzeri bir şey yapabilmek bile benim için büyük bir zaferdi. İçimden, keşke yeniden kussam da artık bu işin profesyoneli olsam diye düşünüyordum ki, sabaha karşı saat iki civarında bu dileğim gerçekleşti ve bir tavus kuşu gibi kabararak, boş saksının içine, bu kez kendi kendime kustum. Belki de bu turnenin sonu gelmişti, ama ne gam! Bir fobiden kurtulmuştum ve hiç olmazsa o geceyi rahat geçirebilecektim. Geçirdiğim sıkıntılı saatlerin tek anısı, karnımdaki kasların hafif hafif ağrımasıydı.

Ertesi gün uzun bir yolculuğumuz vardı. Ben yolculuk boyu uyuyor, arada kalkıp bir muz yiyordum. Osaka'ya vardığı-

mızda bir doktor çağırıldı, mideme bastırınca feryat ettim. Gülümsedi ve Deko'ya Japonca bir şeyler söyledi. Deko da başını salladı ve gülümsedi. «Ne söyledi Deko?» «Ateş yokmuş sizin, varmış yemeklerden zehirlenmek. Konser verebilirmişsiniz.» «Harika,» dedim ve Manny'e konseri iptal etmesini söyledim. Konserin benim boş günlerimden birine konmasına karar verildi ve bir gün, bir gece daha uyudum.

Bu arada Ira telefonla bölgedeki barış gruplarıyla temas kurmaya çalışıyordu. Üçüncü veya dördüncü günümdü, iyileşmeye başlamıştım. Osaka barış grubu o geceki toplantılarına katılmamı istiyorlardı. Vücudumdaki adrenalin harekete geçmişti. Ayrıca adrenalinin hastalıkla mücadele ettiğine de inanırım. Saatler ilerledikçe o geceki gösteriye katılma kararım kesinleşiyordu. Kendimi giderek daha iyi hissediyordum. Öte yandan, Manny konseri iptal ettikten iki gece sonra benim barışçılarla zıplayıp, hoplamamın yaratacağı tepkileri düşündükçe, sinirleri geriliyordu. Yataktan kalktım, koyu mavi elbisemi giydim ve gösteriye gittim.

Orta boy bir salonda çılgınca heyecanlı bir kalabalığı güçlükle yararak ilerliyorduk. Sahnede kocaman, İngilizce bir Hoşgeldin Joan Baez yazısı vardı. Boğazım tıkandı, gözlerim doldu. Niye beni ayakta alkışlıyorlardı? Bu insanlar benim hakkımda ne biliyorlardı ki? Onlar hakkında benim bildiğimden daha az olduğu kuşkusuzdu. Tüm grubum sahnede uzun bir masaya oturtuldu; Tsurumi adında fevkalâde bir tercüman da izleyicilerin sorularını bize iletmeye başladı. Soruların büyük çoğunluğu bilgili, akılcı ve zekice sorulmuş sorulardı. ABD hakkında, Amerika'nın Vietnam'daki durumuyla, pasifizmle, sağcılık, solculukla ilgili sorular sordular; müziğimin politikamı nasıl yansıttığını sordular. Bütün bunları da, Japonya'daki konser biletlerimin fiyatları konusundaki hareketli bir tartışma izledi.

Tsurumi anladığım kadarıyla mükemmel bir tercümandı. Hepimizin aklına, ona, bundan sonraki konserlerimde bana tercümanlık yapmasını teklif etmek geldi. Takasaki-san yine aynı

görevde kalacaktı ama onunla her konserde durum giderek kötüleşiyordu. Tsurumi teklifimi kabul etti. Konserlerimde olup bitenler hakkında konuşma cesaretini göstermesi birkaç gün alacaktı ama yine de zorlamadan konuşmadı. Söyleyeceklerinin onu aptal durumuna düşürebileceğini ve sonunda mahçup olmaktan korktuğunu anlattı. Ona, bizlerin de kendimizi zaten günlerdir hem aptal hem de mahçup hissettiğimizden, çekinmeden konuşabileceğini söyledim.

«Öyleyse size anlatacağım. Bir kere Takasaki çok güzel İngilizce bilir, buna rağmen sizin söylediğiniz hiçbir şeyi tercüme etmiyor.» Hayretler içindeydim. «Konserden önceki beş dakikada, sigara içmeyin filan demiyor. Şunları söylüyor, 'Bu kızın çok güzel bir sesi var. Onu dinlemelisiniz ama savunduğu politikaya gelince, işte orada o ne dediğini bilmez biri. Çok genç ve çok masum ve buraya şarkı söylemeye geldi, konuşmaya değil. Onun için söylediklerine hiç aldırmayın.' Bu konuşmayla iki dil bilenleri susturmuş, bu arada gelebilecek olan protesto mektuplarının da önünü almış oluyor.» İnildedim, içimi çektim ve küfürü bastım. Hepimiz şoktaydık.

Aklıma, Mimi, Susan ve Takasaki'yle birlikte olduğumuz bir gece geldi. Onu sevmiyorduk ve İngilizceyi de doğru dürüst anlamadığı yargısına varmıştık ama onu masasında çok yalnız ve düşünceli görünce acımış, gidip yanına oturmuştuk. «Japoncada çubuk nasıl denir?» diye ağır ağır sormuştum.

«Çubuk?»

«Evet,» dedim, «Hani şu sizin yemeklerinizi yediğiniz çubuklar,» ve ellerimle anlatmaya çalıştım. Üçümüzün yüzüne teker teker baktı sonra yine bana, «Çubuk?» dedi.

Takasaki, «Ben İngilizce anlamıyorum»u oynuyordu, ben de «Şu aptal tercümanla eğlenelim»i oynamaya başlamıştım.

Sonunda, «Ya evet, çubuk,» dedi ve bir sözcük söyledi, ben de o sözcüğü kâğıt bir peçeteye yazmıştım. Dil engelini böylece aşmış olduğumuza inanarak, çay içtik ve çilek yedik. Birkaç gün sonra Osaka'dan Tokyo'ya trenle giderken, Taka-

saki'nin söylediği sözcüğü yazdığım peçeteyi çıkarıp, garsona bana çubuk getirmesini gayet nazik bir biçimde istedim. Garson önce bir şaşırdı sonra saygıyla başını sallayıp, malum «hai» kelimesini söyleyip gitti. Geri geldiğinde çubuklar yoktu. Sonunda mutfağa gittim ve aynı sözcüğü yineledim. İki dil bilen bir beyefendi, «Trende kuzu pirzolası servisi yapmıyorlar,» dedi bana.

Bu anıyı anlattıktan sonra, Takasaki'nin benim pek çok sözümü duymazlıktan gelerek, çarpıtarak veya açık açık başka biçimde ilettiğinin örneklerini dinledim. Tsurumi de, Takasaki'nin neden böyle davrandığını anlayamadığını itiraf etti.

Turnemizin sonuna doğru, Tokyo'da rahatça gezebilmek için serbest birkaç günümüz kalmıştı. Manny benden bir basın toplantısı daha istediklerini söyledi. Sorulacak bir şey kalmadığına göre ne diye yeniden basın toplantısı yapmak istiyorlardı. Manny nedenini bilmediğini ama bu arada bir plâk şirketinin bana altın plâk vermek istediğini iletti.

Basın toplantısı kılığıma girdim. Hilton Otelinin bir odasında, ağırbaşlı küçük bir grupla, plâk şirketinin temsilcileri vardı. Altın plâğı kabul etme formalitelerinden sonra gülümsedim, eğildim, el sıktım sonra da bir köşede duran o garip gruba dönerek, «Sormak istediğiniz bir şey varsa, lütfen sorun,» dedim. Aynı anda dört el havaya kalktı. Bu dört el, aynı koyu renk kostümlü, beyaz gömlekli, kravat takmış dört adama aitti. Ellerinde not defterleri ve kalemleri vardı. Onlara başımı sallayınca, birbirlerine baktılar ve içlerinden birinin konuşmasına karar verdiler.

«Adam bilmek ister, Bayan Baez Hiroşima'da yediği istiridyeden mi hasta oldu?» Şaşırmıştım, ona neden bu soruyu sorduğunu öğrenmek istediğimi söyledim. Geriledi ama sorusunu yineledi. Hiroşima'ya gittikten sonra konserimi iptal ettiğimi bildiklerini söyledikten sonra yine orada Hiroşima istiridyesi yeyip yemediğimi sordu. Ben de onlara, hangi dergi veya gazeteden geldiklerini sorunca, durum anlaşıldı. Meğer, bu

beyler Hiroşima İstiridye Şirketinin görevlileriymiş. Söylentiye göre, Bayan Baez'in konserini iptal etmesinin nedeni yedi çeşit yemeğin sunulduğu bir davette, Hiroşima istiridyesi yeyip, hastalanmasıymış. Hiroşima İstiridye Şirketi benim zehirlenmeme neden olabilecek bir durumdan aklanmak istiyordu. İşin garip tarafı, o gece istiridyeden başka her şeyden yemiştim çünkü istiridye sevmem. Böylece her iki durumda da İstiridye Şirketine hakaret etmiş oluyordum ama açıklamamda bunlardan daha hafifini (ki gerçek de buydu) öne sürerek, istiridyeye alerjim olduğundan, bu enfes deniz ürününü yemekten yoksun kaldığımı söyledim. Dört adam not defterlerine bir şeyler karaladılar ve odadan çıkıp gittiler.

Her otel lobisine çıkışımda etrafımı çeviren kalabalıktan artık sıkılmıştım, yalnız kalmak istiyordum Bir öğleden sonra başıma bir eşarp örttüm, pantolon ve çizme giyip, kabanımı üzerine aldım ve otelin arka kapısından kaçtım. Arka taraftaki tepede küçük bir tapınak vardı. Orada bir buçuk saat kadar, sessizlik içinde oturup, çakıl taşları üzerinde oynayan güneş ışınlarını izleyerek düşündüm. Japonya seyahatime ne olmuştu? Ülke güzelliği, insanları zarafetleriyle ünlüydü. Öyleyse ters giden neydi? Bütün bunların nedenini, ülkeme ve enstitüme dönüp, çalışmaya ve kitabımı yazmaya başladıktan sonra öğrenecektim.

The New York Times gazetesinin 21 Şubat 1967 tarihli sayısından alıntılar: Basından alınan bilgilere göre, kendini CIA örgütünden Harry Cooper adıyla tanıtan bir Amerikalının, Japon tercüman Ichiro Takasaki'ye, Bayan Baez'in Vietnam, Nagasaki'ye atılan atom bombası ve hayatta kalanlar hakkındaki sözlerini tercüme ederken zararsız hale getirmesi için talimat verdiği iddia edildi. Bu iddiaları öne süren Bay Takasaki'ydi. Bu sabah, önde gelen bir Tokyo gazetesi olan **Aschi Shimbun** olayı geniş biçimde verdi. Gazetede, Bay Takasaki'nin, «Kendini CIA'de görevli olarak tanıtan bir adam tarafından baskı gördüğüm doğrudur,» dediği yazılıydı. Nitekim, Japon televiz-

yonu, Bayan Baez'in 27 Ocak tarihindeki konserini banttan verdiğinde, her iki dili bilen Japon izleyiciler, Bay Takasaki'nin tercümesi karşısında şaşırdılar. Bayan Baez, 2 Şubat günü uçakla Japonya'dan ayrılıp, Howai'ye gitti.

Konserinde Bayan Baez, Nagasaki ve Hiroşima'dan söz edince, Bay Takasaki sadece «programın televizyondan verileceğini» söyledi. «What Have They Done to the Rain?» adlı şarkısının atom bombasıyla ilgili olduğunu söylediğindeyse, Bay Takasaki yine «programın televizyondan verildiğini» söylemekle yetinmişti. Ve parasının Vietnam savaşını finanse etmek için kullanılmasına karşı olduğu için vergi ödemediğini anlattığındaysa Bay Takasaki şöyle demişti, «Amerika'da vergiler çok yüksek. .» Bay Takasaki konserler başlamadan, Ocak ayının on ikisinde kendisini Amerikan Elçiliğinden Harry Cooper adlı biri hesabına aradıklarını ve «Sunucu olarak görev yapabilirsin ama Bay Cooper herhangi bir politik görüşü iletmeyeceğini umuyor,» dediklerini anlattı. Ertesi gün adının Harry Cooper olduğunu söyleyen birinin, kendisini bu kez doğrudan arayıp, CIA'de görevli olduğunu ve Bayan Baez politik görüşler belirttiği takdirde bunları değiştirerek tercüme etmesini istediklerini, aksi takdirde, iş hayatında bazı sorunlarla karşılaşabileceğini söylediğini öne sürdü. Bay Takasaki her yıl iki ay ABD'de çalışıyor.

Bay Takasaki, itaat etmediği takdirde, Amerika'ya gidebilmek için vize alamayacağından korkarak, söylenenleri yerine getirmeye karar verdi. Bay Takasaki, **Asahi Shimbun**'a, Bay Cooper'le dört kez buluştuklarını ve her seferinde Bayan Baez'in konserleri hakkında kesin talimatlar verdiğini de sözlerine ekledi. O buluşmalardan birinde Bay Cooper şöyle demişti, «Şu sırada Japonya'da genel seçimler var, onun için Bayan Baez'in politik görüşleri konusunda özellikle dikkatli olmanı istiyorum. Pek çok hayranı da oy vereceği için, onların üzerinde etkisi olabilir...» 3 Şubat günüyse, Bay Cooper, Bay Takasaki'yi evin-

de arayıp, «Yardımların için çok teşekkürler. Ben şimdi Hawai'ye gidiyorum,» demişti.

«Cok garip bir durumdu,» diyor Bay Takasaki. «Bayan Baez'in Vietnam'a karşı olduğu ve Amerikan televizyonlarınca boykot edilmiş biri olduğunu biliyordum. Amerikalı dostlarım da bu işi almamamı ısrarla söylüyorlardı. Ama ben bunu tamamen bir iş olarak gördüğümden kabul ettim, zaten Japonya'daki hayranları da politik görüşleri için değil, sesini beğendikleri için konserlerine geliyorlardı. Bay Cooper'le bir kez de, **Japan Times** gazetesi muhabirinin yanında buluştum ve o buluşmamızda bile benden yanlış tercüme yapmamı açık açık istedi. Bu anlaşılmaz teklifleri reddetmek istediysem de, hem çocuğumun ismini, hem de işimle ilgili pek çok şey biliyordu. Korktum ve kabul ettim.»

New York Post gazetesinin 1 Şubat 1967 Salı günkü sayısından alıntı: Tokyo'daki Amerikan Elçiliği, Takasaki'yle hiçbir elçilik görevlisinin bağlantı kurmadığını ve ayrıca elçilikte Harry Cooper adında bir görevlinin de bulunmadığını bildirdi.

4
«Düşler Diyarında»

David Harris 1967 yılında, Santa Rita Islah Evinde beni görmeye geldiğinde giderek ilgimi çekmeye başlamıştı. Askere gitmeyi reddeden delikanlıları desteklediğimiz için, altmış yedi kadınla birlikte, annemle ben de tutuklanmıştık. Aslında bu çok kolay bir cezaydı benim için. Yaz kamplarına benzer bir yerde toplam kırk beş gün geçirecektim, o kadar. İlk on günümü geçirdiğim Ekim ayında, David de orada, erkekler bölümünde hapisti. Ama bu kez ben yine içeride, o ise dışarıdaydı. Hapse atılmamaya özen göstermesinin asıl nedeni, askere alınma zamanı geldiğinde bunu protesto edebilmek içindi. Kafeste (altı kişinin hep birlikte görüşme için tıkış tıkış alındığı bölme) beni görmeye geldiğinde kovboy şapkası, upuzun boyu, bir arkadaşımın deyimiyle, «inanılmaz mavi»likte gözleri ve yüzünde dünyanın en güzel gülüşüyle çok, çok yakışıklıydı. Hapishane üniforması yerine kafeste ütülediğim kendi elbisemi giymiş, kulaklarıma meyve ve saman çöpünden yaptığım küpeleri takmış, kömür tozu ve diş macunu karıştırarak oluşturduğum rimelle de gözlerimi boyamıştım. Kısaca, büyük bir hazırlık içindeydim.

Ziyaret saati sona erince, bir zenci mahkûm, o kovboyun kim olduğunu sordu. Gençlerin savaşa gönderilmelerine karşı

olanların lideri diye tanıştırmıştım onu. Ziyaret saatinin bağırış çağırışlarından kulaklarım uğulduyordu. Ranzama çıkıp, David'i düşünmeye koyuldum. Aynı politik görüşü paylaşıyor, aynı safta çalışıyorduk. Zekiydi. Vietnam'da bombaların altında ölen küçük çocukları düşünüyor, bir şeyler yapmak istiyordu. Ben de zaman zaman oradaki küçük çocuklardan başka bir şey düşünemez oluyordum. Demek ki, bu noktada da birleşiyorduk. Hapisten çıkınca onu aramaya karar verdim.

Hapisten on beş gün önce atıldık. Yetkililer, bize bir güzel ders verip tam kırk beş dakika orada tutmakla, bir an önce bizden kurtulmak arasında bocalayıp duruyorlardı. Sonunda bizden kurtulma fikri ağır basmış olmalı. Ünlü kişilerin gelmesini ve çıkacağımız gün yapılacak basın toplantısını önlemek istiyorlardı. Eve dönüşümü ayarlamak için telefon etmek istediğimde, teğmen bu isteğimi, benim aslında basına haber vermek amacında olduğumu öne sürerek geri çevirdi ve, «Merak etmeyin,» dedi, «Sizi götürecek araç hazır.» Hazır olmasına hazırdı da, bu araç bizi istediğimiz yere götüreceğine, ıssız ve her yerden uzak bir Oakland otobüs durağında indirmişti. Annemle kendimize birer kahvaltı ısmarladık ve ben telefona gidip, basın toplantısı düzenleyecek kişiyi aradım. Iki saat sonra gazetecilerle dolup taşan küçücük odamızda basın toplantımızı gerçekleştiriyorduk. Toplantı sona erer ermez ikinci kez telefona gidip, bu kez David'i aradım.

David. Yakışıklıydı, zeki ve çekiciydi. Sakardı, dağınıktı ve çok tatlıydı. Beni en çok etkileyen yanıysa, benim gibi tutkuncasına şiddete karşı oluşuydu. Yetenekli bir konuşmacıydı. Askerliğin bu ülkede ve tüm dünyada kaldırılması gerektiğini savunuyor; ordunun bir deste iskambil kâğıdından farksız olduğunu iddia ediyordu. Amerika'nın bu destenin büyük çoğunluğuna sahip olduğunu, eğer o kartlarını çekerse, diğer kartların da otomatik olarak düşeceğine inanıyordu. Çok güzel bir ağzı vardı. Konuşmayı kestiğinde, öpülecek dudaklardı bunlar. Belki de ihtiyacını duyduğum insanla karşı karşıyayım, diye düşünmüş-

tüm. Benim kadar, belki benden de güçlü biri. Sadece saçının alnına düşüş biçimine veya dudağının kıvrımına hayran olduğum biri olmayacaktı David.

Direnişçilerin birlikte yaşadıkları Stanford tepelerindeki komüne gidip, bir süre onunla kaldım. Ve hemen, her zaman yaptığım gibi, kaplan gibi bir kadın olduğumdan, asla bana sahiplenebileceği hayallerine kapılmaması gerektiğinden dem vurarak, «Joanie'ye dikkat» temamı bu kez de yineledim. Buna karşılık David de bana, onu hadım etmeye kalkarsam, benden önceki kızın yaptığı gibi bunu onu ağaca bağlayarak yapmamamı rica etmişti.

David, Ira ve ben yollara düşmüştük. David'in askerlik çağırısı geldiğinden, hapse girmesi yakındı. Gittiğimiz yerlerde bir iki şarkı söyledikten sonra şiddet karşıtı konuşmamı yapıyordum. Beni Ira izliyordu. Ama sıra David'e gelince, iş bambaşkaydı. Onun konuşmalarını hayranlıkla dinliyordum. Ona aşıktım.

Tanışalı üç ay, yola çıkalı iki hafta olmuştu ki, Wisconsin' daki motelde, bir gece yatağımızda yatarken, çocuk isimlerinden söz etmeye başladık. David'e, «Ne yaptığımızın farkında mısın?» dedim. «Tanrım,» dedi ve işte o anda evlenmeye karar verdik. Annemi arayıp, «Bil bakalım ne oldu? Evlenmeye karar verdim,» dedim. Annem, «Kiminle?» diye sordu, «David'le,» diye yanıtladım. Annem, «Olamaz,» dedi çünkü anneme en son David'den söz ettiğimde yeni kavga etmiştik ve ondan bıktığımı ve onun ahmak bir öküz olduğunu haykırmıştım. Ahizeyi yerine koyduktan sonra, David'in ateşi yükselmeye, adaleleri ağrımaya başladı. Sabaha karşı daha da kötüleşince, oradaki revire götürdük, konan teşhis şiddetli bir gripti. Tabii bana sorarlarsa, bütün bunlar psikolojikti. Oysa haberim yoktu ama benim de sıram gelecekti.

Bir hafta sonra New York'taydık. Sabahın yedi buçuğunda telefon çaldı. Associated Press, David'le evlenip evlenmeyeceğimizi öğrenmek istiyordu.

«David,» dedim, «A.P. evlenip evlenmeyeceğimizi soruyor.»

Yatakta benden yana döndü, kafasını kaşıdı ve «Neden olmasın?» dedi. Böylece ben de gazeteciye, duyduğunun doğru olduğunu ama daha kesin planlar yapmadığımızı ilettim.

O gün öğleden sonra, **New Yorк Post** gazetesi bir resmimle evlilik haberini ilk sayfasında duyururken, aynı haber **New Yorк Times** ve ülkenin diğer gazetelerinde de geniş biçimde verilmişti. Bu durumda çabuk davranıp, bu işi bir an önce gerçekleştirmeye karar verdik ve bizi evlendirecek pasifist bir papaz aramaya koyulduk. Gerçek bir düğün yapmak istiyorduk. Bu da, ikimizin anne ve babaları, iki kızkardeşim, teyzem, onun erkek kardeşi, birkaç yakın arkadaşım ve Batı kıyısının askerliğe karşı olan direnişçilerinin hiç olmazsa yarısı demekti. Herkesi bulunduğumuz yere uçakla getirme planlarına giriştik, bu arada ben de düğün elbisem için çarşıları dolaşıyordum. Çok heyecanlıydım, çok da korkuyordum. Şiddetli mide krampları başlamıştı. David'se kendini iyi idare ediyordu. Sonunda gerçek pasifist bir papazla, her yanı barış simgeleriyle donanmış oldukça garip bir kilise bulduk. Bir piyes için hazırlanmış dekorların arasında, sahnede evlenecektik. Sahnenin ortasında kâğıt çiçeklerle bezeli, güzel bir ağaç vardı. Papazımızla birlikte Episkopal ve Quaker karışımı bir tören düzenledik. David epeyce dolaştıktan ve üzerine göre epeyce düzeltme yaptırttıktan sonra takım elbise sorununu çözümleyebilmişti. Bense, bir yandan Saks Fifth Avenue mağazasından ailemi giydiriyor, bir yandan mide ilacımı yutuyor, bir yandan da törende söyleyeceklerimi ezberlemeye çabalıyordum. «Ben Joan, sen David'i alıyorum...» vs. «Söz veriyorum» sözcüklerini, «Elimden geleni yapacağım» şeklinde, «ömrümüzün sonuna dek» sözcüklerini de şu anda anımsayamadığım daha az ürkütücü bir biçime dönüştürerek söylemeye karar vermiştik.

Törenden bir gün önce, midem tek kelimeyle haraptı ve ben altı yaş düzeyine inmiştim. Aile bireylerim endişe içinde yatağımın etrafında bekleşiyorlardı, sonunda bir doktorun çağırıl-

masına karar verildi. Doktor geldi. Ona, kendi teşhisimi söyledim. «Yarın evleniyorum ve deliler gibi korkuyorum ve aiyare oldum ve bağırsak spazmım var. Ama bunların tümü psikolojik, onun için bana hiçbir şeyim olmadığını, yani grip filan gibi, söylerseniz, bu bana iyi gelecektir.»

Sözlerimi bitirdikten sonra doktor, «Eğer izin verirseniz, kendi teşhisimi kendim koymak istiyorum,» dedi ve geceliğimi kaldırarak karnıma bastırmaya başladı. «Örneğin bir apandisit krizi olmadığından emin olmam gerek,» dedi.

«Ama ateşim yok,» diye onu uyardım. «Yani ateşim olmadığı sürece iyiyim demektir. Hem ben biliyorum, zaten ateşim yok.» Bana, «Kes sesini,» demedi, sadece termometreyi çıkarıp, ağzıma koydu ve saatine baktı. Bir iki dakika sonra termometreyi aldı, baktı ve homurdandı.

«Evet?» dedim merak içinde.

«39 derece,» dedi, acıyarak bakıyordu bana.»

«Ölmek istiyorum,» dedim.

Ayakta durmuş, başını yana eğmiş, beni gözlüyordu.

«Düğünden bir gece önce benim de ateşim 40 dereceye çıktığını söylemem bilmem bir işe yarar mı,» dedi.

«Duruma göre değişir,» dedim ve ekledim, «Hâlâ evli misiniz?»

«Evet, evliyim,» diye sorumu cevapladı. Yalan söylüyor diye düşünmüştüm ama aldırmadım. O sırada duymak istediğimi söylemişti.

Kesinlikle bulantı vermeyeceğini taahhüt ettiği Thorazine adlı ilacı ben içene kadar başımda durdu, yuttuğumu gördükten sonra gitti. İlacın etkisiyle kuğular ülkesine uçmuştum sanki.

Eğer David sevecen ve bağlı olacak mı, diye bir soru zihnimden geçtiyse, herhalde bunun yanıtını o gece almış olmalıyım. Harika bir uykuya dalıp çıkıyordum; uyandığımda açlıktan midem bulanıyordu. İnildediğim anda, David o koca vücuduyla yataktan kalkıyor, ağzıma ya bir kaşık jöle ya da biraz buz parçası koyuyordu. Bir iki saniyede bulantı geçiyor ve ben yine o

harika uykuya dalıyordum. O gece David'in uyuyabildiğini hiç sanmıyorum. Gidip arkadaşlarıyla içki de içemiyordu çünkü hem ben benimle ilgilenmesini istiyordum, hem de belki bu durumdan ötürü arkadaşlarının karşısında mahçup olmak istemiyordu.

Sevgili David, hiç o gece için sana teşekkür etmiş miydim? Kişinin düğününden önceki gecesini böyle geçirmesi hoş olmasa gerek, ama düğünümüzü izleyen yıllardaki fırtınalı, inişli çıkışlı evliliğimiz sırasında da senin melek gibi bir insan olduğunu söylemişimdir hep.

Düğün günü. David çok sinirli. Favorileri ve bıyığı muhteşem. Koku sürmüş, aldığı takım üstüne tam oturmuş ve ayakkabıları gıcırdıyordu. Ben Yunan stili, yerlere kadar inen, beyaz bir giysi içindeydim, ayaklarım çıplak. David'e hayran bakışlarla bakıyor, bir yandan da mide ilacımı yutuyordum. Birden yüzük almayı unuttuğumuzun farkına varmıştık, hemen elimizdeki yüzükleri çıkarıp, sekreterime vermiş, o da bir koşu gidip bize birer altın alyans getirmişti. Kararlaştırılan saatten az sonra hep birlikte limuzine doluşup, kiliseye doğru yola çıktık. Giysimin üzerine annemin, kendi düğününde giydiği siyah kadife pelerini almıştım.

Filmciler kilisedeydi. Sanırım beni sadece yeşil ilâç şişemi dudaklarıma götürürken çekebildiler. David odanın bir başka köşesinde politika konuşuyordu. Kızkardeşlerim geldiler. Herkesin ne kadar güzel göründüğünü hatırlıyorum. Annemle babam ortanca kızlarının evliliğini kabullenmişlerdi; saygın ve fevkalâde bir görünüşleri vardı. David'in annesi güzel ve kelimenin tam anlamıyla sevecendi, babasıysa azıcık tutuk fakat mutlu görünüyordu. David'in babası on yedi yılını orduya vermişti ve şimdi oğlu barış yanlısı bir hippiyle evleniyordu. David'in ağabeyi çekingen ve sevimli görünüyordu ki, aslında da öyledir. Kızkardeşlerimse prensesler gibiydiler ki, onlar da aslında öyledirler. Tia mutlu görünüyordu. Her zamanki iyimserliğiyle, benim bir uyuşturucu bağımlısı veya sirkteki ip cambazıyla evlenmediğime şükrediyordu. Papazımızın heyecandan elleri titriyor-

du, öyle iyi bir insandı ki, içimden ağlamak gelmişti. «Hastalık ve sağlık» bölümüne gelince sözleri unuttum ve «Bok.» deyiverdim. Papaz sözcükleri bana fısıldadı ve tüm tören boyu David gülümsedi durdu. Bunun bir nedeni, korkusunu saklamak içinken, diğer nedeni de gülümsemenin David'in yüzünün en doğal hali olmasıydı. Birbirimizi yüreklendirmek için sıkı sıkı birbirimizin ellerine sarılmıştık. Töreni uzun ve ateşli bir öpücükle sona erdirirken, babamın imalı öksürüğü ve yükselen kıkırdaşmalarla birbirimizden ayrıldık. Herkes bizi alkışladı, şampanyalar içildi ve üç Baez kızının yakın dostu Judy Collins şarkı söyledi ve babam tören boyunca bir dolu fotoğraf çekti ve her nedense fotoğrafların hepsi simsiyah çıktı.

Ben şampanya içip, David'in koluna yapışarak, akrabalarımla sohbet ederken, sol elimin üçüncü parmağındaki alyansı çevirip duruyor, yepyeni bir isim sahibi olmanın ne hoş bir şey olduğunu düşünüyordum.

İnsanın bırakalım kendi kişiliğini, ismini koruması gerektiğinin bilincine dahi henüz varamadığım bir dönemdeydim. Eş olmak, hele de anne olma umudu, benim için çok çok heyecan vericiydi. Ben artık Joan Harris'dim, David'le bir dolu bebeğimiz olacak, bu arada da dünyayı kurtaracaktık.

Sağ elimin üçüncü parmağında altınlı aleksandrit taşlı yüzüğümü takmaya devam ediyorum.

Sen ne kadar iyiydin, David! Ben delinin tekiydim. Sen bir deliyle evlenmiştin. Bir akşamüstü annenle birlikte tepenin eteklerindeydik. Bana, onu Elaine diye çağırabileceğimi söylediği geceydi. Ay yavaş yavaş ufukta görünmüştü. Bense tüm dikkatimi ayın üstünde yoğunlaştırırsam onu geri gönderebileceğimi düşünmüş sonra da bu fikir beni korkutmuştu. Annen yatmaya gidince, ben de yolun kenarında, çöp tenekelerinin arasına dizlerimi çeneme çekerek kıvrılıp yatmıştım. Eğer sen gelip seslenmeseydin, orada saatlerle kalabilirdim. Sana cevap verince, beni buldun, kucağına alıp içeri taşıdın. Şömineyi yaktın ve bana **Alis Harikalar Diyarında**'dan bölümler okudun. Bir başka

gece, senin hatırın için uyuşturucu almıştım ama bu daha da delirtmişti beni. Bir üşüyor, bir terliyordum ve bana kitap okurken izlediğim ağzın bu kez beni dehşete düşürüyordu. Evin içinde koşturuyor, bu arada da dışarıya atlayıveririm korkusuyla pencerelerden uzak duruyordum. Sen, «Haydi dışarı çıkıp biraz hava alalım,» dedin. Ben, «Hayır, üşürüm sonra,» dedim. «Öyleyse sana bir kazak giydirelim,» dedin ve bunun üzerine ben ağlamaya başladım. «Hayır, o zaman da çok sıcak gelir.» Ağlamam hıçkırıklara dönüşünce, bana sarıldın, beni ikna ettin ve birlikte dışarı çıktık. Temiz hava gerçekten de iyi geldi. Çişim gelmişti, çişimi orada yapmak istiyordum. «Neden olmasın?» dedin, gülüyordun ama beni incitmemek için kendini tuttuğun belli oluyordu. Petunyaların arasında işim bitince, kendimi daha iyi hissettim ve, «Komik olan nedir?» diye sordum. Sen de, «On bin dolar verip, yeni bir banyo yaptırıyoruz, sonra sen çişini gelip burada yapıyorsun,» demiştin bana.

Los Altos tepelerindeki bir dönümlük yerimize Zorlu Dağ adını takmıştık. Kulübemsi evimiz aynı biçimdeki diğer bir kulübeyle birleşiyordu. Bizim bulunduğumuz yerden birkaç yüz metre ilerideyse içinde sekiz dokuz kişinin hep birlikte yaşadığı iki katlı bir ev vardı. Hepimiz vejeteryendik, hepimizin bahçesi vardı. David'le birlikte evimizin önünde petunyaların arasında otururken, kimler gelip, kendilerini davet ederek bizimle çene çalmazdı ki... Çoğunlukla onlara çay yapardık. David direniş hareketi hakkında konuşur, ben bir süre dinler sonra gider ekmek yapardım. Komşularımız Robert'le Christy adında bir çiftti. Rober bir direnişçiydi ama onu askere hiç çağırmadılar. Yaz gelince, Robert'le Christy çıplak gezmeyi severlerdi. Daha sonra, onlarla artık aile gibi olduğumuzda, Robert arada sırada kalemtraşımızı kullanmaya gelirdi. Eğer o anda mutfak masasında oturuyorsam, kasıkları tam göz hizamda, benden üç karış ötede olurdu. O kalemini açarken, ben ister bakar, ister bakmazdım. David'in tutuklanışından sonra, ben de çıplak gezmeye başlamıştım. Bir süre sonra benim gibi, Zorlu Dağımızda yaşayan tüm

komün üyeleri de üzerlerine bir şey giymemeye başladılar. Bir gün bir itfaiye arabası gelip, tahta perdemizin ötesinde durmuştu. Sözde bu on beş itfaiyeci, ileriki tepelerdeki çalılıklarda yangın var mı diye bakıyorlardı. Oysa teleskoplarıyla karşılara bakarken, bizim tahta perdeden içeri bakmayı da ihmal etmiyorlardı. Hiç utanma duymuyordum. Hani insan rüyasında kendini kalabalık bir sokakta çırılçıplak yürürken görür ya, işte aynen öyle hissediyordum.

İyi bir eş olmak için çok çaba gösterdim. Cinlerim beni hiç rahat bırakmıyor, durmadan saldırıyorlardı. Psikiyatristimin odasında saatlerce kendimi «kraliçe»likte «eş»e dönüştürmeye çalışıyordum.

David, fazla zeki olmayan ama çok sevimli bir köpek almış, adını da Moondog koymuştu. Terbiye edilir bir köpek olmamasına karşın tatlı bir ifadesi vardı. David onun minicik evimize, dilediği gibi girip çıkmasına, oturma odamızın halısını çamurlamasına izin veriyordu. Bir gün evi daha yeni süpürmüştüm ki, Moondog'un kapıyı bir kez tırmalaması, iki kez havlamasıyla David onu içeri aldı. İşte o zaman tepem attı ve «Allah kahretsin David, daha evi yeni temizledim. Üstelik bu köpek yerleri tırmalayıp, delikler açıyor,» diye bağırdım.

David, hangisi daha önemli diye sordu. Köpek mi, bir tahta parçası mı? Ben de, «Bir şeyi unutuyorsun,» dedim, «Beni. Ben daha önemliyim.» Ama David benim anal döneme takıldığımı, ben de yemeğe götürülmeye ihtiyacım olduğunu bildirdim. David, restoranda hizmet görmeyi kabullenmenin, karşı devrimcilik olduğunu söyledi; bense yemeğe götürülmeye gereksinimim olduğunu yineledim. Kendine kitaplar aldığını, kitap almanın bir burjuva zevki olduğunu, fakirlerin kitap alamadıklarını sıraladıktan sonra eğer ayda otuz doları kitaba ayırabiliyorsa, aynı miktarı benim için de harcayabileceğini sözlerime ekledim. Aslında harcanan para benimdi ama ben, onun bana ilgi göstermesini istiyordum.

Bir gün evimize üç feminist kadın geldi. Şikâyetleri vardı.

Direnişin afişini hiç beğenmemişlerdi. Afişte, Pauline, Mimi ve benim bir örnek şapkalarla **Pirates of Penzance** müzikalindeki üç genç kıza benzer bir fotoğrafımız vardı. Altında da, «Hayır diyen delikanlılara, kızlar evet, der.» yazılıydı. Bence bu buluş, savaşa hayır kampanyası açısından, çok güzel bir buluştu. Feministlerse önce, «kızlar» sözcüğüne karşıydılar, sonra da kadınların kimseye, hele de erkeklere evet veya hayır demek zorunda olmadıklarını vurguluyorlardı. O afişin derhal indirilmesini istiyorlardı. Neden söz ettiklerini bir türlü anlayamıyordum. İçeri dışarı koşuşturup, onlara sandviç ve limonata hazırlıyor, onlarsa birbirlerini dürtüp, sinir içinde gözlerini tavana dikiyorlardı. Bu arada David de, durmadan direniş hakkında konuşuyor, kadınlardan söz ederken «piliçler» sözcüğünü kullanıp duruyordu.

Tüm sıkıntılarımıza karşın sadıktım. Her şey kötü giderken de, geceleri ağladığımda da, sadıktım. O ise çok sabırlıydı ve her şeyin yoluna gireceğine inanıyordu. Bazen gerçekten de her şey yolunda gidiyordu. O zaman öyle gururlanıyordum ki. Hem bir eş olup, hem de sakin, huzurlu ve mutlu olabildiğim için öyle gururlanıyordum ki...

Askere çağrıldığı halde gitmediği için David'e dava açılmıştı. Mahkeme sırası ona geldiğinde, hakimler herkesin ayağa kalkması için ihtar etmekten bıkmış olmalılar ki, bize hiçbir şey söylemediler. Ama biz yine de ayağa kalkmıştık; bunu David'in ünlü ve saygın, Einstein saçlı, keskin zekâlı yaşlı avukatına duyduğumuz saygıdan yaptık. Francis Heisler davayı teknik açıdan kolaylıkla kazanabilecek avukatlardandı. David'in işi ahlâk yönünden aldığını bildiğinden, teknik bilgisini kullanamamak, onun gibi kazanmaya, hem de teknik bilgisini kullanarak kazanmaya alışmış bir avukat için oldukça güç bir durumdu. Mahkeme salonu patçuli kokuyordu, anneler bebelerini emziriyorlardı, bizlerse saçlarımızda çiçekler, koridorlarda şarkı söylüyorduk.

David bir harikaydı. Savcı askerlik bürosuna gitmesini engelleyen bir şey olup olmadığını sordu. Gözlerimi kapayıp, içim-

den, evet David, dedim, evet, engelleyen sendin. Yolunu son on gelliyordun. David tam cevap vermeye başlamıştı ki, birden durdu ve, «Bir dakika,» dedi ve ekledi, «Kendi yolumu kendim engelliyordum.» Kararı bildirmek için jüri içeri girdiğinde, titremeye başlamıştım. Jüri üyeleri arasında bir de Quaker kadın vardı, hepimiz onun, Quaker'lığını öne alıp, lehimize oy kullanacağı umudundaydık. Jüri, David'i suçlu bulmuştu. David hepsinin teker teker «suçlu» demelerini istedi ve sıra o kadına geldiğinde, o da «suçlu» deyince, kendimizi öylesine ihanete uğramış hissetmiştik ki...

Yine bir dizi konuşmalar yapmak için yollara düştüğümüzde hamile olduğumu anladım. Kolejlere gidiyorduk, David konuşuyor, ben şarkı söylüyordum, gençlerse hipnotize olmuş gibi bizi iziiyorlardı.

David'in tek eliyle dünyayı tersine çevirebileceğine inanıyordum ve eğer bu iş karizmayla mümkün olabilseydi, David tek gecede bunu gerçekleştirebilirdi. Bazen ne dediğini anlamadığımın farkına varırdım, başkalarının da benim gibi zaman zaman anlamadığını hissetmiştim ama bu hiçbirimizi oturup onu hayranlıkla dinlemekten alıkoymuyordu.

Asıl konumuza dönelim. O aralar North Carolina'daydık ve ben hamile kalabilmek için her sabah ve akşam derecemi alıyordum. Grafiğime bakılırsa en kritik dönemimdeydim. Dereceyi ağzından çıkarıp, insanın kocasına, «Haydi, şimdi,» demesi, hiç de romantik bir şey değildi. Bir gün Betsy adlı eski bir arkadaşımla bulaşık yıkıyorduk. Betsy'nin, Kimmie günlerinden bu yana taktığım aleksandrit yüzüğümü çok beğendiğini biliyordum. Birdenbire, yüzüğü köpük içindeki parmağımdan çıkarıp ona verdim. Çok şaşırmıştı çünkü yüzüğümü ne kadar sevdiğimi ve sürekli taktığımı bilirdi. Hatta aynı yüzükten dört tane daha yaptırmıştım. Biri topazlı, biri mavi taşlı, biri padparajalıydı, dördüncüsünü anımsayamıyorum. Mor taşlısını en çok sevdiğimden, diğerlerini pek kullanmazdım. Ona uzattığım çin-

gene yüzüğüne hayranlıkla baktı ve aldı. İşte, o anda gerçekten hamile olduğumu anlamıştım.

Reglim on bir gün gecikince, test yapması için doktora gittim. Muayeneden sonra ofisine geçtiğimizde bana, «Sana iyi haberlerim var,» der demez ağlamaya başlamıştım. Doktorum «Bebeği istiyorsun sanmıştım,» dedi, şaşırmıştı. «İstiyorum,» diye kekeledim ve hemen David'i aradım ama evde yoktu. Eve dönerken hayallere dalmıştım bile. Beşikler, bebek eşyaları gözümün önünde dans ediyordu; David hapisten çıkmış (oysa daha hapse girmemişti bile) şiddet karşıtı eylemimiz için dünyanın her yanını bebeğimizi kâh o, kâh ben taşıyarak dolaşıyoruz; bebeğimiz taşınacak halden çıkınca, yeni bebeklerimiz oluyor ve kocaman köpeklerin sırtına binen, yavru kedileri kucaklarına alan çocuklarımızla, oturma odamız dolup taşıyordu.

Eve vardığımda kimse yoktu, biraz oyalandım, çay yapıp sakinleşmeye çalıştım. Araba sesini duyunca kapıya koştum. David'in annesi elinde koca bir kese kâğıdı dolusu meyve ve sebzeyle yürüyor, David de arkasından geliyordu. Güneşli bir yaz gününü andırırcasına gülümsüyordu David'in annesi, David de öyle. Ben dayanamayıp, «Bir bebek bekliyorum,» diye seslenince, Elaine neredeyse elindeki paketleri düşürüyordu, David de memnun olmuş görünmeye çalıştı ama ilk önce ona ve başbaşa kaldığımızda söylemediğim için bana kırılmıştı. Anında pişman olmuştum ama çok geçti. İki hafta sonra, San Jose State'teki konserde aynı hatayı bir kez daha yineledim. Konserin sonuna doğru kendimi tutamayıp, «Hamileyim,» deyiverdim. David de bunu, bir konuşma için gittiği doğuda, gazetede okumuştu. David özel hayatımızın özel kalmasını isterdi. Bugün artık değiştiğimi ve olayları daha başka biçimde ele alabileceğimi düşünebilmek isterdim ama yine aynı şekilde davranacağımı biliyorum. Yine çenemi tutamaz, ağzımdan kaçırırdım.

Bir gün uzun saçlarımı kestirmeye karar verdim. Saçlarım şarkı söylemeye başladığım günden bu yana benim simgemdi

diyebilirim. İki Valium alıp, kuaföre gittim, saçım kesildi ve kon dimi bir İtalyan film yıldızı gibi hissederek çıktım.

David turneden döndüğünde, «Bana sormadan saçını kes mişsin!» dedi ve işi şakaya boğmaya kalktı ama yine kırılmıştı. Günlerimiz, hayatımız işte böyle yuvarlanıp gidiyordu.

David'i 15 Haziran 1969'da tutuklamaya geldiklerinde, buna hazırdık. Direnişçilerin tümü, ön bahçemizde toplanmışlardı. Günlerle, evimize gelip, bize şans dileyen sayısız dost ve arkadaş için ekmek pişirdim, tatlı ve salatalar yaptım. Onlarla kahvesini, sigarasını her zaman paylaşmaya hazır olan kahramanları gidiyordu. Şerifin geleceğini tahmin ettiğimiz günün sabahında, David'in hayranlarından biri, ağaca çıkmış, yatak odamıza doğru flüt çalıyordu. Yorgun ve sinirliydim, söylenmeye başladım ama David, «Azıcık kaçıktır ama iyi niyetli bir çocuktur,» demişti, ben de David'in iyiliği karşısında çaresiz yumuşamıştım. Kalkıp giyindim ve Christy'nin de yardımıyla, ağaçta yaşayanlara, güneşe tapanlara, filiz yiyicilerine, Aquarius'un şafak çocuklarına, çömelicilere, direnişçilere ve diğer sadık dostlara kahvaltı hazırlamaya koyuldum. Mutfakta, her geçen araba sesiyle kâh buz gibi olarak, kâh ateş basarak, sürekli kahve ve ot çayları hazırlayarak oyalanıyordum.

Öğleye doğru, casuslarımızdan biri hızla araba yolumuza sapıp, bir polis arabasının evimize doğru gelmekte olduğunu bildirdi. David'in yüzünde kocaman bir gülümseme vardı. Artık bekleme süresi sona eriyordu, bundan böyle gece yarıları hayali seslere uyanmak yerine, gerçekle uğraşacaktık ki, bu çok daha kolaydı. Şerifle yardımcılarına kahve, meyve suyu ve evde yapılmış ekmek ikram ettik. Bu dostça karşılama, onları şaşırtmıştı. Hiçbir şey kabul etmediler. Geldiklerinde David kanepeye oturmuş, etrafını sarmış olan dostları ve hayranlarıyla konuşmaktaydı; ayağa kalkıp onları da dostlarıymışçasına candan bir biçimde karşılayıp, ellerini sıkınca, büsbütün şaşırdılar. David herkesle teker teker vedalaştı. Ben son dakikaya kadar uzak durdum. Ellerini kelepçelediler, polis arabasına binmeden

önce ellerini havaya kaldırarak zafer işareti yaptı. Ona sarıldım ve şu anda anımsayamadığım bir şeyler söyledim. O güzel ve sıcak günde, şerifin arabası uzaklaşırken, plakasının üzerine küçük bir direniş posterinin yapıştırılmış olduğunu gördük. Son kez gülüştükten sonra giderek suskunlaştığımı hissettim. Yalnız kalmak istiyordum. O güzel ve sıcak günde, sevdiğim tepelerde uzun uzun dolaşmıştım.

David hapse girdikten sonraki ilk işim, birlikte başladığımız **Carry It On** (Devam et) adlı filmi bitirmek olmuştu. Film ekibi, Denver'den başlayıp Madison Square Garden'a dek uzanan tüm turne boyu beni izlemişlerdi. Biletlerimin fiyatı iki dolar gibi komik bir rakkamdı ve onun da tamamını Direniş Örgütüne veriyordum. Bu turnede benimle birlikte iki direnişçi çalışıyordu. Keten gömlek giyip, lastik plaj terlikleriyle dolaşan Jeffrey Shurtleff'in bal gibi tatlı, gümüş gibi pırıltılı bir sesi vardı. Dağınık saçlı, gitarı oldukça ağır çalan Fondle'ın asıl ismiyse başka bir şeydi. Yolculuğumuzun düzenleyicisi, David'in götürüldüğü gün ağaçta bize flüt çalan deliydi. Kamyon şoförlerinin mola verdiği yerlerde, yemeğini bitirince fırlar ve yüz kiloluk şoförlerin hayret dolu bakışları arasında, masalardaki tabakları toplamaya koyulurdu. Otele Indiğimizdeyse, otel odasının eşyalarını dışarı taşır, duvara kendisi için anlamı olan bir şeyler asar, kokulu otlar ve mumlar yakar ve kırk beş dakika lotus pozisyonunda otururdu. Jeffrey de ona katılır, böylece ikisi sağlıklı yiyecekler satan bir mağazadan aldıkları aygıtın üzerinde koyu renk pilav pişirir, bunun yanına ginseng çayı yapıp, kendilerine ziyafet çekerlerdi. Fondle'la bense hamburger yerdik. Jeffrey sahnede lotus pozisyonunda oturur; sokaktaysa sivrisineklerin hücumuna uğradığında onlara dokunmayarak iradesini denerdi. Bu, yaşama olan saygısından çok, özdisiplinini kanıtlama saplantısından kaynaklanıyordu.

Güney California'ya geldiğimizde, bir iki direnişçinin önerisini kabul edip, konserime bir protesto gösterisi katmaya karar vermiştim. Genç bir adam uzun süre düşündükten sonra

askerlik kâğıdını iade etmeye karar vermişti. Protestosunu kamuoyu önünde yapmayı istediğinden, bunu benim konserimde bir tören şeklinde yapıp yapamayacağını sormuştu. Kabul ettim ve mizansen hazırlandı. Programın yarısına doğru, bir şarkımı askerliği protesto edenlere ithaf edecek, dinleyiciler arasında askerlik kâğıdını vermek isteyen varsa, hemen orada kabul etmeye hazır olduğumu söyleyecektim. Ve o genç adam ayağa kalkıp, askerlik kâğıdını getirip bana verecekti. Buraya kadar her şey yolunda gitti de, askerlik kâğıdını ondan başka, otuz kadar genç adam daha getirip verince, işler karışmıştı. Bu gençlerin daha hazır olduklarını sanmadığımdan, onların kartlarını kendilerine iade edip, gerekli bilgiyi alabilecekleri yeri (özellikle de bizim kulisimizi) önerdikten sonra konserime ara vermiştim.

David için bir plâk yapmak istiyordum, güzel bir armağan olacaktı bu. Nashville'e gidip, on iki tane kovboy ve halk şarkısı yaptım. Akşamları evimizde o kitap okurken, David'in pek çok portresini çizmiştim. En beğendiklerimden birini seçip, bununla plâğın kapağını hazırladım. Tarot kartlarından rengârenk bir çiçek çelengi çizmiş, David'in portresini de bunun ortasına yerleştirmiştim. Fon gümüş rengiydi. Çifte Dylan albümüyle birlikte gerçekleştirdiğim büyük bir projeydi. Çalışmalarım sona erince, evime döndüm ve bebeğimi beklemeye başladım.

Gabe doğmadan kısa süre önce evimizin önünde çekilmiş bir fotoğrafım var. Resim, fırtınanın bahçemizi altüst ettiği karanlık bir günde çekilmiş. Ben, Robert'in uzun süredir tamir etmeyi düşündüğü tuvaletin üstünde oturuyorum. Saçım uzamakta ve fotoğraf makinasına el sallıyorum. Annemin «hippi günlerim» olarak adlandırdığı döneme ait.

O aralar Gail Zermeno adında bir genç kadın, Berkeley'deki kolejden, Şiddet Karşıtı Enstitümüze gelmişti. Daha sonra California'da kalıp bizlere destek olmaya devam edecek, bunu izleyen günlerde de yardımcım ve yakın dostum olacaktı.

Lamaze doğum kursuna katılmıştım, yardımcım Gail'di. Bir

gece sancılanarak uyandım, kalbim deli gibi çarpıyordu. Elimle ağzımı kapatıp, kendi kendime «Sakin ol,» diye telkinde bulunuyordum. Sancının durup durmayacağını anlamak için ayağa kalktım. Durmadı. Mutfağa gidip jöle yapmayı denedim. Küçük bir kâseye su doldurdum, çilekli çöle paketini açıp, yarısını yere, gerisini de suya döktüm, bu arada yanlışlıkla kâğıdı da suya atmışım. Sıcak suyun icinden kâğıdı alayım derken, elimi yakınca, jöle yapmaktan vazgeçip, yatmıştım. Sancılar durmuş olmalı ki, sabah saat yediye kadar uyumuşum. Beni uyandırdılar. Günlerden Salıydı ve David beni Salı günleri ararđı. Gail gelince, kliniğe gittik. Doktor daha çok vaktim olduğunu söyledi, biz de eve döndük. Eve dönüş tam yirmi beş dakika sürüyordu ve ben David'den telefon bekliyordum. Kanepeye yatıp, sancılarıma yardımcı olacak soluk alıp verme egzersizlerime başlamıştım. Saatler geçti, komündeki arkadaşlar geliyor, gidiyorlardı. Çok hızlı nefes alıp, verirken, elimi havaya kaldırıyordum, böylece onlar konuşacak halim olmadığını anlıyorlardı. Sancılar bir buçuk dakika arayla gelene dek bekledik ve tekrar yola çıktık. Biz evden çıktıktan beş dakika sonra David aramıştı.

Bebeğimi oturarak doğurmayı planlıyordum ama ilk büyük sancıdan sonra sırtüstü yattım ve sonuna dek öyle kaldım. Zavallı genç bir doktor gelip, üstüme çarşaf örtmeye kalktı, çarşafı tekmeleyerek atıp, üstüme hiçbir şey istemediğimi haykırmıştım. Odadan çıkıp gitti ve onu bir daha görmedim. Lamaze sistemine göre, kıyıya vurmuş balık gibi soluk alıyordum ki, doktorum geldi ve bu kadar gayret sarfetmemin doğru olmadığını, aksi takdirde doğumdan önce bayılabileceğimi söyledi. Bundan sonrasını ağrı kesici iğnenin yapıldığı anın dışında pek anımsamıyorum. Doktorumun elini yakalayıp, o iğne yapıldığında, avazım çıktığı kadar, «Sittir,» diye bağırmıştım çünkü acı dayanılır gibi değildi. Beni bir yere götürüyor, bu arada da doktor, «Ikınmak istiyor musun?» diye soruyordu. Bense korkudan, hayır diyordum. Yan odadan kedi miyavlaması gibi

sesler geliyordu, hastabakıcılarsa o duyduğum sesin bana ait olduğunu söylüyorlardı. Sonunda deliler gibi ıkınmaya başlamıştım. Tanrım, diye düşünüyordum, içimden bir dağ çıkarmaya uğraşıyor gibiyim ve sonunda doktorun sesi, «Sağlıklı bir oğlan bebek.» Birdenbire uyanıvermiştim, cin gibiydim, kendimi gayet iyi hissediyordum, ağrım yoktu, ağlıyor, bebeğimi görmek istiyordum. Mor ve yapış yapıştı, ona doğru uzandım ve şarkı söylemeye başladım. Joe Cocker'in, «Hello Little Friend»ini söylüyordum. Onu göğsümün üstüne koydular, bir türlü benim bebeğim olduğuna inanamıyordum. Birden acıktığımı hissettim. Küçük oğlumu kucağıma almıştım ya, artık bütün istediğim yemek yemekti. Beni dışarı çıkardıklarında annem koridorda bekliyordu. Haberi alır almaz Carmel'den arabasına atladığı gibi gelmişti. Beni öptü, heyecan içinde ellerini ovuşturuyordu, gözleri dolu doluydu. Bense, hastabakıcının giydirdiği hastahane gömleği içinde yatıyor ve yemek düşlüyordum. Bir hastabakıcı gelip, «Biraz su içmeyi denediniz mi?» diye sordu.

«Denedim ve şimdi yemek yemek istiyorum.»

«Bulantınız var mı?»

«Evet, yaşamım boyu vardı ama şu anda yok.»

Hastabakıcı bana yemek getirdi, Robert'le Christy de yiyecek bir şeyler getirmişlerdi. Önüme gelen her şeyi silip süpürdükten sonra David'i aradım. «Artık bir Gabe'imiz var,» dedim. Uzun süre önce Gabriel veya Joaquin adlarına karar vermiştik. (Hiç kız ismi düşünmemiştik.) Bir hafta sonra David'den dünyanın en güzel mektubunu aldım. Hapishanenin avlusunda, yağmur yağmasına rağmen dolaşarak, telefonumu beklediğini, telefon geldikten sonraysa yalnız kalmak istediğinden, temizlik eşyalarının durduğu dolaba girip, oturduğunu, dolapta sigara içtiğini, arada sırada yanan sigara ateşinden anladığını anlatıyordu. Ona, «Artık bir Gabe'imiz var,» demiştim. Altmışlı yıllardan doğan, karmaşık yaşantımızdan doğan, sevgiden doğan, düşlerimizden doğan bir Gabe'imiz vardı artık.

Gabriel doğduktan kısa bir süre sonra yine yollardaydım.

Gabe'in şampanya ve frambuazla yapılmış meyve püresini yedikten sonra bir St. Tropez yüzme havuzunda, lastik botunun içinde çekilmiş fotoğrafları hâlâ durur. Varşova Meydanında kucakta taşınmış, İtalya'nın plajlarında güneşlenmişti. Gail benim sürekli dostum ve yardımcım, Gabe'inse manevi anasıydı. Gabe'in on yedinci doğum gününde Gail ona, arabası için bir ilk yardım kutusuyla Çin-wok'u armağan etmişti.

David'in hapse girişinden ve Gabe'in doğumundan on ay sonra birisiyle bir ilişkim oldu. Gizli gizli girip çıkıyor, her telefon çalışında ter basıyor, Los Angeles'e esrarengiz yolculuklar yapıyor; bu arada da çok kötü bir insan olduğumu düşünmekten geri kalmıyordum. David'in eve döneceği fikri beni korkutuyordu. Bir direnişçinin karısı beni arayıp, kocasının beklenenden önce geldiğini anlattı. Öylece, habersiz, bir gün kapıda belirivermiş, karısını kucağına aldığı gibi, doğru yatağa götürmüştü. Genç kadın çok, çok mutluydu bunları anlatırken. Bense, ter içinde kalmıştım. Gabe'imin üzerine titriyordum. Bir gün onu kucağıma almış otururken, ona bir ninni yazıvermiştim. Zorlu Dağdan meşe ağaçlarına doğru bakar, ışık hüzmelerinin okaliptüs ağaçlarının dallarına dökülmesini beklerken, Gabe'le birlikte, sessiz ve kanatsız ama uçan bir at üstünde buralardan kaçtığımızı düşlerdim. Şafağın dizginleri vardı sessiz ve gri renkli atın ağzında... ve kimse bilmezdi onun hangi dağdan geldiğini... ağzında altından bir anahtar... ve bunu kimse bilmez Gabrile ve benden başka, Gabrile ve benden başka.

On ay sonra seni hapisten çıkarmaya geldiğimizde, Texas serindi. Gabe'e mavi yün bir pantolonla, deve tüyü paltosunu giydirmiştim. Benim üzerimde Afgan işi nakışlı, kürklü palto vardı, seninse, sana getirdiğim takım elbise. Basın bizi, büyük bir kalabalık halinde, San Francisco havaalanında bekliyordu. Enstitümüzde senin için büyük bir parti düzenlenmişti. Gabe, California güneşinde sıralayarak dolaşıyor, herkes gülümsüyor, bizim hesabımıza mutlu görünüyordu; bana gelince, sanki

içim donmuştu. Goil, seninle başbaşa kalabilmemiz için Gabe'i alıp götürdü.

Evimiz öylesine küçük, sense öylesine büyüktün ki, David! Hapishanede olup bitenleri, hele de başka suçluların şiddet öykülerini ballandıra ballandıra anlattığında sana çok kızıyordum. Oysa sen, sana hayran grupçularını toplamış, aynı hikâyeleri yineleyip duruyor, akşam yemeğine ne istediğini sorduğumda bana cevap bile vermiyordum. (Ben seni hayranlarından kıskanıyordum, sense uzun zamandır ne yemek istediğin sorulmadığından, ne istediğini bilmiyordun.) Gabe'i seninle paylaşmak, sandığım kadar güç gelmemişti ilk başında çünkü Gabe'i öylesine benimsemiştim ki, kendimi onu sana arasıra ödünç veriyormuşum gibi hissediyordum. Ne zaman ki, senin de onun babası olarak en az benim kadar sevgisine ve zamanına hakkın olduğunun farkına vardım, işte o zaman öfkeden çılgına dönmüştüm.

David'le ne Gabe için, ne de başka bir ilişkim nedeniyle ayrıldık. Üstelik, o ilişkinin gelip geçici bir fantezi olmayıp, gerçek bir derinliği olmasına rağmen. Politika için de ayrılmadık. Ayrılmamızın nedeni, benim artık soluk alamaz hale gelişimdi. İyi bir eş olma çabasını da sürdüremiyordum. Aslında yalnız yaşaması gereken bir insandım ben. Nitekim, o günden sonra da yaşamımı ara ara kesen ilişkiler dışında, hep yalnız sürdürdüm. Bu ilişkilerin kimi bir piknikti, kimi balayı, kimiyse turnelerdeki bir gecelik kaçamaklardı; düşlerime gelince, onlar her zaman sürüp gidiyordu. Üç yıllık evliliğimizin sonuna yaklaştığımız o günlerde, bu durumu hissediyordum fakat bilinçle dile getirebilmem on yıl sonra olacaktı. Ben yalnız yaşamak için yaratılmıştım. Aynı evde bir başka kişiyle birlikte yaşayamıyorum. Ve bu da benim için bir sorun değil artık. Zaman zaman kendimi çok yalnız hissetmiyor değilim ama yalnızlığımı, başarılı bir eş olamamanın getirdiği eziklik ve hüzün duygularına yeğliyorum, David.

Bir aile olamadığımız için senden özür dilerim, Gabe. Sa-

nırım iyi bir anne oldum. Seni çok, çok sevdim. Seni sevmek aslında kolaydı. Arkadaşlarım beni berbat iki yaş, korkunç üç yaş ve ürkütücü dört yaşları konusunda hep uyarmışlardı oysa sen hiçbiri olmadın. Çok tatlı bir çocuktun. Şakacıydın, seninle yaşam eğlenceliydi. Ama hüzün de vardı bu sevginin içinde. Seni, oyuncak ördeklerin, ayıların ve köpeklerinin arasında oynamaktan ve yorgunluktan kızarmış yanaklarınla, sırtüstü yatmış uyurken izlerdim ve ertesi gün ne kadar güzel bir gün olursa olsun, seninle geçen bazı anların asla geri gelmeyeceğini düşününce, içimi hüzün kaplardı. Doğduğun andan başlayarak, her geçen gün seni kaybediyordum. Bu kitabı senin çocukluğunla ilgili öykülerle doldurabilirim ama bundan hoşlanmayacağını biliyorum. Onun için sadece bir iki tane anlatmakla yetineceğim. İşte kızacağın bir öykü. Seni yuvaya verdiğimizde, çok küçüktün, yuvadaki görevli, «Genellikle hâlâ bez kullananları almıyoruz ama öteki çocukları görünce birkaç gün veya haftaya kalmaz, o da alışacaktır ve altına yapmaktan vazgeçecektir,» demişti. Haftalar, aylar geçmişti ve sen üç yaşının içindeyken, bir gün çengelli iğneleri çıkarıp bana verdin, sonra da bezlerini alıp, banyodaki çöp kutusuna attın. O günden sonra bir tek kaza bile olmamıştı.

David'le ayrıldıktan sonra, Woodside'da yaşamaya başlamıştım. David de bize yarım saatlik mesafedeydi. Gabe aramızda gidip gelerek büyüdü. Hiçbirimiz bu durumdan memnun değildik ama ikimiz de Gabe'le birlikte olmak istediğimizden, ister istemez böylesi bir düzen kurulmuştu.

Gabe'i hiçbir barış yürüyüşüne, hiçbir ırgat cenazesine götürmedim.

Bir gün bana, onunla hiç savaş oyunu oynamadığımızdan yakındı. Ben de pekâlâ deyip, karşısına geçtim. İkimiz de madeni askerlerimizi dizip, savaş pozisyonuna girdik.

«Benimkiler iyi adamlar,» dedi Gabe.

«Anlıyorum. Peki, kim bu iyi adamlar?»

«Amerikalılar. Seninkiler de kötü adamlar.»

«Kötü adamlar kim?»

«Hımm, Japonlar.»

«Sahi mi? Yani şu bizim bahçıvan Gene gibi mi?»

«Oh, şey, o zaman Almanlar olsun.»

«Aman Tanrım. Shortie gibi mi demek istiyorsun? Hani şu sana doğum günündeki tartların yapan Alman.»

«Ama anne, sen oyunu berbat ediyorsun!»

«Kusura bakma Gabe. Öyleyse Danimarkalılar olsun, hani sizin okulda, doğum günlerinde ve Noel'lerde şarkı söyleyen Rachel gibi.»

«Olsun.»

«Şimdi ne yapıyoruz?»

«Şimdi savaşa başlıyoruz,» dedi keyifli biçimde.

Gırtlaktan gelen savaş sesleri çıkararak, benim zavallı ordumu, tek adamıyla yerle bir etmeye koyuldu. Saflarımı delik deşik ediyor, makinalı tüfek sesleri çıkararak, tüm sıralarımı yere seriyordu. Bense beceriksizce karşı durmaya çalışıyordum ama ne yapsam, yanlış oluyordu. Altmış saniye içinde, her şey bitmiş, bir tek ölüleri gömmek kalmıştı.

«Çok eğlenceliydi, anneciğim! Bu oyunu daha sık oynayalım!»

«Ne zaman istersen, tatlım.»

Sanırım, onun delicesine pasifist bir anne ve sosyal eylemciliğiyle ünlü bir çiftin çocuğu olduğunun bilinci altında ezilmemesi için, bazen ileri gidiyordum. On yaşına geldiğinde ettiği bir söz, onda kalıplaşmış bir ordu kavramının oluşmadığını sevinçle görmeme neden oldu. Televizyon seyrediyorduk; haber, yeni gelen bir roketin tanıtımı hakkındaydı. Pek çok üniformalı ordu büyüğü törende hazırdı, hayranlıkla, yerinden çıkarılıp, kameralara doğru kaydırılan roketi izliyorlardı. Ben o sırada, «Öff,» gibi bir ses çıkarmış olmalıyım ki, Gabe, «Ne düşündüğünü biliyorum,» dedi azıcık çok bilmişcesine.

«Ne düşünüyorum, Gabe?»

«Şu rokete bak, tıpkı pırıl pırıl parlayan bir penise benzi-

yor ve ona bakarken generallerinki de sertleşiyor, diye düşünüyorsun.»

«Nasıl da bildin, oğlum,» derken, çok keyiflenmiştim.

Time dergisinin «Asrın Evliliği» olarak nitelediği evliliğimizin yürümemesine karşın, nasıl olmuştu da bir şeyler başarabilmiştik? Oğlumuzu yetiştirirken bu işi nasıl becerebilmiştik? Tıpkı herkes gibi. Önce mücadele ederek, bazen hırstan ağlayarak, Gabe'in bize olan duygu ve bağlılığından yararlanmaya çalışarak, sonra da ne kadar kötü davrandığımızı görüp, üzülerek ve en sonunda birbirimize güvenmeyi öğrenerek... O güven çok yavaş ve çok büyük çabayla gelmişti. Ama ikimiz de elimizden geleni yaptık çünkü Gabe'i seviyorduk. İkimiz de ne hep haklı, ne hep haksızdık. İkimiz de umutsuzcasına akılsız davranıyor, ona sahip olmak istiyor ve onu çok seviyorduk. Elimizden geleni yaptık. Hâlâ da yapmaktayız.

5
«Sevgi ve Müzik»

Woodstock uyuşturucuydu, seksti, rock and roll'du. Woodstock, Janis Joplin'di ,dâhi Jimi Hendrix'di, **The Who** topluluğunun, şahane göğsü terden pırıl pırıl parlayan Roger Daltrey'siydi. Woodstock, vahşi bir kızılderili kadar yakışıklı, Country Joe McDonald'dı. «Bir - iki - üç, ne için dövüştüğümüzü bana hiç sorma, zaten umurumda değil. Bundan sonraki durak Viet-nam.» Woodstock, Dirth Sly'la, Family Stone'un uyuşturucu alıp, yarım milyon kişiyle birlikte uçuşlarıydı. Woodstock şaşı gözlü, sokak serserisi görünüşlü ama tıpkı Ray Charles gibi şarkı söyleyebilen Joe Cocker'di. Woodstock yağmur, çamurdu; kimliklerini belli etmeyen askerler, silahlarını bir kenara koyup, aç hippilere sosis pişiren polislerdi. Woodstock gölden çıkmış beyaz kadınlardı; kendilerini özgürlük kentinden ayıran engellerden cesaret alarak, sırılsıklam saçlarını geriye atarken, sular dirseklerinde süzülüyordu. Kameraların güzel göğüslerine fokus edildiğinin farkındaydılar. Woodstock, Wavy Gravy ve onun Hog Farm'ıydı. «Dört yüz bin kişiye bir kahvaltıya ne dersiniz?» diyor, sonra da «Sakın kahverengi olanını çekmeyin, anlaşıldı mı?» diye sesleniyordu. Woodstock, Creedence Clearwater Revival grubuunun şarkılarını bastırmak istercesine ku-

lağıma avaz avaz bağıran Abbie Hoffman'dı. Bana sustalısını vermek istiyor, bense almıyor, pasifist olduğum için benimle alay ettiğini düşünüyordum.

Woodstock? Onlara katılmakla şansımı zorluyordum aslında. On yıldır müzik yaptığım halde, hâlâ ne uyuşturucu kullanıyordum, ne de orkestra.

Ama Woodstcok aynı zamanda bendim. Eski moda, altı aylık hamile, eşi savaş aleyhtarı, Joan Baez. Orada benim de yerim vardı. Ben de altmışlı yıllardandım ve o günlere gelebilmiştim.

New York'a bir helikopterle uçtuk. Annemi, Jonis Joplin' in arkasından helikoptere sokmuştum. Yamalı bohçayı andıran tarım arazisinin ve sırtlarında kamp eşyaları, Woodstock'a kanvoy halinde yürüyen insanların üzerinden uçuyorduk. Janis'in elinde, her zaman olduğu gibi içki şişesi vardı. Herkes açık kapıdan eğilip eğilip aşağı bakıyordu, rüzgâr biz çılgınların üstüne esiyordu. Önümüzde mavi ve siyah bulutlar vardı. Hava mı gerçekten garipti yoksa tarihi bir gün olacağının işareti miydi?

Beni Holiday Inn otelinin, yeni evliler suitine yerleştirmişlerdi. İnsanlar lobide yerlerde yatıyorlardı, banaysa özel daire veriliyordu. Dairemi bir başkasına vermiş olmalıyım ki, ertesi sabah başka bir odada uyandığımda, bir helikopterin yanıbaşımızdaki araba park yerine inerken çıkardığı gürültüyle pencereye koşmuş, ağzıma bir parça ekmek atıp, heyecanla ellerimi, yatak odamın içine gülerek bakan pilota sallamıştım. Başını sallayarak beni bekleyeceğini belirtmişti. Yanıma kimler olduğunu anımsayamadığım birkaç gazeteciyi de alarak helikoptere binmiştim. Woodstock öylesine hepimizi etkisi altına almıştı ki, o fırtına ve yağmur bulutlarının arasında, küçücük bir helikopterle uçmaktan korkmak aklımıza bile gelmiyordu. Bizimki, altın kente yapılan son uçuştu. Annemse, çamurlara saplandığından ancak ertesi gün gelebilmişti. Arabayı çılgın şoför Scoop kullanıyormuş ve çamurlu yollarda saplandıkça saplanıyor bu arada da anneme, her şeyin yolunda olduğunu söylüyormuş. Sonunda daha fazla

gidememişler, Scoop arabayı durdurup, kendine bir esrarlı sigara sarıp içmiş; böylece bir süre için bile olsa, her şey yolundaymış, tabii ki Scoop için.

Woodstcok, Manny'nin anneme uyuşturucu denemesi için ısrar etmesiydi. Annem korktuğu için bu öneriyi geri çevirdiğini anlatmıştı bana.

Bazı ünlü kişiler, bizleri çevreleyen şöhret çemberiyle alay ederler. Gerçekten de bazen şöhret insana pek çok sorun yaratabilir. Ama bazen de şöhret harika bir şeydir! İşte Woodstock bu harika durumlardan biriydi. Her yere girip çıkıyordum, tüm kulisler bana açıktı, istediğimi yiyor, içiyor, istediğim yerde bana derhal yer bulunuyordu.

Örneğin, (kalabalık «NO RAIN, NO RAIN» [yağmur yağmasın, yağmur yağmasın] diye bağırırken) birden müthiş bir gök gürültüsü ortalığı sarsmıştı. Anında, beni bir karavana götürdüler, Joe Cocker'in karavanıydı bu. Eski moda ben ve Joe Cocker'in uyuşturucu tutkunu dostları hep birlikte bira içip, çene çalmıştık. Kendimi onlardan biri gibi hissediyordum. Bir ara, sahne gerisinde çalışanlardan biri, başını içeri uzatıp, «İyi misin Joan?» dedi.

«Evet, iyiyim!»

«Emin misin?»

«Tabii, eminim...»

«İstediğin bir şey var mı?»

«Hayır, gerçekten. Burada her şey var, teşekkür ederim.»

Sonradan duyduğuma göre, sancımın tuttuğu söylentisi yayılmış.

Gerçekten de, Woodstock'ta iki bebek doğmuş, üç kişi de ölmüştü. Woodstock bir kentti. Evet, orada yağmur ve müzikle yoğrulmuş üç muhteşem gün yaşanmıştı. Hayır, Woodstock bir devrim değildi. Woodstock altmışlı yılların fazlaca gösterişli çamurlara bulanmış bir yansımasıydı.

Ben şarkı söylediğimde gece yarısıydı. Orada, öylece ayakta durup, altın kentin çamur içinde ve birbirinin kolları arasın-

da uyuyan çocuklarına, o sıralarda verebileceğim kadarını vermiştim. Onlar da benim şarkılarımı kabullenmişlerdi. Her şeye karşın, insanı derinden duygulandıran bir durumdu. O vakte kadar bir kentin önünde şarkı söylememiştim.

Live-Aid ne yaptı biliyor musunuz? Son on yıldır, her Woodstock kutlamalarında basına neler anlattığımı kanıtladı. Bir daha bir ikinci Woodstock olamaz. Woodstock çamuruyla, ünüyle altmışlı yıllara aitti; o olağanüstü, özlenen, romantik, arzulanan, tra jik çılgın sakallı ve mücevherlerle bezeli bir dönemdi. Bitti ve bir daha geri gelemez. Özlüyor değilim. Ama bazen seksenli yıllara içerlemeden de edemiyorum.

6
«Sana Öylesine Tatlı Şarkı Söyleyeceğim ki...»

1968 yılında Vanguard plak şirketinin sahibi Maynard Solomon müzik eşliğinde şiir okumamı önermişti. Böylece **Baptism** adlı albümde klasik müzik eşliğinde Rimbaud, Lorca, Treece, Prevert, Blake, Joyce ve diğer ozanların şiirlerini okumuştum. **Baptism** 1968 yılının son aylarında sürekli listelerde yer aldı; beni dinleyenlerin ufuklarının sanılandan da geniş olduğunu kanıtlamıştı bu olay.

Baptism'den sonra stüdyoya, **David's Album** (David'in Albümü) ve tamamen Dylan'ın şarkılarından oluşan çift plaklık bir çalışma olan **Any Day Now**'ı (Herhangi Bir Gün Şimdi) yapmak için girmiştim. Nashville'de çalışmaya bayılıyordum. Bob'un müziğiyse öylesine zengin ve çeşitliliği olan bir müzikti ki, bütün yaptığım, notaların yazılı olduğu kâğıtları yere sermek, sonra gözlerimi kapatıp, birini seçerek söylemekti. **Any Day Now**'la, kovboy ve halk şarkılarından oluşan **David's Album**'u Nashville'li dostlarla birlikte tam dört günde tamamlamıştık. **Any Day Now** altın plağa ulaşmış, **David's Album**'se aylarla listelerde dolaşmış durmuştu. **David's Album**'un asıl satış nedeni,

benim o günlerdeki ünümdü, yoksa plak kovboy ve halk şarkılarından oluştuğu halde, kovboy ve halk şarkıları listelerinde yer bile alamamıştı.

Vanguard 1970 yılında iki plaklık **The First Ten Years** (İlk On Yıl) adlı bir set çıkardı. Yine 1970 yılında, **One Day At A Time** (Gün Gün) adlı başka bir plak yapmıştım. Çoğunluğu halk şarkılarından oluşan bu plakta bazılarını Jeffrey'le birlikte söylüyorduk. Hem **The First Ten Years**, hem **One Day At A Time** uzun süre listelerde kalmayı başarmıştı.

O yıllarda, ticari baskının ne olduğunu bilmiyordum çünkü hem plaklarım çok iyi satıyordu, hem de Maynard Solomon için önemli olan beni ünlendirmek değil, iyi plak yapmaktı. Kaldı ki, o dönemde ben zaten ünlüydüm, halk politikayla ilgileniyordu ve ben de şarkı söyleyebiliyordum.

1971'de yine Nashville'de, **Blessed Are...** (Kutsanmış Onlardı ki...) adlı albumü yaptım. Bu plağa, ilk kez kendi şarkılarımı da katmıştım.

«A Song for David» (David İçin Bir Şarkı) adlı şarkı onu hapishanenin taş kapısında, kucağımda «küçüğüm»le beklememi, yıldızların içeride olan onunla, dışarıda olan benim için aynı olduğunu, hapishane arkadaşı yaşlı Earl'in oğlumuz Gabe'in vaftiz babası oluşunu anlatıyordu. «Hitchhiker's Song» (Otostopçuların Şarkısı) boyunlarında boncuklar, yüzlerinde boyalarla, Santa Cruz dağlarını aşarak yürüyenler için yazmıştım. Ve, «Blessed Are...» şarkısıyla Janis Joplin gibi hayatta kalmak için uğraşmayanların anne ve babaları içindi. «The Last, Lonely and Wretched» (Sonuncu Yalnız Perişan Kişi) bir gün kapımızı çalmadan evimize dalıp, banyomuzda yıkanan, ihtiyar ve oldukça kirli bir deli hakkındaydı. «Outside the Nashville City Limits» (Nashville Kenti Sınırları Dışında) ise, pek de gizli olmayan gizli arkadaşımla kırlarda geçirdiğimiz büyülü bir günü anlatıyordu. Aşkımın coşkusu doğanınkine taşıyordu sanki, «ve kış sonunda belirmeye başlayan narin yaprakcıklar,/Seninle konuşurken gözlerim dolup dolup taşacaktı sanki.» «When Time

Is Stolen» (Zaman Çalındığında) sona eren aşk hikâyemizi şarkıya dökerken, «Gabriel and Me» (Gabriel'le Ben) ise kendimi yerli yerine oturtma çabası içinde yazılmıştı. Gabe'i kalçamın üstüne oturtup, Avrupa turnemi gerçekleştirirken, «Milanese Waltz» (Milano Valsi) ve Arles'li on yaşındaki küçük arkadaşımızı anlatan «Marie Flore» adlı şarkıları yazmıştım. Bazı şarkıları çok çabuk ve kolay yazıyordum, bazıları gece yarısı zihnime geliveriyordu; bazılarının ortaya çıkışıysa yorucu ve güç oluyordu. Hepsi de kişisel şarkılardı; bir not vermek gerekse, hiçbirine beşten yukarı vermezdim. Ama yazmak bana büyük bir zevk veriyordu; başkalarının yazdıklarını söylerken duymadığım bir zevk.

David, **Blessed Are...**'ın kapağını hapisteyken boyamıştı. Uzun süre ilk yirmi içindeydi, sonunda altın plağa ulaştı. Ondan ayırdığım «Let it Be» (Bırak Olsun) adlı şarkı da ilk elli içine yükselivermişti.

Altmışların sonlarında ve yetmişlerin başında, turnelerime ya yalnız ya da Jeffrey ve Fondle'la birlikte çıkıyordum. Paramı dağıtmaya devam ediyordum. Plâklarımdan gelen paranın bir bölümü direniş hareketine gidiyordu. Topluma verdiğim görüntü açık ve netti. Bir kız, bir gitar, şarkıları ve mesajı. O aralar saçlarım artık kısaydı ama sanırım çoğu kişi saçlarımın kısa olduğunu görmüyordu bile. Hayranlarım için ben hâlâ beline kadar saçlı, acı dolu billur sesli soprano Joanie'ydim. Sadece piyasa kurallarına uymamakla kalmıyordum; başa çıkılması zor bir insandım. Örneğin konser broşürüme, şunları yazmıştım:

[1] ... büyüdüğümde, olmak istediklerim,
hastabakıcı
vejeteryen
viyolonselist
kahraman
güzel.
Şarkıcı, asla.

Ben şarkıcı değilim.
Şarkı söylerim,
Savaşırım,
Ağlarım,
Dua ederim,
Gülerim,
Çalışır ve düşünürüm.

... Eğlence dünyasının kişileri sizlere, «Folk Şarkıcısı Joan Baez» hakkında bir şeyler söylememi isterler. Nasıl, «başladım», nerelerde söyledim ve yatağımın altında toz tutmakta olan ödüllerimi anlatmamı isterler.

Ama ben sizlere, «Folk Şarkıcısı Joan Baez» diye birinin olmadığını söyleyeceğim.

Ben, yirmi sekiz yaşındayım, hamileyim, kocam askere gitmeyi reddettiği ve bir direniş oluşturduğu için üç yıllık bir mahkûmiyetle şu anda hapiste... Bense, burada oturuyor, Merle Haggard'ın «Sing Me Back Home» (Beni Şarkılarla Evime Götür) adlı şarkısını dinliyor ve düşünüyorum... Vietnam'da, Biafra'da, Hindistan'da, Peru'da ve ABD'de ölen çocukları düşünüyorum...

... Bütün bunlar olurken, sizleri nasıl eğlendirebilirim?

Sizlere şarkı söyleyebilirim, evet, bunu yapabilirim.

Sizleri dürtmek için, hatırlatmak için, sizlere sevinç veya hüzün vermek ya da öfkelendirmek için... Ve sizlere diyeceğim ki...

Yaşamı düşünün.
Yaşamı her şeyin üstünde tutun.
Topraktan da.
Yasalardan da.
Kârdan da.
Verilmiş sözlerden de.
Her şeyden üstün tutun yaşamı.

On yedi yıl sonra bu sözler bana fazlasıyla karamsar geli-

yor. Zorlu Dağın petunyalarından, Paris'teki Rafael Otelinden ve Roma'nın Via Veneto'sundan ne kadar uzak.

David'in hapiste kaldığı süre boyunca, bir amacı olan iki insanı anlatan **Carry It On** adlı belgeselin çekimi devam etti. David'i konuşurken; ikimizi yolculuklarda veya sadece Zorlu Dağda ılık bir güneş altında oturup, «devrimimizi» planlarken gösteriyordu. O hapisteyken, beni konserlerimde gösteriyordu; Madison Square Garden'daki iki dolarlık biletle girilebilen konserimde sahneye saçılan karanfilleri gösteriyordu.

Belgeselin adı, Gil Turner'in şarkısından alınmıştı.

> Yanımda yürüyen bir adam var
> İçimde konuşan bir ses var
> İçimde bir şeyler söyleyen ses var
> Devam et, devam et...

Tam David'le ayrılmadan önce, belgeselin müziğini içeren «Carry It On» adlı plak piyasaya çıkmıştı. Aynı günlerde Vanguard'ın Maynard Solomon'uyla da yollarımız ayrılmıştı. Kimbilir belki de aklıma esen şarkıyı söyleyerek, plak kapaklarını kendim çiziktirerek yine de liste başlarında yer alma döneminin sona ermekte olduğunu görebiliyordu.

Dostça bir ayrılıştı bu, bu işlerde her zaman söylendiği gibi. O zamandan bu yana on üç yıldır birlikte yaptığımız plakları tekrar tekrar piyasaya sürdü. Maynard'ın her beni arayıp, eski bir plağımın yeniden piyasaya sürüleceğini söylediğinde, aslında sütü kalmamış ama hâlâ sağılmakta olan yaşlı bir inek gibi hisse diyordum kendimi. Plaklar ve kapaklarının büyük bir özenle hazırlanmış olduğunu inkâr edemem, nitekim bugüne dek dünyanın her tarafında, yeni yapılanlardan daha çok satmakta. Vanguard'dan ayrılırken, «The Night They Drove Old Dixie Down»ı (Yaşlı Dixie'yi Yere Düşürdükleri Gece) yaptık. Bu, o güne dek yaptıklarımın içinde en sükseli olandı, pop listelerinde beş numaraya yükselmiş ve tam on beş hafta ilk kırk içinde kalmıştı.

A&M plak şirketiyle anlaştım. Değişiklik hoşuma gitmişti.

Ayrıca Los Angeles'teki ofisleri ve stüdyoları, limuzinleri ve büyük yıldız muamelesi görmekle, büyük işlere geçtiğim kanısındaydım. Öte yandan, A&M'den daha büyük şirketlerde olmadığımdan da memnundum çünkü o en büyüklerde A&M'deki sanatsal özgürlüğüm olamayacaktı.

Haklıydım da. Onlarla yaptığım ilk plak, **Come From the Shadows**'du. (Gölgelerden Gel) Fransız direnişçilerinin «The Partisan» (Partizan) adlı şarkılarının bir dizesinden alıntı yaparak bu adı vermiştik. Ticari bir plak değildi bu. Kapakta, savaş aleyhtarı bir toplantıda tutuklanan orta yaşlı, beyaz bir çiftin resmi vardı. Daha az politik bir plak yapma fikri henüz doğmamıştı benim için ama o plaktaki iki şarkımla, «5» kategorisinden «6 ve 7» kategorisine tırmanıyordum. Bunlar, «Prison Triology» (Hapishane Üçlüsü) ile, «Love Song to a Stranger» dl (Bir Yabancıya Aşk Şarkısı).

1972 yılı sonunda, Noel'de, Hanoi'ya gittim ve dönüşümde bir plak şirketinin karabasanı olarak nitelendirilebilecek bir plak hazırladım. A&M'e bundan böyle yapacağım plaklarda bombalar, sirenler, ağlayan analar olmayacağına dair söz verdim. **Where Are You Now, My Son?** (Şimdi Neredesin Oğlum), 1973 yılında mucize kabilinden, listelere girmeyi başarmıştı. Bence çok güzel bir albümdü ama şansımı zorladığım da bir gerçekti. Amerikan toplumu henüz, «sadece kendinin haklı olduğu» havasına girmemişti yoksa o plağı diri diri gömerlerdi.

1974 yılındaysa, Şili'deki darbeye tepki olarak İspanyolca bir plak yapmıştım. Pinochet rejiminin baskısı altında ezilenlere umut mesajı vermeyi amaçlıyordu **Gracias a la Vida!** (Hayata Teşekkürler!) adını taşıyordu bu albüm. Müzikalitesi yüksek olan plağı hazırlarken, stüdyonun bitişiğindeki restoranda çalışan Mariachi grubunun müziğini fon olarak kullandım. Tanrım işçilerinden oluşturduğumuz bir koro bazı şarkılara eşlik ederken, Şili'li bir arpcının da katılımıyla, en sevdiğim albümlerden birini yaptığımı söyleyebilirim.

BÖLÜM
DÖRT

«ŞİMDİKİ ZAMAN NE KADAR KIRAÇ?»

1
«Gül Döşeğe Uzanmak»

Ben sonradan Fransa'ya âşık oldum, artık orayı ikinci vatanım sayıyorum. Ama başlangıçta lisanıyla, güzelliğiyle, modasıyla, çiçekleriyle, düşünüş yapısıyla, erkekleriyle benim genç kalbimi fetheden ülke İtalya olmuştu. 1967 Mayısında İtalya'ya ilk kez gidişim, bir Fellini filmine, filmin yıldızlarından biri olarak gitmeye benziyordu. Orada yaşadığım gerçek, normal standardlara göre bir hayal sayılırdı. Entelektüeller beni arıyor, yazarlar, film yapımcıları, politikacılar bana yemekler yediriyor, şaraplar içiriyordu. Roma ve Milano'da sol entelektüel çevrelerin sevgilisiydim. Furio Colombo ile tanıştım, ona Marco diye isim taktım... belki de dünyada tanıdığım en zeki insan oydu. Gazeteciydi. İtalya'nın en büyük iki gazetesinden birinde, **La Stampa**'da çalışıyordu. **Kennedy'nin Amerikası** diye bir kitabı vardı. Bir kitap da Amerikan tiyatrosu konusunda yazmıştı. O sıra İtalyan televizyonunda da çalışmaktaydı. Beni ufacık lokantalara götürüyordu. Oralarda onu herkes tanıyordu. Beni de herkes tanıyordu. Marco benimle politikadan, felsefeden, sanattan, dinden konuşuyor, ben karşısında, gözlerimde hayranlıktan yıldızlar uçuşarak, kafasının afallatıcı işleyişini dehşet içinde izliyordum. İnsanlar beni en saygın mağazalara

götürüyor, mağazalar en yeni modellerde bana inanılmaz indirimler yapıyordu. Parklara, bahçelere bakan dünya güzeli süitler ayrılıyordu bana. Artistler, yazarlar, şairler, şarkı yazarları, ressamlar, senatörler. profesörler durmadan buket buket gül yolluyorlardı.

Excelsior Otelindeki görkemli süitimde, yastıklarıma yaslanarak yatağıma oturmuştum. Keten çarşaflarım bembeyaz, yastıklarım, yorganım dağlar gibiydi. Kendime kruvasan, reçel ve sütlü kahve ısmarladım. Kahvaltıdan sonra gitarımı alıp İtalyanca şarkılara çalışacaktım. Öğlen olup da koca bir tabak spagetti ısmarlayana kadar. Bana yöneltilen onca dikkatten önce aklım karışmıştı ama sonra çabucak şımarmıştım. Hatta alışmıştım bile bu görkemli hayata.

Konserler konser değil, birer gösteriydi. Galaydı her biri. Siyasal birer forumdu. Teatro Lirico'da söyledim. Orası Milano'nun çok güzel bir opera binası. Ağzına kadar doluydu. Yalnız ayakta duracak yer kalmıştı. Seyirci coşku içindeydi. İlk yarının ortalarında, balkonda biraz kargaşa oldu. Ben aldırmadan şarkıya devam ettim, gürültülerin kesileceğini umdum. Balkonun en arka sırasında bir siyasal grup Vietkong bayrağı açmıştı. Ben tepki göstermeyince de kızmışlardı. Gürültüyle dikkat çekmek istiyorlar, izleyicilerin bir kısmı onları destekliyor, bir kısmı da susun diye bağırıyordu. Bu olup bitenlere karşı sabırlarını yitirenler ve tüm olaydan tiksinenler de vardı. Sonunda patırtı büyüdü, zamanından önce ara verdim.

Bayrağı görmemiştim tabii. Dosdoğru spot ışıklarına bakıyordum. Ama bayrak açanlar şimdi benden açıklama bekliyorlardı: 1) Neden bayraklarını görmezden gelmiştim? 2) Vietnam savaşı konusunda tutumum neydi? Tekrar sahneye çıktığımda Amerika'nın Vietnam işgaline ilişkin kısa bir konuşma yaptım, Marco tercüme etti. Ama esef verici bir olay daha oldu. Marco beni tutucu izleyicilerin tepkisinden korumak için «Amerikan işgali» sözünü «Amerikan müdahalesi» olarak çevirmişti. Yine bağırtılar koptu, insanlar koltukların üzerine çıktılar, kıvırdık-

ları programları birbirlerine attılar, yumruklarını salladılar, anladığıma göre birbirlerinin soyuna sopuna küfrettiler ve ağırlığı da ana tarafı soyuna verdiler. Sonunda Marco'dan çekilmesini istedim, kollarımı bir yakarı ifadesiyle izleyicilere doğru uzattım, «Pilgrim of Sorrow»u söylemeye başladım. Yürek burkan bir şarkıydı. Granada'da Krala da söylemiştim bunu. Eğer doğru tondan başlayabilirsem bana defalarca yüksek 'la'ya çıkma olanağı tanıyan, en öfkeli kalabalıkları bile kendi tarafıma çekmemi sağlayan bir şarkıydı. Milanolular çatışmaya olan tutkularını, insan sesine olan tutkularına feda ettiler. Belki de Puccini'nin, Verdi'nin doğduğu yerin burası olduğunu hatırladılar. Sonunda benim eğitimsiz, ama etkileyici vokal jimnastiğime teslim oldular, yerlerine oturmaya karar verdiler, konserin geri kalanını uslu uslu dinlediler.

Konseri dört bisle bitirdim, sahneden kollarımda buketlerle ayrıldım, soyunma odamdaki küçük kadife kanepeye kendimi attım. Odam çiçeklerle öyle dolup taşıyordu ki, yeni getirdiklerimi musluğun ve tuvaletin içine koymak zorunda kalmıştık. Herkes sessizce odadan çıktı, ben de uykuya daldım. On dakika sonra geri geldiler. Terbiyeli... fakat telaşlıydılar. Halk hâlâ ayakta alkışlamaktaydı. Bir kere daha sahneye çıkmamı bekliyorlardı. Yalınayak sahneye çıkıp bir kapella söyledim, İtalyanlarla olan aşk serüvenim, onların bu coşkun iltifatlarıyla mühürlendi.

1970'de L'Arena'da, Milano'nun futbol stadında söyledim. Televizyona çıkmış, İtalyanca olarak Martin Luther King'den, Vietnam savaşından, protesto gösterilerinden, şiddete yönelmemekten söz etmiş, «C'era un Ragazzo» adlı bir İtalyanca şarkı söylemiştim. Şarkı iki gençle ilgiliydi. Biri İtalyan, öbürü Amerikalıydı. İkisi de gitar çalıyor, Beatles'ı ve Rolling Stones'u dinliyorlardı. Günlerden bir gün Amerikalı olanına devletten bir mektup geliyor, delikanlı Vietnam'a gönderiliyordu. Ondan sonra artık gitar unutuluyor, genç adam başka bir enstrüman çalmaya başlıyordu. Bir tek notası olan bir enstrüman. Sesi hep

Ta ta rra ta ta, ta ta rra ta ta diye çıkıyordu. Gianni Morandi'nin o sıra çok tutulan bir şarkısıydı. Morandi gençlerin çok sevdiği, gıcırtılı, seksi bir sesi olan, plakları milyonlarca satan bir yetenekti. Televizyonda «C'era un Raggazzo»yu söylemem Marco'nun önerisi üzerine olmuştu. Çok da iyi etki yaptı. Açık sözlü, radikal, Vietnam'a karşı, barışçı Amerikalı şarkıcıyı dinlemek üzere ilk gece o stadyuma on altı bin kişi geldi. Anonsları fonetik alfabesiyle yazılmış minik kâğıtlardan İtalyanca olarak okudum, bir buçuk saatlik gösteride, «Where Have Ali the Flowers Gone?», «The Ghetto,» «Swing Low,» «Sweet Sir Galahad,» «C'era un Ragazzo» ve diğer sevilen İtalyan şarkılarını söyledim. Kalabalık çok heyecanlandı ama çığrından çıkmadı, akşam çok başarılı oldu.

Ertesi gece kalabalık iki katına çıkmıştı. Çocuklar içeriye bedava girebilmek için çitlerden atlıyordu. Her yanda polis vardı. Ben de otuz bin çılgın İtalyanı kesinlikle kontrolum altına almakta kararlıydım. Marco sahne dışında, kendi önüne de bir mikrofon almış, yardıma ihtiyacım olursa diye hazır bekliyordu. Çünkü politik tipler de gruplar halinde gelmişlerdi. Maoist'ler, Stalinist'ler, Trockist'ler ve anarşistler içlerinde en çok bağıranlardı. İkide bir konseri kesip Amerika aleyhine, Nixon aleyhine sloganlar haykırıyor, tempo tutuyorlardı. Öğrencilerle nispeten daha ılımlı siyasal gruplar yeşil çimlere doluşmuş, sahnenin çevresini sarmışken, tutucular, yerel politikacılar, belediye başkanları, yıldızlar, sıradan insanlar çok daha uzaktaki tribünlerde oturmaktaydılar. Sağcı fanatikler küçük gruplar halindeydiler. Arasıra Maoist'lere ve diğerlerine karşı cesaretle, «Viva il Duce» (Yaşasın Musolini) diye bağırıyorlardı. Daha yakında, kalabalık arasında kırmızı bayraklar kalkıyor, ben şarkıların arasında onlarla konuşuyor, yumuşak sözler söylüyor, bildiğim her hileyl kullanıp akşamı sakin olarak sürdürmeye uğraşıyordum.

Birden çimenlerde oturan gençler toplu bir hareketle, aynı anda ayağa kalktılar, bir ağızdan bağırarak top sahasın-

da, benim arkamda kalan bir yeri işaret ettiler. Dönüp baktığımda polisten kaçmakta olan bir genç adam gördüm. Herhalde polis onu çitten atlayarak girdi diye yakalamaya çalışıyordu. Mikrofona, «**No cerobinieri!**» (*) diye bağırdım, sesim sahada çınladı. «**Per piacere** (**) **no carabinieri!**» Zavallı polis tiksinti ve utanç içinde uzaklaştı, kendi arkadaşlarının arasına döndü. Kalabalıktan bir zafer kükremesi yükseldi, bedava giren genç adam alkışlandı, getirilip çimenlere oturtuldu, kucaklandı, öpüldü, genelde bir kahraman gibi karşılandı.

Tribünlerde oturan olgun insanlar, siyasal prensesin ve düzene girmez ordusunun yarattığı bu olayı eğlenerek seyrediyorlardı. Sonradan duyduğuma göre de... beğenmişlerdi. Şiddetten uzak kalmaya ne zaman değinsem, barışçı olmayan solcular kendi sloganlarını haykırıyor, bana katılmadıklarını açıklıyorlardı. Ama ben yaşlı öğretmenler kadar korkusuz ve inatçıydım. Marco'nun yardımı olsun veya olmasın, onlara derdimi anlatmaya çalışıyordum.

Bir rüzgâr çıktı, birden kendimi o sahnede yapayalnız ve savunmasız hissettim. Hava gerçekten hızla kötüleşiyordu. «The Ghetto»yu söyledim ve son kıtasına kadar geldim:

Eğer devrim diye bir şey varsa
Ki çağrıya uyarsak olacaktır,
Biz yeni Jerusalem'i kurunca, kurunca, kurunca,
Artık hiç getto kalmayacak.

«Devrim» sözü ağzımdan çıktığı anda iki şey oldu. Öğrenciler bu kelimeyle alevlenip çığrından çıktı... iri yağmur damlaları da kalabalığı ve üzeri açık sahneyi dövmeye başladı. Otuz bin baş gökyüzüne doğru döndü. Burjuvalar tribünlere, genç ve

---

(*) Carabinieri : Polis

(**) Per piacere : Lütfen

aldırmaz olanlar sahneye doğru seğirttiler. Sahne aşağı yukarı bir metre otuz santim yüksekliğindeydi. Çocuklar sahneye doğru ya yürüyor ya da itiliyorlardı. Dalgalar halinde gelmekteydiler. Derken gökyüzü yarıldı, şimşek, gökgürültüsü ve sağanak boşaldı. Kafamı zorlayıp herkesin birlikte söyleyebileceği bir şarkı aradım. Kabaran isteriyi önlemenin belki tek yolu buydu. Yağmur çılgınca yağmaya başladı. Ben «Kumbaya» şarkısına başladığımda ilk grup çocuk da sahneye tırmanıyordu. Deli bir rüzgâr sehpayı, notaları uçurdu, su dolu bardağım gecenin içinde görünmez oldu. Mikrofona söyleyebildiğim son kelimeler, «Manny! Manny! Manny! Sehpa gidiyor!» oldu, ardından elektrikler kesildi. Bir Tanrı'nın, bir de manyakların eline kalmış olduğumu biliyordum. İtalyanlar birden üzerime çullandı. Habire gülümsüyor, gitarımı havaya kaldırıyor, yağmurdan ıslanmak aşağıda kollar ve bacaklar arasında ezilmesinden iyidir, diye düşünüyordum. Marco'nun sırılsıklam, haykıran kalabalığın arasından kendine yol açmaya çalıştığını gördüm. Gail'in de bir ana çita öfkesiyle kalabalığı dirsekleyip sahneye yaklaştığını gördüm.

Şiddete karşı olan öğrenci grubundan birkaç surat belirdi karşımda. Ülkeye geldiğimde tanışma fırsatını bulduğum gençlerdi bunlar. Sakin sakin, kollarını birbirine geçirip bir zincir oluşturmaya çalıştılar, çevremi sarıp beni sahneden indirmeye uğraştılar. Tabii kulis falan yoktu. Yalnızca futbol alanı vardı. Orası da hızla göl olmaktaydı. Birisi beni koca bir örtüye sarmayı başardı. Başımı eğip baktığımda, örtünün bir anarşist bayrağı olduğunu gördüm. «No, grazie, no!» diye bağırıp kendimi bayraktan kurtarmaya savaştım. Gitarı hâlâ havada tutuyordum. Marco yine gözüme ilişti. Banyoya düşmüş bir mantar gibi, bir belirip bir kayboluyordu. Bana gitarla ilgili bir şeyler haykırıyordu sanıyorum.

Şiddete karşı öğrenci grubundan, sakallı bir deve benzeyen Francesco adlı çocuk beni kucağına aldı, kalabalığı yolunun üzerinden savurarak sahnenin uydurma merdivenlerinden

indi. Göllenmiş olmasına rağmen şaşılacak kadar tenha bir boşluğa vardığında koşmaya başladı. Ayakları suları sıçratıyordu. Haykıran hayranlarımın yanından geçtik, beni sağlam bir kamyona bindirdi. Hemen arkamızdan Gail, «Kapıları kilitle!» diye bağırarak kamyona daldı. Kilitlerken hafif bir şok dalgası hissettim. Ellerimi mini eteğimin saklayamadığı buz kesilmiş kalçalarımın altına kaydırdım, sinirli bir nehir faresi gibi, sessizce oturdum. Cama delice vuruluyordu. Francesco kapıyı açmam için bağırdı. Açtım. Beni kamyondan çekerken, çocuğunu uçurum kenarından çeken annelere benziyordu.

«Elektrik!» diye haykırdı, beni kucağında taşıyarak, bu sefer bekleyen bir arabaya doğru koştu.

Otele döndüğümüzde, sırılsıklam halimizle, lobide yere oturduk. Manny, Marco, Francesco, Gail ve ben. Carmel'deki günlerimden arkadaşım olan Colleen (onu en son ipek sabahlık içinde, hastane kaldırımında durmuş, yeni arabasına bakarken görmüştük), kucağında uyumakta olan Gabe'le çıkageldi. Onun da hikâyesi bizimki kadar inanılmaz bir şeydi. Yağmur başladığında, tribün sıralarının arasındaki koridora girmişti. Birkaç başka kadınla birlikte, orada yağmurdan ve kalabalıktan uzak kalmayı seçmişlerdi. Ama fırtına azıtınca, giderek daha çok sayıda insan oraya sığınmak istemişti. Colleen'in yanındaki kadınlardan biri, gelen kalabalığın kendilerini ezmemesi için kapıyı kapatmaya kalkmıştı. Kalabalık öfkeyle kapıyı yumruklamaya başlayınca, Colleen açmış, onları içeriye davet etmişti. En doğru hareket bu olurdu. Hem belki kapıyı kırar, öfkelerini içerdekilerden çıkarırlardı. On aylık Gabe o anın kahramanıydı. Çünkü İtalyanlar ne kadar ıslanmış ve öfkelenmiş olurlarsa olsunlar, bir bebeği korumaya da tıpkı kendi onurlarını korumaya olduğu kadar önem veriyorlardı. Colleen sonunda kalabalıkta ezilmekten kurtarılıp bir taksiye bindirilmişti.

Lobide öylece yerlere oturmuştuk. Olup bitenleri birbirimize anlatıyor, gözlerimizden yaşlar akana kadar gülüyorduk.

«Niye hâlâ hayattayız, biliyor musunuz?» diye sormak cesaretini gösterdim.

«Niye?» diye sordular hep bir ağızdan.

«Çünkü ben polislere hakaret ettim, onlar da greve gittiler! Kalabalığı kontrol altına almaya kalkışsalardı biz öldürülürdük!»

Marco'nun gözlüğünün ayaklar altında ezilirken çıkardığı çıtırtıyı hatırlıyordum.

«Marco, bana ne haykırıp duruyordun sen habire?»

«Gitarı havada tutma diyordum!»

«Ama niçin, Tanrı aşkına? Ezilecekti gitar!»

«Evet, biliyorum. Ama unutma ki İtalyanlar bir şeyin böyle havada, ulaşılmaz yerde tutulduğunu görürlerse, onu ele geçirmek gerektiğine inanırlar. Savaşın ortasında, alınması gereken bir bayrak gibi. Gitar her sefer bir santim daha yükseldikçe, onu almayı o kadar daha çok istiyorlardı. Onun için, Giovanna.»

Ertesi sabah kahvaltıda şef garson masamıza geldi.

«**Et, il concerto. Coma vai? Successo o fiasco?**» (*)

«**Fiasco!**» diye takıldım ona.

«**Ha!**» diye bir ünlem çıktı ağzından. Sonra arkasında tutmakta olduğu gazeteyi gururla çıkardı. Konseri öven haberler birinci sayfadaydı.

«**Successo, non fiasco!**» diyerek sırıttı bana.

«Evet, biliyorum. **Un gran successo**. Harikaydı,» dedim, sonra adamın elini öptüm.

(*) Ya konser, nasıl gitti? Başarılı mı yoksa fiyasko mu?

2
«Susmak Utanç Verici»

1972 yılında Ginetta Sagan kapımın eşiğinde belirdi. Ufacık tefecik, sevimli bir tombullukta, kısa siyah saçlı, iri kahverengi gözleri ışık saçan, güneş patlamaları kadar canlı bir kadındı. Koltuğunun altında, (daha doğrusu kucağında demem gerekir, çünkü onu ilk gördüğümde bahçenin yanındaki kocaman bir taşın üzerine oturmuştu) koca bir tomar buruşuk belge tutmaktaydı. O buluşmamızdan çok az şey hatırlıyorum. Bir tek Ginetta'nın kopkoyu İtalyan aksanı, Yunanistan, Türkiye, Güney Afrika ve Küba gibi bazı ülkelerde işkence gören tutukluların feci resimleri, o kadar.

Ginetta bana Uluslararası Af Örgütü diye bir şeyden söz etti, siyasal tutukluları, ideolojisine, ırkına, dine bakmaksızın korumaya çalıştıklarını anlattı.

Onu izleyen yıllarda Ginetta'nın inanılmaz geçmişini öğrendim. Buraya pek az ayrıntı alacağım, çünkü kendisi artık hepimizin teşvik ettiği kitabı sonunda yazmaya başladı. İçinde bu küçücük kadının daha on dokuz yaşındayken başından geçen korkunç olayların dehşeti de ayrıntılı olarak bulunacak. Kuzey İtalya'da anti-Nazi, anti-Faşist bir direnişin üyesi olduğu için tutuklanmış, cezaevinde kırk korkunç gün geçirmiş, o sıra-

lar bilgi almak için uygulanan her türlü işkenceden geçmişti. Sağ kalmıştı... ama kıl payı.

Ginetta'nın doğuştan bazı yetenekleri vardı. Zehir gibi bir kafa, hayata ve güzelliğe karşı bir sevgi, yıkılmaz bir ruh ve insanlara duyduğu (Anne Frank'inkine benzer) bir inanç. Ginetta'nın, «Dünyada öyle çok güzel insan var ki,» sözü bana hep, «İnsanların aslında iyi yürekli olduğuna hâlâ inanıyorum,» sözünü hatırlatır. Bana sanki kendisinden söz ediyormuş gibi geliyor.

Bu ısrarcı küçük İtalyanın iki üç ziyareti sonunda öğrendiğime göre, Uluslararası Af Örgütü, vicdanları nedeniyle tutuklanan insanları serbest bıraktırmak için çalışıyordu. Yani etnik kökenleri, dinsel veya siyasal inançları yüzünden tutuklanmış olan ve şiddete asla başvurmamış, şiddeti asla savunmamış olan kimseleri. Kuruluş aynı zamanda, ne suç işlemiş olursa olsun, hiç kimseye işkence yapılmaması için ve ölüm cezasının kaldırılması için de çaba göstermekteydi. Merkezi İngiltere'nin Londra kentindeydi. New York'da büyük bir büroları vardı. Ginetta, ABD'nin batı kıyısında kuruluşun bir şubesini açmak istiyor, kendisine yardım etmemi rica ediyordu.

Bu kuruluşa neden ilgi duyduğumu anlamak için gelecekten geriye dönüp bakmama gerek yok. Ortaya somut sonuçlar çıkaracak bir tür iş yapmaya çok ihtiyacım vardı. Hayatım boyunca uğrunda uğraştığım ve uğraşmaya devam edeceğim şeyler, sonuçlarını benim görebileceğim şeyler değildi. Daha az sayıda ulus-devlet olması, silahlanma yarışının durması gibi şeyler benim ömür sürem içinde gerçekleşemezdi. Enstitü de beni artık heyecanlandırmıyordu. Çok sık seyahat ettiğim için, oradaki iyi insanlar artık orayı kendilerinin sayıyor, beni de arasıra gelip can sıkan bir ev sahibi olarak görüyorlardı. Evlendiğimden beri Ira'yla pek yakın değildik. Ginetta bir enerji topuydu. Yüreği merhamet doluydu. Avrupalı bir entelektüeldi. Bilgisini ve tecrübelerini benimle paylaşmaya hevesliydi. Üç oğlu vardı. Belki bir kızı olsa çok sevinirdi.

Hayatımdan bir yılı aldım, batı kıyısında Uluslararası Af Örgütünü kurmaya çalıştım.

Ah, nasıl da gülerdik birlikte! Ginetta'nın konuk odasını büro haline getirmiştik. Çevremiz belgelerle, broşürlerle, endeksler ve dosyalarla, siyasal tutuklular konusundaki literatürle dolu olarak orada otururduk. Bir keresinde telefona ben cevap verdim. «Uluslararası Af Örgütü,» dedim. Sonra hattı Ginetta aldığında arayan ona, «Sekreterin kim, sesi çok hoş,» demiş.

Batı kıyısı boyunca bir kuzeye, bir güneye koşturuyor, para toplayacak faaliyetler düzenliyor, basınla konuşuyor, evleri ziyaret ediyor, Af Örgütünün nasıl kurulacağı konusunda konferanslar veriyorduk.

Bu kuruluş ayrı grupların oluşturduğu bir şebeke gibi çalışıyor. Grup olabilmek için en az ayda bir kere biraraya gelip toplanmak gerekiyor. Londra'daki ana kuruluşa kayıt yaptırmak da şart. O zaman Londra merkezi size üç tutuklunun adını yolluyor. Biri sol bir ülkede, biri sağ bir ülkede, biri de bir Üçüncü Dünya ülkesinde. Siz bunun üzerine bir mektup yazma kampanyasına başlıyorsunuz. İlgili ülkedeki yetkililerin tutuklunuzu serbest bırakması için, onları etkileyip, sarsabilmek için ne yapmak gerekiyorsa onu yapıyorsunuz. Gruplardan biri, cezaevine her saat başı ödemeli telefon açıp tutukluyla görüşme isteminde bulunmayı keşfetmişti. Bu hile işkenceyi (en azından geçici olarak) kesintiye uğratıyor, çoğu zaman da tutuklunun bırakılması sonucunu veriyordu.

Gruplar ilkbahar çiçekleri gibi çoğalmaya başladı. Ben Ulusal Danışma Konseyi üyesi oldum.

11 Eylül 1973'de CIA destekli bir darbe, Şili'de Salvador Allende'nin canını aldı, onu izleyen baskı da korkunç oldu. Ben kendimi tam gün Af Örgütüne adarken çalışmaları Şili üzerine yoğunlaştırdık. Menfaate konserler verdim, para toplama hızını artırmaya uğraştım. Sürgündeki Şilililer bana İspanyolca albümümü planlamakta yardımcı oldular.

Santiago'ya bir doktor ve bir avukat yollamak için iki bin dolara ihtiyacımız vardı. İşkence ve cinayet dedikoduları duyuyor, baskı rejimi kurbanlarının hapsedildiği stadyumun içinden bilgi almayı umuyorduk. Ginetta hep kullandığı Rolodex'ine dalış yaptı, bir kart dışarı fırladı. Kül Kedisinin karşısına çıkan iyilik perisi nasıl değneğini sallayıp camdan ayakkabıyı ortaya çıkardıysa, tıpkı öyle.

Adam seçkin biriydi. Liberaldi. Milyoner bir İtalyandı. Adresi de bize on dakika uzaklıkta bir yerdeydi. Adresin yazılı olduğu kâğıdı kaptım, arabaya atladığım gibi, yalınayak yola koyuldum. Yarı yolu aldığımda, eh, belki de kasıntı biri değildir, diye geçirdim içimden. Değildi. Nazik, kibar bir adamdı. Bana çay ikram etti, çıplak ayaklarımı görmezlikten geldi. Kırk beş dakika sonra oradan ayrılırken elimde bin dolarlık bir çek vardı.

Para toplama işinde sınırımın ne olduğunu öğrendim. Yoktu sınırım.

Ginetta'nın kocasıyla birlikte, bir başka milyoneri ziyarete gittim. Adam Af Örgütünü dinlemekten çok benimle flört etmeye hevesliydi. Leonard da, ben de, pek bir aşama yapamadığımızı hissettik, adama Ginetta'yla tanışması gerektiğini söyledik. Pekâlâ, dedi sonunda. Bana döndü, «Beni akşam yemeğine davet edin,» dedi.

«Memnuniyetle,» diye karşılık verdim. Derken adam hangi yemekleri en çok sevdiğini anlatmaya başladı. Herhalde o yemekleri elimle pişireceğimi sanıyordu.

«Mikrotom'da dilimlenmiş çiğ salatalık isterim,» dedi.

«Pekâlâ,» diyerek elimi havada sallarken, acaba mikrotom da nedir, diye düşünüyordum.

«Sonra beyin sote isterim.»

«Dert değil.»

«Ispanak püresi isterim.»

«Tabii, elbette.»

«Tatlı olarak da,» deyip öne doğru eğildi, «... tatlı olarak çikolatalı sufle isterim. Ama ondan iki tane pişirmenizi isterim.

Birini fırına ötekinden bir dakika daha geç koyacaksınız. Böylece birincisi sönerse, elimizde yedeğimiz olur.»

«Şunları bir not edeyim,» dedim, kâğıt çıkarıp yazdım. Leonard'a hiç bakmıyordum. Baksam kıkırdamaya başlayacaktık.

«Hepsi bu kadar mı?» diye sordum neşeyle. Bu sefer tercih ettiği şarapların adlarını saymaya başladı.

Açık havaya çıktığımızda Leonard'la ölmek üzereydik.

«Şu adama inanabiliyor musun? Ah, Tanrım! Ginetta'ya anlatmak için ölüyorum! İyi ki Christine var da yemekleri pişiriyor! Adam kendim pişireceğim sandı! İşte o zaman Batı Kıyısı Af Örgütünün sonu gelir! Ha Ha Ha! İnşallah umutlarımızı boşa çıkarmaz bari!»

Koruyucu meleğim saydığım İngiliz kökenli dadı ve aşçı Christine, bu işi başardı. Avrupa'nın türlü aşçılık okullarından diplomaları vardı. Bir an bile bocalamadı. Ne var ki... onur konuğumuza pek bir sevgi duymuyordu. Bunun önemi olmadığını söyledim ona. Sen salatalıkları ince doğra, yeter, dedim. Belki alacağımız çekin boyu, salatalık dilimini havaya kaldırıp içinden arkadaki gazeteyi okuyabilmesine bağlıydı.

Yemek kusursuz gitti. Ama adamın niyeti belki de benim beyin tabağı üzerine öğürmemi seyretmektir diye düşünüp kendim hamburger yedim. Christine de çikolatalı sufle konusunda bayrak açmıştı. Sufle söndü. Herhalde Christine bir hainlik yaptı, diye düşündüm. Ama kız yine de getirip cakayla servis yaptı. Sanki kâsenin kenarlarına yapışması, ortasının çamur gibi olması normalmiş gibi.

Yemekten sonra gitarımı çıkardım, salonda içkilerimizi içerken ona şarkı söyledim. Ginetta'yla Leonard olayı sevgi dolu bakışlarla seyrettiler.

Adam pek cömert bir milyoner değildi. Belki de benim zerafetle verebileceğimden fazlasını bekliyordu. Eğer şu anda bu satırları okuyorsa, onun verdiği paranın yirmi katını şimdi bile bir tek rock konserinden kazanabileceğimi bilmesini istiyorum. Eh, ne yapalım, hesapta her türlüsü var.

Büroda çalışan dördümüz her gece, yanımızda gönüllülerle birlikte, arabaya atlayıp San Fransisco'ya gidiyor, Costa Gavras'ın **State of Siege** filminde seyircilere broşür dağıtıyorduk. Film birçok şeyi ifşa ederken bu arada AID (Yardım) programının yozlaşmış yanına da değiniyordu. Bu program, Orta ve Latin Amerika'da işkence tekniklerinin öğretilmesi için de fon vermişti. Seyircilerden işkence uygulanmasına karşı imza topladık, işkencenin ortaçağdan beri olmadığı kadar çok uygulandığı konusunda halka bilgi verdik. Asıl tehlikenin, bunun bir devlet politikası olarak kullanılması olduğunu, bu konuda ABD hükümetinin de elinin pek temiz olmadığını anlattık.

Melina Mercouri için, Yunanlı siyasal tutuklular yararına bir konser verdim, İşkenceyi Kaldırma konulu ilk kampanya için New York'a ve Paris'e gittim. Kampanyaya dünyanın her tarafından insanlar katıldı. İşin hangi yöne gideceğini kimsenin bildiği yoktu. Bir ara toplantıyı bozmak isteyen, Af Örgütüne kara çalmak isteyen bir grubun elinden mikrofonu aldım ve bir şarkı söyledim. Düzen yerine geldi, kuruluşu bir felâketten kurtardığım için iltifat topladım. Konserlerimde üç tutuklunun adı yazılı kâğıtlar dağıttırıyordum. Ya da bir tane, acil durumdaki tutuklunun adını dağıtıyor, onu serbest bıraktırmak için nereye mektup yazılacağını da belirtiyordum.

Her gazetenin, her televizyon veya radyo programının Uluslararası Af Örgütünü tanıyacağı güne kadar bu kuruluş için çalışmaya karar vermiştim. Londra'dan gelen bilgilere itiraz kalmayıncaya kadar. Yalnızca bir yıl sürdü.

Yine gösterilere, konserlere, protesto mitinglerine katılıyor, Kaybolanların Anaları için, Andrei Sakharov için, Anatoly Şaransky ve diğerleri için mücadele veriyor, ölüm cezasının kaldırılmasına uğraşıyordum. Bugün hâlâ Ulusal Danışma Kurulundayım. Örgütü bebekliğinden alıp, bakıp büyüttüğüm için, kendimi ona çok yakın hissediyorum. U2, Sting, Peter Gabriel ve diğerleriyle kuruluşun yirmi beşinci yıldönümünde «Umut Komplosu» turnesine katıldım. O konserlerden sonra örgütün üye sayısı 25.000'e çıktı.

Yaklaşık on beş yıl sonra, Ginetta'yla hâlâ çok yakınız. Bana hükümet yetkilileriyle, devlet başkanlarıyla, diğer bu tür kimselerle temaslar sırasında diplomasi uygulamayı, kendimi tutmayı o öğretti. Oysa benim içimden bazen o insanlara nanik yapmak gelirdi. «Asla kapıyı kapama, o insana günün birinde ihtiyacın olabilir,» derdi Ginetta. 1983'de, **Newsweek**'in on beşinci yıldönümünde, ben şeref masasında, Mary McCarthy'nin karşısında oturuyordum. Gecenin olayı, Henry Kissinger'in video'ya alınmış bir konuşmasıydı. Kissinger koca ekranda belirdiğinde, çoraplı ayaklarımı topuklu pabuçlarımın içine tıktım, masadan kalktım, konuşma bitene kadar lobide bekledim. Henry devreye girdi mi, benim diplomasim de, kendimi tutmam da sona erer.

3
«Kırık Zincirlerimizin Üzerinde Dans Etmek»

1972 ilkbaharı.

Ira'nın fikriydi.

Amerika'nın kadınlarla çocukları Washington'a gidecek. Kongre binasının çevresinde elele tutuşacaklardı. Bu hareket, Vietnam kadın ve çocuklarıyla sembolik bir dayanışma ifadesi olacaktı. Bundan böyle savaşın devamı için fon aktarılmamasını isteyecektik. O ülkedeki insanları iki ateş arasında bırakacak bombalara, napalmlara, gazlara, işkence ve katliamlara artık harcama yapılmamasını isteyecektik. Şiddetin, en azından bizim taraf olarak, durdurulmasını amaçlıyorduk.

Washington'un ömründe gördüğü en büyük protesto gösterisi olabilirdi bu eylem. Oysa en zor, en moral bozucu, en ezici ve cesaret kırıcı eylemim bu oldu. Ama haklı olduğumdan emin olduğum sürece kararlılığımın ne derece güçlü olduğunu öğrendim. Aynı zamanda, sabote edilmenin nasıl bir şey olduğunu da öğrendim.

Coretta King'den, daha sonra **Kongre Çevresinde Halka** adını vereceğimiz bu eylemi desteklemekte bana yardımcı ol-

masını istedim. Birimiz siyah, birimiz kahverengi, iki kadındık. İkimiz de şiddete karşıydık. New York'da buluştuk. Bu fikir onu mestetti. Tarihsel perspektif içinde tam zamanı olduğunu söyledi.

Kadınların Barış Grevi'nde Cora Weiss'a da organizasyon için yardım etmesi konusunda ricada bulunduk. Yıllar sonra, Hanoi insan hakları eleştirim yüzünden onunla görüşlerimiz ayrılacaktı. Cora tam bir solcuydu ve barışçı da değildi. Ama organizatör olarak, tanıdığım ve tanıyacağım insanlar arasında en başlarda geldiği kesindi. Teklifimizi kabul etti, dört kadın daha buldu. Amy Swerdlow, Edith Villastrigo, Barbara Raskin ve Barbara Bick. Yaman kadınlardı. Müthiş bir grup olduk.

Ülkeyi bölgeler halinde ayırıp paylaştık, görevlerimizi saptadık. Bana düşen, Bir Başka Barış Anası kuruluşuyla temas etmek, gösterimizi bültenlerinde destekleyip desteklemeyeceklerini öğrenmekti. Pek radikal hareketlere girişmeyen bir kuruluş tu. Protesto hareketlerini ve halkın yasaya karşı eyleme geçirilmesini hiç teşvik etmemişlerdi. Bizim amacımız halkın yasaya karşı gelmesi değildi. Ama Washington'da bir terslik olursa... bunu da göze almak şarttı.

Fikrimizi hiç kararsızlık göstermeden kabul ettiler. Ne kaybedebilirlerdi ki? Amerikalı anneler ve çocuklar savaşa hayır diyecekti, o kadar. Barış eylemleri artık yalnızca pis hippilerin ve KGB ajanlarının malı olmaktan çıkmıştı. Pis hippiler de oradaydı tabii. Çoğunun başında FBI parasıyla alınmış perukalar vardı. KGB ajanları da oradaydı. Onlar da CIA ve FBI ajanlarının hangileri olduğunu saptamaya çalışıyorlardı. Ama bu tür hareketler artık dürüst eylemler haline gelmiş, papazlar, ev kadınları, avukatlar, eğitimciler, işadamları, politikacılar, öğrenciler, hatta birkaç da sanatçı katılmaya başlamıştı.

Coretta bu projeye benim vereceğim saygınlığı kattı. Bir Başka Barış Anası, bültenlerini postalamayı geciktirerek, yüz bin nüshanın her birine bizim duyurumuzu da ekledi. Cevaplar bizim bürolara hemen yağmaya başladı. Evet, diyordu anneler.

Bin kere evet. Doğu kıyısındaki büromuza gelen cevaplar da bir o kadar hevesliydi. Çok geçmeden Ira ile birlikte, acaba lojistik sorunlarla karşılaşır mıyız diye kaygılanmaya başladık. Görünüşe göre belki de yüz bin kişi elele tutuşacaktı Kongre'nin çevresinde.

İlk darbe iki hafta sonra, Coretta King'in fikir değiştirmesiyle geldi. Coretta'nın sekreteri, Cora'ya telefon etmişti. Ben şaşırıp kaldım. Cora, Amy ve Coretta ile telefonda bir dörtlü görüşme önerdim. New York, Atlanta, Washington ve Carmel vadisinde bulunuyorduk. Anlaşmazlık her neyse, elbette düzeltebilirdik. Bu telefonlu ortak görüşmede, Coretta'nın neden fikrini değiştirdiği konusunda mantıklı bir açıklama almaya çalıştım, ama o yalnızca kararını değiştirdiğini, zamanın bu gösteriye uygun olmadığına inandığını söyledi. Yüz bin kadın gibi o da katılacaktı gösteriye. Ama benimle birlikte düzenleyici olma sorumluluğundan sıyrılmak istiyordu. Daha iki hafta önce neden zamanın çok uygun olduğu kanısında bulunduğunu anlayabilmek için kafamı çatlattım. Buna neyin yol açtığını anlamaya çalıştım. Bu gösteri kendisine de, imajına da bir zarar veremezdi, o kesindi. Benden düzenleyicilerin bir isim listesini istedi. Onlara mektup yazıp kendi durumunu bildirmek üzere.

Bu olay yelkenlerimin rüzgârını biraz kesmişti. Ira'yı aradım, devam edip etmemek konusunda ona danıştım. Devam etmeye karar verdik. Ayrıca düzenleyiciler listesini Coretta'ya biraz geç yollamayı da kafama koydum.

Ira ile uçağa atlayıp doğuya uçtuk. Merkezimizi bir Georgetown otelinde kurduk. Küçük, tek yıldızlı bir oteldi. Kanala yakın yerde. Oda servisi olmadığı gibi, kullanabileceğimiz bir tek telefonu vardı. Ama o otel bize yeterdi. Hem gerçek, hem de mecaz anlamında. Yaklaşan fırtınaya karşı bizi koruyabilirdi. Washington'un en kötü sağanaklarından biri yavaş yavaş hız kazanıyor, tepemizde bulutlar kararıyor, Capitol binasının bir yerlerinde de gösterimize karşı bir kampanya gelişiyordu.

Bizi hedefleyen dertlerden habersiz ilk büyük toplantımızı

yaptık. Başlangıçta çok heves vericiydi. Salon güçlü kadınlarla dolmuştu. Kimi beyaz, kimi siyahtı. Coşkulu fikirler taşıyor, herkes harekete hazır olduğunu söylüyordu. Derken hiç yoktan, birisi beni siyah kadınlardan birine, yaptığı işi için para vermekle suçladı. Tatsızlık başlamıştı. Bu işe güç manevralarının karışmış olduğunu sezdim. İşi düzeltmeye, herkesin gururunu okşayıp sakinleştirmeye çalıştım. Sorunun nereden kaynaklandığını bulamadım. Kadınlardan bazıları özel bir toplantı istiyorlardı. Gösterimizi yapmak için Washington'un siyah toplumundan izin almamız gerektiğini söylüyorlardı. Sonunda toplantı yapmaya razı olduk.

Bu arada gruplar, kulüpler, kilise üyeleri, okul çocukları ve aileler imza atarak katılmayı sürdürüyorlardı. Yerel iç huzursuzluğu çarçabuk çözümleyeceğimizden emindim.

Coretta'nın sekreteri beni aradı, listeyi postalayıp postalamadığımı sordu...

Ertesi gün Washington'da gökler yarıldı, sağanak boşaldı. Kentin birçok bölgesini sular bastı. Kaldığımız Georgetown otelinin bodrumunu ve otoparkını da su bastı. Sırılsıklam, öfkeli, kaba ve hınçlı bir kadın grubuna oteldeki odamızın kapılarını açtık. Kendilerini Washington siyah toplumunun temsilcileri olarak tanıttılar. Ira ile organizatör kadınlar grubu da oradaydı. Herkes oturdu. Bir an, katı bir sessizlik oldu. Yağmurun sesini dinledik. Başka şartlar altında olsa, bu ses odadaki insanları birleştirici bir etki yapardı. Selam niteliğinde bir şeyler söylemeye çalıştım ama Mary Treadwell adında tank gibi bir kadın hemen sözümü kesti. O sırada Marion Barry ile evliydi. Marion da grubun diğer lideri olarak göze çarpıyordu.

«ÖNCE ben konuşacağım,» dedi Mary Treadwell.

Ve konuştu.

Washington'da işiniz yok, dedi bize. Barışçıların gösterilerinden sonra sokakları temizlemekten bıktı artık Washington siyahları, dedi. Günün konusu Vietnam'daki savaş değil, siyah/beyaz sorunudur, dedi. Önemsiz bir konuda giriştiğimiz yürüyüşü

ve gösteriyi iptal etmemizi istedi. Diğerleri de onu onaylarcasına kafalarını salladılar.

Kafam karışmıştı ama ürkmemiştim. Hatta aslına bakarsanız çok kızmıştım. Siyahlara para vermemle ilgili suçlama çoktan unutulmuştu. Dışardaki rüzgâra göre suçlamalar da değişiyordu. Sanki düşmanlarımız en zayıf noktamızı arıyorlarmış gibi. Ültimatomlarını peşpeşe sıralayışlarını dinledik. Pılı pırtınızı toplayıp Washington'dan gidin, diyorlardı. Burası sizin kentiniz değil, diyorlardı. Bu insanların kim olduğunu merak ettim. Bildiğim bir tek şey vardı. Bu palavralar devam ederse, enerjimizi emip tümüyle tüketecekti. Ama daha aysbergin ancak tepesini görebiliyordum.

Yere bağdaş kurup oturmuştum. O sırada çantam kucağımdan kayıp düştü. İçinden dökülen arasında Kim'in resmi de vardı. Kim on yaşında bir kız çocuğuydu. Vücudu napalm kaplanmış, çıplak olarak Saygon sokaklarında koşuyordu. Yanıbaşımda oturmakta olan, yelekli takım elbise giymiş sıska bir adam resmi eline aldı, homurdandı.

«Hıh! Herhalde bu resim sizi etkiliyor.»

«Evet, etkiliyor,» diye karşılık verdim.

«Sana bir şey söyleyeyim mi, kızım... bu resim hiçbir şey değil. Sırtına napalm bulaşmış... eee, ne olmuş? Benim mahallemde her gün atıyorlar öyle şeyleri. Belki siz bu küçük gerçeğin farkında değilsiniz. Bu resim bana **hiçbir şey** ifade etmiyor, **hiçbir** şey!»

Sonunda konuşma sırası bana gelmişti. Konuşmaya çalıştım. Benden sonra da bizim düzenleyiciler sırayla konuştular. Konuklarımız bizimle alay etti, bağırdı, karşı çıktı. Anlaşıldığına göre biz teslim olana kadar, dediklerini kabul edip Washington' dan ayrılmaya razı olana kadar otel odamızdan çıkmaya niyetleri yoktu.

Biz sarsılmayınca, Washington siyah toplumunun temsilcisi, bizim gösterimizin gününde bir zirve toplantısı planlamakta olduklarını söyledi. Zirve toplantısı, **gerçek** konuları ele ala-

caktı. Eğer biz de gösterimizi yapmakta direnirsek, gelip bize taş ve tuğla atacaklardı. Barbara Raskin öyle bozuldu ki, sandalyesinin üzerine çıkıp avazı çıktığı kadar, «ZİRVE Mİ?» diye haykırdı. «ZİRVE DE NE DEMEK?» Biz güldük ama gülüşlerimiz buz gibi, küstah, nefret dolu bakışlarla karşılandı.

Gecenin üçünde bir derece kadar ödün verdiler. Dediklerimizi düşünüp sabaha bizi arayın, dediler. Sonra da gitmek üzere kalktılar.

Bütün gece hiçbir şey söylememiş olan bir adam yanımdan geçerken bana, «Bir saate kadar geleceğim,» diye fısıldadı. Bu adamın kim olduğunu, ona güvenip güvenemeyeceğimizi düşünmeye başladık. Ira ile ikimiz ışıkları söndürdük. Biz otele geldiğimizden beri karşı kaldırıma dikilip bekleyen iki adam da evlerine gittiler. Bir saat sonra kapı vuruldu.

Belki bu adam böyle sabaha karşı bizi görmeye gelmese, cesaretimizi kaybeder, Mau Mau gösterisinin palavralarını yutar, evlerimize dönerdik. Ama adam yumuşacık bir sesle, «Bir terslik var,» dedi. «Hiçbir Washington'lu zenci 22 Haziran sabahı dokuzda yatağından kalkıp Capitol'e, size tuğla atmaya gitmez. Bunun altında bir şey var. Siz aldırmayın. Gösteriniz haklı bir gösteri. Direnin. Sizi engellemelerine izin vermeyin.» Sonra da çıktı, gitti.

Biz de direndik. Bizi engellemelerine izin vermedik. Ama yavaşlattıkları kesindi.

Önce düzenleme kadromuzdaki her siyahı kaybettik. Aramıza gönüllü olarak katılan çok güzel bir kadın, arabasının dört lastiğini de yarılmış buldu. Yine de gösteri gününde aramızdaydı. Bence kişisel güvenliğini büyük bir tehlikeye atarak gelmişti.

Julius Hobson adlı Washington'lu siyah organizatör, hastanede kanserden ölmek üzereydi. Yanına gittiğimizde, yatağında puro içiyordu. Puronun kokusu çok kötü olduğu için, mide bulantısını daha az kötü gösterdiğini söylüyordu. Olup bitenlere köpürüyordu. Yukardaki birilerinin gösterimizi durdurmak için para dağıttığını iddia ediyordu. Gösterinize katılan tek Washing-

ton'lu siyah ben bile olsam, yine de 22 Haziran günü orada olacağım, dedi. 22 Haziran sabahı hemşireler onu koltuk değnekleriyle koridordan kapıya doğru kaçarken bulmuş, getirip yatağına yatırmışlar.

Coretta'nın sekreteri beni aradı, listeyi lütfen yollamamı istedi...

Hasımlarımız bu sefer savaşa karşı olan gruptaki her belli başlı isimle temas ederek onları 22 Haziran günü siyah/beyaz sorunuyla ilgili «zirve» toplantısına davet etmeye başladı. Bize imza atmış olanlar için bu durum büyük sorun yaratıyordu. Beyaz liberallerin ve tabii ki beyaz radikallerin çoğu bizi terketti. Ya da siyahlara saygılarını ifade açısından, o gün yapılacak en iyi şeyin evlerinden çıkmamak olduğuna karar verdiler. İlk organizatörlerimizden Washington'da oturan bir tanesi, üzerine yüklenen baskıya dayanamayıp çekildi. Yeni katılacakları aramaya vaktimiz kalmamıştı, çünkü ancak eski imza verenleri arayıp, gösteri hâlâ programda demeye zaman bulabilecektik. Ben her fırsatta televizyonda haber olmaya bakıyordum. Bir sabah programında bana yer verileceğini duyunca sevincimden neredeyse ağlayacaktım. Tabii ulusal televizyon, bu Washington patırtısının üstünde ve ötesindeydi. Oradan gösteri yürüyüşümüzü anlatacak, tüm ülkedeki anneleri ve çocukları bize katılmaya davet edebilecektim. Neşem artmaya başladı:

Angela Davis'i aradım, düzenleyici gruba katılmasını teklif ettim. Gerçi Angela'nın adı bazı Amerikalı ev kadınlarını paniğe sürükleyebilirdi ama... ne de olsa Angela siyahtı, kadındı, Vietnam'daki savaşa da karşıydı. Sekreteri, Angela'yla konuşmaya bile gerek görmeden evet dedi. Washington'da olup bitenleri anlattım, Angela'nın üzerine de çekilmesi için baskı gelebileceğini söyledim. Sekreter, Angela'nın bütün bunları bildiğini ve hiç aldırmadığını söyledi. Marion Barry'yi aradım.

Para atılan telefondan konuşuyordum. «Marion?» dedim. «Bilmen gereken bir şey var. Angela David bize katıldı.»

Marion uzun süre sessiz kaldı, sonunda, «Hiç vazgeçmeyeceksin, öyle mi?» dedi. Ben de, «Vazgeçsem bana saygın kalmaz,» dedim. Cevap verip vermediğini hatırlamıyorum.

O gece Ira, annem ve ben, Raskin'lerde yemek yedik. Seymour Hersh de oradaydı. Komik, alaycı, iğneli konuşan, kafası zehir gibi çalışan bir adamdı. Ben Barbara'nın nasıl sandalyeye çıkıp bağırdığının taklidini yaparak biraz deşarj olmaya çalıştım. O sırada telefon çaldı, beni istediler. Kanepeden indim, telefona yürüdüm.

«Evet?»

«Siz Joan musunuz?»

«Evet.»

«Bak, Joan, ben SENİNLE konuşmak istedim! Kendini ne bok sanıyorsun sen? Angela'yı aramaya ne hakkın var! Angela senin malın değil! Eğer kimseye aitse, bize ait, anlıyor musun? Senin Angela'ya el sürmeye hakkın yok!»

«Angela kimsenin malı değil,» dedim cesaretle. «Bizim gösterimizi destekliyor, o kadar.»

«GÖSTERİNİZİN ALLAH BELÂSINI VERSİN, KADIN! ANGELA SİZİN GÖSTERİNİZLE İLGİLİ BİR BOK BİLMİYOR!» Telefonu kulağımdan uzaklaştırdım, sonra ağızlığı elimle kapatarak odadakilere durumu anlattım.

Seymour'un tam zamanında gelen akılcı öğüdü, «Niye kapatmıyorsun?» diye sormak oldu.

Kulaklığı kulağıma alıp biraz daha dinledim, sonra kapattım. Kendimi dinç hissediyordum. Ama az önce saldırıya uğramış gibi de hissediyordum. Korkuyordum da.

Coretta'nın sekreteri yine liste için oradı.

Olaya birkaç gün kala, Cora'ya George Wiley diye bir adamdan ve ortak bir arkadaşlarından telefonlar gelmeye başladı. Bu Wiley, İşsizlik Yardımı Alan Annelerin Hakları Derneğinin başkanıydı. Adam Cora'yı gösterinin iptali konusunda mantık yoluyla ikna etmeye çalışıyordu. Cora razı olmayınca adam yalvarmaya başlamıştı. Cora ilk defa sarsılmış durumda bana geldi,

acaba devam etme kararını doğru mu verdik, diye sordu. Sen de beni terkedersen düşüp ölürüm, dedim. Adamın her araması Cora'yı zor duruma sokuyor, kararsız bırakıyordu. Sonunda o telefonları aramızda bir şaka haline getirdik. Ben sabahleyin büroya geldiğimde Cora beni, «George Wiley demin aradı,» diye karşılıyor, ben «Olamaaaaz!» diye bağırıyordum, sonra hep birlikte gülüyorduk. Ama komik değildi. Hiçbir zaman kararsızlık göstermeyen bir kadın varsa o da Edith Villastrigo'ydu. Bir elli beş boyunca, çivi gibi sağlam bir kadındı. Bize saldıranların, bir grup buralı siyah kadından daha yüksek birileri olması gerektiğini ilk sezen de o oldu.

Sabotaj 22 Haziran gününe kadar, hatta o gün de sürdü. Siyah toplum temsilcileri bizi aramaktan vazgeçti, ülkedeki herkesi arayıp zirve toplantısına davet etmeye başladılar. Ben dolaşıp televizyon ve radyo programları yapıyordum. Washington'da yağmur hâlâ kesilmemişti. Bavulumu hazırlamış, New York uçağına yetişmek üzere yola çıkacağım sırada telefon geldi, sabah programının iptal edildiği bildirildi.

«Gerçekten çok üzgünüz ama yerinize bir başkası geliyor. Zamanlama açısından...»

«Ama bunu yapamazsınız! Bana dediniz ki...»

«Şey, evet, biliyorum, ama olur böyle şeyler. Zaten memnun olmanız gerekir, çünkü programa Ralph Nader çıkıyor ve o da sizinle aynı görüşte olan biri...» Bundan sonrasını anımsamıyorum.

Otelin çatısına çıktım. Yağmur ıra verdikçe güneşlenmek, kentin havalandırma cihazlarının sesini dinlemek üzere annemle oraya birer sandalye atmıştık. Kafam öyle karıştı ki, tepede toplanan bulutlara boş boş bakmaktan başka bir şey yapamıyordum. Ağlamadım bile. Şimdi hayatıma şöyle bir baktığımda, moralimin bu kadar bozulduğu, kendimi bu kadar güçsüz hissettiğim bir başka zaman hatırlayamıyorum.

Ira benim en iyi ilacımdı. Böyle zamanlarda bana, tüm zorluklara rağmen devam etmek gerektiğini neşeyle hatırlatırdı.

İnandığı şeyi yapmalıydı insan. Sabah programının iptalini hafife aldı, güldü, bana son gelişmeleri anlattı. New York'tan bir tren dolusu anne ve çocuk geliyordu. Bir tren de Baltimore'dan beklenmekteydi. Candice Bergen bizimle yürüyüşe katılıyordu. Mimi bize katılmak üzere uçakla gelmişti. LaDonna Harris, yani Senatör Fred Harris'in saygın karısı, Capitol kapısında düzenlenecek ralliye başkanlık edecekti. Tâ Idaho'dan, Iowa'dan, Kentucky'den, Mississippi'den, California'dan bile kadınlar geliyordu. San Fransisco'da, aynı anda bir paralel gösteri yapılacaktı. Palo Alto'da, Minneapolis'de, Boise'da da öyle. Bir de Coretta döneklik etmese, demek neler olacaktı, diye düşünmekten kendimi alamadım. Hele Washington'un siyah kadınları bizimle ilgilenecekleri yerde daha yararlı bir şeyle meşgul olsalardı!

Ayın yirmi birinde Coretta'nın sekreteri aradı. Düzenleyiciler listesini yollamazsam basın toplantısı yapacağı tehdidini savuruyordu Coretta. Özür diledim, bir saate kadar postaya atacağımı söyledim. Artık önemi yoktu. (Coretta'yla sonradan aramızdaki soğukluğu giderdik, ama o sırada gerçekte neler olduğunu hiçbir zaman konuşmadık. Zaman bana Coretta'ya büyük saygı duymayı öğretti.)

Yirmi iki Haziran sabahı, Agnes kasırgası geçtiği yerlerde bir milim kuru alan bırakmamıştı. Acaba gösterimizin adını değiştirip, «Kongre Çevresinde Sörf» yapsak mı diye düşündük. Hepimiz yerlerimize dağıldık, Edith'le Ira'yı telefon başında bıraktık. Arayanlara programın iptal edilmediğini söylesinler diye. Yağmur biraz ara verdi, bir kilisede iki bin beş yüz kadın ve çocuğu toplamamızı sağladı, oradan Capitol'e doğru yürüyüşe geçtik. New York'dan yüzlerce göstericiyi getiren tren Baltimore'a kadar varabilmiş, sonra sel nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştı. Dönüş yolculuğunda kadınlar trende hazırlıklarını yapmış, New York'a vardıklarında bu sefer, «Penn İstasyonu Çevresinde Halka» gösterisini gerçekleştirmişlerdi.

Bize «Kongre Çevresinde Halka» adını bulan, Barbara Ras-

kin'in on yaşındaki oğluydu. Rallide o da konuştu. LaDonna Harris'le ben onu kucağımıza alıp mikrofona yetişmesini sağladık. Mimi ile ben şarkı söyledik, çocuklarla oynadık, Vietnam'lı çocuklar için ses bandında mesajlar kaydettik. Diğer bazıları Kongre üyeleriyle lobi yaptılar. Capitol'u gerçekten elele sardığımızda Cora Weiss mikrofonu aldı, bağırdı. «KONGRE'Yİ SARDIK! AMERİKA'NIN KADIN VE ÇOCUKLARI KONGRE'Yİ SARDI!» Zinciri kapatabilmek için zorlanmaktan, neredeyse kollarımız omuzlarımızdan çıkacaktı. Bütün televizyon şebekeleri izliyordu olayı. **Time, Newsweek** ve **Associated Press** de izliyordu.

Daha sonra, tek sıra olmuş insanların Capitol'u sarması fikrine biz de güldük. Ama o anda hiç de fena bir gösteri değildi.

Bir yıl sonra bir arkadaşım telefon etti, Watergate davası tutanaklarını yeni okuduğunu, Kongre Çevresinde Halka gösterisini Nixon yönetiminin durdurmaya çalıştığını öğrenmiş olduğunu söyledi. Herhalde tutanaklarda pek küçük bir değinme olmalıydı, çünkü sonra ben aradığımda bulamadım. Ama Mimi hâlâ ortalığın o nedenle bulandığına inanıyor.

4
«Oğlum, Şu Anda Neredesin?»

Ben Hanoi'deyken yağmur yağdı. Bombaların açtığı kraterleri kahverengi yüzme havuzlarına çevirdi. Insanlar enkazları aşmak için bisikletlerini ellerinde taşıyorlardı. Gidecekleri hiçbir yer olmamasına rağmen eşyalarını toplayıp hazırlanıyorlardı.

Bombardımanın ilk birkaç gecesinden sonra kentin çoğu boşaltıldı. Yedinci ve sekizinci gecelerde kent tekrar dolmaya başladı. B-52'ler kentin çevresindeki kırsal alanı dövüyordu. Sanırım halk da... evlerimizde ölmek daha iyi, diye karar vermişti. Benim canım hiçbir yerde ölmeyi istemiyordu.

Bu bölüm on üç günlük Hanoi ziyaretimin hikâyesi. Bu on üç günün on biri, Noel bombardımanı günlerine rastlıyordu. Başkan Nixon'un görev dönemi içinde verdiği «en zor karar»ın bu olduğu söylenmekteydi. Sonradan anlaşıldığına göre bu Noel bombardımanı, dünya tarihinin en ağır bombardımanıydı.

1972'nin Aralık ayında ben ABD'nin doğu bölgesinde, yine yollardayken, Cora Weiss'dan bir telgraf geldi. Cora'nın başkanlığındaki Bağlantı Komitesi grubu Kuzey Vietnam'a sıra sıra Amerikalı konuklar yolluyor, ülkemiz onları bombalasa da, köylerini yaksa, çocuklarını napalm'lasa da, Vietnam halkıyla

dostça bir ilişkiyi sürdürmeye çalışıyordu. Watergate'den önce Amerikan halkının büyük çoğunluğu, ABD ordusunun Vietnam'da yaptığı gaddarlıklara sözlü veya yazılı olarak değinenlere hep kuşkuyla ya da sıkıntı ve öfkeyle bakardı.

Ben de, Amerikan Halkıyla Dayanışma Komitesi adlı bir Kuzey Vietnam grubunun konuğu olarak gidecektim. Aylardan beri kuzey kesiminde ciddi bir çatışma yer almıyordu. Dört Amerikalı davet edilmişti. Görevlerimiz arasında, Hanoi'deki Amerikalı savaş esirlerine Noel mektuplarını getirmek de vardı. Gabriel o süre içinde babasıyla kalacaktı. Ben de Noel günü eve dönmüş olacaktım.

Erie-Pennsylvania'daki bir otel odasında tek başıma oturup tırnak etlerimi yiyor, bir yandan da düşünüyordum. Görmekten korktuğum şeyleri görmek, yemekten korktuğum yemekleri yemek, en korkulu hayallerimdeki gibi geceleri sığınaklara inmek, hiç tanımadığım üç kişiyle birlikte yolculuk yapmak için kendimi ve kamyon yükü kadar nevrozumu dünyanın öbür yanına taşımaya hazır mıydım acaba? Korkudan felç olmuş durumdaydım. Kendimden iğreniyordum. Bu arada yolculuk da giderek daha çekici ve kaçınılmaz gözükmeye başlıyordu. O gün o otel odasından dışarda yağan karı seyrederken, üç yaşındaki çocuğum büyükanneciğinin kucağında, biraz ötedeki kafe'de otururken, evime hiç dönememe tehlikesinden sekiz blokluk bir farkla kurtulacağımı tabii hiç bilmiyordum.

New York'daki bir başka otel odasından, birkaç yüz kadar telefon ettim, herkese Hanoi'ye bir ziyaret yapacağımı söyledim.

Yolculuk arkadaşlarım, muhafazakâr bir avukat olan emekli Tuğgeneral Telford Taylor, Michael Allen adlı liberal bir Episkopal papazı ve Bary Romo adlı Maoist bir Vietnam gazisiydi. İlk karşılaşmamız, yola çıkışımızdan iki saat önce, Kennedy havaalanındaki SAS salonunda oldu. Elimizde savaş esirlerine vereceğimiz çuval dolusu postayla, basın toplantısından blöf sayesinde kurtulduk. Yanımızda fotoğraf ve film makineleri, kayıt aygıtları, piller, filmler, pek az da giyecek vardı. Çantaları-

mıza bizden önce bu ziyarete gitmiş kimselerden Dayanışma Komitesi üyelerine yazılmış mesajları sokulmuştu. Yanımızda Vietnam'dan istenen siparişlerin listeleri de vardı. Satranç takımları listelerde başı çekiyordu.

Uçak gece havalandı. Mike Allen'le Telford bir iki kadeh attılar, arkamdaki koltuklarda sesli sesli çene çaldılar. Barry orta yolun öbür tarafındaki koltuğunda uyukluyordu. Papazla general biraz heyecanlı ve kaygılıydı ama önce Vietnam savaşında, ateş altında bulunmuş olan Barry (bence) çok daha derin korkular içindeydi. Açık konuşmak gerekirse, bir süre önce paralı katil olarak gittiği bir yere şimdi dost olarak gidince neler hissedeceğinden korkuyordu. Bana gelince, oldukça iyi hissediyordum kendimi. Uçak sarsılmadan uçuyordu. Birkaç tane de Valium yutmuştum zaten.

Danimarka'daki oteli hayal meyal hatırlıyorum. Lokantasına bir girip bir çıktık. Birbirimize başımızı sallayıp duruyorduk. Uçak yorgunluğu yüzümüzden okunuyordu. Oradan bindiğimiz uçakta, güneş bulutlar arasından yükselirken Telford'a doğru eğildiğimi hatırlıyorum. Telford, «Mandalay'a giderken, uçan balıklar oynaşırken...» diye bir şiire başladı. Sonunu ben getirdim. «Çin güneşi gökgürültüsü gibi doğuyordu körfezin karşısında.» Kendimi tam bir sahtekâr gibi hissettim. Telford benim şiirden anladığımı sanacaktı. Ya da kitap okuyan biri sanacaktı beni. Oysa benim yalnızca belleğim iyiydi. Ne zaman plaja gitsek, arabada annemle babam bu şiiri söylerlerdi.

Bangkok'da Barry'nin midesi bulanmaya başladı. Ben bunu Vietnam'a dönmenin yarattığı iç çatışmaya yorumladım. Ona tetrasiklin yutturdum, onunla konuşmaya çalıştım. Bangkok havaalanında karnıma sancılar girmeye başladı. Thai Havayollarından üniformalı bir kadın bana bir Tampax bulmayı başardı. Doğa ananın bana o ay yaptığı erken ziyarette görüp göreceğim son lüks de o oldu.

Sonunda her nasılsa Laos'un Vientian kentine vardık. Çok sevimli bir **New York Times** muhabiriyle yemek yedik. Gazete-

ye yolladığı yazıların kesilip biçilmeden basılamayışına çok bozuluyordu. Uçak yolculuğunun sarsıntısı akşam yemeğinde beni nihayet çarptı. Özür dileyip odama çıktım, yattım. Ertesi gün Geçici Devrim Hükümetinden Kuzey Vietnam'a giriş vizesi aldık. Vizemiz Noel'den bir hafta önce ülkeye girmemize izin veriyordu.

Son uçağımıza birkaç asık suratlı Rus ve birkaç Japonla birlikte bindik. Uçuş kısa sürdü, uçak çok sıcaktı, Ruslar da yol boyu hep asık suratlı kaldılar.

Kısa piste inişimizi, uçaktan çıkışımızı, insanın hayalinde canlandırabileceği en tatlı kişilerden oluşmuş bir grup tarafından karşılanışımızı hatırlıyorum. Ev sahiplerimiz hep erkekti. Bize çiçekler verdiler, eşyalarımız gümrükten geçerken oturabileceğimiz bir yere götürdüler. Grubun lideri Quat adında, canlı, zeki, esprili bir adamdı. Orada bulunduğumuz süre içinde Quat'ın karısı bir bombardıman sırasında doğum yapacak, komiteden biri karısıyla sekiz çocuğunu kaybedecek, bir başkası karısının yerini bulamayacak, bizim yanımızda olmadığı her dakikayı onu aramakla geçirecek, sağ mı, ölü olduğunu da bilmeyecekti. Ama bize sanki özel olarak atanmış koruyucu meleklerimizmiş gibi bakıyorlar, dünyada başka yapacak hiçbir işleri yokmuş gibi davranıyorlardı.

Telford'la aynı arabaya binip Hoa Binh Oteline giderken, yolda kilometrelerce uzayan trafik sıkışmaları arasında binlerce insan gördüm. Asıl çocuklara bakıyordum tabii. Görünüşe göre, duyduklarım hep doğruydu. Narin ve çekingendiler, ama hep gülmeye hazırdılar. Bizi de çok komik buluyorlardı. Arabamız trafikte beklerken çocuklar çevremize toplanmaya başladı. Bir tanesi bana bir çiçek verdi, ötekiler gülmekten öldüler. Daha sonra ben bir grubun kenarında kalmış çekingen bir kız çocuğuna çiçek vermek istediğimde, diğer çocuklar buna izin vermediler. Sonradan bana tercüme edildiğine göre, o çiçeklerin bana verildiğini, bende kalması gerektiğini söylemişlerdi.

Telford daha çok karşıdan gelen otomobillere ilgi gösteri-

yordu. «Şu Çekoslovak arabası galiba, değil mi?» diye soruyordu şoföre. Olaylara farklı bakışımız beni eğlendirdi. Bir ara ona, «Şu güzel çocuklara bak,» dedim, «Nerede?» diye sordu.

Barry'nin arabadan inip yürüdüğünü gördüm. Tabii, diye düşündüm içimden. Burada oturup durmak budalalıktı. Ben de indim. Bir anda çevremi on, on beş kadar çocuk sardı. Elime sarılıyorlar, besbelli beni bir yere götürmek istiyorlardı. Güldüm, beni sürüklemelerine izin verdim. Toprak yoldan çıkıp daha da bir tozlu patikaya girdiğimizde, olup biteni anlamaya başladım. Duvar duvara dayalı bir kümesle bir müştemilâta gidiyorduk. İki tane oluklu saç duvar vardı. Arkası derme çatma bir çite dayalıydı. İçerisi daha da beter durumdaydı. İki kırık tuvalet. Atılacağı yerde kullanılıyordu bunlar. Başka çarem yoktu. Çocuklara eğilerek selam verdim, onları beş metre ilerde bekler bırakıp içeriye girdim, tüvit eteğimi kaldırıp elimden geldiği kadar gururlu bir tavırla çömeldim. Hem buranın rahatsızlığından, hem de yirmi beş metre ilerde santim santim ilerleyen Rus konvoyunu düşünmekten, pek bir şey yapamadım. Ama çok rahatlamış gibi davrandım, kalkıp eteklerimi düzelttim, çocuklara eğilerek teşekkür ettim.

Kente yaklaştığımızda trafik biraz seyreldi. Sokaklar ağaçlıydı. Kaldırımlarda insanlar vardı. Kadınlar şaşılacak kadar güzeldi. Beyaz bluzlar, siyah pijama pantolonları giymiş, bebeklerini veya bohçalarını kalçalarına dayamış, hasır şapkalarının altından meraklı bakışlarla bize bakıyorlardı. Örgülerinden kurtulan tel tel saçları yüzlerinin çevresinde uçuşuyordu. Kadınlar çabucak, acımasızca ihtiyarlıyordu burada. Yaşlıların yüzlerinde yüzlerce çizgi vardı. Dişleri eksik, bazıları gümüştendi. Genç erkeklerin tenleri, Batılı kadınları imrendirecek renkteydi.

Vietnam erkeklerini pazarlarda dolaşırken, kamera merceklerine bakarken görmüşlüğümüz vardı zaten. Gözleri binlerce gazeteden bize bakmıştı sık sık. Bu yumuşak ama çelikten insanları, vücutları kurşun delikleriyle doluyken de, pirinç tarlalarında ölü yatarken de görmüştük. Saygon sokaklarında

dolaşanlar, kelimenin en kötü anlamıyla Batılılaşmış görünüyorlardı. Burada, Kuzey Vietnam sokaklarındaysa... gözlerinde kuşku yok, espri vardı. Biz yabancıydık. Ama dosttuk herhalde. Yoksa gelmemize izin verilmezdi. Bu nedenle insanlar bizimle gözgöze gelir gelmez hemen gülümsüyorlardı.

Hoa Binh Oteline saat üçle dört arasında vardık. Ev sahiplerimiz banyo yapıp dinlenmemizi, akşam yemeğinde buluşmamızı önerdiler. Benim odam da, diğer konuklarınki gibi, geniş, eski Fransız mimarîsi tarzındaydı. Tavan yüksekliği üç metreden fazla, kapılar ahşaptı. Dar bir sokağa bakan mütevazi bir balkonum vardı. Karşı kaldırıma yoksulların ufacık evleri dizilmişti. Avluları çamurlu, tropik ağaçları arasına gerilmiş iplere asılı çamaşırlarıyla.

Odamda tek kişilik bir yatak vardı. Üzerindeki cibinlik, gündüz olduğu için açılmıştı. Pencerenin yanında, küçük bir masa üzerinde bir kül tablası, bir kutu kibrit, bir beyaz mum, bir şişe de içme suyu duruyordu. Balkona yakın yere, bir başka masanın iki yanına iki koltuk konmuş, ortaya bir termos sıcak su, bir demlik çay, iki de fincan bırakılmıştı.

Banyo koskocaman ve fayans kaplıydı. Aslan ayaklı dev bir küvet duruyordu. Dibi sararmıştı. Musluklardan önce paslı su akıp temiz su ancak sonradan geldiği için. Hanoi daha önce de bombalanmıştı. Şehir suyunu akar durumda korumak zor işti. Tuvaletin zincirli sifonu vardı. Canı isteyince çalışıyordu. Lavabonun üzerindeki rafta bir şişe daha su, bir kalıp sabun, iki de eski, ama temiz havlu durmaktaydı.

Gıcırdayan yatağa uzanıp, hemen hemen otomobilsiz kentin seslerini dinledim. Arasıra ilerdeki bir hoparlörden Vietnam müziği geliyordu. Derin bir uykuya daldım.

Bir saat kadar sonra komiteden bir üyeyle resmi sohbetimi yapmak üzere uyandırıldım. O sırada her konukla ayrı bir sohbet yapılmaktaydı. Ben Quat'la, odamdaki kahve masasının başında konuşuyordum. Bizim için uygulamayı umdukları planı anlattı. Yöredeki ilginç yerlere ziyaretler, savaş anıtlarına ziyaretler ve

(anladığıma göre) bizi Amerikan zulmü konusunda ikna etmeye çalışacak Kuzey Vietnamlılarla sohbetler. Üçüncü gün bizi ciplere bindirip kırsal alana çıkarmayı, Haiphong'a götürmeyi umuyorlardı. Çok güzel yerlerden geçecektik... Haiphong bir zamanlar nefis bir yerdi.

Quat konuşurken ben onun yüzünü seyrediyordum. Yumuşak, anlayışlı bir yüzdü. Sabırlıydı. Biraz barışçılıktan söz ettik. Inançlarım nedeniyle bana saygı duyuyor gibiydi. Ama dünyanın her yerinde rastladığım insanlar gibi, bu inançlara bu ülkede yer olmadığı kanısındaydı. Ulusal Kurtuluş Cephesinin, bir zamanlar şiddet karşıtı taktikleri Fransızlara oldukça başarıyla uyguladıklarını bilip bilmediğini sordum ona. Terbiyeli terbiyeli güldü, şimdi durumun farklı olduğunu söyledi. Buraya kimseyi haklı çıkarmaya gelmediğimi, insanlarla tanışıp dost edinmeye geldiğimi söyledim. Daha sonra sığınakta Quat için ve Chuyen adlı bir başka adam için ağlayacaktım, çünkü onlara bir zarar gelmesi fikrine dayanamadığımı farkedecektim. Chuyen ziyaretim sırasında ağlarken gördüğüm ender insanlardan biri olacaktı. B-52 uçaklarının her düşürülüşünde, eğer haber geldiğinde odada ben de varsam, Quat'la Chuyen kutlamalara katılmayıp kendilerini tutacaklardı. Galiba Chuyen aslında için için bir barışçıydı.

Akşam yemeğinde, sofrada yirmi kişi vardı. Içmeyi reddettiğim sarı votkayı, peşpeşe gelen nefis yemekleri hatırlıyorum. Dayanamadığım tek yemek, önüme bütün halinde konan bir kuştu. Kafası kâsenin yanından aşağıya sarkıyor, gagası açık duruyordu. Onun dışında, nevrozumu kontrol altına almayı başardım, çevremdekilerin gevşeyişini seyretmekten zevk almaya başladım. Quat balıklar gibi içiyor, Telford'la Mike da ona ayak uyduruyordu. Barry'ye henüz meydan okuyan olmamıştı. Ama onun da sırası gelecekti.

Fıkralar anlatılmaya başlayınca neşemiz daha da arttı. Önce bir Vietnam fıkrası, ardından da aradaki kültür uçurumunu kapatabilmek için bir yığın açıklama. Sonra bir Amerikan fıkra-

sı, ardından ona da aynı muamele. Fıkra sonunda anlaşıldığı zaman kahkahalar patladı. Fıkraya gülmekten çok, anlayabilmiş olmalarına gülüyorlardı. Quat elinde iki kadeh votkayla benim yanıma koştu. Bu sefer reddedemezdim... ama bir dikişte de içemezdim. Sonunda Quat beni azat etmek için bir bahane buldu, votkanın ses tellerime zararlı olduğunu, kimsenin beni içmeye zorlamamasını söyledi. Barry'yi tahrik etmeye başladılar. O da tam asker gibi tepki gösterdi. İki, üç, dört taneyi peşpeşe yuvarladı. Sonunda toplam kaç tane içti, bilemeyeceğim ama utangaçlığı yok oldu, yanakları her kadehte biraz daha pembeleşmeye başladı.

Gürültü ve kahkahaların doruğuna vardığımızda Quat kollarını havaya kaldırdı, «Şimdi de müzik!» dedi. İki Vietnamlı şarkıcı ayağa kalktı. Eğitimli, kristal gibi berrak, güçlü sesleri vardı. Erkekler İrlandalı tenorlar gibi, kadınlar bülbüller gibi şarkı söylüyordu. Ben gitarımı aldım, onlara ne dinlemek istediklerini sordum. **Pete Seeger** şarkısını, diğer savaş aleyhtarı şarkıları seviyorlardı. Quat geleneksel müzikten hoşlanmaktaydı. En sevdiği şarkı da, «Hush Little Baby, Don't Say a Word, Daddy's Gonna Buy You Mockingbird»dü.

Bu gümbürtünün arasında Barry'nin çok gergin olduğunu birden farkettim. Sanki içine gömdüğü suçluluk duygusu yavaş yavaş su yüzüne çıkıyor, votkanın yardımıyla dayanılmaz hale geliyordu. Bir şarkıyı savaşta ölen bütün Vietnamlılara ve Amerikalılara ithaf ettim, sonra baştan beri bu savaşa katılmayı reddeden erkeklere ithaf ettim, en son da, hayalleri kırılınca (ya da gözleri açılınca) savaşmayı kesenlere ithaf ettim. Kendilerinin bağışlayamadığı hareketleri bizim bağışlamamız gerektiğini söyledim. Sam Stone adlı Vietnamlı bir savaş gazisinin şarkısıydı. Barry başını eğdi, şarkı boyunca hep ağladı. Herhalde yaşadığı dehşet dolu olaylar yeniden gözünün önünden geçiyordu. Oysa biz evlerimizde oturmuş, o olayların yalnızca parasını vermiştik. Bütün yüreğimle söyledim şarkıyı. Bittiğinde Quat ona bir votka daha ikram etti, Barry burnunu sümkürdü, aynı

anda hem gülüp hem ağladı. Ondan sonra Vietnamlılar çok gc-rip bir şey yaptılar. Onu götürüp masanın en başına oturttular. Sanki bir zarar gelmesine karşı koruyorlarmış gibi. Çevresine doluştular, güldüler, konuştular... birkaç dakika sonra Barry'nin gözleri kurudu. Böylelikle de eski denizci Barry Romo bağışlanmış oldu. Hiç soru sorulmadı ona. Bu insanların balta girmemiş ormanlarında işlenen suçlardan onun payına düşenlerin hepsi bağışlandı.

Biraz daha şakalaşıp şarkı söyledik, sonra da yatma zamanı geldi. Kahvaltı yedideydi. Erken kalkıp bir savaş müzesini ziyarete götürülecektik. Orada kaldığımız süre boyunca Amerikan yemeği mi, Fransız yemeği mi, yoksa Vietnam yemeği mi yemek istediğimizi sordular. Hepimiz Vietnam yemeği dedik. Yatağıma yatınca, ilerdeki hoparlörden gelen o esrarengiz şarkılara rağmen, cibinliğimin altında yorgun bir uykuya hemen daldım.

Ertesi sabah savaş müzesini gördük. Sıkıntılı bir zaman geçirdik. Kafatasında kurşun deliği olan bebeklerin, bağırsakları dışarı sarkmış kadınların resimlerini görmekten nefret ettim. Korku hikâyelerinden hep nefret ederdim. Onları yıllardır görüyor veya duyuyordum. Hepsini bilmek işimdi benim. O koca haritalardan, neyin ne zaman bombalandığının tariflerinden de nefret ettim. Chuyen benim tedirginliğimi hissedebiliyordu. Anlayışlı bir bakışla bana baktı. Omuzlarımı kaldırdım, gülümsedim.

Ayrıntılı açıklamaların çoğu Telford'a yöneltilmekteydi. O oraya avukat olarak geldiği için, olaylara acaba savaş suçu işlenmiş mi diye bir açıdan bakıyordu. Hukuksal açıdan ben hiçbir işe yaramazdım. Hele de savaşın kendisini baştan suç olarak kabul ettiğime göre. Bence bir tek çocuğu öldürmek, bir tek köyü yakmak, bir tek bomba atmak, bizi yozlaşmışlığın öyle derinlerine gömüyordu ki, artık ayrıntıları tartışmaktan bir yarar gelmezdi. Ama Telford çok dikkatli bir adamdı. Görevini sonuna kadar yapıyor, lojistikle ilgili sonu gelmez ayrıntılı sorular

soruyor, tarihleri, başka bilgileri edinmek istiyordu. Sabırlı davranmaya çalıştım, kendi kendime, herhalde bizim ülkemizin halkını inandırma açısından Telford aramızda en büyük ağırlığı taşıyan konuk, diye akıl yürüttüm. Ayrıca onu çok sevmiştim. Resimlere haritalara bakmaktan sıkılmama rağmen, kafasının nasıl çalıştığını görmek de beni hayran ediyordu.

Bize çay ve mandalina ikram edildi, sonunda küçük binadan dışarı çıkabildik. Daha sonra, propaganda seanslarının arasında güzel yürüyüşler yaptık, göl kenarında bir lokantada yemek yerken garson kızlar benim şarkıma karşılık bana bir şarkı söylediler. Chuyen beni müzik okuluna götürdü. Öğrencilerle bir saat kadar karşılıklı şarkılar söyledik. Sonunda Amerika'nın Vietnam'a müdahalesi konusunda siyasal bir tartışmaya başladık. Ben her şeyi banda alıyordum.

Quat hep bizimleydi. Gülümsüyor, gülüyor, durmadan hikâyeler, fıkralar anlatıyor, ama sorularımızı dikkatle dinliyor, bize her şeyi açıklamaya uğraşıyordu. Bu konuşmalardan biri sırasında, Quat masum bir tavırla, sonradan sığınakta beni çok sarsacak bir şeyler söyledi. Otelin lobisinde oturmaktaydık. Yemeklerden önce ve sonra orada toplanıyor, birlikte içki içip konuşuyorduk. Quat'a bu çılgınlık sonunda durursa, boş vakti kalırsa, ne yapacağını sordum.

Yüzü birden aydınlandı, gözlük camlarının içinden, hatta benim içimden, hayalindeki şeye doğru baktı. «Haiphong'un kuzeyindeki adaları hiç görmedim,» dedi. «Bir sandal edinip hepsini birer birer gezmek, hepsinde konaklamak isterdim. Çok güzel oldukları söyleniyor. Vietnam'ın tümü çok güzeldi bir zamanlar. Ama o adalar herhalde daha da özel.» Sanki ömründe Şangri-la'lara hiç zaman ayıramamış gibiydi. Konuşmayı bitirirken gülümsedi, «Evet, onu yapardım,» dedi. Gülümsemesi hüzünlü değildi. Zorlama bir gülümseme de değildi. Gerçekten iyimser ve neşeli bir gülümsemeydi. Demek bu sevimli adamın yapacağı buydu. Sandalla adaları dolaşmak. Pek de fazla şey istiyor sayılmazdı bence. Tamahkâr biri değildi. Hayalinin günün

birinde gerçekleşeceğini umduğumu söyledim ona. «Bilemem,» dedi, güldü.

İkinci gece otelin yemek salonunda Vietnam halkıyla ilgili vatanseverlik filmleri seyrettik. Bir tanesi eğitim gören bir Vietkong'la ilgiliydi. Direklerden aşağı kayıyor, iplerle sallanıyor, hedeflere atış yapıyordu. On dört yaşından biraz fazla gibi görünmesine rağmen, bu askerlerin daha büyük olduğunu biliyordum. Sevimli bir subay, gençlere uçaksavarların nasıl çalıştırıldığını gösteriyordu. İki tane model uçak kullanarak birinin diğerini en iyi nasıl vurabileceğini göstermekteydi. Açıklamalar arasında marşlar çalınıyordu. İzin isteyip odama çıktım.. Az sonra indiğimde komiteden biri, «Yorgun muydunuz?» diye sordu. «Herhalde uyumaya ihtiyacınız vardı.»

«Yorgun değildim,» dedim. «Filmleri sevmedim.»

Yalnızca gülümsedi.

Böylece ilk iki gün hep savaşı düşündüren ve açıklayan yerleri ziyaretle geçti. Günde üç öğün güzel yemek yiyorduk. (Ne zaman yasemin çayı kokusu alsam, Hanoi'yi düşünmeden edemiyorum.) Günlerimiz fazla dolu geçtiğinden, Haiphong gezimizi hevesle bekliyordum. Hanoi sokaklarında tek başıma, grupsuz dolaşmayı, programsız gezinmeyi çok isterdim. Şu ana kadar en hoşlandığım şey, otel odamın balkonunda oturup o acayip müziği dinlemek, Quat ve Chuyen'le propagandasız sohbet etmek olmuştu.

Üçüncü gece banyomu yapıp giyindim, aşağıya, yemeğe indim. O andan sonra olup bitenler kafamda yalnızca şimşekler halinde kalmış. Bize yine filmler gösterildiğini hatırlıyorum. Ama bu seferkiler bana ilginç geldi, çünkü çocuklarla ilgiliydi. Bir de, ABD ordusunun kullandığı çeşit çeşit zehirli kimyasal maddelerin doğmamış bebeklere ne gibi etkiler yaptığı gösteriliyordu. Kafes içinde bir kedinin bir tür zehirli gazdan ölürken geçirdiği evreleri seyrettik. Sonra da bir maymunun aynı gazdan ölümünü seyrettik. Bir Amerikalı askeri, küçük bir kulübeye hortumla alev sıkarken seyrettik. Uçakların kilometrekare-

lerce orman alanına zehirli beyaz bulutlar püskürtüşünü seyrettik. Kimyasal maddeler nedeniyle anormal doğmuş bir bebeğin filmi vardı. Yüzüstü yatıyordu. Görünüşe göre kasları hiç yoktu. Bir hemşireyle bir doktor, bebeğin kolunu kaldırdılar. Bıraktıklarında kol pelte gibi düştü.

Gepgergindim. Biraz daha seyredersem bayılacağımdan korkuyordum. Oradan kaçmak, yerimde büzülmek, kendimi çevremdeki insanlardan uzaklaştırmak, bunları görmemek için çevreme bir paravan örmek gibi tanıdık duyguların orta yerindeyken, birden her şey değişti.

Binanın elektriği kesildi, karanlıkta kaldık. Herkes kazık kesildi. Amerikalılar tedirgindi. Vietnamlılar birbirleriyle alçak sesle, hızlı hızlı konuştular. O sırada, sanki **Oz Sihirbaz**'ındaki Dorothy gibi zamanın içinde geriye yolculuk yaptığımı sandım. Uzaklardan kulağıma alarm düdükleri geliyordu. Ses sıfırdan başlıyor, düzenli şekilde yükselip somut ve sağlam bir tizlik kazanıyor, bir iki saniye böyle sürdükten sonra tekrar aşağıya doğru kayıp ölüyordu. İlkokuldayken yaptığımız sivil savunma uygulamaları geliyordu aklıma. Hareketsiz otururken kalp vuruşlarımın temposu iki kat sıklaştı. Vietnamlılardan talimat bekledim. Alarmın ikinci düdüğünde ev sahiplerimizden bir tanesi bir mum yaktı, Vietnamcayı bir kenara bırakıp bize, «Lütfen beni bağışlayın. Alarm,» dedi.

Ne acı bir şaka! Lütfen **kimi** bağışlayacaktık? Ama o sırada bu gariplik aklıma gelmedi. Ayağa kalkarken dikkatli olmayı, bir şeye çarpmamayı düşünmekteydim. Uygulama yapılıyor, diye düşünüyordum. Sıradan bir uygulama. Hızlı ve dikkatli bir uygulama. Koridorun ucunda yol dönüyordu. İçine bisikletlerin doldurulduğu küçük bir oda vardı. Birbirimize çarpıyor, saçma şakalar yapıyorduk. Neler dediğimizi hatırlamıyorum.

Mumun titrek ışığı biraz yardımcı oluyor, biraz engelliyor, fazla yaklaşıldığı zaman insanı kör ediyor, ama yine de tek ışığımızı oluşturuyordu. Yer karoları düzenli değildi. Hissetmeye çalışarak yürüyorduk. Otelin diğer müşterileri de başka koridor-

lardan, başka katlardan geliyor, arka kapıda sıkışmaya yol açıyorlardı. Mumlar söndürüldü, mehtabın aydınlattığı arka bahçeye sendeleyerek çıktık.

Mike ve Telford oradaydı. Hintliler, Latinler ve kökenini anlayamadığım bazı insanlar görüyordum. Sonradan onların Polonyalı ve Fransız olduğunu öğrendim.

Latinlerden birine, «Ne oluyor?» diye sordum. Adam Kübalıydı.

«Bilen yok,» dedi. «Belki uçaklar geliyor. Seslerini duymuyorum. Bekleyeceğiz. Uzun süredir bombardıman olmadı.»

Bombardıman! Alarmın anlamının bu olması gerektiğinden herhalde baştan beri kuşkulanıyordum. Ama adamın bu kelimeyi söylerken gökyüzüne böyle normal bakışlarla bakması çok farklı bir etki yaptı. Bir sığınağın hemen dışında durmakta olduğumuzun farkına vardım. Hintliler espri yapmaya başladı, herkes güldü. Galiba sinirli olan bir tek bendim. Telford daha önce de savaş bölgelerinde bulunmuştu. Barry görünürlerde yoktu. Mike belki benim kadar sinirli olabilirdi ama birileriyle çene çalıyor, rahatmış gibi görünüyordu. Biraz gevşemeye çalıştım.

Bir Hintli tek parmağını havaya kaldırdı, «Şşşş!» dedi. Uzaktan gelen sesi ben de duydum... uçaklar. Herkes hâlâ ay ışığında duruyordu. Ama artık konuşmuyorduk. Uçakların sesi uzaklaşıp kayboldu, insan sesleri yine duyuldu. Ama çok daha hafif. İçlerini çekti insanlar. Yüreğim hâlâ gümbür gümbür atıyordu. Duyduğum panikle başbaşaydım. Birkaç espri daha yapıldı. Sesler hemen hemen normale dönmüştü.

Derken olanlar oldu.

Uçak sesleri hızla yaklaşıyordu. Giderek yükselmekteydi. Grup tek bir canlı gibi fırladı, sığınağın kapısına, sonra merdivenlerden aşağıya yöneldi. Bir yerlerde kocaman bir patlama duyuldu, sığınağın duvarlarını sarstı, vücudumuza adrenalin pompalanmasına yol açtı. İnsanlar merdivenlerden hızla indiler. Kübalı upuzun bir kerevetin ucuna, benim yanıma oturdu.

Tuvalete gitmek istiyordum. Bir patlama daha oldu.

«Bu yakındı,» dedi Kübalı. Diğer tecrübeli kişilerle birlikte durumun ciddiyetini tartışmaya başladı.

Neler olduğunu anlamıyordum. Kulaklarım çınlıyor, hızla yükselen bir uçaktaymışım gibi, bir tıkanıp bir açılıyordu. Kübalı bana duvara dayanmamamı, uzak durmamı söyledi. Sık sık yutkunun, kulaklarınız açılsın, dedi. İki elimle adamın koluna sarıldım. Bir an tek düşünebildiğim kazık kesilen kaslarım oldu. Bombalar sürekli yağıyordu. Kübalı kulağıma haykırdı. «Geçecek. Seslerine bakmayın, o kadar da yakında değiller. Korkmayın.»

Ama tek korkanın ben olmadığımı görebiliyordum. İriyarı Hintli öne eğilmiş, başı eğik oturuyordu. Çok gururlu bir hali vardı. İnsanlar birbirlerine bakıyor, başlarını iki yana sallıyorlardı. Patlamalar ara verince tavana bakıyorlar, yeniden başlayınca gümbürtüden yerlerimizden sıçrıyorduk. Vücudumun her kası gepgergin ve harekete hazırdı. Kübalının elini öyle sıkı kavramıştım ki, herhalde oraya kan gitmesini engelliyordum. Her yeni sarsıntıyla adamın kucağına doğru eğiliyor, göğsü beni koruyacakmış gibi hissediyordum. Fena halde korkuyordum. «Korkuyorum,» dedim ona.

«Biliyorum,» dedi. «Ziyanı yok. Bir süre sonra alışıyor insan. Birkaç hava saldırısı daha oldu mu, pişkinleşirsiniz.»

Birkaç tane daha mı? Ölürdüm ben o zamana kadar! Yine sarsıldık, yine titredim, gürültüler yine kulaklarımızı sağır etti. Başımı eğdim. Kontrolumu böyle kaybetmekten hoşlanmıyordum. Kafamı dik tutmaya karar verdim.

Bir ara sessizlik oldu. Uçakların sesi hafifledi. Adamın elini sıkmaktan vazgeçtim. Grupta mırıltılar başladı.

«Belki de gidiyorlar.»

«Belki. Ama tur atıyor da olabilirler.»

«Böyle bir şeyin dedikodusunu duymuş muydunuz?»

«Hiç duymadım.»

«Belki de Nixon'dan erken gelen bir Noel armağanı.» Hep birlikte gülüştük.

Sığınakta çevreme bakındım. Buraya beton bir merdivenden inmiştik. Birer birer geçilecek kadar dardı. Uç tarafta da sola dönen, dar bir koridor vardı. Boyu üç metre kadardı. Birkaç adım sonra, sağdaki küçük kapıdan şimdi oturduğumuz sıvalı odaya girmiştik. Oda dört metre boyunda vardı. Öyle dardı ki, iki duvara dayalı uzun kerevetlerden birine oturunca dizleriniz karşıdakinin dizlerine değiyordu. Tavanın orta yerinde zayıf bir ampul yanmaktaydı. Odanın dip tarafında bir kapı, ikinci sığınağa açılıyordu. Orası da otelde çalışan Vietnamlıların sığınağıydı. Onların giriş kapısı ayrıydı. Birkaç baskın sonra Barry ile ben isyan ettik, battaniyelerimizi alıp Vietnamlılarla oturmayı yeğledik.

Aramızdaki beş Hintli, Uluslararası Kontrol Komisyonu adına on altı aydır Hanoi'de bulunmaktaydılar. Kübalılar, Haiphong limanında bombalanan bir gemiden inmek zorunda kalmışlardı. Pathet Lao'dan (Laos Kümünist Kurtuluş Hareketi) üç kişi vardı. Bir tanesinin karısı, kucağında üç günlük bir bebek tutmaktaydı. Fransızların çoğu sığınağa inmediler. Bunlar Ajans France Press'in temsilcileriydi. Otelin üçüncü katında pencereden bakarak ya da sokaklarda dolaşarak bildirecek haber arıyor, neler olup bittiğini öğrenmeye çalışıyorlardı.

Kübalıya kendimi tanıttım. Adı Monti'ydi. Ona titrememi engellemeye çalıştığımı söyledim, kolunu ödünç verdiği için teşekkür ettim. Biz Amerikalılar aramızda bakışıyor, şaşkınlık içinde başlarımızı sallıyorduk. Vientamlılar bitişik odada sabırlı sabırlı oturmaktaydılar. Çocuklar artık oynamaya başlamıştı. Ben de şoktan çıkmaktaydım. Tuvalete gitmeye ne kadar çok ihtiyaç duyduğumu unutmuş gibiydim.

KRAK-BUM! Bu seferki bomba, biz uçakların sesini duyamadan patladı. Derin bir soluk aldım, kusacak gibi oldum. Monti'nin eline tekrar sarıldım, bir soluk daha çektim, bekledim. Bu kez kafamı dik tutmak için bilinçli bir çaba gösteriyordum. Ancak kısmen başarabildim. Monti bu duyduğumuzun «halı bombardımanı» olduğunu söyledi. Gökgürültüsüne benziyordu. Ha-

ni yuvarlana yuvarlana giden gümbürtünün yanısıra, çöl ufuklarında kıvılcımlı çizgilerin uçuştuğunu gördüğünüz türden. Aralıksız çatırtılar sanki otelin binasından geliyordu. Bunun yeden havaya uçaksavar atışı olduğunu anlayamadım. Panik duygum daha da arttı.

Dakikaları aştık. Halı bombardımanı denilen şey amansız bir şey. Uçakların uzaklaşması için dua etmenin, bombalarını başka yerlere atmaları için dua etmek demek olduğunu utanç ve dehşet içinde farkettim. Monti'nin elini yoğuruyor, ter döküyor, deminki kadar titriyordum. Ama kendime biraz daha hakimdim. Gürültünün tonu biraz inince, şaka yapmak geldi içinden.

«Acaba Macy's bu akşam dokuza kadar mı açık?» dedim.

İri kıyım Hintli, «Macy's nedir?» diye sordu.

«Amerika'da bir büyük mağaza,» dedim. «Almam gereken birkaç Noel hediyesi daha var.» Gülmeye başladılar. Bombardıman bizden biraz uzaklaşmıştı.

«Ha, evet, Noel. Sizin ülkenizin kutlama biçimi de eğlenceli.» Bunu söylerken sesleri acı çıkmıyordu.

Monti, «Galiba durdu,» dedi, elini tekrar bıraktım. Vücudumdaki gerginlik azalır gibi oldu. Kaslarımdaki düğümlerin açılması, eski model bağlı pabucu çözmek gibi zaman aldı. Sonra da gücüm tükendi. Korku gitmiş, geriye bir tek hafif kaygı kalmıştı.

Vietnamlılar bitişikteki odalarında, çömelik durumda, biraz kımıldandılar. Alarm yine pesten başladı, sonra tehlikenin geçtiğini belirten tiz notaya yükseldi, o tonda on beş saniye kadar devam etti. Herkes ayağa kalktı. Konuşuyor, şakalaşıyor, düşünüyor, bir yandan da merdivenlerden ay ışığına doğru ilerliyorduk.

Mike'ın peşisıra otele girdim, ışıklar sönmeden önce film seyrettiğimiz odaya yürüdüm, kapı aralığından baktım. Vietnamlılar filme devam etmek üzere hazırlık yapıyorlardı. Hiçbir şey olmamış gibi davranmaktaydılar.

«Tanrım,» diye mırıldandım Mike'a. «Sağolsunlar, istemez. Ben yatmaya gidiyorum.»

Lobiden geçerken sığınaktan çıkanların sarı votka ve bira içmek üzere oraya toplandıklarını gördüm. Dosdoğru odama çıktım. Barry'nin kapısı kapalıydı. Hava saldırısı boyunca hep uyumuştu o.

Gıcırtılı hoparlörden gelen müzik bu sefer bir Rus marşına benziyordu. Güldüm. Tam da Rus sayılmazdı ama etkileşim çok belliydi. Balkondan sarkıp baktığımda, içimde garip bir sakinlik hissediyordum. İnsanlar yine her zamanki gibiydi. Tek fark, uzaktan gelen alarm sesleri... bir de gökyüzünün garip, esrarengiz bir beyazlığa bürünmüş olmasıydı.

Banyo yapıp uzun bir yün sabahlığa sarındığımı hatırlıyorum. Ne saflık! Elbiselerimi gerekirse kolay bulayım diye sermemiştim bile. Odanın karşı köşesindeki bir sandalyenin üzerine yığmıştım hepsini. Bir mum yaktım, cibinliğin altına girdim. Üç dakikada uyumuştum herhalde.

Israrlı bir ses, anlamadığım bir dilde bana bir şeyler haykırıyordu. Otelin her yanından, pencereden bile alarm sesi girmekte, kafamda çınlamakta, her şeyi sarıp sarmalamaktaydı. Koridorda ayak sesleri. Cibinliğin altından çıkıp muma uzandığım sırada kapım vuruldu, Mike Allen içeriye girdi.

«Yardım ister misin? Seni aşağıya götüreyim mi?»

«Evet... peki. Sağol. Üstüme bir şeyler giyeyim de.»

Mike kapının yanında duruyor, eliyle kulpu tutuyordu. «Peki,» dedi. «Ama çabuk ol.»

Elimle yoklayarak giyecek bir şey aradım, elime bir manto geldi. O anda gökyüzü birden aydınlandı, RATTA-TAT-TAT diye gümbürdedi. Ses sanki balkondan geliyordu. Kendimi pencereden geriye attım, mantoyu yakaladım. Mike bana doğru koşup koluma sarıldı.

«Elbiselerin Allah belâsını versin! Yürü haydi!» Yüreğim boğazımda ve ensemde atıyordu. Mumum sönmüştü. Karanlık koridorda koştuk. Gökyüzü çok aydınlıktı. Bir pencerenin önün-

den geçerken farkına vardık. Bir şey oldu, kendimi merdivende yalnız buldum. Sanırım Mike, Telford'la Barry'yi bulmaya gitmişti. Lobinin tabanını siyahlı beyazlı bir dama tahtası gibi gördüm. İnsanlar sağa sola koşturuyordu. Birden içimde bir tiksinti ve öfke belirdi, en alt basamağa oturdum. Bu sefer gitmiyorum, diye düşündüm. Budalalıktı bu. Bir grup Kübalı denizci önümden geçti. «Gelin. Burada kalamazsınız. Tehlikeli olur.»

«Her şey tehlikeli. Beni tiksindiriyor.»

«Lütfen gelin. Bombalar her an başlayabilir. Gelin, ben götüreyim sizi.» Kalkıp onunla yürüdüm.

Uçakların sesini duyduğum anda, deminki gözüpekliğim yok oldu gitti. Koşmaya başladık. Kübalı beni dirseğimden tutuyordu. Uçaklar tepemizdeydi. Biz avluda tavşanlar gibi koşuyorduk. Tam merdivenlere vardığımız sırada gökyüzü yarıldı. Bu sefer sığınak doluydu. Giriş koridoru bile tıklım tıklımdı. Mike'la Telford telaşla içeri daldılar. Sarsıntılar başladı. Gürültü sağır ediciydi. Geceliğimin eteklerinin uçuştuğunu net biçimde hatırlıyorum. Yine kendimi kontrol edemiyor, titriyordum. İkibüklüm olmak, kıvrılıp yatmak istiyordum. Bereket versin yer yoktu. Bu yüzden ayakta kaldım. Geceliğim hâlâ titriyordu. Sonradan bu titremenin, sarsıntı rüzgârından olduğunu öğrendim. Bir ara sessizlik oldu. Mike Allen yanıbaşımdaydı. Dua ediyordu, bundan emindim.

Uçaklar geri döndü. Başım yine eğildi, bu sefer Mike'ın göğsüne yaslandı. O kolunu bana sardı... ama söylenebilecek bir şey yoktu. Ancak bu bombardımanın eskilerinden farklı olduğu söylenebilirdi. Hiç sonu gelmiyordu. Fransızlardan bile bazıları aramıza karışmıştı. Sonunda gümbürtü kesildi, yalnızca kentten uzaklaşan uçakların sesi kaldı. Bu kez espri yapan olmadı. Vietnamlılar 'bitti' alarmıyla birlikte sığınağın kapısında belirdiler, Ciddi suratlarla çıktık. Vietnamlılar Barry Romo'nun nerede olduğunu sordular, Mike onun yatağından çıkmak istemediğimi söyledi. Hepsi gülümsediler.

Mike'a ve koridordakilere iyi geceler dileyip odama gir-

dim, yün külot çorabımı, dik yakalı kazağımı, blucinimi, çizmelerimi, mantomu giydim, kendime biraz çay yaptım, bir mum yaktım, ışıkları söndürdüm, koltuğa oturup biraz düşünmeye çalıştım. Ama müzik beni sanki hipnotize ediyordu. Yatağıma girmeden önce teypimi başucu masama koydum.

Daha yarım saat ancak uyumuşutum sanıyorum. Hoparlörde sesi duydum. Doğrulup bekledim. Ses tekrar duyuldu. Ezgili bir kadın sesi, bir mesaj veriyordu. Cibinliğin altından çıkıp teypimi koltuğumun altına kıstırdım. Alarm başlarken koridorun ışıkları da söndü. Gökyüzü parladı, bir uçağın inanılmaz bir hızla yaklaştığını duydum. Öteki uçaklardan farklı bir sesle geliyordu. Koşmaya başladım. Koşarken bir yandan da teypi çalıştırmaya uğraşıyordum. Koridorda yalnızdım. Ötekiler ya daha kalkmamış ya da çoktan aşağıya inmişlerdi. Bir pencerenin önünden geçerken gök yine aydınlandı, RATTA-TAT-TAT sesi duyuldu, yere tek dizim üzerine çöktüm, teypim düştü. Ne işim var yerlerde, diye düşündüm. Neler olduğunu bildiğim yoktu. Pencereden çömelerek geçtim, acaba beni gören oldu mu, diye merak ettim. Sonra ayağa kalktım ve koşarken ölmek istemediğimi farkettim. Korkarak ölebilirdim... ama koşarak değil. Teypi denedim, çalışıyordu. Alarm sesini almıştı. Koşan ayak seslerini de. RATTA-TAT-TAT sesini, sonra makinenin yere çarpma sesini de. Kahramanlıktan uzak kaçışımın her ayrıntısı kayda geçmişti. İyi. Bunu saklayacak, kukla gibi kaçmanın utanç verici bir şey olduğunu kendime hatırlatmakta kullanacaktım. O günü izleyen on bir günlük bombardımanlarda yalnızca bir tek kere koştum, o da İsveç Büyükelçiliği görevlisinin talimatı üzerine oldu. İki blok ilerdeki sığınağa yetişmemizi istiyordu adam.

İlk gece on saldırı yer aldı. Monti haklıydı. Şafak sökerken ben de pişkinleşmiş, bu işlerin kurdu olmuştum artık. Bombardıman hafifledikçe millete şarkı bile söylüyordum. Gecenin son saldırısından sonra açık havaya çıktığımızda güneş doğmuştu. Avluda bir horoz kabara kabara dolaşıyor, ötüyordu. Kadınlar

yıkadıkları çamaşırları asmakta, çocuklar bahçelerde dolaşmaktaydı.

Haiphong gezisinin iptal edilmediğini öğrenince şaşırdım. Bütün eşyalarımızı aşağıya indirdik, lobide bekledik. Quat'ın adamları her birimize birer miğfer verdiler. Bana verileni ilk fırsatta bir kapının arkasına atıverdim... çünkü asla başıma giyemeyeceğimi biliyordum.

Az sonra yorgun, sıkkın ve özür diler bir havada, Vietnamlı ev sahiplerimiz yanımıza geldiler. Çocuklarının hafta sonunu berbat etmiş ana babalar gibiydiler. Haiphong yollarının, hem yol durumu, hem de mevkileri itibariyle tehlikeli olduğunu, bu nedenle Hanoi'de kalmak zorunda olduğumuzu söylediler. Hem rahatlamış, hem de hayal kırıklığına uğramıştım. Sığınağa daha şimdiden tiryaki oluyordum. Açık bir yolda bombalara hedef olmak fikri bana çekici gelmiyordu. Ama içimdeki serüven duygusu da tam anlamıyla dinmiyor, beni kent dışına, Hanoi dışına doğru çekiyordu.

Kentin kenarlarına doğru bir dolaştık. Telford'la ben aynı arabadaydık. Daha dün gece köy olan bir yerden geçtik. Şimdi yeni açılan koca kraterlerin arasında serpilmiş kulübeler görünüyordu. Kraterler su dolmuştu. İnsanlar o çamurun içinde kendi eşyalarını aramaktaydılar. Vietnamlılar bize hep, az kişinin öldüğü izlenimini vermek istiyorlardı. Ölüm oranını bilmemizi istemiyorlardı.

Telford rehberimize birkaç soru sorarken ben bir bomba kraterinin kenarında sessizce durdum, içine baktım, sonra başımı kaldırıp çevredeki insanlara baktım. Bize aldırmadılar. Arabamıza döndük. Bir zamanlar köy yolu olan yerde, kırık tuğlalar ve çamurlar üzerinde sarsılarak ilerliyorduk ki, bir kız, elinde bisikletini taşıyarak yanımızdan geçti. Pencereden bize doğru baktı, şoföre bir şey söyledi. Tercümesini şoförün ağzından zorla aldım. Kızın lâf arasında «Nixon» dediğini duymuştum.

«Nixon hakkında ne dedi?» diye sordum.

«Nixon barışına bakmaya mı geldiler, diye sordu.»

Otele döndüğümüzde bomba kraterlerinden ancak küçük bir örnek görmüş bulunuyorduk. Öğle yemeği sırasında bir hava saldırısı oldu. Hepimiz küfrettik, tabağımızdan elimize biraz yiyecek aldık, sığınağa doğrulduk. Hava kuvvetleri yaklaşan günler için bir program yerleştirmeye başlıyordu. Bütün gece saldırılar olacak, bir tane öğlende, bir tane de saat üç-dört sularında yapılacaktı. Aralarda elimizden geldiği kadar dinleniyorduk. O komik Viet-Rus marşları artık hoparlörde bütün gün çalınmaktaydı. Öğle saldırısından sonra uyudum.

Bombardımanın ikinci gecesi de birincisi gibiydi, ama o kadar zorlu değildi. Barry'den bana biraz yardımcı olmasını istedim. Ona teşekkür etme fırsatını da hiçbir zaman bulamadım. Fanatik bir Mao'cuydu. Barışçıların savaş taraftarlarınca «güneşli lâflar» diye nitelendirilen zırvalarını dinlemeye tahammülü yoktu. Buna karşılık ben de onun durmadan faşist ırkçı emperyalist domuzlardan söz etmesine dayanamıyordum. Alarm ne zaman başlayıp kentin ışıkları sönse, Barry kapıma geliyor, «Hazır mısın?» diye soruyor, beni elimden tutup sığınağa götürüyordu. Ağır bombardıman sırasında kafamı dik tutmama yardım etmesini istedim ondan. Sıkı bir patlama oldu mu, arkasından Barry'nin «cık-cık-cık» sesi duyuluyor, bana çenemi kaldırmamı hatırlatıyordu. Bir gece şiddet ve şiddet karşıtlığı konusunda başladığımız tartışmayı bitirebilmek için sığınakta kaldık. Birbirimizin dogmalarını saptıramayışımız sinir ediyordu ikimizi de. Bu sözlerin hepsini daha önce de duymuştuk. İkimiz de diğerinin yanıldığına kesinlikle inanıyorduk. Tartışmamız bittiğinde gözyaşlarına pek yaklaşmıştık. Bir daha bu konuya girmemek üzere karar aldık. Barry'ye hiç yardımım oldu mu, bilemiyorum. Ama korkum konusunda bana en çok yardımcı olan oydu. Ben bir daha Gandi'den söz etmedim, o da bana aşk kurşunları konusunu açmadı. Bol bol güldük birlikte. Özellikle sığınakta o kadar uzun saatler geçirdiği için minnet duyuyorum ona. Çünkü sonradan öğrendiğime göre eğer Barry hiçbir şey-

den korkuyorsa, o da bir sığınağa kısılıp havasızlıktan boğularak ölmekti.

Bana gelince, korkumun ve kaygımın düzeyini ölçen cıva sütunu, benim kontrolumun tümüyle dışında inip çıkıyordu. Sonunda bombalar yakınlara düşerken bile gülüp şakalaşabilecek hale geldim. Şarkı da söylüyor, genel havayı hafifletmek için araya uydurma satırlar katıyordum. Bir gece sığınakta beklerken birisi «Kumbaya»yı söylememi istedi. Şarkının ortalarına doğru, uzaklardan uçakların seslerini duyduk. Kente doğru geliyorlardı. Ben çömelmiş, önümdeki teype doğru söylüyordum şarkıyı. Uçakların sesi giderek arttı. O sıra, «Çocukları koru, Tanrım,» satırını söyleyecektim. Birden bombalar sığınağa öyle yakın düştü ki, teypim yerinden yuvarlandı. Ben ayağa kalktım, Barry'ye tutundum, şarkıya devam ettim. Bombaların sonu geldiğinde birisi, bir daha gece sessizken benden şarkı istemeyeceklerini söyledi.

Üçüncü gün, Bach Mai Hastanesi bombalandı. Kaldırıma yatırılmış ölü bir kadın gördüm. Çevresindeki cesetler dikkatle örtülmüştü. Onu örtmemişlerdi. Yaşlıydı. Yanına uzanıp ona sarılmak, yanaklarını öpmek geldi içimden. Etraf kalabalık olmasa, yapardım da. Ama birilerinin alınacağından korkuyordum. Yakınlarda gazeteciler varsa belki resmimi çekerlerdi. Sonra beni fazla tiyatrovârî davranmakla suçlarlardı. Eskiden Kuzey Vietnam'ın en büyük hastanesi olan yerin çevresini dolaştık. Başhekim dolaşıyor, hızlı hızlı talimat veriyor, çeşitli yerlerdeki enkazı işaret ediyordu. İkinci katın üç duvarı kalmış odalarında yatakların bazıları kenardan sarkmakta, çarşafları rüzgârla dalgalanmaktaydı.

Başhekim yıkık bir duvarı işaret ederek, «Burası röntgen odasıydı,» dedi. Kaygan enkazın üzerine tırmanıp aşmaya çalışıyorduk. Telford'un not defteri elindeydi. Yine o korkunç sorularını sorup duruyordu.

Bir kadın, sargılar içindeki bir erkek çocuğunu sırtında taşıyarak hızla yanımızdan geçti. Yüzü ciddi ve kendine hakimdi

ama yanaklarındaki yaşlar kurumamıştı. Telford o sıra bazı kraterlerin hangi tarihlerde açıldığını sormaktaydı. Şurada görülen yeni miydi, yoksa Haziran bombardımanından mı kalmaydı? Vietnamlılar hızlı hızlı konuşarak her şeyi açıklıyorlardı. Quat da oradaydı. Bana oturmamı, ötekilerle birlikte dolaşmamamı söyledi. Barry de benimle kaldı. Köşenin ilerisinden yanık et kokuları geliyordu. Bahçe kapısının yakınında bir küçük vinç, içinde hâlâ insanlar bulunan bir sığınağın ağzındaki tuğla yığınını kaldırmaya uğraşıyordu. Sonradan duyduğuma göre bu çaba başarılı olmamış, içerde on sekiz kişi ölmüştü.

Chuyen'in ağladığını o hastanede gördüm. Grubumuza tercümanlık yaparken birden dönüp uzaklaştı. Birisi ona seslendi, o hiç dönmeyince, gruptaki bir başka Vietnamlı sözü onun bıraktığı yerden devraldı. Chuyen tekrar aramıza döndüğünde gözleri kızarmış ve şişmişti. Bir an kolumu onun beline sardım. O başını iki yana salladı. Bach Mai faciasını gördüğümüzün ertesi gününe kadar, nelere tanık olduğumun bilincine varamadım.

Sığınağa inmiştim. Barry battaniyemi Vietnamlıların tarafına, yere yaydı. O sıra soğuk almış, grip olmaktaydım. Vücudum rahatsız ve tedirgindi. Uyumayı imkânsız buluyordum. Hintlilerden biri de battaniyesini getirdi. Sığınağın konuklar tarafına uzanıp yattı. Barry de uyuyakaldı. Küçük sığınak öyle rutubetli, öyle soğuk, öyle sağlıksız bir yerdi ki! Ev sahiplerimiz şimdi üst kattaydı. Otelin kapısına yakın yerdeki tek yatakta, sırayla yatıp dinleniyorlardı. Ömrümde gördüğüm en sabırlı insanlardı... aynı zamanda da en cesur. Chuyen'ın ağlamış suratı gözümün önünden geçti. Sonra Quat'ın suratı... heyecanlı ve neşeli. «Haiphong'un orada adalar var... küçük bir sandal bulup onları dolaşırdım...» Birden kendimi hıçkıra hıçkıra ağlar buldum. Barry uyanmıştı. Doğrulup oturdu, beni ağlamam için teşvik etti.

«Boşal da çıksın içinden. Çok uzun süredir içine gömüyorsun. Haydi, ağla istediğin gibi.»

Gürültümden Hintli uyandı, bana ağlamamamı öğütledi. Kendi moralini bozuyorsun. dedi. «Hayır, ağlamak iyi değil. Al, şu mandalinayı ye. Bir şey yemen gerek. Kendini daha iyi hissedersin.»

«İstemiyorum lânet olası mandalinayı!» diye homurdandım. Barry gülmeye başladı. O beni ağlamaya teşvik ederken Hintli ona hiç katılmıyordu. Bir kültür farkı herhalde, diye düşündüm, mandalinayı aldım.

«Dur, soyayım sana,» dedi Hintli. Onu elimden tekrar aldı. Bana yardım etmeyi çok istediğini anlıyordum.

«Teşekkür ederim,» diyerek içimi çektim.

Eh, sonunda öğreniyordum. Ruhumda tam neler olduğunu merak ettim. Ömürlerini bombalardan kaçarak geçiren çocukların neler hissettiğini merak ettim. Benim gördüğüm çocuklar çok dengeli gibiydi. Belki de gerçek bir derdi olmak, benim gibi çocukluğu boyunca semptomlar, fobiler geliştirmekten daha iyiydi. İşte kendi kurbanlarımızla olayların kurbanları arasında sık sık düşündüğüm fark buradaydı. İşte ben, işte geçirdiğim onca terapi. Sonra, yaşasak mı, ölsek mi diye karar vermeye çalışıp bir yığın psikiyatri hastanesine girip çıkan arkadaşlarım. Buna karşılık, buradaki çocuklar savaşı tanıyarak büyümüşler. Belki burada hayat bir nebze daha değerli. Asyalılar hakkında hep duyduğumuz, «Orada hayat ucuz» kalıp sözünün tam tersine. Belki burada, savaş alanında, öyle fobilere falan pek vakit yok.

İşte böylece devam etti. On bir gün, on bir gece bombardıman, sonra sabahları neler olduğuna bakmak üzere bir gezi. Fransız gazetecileri de tanıdım. Jean Thoroval ve karısı, Hoa Binh Otelinin en üst katında kalıyorlardı. Korkusuz bir çift gibi gözüküyorlardı. Mike Allen biraz da sığınak dışında zaman geçirmemi öğütledi, ben de Thoroval'lere misafir gitmeye başladım. Fransızlar eğlence seven insanlardı. Oyalıyorlardı. Bana çok cesaret verdiler. Gitarımı alıp çıkıyordum. Çepeçevre oturuyorduk. Mike, Jean ve Marie Thoroval, Telford, Fransız basının-

dan iki kişi daha, bir de Barry. Ben onlara şarkı söylüyordum. Thoroval'ın en sevdiği şarkı, «Ate Amanha»ydı. Bir Brezilya karnaval şarkısı. Ben o şarkıya başlayınca hemen yüzü aydınlanıyor, kalkıp ufak bir dans yapıyordu. Sonra alarmın sesi duyulunca Jean masasına yürüyor, bunun kaçıncı saldırı olduğunu işaretliyordu. Bombardıman başladığı zaman ben gitarı bırakıp bir sigara yakıyordum. Oysa hiç sigara içmem.

Bir gece Thoroval'lerin odasında çene çalıyor, içki içiyor, bekliyorduk. Benim içimde bir korku vardı. O gece birkaç saldırıyı sığınak dışında, ter içinde geçirmiştim. Bu seferki bombardıman başladığında Mike beni pencereye çağırdı.

Mutsuz adımlarla balkona yürüdüm, önceki bombalardan zaten yanmakta olan kente baktım. Uçaklar yaklaşıyordu. Mike orada durmuş, beni neşelendirmeye uğraşıyordu. B-52'lerin boğuk uğultusu giderek yükselmekteydi. Savaşı bize doğru yaklaştırıyorlardı. Heyecanlanıp koluna sarıldım. «Görmek istemiyorum,» dedim, Marie'nin yanına yürüdüm. Marie bir koltuğun koluna ilişmiş, rahat bir tavırla sigara içiyordu. Dışarda parlayıp sönen ışıklar sayesinde görebiliyordum onu. Elini tuttum.

«J'ai peur,» dedim. (*)

«Moi aussi,» (**) dedi, elimi okşadı. «Beklemekten başka yapacak bir şey yok.»

Halı bombardımanının yeni bir dalgası ısrarla sürüp gidiyordu. Marie'nin ağzından bir **«Mon Dieu,»** (***) çıktı, onu bir patlama izledi, pencere kanatları savrulup açıldı, masalardaki eşyalar devrildi. Ben ayağa kalkmıştım.

«Ah. Bon. Descendos a l'abri.» (****) Bunu söyleyen Jean'dı. Kaya gibi sağlam Jean. O bile sığınağa inelim diyordu. Dü-

---

(*) Korkuyorum.

(**) Ben de,

(***) Tanrım.

(****) Eh, sığınağa inelim.

zenli adımlarla yatak odasına yürüdü, oradan elinde bir karton Gauloise'la çıktı. Yavaşça üç kat merdiveni indik. Marie ona çabuk olmasını söylüyor, o aldırmıyordu. Ömründe inmemişti sığınağa. Oraya vardığımızda yine ağız ağza dolu bulduk, tepemizde havai fişek gösterisi hüküm sürerken biz de sığmaya çalıştık.

Hintliler giriş yerinde duruyorlardı. Suratları asıktı. Şaka yapmadılar, benden şarkı söylememi istemediler. Jean habire dışarı, avluya fırlıyor, düşürülen uçak oldu mu diye bakıyordu. Marie de durmadan ona sesleniyor, içeri girmesini istiyordu. Ben yine derin soluklar almaya başlamıştım. On yıl önce birinden duyduğum bir öğüdü hatırlıyordum. Mike'a döndüm.

«Fransızca biliyorsun, değil mi?» diye bağırdım kulağına. **«Oui, un peu.»** (*)

«Öyleyse şu sözden hoşlanacaksın. **Je n'ai pas peur... Je tremble avec courage!** (Korkmuyorum... cesaretle titriyorum!) Mike bayıldı. Sığınağı dolaşıp bunu her dile tercüme etmeye başladı. Bu arada Barry dışarda, sokaklarda koşturuyor, havada patlayan B-52'leri sayıyordu.

İlk vurulan altı pilot konusunda basında büyük yankılar oldu. Amma ufacık bir zafer, diye düşündüm. Pilotların suratları kentin her yanındaki posterlerden bize bakıyordu. Onları görebilmemiz için bir basın toplantısına davet edildik ve götürüldük. Pilotların uluslararası basına gösterileceği binanın çevresinde yoğun güvenlik önlemleri alınmıştı. Yerel görevliler, askerî personel, tonlarca kamera ve ses kayıt makinesi vardı. Bize ayrılan ön sıraya oturmak istemedim. Dördümüz birlikte birkaç sıra geriye oturduk. Barry yanımdaydı. Pek iyi durumda da sayılmazdı. Belki pilotlar ortaya çıkınca... onlara baktığında kendini göreceğinden korkuyordu. ABD ordusundakilerden «domuzlar» diye söz ediyordu. Belki de kendisinin tam bir değişime

(*) Evet, biraz.

uğrayıp uğramadığını bilemiyordu. Telford not almaktaydı. Mike'la ben de olup bitecekleri kaydedebilmek için teyplerimizi hazırlamıştık.

Olup bitenler pek de müthiş şeyler değildi. Esirler basın odasının dışındaki avluya taşıtlarla getirildiler. Birer birer dış balkondan geçirildiler, herkes onların resmini çekti. Sargılar içinde, şoka kapılmış durumdaydılar. Vietnamlıların onları parça parça etmeyişlerine şaşıyordum. Pilotlar gençti. Acıdım onlara. Birer birer mikrofona geldiler, adlarını, rütbelerini, yaka numaralarını söylediler. Basına verecek bir mesajları olsa, verebileceklerdi. İçlerinden biri, «Bu korkunç savaş inşallah yakında sona erer,» dedi. Bir başkası, karısı Sally'ye sevgilerini yolladı, ailesine mutlu Noeller diledi. Tanrım, farkında bile değillerdi! Bu adamlar bir soykırımdan sorumluydular ve akıllarına bile geldiğini sanmıyordum. Bu basın toplantısından nefret etmiştim ama yine de Kuzey Vietnamlıların bunu bir taşkınlığa fırsat vermeden, ağırbaşlı bir tutumla gerçekleştirdikleri kanısındaydım. Savaşın bir an önce bitmesini, Sally'nin ve ailenin babalarına bir an önce kavuşmasını ben de istiyordum. İnşallah döndüğünde güzel bir sivil iş bulurdu. İtfaiyeci veya orman korucusu falan gibi. Askeri üniformasını yakar, aldığı madalyaların hepsini de Beyaz Saray'a geri yollardı.

Savaş esirleri kampına yaptığımız ziyaret, basın toplantısından bile garip oldu. Bir kere olay, her yerde gördüğüm cezaevlerindeki gibi kırtasiyecilikle başladı. Tek farkı, daha önce cezaevi müdürünün odasında bana hiç çay ikram edilmemişti. Güneş batmak üzereydi. Yani akşam hava saldırıları her an başlayabilirdi. Ben gitarımı, Mike İncilini, Telford bloknotunu, Barry da karnının ağrısını yanında getirmişti. Hoş yanımızda ne olduğunun, neler yapmayı veya söylemeyi planladığımızın önemi yoktu. Bu cezaevinde de, gördüğüm bütün diğerlerinde olduğu gibi, başta gelen duygu sıkıntı, yalnızlık, sıla özlemi, aileye, dostlara duyulan özlemdi. Pilotlar bize kaldıkları yerleri gösterirken sıkı gözlem altındaydık. Dün geceki hava akımlarında, uçan şa-

rapneller bu yatakhaneleri epey harap etmişti. Esirler saklanacak sığınakları olmadığından yakınıyorlardı. Telford da yakındı bundan. Adamlar korku içindeydi. Ne olup bittiğini anlayamıyorlardı. Bir tanesi iri bir şarapneli tutup havaya kaldırdı.

«Bu tavandan girdi,» dedi. «Biz yatakların altında saklanıyorduk. Bir bakıma, kendi sığınaklarımızı kendimiz yaptık. Ama pek bir şeye benzeyen sığınaklar değil. Anlamıyorum.»

«Neyi anlamıyorsun?» diye sordum.

«Bunu,» deyip ölümcül çelik parçasını yine gösterdi. «Yani... neler olduğunu anlamıyorum.» Son derece ciddiydi.

Cesaretimi topladım, «Eh, buraya uçaklar her gece yeni bombalarla geliyor,» dedim.

«Onu biliyorum. Ama neler olduğunu anlamıyorum.» Bunu üçüncü kere tekrarlıyordu.

«Aslında çok basit,» diye açıkladım. «O insanlar uçaklardan bombaları atıyor, bombalar yere düşüp patlayarak buradaki insanlara ve mülklere büyük zarar veriyor. Besbelli bombalardan biri veya birkaçı buraya çok yakın düşmüş, bu metal parçası uçup sizin çatıdan girmiş.»

«Ama benim demek istediğim,» diye diretti. «Kissinger barış yakın demişti... dememiş miydi?» Alaycı eğilimim birdenbire eğri bir bardaktan boşalan su gibi yok oldu. İçimden ağlamak geldi.

Cevap bekleyen pilota, «Öyle dedi,» dedim. «Belki gerçeği söylemiyordu. Çok yalan söylenir.»

Mike diz çöktü, dua etmeye başladı. Onlar da onunla diz çöktüler. Ben «Lord's Prayer»a başladım. İşi Noel havasında sürdürmek iyi olur, diye düşünüyordum. Sonra onlara, hangi şarkıyı dinlemek istediklerini sordum. Hepsi aynı şeyi istediler. «The Night They Drove Old Dixie Down.»

Yüksek sesle güldüm, istedikleri şarkıyı söyledim. Sonra hep bir ağızdan «Kumbaya»yı söyledik. Savaş pilotları, yabancı bir diyarda kaybolmuş durumda, Amerikalı bir tuğgeneral, bir papaz, bir Maoist ve bir barışçıyla birlikte, düşmanların göze-

timi altında, elele vermiş, gözlerinde yaşlarla, «Artık bomba olmasın, Tanrı, Kumbaya...» diye şarkı söylüyorlardı. Giderken hepsini birer birer kucakladım. Son olarak içlerinden birinin sesini duydum. «Kurtarın bizi buradan... eğer yapabilirseniz.»

1972 yılında ABD Başkanının ve Dışişleri Bakanının gözünde Noel nasıl bir şeydi, bilmiyorum, ama işin gerçek anlamının bir kısmını hissedemedikleri kesindi. Herhalde Washington'un bir yerlerinde bir saat dilimi haritası da olmalıydı. Dünyanın başka taraflarında Noel gecesi henüz başlamamış olsa bile, Hanoi de şu anda Noel gecesi olduğunu biliyor olmalıydılar.

Mike İngilizce olarak bir dua okudu, durumumuza uygun, yorumlu bir vaaz verdi. Lobide yirmi beş kişi ancak vardı. Ben de gitarımı almış, hazırlanmıştım. Noel ruhu neyi gerektiriyorsa, yapacaktım. Ömrümün en garip Noel gecesi buydu. Önce «The Cherry Tree Carol»u söyledim, sonra Mike Fransızca bir şey okudu, ardından «Lord's Prayer»in kalipso yorumunu söyledim.

Kafam nezleden dopdoluydu ama sesim iyi çıkıyordu. **Göklerdeki Babamız, senin adınla...** Ne acıklı bir Noel'di bu böyle. **Bize günlük ekmeğimizi ver.** Belki de Quat sonunda o çok istediği adalara giderdi. Bu da benim ona duam olacaktı. **Günahlarımızı bağışla.** Tanrı Gabriel'i korusun ve bağışlasın. Ona iyi bir Noel versin. Babasını da korusun. **Bize karşı günah işleyenleri bağışladığımız için.** Acaba ailem son yolladığımız telgrafı almış mıydı? İyiyiz demiş, iyi Noeller dilemiştim onlara. Evimi düşünmesem daha iyi olacaktı. **Şeytanın bizi kışkırtmasına izin verme.** Kentin bir yerinde bir bomba patladı. Ben şarkıya devam ettim. **Bizi bütün kötülüklerden koru.** Işıklar söndü. Şarkıyı kestim. Fransızlar devam etmemi istiyor, Vietnamlılar hepimizi sığınağa götürmeye çalışıyordu. Alarm başladı. Mike küfrediyordu. İnsanlar mumlarını yaktılar, ben şarkı söylemeye çalıştım. Sesim öyle zayıf çıktı ki, başkasının sesi sandım. Bombalar yerimizi anlamasın diye sesimi kısık çıkarmaya çalıştığımı sonradan farkettim. Gitarın telini tıpırdattım, ya otelin par-

ça parça olmasını ya da sesimin geri gelmesini bekledim. Hangisi olsa rahatlatacaktı beni. Şarkının bir kıtasını atladım, ayak sesleri arasında, Fransızların yüreklendirmesi sayesinde, alarmın sesi sönerken «Lord's Prayer»i bitirdim. **Amin, Amin, Amin, Amin!**

Hızla sığınağa yürürken, «İtoğlu itler,» dedim Mike'a. «Dayanamadığım bir tek şey varsa o da gösterimin yarı yerde kesilmesi.» Mike zaten bombardıman başladığından beri dişleri arasından küfürler sıralayıp duruyordu.

O gece daha geç saatte, geceyarısı ayinine gittik. Panik noktasına çok yaklaşmış durumdaydım. Kilise tıklım tıklım doluydu. Dışardaki sokakta askerler ve polisler sıra olmuştu. Saldırı başlarsa insanları sığınaklara götürecek bir acil yardım ekibiydi bunlar herhalde. Ayin bir felâketti. Papaz vaazı Vietnamca verdi, sonra Fransızcaya ve Almancaya tercüme etti. Cümlelerini her tekrarlayışı, eskisinden daha ruhsuz, daha soğuk oluyordu. Ben Barry'ye ancak o sıra biraz yardımcı olabildim. Sanırım kısık sesle habire kaba saba sözler söyleyip espriler yapmasam, mihraba koşacak, papazı boğuverecekti. Para sepeti önümüzden geçerken Quat'ın para atmadığını görünce Barry çok sevindi. Mike kendini yine Tanrı'nın evinde bulduğuna öyle memnundu ki, kendini kurup dinsel bir komaya sokmuş gibiydi. Galiba sıraya girip kutsal ekmekten bile yedi. Telford pek ciddiydi. Babamı hatırlatıyordu bana. Bir Quaker toplantısında. Etraftaki haber kameraları ve parlak ışıklar beni topluluktа bir densizlik yapmaktan alıkoydu. Koro bildiğimiz Noel şarkılarını Fransızca söyledi, ben teypime aldım. Ayin bittiğinde kendimi hiç de eskisinden daha kutsal hissetmiyordum. Tek istediğim evime, yatağıma dönmek, alarm sesi duymamak, uçak uğultusundan, bomba sesinden hiç değilse bir gün uzak kalmaktı.

Duam kabul oldu, on altı saat kesintisiz uyudum. Sanırım hepimiz uyuduk. Ev sahiplerimiz bile mola verdi. Yirmi dört sa-

atlik bir ateş-kes, insanı şaşılacak kadar rahatlatıyor.

Bu noktada söylemem gereken bir şey var. Bu ateş-kes sırasında, benim içimde büyük bir psikolojik, hatta belki fiziksel değişim yer aldı. Yorgunluk, uyku ve sükûnet, yirmi dört saatin sonunda hemen hemen can sıkıcı bir hale geldi. Çok övülen bir tiyatroyu görmeye gidip hayal kırıklığına uğramaya, çok hazırlandığınız bir konser turnesinin bekleneni verememesine benzer bir duygu. Bu garipti işte. Günlerce korkular içinde yaşamıştım. Ama içimde bir şey öyle bıçak sırtında yaşamayı özlüyor gibiydi. Bunu söylemekten utanmam gerekirdi aslında. Ama başkalarının İkinci Dünya Savaşında benzer tecrübeler geçirdiğini de duymuşluğum var. O saldırılar sırasında, en azından hayatta olduğumu anlıyordum, çünkü hayatıma daha önce hiç vermediğim kadar değer veriyordum. O heyecanı özlediğimi itiraf etmekten niçin utanayım? Nedeni var tabii... onun geri gelmesini istemek delilikti. Yüzlerce insanın ölmesini istemek demekti ve bunlar arasında herhalde ben de vardım. Nitekim bombardıman tekrar başladığı anda, Hanoi'den çıkmak, uzaklaşmak istedim. Düşüncelerim evime, Gabe'e doğru daha sık kayar oldu. Ve bir kere daha... korkmaya başladım.

Özellikle kötü bir gecenin sabahında, halı bombardımanının mahvettiği, Kan Thiem adlı iş semtine götürüldük. Bu bizi o zamana kadar gördüklerimizin hepsinden çok sarstı. Ev sahiplerimiz bile şoka kapılmış görünüyorlardı. Belki de saldırı sabaha karşı olduğu, ortalığı temizlemeye henüz zaman bulamadıkları için. İnsanlar sağa sola koşturuyor, kenarda dikilip harap olan alana bakıyor, hızlı hızlı konuşuyor, başlarını iki yana sallayıp duruyorlardı. Yolun birkaç metre yanında, çamur, tuğla ve sıva yığınları arasından yürüyerek, gözüken küçük odaların içlerine baktık. Yakın zamana kadar bir sokaktı burası. Bir kadın sessizce, eğile kalka, hayatından parçalar topluyordu. Bir adam kendi kendine ağlıyor, sağ kalmış bir aile uyurgezer gibi etrafta dolaşıyordu. Çoğu kişinin kafasına beyaz bant sarılıydı. Yakınlarından birinin ölümünden ötürü matemdeler demekti.

Daha dün gece bina olan enkaz sıralarından geçip açık alana çıktık. Yüzlerce insan ellerinde bisikletlerini taşıyarak yanımızdan geçiyordu. Kimi enkaza bakıyor, kimi yalnızca yürümeyi sürdürüyordu. Başımı kaldırıp baktım, bana doğru tökezleyerek gelenler arasında çok ihtiyar bir adam gördüm. Uzun, beyaz bir sakalı vardı. Yüzü yere eğik, elleri sarkıktı. Kapaklanırsa tutunup kendini koruyabilmek için. Bir daha tökezlediğinde otomatik bir hareketle uzandım, elini tutmak istedim. Yardım etmeme izin verdi, sonra başını kaldırıp baktı. Bir an gözlerimin derinliklerini okumaya çalıştı, sonra neşeyle gülümsedi, başını salladı. **«Dankeschön! Dankeschön!»** dedi, elimi iki eli arasında sıktı. O eğilip beni selamlarken ben de eğilip onu selamladım. Uzaklaştı.

Küçük bir enkaz yığını üzerinde oturan bir kadın gördüm. Yumruklarını dizlerine vura vura, iç burkan bir umutsuzluk için de ağlıyordu. Bir inliyor, bir homurdanıyor, sonra hıçkırmaya başlıyordu. Kocası elini yavaşça çekiştirmekte, utanmış görünmekteydi. Kadın ayağa kalkmaya çalışıyor, sonra yine gücünü, gururunu, mantığını yok eden ıstırabına yuvarlanıyordu. Ağla, diye seslenmek istedim ona. Ağla, Tanrı aşkına. Pınarlarda bir şey kalmayana kadar ağla. Kum saati yeniden ters yüz edilene kadar ağla. Mantığım bana ondan uzak durmamı söylüyordu ama yapamıyordum. Yanına çömeldim, kolumu ona sardım. İnsanlardan bazıları baktılar. Çevrelerinde yer alan diğer sahnelere baktıkları gibi baktılar. Kadın bir an tiz bir ağlama sesi çıkardı, tüm ağırlığıyla bana yaslandı. Sonra başını kaldırıp baktı. Benim hem yabancı, hem de ecnebi olduğumu anladı, tedirginleşti. Ama hıçkırıkları değişmedi. Hemen ayağa kalktım, Barry'nin yanına dönüp elini tuttum.

Pahalı bir filme set olarak hazırlanmışa benzeyen, ayın yüzeyi gibi bir yere geldik. Erkekler kraterlerin kenarlarında durmuş, çamur ve enkaz arasındaki ölüleri bağıra bağıra sayıyorlardı. Bugün bizim de bilmemizi istiyorlardı. Sayı yüzlere tırmanmaktaydı. Beyaz kafa bantları, aylıların kostümü gibiydi. Kü-

çük çocukların bazıları deli gibi gülerek bir kraterden çıkıp öbürüne iniyordu. Kalabalığın çoğu yavaşlatılmış filmlerdeki gibi yürümekteydi. Barry beni bir kraterin kenarından yürüttü. Eskiden insanların evleri olan bir yerin yukarısında yürüyorduk. Şurada bir ayakkabı, burada yarı yanmış bir çocuk kazağı, toprağa yarı gömülü bir kırık tabak, açık duran bir kitap... ıslak sayfaları birbirine yapışmış. Gazeteciler de kameralarıyla oradaydılar. Barry ile ikimiz, Jean Thoroval'le tercümanının tam arkasından yürüyorduk. On metre çapındaki çukurun karşı tarafında, bir kadının yere eğilip garip bir şarkı söylemeye başladığını gördüm, üç dört metrelik bir toprak parçası üzerinde gidip gidip geliyordu. Başlangıçta, kendisi ve ailesi sağ kaldı diye bir sevinç şarkısı söylüyor sandım. Ama yaklaştıkça şarkısı kulağıma bir garip gelmeye başladı. Kadın yalnızdı. Thoroval tercümanına kadının ne söylediğini sordu. Tercüman dikkatle dinledi, birkaç saniye sonra cevap verdi. «Oğlum oğlum, şimdi neredesin, oğlum, diyor.»

Ah, ulu Tanrım, elemin bu kadarı gerçek olamaz. Yere çöktüm, yüzümü ellerime gömdüm, hıçkırmaya başladım. Bu kadının oğlu, ayaklarının altında bir yerde yatıyordu. Çamurların arasında. Kadın da, yaralı bir kedi gibi, ancak onu son gördüğü yerde dolaşabiliyor, uzaklaşamıyor, yararsız şarkısını söyleyip duruyordu. **Şimdi neredesin, oğlum?**

Barry beni ayağa kaldırdı, «Gidelim,» dedi. Pek iyi yürüyemiyordum. O bana destek oldu. Çamurdan da, kraterlerden de, ölümden de bıkmıştım. Kendi adıma değil... bunca yıldır burada yaşayan insanlar adına. Fransızların grubundan bir gencin yanından geçtik. Öfkeden köpürüyordu. **«Ah, bon.** Şimdi ne diyeceksiniz, ha? Hâlâ barışçı gibi mi düşünüyorsunuz? Bütün bunlardan sonra, hâlâ silahlarınızı bırakın mı diyeceksiniz?» Elimi havada çevirerek ona ay manzarasını gösterdim. «Bu **benim** görüşümü mü değiştirecek?» diye sordum boğuk bir öfkeyle. «Budalanın birisiniz siz.» Ama adam Barry'ye işaret ediyordu. Benim görmemem gerekmekteydi ama gösterdiği şey bi-

raz ilerimizde, enkazın arasında bir çocuk eliydi. Oyuncak bebek eli gibi bilekten kopmuştu. Bebeğin geri kalanı görünürlerde yoktu. Barry beni arabaya geri götürdü.

Kan Theim ziyaretimizden sonra hepimize genel bir yas havası sindi. Thoroval hastalandı. Karısı onun yemek yiyemediğini söyledi. Jean buna hazımsızlık diyordu ama daha çok akut tiksintiyi andırıyordu. Iki yıldır Hanoi'deydi. Vietnamlı çocuklar sıska ve solgundu hep. Ben de Vietnamlılar gibi giyinmeye başlamıştım. Siyah pijama pantolonu, sandalet, gömleğim, mantom. Evimi düşünmeye korkuyordum. Telford hava akınları sırasında, mum ışığında kitap okuyordu. Fransızların hepsi yorgun görünmekteydi. Pathet Lao'lu çift, ufacık bebekleriyle artık merdivenlerden inip çıkamıyorlardı. Annenin her yanı tutuktu. Dün gece erkek kardeşini kaybetmiş bir kadından beş satranç takımıyla birkaç mücevher satın aldım. Bir an ona sarılmama izin verdi. Vietnamlı ev sahiplerimiz çıkıp Gabriel için bir tulum aldılar. Yakında çocuğumu göreceğim konusunda bana güvence verircesine. Daha şimdiden havaalanına iki kere gitmiş, boş dönmüştük. Uçak kalkmıyordu. Baştan beri kafalarımızda şekillendiği halde seslendirilmeyen korkunç kâbus nihayet sözcüklere dönüştü.

Galiba ilk olarak Thoroval'lerin süitinde, bira ve sigara içerken, bozuk bir İngilizceyle seslendirildi. Çok mantıklıydı. Amerika'nın stratejisi belli oluyordu artık. Kuzey Vietnamlıları tekrar pazarlık masasına getirmek için bombalıyorlardı. Ama strateji başarılı olmuyordu. Yeni Rus roketlerinin B-52'leri havada karga gibi vurması sözkonusuydu. Nixon artık Amerikan halkından öylesine kopmuştu ki, onların desteğini ve güvenini kaybetmekte olduğunu hissetmesine imkân yoktu. Artık herkesin mantık sınırını aştığını, arkasında yalnız aşırı sağcılarla budalalar kaldığını anlayamıyordu. Noel günü Beyaz Saray'a bütün dalları kırılmış, bütün süsleri parçalanmış bir Noel ağacı gönderilmişti. Bunun taşıdığı anlam belliydi.

Hanoi'yi bir tek nükleer bombayla dünya haritasından sil-

mek mümkünken, yönetim neden B-52'leri ve Fhantom'ları dizi dizi kaybettiren bir stratejiye bağlı kalıyordu? Herhalde Çin ve Rusya, Vietnam gibi ufacık ve önemsiz bir yer için misillemeye kalkışacak değillerdi. Hayır, sevgili Barry, Çin böyle bir şey yapmazdı. Hani «konmuş ördek» diye bir deyim vardır. Biz de öyleyiz çünkü.

Quat keyfimizi ve umutlarımızı canlandırma çabalarına başladı. Bize bir dizi veda yemeği düzenledi. Sanki Hanoi'den sağ salim çıkabileceğimiz kesinmiş gibi. Onurumuza verilen bu partilerden ikisini kesinlikle anımsıyorum. İçki içtik, güldük, müzik çaldık, ziyaretimiz sırasında tanıştığımız bir sürü insana veda ettik. Partilerden birinde bir kadın bize Vietnamca şarkı söyledi, sonra ağlar gibi bir sesle oğlunun cephede olduğunu anlattı. En sevdiği şarkıyı bize İngilizce olarak söyleyecekti. Oğlunun onuruna. Ellerini birbirine kenetledi, yanıbaşımda öne arkaya sallanarak, gözyaşlarını tutmaya çalışarak, eski bir Stephen Foster şarkısına başladı. İngilizce bilmiyordu ama bu şarkının sözlerini ezberlemişti. Biz de şarkıyı okuldayken öğrenip ezberlemiş olduğumuz için anlayabiliyorduk. Yine de dayanılamayacak kadar güzel ve dokunaklı söyledi. Mike ikide bir öksürmeye başladı. Telford'un bile gözleri kuru kalmadı. Ben kadınla birlikte şarkıyı söylemeye çalıştımsa da notaları çıkaramadım. O tiz notalarda titriyor, pesten olanlarda sesi çatlıyor, her kıta arasında gözlerine yaşlar doluşuyordu. Titrek bir sesle bitirdi, sonra kollarını bana uzatıp, «Senk yu, senk yu,» dedi. Ben cevap veremedim. Arkadan ben de onların sevdiği şarkıları söyledim. Quat da votkaları servis yapıyordu.

Diğer veda yemekleri sırasında hep hava akınları oldu. Şarkılar söyleyerek sığınağa indik. Bombalar düşerken iki kadın, hiç sarsılmadan, gözlerinde duru bakışlarla, tek bir ses gibi, akordeon eşliğinde şarkı söylediler. Sanırım o birkaç dakika içinde ölümü bile gururla karşılayabilirdim. Parti sona erdiğinde Thoroval'lerin balkonuna çıktım, Barry'nin ısrarıyla gece havasını soluyarak uçakların geri dönmesini bekledim. Korkuyla

yüzleşir, gökyüzüne bakarsam, kendimi daha iyi hissedeceğim konusunda beni ikna etmişti.

Yumuşacık bir sesle, «Eğer gerçekten cesur olmak istiyorsan şarkı söylersin,» dedi.

Söylemeye başladım. «Ah, özgürlük,» şarkısını. Önce alçak sesle, sonra daha yüksek, daha yüksek. «Esir olmaktansa mezarıma girerim...» Notalar güçlü ve güvenli çıkıyordu ağzımdan. Şarkı bittiğinde aşağı sokaktaki sığınaklardan alkış sesleri duyuldu. Barry'ye gülümsedim.

«Gördün mü?» dedi. «Kendilerini iyi hissetmelerini sağladım.»

Biraz daha söyledim. Karanlık sürdüğü sürece söyledim, bu arada birçok duygunun etkisinde kaldım. Ölürsem oğlumu nasıl da çok özlerdim... yo, o zaman ölmüş olurdum... o beni özlerdi. Yine de ölmek istemiyordum. Aşağıdaki sokakta yürüyenler gibi cesur değildim. Hayatıma sıkı sıkı sarılıyordum. Ama şarkı söylüyordum.

«Kimse beni yolumdan çeviremez, çeviremez, çeviremez, özgürlük diyarına yürürken...»

O hava akını sırasında hiç bomba düşmedi. Belki düşse durum çok farklı olurdu. Ama böyle olunca, balkondan içeri bir zafer duygusuyla girdim.

Hanoi'den Çin yoluyla ayrılmamıza karar verildi. Bu kente hâlâ inip kalkan yalnız Çin uçakları kalmıştı. Bu da, Çin Büyükelçiliğine gidip vize almayı gerektiriyordu.

Telford, Mike, Barry ve ben, öğleden sonraki randevumuzdan on beş dakika önce oradaydık. Bizi karanlık, kasvetli, eski bir Fransız binasına aldılar. Koridorlardan geçerken duvarlarda Ho Chi Minh ve Mao'nun resimlerini gördük, bekleme salonunda da yine Ho Chi Minh'le Mao'nun resimleri asılıydı. Biri Çinceden Vietnamcaya, öteki de Vietnamcadan İngilizceye çevirecek iki tercüman geldi. Barry karşıma rastlayan koltukta oturuyor, sevgili Mao'nun elçiliğinde bulunmaktan duyduğu sevinci saklamaya çalışıyordu. Bize Çin yemekleri, sigara ikram edildi

ve sonunda Çin Büyükelçisi gelebildi. Onu karşılamak üzere ayağa kalktık. Ağzından bir tek, «Hımmmmmm,» sesi çıktı. Yuvarlak camlı bir gözlük takmış, Mao ceketi giymişti. Oturdu, tekrar, «Hımmmm,» dedi. Tercümana bir şeyler söyledi, o diğer tercümana söyledi, o da bize anlattı.

«Büyükelçi son günlerde pek iyi uyuyamadığını söylüyor.»

Koltuklarımızda kıpırdandık, bu söze uyan bir cevap bulmaya çalıştık ama o yine konuştu.

«Belki de geceleri süren bombardımandandır, diyor.»

Telford, «Kuşkusuz, kuşkusuz,» dedi.

Ben, «Bizim de pek iyi uyuyamadığımızı söyleyin ve bombardımandan ötürü özür dilediğimizi belirtin,» dedim. Bu tercüme edilince Büyükelçi, «Hımmmmm,» dedi.

«Büyükelçi bugün neden kendisini ziyarete geldiğinizi soruyor.» İçimden, niçin geldiğimizi bal gibi biliyor, diye düşündüm.

«Şey...» Grubumuzun sözcüsü olarak sıra Telford'a gelmişti. «Büyükelçi Hanoi'den çıkmanın çok zor bir hale geldiğini biliyorlardır. Anladığımıza göre düzenli şekilde seferlerini sürdürebilen bir tek Çin uçakları kalmış.» Yine tercümeler yapıldı.

«Büyükelçi Çin Büyükelçiliğine yalnızca bu nedenden ötürü mü geldiniz diye soruyor.»

Telford aceleyle, «Elbette ki hayır,» dedi. «Ama dönüş yolculuğumuz sırasında büyük ülkenizin ufacık bir bölümünü bile görmek bizim için harikulâde bir tecrübe olacak diye düşündüğümüzü itiraf etmemiz gerek.»

Seni sahtekâr Telford, diye geçirdim içimden. Kimi kandırdığını sanıyorsun sen? O sırada Mike Allen içtiğimiz biraya değindi. Nefis bir biraydı bu Çin birası! Pekin'de mi yapılıyordu acaba? Harika bir şeydi! Barry sandalyesinde kıpırdanıyor, belki de eve hatıra olarak nasıl edip bir şişe Çin birası götürebileceğini düşünüyordu. Büyükelçi komik denecek kadar görkemli bir pozda oturuyor, herhalde bizi köşeye kıstırmanın zevkini çıkarıyordu.

«Kabalık etmek istemem,» diye patladım. «Ama Büyükelçiye lütfen, yalnızca şahsım için konuştuğumu söyleyin. Benim ödüm kopuyor ve bu kentten mümkün olduğu kadar erken kurtulmak istiyorum. Bugün kendisini ziyarete bu yüzden geldim.» Büyükelçi bir sonraki, «Hımmmmm,» sırasında belli belirsiz gülümsedi, Mike'la Barry güldüler... Telford onlara katıldı mı, hatırlayamıyorum.

Biraz daha sohbet ettikten sonra Büyükelçi pasaportlarımızı toplattı. Sanırım baştan beri niyeti buydu. Vizelerimizi ertesi gün alacaktık. Heyecan ve rahatlama duygularımızı boğuntuya getirmeye çalıştık. Canım koşup onu kucaklamak istedi ama yakışık almayacağı kesindi. Hepimiz ayağa kalktık, minnet ifade eden hareketler yaptık, sözler söyledik, el sıkıştık, eğilip selamlar verdik. Barry hiç ağzını açmamıştı. Onun da sırası şimdi geliyordu. Kapıya doğru yöneldiğimiz sırada elini cebine daldırdı, Vietnam Gazileri Savaşa Karşı rozetlerinden bir avuç çıkardı, eğilip sehpaya bıraktı. Kazık gibi adımlarla Büyükelçiye yürüyerek, «Faşist emperyalist saldırgana karşı mücadelenizde sizinle beraberim,» dedi. Büyükelçi afallamış gibiydi. Tanımadığı yazılarla süslü minik rozetlere baktı, deminki anlamadığı sözleri anlamaya uğraştı. Ben, «Tanrı aşkına, Barry,» dedim. «Ne yaptığını hiç anlamadı bile.»

«Anlayacaktır,» dedi Barry.

Oteldeki odama döndüğümde bavulumu üçüncü kere hazırladım. Hanoi'den gerçekten çıkabilecek gibi görünüyorduk.

Sabah olunca kahvaltımızı son kere ettik, bavullarımızı, teyplerimizi, fotoğraf makinelerimizi, hediyelerimizi taşıyıp getirdik. Ben yine miğferimi bırakıp çıkmaya çalıştım, ama arabaya bindiğimde onu ayaklarımın dibine konmuş buldum. Üç arabalık bir konvoy halinde, üçüncü kere havaalanına doğru yola çıktık. Yine o iskelet demiryolu deposundan, o yıkık kulübelerden, kraterlerden geçtik, köprüye vardık. Ben iki Valium yuttum. Nehri geçmek için tek yol olarak bu köprü kalmıştı. Trafik yarım saat gidişe, yarım saat dönüşe yol veriyordu. Ye-

rimde büzüldüm, alarm sesini bekledim. O köprünün üzerindeyken hava akınına yakalanmak tam benim kafamdaki cehennem olurdu. İnip arabanın altına girmek zorunda kalırdık. Miğferi giy diye kavga çıkarırlardı. Ama en kötüsü, köprünün üzerindeki apaçık gökyüzü olurdu. Kusursuz bir hedef gibi görünürdük herhalde. Köprüyü geçmemiz bir saat kadar sürdü.

Havaalanında sandalyeler yine iki hafta önceki gibi dizilmişti. Ama salonun damının yarısı, duvarlarının da bir kısmı kalmıştı. Dökülenleri duvar diplerine süpürmüşler, orta yeri ıslak bezle silmişlerdi. Yine de toz çok fazlaydı. Bar yıkılmamıştı. Tuvaleti sordum, kısmen mahremiyet sağlayabilecek bir kulübe kalıntısı gösterdiler. Su akmıyordu. Kırık pencereden dışarı baktığımda, birkaç Rus, birkaç Vietnamlı, bir grup yaralı Polonya askeri gördüm. Aynı uçağa binmek üzere geliyorlardı.

Dışarı çıkıp yıkıntıları seyrettik. Bir kraterin kenarında yürüyüp çamurlara bakarken, garip biçimli bir maden parçası gördüm. Kratere girip onu çektim. Bir uçaktan parça. Erimiş, dala konmuş bir kuş biçimini almıştı. Onu çantama attım. Bekleme salonu yavaş yavaş doluyordu. Hava akınının başlayacağını biliyordum. Bir telefon çaldı, herkes terminalin önündeki bozuk, çukurlu piste çıktı, hangara doğru yürüdü.

Tabuttaki iki kişiyi de sayarsak on bir Polonya askeri vardı. Onların da gemisi Haiphong limanında, Monti'ninki gibi isabet almıştı.

Hangarın yanındaki sığınağın ağzına vardığımızda herkes durdu, birbiriyle sohbete başladı. Polonyalılardan bazıları benden imza istediler. Verdim, onlarla el sıkıştım. İçlerinden bazıları pek acı içinde gibiydi. Yalnızca bakmakla yetindiler.

Sığınağa indirildik. İçerisi zifiri karanlıktı. Derken biri bir mum yaktı. Şişman bir kadın, merdivenlerden zor inebildiği için utanıyordu. Katakomb gibi bir yerdi bu sığınak. Her girdiğimiz oda, peşimizden eli mumlu biri yetişene kadar, zindan gibiydi. On, on iki kişi, odalardan birine girdik, oturup bekledik. Kapıda bir Polonyalı duruyordu. Ben Barry ile Mike'ın yanındaydım.

Yanımda yaralı bir Polonyalı vardı. Başı dizlerinin arasına sarkmıştı. Polonyalıların hepsi bitkin, hepsi şok içinde gibiydi. Uzaktan uçakların sesini duyduk. Sığınaktaki askerlerin hepsi kazık kesildi. Biri ağlamaya başladı. Uzanıp en yakınımdakinin saçlarını okşadım. Dönüp baktı, sonra başını yine eğdi. Şarkı söylemeye başladım. «Hush, Little Baby, Don't Say a Word, Papa's Gonna Buy You a Mockingbird.» Başını okşamaya devam ediyordum. «O kuş güzel ötmezse, baban sana pırlanta yüzük alacak.» Çekin şu uçakları gökten. Bırakın, bu insanlar çıksın buradan. «Yüzük sahte çıkarsa...» Şarkıyı bitirdim, uçaklar da gitti. Ayağa kalkıp açık havaya çıkarken hiçbirimiz konuşmadık.

Çin uçağı iniyordu. Askerler gülümseyemeyecek kadar yorgundular. Aprona dönüp sıraya girdik. Önce tabutlar bindirildi, sonra Polonyalılar, en son da Amerikalılar. İki adımda bir dönüp Quat'a, Chuyen'e ve diğerlerine el sallıyorduk. Uçak küçüktü ama çok sıcaktı. Anonslar Çince yapılıyor, hoparlörlerde Çin müziği çalınıyordu. Motorlar çalıştı. Bozuk pist yollarında ilerlerken pencereden baktım, küçük grubumuzun bize hâlâ el sallamakta olduğunu gördüm. Birden hep birlikte başlarını çevirip gökyüzüne baktılar, B-52'lerin yine gelmekte olduklarını anladım. Sonra hiçbir şey olmamış gibi yine bize döndüler, el sallamayı sürdürdüler. Tekerlerimiz yerden kesilene kadar... her biri bir nokta gibi görünene kadar...

Bir Ocak günü sağ salim döndük. San Fransisco Uluslararası Havaalanında oğlum kalabalığın arasından çıktı, bana kendi kadar kocaman bir buket verdi, «Merhaba, anne,» dedi. Onu kucağıma aldım, «Merhaba, tatlım,» dedim, Tokyo havaalanından aldığım oyuncak itfaiye arabasını verdim.

Döndükten sonra iki hafta David'in evinde kaldım. Zamanın çoğunu uyuyarak geçirdim, gerisini de gazete ve dergilerle röportajlar yaparak değerlendirdim. Ne zaman kanepede uyuyakalsam, Gabriel'in bağıra çağıra evin içinde koşup durduğunu duyuyordum. Ama ancak kafama oyuncak tankını düşürür-

se, kediyi karnıma koyar, kendisi göğsüme çıkarsa uyanıyordum. O zaman onu yakalıyor, sarılıp kucaklıyor, birkaç gün sonra, ayağa kalkabildiğim zaman bol bol oynayacağımızı söylüyordum. Gece uyurken yanımda bir mumu yanık bırakıyordum. Bir uçak geçer de beni uyandırırsa, elim otomatik olarak uzanıp mantomu ararsa, evimde olduğumu anlayana kadar yabancılık çekmeyeyim diye. Benliğimin bir kısmı hâlâ Hanoi'deydi.

Fiziksel gücümü yeniden kazandığımda kendi evime döndüm, Vietnam'dayken doldurduğum on beş saatlik kasetleri dinledim. Alarmları da, bombaları da, Phantom'ları da, B-52'leri de, uçaksavarları da, gülen çocukları da, konuşan Monti'yi de, Vietnam şarkılarını da, sığınakta kendi sesimin şarkı söyleyişini de. Bunları gerekli redaksiyondan geçirdim, alıp plak şirketine götürdüm. Vietnam Noel tatilimi elimden geldiği kadar iyi bir biçimde kayda almak istiyordum. Bir kısmı şarkılarla süslü, uzun bir şiir gibi oldu. En başı, İsveç sığınağında başlıyor, birkaç bomba düşüyor, sonra Kan Thiem'dekl kadın, «Oğlum, şimdi neredesin?» diye şarkı söylüyor. Bu şarkının son kıtası şöyle:

Ey, sığınakların insanları
bana ne armağanlar verdiniz
Bana gülümsemekle, acınızı paylaşmama izin vermekle
Tek yapabileceğim, eğilip selam vermek
ve neden olduğumuz her şey için bağışlamanızı dilemek
Öldürmeye çalıştığımız siyah pijamalı kültür
o kültürde açtığımız çukurlar
Ruhumuzla ödediğimiz minik tabutlar
Az rastlanan bir ruh yarattı
Bach Mai'nin Beyaz Çiçeği elbet yine açacak.
Savaş bitmiş diye duydum
Öyleyse neredesin şimdi, oğlum?

Albümün adı, **Oğlum, Şimdi Neredesin?** Bu albüm benim Vietnam halkına armağanım ve sağ olduğum için şükranımdır.

5
«Güneşin Savaşçıları»

1973'de Af Örgütünün yararına düzenlenen büyük bir açık hava partisinde Büyükelçi Harold Edelstam'la karşılaştım. 1973 darbesi sırasında İsveç'in Şili Büyükelçisiydi. Hakkında bir hikâye de dinlemiştim.

Allende'nin öldürülmesini izleyen kanlı haftalar içinde bir gece, sokakların korkularla, kaybolan umutlarla, cesetlerle dolu olduğu bir sırada, Bay Edelstam'a cunta tanklarının Meksika Büyükelçiliğine doğru gitmekte olduğu haber verilmişti. Niyetleri, içerdeki insanlar teslim olup çıkmazsa, ateş açmakla tehdit etmekti. Büyükelçiliğin pencerelerinden dışarıya namlular uzanmış, kararlı, ama yararsız bir direnişe hazır oldukları belli olmuştu. Tanklar üzerindeki megafonlardan ultimatomlar yağdırılıyor, zaten darbe yasa dışı olduğundan, bina içindekilerin canının tehlikede olduğundan da hiç kimse kuşku duymuyordu.

Büyükelçi İsveç bayrağını başının üzerinde tutarak, peşinde adamlarıyla birlikte tankların arasından geçmiş, Meksika Büyükelçiliğine girmiş, herkesi dışarı çıkarmış, kendi bayrağının koruması altında onları İsveç Büyükelçiliğine götürmüştü. Bu insanlar, Meksika'ya sağ salim dönmeleri garanti altına alınana kadar da orada kalmışlardı.

«O hikâyeyi doğru mu biliyorum?» diye sordum.

«Evet, aşağı yukarı,» dedi kopkoyu bir İskandinav aksanıyla. Uzun boylu, sıska, soylu görünüşlü bir adamdı. Elleri kâğıt kadar temizdi.

«Bunu neden yaptınız?» diye sordum.

Güzel bir espri yapmışım gibi güldü.

«Basit,» dedi. «Ben hiçbir zaman hakszlığa dayanamam.»

Ben de bu basit cümleyi hiçbir zaman unutamadım.

1974'de Venezuela'da verdiğim konser biraz garip başladı. Rektör stadyumun kapılarını erkenden açmıştı. Bunu belki öğrencilerin kalbini kazanmak için, belki de yeni kapı satın almaya para harcamamak için yapmıştı. Konserin reklamcısı, solcu, melez, çok zeki ve güçlü bir kadındı. Adı Maria'ydı.

Bu okul stadında konserin birtakım kuralları vardı. Çim alanda kimse bulunmayacaktı. Herkes tribünlerde oturacaktı. Geçmiş tecrübelerim bana bu kuralların pek işlemeyeceğini fısıldıyordu. Zaten bu tür kurallar altı bin öğrenci izleyicimin ne kadar hoşuna gidiyorsa, benim de ancak o kadar hoşuma gidiyordu.

Venezuelalı genç bir şarkıcı konseri açarken tribünler de gürültü, bağırtı, tepinme sesleriyle doldu. Genç bayan şarkıcının şarkıları politikti. Öğrencilerin de çoğu politikti. O gösterden sonra biraz ara verildi. Ben takdim edildiğimde, birkaç kişilik bir grupla birlikte çim alandan ortadaki sahneye yürüdüm, platforma tırmandım. Daha ilk nota ağzımdan çıkarken, kalabalık tribünlerden inip çim alana doluşmaya başladı, hızını artırdı, minik sahneye doğru koşuya geçti. Çocukların yüzlerinde heyecan vardı. Çok güzeldiler. Aramızda bağırarak konuşmaya başladık. Böyle giderse, daha ikinci şarkı bitmeden bir aile olup çıkacaktık.

İkinci şarkıma başlarken elektrik kesildi. Yuh sesleri yükseldi, bir kargaşa oldu, seslendirme sistemi elden geçti. Ben bu arada sahnenin kenarına oturup ayaklarımı sallandırdım, ka-

lubalıktan bazılarıyla sohbete başladım. Onların okul İngilizcesi ve benim kurs İspanyolcam. Elektrik sorunu çözümlenemiyordu. Kimsenin de kaygılandığı yoktu. Akşamımız Latin temposuyla, rahat rahat ilerlemekteydi.

Bir dedikodu yayıldı. Rektör ışıkları özellikle kestirdi, herkes tribünlere dönene kadar da elektrik vermeyecek, deniyordu. Manny kendine dirsekleriyle yol açarak sahnenin kenarına geldi. Bir süre, «Ha?» «Ne diyorsun?» gibi sorular sorduktan sonra, nihayet istediğim şeyi anladı, rektörle elektrik konusunu konuşmaya gitti. Ben öndeki çocuklarla sohbete devam ettim, arasıra uzanıp mikrofona tıp tıp diye vurdum. Derken haber geldi. Rektör elektriği bir dakikalığına verecek, ben de mikrofondan herkese yerlerine dönmelerini söyleyecektim. Kendimi şantaja uğramış, iki ateş arasına sıkışmış gibi hissettim. Elektrik geldi.

Bozuk İspanyolcamla, «Üniversitenin rektörüne teşekkür ederim,» dedim. «Bize elektriği geri verdiği için. Gördüğünüz gibi, izleyiciler çok erendi davranıyor ve çim alanda bir tehlike oluşturmuyor. Minnetimi, size ithaf ettiğim bir şarkıyla sunmak istiyorum. Eğer şarkıyı beğenirseniz, bunu bana elektriği kesmeyerek ifade edebilirsiniz. Çok teşekkür ederim. Hepimiz size şükran duyuyoruz.»

Belki de bu zavallı Tarzan İspanyolcam yüzünden beni fazla cahil gördü, bir zarar veremeyeceğime inandı. Elektrik kesilmedi, hepimiz çok güzel bir akşam geçirdik, izleyicilerim de, ben de, halk adına kazandığımız garip zaferin tadını çıkardık, rektör gecenin kahramanı gibi bir şey oldu.

Konserin çoğu şarkısını Şili rejiminin **refugiado**'larına (*) ve **prisionero**(**)'larına ithaf ettim. Darbeden bu yana henüz bir yıl geçmiş olduğundan, Şililerin çoğu canlarını kurtarmak için

---

(*) Mülteci

(**) Tutuklu

Venezuela'ya kaçmışlardı. Tribünde, valinin yanında nasıl bir altın temsilcinin oturmakta olduğunu henüz bilmiyordum.

Konserden sonra, Venezuelalı kadın yazar Frezia Barria'nın evinde bir özel yemeğe davetliydim. Sofrada yalnızca on kişi vardı, ev sahibemin çocukları da buna dahildi. Orlando Letelier diye de bir bay vardı.

Olağanüstü insanların adları nasıl hep duyulursa, ben de Orlando'yu duymuştum. Sevgiyle, saygıyla, hayranlık duygusuyla anlatılan hikâyelerin kahramanıydı. Şili'nin eski ABD Büyükelçisiydi. Darbe sırasında hapse girmişti. Onu tanıyan herkes bir güç simgesi sayıyordu.

Geldiğinde birbirimize tanıştırıldık. Kızıl saçlı olması beni şaşırttı. Eğer Goya'ya kızıl saçlı, çilli, neşeli bir portre yapması söylense, model olarak Orlando Letelier'yi seçerdi. Adamda Goya'nın o kadar başarıyla tuallere aktardığı o ince Latin soyluluğu vardı. Elinde hâlâ tam iyileşmemiş bir yara dikkati çekiyordu. Diğer tutuklularla birlikte çitten atlayıp bitişik avluya geçmesi emredildiğinde almıştı bu yarayı. Gitar çalıp şarkı söylemek istiyordu ama gitar çalmak elini acıtıyordu. Şili'nin halk dansı **cueca**'yı yapmak istiyordu. Geçmişte kalan dostları arasındaydı. Mutluydu. Hikâyelerle, kahkahalarla, şakalarla, şarkılarla dolu biriydi. Bütün bu neşenin arasında, kalkıp onunla **cueca** dansını yapmaya zorlandım. Mendilimi havada çeviriyor, Orlando'nun adımlarını taklit etmeye alışıyor, aptal aptal sırıtıyor, bütün bunların keyfini çıkarıyordum.

Herkes yorulmaya başlayınca danslar yavaşladı, Orlando daha ciddi konuşmaya başladı. Sesi de daha alçalmıştı. Çocuklar gidip yattılar, bahçeden cırcır böceklerinin korosu duyuldu. İspanyolcam pek zayıf olduğundan heceleri dinliyor, şaklatılarak söylenen **rrr** seserine kulak veriyor, Orlando gibi bir adamı ülkesinin soğuk adalarına hapsetmenin ne büyük bir budalalık olduğunu düşünüyordum. Ölmemiş olması mucizeydi. Soğukla, açlıkla, dayaklarla, küçük düşmelerle, mahrumiyetlerle, korkularla mücadele etmiş, bu mücadelede hem yıkılmayan

ruhunu, hem o korkunç zihin disiplinini kullanmıştı. Öldürülmemiş olması da ayrı bir mucizeydi. Şu anda buradaydı işte. Gülümsüyor, bize fısıldayarak hikâyeler anlatıyordu. Arasıra ağlayacak gibi oluyor, dinleyen dostları da gizli gizli gözyaşlarını siliyorlardı. Bu adama duyduğum şefkatten yüreğimin yarılacağını hissediyordum. Derken bir sessizlik dalgası içinde, odada bir değişiklik oldu. Sanki hepimiz aynı anda farklı bir havayı solumuştuk. Orlando'nun yakın geçmişte geride bıraktığı kâbusları bir anda hepimiz hissettik. Gecenin geç saatinde soluklarımızı tuttuğumuzda, uzaklarda yeni suçlar işleniyordu hâlâ. Upuzun, beyaz bir çığlık gibi. Ve bizim onları durduracak gücümüz yoktu.

Eve döndüğümde bir kitap yazmaya karar verdim. Yıllardır bir şey yazmamıştım. Ne yazacağımdan da tam emin değildim. Kafam durmadan bu uzun beyaz çığlık temasına dönüp duruyordu.

1976'da bir sabah, daktilomdan çıkan kelimelere bakıyor, sonra dönüp penceremden dışarıya bakıyordum. Sekreterim bahçe yolundan hiç habersiz çıkageldi. Başını öne uzatmış, kaşlarını sıkkın bir ifadeyle çatmıştı. Çok çalışkan, çok duygulu, çok iyi yürekli bir kadındı. Haline baktığım anda, getirdiği haberlerin kötü olduğunu anlamıştım. Karşıma oturdu, titrek, ama kontrollu bir sesle konuşmaya başladı. Gözleri benim tepkimi bekliyordu. Bundan sonra hatırladığım şey, mutfak masasının başında, elimde titreyen kahve fincanına bakışımdı. Dişlerimin çıkardığı tıkırtıyı dinliyordum. Doğu bölgesinde Şilili tutuklular yararına verdiğim konserden yeni dönmüş, Orlando'yla tekrar görüşmüş, onu yine ilk seferki gibi eşsiz ve etkileyici bulmuştum.

Uçağa atlayıp Washington D.C.'ye uçtum, Orlando'nun cenazesine katıldım, tören yürüyüşünden önce parkta şarkı söyledim, şaşıran diplomatların, profesörlerin, şairlerin, bürokratların, sürgünlerin, işçilerin, öğrencilerin ve politikacıların ara-

sında dolaştım. Yürüyüş gösterişli ve hüzünlü oldu. Tok bir ses megafonda, «**Companero Orlando Letelier,**» diye seslendi, binlerce yaşlı bir ağızdan, «**Presente!**» diye cevap verdiler. Megafonlu, «**Ahora!**» (Şimdi) diye bağırdı, kalabalık, «**Y siempre!**» (Ve ebediyen) diye cevap verdi. Çiçek getirenler ileri çıktık, çiçeklerimizi Orlando'nun öldüğü yere bıraktık. Arabasına bomba konmuştu. Bomba patlayınca, Orlando ve genç çalışma arkadaşı Ronni Moffitt ölmüşlerdi. Katile gelince, Şili gizli polisi D.I.N.A.'nın profesyonel bir avcısıydı. Pazarlık sonucu, savcılığın yıldız tanığı durumuna getirilmişti. D.I.N.A.'dan iki başka görevli sanık sayılmış, onlar da yargılanmamıştı. Onların yerine, iki Kübalı sürgün mahkûm edilmişti. ABD hükümetinin tutumu, en iyimser ifadeyle bile, kuşkulu sayılırdı. CIA, Allende'yi deviren askerî darbeyi finanse ettiğine, yerine de Latin Amerika'nın gelmiş geçmiş en becerikli diktatörü General Augusto Pinochet'yi geçirdiğine göre...

Yürüyüş St. Matthew Katedralinde son buldu. Duadan önce herkesin oturtulmasına yardım ettim, ilk iki sıraya oturmakta direnen saygısız Komünist Parti üyelerini idare edip onları arka tarafa götürdüm. Ciddi bir tavırla, sanki görevim buymuş gibi. O sıraların aileye ayrılmış olduğunu söyledim onlara. Bana duydukları nefret her zamankinden biraz fazla oldu. Bu parlak diplomatın ruhuna sahip çıkmaya çalıştıklarını bildiğim için, ben de onlara öfkeleniyordum zaten. Ama Orlando partiden de büyüktü. Onun ruhu şairler arasında olmalıydı.

Ayinde şarkı söyledim. Karşımdaki halka baktığımda, Orlando'nun karısı Isabel'i ve dört yakışıklı oğlunu gördüm. Isabel'in gözleri ağlamaktan şişmişti. «**Gracias a la Vida**»yı söyledim, bakışlarımı tavana doğru kaldırdım. Çünkü kalabalığın çoğu ağlamaya başlamıştı. Ronni Moffitt'in genç kocasının kürsüden konuşmaya çalıştığını, öfke ve üzüntüden bitkin göründüğünü, gözyaşlarına yenildiğini hatırlıyorum.

* * *

Eve döndüğümde Isabel'le dört oğlunu düşündüm, rüyamda cenazeyi gördüm... başpiskopos sağa sola yürümek istediğinde, yolunun üzerinden kaçamıyordum bir türlü. Orlando'yu tabudunun içinde yatarken tekrar gördüm. Ama bu sefer yüzü bir kurukafanın yüzüydü. Üzerinde pek az et vardı. Al kırmızı, taze kanlarla kaplıydı. Onu öpmeye çalıştığımda dudaklarım ıslandı, kurukafa hafif bana doğru döndü. Sanki bir şey sormak istiyordu. Ama ancak yeis dolu bir inilti çıkarabildi.

Birkaç hafta boyunca kitabımı yazmaya çalıştım, sonra kâğıtları kaldırdım, on yıl bir şey yazmaya kalkışmadım.

Betty Williams'la Mairead Corrigan'ı, yani 1977 Nobel Barış Ödülünü alanları ilk tanıdığımda, «Merhaba, Jane,» diye seslendiler, içimden, Ulu Tanrım, beni Jane Fonda'yla karıştırdılar, dedim. Oysa Belfast aksanıydı onları böyle konuşturan.

1976'da Kuzey İrlanda'ya yaptığım ziyaretten iki anım var:

Kent yollarının iki yanındaki çalılarda kırağı vardı. İkiz çocuğu olan bir kadın, Ira'ya, yeni karısı Molly'ye ve bana, 1976 Ağustosunda yaptıkları ilk barış yürüyüşünü anlatıyordu. Hareket kendiliğinden başlamıştı. Anneler birbirine doğru yürüdü, diyordu kadın. Bir yandan Katolikler, bir yandan Protestanlar. Buluştuklarında ne olacağını kendileri de bilmiyordu. Kendisi bebek arabasını itmekte olduğu için öne çıkarılmıştı. İkizler arabanın içindeydi. Kimse ikizlere zarar vermek istemez, diye düşünülüyordu. Anneler, bebek arabaları, bebekler, sessizlik ve korku içinde, şaşkın durumda, birbirlerine doğru yürüyorlardı öylece. İki bölgeyi ayıran büyük varilleri geçmişlerdi. Bu daha önce hiç olmamıştı. Sınırı kimse geçmemişti. İlk defa şimdi, iki bin kişi sınırı geçiyordu.

Ve buluşmuşlardı. Buluşunca tezahürat başlamış, kadınlar kucaklaşmış, ağlamış, yaptıkları olağanüstü işe inanamamışlardı. Sonra parka girmiş, konuşmuşlar, konuşmuşlar, birbirlerini çaya davet etmişler, daha sonraki günler için planlar yapmaya uğraşmışlardı. Ama hiçbiri daha sonraki günlere bakmak

istemiyor, etkinin dağılacağından korkuyordu. O parktan bile çıkmak istemiyorlardı.

Anlatıldığına göre, bir kadın vardı. Çıldırmıştı. Oğlunun mezarı başında gece gündüz ağlıyor, oradan ayrılmayı reddediyordu. Oğlu arkadaşlarına ziyarete gitmişti. Kapıyı vurduğunda arkadaşları, geliyoruz, diye seslenmişlerdi. Ama kapı vuruluşu birden panik temposuna dönüşmüştü. Sonra makinelinin sesini duymuşlardı. Kapıya varıp açtıklarında, çocuk içeri devrilmişti. Ölü olarak. Ceketine düzgün olmayan bir haç biçiminde delikler açılmış, her bir delikten kanlar boşalıyordu.

Birlik, barış, özgürlük ve bölünmelere son verilmesi adına İrlandalı barışçılarla birlikte yürüdük. Belfast'a dönmek üzere arabaya binip kontak anahtarını çevirdiğimizde hafif bir 'bum' sesi çıktı, araba çalışmadı. Böyle büyük bir korkuyla ancak Hanoi'dekl köprüyü geçerken karşılaşmıştım. Arabaya bomba konduğundan emindim. Hepimiz parça parça olacaktık. Ama İrlandalı dostlarımın kararsızlığı ancak bir saniyenin binde biri kadar sürdü, sonra sohbete bıraktıkları yerden başladılar. Artık arabaların altını muayene etmekten vazgeçtiklerini bana zaten söylemişlerdi. Yolcuysan yolcusun demektir, o kadar, diyorlardı.

Mairead'l hatırlıyorum. Tanrı'nın soluğu onu tatlı bir yaz rüzgârı gibi okşuyordu. Bir gülümseme, bir duaydı bu kadın. Sınır tanımayan bir cesareti vardı. «Düşman»ların sokaklarına, evlerine, silahsız olarak ve neşeyle gülerek gidebiliyordu. Hiçbir kötülük dokunamazdı ona. Eminim hâlâ da öyledir. Bu satırları okumaktan hiç hoşlanmayacak, çünkü kendini göstermekten hoşlanmaz, sessiz kalmayı yeğler. Azizeler gibi. Tanrı seni kutsasın, Mairead Gorrlgan. Diğer İrlandalı kadınları da kutsasın. Bir olağanüstü an dışında, bu kadınlar dünyanın en şiddet dolu bir ülkesinde şiddete karşı harekete geçmiş bir kitledir.

Andrei Sakharov'la Elena Bonner'in Gorki'ye sürülmesinden bir gün önce onlara telefon edip merhaba dedim, iyi dileklerimi

sundum. Onları bulmanın zor olacağını sanıyordum. Oysa üç dakika ancak sürdü.

Santral sanki Los Angeles'in içinden konuşuyormuş gibi, «Arcdığınız kişi Moskova'da hazır,» dedi.

Tanrım, diye düşündüm... ne çabuk! Sonra ilk olarak, onlara ne diyeceğim... ve hangi dilde diyeceğim, diye düşündüm.

«Alo?» diye söze başladım cesaretle.

On bin mil öteden, «Da?» diye bir cevap geldi.

«Şey... Ingilizce biliyor musunuz?»

«Nyet.»

«Parlez-vous Français?»

«Nyet.»

«Sprechen Sie Deutsch?»

«Nyet.»

«Ya.» Ne budalayım, diye düşünüyordum içimden. «Ben Joan Baez. Şey... Uluslararası Af Örgütünden.»

«Da.»

«Galiba daha sonra arasam iyi olacak,» diye bağırdım, kendimi çok aptal hissederek telefonu kapattım. Moskova'daki bir dairenin salonunda bir oda dolusu konuk canlanıyordu gözümde. Hepsi kafalarını kaşıyor, herhalde KGB bir numaraya kalkıştı, diyor olmalıydılar. Ginetta'yı aradım.

«Amma eşeğim,» dedim. «Adam telefonda karşıma çıkmıştı bile!»

«Onu tekrar ara, bir şarkı söyle!»

Elbette. Tekrar aradım. Üç dakika, hatta daha az bekledim, Bay Sakharov telefona çıktı, hemen bağırdım. «JOAN BAEZ. ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ. MERHABA ANDREI SAKHAROV. MERHABA, ELENA BONNER!» Sonra da «We Shall Overcome»ın ilk beş satırını söylemeye başladım. Her satırın sonunda onların tarafından kelimeler duyuyordum. «Da» «Please, yes!» «Good, good, please, yes, my wife!» Telefon elden ele geçerken ben şarkıyı söylemeyi sürdürdüm. Sonunda «GOOD-

BYE! DA SVIDANYA!» diye bağırdım. Hepsi bir ağızdan bağırıyorlardı. Telefonu kapattım, yatağın kenarına oturup ağladım.

1978 yazında Rusya'ya gidip Sakharov'larla tanıştım.

Leningrad'da büyük bir konser olacaktı. Santana, the Beach Boys, bir de ben. Rusça dersleri almış, çok güzel bir Rus şarkısı öğrenmiştim. Bulat Okudjas adlı çok sevilen bir şairin şiirinden bestelenmişti. Gabe'i kampa yazdırdım, yanıma dağlar kadar çiklet, şeker kaset, plak, blucin kumaşından yapılmış ne var ne yoksa aldım. Sakharov'un üvey kızı (Elena'nın kızı) Tanya'yla temas ettim, belki onları ziyaret edebileceğimi söyledim. Seyahat büyük bir basın toplantısında açıklandı. Toplantıda Beach Boys basına kocaman bir sörf gösterdiler, Carlos Santana da barıştan ve sevgiden söz etti. Ben Rusya'nın nasıl bir yer olduğunu hiç bilmeden gittiğimi, önyargılarım olmadığını söyledim, insan haklarına da hiç değinmedim.

Rus hükümeti konseri iki hafta öncesinden iptal etti. Bir açıklama yapılmadı, neden gösterilmedi. Konser kentin bir meydanında planlanmış olduğu için, son anda birtakım sakıncalar gördüklerini sanıyordum. Herhalde miting kadar kalabalık olacak, herkes blucin giyip rock and roll yapacak, dejenere Batılılar gibi davranacaktı.

Çok kızmıştım. Turist vizesi için başvurmaya, Sakharov'ları ziyaret etmeye karar verdim.

Onu ve Elena'yı bu sayede tanıdım. Evlerine **San Francisco Chronicle** gazetesinden John Wasserman ve fotoğrafçı tercüman Grace Warnecke ile gittim. Randevu almıştık. Apartmanı bulduk, tarif edildiği gibi küçük asansöre bindik, inince sağa döndük, yüz kere tekmelenip kırılmışa benzeyen bir kapıyı çaldık.

Nobel Barış Ödülü sahibiyle karısının torunları olduklarını biliyordum. Torunlarından ve çocuklarından getirdiğimiz mektupları ve teypleri sessizce, duygulanmış durumda aldılar, ağır ağır, sayfa sayfa okudular. Yanyana oturuyor, birlikte okuyor-

lardı. Ben oradan kaybolup yarın tekrar gelmek istiyordum. Özledikleri insanlarla kurulan bu temasın tadını çıkarabilsinler diye. Bu türlü bir özleme duygusu bizim çoğumuza yabancıdır.

Bize akşam yemeği ikram ettiler Andrei asla unutmayacağım iki şey söyledi. Birini, ben bir şarkıyı söyleyip bitirdiğim zaman söyledi. «KGB dinliyor, biliyorsunuz,» dedi.

«Evet, herhalde,» diye karşılık verdim.

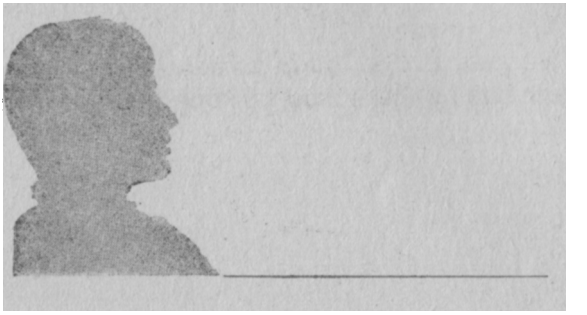
«Eh, ne yapalım,» dedi. «Niye olmasın? Onlar da insan.»

Diğer sözü, benim Amerika'ya dönünce ne yapmam gerektiğiyle ilgiliydi. Nükleer ve geleneksel silahların artırılmasını teşvik etmem gerektiğini söylüyordu. «Ruslarla ancak böyle başa çıkılır,» dedi.

«Siz Nobel Barış Ödülünü kazanan kişi değil miydiniz?» diye sordum.

Güldü, ama gülmesi pek uzun sürmedi. Bence iki ödül olmalı. Biri barış için, diğeri insan hakları için.

Bir üçüncüsü de cesarete verilmeli. Bunlardan son ikisini Bay ve Bayan Sakharov almalı.

BÖLÜM
BEŞ

«SONUNDA ÖZGÜR»

Jordan Hall,
Bostan 1961

***Time** dergisi*
kapağı, 23 Kasım 1962.
Kendimi ölü gibi
hissediyordum.
Resimden de
belli olmuyor mu?

Claremont, 1961

Michael ve Ben, 1959

Sevimli Kim

Eric Von Schmidt'in ünlü posteri.

Bob'un Newport'a ilk gelişi (1963)

Grenada, Missisipi, 1966.
Polis bize,
"Daha ileri gidemezsiniz,"
demişti.
*Martin Luther King, **Jr.***
sonuna kadar gitti.

Jack Nicholson'un
beni
Live Aid'de
sıcak karşılayışı.

Ira,
benim şeytan çekici
akıl hocam, 1968

Şiddet Karşıtı
Enstitümüzde
Saygon'lu
bir rahiple
meditasyonda, 1966

İlk aile fotoğrafım, Safford Hapishanesi, Arizona, Ocak 1970

Gabe, St. Mark Okulunda

Mimi ve ben Concord, Pavilion, California, 1981

Barry Romo, Telford Taylor ve Mike Allen'le Kuzey Vietnam'ın başkenti Hanoi'de, 1973

Ve seni işitiyoruz Lech W
lesa! Gdansk, Polonya
Kasım 1985

Uluslararası Af Örgütü Konserinden sonra basın toplantısında, 1986

1
«Renaldo ve Kim?»

Bob'un boynunda fular, başında çiçekli bantlı gri fötr şapka, üzerinde hakim yakalı ince çizgili gömlek, yelek, blucin, ayağında da kovboy çizmeleri vardı. Orkestra eşliğinde arkadaşlarıyla iki saat program yaptı. Gösterinin diğer bölümlerinde de zaman zaman başka kimseler görünüyordu. Scarlett Rivera adlı, el falı bakan biri vardı. Siyah saçları belirsiz kadar dökülüyor, kahverengiye boyalı dudakları dikkati çekiyordu. Bir çingene kemanı çalıp tüyler içinde öne arkaya sallanmakta, arasıra Bob'a bakmaktaydı. David Mansfield adlı bir ufacık melek, çelik gitar, keman ve piyano çalıyordu. Güzel yüzünü bukleli saçları çevreliyordu. Bir keresinde Rolling Thunder'daki kızlar onu başka türlü giydirdiler. Sırtına bir çift kanat, başına bir hale taktılar. Çocuğun üzerinde bir tek külotu vardı. Bu kılıkta bize keman çaldırdılar çocuğa. Güneyli, uzun boylu bir albino vardı. Duru teni, gözlerinin çevresinde mor halkalarıyla, yedi dakika süren bir şarkı söyledi. Sanırım hara-kiri yapan bir Japon bakiresiyle ilgiliydi. Roger McGuinn geldi, «Chestnut Mare»i söyledi, o son notaya vardığında, Jack Eliott fırlayıp karavanlar arasında çıplak bir koşu kopardı. Kovboy Kingy Friedman sahneye on galonluk bir şapkayla çıktı, «El Paso'lu İtoğlu»nu söyledi. Greta Gar-

bo ile Orta Batı fahişeleri arasında bir görünüşe sahip olan Ronee Blakely her gece piyanonun başına geçip upuzun, hazin bir şarkı söylüyor, yanındaki koro da kurt uluması gibi sesler çıkarıyordu. Blakely'in dudakları Marilyn Monroe gibi çıkık duruyor, sanki birisinin bardak içinde bir içeceği sazıyla birlikte ona uzatmasını bekliyordu. Ağzını kapalı görürsem ona yüz dolar vereceğimi söyledim. İhtiyacımız olan kahkaha ve çılgınlığı Neuwirth sağlıyordu. Yıllar önce Londra turnemi de o kurtarmıştı. Aslında Bob'u tanımadan çok önce Neuwirth'le arkadaştım. Belmont'da oturduğumuz sırada Mimi'yle beni ziyarete gelir, bizi neşelendirir, gülürürdü. Palyaço kılığına giriyor, kendine kırmızı burun, kel kafa, altlarda yeşil naylondan saçlar yapıyor, sahneye çıkıp Bob'la birlikte «Vincent Van Gogh Nereye Gitti?» yi söylüyordu. Bob o sıra yüzüne kendi balmumu maskesi sayılabilecek bir maske takıyordu. Ronee herkesin giyinip hazırlandığını görünce gözlüğünü, beresini takıyor, yanaklarına kırmızı kalpler boyuyor, güzelim üst dudağına bıyık çiziyordu.

Orkestranın başı Rob Stoner yakışıklı, ihtiraslı bir gençti. Seksi gözleri, bozuk bir teni vardı. Turne sırasında Bob'un çevirdiği filmde bir hayli rol aldı. Filmle ilgili bazı şeyler duydum. 1964 yılında İngiltere turnesinde çekilen filme benzemiyordu. Bu seferkinin konusu, karakterleri vardı. Dedikodulara göre, ben filmde rol almayı reddetmiştim. Başka herkes vardı filmde. Gitarcılar, davulcular, ışık ve ses görevlileri bile. Günün birinde bukleli bir kırmızı peruka taktım, uzun bir tişört giyip belime kuşak bağladım, ayaklarıma topuklu çizmeler geçirdim, yüzüme makyaj yaptım. Bu arada yanaklarıma birkaç çok iri ben kondurup ağzıma yeşil bir çiklet attım. Bu kılıkta otelin çekim yapılan balkonuna çıktım. Stoner bu arada kovboy gömleğiyle, perukayla dolaşıyordu. İlerleyip balkon parmaklığına oturdum, bacaklarımı ona doladım, ağzımdan yeşil çikleti çıkarıp onun yanağına yapıştırdım. Sonra suratını kavrayıp dudaklarına bir Fransız öpücüğü kondurdum. Filme katılmak istediğimi bu yolla anlattım.

Günlerden bir gün Dylan'la birlikte, Kanada'da bir çiftlikte, karlar arasında yürüyerek çekim yapıyorduk. Naylon kirpikleri gözlerime yapıştırmak için yarım saat uğraşmıştım. Bana yeni bir peruka vermişlerdi. Upuzun, siyah, kıvırcık saçlar. Meksikalı bir fahişe rolündeydim. Rolling Thunder'daki kızlar da fahişe rolündeydiler. Çekim başladığında Bob beni karlar arasından bir kulübeye götürüycrdu. Aslında senaryo ve konu olmadığından, karakterler oynarken geliştiriyorlardı filmi. Kulübeye girdim, aramızdaki tek gerçek aktör olan jönümüz Harry Dean Stanton'a sokuldum. Onu Hollywood'dan, iyi kahraman rolünü oynasın diye çağırmışlardı. Ikimiz «Cuccurrucucu Paloma»yı söyleyecektik, İspanyolca konuşacak, birbirimize âşık olacak, öpüşmeye başlayacaktık. O sırada Bob Dylan (ya da belki Jack Eliott... pek hatırlayamıyorum), içeriye dalacaktı. Ben yeni bulduğum sevgilimden cesaret alarak, Meksika aksanımla onu fena halde haşlayacaktım. Hava buz gibi soğuktu. Bu saçma sapan projede ne işim var, diye merak edip duruyordum. Belki Dylan bu işi ciddiye alıyor olabilirdi. Sam Shepard da oradaydı. Yönetmenliğini yapıyor, hatta belki de yazıyordu filmi. Ama aslında hiçbir şeyin yazıldığı yoktu. Yönetmenlik de pek yapılıyor sayılmazdı. Bob kameranın arkasında duruyor, kendi kendine kıkır kıkır gülüyor, herkesin ortada istediği gibi koşturmasına, kafasındaki filmi oynamasına izin vermiyordu. Çekim neşeli küçük olaylarla sürüp gidiyor, genellikle Dylan'ın o gece rüyasında ne gördüğünü yansıtıyordu.

Bir gün Portland-Maine'de bir otelde, Ailen Ginsberg, salon dolusu mah-jongg göstericisine bir şiir okudu. Kameralar bunu filme çekti. Şaşıran Yahudi kalabalığın tepkisini de çekti. Söze yumuşak başlayan, ama sonunda sakallı vajinalarla ilgili bir şeyler haykırırken gözleri gözlüğünün gerisinde vahşi vahşi dönen bu dünyaca ünlü, sakallı edebiyat ünlüsünü nasıl yorumlayacaklarını bilememişlerdi.

Bir başka gün hepimiz otobüslere doluştuk, Kuzey New York'a, çingenelerin oraya, Arlo Guthrie'yi görmeye gittik. Barı

da olan bir restorandı. Herkes masalara oturup içki içerken Bob bir sahne yaratmak için koşuşup uğraşıyordu. Yaşlı çingene kadın beni gördü, kendi odasına çıkmamı istedi. Orada bana küçük, işlemeli yastığını gösterdi. Geceleri başını buna koyup uyuyordu. İçinde ölen kocasının külleri vardı. Hiç yalnızlık çekmediğini anlattı. Yatağın üzerinde eski, boncuklu bir beyaz saten elbise duruyordu. Etek boyu ayak bileklerine kadardı. Bedeni saten, askıları danteldi. Onun yanında bir gece çantası, içinde sahte incilerden bir küçük gerdanlık vardı.

«Giy elbiseyi,» dedi neşeyle. Giydim. Üstüme çok iyi uydu. Gözündeki yaşı sildi, başını bilmiş bilmiş salladı, bugün benim buraya geleceğimi bildiğini söyledi. Kim olduğumdan haberi yoktu. Elbisenin, çantanın ve gerdanlığın artık benim olduğunu söylüyordu. Beni öptü, aşağıya, kalabalığın arasına inmemi söyledi. Merdivenlerden inerken kendimi sihirli hissediyordum. Herkes gördü, «Ahhh,», «Ohhh,» diye bağrıştılar. Bob da sahneyi beni çekerek oluşturmaya karar verdi. Çekim başlamadan önce göl kenarına yürüdük. Soğuk bir sonbahar günüydü. Güneş solmuş ve alçalmıştı. Yalınayaktım. Bir ağacın altında durup Bob'la alçak sesle konuştuk. Ne konuştuğumuzu hatırlamıyorum. İki normal insan gibiydik. Birkaç dakika sonra, sanki başka bir çağa geçtik. On dokuz yaşındaki zamanımıza. Çevremize kahverengi yapraklar düşüyor, saçlarımıza karlar yağıyordu... Arkamızı döndüğümüz anda sihirin biteceğini biliyordum. Ama önemi yoktu. Tepeye doğru, filmi çekmek üzere yürüdük. Kameralar çalışmaya başlayınca, aklıma ne geliyorsa söyledim. Bob'a, neden bana hiç Sara'dan söz etmediğini sordum. O sıralar evlensek halimiz ne olurdu, diye sordum. Pek iyi bir cevap bulamadı. Ben kendi soruma kendim cevap verdim. Yürümezdi, dedim. Çünkü ben çok politik biriyim, çok yalan söylüyorum, dedim. O karşımda, ellerini bara dayamış, gülümseyip duruyor, başka ne yapabileceğini bilemiyordu. Oysa ona söylediklerim, bilmediği şeyler değildi.

Trende Sara, Bob'un kucağına oturdu. Çocuklar oturma yerlerine tırmanıp duruyorlardı. Dört Dylan, Gabe'in arkadaşı Iggy. Sara'yı kıskanabilirdim ama kıskanmıyordum. Hatta onu korumak geliyordu içimden. Anne olamayacak kadar narindi. Cıldi beyaz ve yarı saydamdı. Gözleri çok iri, çok karaydı. Yüzünün her çizgisi narindi. Gözlerinin altındaki halkalar, alnındaki minik çukurlar... bu çukurlar onun ruhsal durumuna göre belirip kayboluyordu aslında. Saçları ince telli ve kabarık, melek saçı gibi, ama siyahtı. Dolgun dudakları, kusursuz burnu, kavisli kaşları vardı. Birbirimize gülümsedik, sonra da her şeyden konuşmaya başladık... yani Bob'dan. Dikkatliydi. Sadıktı. Ama bana sanki... kocasına karşı bir sağ kalabilme ittifakı oluşturmuşuz gibi geldi.

Bob'la Sara günlük hayatın sorunlarıyla başa çıkabilecek tipler değildi. Ben onlara habire havlu uzatıyor, içecek su, kahve getiriyor, sigaralarını yakıyordum. Çocuklarına bakıyor, sofrada karı kocanın yanyana oturmasını sağlıyordum. Onların gözünde yerim neydi, bilemiyorum. Belki babaydım. Belki uzaydan gelen iki beceriksizi korumakla görevli biriydim.

Sara akmayan, durgun su üzerindeki köprüde durmaktan korkuyordu. Bunu pek fobi saymıyordum. «Still Waters at Night» adlı şarkıyı Sara için yazarken midemin bulanması benim için ne kadar fobiyse, onunki de ancak o kadar fobiydi.

Bir gün Bob gibi giyindim. Asorti şapka, çiçek, fular, gömlek, yelek, ağzımda sigara, çenemde kalemle yapılmış seyrek sakal, ayağımda kovboy çizmeleri vardı. Bob'un çekim yapmakta olduğu odaya girdim, güvenlik görevlilerinden birine yaklaştım, Bob'un sesini taklit ederek, «Bana bir kahve ver,» dedim. Kahve birkaç saniyede geldi. «Sigara var!» dedim. O da ne! Sigara saygın bir mesafeden hemen uzatıldı.

Görevliye sırıtarak kendi sesimle, «Hoşuna gitti mi?» diye sordum.

«Tanrım! Sen misin, Joan?»

«Benim. Yaman, değil mi?»

Bob bile çok etkilendi. Uçuk bir sahne çektik. Sonunda ben Bob Dylan'ın sesiyle, Sara için yazdığım şarkıyı söyledim. Bob da, şarkılarını Bob Dylan'a beğendirmeye gelen tanınmamış bir şarkıcıyı oynuyordu. Sara odaya girdi, başını yana eğip baktı, güldü, seyretmek üzere oturdu. Ben şarkımı bitirdim, birkaç Dylan sözü söyledim, sahne bitti.

«Tamam,» dedi Bob. «Bu kadar.»

Onun sesiyle, «Tekrar yapmam gerekir,» dedim. Çok kızdı.

«Hey, boşversene! Nefisti. Harikaydı.»

«Hey, boşversene! Kimin sahnesiydi bu? Güzel olmadı. Bir daha yapmam gerek.» Sigara küllerini yerlere döktüm, perukamın saçlarını çekiştirdim, kızmış görünmeye çalıştım. Çekimi tekrarladık. Kendimden memnun, odama çıktım, başıma beyaz bir türban sardım, Sara'nın taklidini yapmaya uğraştım.

Provaların ilk gününde Bob bana, «Kuş yumurtası ve elmasla ilgili o şarkıyı söyleyecek misin?» diye sormuştu.

«Hangisini?»

«Biliyorsun işte. Hani gözler ve elmaslar...»

«Ha...» dedim. «Herhalde Elmas ve Pas'ı demek istiyorsun. Kocam için yazdığım şarkıyı. David için. O hapisteyken yazmıştım.»

«Kocan için mi?» diye sordu Bob.

«Tabii. Başka kimin için sanmıştın?» diye diklendim.

«Ha? Şey, ben ne bileyim?»

«Boşver. Evet, peki... istiyorsan söylerim.»

Montreal'de yine fahişe olmam gerekiyordu. Yeni bir peruka, yeni kirpikler, kırmızı iç çamaşırı, siyah jartiyer lastikleri, siyah danteller. Odamda dinleniyor, sigara ve kırmızı şarap içiyor, yıldız olmaya doğru bir adım daha atmaya hazırlanıyordum. O sırada Bob beni çağırdı, fikrini değiştirdiğini söyledi. Ben

Sara olacaktım. Fahişe rolünü Sara canlandıracaktı. Ben Bob olayım, sen de Sara ol, dedim. Komik bulmadı. Kendini pek yaratıcı bir gününde hissediyordu. Üçümüzün oynayacağı sahneyi gözünde canlandırmaya uğraşıyordu. Kostümcü hanım geldi, bana Sara'nın elbiselerini getirdi. Beyaz türban, kışlık bir manto, eldivenler. Ben lobideki kanepede kendi kendime Sara'yı prova ederken arkamdan incecik bir ses bana bir soru sordu. Gabe'in sesi değildi. Bob'la Sara'nın çocuklarından biriydi. Oğlancık bana kaygılarını anlatmayı sürdürdü. Arkam ona dönük olarak bir cevap mırıldandım, sonra gitmesini, çalışmak zorunda olduğumu söyledim. Gitti. Annesi olmadığımı hiç anlamadı. Kendimden memnun, o karakteri sürdürdüm, sahnenin gerektireceği şeylere hazırlanmaya çalıştım. Sara üzerine kombinezon giymiş, uzun, dalgalı saçlar takmış, Bob'la yatakta öpüşürken, ben üstlerine gelip hır çıkaracaktım. Ama canım sıkıldı. Habire kameraları durduruyor, bana şunu yap, bunu söyle, diyorlardı. Besbelli Sara olarak sinirlerine dokunuyordum. O kadar çabuk karakter değiştiremeyeceğime göre de, sahne gereğinden kötü çekildi.

Bu ilk Rolling Thunder turnesi, 9 Aralık 1975'de, Madison Square Garden'da sona erdi. Bob'un talimatı üzerine kostüm görevlisi beni giydirdi. Yeni bir şapka, çiçekli bant, Bob'un elbiseleri, beyaz bir surat, kalemle yapılmış seyrek sakal. Gösterinin ikinci yarısı iki Dylan'la başladı. Gitarları eş, kılıkları eş, sesleri, hareketleri eş. Onuncu sıradan bakıldığında aramızdaki tek fark blucinimizin yandan görünüşüydü. Benimkinin arkasına yastık sokmuştuk.

Yirmi dakikalık bir bölümde dans ettim, «Dancing in the Streets»i ve tabii «Diamonds and Rust»ı söyledim.

İkinci Rolling Thunder turnesi pek o kadar iyi başlamadı. Ben kendimi biraz tedirgin hissediyor, programdaki itibarıma kaygılanıyor, ücretin benim lehime değiştirilmesi gerektiğini düşünüyordum. Bob bana, saçlarını uzat diye tutturuyordu. Başlangıçta olduğu gibi. Bir keresinde, saçlarım uzun olursa plakla-

rımın satılmaya başlayacağını söyledi. İki turne arasında saçlarımı kıpkısa kestirmiştim. Jacksonville-Florida'da prova salonuna girdiğimde Bob, «Ne halt ettin saçlarını?» diye sormuştu.

«Sen suratını ne halt ettin?» demiştim ben de. Kapışmıştık. Benimle prova yapmıyor, ilerisi için bir tarih saptamaya da yanaşmıyordu. Bu arada soğuk aldım, yatağa serildim, kendime acıyarak Bob için bir şarkı yazdım. Bir yerinde, «Pek benzer yanımız yok ama tıpkı birbirimiz gibiyiz,» diyordum. Şarkının en garip yeri orasıydı. Gerçekten de pek ortak yanımız yoktu. Ama o benim mistik kardeşimdi. Sokak ikizleriydik biz. Zaman ve koşullar birbirimize bağlamıştı bizi.

Yatağımda burnumu çekerek, ateş püskürerek yatıyordum. On yıl önce İngiltere'de olduğu gibi. Bob'un iyi ve sadık hizmetkârlarından Louis diye biri vardı. Aslında balıkçılık sanayiinin büyük işadamlarından biriydi. Hobi olarak antika araba koleksiyonu yapardı. Beni görmek üzere uğradı. Louis biraz sapık sayılırdı ama bana karşı hep iyi ve anlayışlı davranmıştı. Zaten zamanı da gelmişti. İlk konser iki gün sonraydı. Bob'la hiç prova yapmamıştık. Üstelik ben evime dönüyorum diye tehditler savuruyordum.

Beni kandırmak, turneye devam etmemi sağlamak kolay oldu. Bob ziyarete geldi, oldukça da nazik davandı. O gidince, Neuwirth sıçrayarak odama daldı, İtalyan aksanıyla, «Yaşayacaaaak! Kraliçe yaşayacaaaaak!» diye bağırdı, pencereyi açıp aynı şeyi dışarıya da haykırdı, sesi otelin bahçelerinde çınladı. Birden kendimi pek iyi hissettim. Ama yüzümün kızarmasından... bir de gülmeyi kesemeyişimden utanıyordum.

Pencereden başımı dışarı köstebek gibi uzattım. Bob'un bahçesinin tarafında kınalı saçlı bir kız, iki ağaç arasına gerdiği ipte yürümeye çalışıyordu. Üzerine misyoner üniforması giymişti. O kız turne boyunca bizimle kaldı. Müzisyenler her yerde çalışıyordu. Bob başına şapka yerine bir **ş'mata** sarmıştı. Herkesin başında bondana'lar, yırtık çarşaflardan yapılma sarık gibi başlıklar vardı. Ben buna turnenin en sonuna kadar

uymadım, o zaman da İspanya'dan aldığım üç metre boyunda bir kırmızı ipek eşarpla uydum. Onu başıma türban gibi sarıp alnımın yukarısına bir broş yerleştirdim. Racaların mücevherlerini taktıkları yere. Bu seferki Rolling Thunder pek o kadar eğlenceli olmayacak, diye düşünüyordum. Kendimi müzik açısından da, ruhsal açıdan da, siyasal açıdan da, başka her açıdan da çok sınırladığım kanısındaydım.

Sara turneye oldukça geç katıldı. Uçaktan indiğinde deli kadınlara benziyordu. Yanında sepetler dolusu buruşuk giysiler vardı. Saçları karışmış, gözlerinin altlarındaki mor halkalar koyulmuştu. İki günde eski gücünü kazandı. Bob ona aldırış etmiyordu. Provalarda piyanonun üzerine çıkıp oturan bir kızcağıza takılmıştı. Kıvırcık saçlı bir kız. Sara üzerinde geyik derisiyle ön kapıya geldiğinde pek cakalıydı. Zümrüt gerdanlığını takmıştı. Bana mesafeli bir merhaba sundu, gözlerini balo salonunun kapalı kapısından pek ayırmadı. Sihirli güçlerini o salona yönelttiğini hissediyordum. Bob'un planı her neyse, yakında altüst olacak gibi geliyordu. Salonun kapısı açıldı, kıvırcık saçlı kız çıktı.

Sara iri, tembel, kuşkulu gözleriyle yan yan bakarak, «Kim bu?» diye sordu.

«Grupçu kızlardan biri,» dedim. «Ondan kimse hoşlanmıyor.» Doğruydu. İple yürüyeni seviyorduk. Sara ortaya çıktı mı, o sessizce kayboluyordu. Ama bu kıvırcık kız, kanunsuz bir zorba gibi her yerdeydi. Sara'yı ne kadar desteklediğimi o zaman anladım.

Bundan sonra ilk hatırladığım şey, o akşamki gösteride, kulisteki olaydı. Garip şekilde açık duran bir soyunma odası kapısından, içerde Sara'nın geyik derisi içinde bir sandalyeye oturmuş olduğunu gördüm. Kocası karşısına diz çökmüştü. Başı açıktı. Besbelli canı da sıkkındı. Sahne sessiz bir filme benziyordu. Bob bembeyaz suratlı, Charlie Chaplin gibi sürmeliydi. Sara bir buz ve kömür kümesi, biraz da allıktan oluşuyordu. O

gece gösteride, «Sad Eyed Lady of the Lowlands'i söyledim ve Sara'ya ithaf ettim.

Bob'un doğum günü geldiğinde, stadyumda yağmur altında on bin kişi onu şarkıyla kutladı. Bob suratını mikrofona yaklaştırdı, şarkısı biter bitmez, «A Hard Rain's A-Gonna Fall»a başladı. O gece ona parti verdik. Pastası bile tamamdı. Ama o sarhoş oldu. Yorgun görünüyordu. Odasına kadar ona eşlik etmeye karar verdim. Belli belirsiz flört etti. Orada durup beklemesini, bir yere kıpırdamamasını söyledim, fırlayıp Sara'yı buldum, onu getirip Bob'a teslim ettim. İkisi de saf saf güldüler, oldukça memnun göründüler. «Doğum Günün Kutlu Olsun,» deyip odama çekildiğimde kendimden epey gurur duyuyordum.

Turne kuzeybatının bir yerlerinde, pek de parlak olmayan biçimde devam ediyordu. Hava soğumaya başlamıştı. Odamdan memnun değildim. Evimi özlüyordum. Hayatımın bir tımarhanede ziyan olmakta olduğunu hissediyordum. Son zamanlarda Bob'u pek görmemiştim. Turneden arkadaşlarla yemek yerken bir ara masaya geldi. Turneye devam etmek için beni ikna etmeye çalıştı. Batı kıyısındaki konser salonlarıyla anlaşmamızı sürdürmeyi önerdi. Sonra da nereye istersek oraya gideriz, dedi. Gelmiş geçmiş en büyük seyyar gösteri biziz, dedi. Ben evime dönmek istiyorum, dedim.

«Neden? Evde ne var da burada yok?»

«Çocuğum ve bahçem. Ve yapmam gereken şeyler.»

«Ya, öyle mi? Mesela ne?»

«Bir kere... delirmemeye başlamak.»

«Herhalde bana evinde daha az deli olacağını söylemeye çalışmıyorsundur... hadi hadi!» Otel odasında banyo musluğunun üzerinden aldığı bardaktan bir şey yudumluyordu.

«Yanımıza birkaç bakire, birkaç öğretmen falan alır, sonsuza kadar yolları dolaşabiliriz. Çocuklar için çok iyi bir şey. Gabe için harika olur. Sensiz yapamayız, Joanie.» Doğrusu kulağa heyecanlı geliyordu. Bob bundan sonra benim ne kadar harika ve özel biri olduğum konusunda bir tirada başladı. Ben

tektim, benzersizdim. Ötekilerin hiçbiri sayılmazdı zaten. Bir bok etmezlerdi.

«Önemli olan sensin,» dedi güvenle başını sallayarak.

«Sağol, Bob. Sen de sarhoşsun.» Biraz daha direndi, sonunda tek dizi üzerine çöktü, cebinde çakısını aradı, kankardeşi olacağız, dedi. Çakıyı bulup bileğine doğru rastgele savuracağı sırada onu durdurdum, garsondan temiz bir bıçak istedim, onu viskiyle yıkadım, bileklerimize kan çıkmasına yetecek kadar hafif bir çizik attım, sonra tokuşturduk. O sarhoş sarhoş başını salladı, mutlu bir sesle, artık bu işin ömürlük olduğunu söyledi.

«Ömürlük olan ne, Bob?» diye sordum.

«Sen ve ben,» dedi ciddi bir sesle.

Her şeye rağmen Rolling Thunder turneleri, en azından müzik açısından, çok başarılı oldu. Yıllar sonra Avrupa 1984'ün başarılı olacağına inanmam da bu yüzdendi herhalde. Bob'la yıllardan beri, Avrupa'yı bir dolaşmak konusunda arasıra konuşurduk. Herhalde rahat olacağını, para getireceğini bilirse, yapardı. Avrupalı ajanımızın teşvikiyle, ona kısa bir tur önerdim. Ama hayır dedi. Kendisi Santana'yla Latin Amerika'ya gidiyordu, çünkü oradaki insanların hiçbir şey bildiği yoktu. Bundan çıkardığım anlama göre, galiba daha az müzik yapmak, daha çok kendi canının istediğini yapmak olanağını bulacaktı.

Reklamcım Fritz Rau ve yardımcısı Jose Klein çok sevdiğim, yıllardır birlikte çalıştığım insanlardı. On beş yıldan beri Avrupa'da bir Dylan/Baez beraberliği ayarlamanın hayalini kuruyorlardı. Bob'la Latin Amerika konusunda konuşmamdan bir ay sonra beni aradılar, «YAPACAK! RAZI OLDU!» dediler. Herhalde Bob'a turneyi çekici gösterecek iyi bir teklif yapmış olmalıydılar. Kuşkulanıyordum. Ne de olsa, turne başlangıçta Dylan/Santana turnesi olarak planlanmıştı.

Afişlerden gösteriye kadar her şeyi onaylamak istiyorum, diye direttim. Bob'la aynı ağırlıkta olmak istiyordum. Gösteri-

nin bir yerinde onunla şarkı söylemek istiyordum. Gösteriyi Santana'nın başlatmasını istiyordum.

Çok konuda söz verildi.

Hiçbir şey yazıya dökülmedi.

Her şeye imalarla değinildi, her şey varsayıldı, her şey umut edildi.

Turneden birkaç hafta önce Bob'u bulmaya çalıştım ama bulamadım. Jose'yi buldum.

«Bob'un benimle şarkı söylemeyi istediği konusunda güvence istiyorum,» dedim.

«Bill Graham onunla bu konuyu bugün konuşacak.»

«Gösterinin düzeni ne durumda?»

«Frankfurt için her şey hazır, diğerleriyle de uğraşılıyor.» Bir özel menajerim olsa, beni programdan o anda çıkarırdı. Ama öyle bir menajerim yoktu. 1978'de Manny'yle ayrıldığımızdan beri yoktu.

Fritz'le Jose'nin ısrarıyla bir basın toplantısı yaptım, televizyonda bir rock programı ve Dylan/Baez olayıyla ilgili birkaç röportaj yaptım. Tıpkı Fritz'le Jose gibi ben de gözü kapalı gidiyordum. Çok heyecanlıydım. Bob'u ancak ilk gösteriden iki gün önce bulabildim. Kan kardeşimi telefonda arayışım aşağı yukarı şöyleydi:

«Alo, ben Joan. Bob'la konuşmak istiyorum.»

«Aa, merhaba, Joan. Hay Allah, bilemiyorum. Az önce buralardaydı. Söyleyeyim de seni arasın.»

«Hayır, şimdi konuşmak istiyorum. Beklerim.»

«Şey... eeee... onu demin bir yerde görmüştüm... şeyyy...»

Yeni bir ses.

«Merhaba, Joan. Ben Stanley. Sana nasıl bir yardımda bulunabilirim?»

«Herhalde bulunamazsın, Stanley, çünkü seni tanımıyorum. Meğer ki Bob'u bulasın...» Telefonda çatırtılar, çuturtular. Bob sonunda benden kurtulamayacağını anlayınca konuşmaya tenezzül etmişti.

Sesi felâket geliyordu. Ama ben onu neşelendirdim, Venedik'te güzel bir açılış yaptığını duyduğumu söyledim. Bugün Bob yalnızca homurdanıyordu. Gösteri için bir iki şarkı prova etmemizi önerdim. Korkunç bir tepki gösterdi. Prova kelimesine alerji gösterdiğini anladım. Sonunda bir iki şarkıyı tekrarlamaya razı oldu.

Onu bulmak üzere Hamburg'a uçtum, aynı otelde kalmadığımızı öğrendim. Bob ertesi güne kadar da kente dönmüyordu. Daha doğrusu özel uçağıyla, tam sahnede kendi numarası başlamadan önce dönecekti.

Böylece Fritz ve Jose, Bill Graham'ın organizasyonuyla kendi sevgili 'kelebek'leri arasındaki dengeleme çalışmalarına başladılar. Ömrümde yaşadığım en moral bozucu olaylar dizisi de böylece başlamış oldu. Ancak Agnes kasırgası sırasında Kongre Çevresinde Halka olayıyla ölçülebilecek bir yıkım daha.

İlk konser her nasılsa bana vaat edilen şeyleri bir dereceye kadar içeriyor gibi gözüktü. Carlos Santana kibirini pencereden fırlatıp attı ve, sağolsun, gösteriyi açtı. Benim numaram çok başarılı oldu. Yağmur altında yarı dolu bir stad halkına bile olsa. Bob'un numarası arasındaki molada ona gittim. Daha önce ona ulaşmak mümkün olmamıştı. Etrafında hep fedaileri vardı. Ancak şu anda yalnız bulabildim onu. Tek başına duruyor, burnunu karıştırıyordu.

«Merhaba, Robert,» diye söze başladım.

«Birlikte bir şey mi yapmamız gerekiyor?» dedi.

«Evet, bence birlikte bir şey yapmamız uygun olur. Bence bir bakıma, bekliyorlar bunu.»

«Allah kahretsin. Sırtımın ağrısından geberiyorum.» Burnuyla uğraşmayı kesti. Omurgasının alt kısmını ovalamaya başladı. Yüzünü buruşturuyordu. Besbelli sırtının ağrımasına ben neden oluyordum. Ama yine de, onunla sahnede buluşabileceğimizi, Santana'nın da orada olacağını, birlikte «Blowin' in the Wind»i söyleyebileceğimizi önerdim. Bili Graham'dan çıkmıştı bu fikir.

«Tabii... eğer istiyorsan,» dedi zavallı Bob.

Sonuç hiç de parlak olmadı. Turne menajerim Big Red beni ondan ayırma kampanyasına başladı. Çok geçmeden, sahneye Santana'dan sonra çıkma imtiyazımı kaybettim. Santana da Bill Graham'ın malıydı çünkü. Açılış numarası benimki oldu. Para getirecek sekiz konseri bırakıp çekilebilecek durumda değildim. Yani parasal durumum açısından. Ama her sefer sinirim bozuluyordu.

Berlin'de bir akşam Fritz'le Jose gösteriyi zamanından on beş dakika önce açmam için beni zorladılar. Bitiş saati konusunda sorun vardı. Yerel gösteri başlamış, bitmişti. Gösterinin açılışına yarım saat kala, on yedi bin sırılsıklam Alman, yağmurun altında bekliyor, duydukları rahatsızlıktan beni suçluyorlardı. Ben gösterinin başlama saatinden on dakika geç çıktım. Seyirci ıslanmış, sefil olmuş, sarhoş olmuş, tatsızlaşmıştı. Daha sonra, karanlık basıp yağmur kesildikten sonra, Bob'un gösterisini seyretmeye gittim. Yıldızlar çıkmıştı. Gökyüzü pırıl pırıldı. Sahnede parlak renkli ışıklar aans ediyordu. Ona birlikte şarkı söyleyelim diye yalvarmayı çoktan kesmiştim. Gösterinin bitiş saati onu etkilemiyordu tabii. Yine her zamanki gibi iki saat söyledi. O gece yatağıma yattığımda, tırnaklarımın ucuna kadar her yanım ağrı içindeydi. Özellikle boğazım, gözlerimin içleri ve midem. Gecenın üçünde kalktım, sokağa çıktım, sabahın altısına kadar Berlin sokaklarında dolaştım.

Oteldeki süitimin güzel manzaralı penceresinden ulu bir çınar ağacı görünüyordu. Kanepenin yastığını yere koydum, uzanıp yattım. Böylelikle dosdoğru ağacın kıpırdayan yapraklarına bakabiliyordum. Terkedilmiş bir kitabın sayfaları gibi. O yaprakların arasına daldım, dört saat boyunca dalların kucağında dinlendim, arasıra uyukladım, yavaş yavaş iyileştim.

Öğlende kalkıp Fransa konserlerini kurtarmak için bir çare düşünmeye karar verdim. Jose'ye telefon ettim, afişleri ve ilanları önceden şahsen kontrol edeceğine dair söz aldım. Adım iyi sunulmazsa çıkmayacağımı söyledim. Söz verdi. Belki de

denedi. Ama başaramadı. Viyana'da bir saunada, kibar bir Avusturyalının gazetesindeki ilan gözüme çarptı. Paris gazetesi beni yine «Joan Baez, Konuk Yıldız» diye tanıtıyordu.

Bill'i aradım, Paris'e gitmeyeceğimi söyledim. Daha fazla para istediğimi sandı. Yoksa yine Bob'la birlikte şarkı söylemek mi istiyordum? Hayır, dedim. O geçmişte kaldı artık, dedim. Herhalde bir daha hiçbir zaman Bob'la şarkı söylemek istemeyeceğim, dedim. Bill bağırmaya başlayacağı sırada telefonu kapattım. Buhar banyosundan çıkmış gibiydim. Daha doğrusu, buhar banyosundan çıkıp buz banyosuna girmiş, sonra yüz bakımı, sonra maniküre girip çıkmış, daha sonra da bir Quaker toplantısına katılmış gibiydim. Dört haftadır ilk defa huzur buluyordum. Bunu telefonlardan, telgraflardan, tehditlerden oluşan bir fırtına izledi. Fransız basınına bir teleks çektim, diplomatik bir özür bildirdim, Paris'te sahneye çıkamayacağımı söyledim. Paris ajansımız basın toplantısı yaptı, Madam Baez çıkacaktır, dedikodular asılsızdır, dedi.

Bir seferlik, kendi ihmalkârlığımız benim yararıma sonuç verdi. Bill Graham'la aramızda bağlayıcı bir anlaşma yoktu. Boş tehdit savurmadığım anlaşılınca Paris ajansımız tekrar bir basın toplantısı yaptı. Eğer Bayan Baez gelmiyorsa, kibirli olduğundan, Paris'lileri küçümsediğindendir ve bir daha Paris'te hiç şarkı söylemeyecek demektir, dedi.

Halkla ilişkiler savaşını o kazanıyordu. Bana gelince, uykum kaçıyordu ama gönlüm huzurluydu. İtalya'ya geçtim. Bill İspanya'dan uçakla geldi, beni caydırmaya çalıştı. Bunu iltifat saydım. Öyle bir muamele görmüştüm ki, turneden çıkarsam kimsenin farkına varacağını bile sanmıyordum. Bill her şeyi denedi. Yakarmalar ve yağlamalar arasında iğnelemelere de yer verdi. «O sahneye çıkabileceğine inanmanı isterdim.» Ya da, «Tabii Bob'la birlikte söyleyeceğine dair hiçbir garanti yoktu... o yalnızca bir umuttu,» gibi. Sonunda ısrardan vazgeçtiğinde ona koca bir kâse dondurma ısmarladım. Dört türlü. Kaybetmeye hiç alışkın olmadığı için, bir tür tazminata ihtiyacı vardı.

Daha sonra ona nakti bir tazminat ödedim. Bunu yapmak zorunda kalacağımı zaten biliyordum. Ama bir aydır gururumun ve ruhumun dayandığı koşulların yanında, para vermek solda sıfır kalırdı.

Dylan'ı en son Kopenhag'da, kuliste gördüm. O gece numaram çok iyi gitmişti. İtalya uçağına yetişmeden önce, Santana'nın şarkılarından birkaçını dinliyordum. Bill geldi, gidiyormuşsun diye duydum, dedi.

Bob'un fedaileri de belirmeye başlamıştı.

«Gerçekten gidiyorsan, Bob seninle konuşmak istiyor.»

Güldüm. «Yani numara yapıyorsam konuşmak istemiyor, öyle mi?»

Bob seninle konuşmak istiyor dendi mi, sen onun ayağına gideceksin demekti. O asla gelmezdi.

«Ben buradayım ve hazırım,» dedim neşeyle.

«Bob odasında. Merdiveni geçer geçmez...»

«Buradan çıkarken odasının önünden geçeceksem yakalasın beni. On dakikaya kadar gidiyorum ama kapıdan çıkınca hızlı gitmeliyim.»

Benim bulunduğum yerle kutsal oda arasına nöbetçiler dizilmişti. Ben geçerken arkamdakiler nöbet mevkilerini bırakıp yaklaşıyorlardı.

«Burada,» dediler, odasının kapısından beni huşu fısıltıları arasında soktular. Katedrale giriyordum sanki.

Bob kanepede yatıyordu. Başı kapıdan yanaydı. Resmi takım elbise giymişti galiba. Gözleri kapalı, ayakları kanepenin kolu üzerindeydi. Ben girerken kıpırdadı. Uyanık olduğunu bileyim diye.

«Kalkma,» diye takıldım ona. Kalkmadı. Ben yaklaşırken bana doğru baktı.

«Hımm, yaa, vay canına, çok yorgunum, gerçekten yorgunum.»

«Hım, evet. Görünüşün de öyle. Kendine iyi bakmıyor musun sen?»

Eğilip ter içinde kalmış alnını öptüm. Gerçekten berbat görünüyordu.

Mahmur gözlerle odayı süzdü.

«Galiba rüyamda seni televizyonda gördüm. Yani... sanıyorum rüyaydı. Artık farkını anlamak kolay olmuyor. Mavi bir eşarbın vardı. Yaman eşarptı.»

«Rüya değil, Bob. Viyana'dan bir yayındı.»

«Vay canına, sahi mi? Demek sandığımdan daha yorgunum.» Bob elini dizimin arkasına dayadı, oyluğuma doğru kaydırdı.

«Öff, yaman bacakların var. Nereden edindin bu kasları?»

«Provalardan,» dedim. «Ayakta prova yapıyorum sık sık.» Elini tutup eteğimin altından çektim, kendi göğsünün üzerine bıraktım.

Gerinirken, «Demek şimdiden gidiyorsun, ha?» dedi.

«Evet, gitmem gerek.»

«Niye?»

«Uçağa yetişeceğim. Gidilip binilen uçaklardan. Beni almaya buraya gelmiyor.»

«Biraz beklemez miydin? Belki daha sonra birlikte bir şey yapardık, ha?»

«Yani şarkı söylemek gibi mi?»

«Evet, bir şeyler yapardık.»

«Yo, sanmıyorum, Bob. Öylesi olmaz. Ben gerektiği gibisini yapmak istemiştim, biliyorsun. Ama olmadı. Belki başka sefere. Artık gitmem gerek.»

«Çok yazık. İyi vakit geçirdin mi?»

«Evet, Bob. Dünyanın en güzel turnesi oldu.» Onu tekrar öptüm ve çıktım.

Elveda Bob. Farm Aid'de mutlu görünüyordun. Belki de senin hakkında bütün bunları yazmamam gerekirdi. Ama bir bakıma, kendi hakkımda bazı şeyleri de anlatmış oluyorum, öyle değil mi? Seni etkilemeyecek. Elvis'in ölümü etkilemişti seni. Ben o olayla da ilgili değildim.

2
«Bir Yabancıya Aşk Şarkısı»

Berlin'e gidiyorduk. Yanımda Jeanne, eski menajerim ve arkadaşım Nancy, Nancy'nin bir arkadaşı, Fritz ve Jose vardı. Jeanne, Jose'ye âşıktı. Nancy'nin kendi arkadaşı vardı. Fritz **schnapps** içiyor, birlikte yatacak güzel kadınlar buluyordu. Ben de yalnızlık çekiyordum.

Frankfurt havaalanında, herkesin yatağını paylaşacak biri var, benim yok, dedim. Nancy beni sevindirmek için yüz kremi istesem, Manş denizi yüzerek geçip getirmeye hazır biriydi. Suratını astı, gözleri bir süre terminal salonunda dolaştı. Derin düşüncelere dalmıştı. Birden durdu, elini ağzına siper etti, dikkatini salonun karşı tarafında bir yere odaklaştırdı.

«Şunu görüyor musun?» derken kaburgalarımı dürtüyordu.

«Neyi? Neyi görüyor muyum?»

«Şunu!» dedi heyecanla. Yine gösterdi. «Şunu!»

İlerde bagajını ayaklarının dibine koymuş oturan bir genç vardı. Bir çocuk, daha doğrusu. Güzel yüzü güneş yanığıydı. Kumral saçlarını yaz güneşi açmıştı. Omuzlarına kadardı saçları. Fazla uzun boylu sayılmazdı. İnce deri ceket giymişti. Almanya kışlarına göre bir kılık sayılmazdı. Gerçekten çok hoş bir çocuktu.

«Onu alayım mı sana?» Nancy'nin sesi fazla yüksek çıkıyordu.

«Nancy, sus!»

«Alayım mı? Harika biri!» Kalkıp yürüdü. Kıpkırmızı kesilmiştim. Dehşet içindeydim. O tarafa bakamıyordum. Nancy çocuğu koluna takmış, geri döndü. Çocuğun iri kahverengi gözleri vardı. Ağzı melek gibiydi. Vücudu güzeldi. Yapraklar gibi, rüzgârla hareket eder hali vardı. Tertemizdi. Hiç zararı olmayan biri, diye düşündüm. Utanmıştım. Ama çocuğu dayanılmaz buluyordum.

«Bu Andy,» diye tanıttı Nancy gururla. «Folk müziğinden hoşlanıyor.»

Andy utangaç utangaç gülümsedi. Dişleri pek kötüydü. Aldırmadım. Nancy onu yanıma oturttu.

«Chone mu? Chone Betz mi?»

«Evet, Joan Baez,» dedim.

Jose'yle Fritz gelip onunla Almanca konuştular. Konuştukça sesleri yumuşamaya başladı. Ben bu arada Nancy'ye, çocuk İngilizce bilmediğine göre, onunla nasıl anlaştığını sordum. Nancy bu başarısından pek heyecanlanmıştı. Güldü, hikâyeyi anlattı. Nancy güldü mü, isteri halinde güler, kahkahası her yandan duyulur ve çok bulaşıcıdır. Salondaki yabancılar duyabilmek için yerlerinde kıpırdandılar.

«Yanına gittim, oturabilir miyim, diye sordum. İngilizce bilmediğini söyledi. İşte bu harikaydı. JOAN BAEZ'i biliyor musun? diye sordum. Hemen anlayamadı. Ben elimle gitar çalma taklidi yaptım. Sonunda kavradı, gülümsedi, 'Yah, yah, Chone Betz!' dedi. O zaman kolundan yakalayıp buraya getirdim. Ne şeker şey, değil mi? Harika bence!»

Andy bizim uçakla Berlin'e gidiyordu. Jeanne yerini onunla değişti, çocuk birinci sınıf yerde, benim yanımda oturdu. Evden kaçan iki çocuğa benziyorduk.

«Der sonne?» (*) deyip güneş yanığı ellerini işaret ettim.

«Oh, yah, dalıyorum. Sri Lanka. Güneşe bayılırım. Almanya'dan nefret ederim. Çok soğuk.»

«Berlin'deki konserime gelmek ister misin?»

«Yah. Jose söyledi. Gelirim.»

Kolumu onun koluna geçirdim, güzel, tunçlaşmış elini avucuma aldım, başımı onun omzuna dayayıp uykuya daldım. O da başını bana dayamıştı. Uçak inişe geçtiğinde, uzun süredir taktığım altın üstüne türkuaz yüzüğümü çıkarıp onun parmağına geçirdim.

«Soyadın ne, Andy?»

«Ne?»

Bu yüzden aramızda ondan hâlâ Andy Ne diye söz ediyoruz.

Andy Ne, turne boyunca bizimle kaldı, ondan sonraki İspanya turnesine de geldi. Kendi başına dolaşıyor, yürüyüşlere çıkıyor, sigara içiyor, kasetlerini dinliyor, konserlerin tadını çıkarıyor, ailesini çok seviyordu... ailesi dediği bizdik. Hep Sri Lanka'yı ve güneşi hayal ediyordu. Ve benimle sevişti. Çok güzeldi.

(*) Güneş mi?

3
«No Nos Moveran»

Franco rejimi altındaki İspanya'da şarkı söylemeyi reddetmiştim. 1977'de, yani Franco'nun ölümünden bir yıl sonra, orada ilk defa sahneye çıktım. İspanyol liberalleri, sosyalist ve komünistleri, kırk yıllık mücadelelerinden, iç savaştaki kayıplarından ve Franco yönetiminde çektiklerinden sonra, yeni yeni güç kazanıyorlardı.

1974'de de albayların düşüşünden birkaç hafta sonra Yunanistan'a gitmiştim. Bir iki gün süren coşkun kutlamalardan sonra halk sinirli bir tavırla yine kabuğuna çekilmişti. İnsanların özgürlüğe alışması kolay olmuyordu. Geldiği gibi hızla yok olacağından korkuyor, siyasal bir file yine üstlerine örtülür ve terör yine başlar diye ürküyorlardı. Şimdi de aynı şey İspanya için geçerli gibiydi. Pek çok kimse şaşkın ve korku içindeydi. Franco'ya dayanabilmek için nasıl birbirinden cesaret ve destek bulmaya ihtiyaçları var Idiyse, şimdi de onun gerçekten öldüğüne inanabilmek için birtakım onaylara ihtiyaç duyuyorlardı.

Muhafazakâr İspanyollar benim plaklarımı hep satın almışlardı. Özellikle de **Gracias a la Vida**'yı. Ama orada satılan plakta; özgürlükle ilgili iki şarkım sansür edilmişti.

Madrid'de Ritz Otelinde kaldık. Andy ile ikimiz bir süitte kalıyorduk. Banyoda bir gömme küvet vardı. Süite girer girmez banyoyu doldurup girdik, odada bulduğumuz şampanyadan içtik. Otel odamıza gül de koymuştu. Komünist Parti de gül yollamıştı ayrıca.

Noel'de Fritz'e turnemizle ilgili (çizilmiş) resimlerle dolu kocaman bir defter verdim. Karikatürler de vardı. İnce mürekkeple, çok acele çizmiştim onları. Resimlerden biri de Madrid'deki basın toplantısıydı.

«Senyora Baez, İspanya'ya neden geldiniz?»

«Senyora Baez, neden İspanya'ya daha önce gelmediniz?»

«Madrid'i sevdiniz mi?»

«Bay Bob Dylan sizinle mi? Sizinleyse, neden sizinle? Değilse, neden değil?»

«Duyduğumuza göre artık politikaya aldırmıyormuşsunuz, yalnızca para kazanmayı düşünüyormuşsunuz.»

«Buradaki konserlerinizden niçin para alıyorsunuz? Bedava olması gerekmez mi sizce?»

«Evli misiniz?»

«Anlaşmanızda neden Rolls Royce'a binmeniz şart koşuluyor?»

«Senyora Baez, yarın neden o ticari televizyon programına çıkıyorsunuz? İspanya'daki en ticari programın o olduğunu bilmiyor musunuz?»

Ömrümde bu kadar çok dedikoduyu birarada duymamıştım. En renkli yalan da Rolls Royce'du. Şakaya vurmaya çalıştım. Bir tek Rolls Royce istedim, çünkü İspanya'daki ajansımız iki tane bulamadı, dedim. Herkesin harıl harıl not aldığını görünce, şaka yaptım, diye açıkladım hemen. Hiç Rolls Royce'a binmediğimi, öyle bir şey de istemediğimi söyledim. Ama beyaz Rolls Royce'umun efsanesi İspanya'da bugün bile hâlâ canlıdır.

Ertesi gün televizyon programı vardı. Kolay olmayacaktı. Ben aşağı yukarı Johnny Carson programıyla bir Vegas kulübü

arası bir şey bekliyordum. Bu programı Fritz ayarlamıştı. Duyduğuna göre tüm İspanya akşam beşte ne yapıyorsa bırakır, bu programı seyrederdi. İlk gösteri disko ışıkları önünde, playback'li bir şeydi. Sonra Boney M. grubu çıkacaktı. Tanınmış bir Avrupa Rock grubuydular. Sonra ışıkların önüne kara bir perde inecek, olaya bir ciddiyet havası verilecek, ben çıkıp üç şarkı söyleyecektim. O kadar. Röportaj yapılmayacaktı. Arkamdan ortalığı yeniden neşelendirecek bir başka numara da yoktu.

Üç şarkıyla güçlü bir etki yaratabilmek için çok çalışmıştım. Şarkıların ikisi İspanyolca söylenecekti. Anonsları da İspanyolca olarak ezberledim.

Stüdyo sinir bozucuydu. Boğucu, ufacık soyunma odalarının bulunduğu yeraltı labirentinde Andy yanımda kaldı. Ben dolaşıp duruyor, İspanyolcam üzerinde çalışıyor, akşam neler olacağını tahmin etmeye uğraşıyordum. Fritz'in haykırdığını duydum. Fritz'in haykırdığını duymak pek de rastlanmadık bir şey değildi. Ama bu sefer sesi manyak gibiydi.

«SHE ISS ZE SHTARR! WHO ZE FUCK ISS BONEY M.? NOBODY GOES ON AFTER MEIN SHTARR!» (*) Hızlı tercümeler, telaşlı ayak sesleri, yakarmalar, ardından da yine haykırışlar duyuldu.

«O YALNIZ KARA PERDE ÖNÜNDE SÖYLER VE ŞOVU BİTİRİR! ANLAŞMADA NASIL YAZILIYSA ÖYLE! YOKSA PROGRAM YOK, TAMAM MI?»

Kapıda belirdi. «Kaygılanacak bir şey yok ama bu eşekler bilmeli ki onları şu iki elimle gebertirim... tamam, anladık, şiddetsiz tabii!»

Sonunda kara perdeler indi, ben de şovu bitirdim. Küçük bir stüdyoydu. Seyircilerden ön sıralarda oturan, göze çarpa-

(*) Yıldız o! Boney M de kim oluyor? Kimse benim yıldızımdan sonra çıkamaz!

cak olanlar, İspanyol orta sınıfından daha bir özenle seçilmişti. Birkaç da çocuk vardı. Sanırım zenginlerin çocuklarıydı.

Sahneye en yakın oturan kadının boynundaki inci kolyeyi bugün gibi hatırlıyorum. Habire onu parmaklarına doluyor, oynuyordu. Benim politikam ve genel imajım konusunda bazı kuşkuları vardı ama yine de kendisine ön sırada verilen güzel yere keyifleniyordu. Akşama kokteyl içilirken arkadaşlarına anlatacak çok şeyi olacaktı. Çevresindeki suratlar hep güneş yanığı, saçlar yapılı, sağlıklı vücutlar, zarif kılıklar içindeydi. Kolay bir seyirci kitlesi değildi karşımdaki. Kendi kendime bu yayının milyonlarca İspanyola ulaşacağını, bu salondaki bir avuç seçkin insandan çok farklı kimselerin de seyredeceğini hatırlatıyordum. Basın toplantısında solcu gazetecilerin homurdanma nedenini şimdi daha iyi anlıyordum. Planladığım programı sürdürdüm.

Sonuçta ortaya, kimsenin asla planlayamadığı türden, hiçbir zaman unutulmayan ender olaylardan biri çıktı.

Antifaşist direnişin en tanınmış kadın kahramanından söz ettim. «Bu şarkımı, direnişteki cesaretiyle tanınan çok cesur bir kadına ithaf ediyorum,» dedim. «Ben de adaletin bir askeriyim, ama silahsız ve şiddetsiz savaşırım. Şarkımı derin saygılarımla, La Pasionaria için söylüyorum.»

Bu sözlerim tabanca patlamış gibi etki yaptı. İnci gerdanlıklı kadın incileriyle oynamayı kesti, kibar çiftlerden bazıları birbirlerine pek çözemediğim garip bir ifadeyle baktılar. Ben La Pasionaria onuruna seçtiğim şarkıya başladım. Şarkının adı, «No Mos Moveran»dı. Direnişin marşlarından biriydi. İngilizcesi, «We Shall Not Be Moved» adıyla tanınıyordu. Albümümden İspanya'da sansür edilmiş olan iki şarkıdan biriydi. Kırk yıldan beri İspanya'da hiç açıkça söylenmemişti. Ben söyledim. **«Unidos en la lucha, Unidos en la Vida,»** daha sonra, **«Unidos en la muerta,»** yani SAVAŞTA BERABER, HAYATTA BERABER, ÖLÜMDE BERABER. Önce ağır, ritmik başlıyordu. Yakınma do-

lu, duygusal, apaçık ve basit bir şarkıydı. Kıpırdamayız, su kenarındaki bir ağaç gibi, kıpırdamayız.

O anda, bu basit şarkının birçok insan üzerinde ne gibi bir etki yapacağının farkında değildim. Mücevherli kadınlarla yanlarındaki güneş yanığı erkeklerin buna karmaşık tepki gösterdiğini görüyordum. İnik duran siyah kirpiklerinden, dudaklarında oynaşan minik gülümsemelerden belliydi. Ama sonuna doğru onlar bile yanaklarındaki gözyaşlarını (tıpkı kameramanımız gibi) sildiler, ayağa kalkıp koroya katıldılar. Çılgın bir alkış koptu, İspanyol televizyonuna yaptığım şov sona erdi.

Derken kulis merdivenlerine insanlar birdenbire doluştu. Nereden geldikleri belli değildi. Ağlıyor, beni kucaklamaya, öpmeye çalışıyorlardı. Fritz pofuduyor, bağırıyor, Jose, Jeanne ve Nancy ile birlikte kalabalığı geride tutmaya savaşıyordu. Soyunma odamın kapısını kapattım, dönüp omuzlarımı kaldırarak Andy'ye baktım. Ondan sonra ne olduğunu tam hatırlamıyorum. Ama son zamanlarda Jeanne bana, o dar koridorda kalabalığın çığrından çıkacağından çok korktuğunu söyledi. Oradan tek çıkış kapısı, kalabalığın arkasındaydı. Arabaya nasıl bindiğimizi de hatırlamıyorum. İnsanlar itişip kakışıyor, saçlarımı çekiyor, yüzüme dokunmaya çalışıyor, elimi tutmaya uğraşıyormuş. Her nasılsa Fritz yanımda yürümüş, beni sakin adımlarla oradan çıkarıp arabaya bindirmiş, Alman aksanlı İspanyolcasıyla birkaç kelime söyleyip sahneyi noktalamış.

Arabaya bindiğimizde, Mercedes'li bir adam yanımızda belirdi, bana seslendi. Camı açtım. Yüzünden pek hoşlanmadım ama yine de gülümsedim, ona el salladım.

«İspanya'nın politikasına karışmamalıydınız,» dedi.

Elimi kulağıma siper ederek anlayamadığımı belirttim. Karanlık uyarısını tekrarladı, donuk donuk gülümsedi, bir sonraki yeşil ışıkta gaza basıp kayboldu.

«Neydi o tehdit?» diye sordum şaşkın bir sesle.

Fritz, «Allahın belâsı faşist,» dedi. «Unutma ki Franco öleli daha bir yıl bile dolmadı.»

Televizyon programının topladığı parlak tepki bu olayı küçülttü, Mercedes'li adamı da kendi boyutuna indirdi. «No Nos Moveran»ı ve La Pasionaria'nın adını duymanın sihirli etkiyi kırmış olduğunu, mezarına girdiği halde hâlâ etkili olan Generalissimo Franco'nun çevresini saran koruyucu sessizlik tabakasını deldiğini bana sonradan söylediler. İspanya barlarında coşkun kutlamalar, kucaklaşmalar, öpüşmeler, ağlaşmalar, şerefe kadeh kaldırmalar başladı. Ordular dolusu yoksulların anılarından taze bir güç aktı, minik tabutları içinde sıra sıra yatan çocuklar hatırlandı, gözü yaşlı anneler o yavrularını bir kere daha kucaklarında salladılar, babaları onları alınlarından öptü. İspanya'ya coşkuyu ve kutlamayı armağan olarak getirmiştim. İspanyol televizyonunun en ticarî programına çıktığım için sol kanat da beni bağışladı.

Programın yapımcısı işinden kovuldu. Benim hangi şarkıları seçtiğimi biliyordu. Müdahale etmemeyi seçmesi, onu işinden etmişti.

Kentin amansız gürültüsünden uzaklaşıp dağ havasını soluduk, katedralleri ziyaret ettik. Mum ışıklı, renkli cam pencereli, kreşlerle dolu, dikenli taçlı İsa heykelli, orglu, ferforjeli, çağların kokusunu taşıyan taş duvarlı küçük bir kilisede kendimi kaybettim. Diz çöküp dua ettim. **Ay, que terri ble en las cinco de la tarde.** Guernica çocuklarının ruhları için, anneleri ve babaları için dua ettim. **Gracias a la vida.** Hayata şükürler olsun. Bana bu kadar çok şey veren hayata. Sevinçlere, gözyaşlarına, bunca yürümekten yorulan ayaklarıma... Bana İspanyol politikasından uzak durmamı söyleyen yağlı saçlı faşist için dua ettim, bu savaştaki silahlarıma... sesime ve onu kullanma isteğime şükrettim.

Şoförümüzün ya konuşmalarımızı teype aldığını ya da biz indikçe arabada oturup söylediklerimizin notunu tuttuğunu bilmiyorduk. Hayranlarımdan biriymiş gibi görünen bir foto muhabirine gazetelerden birinin flaş resimler çeksin diye para verdiğini de bilmiyorduk. Tabii Ritz Otelindeki oda servisi garson-

larına, bizi izlemeleri için birtakım cazip teklifler yapıldığından da haberimiz yoktu. Bunları birkaç gün sonra, bir dedikodu sütününda kendimizi okuyunca öğrendik. Yazıda kimin kiminle yattığı anlatılıyordu. Jose'yi benimle, Andy'yi Jeanne' le eşleştirmişlerdi ama ziyanı yok. Ne yediğimiz, ne içtiğimiz, ne giydiğimiz, ne konuştuğumuz hep sıralanmıştı. Gerçekler ilgi çekmeyecek gibiyse, süslenip püslenmiş, eklemelerle parlak hale getirilmişti.

Yazı yayınlandığında biz artık Barselona'daydık. Benim de kaygılanacak başka dertlerim olmuştu.

Ne budala olmalıyım ki, Barselona'nın Katalonya'da olduğunu, orada halkın çoğunun İspanyolca değil, Katalan dili kullandığını ya da kullanmayı tercih ettiğini, bu dilin sözde Güney Fransa lehçesine benzediğini, ama benim kulağıma hiçbir anlam ifade etmediğini bilememiştim. O kent için de İspanyolca şarkılar ve anonslar hazırlamıştım. Sahneye çıktığımda çılgın alkışlarla karşılandım. Ama provası yapılmış İspanyolcamı kullandığım anda, alkışların coşkusu azalıverdi. İspanyolca şarkı söyledim, tepki vasat oldu. Bilinen her numarayı denemek, önce dürüst olanlarından başlamak, ama yine de giderek yenildiğinizi hissetmek korkunç bir duygu.

O akşam hayatımı Joan Manuel Serrat adlı Katalonyalı bir şarkı yazarı ve ses sanatçısı kurtardı. Müziğini tanıyordum. Yüzü de, sesi de çok güzeldi. Anlayışlı bir yüreği olduğu da kesindi. İkinci konserden önce Manuel çevresindekilerle birlikte soyunma odama geldi, kocaman bir buket çiçek getirdi, Katalan dilinde bir iki şey söylemem gerektiğini açıkladı. Akşamın genel havası çok değişir, dedi. Onun «Rossinyol» adlı şarkısını ezbere bildiğimi söyledim, mükemmel, dedi. Sonra bana «No Nos Moveran»ın sözlerini verdi, okunduğu gibi yazdım. Aynı şekilde, «İyi akşamlar,» «Teşekkür ederim,» «Bir şey değil,» gibi sözleri de yazdım. Derken Manuel dehasını ortaya koydu. Anlattığına göre, Franco iktidara geldiğinde, Katalonya hükümet başkanı Josep Farradellas Fransa'ya sürülmüştü. Franco öle-

ne kadar vatanını görememişti. Ancak ondan sonra yurduna dönmüş, büyük coşkuyla karşılanmış, tekrar başkan olmuştu. Halk önüne ilk çıkışında da, **«Bon anite, amigas y amiks! Ja estoc aqui!»** (İyi akşamlar, bayanlar ve baylar! İşte buradayım!» demişti. Halk mutluluktan kendinden geçmişti o zaman.

Manuel'in dediğine göre, sahneye çıktığımda, **«Bon anite, amigas y amiks! Ja estoc aqui!»** diyebilirsem, ondan sonra her şey yolunda gidecekti.

Hikâye beni duygulandırmış, heyecanlandırmıştı. Söylemek istediğim her şeyin Katalon dilindeki karşılığını not alıp duruyordum. Manuel beni kucakladı, iyi şanslar diledi, sonra da ben ikinci yarı için sahneye çıktım. Mikrofona yürüyüp onun dediği sözleri söylediğimde bina yıkılıyor sandım. Bu insanların kabul edilmekten doğan gururu gerçekten isteri düzeyindeydi. Birkaç cümlemi söyledim, ondan sonra hangi şarkıyı söylediğimin önemi kalmadı. «Poor Wayfaring Stranger»ın bir yerinde, kalabalığın arasından ağız armonikasıyla bana eşlik edildiğini duydum. Sekiz bin kişi yuhaladı, o kişiyi susturmaya çalıştı, ama ben, «Yo, ziyanı yok,» dedim. «Bırakın çalsın!» Bir kıta boyunca, Katalonyalı müzisyen ruhunu bize açtı. Ortalıkta gitarın, tek bir insan sesinin ve bir de armonikanın ağlayan sesinin dışında çıt çıkmadı.

Konserin sonuna doğru «Rossinyol»u söyledim. Salon yine coştu. Katalonyalılar yalnız kendi dillerinde bir şarkı dinliyor değildiler. Şarkıyı hepsinin ezbere bildiğini görünce çok sevindim. Her satırını benimle birlikte söylediler. Ellerindeki mumları yaktılar, ayağa kalkıp coştular. Ortalığı çocuksu bir neşe sardı. «No Sarem Mugoots»a («No Nos Moveran») bu mutlu atmosfer içinde başladım. Bu kadarına dayanamadılar. Mumlar tekrar yakılırken gözlerde yaşlar vardı. Sahneye çiçekler atıldı. Franco iktidarı süresince diktatöre karşı çıkmış bir senatör, benim davetim üzerine sahneye geldi. Manuel de geldi. Hep birlikte, «We Shall Overcome»ı söyledik. Katalonyalılar ayağa

kalktı, elele verdiler, sağa sola sallanarak bizimle birlikte söylediler. Gözyaşlarımıza gülümsemeler karıştı. Yağlı saçlı faşistin sürdüğü, içi kemik dolu Franco arabası da ölümler vadisinin bir yerinde kayboldu gitti.

Madrid.

Konser.

Basındaki yankılar çok fazlaydı. Etrafta fotoğrafçı çok fazlaydı. Andy beni avutmak için hiç yanımdan ayrılmıyordu. Kendime daha iyi bir şarkı listesi hazırlamıştım. Kahverengi deri etek ve kahverengi çizmeler giydim. Üzerimde bir kazak, gül desenli, koyu yeşille bej karışımı bir eşarp vardı. Stadyumda on bin İspanyola şarkı söylemek üzere ortaya çıktım.

Fotoğrafçılar eğitimli milis ordusu gibi flaş ateşiyle üzerime geldiler. İki şarkı boyunca onlara aldırmadım, sonra lütfen, **per favor**, bir şarkı süresince resim çekmeye devam etmelerini, sonra da kesmelerini rica ettim. Öfkeleri ve kavgaya bu denli hazır oluşları beni şaşırttı. Üçüncü şarkıdan sonra bir daha denedim. Bu sefer bozuk İspanyolcamla söyledim. Sevimli gülümsemelerim bana bir şey kazandırmadı, dudaklarımın köşeleri titremeye başladı. Kameraların flaşları, itişen bir manyaklar ordusu üzerinde parıldamayı sürdürdü, **«Aqui! Mira, Joan, aqui!»** diye çığlıklar duyuldu. «Bu tarafa, Joan, bu tarafa bak!»

Kalabalık onlara susup oturmaları için haykırdı, onlar da onlara haykırdılar. Kendi kontrol gücümün eriyip yok olmaya başladığını hissettim. Bu kargaşa arasında bir şarkı daha söyledim, şarkıdan da, onlardan da nefret ettim, kendimi çaresiz, ufacık, umutsuz hissettim. Güvenlik görevlileri iki yandan yaklaşmaya başladılar. Tanrım, diye düşündüm, şimdi ne olacak? Güvenlik görevlileri tek bildikleri şeyi yapacak, kalabalığı zorla orkestra yerinden uzaklaştıracaklardı. Konser seyircileri durumumu anlıyordu. Onlar da bıkmışlardı bu kargaşadan. Konser mahvoluyordu. Ama hepsinin belleklerinde zorbalığın, kabalığın, polis karşısındaki çaresizliğin anıları taptazeydi. İşler karışıyor, benim tecrübemin ve hakim olma yeteneğimin dışına

çıkıyordu. Foto muhabirleri öfkeyle bağırmaya başlamışlardı. Polisler de giderek onları daha sert hareketlerle itiyorlardı. Orası temizlenmek üzereyken dayanılmaz bir sersem, polisin kolu altından kaçtı, son bir resmimi çekmeye hazırlandı. Ben anî bir öfke patlamasıyla sol kolumu kaldırıp sağ elimi dirsek içine indiriverdim, sol kolum yumruğumla birlikte kıvrıldı. Flaş parladı, kalabalık çılgın kahkahalara gömüldü. Fotoğrafçı sanki ona ateş etmişim gibi bir havaya girdi. Ben bir an için rahatladım, konser devam etti ve başarılı da oldu. Sonunda yine mumlar yakıldı, korolar şarkılara eşlik etti. Önceki olayların çirkinliğini hemen hemen unutmuştum. Ama meğer asıl olaylar henüz başlamamış!

Otelde bir basın toplantısı düzenlenmişti. Heyecanlıydım. Her konuda konuşmaya hazır, bir an önce başlamaya da hevesliydim. Yanımdakilerle birlikte salona doğru yürüdüm.

Bir kadın bir anda yanımızda belirdi, «Girmeyin oraya,» dedi.

Durdum.

«Neden? Benim basın toplantım bu,» dedim. İşime karışılmasına canım sıkılmıştı. İspanya reklamcımız neye uğradığını bilememiş gibiydi.

«Kızgınlar,» diye devam etti kadın.

«Kim kızgın?» diye sordum. Kendim de çileden çıkmıştım. «Sorun neyse, hallederim.»

Kimsenin bana söylemeye cesaret edemediği şey, sahnede yaptığım el işaretinin yalnızca benim sandığım anlama gelmediği, çok daha derin anlamlar içerdiği, hepsinin anneleriyle ilgili bir şeyler ifade ettiği, özgürlüğe yeni kavuşmuş İspanyol basınının da Katolik kökenleri nedeniyle derin bir şoka kapılmış olduğuydu. Benim hanımlara yakışmayacak hareketimi hakaret sayan, polislere de canları sıkılan basın mensupları, bana karşı birleşmiş bulunuyorlardı. Grevdeydiler. Yo, pek tam grevde sayılmazlardı. Kalkıp gelmişlerdi ne de olsa. Yüz kişiyi aşkın insan vardı içerde.

Bütün bunları anlamadan, dimdik mikrofona yürudum. Kan di doğumgünü partisini kutlayan şımarık bir çocuk gibi. Bu dalaca öfkelerini giderip onlara kendimi sevimli gösterebile ceğime inanmıştım. Gülümsedim, fotoğraflar için sorulardan önce mi, yoksa sonra mı poz vermemi istediklerini sordum.

Gülümseyişime cevap olan ifadelerin bazıları alaycı, bazıları hınçlıydı. Salonun dışındaki kadının bana neler söylediğini hatırlamaya çalıştım.

Sonunda, «Birisi bana lütfen sorunun ne olduğunu söyler mi?» dedim. Bir adam oturduğu koltuktan fırlayıp ayağa kalktı, elindeki daktiloyla yazılmış metni okumaya başladı, noktalama işareti olarak da kendi duygularını ekledi. Diğerleri homurdanarak, başlarını sallayarak onu teşvik ettiler. Adamı mikrofona davet ettim. Geldi, upuzun bir liste halindeki şikâyetlerini okudu. Özet olarak, hakarete uğramışlardı. Bir kadından geliyordu bu hakaret. **Yabancı** bir kadından.

Yoksa güvenlik görevlilerini benim çağırdığımı mı sanıyorlardı? Öyle bir şey yapmadığımı bilmeleri gerekirdi. Yalnızca yaptığım işaret olabilir miydi nedeni... burada, yeni özgürleşmiş İspanya'da? Adam okumayı sürdürüyordu. Fritz'e baktım, dehşet içindeydi. İspanya reklamcım da öyle. Ben korkmuyordum. Aklım karışmıştı. Sabırsızdım. Tercümeler yapıldı. İki sayfalık yazının son cümlesi, özür dilememi istiyordu.

«Tabii özür dilerim sizden,» dedim hemen. «Haklı bir öfkenin etkisiyle yapıverdiğim o işaretin İspanya'da bu kadar ciddi anlamlar taşıdığından haberim yoktu. Kabalık ettiğim için, size hakaret ettiğim için üzgünüm.»

Sessizlik.

Hiç beklemedikleri, kendilerini boşlukta hissetmelerine yol açan bu özür karşısında ne yapacaklarını bilemediler. Besbelli onların tek istediği kavgaydı. Bir adam ayağa kalktı, bana yumruğunu salladı, İspanyolca bir şeyler haykırdı. «O işaretin anlamını bilmemek de ne demek?» diyordu. «Bal gibi biliyordunuz. Bunca seyahat ettiniz. Böyle bir şeyi bilmiyor olabileceğinizi kabul etmiyorum.»

Kalabalıktan onaylayan sesler yükseldi.

«Özür dilerim ama yanılıyorsunuz. Basını kendime düşman etmeyi niçin isteyeyim? Onlara ihtiyacım var. Kendimi böyle bir saldırıya neden hedef kılayım? İşaretin anlamının böylesine ciddi olduğunu bilsem, yapar mıydım? Evet, çok seyahat ettiğim doğru. Öfkemi tutamayıp böyle şeyler yaptığım daha önce de oldu. Her seferinde de yaptığım, birkaç dakika içinde unutuldu. Bilmeyişimden ötürü tekrar özür dilerim.»

Sessizlik.

«Bizden özür dilemeniz yetmez! Kamuoyundan özür dilemelisiniz. Neden kamuoyundan özür dilemediniz?»

«Bayım, daha önce de söylediğim gibi, bir, hareketin asıl niteliğini bilmiyordum. İki, seyirciler güldüler. Hoşlarına gittiğini sandım. Tek sinirlenen sizler oldunuz, halk değil.»

Aralarında biraz daha homurdandılar.

«Ama,» diye tekrar söze başladım, «Davranışımdan ötürü gücenen her İspanyoldan, hem hakaretim, hem de cehaletim için özür dilemeye hazırım.»

Homurtular sürüyordu.

«Şimdi eğer basın toplantısı istiyorsanız, ben hazırım.»

Birçok soru soruldu, ama resim çekilmedi. Sarsılmıştım. Gücenikliğimin yüzümden okunduğundan emindim. Gözüktüğü kadarı yeterdi, daha fazlasını belli etmeye niyetim yoktu. Gerçekten bir hata mı yapmıştım? Kalabalığın önünde amma da serttim! Gece herkes yatağına yattıktan sonra sessizce ağlayacaktım. Andy anlardı. Beni kucaklardı.

Ertesi sabah durum daha da berbattı. Kalkıp aşağıya gazete almaya indik. Her gazete bayiinin önünde, dışarıya mandalla tutturulmuş gazetelerin baş sayfasında La Senora Baez'in felâket bir resmi vardı. Elbisesi güzel, yüz ifadesi, kötü baskıya rağmen çirkin. Tabii bir de o yumruk. Nispeten mizaha eğilimli manşetlerden biri, «Gitarlı küfür,» diyordu. O kadar çalışmış, şarkılarımı o kadar güzel söylemiştim. Dünyada ya da en azından İspanya'da, herkesin beni sevdiğini sanıyordum. Oy-

sa işte bu korkunç resmi basmışlardı. İspanya gezimin tümünü koca bir gaf olarak göstermişlerdi.

Grubumla birlikte gazete bayileri arasından ilerlerken zavallı suratım sarktıkça sarktı.

Fritz bana alttaki yazıların harikulâde olduğunu, İspanya gezimin çok başarılı geçtiğini, Madrid'i avucumun içinde sayabileceğimi söylemeye uğraşıyordu. Resim aslında tiraj için, diyordu. Ama ben duymuyordum bile. Susmamacasına ağladım. İspanya'dan çok sefil ayrıldım. Uçağa bindiğimde **International Herald Tribune** gazetesi aldım. Onda da o felâket resim vardı. Altındaki yazıda La Baez'in İspanya'da kalabalığın kontrolunu elinden kaçırdığı ve polis çağırdığı anlatılıyordu.

4
«Sasha'ya»

Ulm, Almanya, Ağustos 1978.

Güneşli, parlak bir gündü. Çoğu çocuklardan oluşan elli beş bin kişi oturarak, ayakta durarak ve görebildiğim kadarıyla yatarak, göz alabildiğince uzanan alanı doldurmuştu. Festival alanına bir Mercedes'le geldim, hemen beni bekleyen küçük karavana götürüldüm, orada Frank Zappa'yla tanıştım. O güne kadar onu ancak posterinden tanıyordum. Külotunu indirmiş, tuvalette oturur gözüktüğü posterinden. Dostça çene çaldık. Ben kordon altına alınmış kesimde karavanın basamağına oturdum, Zappa'nın verdiği sese göre gitarımı akord etmeye çalıştım.

Bugünkü bir denemeydi. Bir rock konserine çıkıyordum. Zappa'dan sonra, Genesis'den önce söyleyecektim. Gösterim kırk beş dakikaydı, güneş de batmak üzereydi. Bilmediğim şey, Fritz'in o sırada kuliste bahse tutuştuğuydu. Diğerleri benim sahneden yuhalanarak atılacağıma para koyuyorlar, o da onlara, bok yemişsiniz, o bir yıldızdır, diyordu.

Ama bu rock and roll gösterisiydi. İnsanlar buraya kendilerinden geçmeye, sarılmaya, dans etmeye, müziği içlerinde hissetmeye, sarhoş olmaya ve yere serilmeye geliyorlardı. Ben

hangi şarkıyı söyleyebilirdim onlara? Biraz Beatles, biraz Dylan, Simon ve Garfunkel, «Where Have All The Flowers Gone» un Almancası... Ellerim buz gibi, kemiklerim donuktu. Bu seferki büyük bir felâket olabilirdi.

Fritz güvenimi artırmaya uğraştı.

«Bayılacaklar sana, hayatım,» dedi. Koca kollarını bana sardı, sonra geri çekilip yüzüme baktı. Kaşlarını çatmış, deli deli bakıyordu. Gözlüğü yamulmuş, sakalına da bir şehriye takılmıştı.

«Ya,» dedi şefkatle. «Bu salaklar daha bir şey görmemiş ömürlerinde.»

Yüreğim gümbürdeyerek ,dizlerim titreyerek, soluğum kesikleşerek Fritz'le biraz yürüdüm. Jeanne ve Andy de yanımızdaydı. Zappa ,o anda sahneden üçüncü bis öncesinde ayrılmış, kalabalık coşmuştu. Müzik ziyafetinden başları dönmüştü hepsinin. Panik duygum daha da arttı. Ben o sahnede altı tane telim ve iki oktav sesimle yapayalnız olacaktım.

Güneş ufka doğru iniyordu. Sahnenin arka tarafına çıkıp paravanların gerisinde durduk. Müzik sistemi önümüzde siper oluyordu. Enstrümanların önüne bir siyah perde indirildi. Saygılı, ama merak dolu sahne personeli, Genesis'in dekorunu hazırlamak için siyah perdenin gerisinde koştururken bana göz atıp duruyorlardı. Genesis benden sonraydı. Dışarda, izleyiciler arasında sarhoş Amerikalı erler, bir yığın da cam bakışlı çoluk çocuk görüyordum. Çıkma zamanım gelmişti. Kendimi Tanrı'nın ellerine teslim ettim.

Dapdar bir sahneydi. Kara perdeyle mikrofonun arasında pek az yer kalmıştı. Tanıdık sahnelere benzemiyordu. Kalabalık meşguldü. Hâlâ Zappa'nın etkisindeydiler. Beni terbiyeli bir alkışla karşıladılar. Onlara iyi günler diledim, tam rock and roll havası, değil mi, diye sordum. Rock and roll sözü geçince bir tezahürat yükseldi. Neyse, kilit kelimeleri kullanmayı biliyordum bari.

İlk şarkı fosladı, çünkü bilinmeyen bir şarkıydı. Ne olduğu-

nu bile hatırlamıyorum. Onu kısa kestim, onlara altmışlı yıllardan söz ettim (bağrıştılar), Woodstock'dan söz ettim (bağrıştılar) gençlerden söz ettim (az bağırdılar... bu kilit kelime değildi). Sonra Joe Hill'i söyledim. Bir şeyler olmaya başladı. Nispeten yaşlıca olanların yüreklerinde bir kıpırtı oldu, gençler de onlara katıldı. Woodstock döneminde on yaşında olanlar da bunu sezdiler. Sarhoş bir Amerikalı er bağırarak sırtüstü birinin kollarına serildi, bir başkası ona susmasını söyledi. Yanlardaki gruplar **«Sitzen, sitzen!»** (Oturun, oturun!) diye bağırmaya başladılar, önde kımıldayanları sindirmek istediler.

Ben lisan öğretmeni telaffuzuyla, «Yes,» dedim. «Eğer **sitzen** yaparsanız herkes görebilecek.» Karmakarışık, üstüste oturdular. Hâlâ bağrışıyor, homurdanıyorlardı ama... oturdular.

«Şarkı söyle, Joan!» diye bağırdı biri. Ben, «Bob Dylan'dan bir şarkı var,» dedim. Koskoca bir tezahürat daha yükseldi, onlara, «Love Is Just a Four-Letter Word»ü söyledim. Şarkıyı pek bilmiyorlardı ama el çırparak tempo tuttular, gözleri ve dikkatleri keskinleşmeye başladı. «Sagt Mir Wo Die Blumen Sind»in zamanı gelmişti. Sevinçlerini bağırarak ifade ettiler, benimle birlikte söylediler. Çoğunun gözlerinden yaşlar boşaldığını gördüm. Neden? Yitirdikleri yıllar için mi? Gözlerinde romantikleştirdikleri, taklit ettikleri Amerikalı çiçek çocuklar için mi? Annelerinin, teyzelerinin, amcalarının olan, ama kendilerinin olmayan anılar için mi? Belki.

«Swing Low, Sweet Chariot»u söyledim. Ses düzeni çok iyiydi. Sesim insan denizinin üzerinde uçuyor, sanki güneşten yankılanıp geri dönüyordu. Nehrin karşı kıyısında, belki bir kilometre ilerde, yamaçta durup dinleyen insanlar gördüm. Onlara doğru döndüm, tek elimi havaya kaldırıp, «Oradakiler için bir kıta,» dedim. El salladılar, tezahürat yaptılar. Sesleri bize ulaşana kadar ufaldı ama çocukların hepsi başlarını çevirip oraya baktılar, el salladılar, bağrıştılar. Nehre doğru dönüp kıtayı söyledim. Ağlayanlar çoğalmıştı. İnsanlar ellerini havaya kaldırıp başları üzerinde kenetliyorlardı.

«Chone! Chone Betz! 'We Shall Overcome'ı söyle!» Kendi gözlerimin de sulandığını hissettim. Kulise baktığımda Jeanne' le Fritz'in gülümseyip başlarını salladıklarını gördüm. Yutkundular.

Birkaç şarkı daha söyleyip «We Shall Overcome»la bitirdim. Çocuklar ayağa kalkıp elele tutuştular, hep birlikte söyleyip ağladık. Eğildim, «**dankeschön**» dedim, sahneden kulakları sağır eden alkışlar arasında ayrıldım. Fritz'in gözleri kıpkırmızıydı. Başını sallayıp duruyordu. Jeanne'in güzelim gözleri de yaşlıydı. Gitarımı benden aldı.

O sırada alkışlara ve ayak vuruşlarına yeni bir ses daha eklendi. Sahneye bira tenekeleri fırlatılıyordu.

«Oldu işte!» diye patladı Fritz. «Seni geri istedikleri zaman yaparlar bunu!» Uçuşan bira tenekelerini gururla işaret etti.

«Bis yapar mısın, hayatım?»

Fritz canını dişine takıp sahneye çıktı, tehlikeli atışlar biter bitmez tekrar çıkacağımı söyledi. Tenekeler kesildi. Onlara, «Blowin' in the Wind»i söyledim, rüya devam etti. Gözyaşlarını, tezahüratı, al yanakları, gülücükleri seyrediyordum. İçki içmeye çoğunlukla ara verilmişti benim numaram sırasında. Haydutça davranışlar da tümüyle kesilmişti. Yine selam verdim. Sahneden ayrıldığımda, olay daha yeni başlıyormuş gibi bir duyguya kapıldım. Biralar yine yağdı, tezahürat kesilmedi, ıslıklar kulakları sağır eder gibi oldu.

Peşpeşe yedi kere çıktım o sahneye. Sonunda Fritz bir daha gelmeyeceğimi, sıranın 'Genesis'de olduğunu duyurdu. Karavana doğru yürürken gözlerimiz kamaşmıştı. Frank beni kutladı, uyuşmuş bir ifadeyle gülümsedi. Alman sosisi ve patates cips saati gelmişti.

Ertesi gün gazeteler gösteriyi benim esir aldığımı yazdılar. Havaalanında beni her zamandan daha çok insan tanıdı, güvenlik kontrolunu yapan adam cebinden yeni kupürleri çıkardı. Gitarıyla sahnede bir saat kalan kadın. Fritz'i kucakladım, yakasındaki ekmek kırıntılarını silkeledim, uçağa bindik.

5
«Dünyanın Kaygılı Anneleri»

Güzel Laura Bonaparte Arjantinli bir ruh hekimiydi. 11 Haziran 1976'da, biyokimyacı olan kocası onun gözleri önünde evinden alınarak sürüklenip götürülmüş, Laura onu bir daha görememişti. Daha sonra kızı da kaybolmuş, Laura kızını ararken kendisine bir kavanoz içinde kızının eli, 'tanımlasın' diye verilmişti.

Arjantin'e gittiğimde, 1981 ilkbaharıydı. Üzerime göz yaşı gazı sıkıldı, otelimden atıldım, halk karşısında şarkı söylemem engellendi, basın toplantım iki kere bomba tehdidiyle yarıda kesildi. Ekip geldi, bombaları bulup götürdüler.

Kaybolanların Anneleri Derneği, aralarında çocuklarının öldüğünü kesinlikle bilenlerin en şanslılar olduğunu söylüyor. Hiç değilse onlar yası tutup, sonra başka bir hayata başlayabiliyorlar. En kötü zaman geceler oluyor, diyorlar. Kayıp çocuklarının hayalleri karanlıkta gözlerinin önünden geçerken.

Şili'de de yasaklarla karşılaştım. Ama öğrenciler bir müzik akşamı düzenlemeyi başardılar. Polisler koca kamyonlar içinde geldi, salonu kuşattı, konseri dışardaki hoparlörlerden dinlediler. Yalnızca iki gün broşür dağıttığımız halde, yedi bin kişi çıkagelmişti. Bir de ağızdan tanıtım yapabilmiştik. İzleyiciler ara-

sında piyanistler, kemancılar, komedyenler, şarkıcı gruplar, dansçılar, şairler, profesörler, yazarlar ve ressamlar vardı. Sansüre tabi tutulmuş, hapse girmiş, gözaltına alınmış, işkence görmüş insanlar vardı. 1973 darbesinden beri sahneye çıkmamış insanlar vardı. Yedi yıldır bu çapta bir kültür olayı yaşanmamış olduğunu öğrendim.

En garibi Brezilya'ydı. Basın özgürdü orada. İstediğim gibi konuşabiliyordum. Ama halk karşısında şarkı söyleyemiyordum.

Bir öğrenci grubuna şarkı söylememe ramak kalmıştı ki, otele polis geldi, belgelerimin eksik olduğunu söylediler. Belgeleri düzelttik. Emniyet müdürü de oradaydı. Bir yığın yabancı, polis arabasına doluşmuş, belgelerini adamın suratına sallıyordu. Şarkı söylememe izin vermediğini ağzından duymak istediğimi söyledim, sonra binanın önünde durdum, ciğerlerimin yettiği kadar bağırarak, «Gracias a la Vida»yı söyledim.

O sırada, daha önce aynı karakola götürülüp orada dayak yemiş olan sevimli, romantik, mavi gözlü milletvekili beni aldı, konser salonuna götürüp izleyiciler arasına oturttu. Birden salt bir sessizlik oldu, ben şarkı söylemeye başladım. Salondaki herkes de benimle birlikte söyledi. Biz gitmek üzere kalktığımızda onlar da kalktı, «Cominando»yu, yani onların dilindeki «Blowin' in the Wind»i söylediler. Bazen iyi şeylerin olmasını engellemek mümkün olmuyor.

Dönüşte Nikaragua'ya uğradık.

İçişleri Bakanı General Thomas Borges bana, «Büyükelçi beklesin,» derken, eli silahlı askerleri de soyunma odamda dolaplarımı, kıyı bucağı arıyorlardı. Borges benden kısa boyluydu. Purosundan dumanlar çekerken beni bakışlarıyla bir ölçtü. Kendisine konserden sonra Amerikan Büyükelçisini ziyaret etmek zorunda olduğumu söylemiştim.

«Sizinle yemek yemeyi bir şartla kabul ederim. O iğrenç puroyu söndürün.»

Yalnız söndürmekle kalmadı, ben yanındayken yenisini yakmaya da hiç kalkışmadı.

Beni yemeğe götürdü. Yemekten sonra, Somoza rejimi ulusal muhafızlarının tıkıldığı cezaevlerini gezdirdi. Pis, karanlık bir hücredeki mutsuz, sıkkın, kirli tutukluları görmek üzere kapıyı açtırdığında, nöbetçilerine dışarda beklemelerini söyledi, kendisi girdi. Tüm tutuklulardan kısa boyluydu. Çok genç bir tutuklunun suratına baktı.

«Kaç yaşındasın?» diye sordu.

«On altı.»

«Ne zamandır buradasın?»

«Üç yıl.»

«Suçun ne?»

«Babam **guardista**'ydı. Tutuklandığında yanındaydım, bu yüzden beni de aldılar. Bundan başka suçum yok.»

«Topla eşyanı. Eve gidiyorsun.»

Çocuk birkaç saniye bakakaldı, sonra tek tük eşyasını toplamaya başladı.

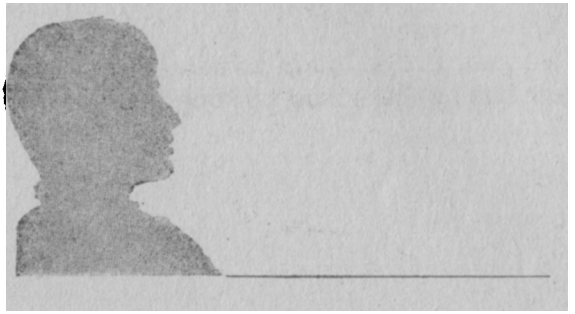
Senyor Borges kendinden pek memnun gibiydi. Girdiğimiz iki hücrede daha aynı şeyi tekrarladı. Sonra bizi üst kata götürdü. Özel bölüme. Orada çok duygulandı ve heyecanlandı. Boş bir hücrenin önünde, sessizce durdu. Ne olacağını anlamıştım.

«**Aquí esta donde**... Beni burada üç yıl tuttular. Altı ayında ellerim birbirine zincirli, şu çubuklara bağlıydı. Yatamıyordum. Kafama çuval geçirmişlerdi. Altı ay hiçbir şey görmedim.»

«Niye buraya gelip kendinize yine eziyet ediyorsunuz?» diye sordum.

«Nasıl bir şey olduğunu unutmayayım diye. Unutmayacağıma söz verdim.»

Tarihin tekrarlanışını görecek kadar kaldık orada. Marxizm işçilerin, gençlerin, halkın arasında köklenmeye başlamıştı. Amerikan hükümeti de yine her zamanki gibi, sanki komünizmin yayılmasını aslında gizli gizli istermişcesine, Nikaragualıların bize karşı bir ordu oluşturması için elinden geleni ardına koymuyordu. Unutmak deyince... acaba ABD yönetimi Somoza'yı unuttu mu? Yoksa bizim tarih kitaplarımıza iyi bir adam olarak mı geçecek?

BÖLÜM
ALTI

«MÜZİK ELİMDE DURDU»

1
«Kutsanmış Eza Çekenler»

Los Angeles eteklerindeki küçük bir evin salonunda, «Oh, Freedom»u bir oda dolusu komünist Vietnamlıya söyledim. Odaya adımımı attığım andan başlayarak herkes bana yedi yıl önceki Hanoi gezimde gördüğüm insanları hatırlattı. O yumuşak, temiz, sarı tenleri, gözlüklerini düzgünce takıp yerleştirişleri, minyatür üstüne çalışan bir terzinin elinden çıkmışa benzeyen gri takım elbiseleri, yumuşak, boğuk Vietnamlı sesleri, bozuk Fransızca ve İngilizceleri... Ayrılırken hemen hepimizin gözlerinden yaşlar akıyordu. Sesli vedalarımız nazikti. Halimiz yürek burkuyordu.

Hanoi'yi pek sık hatırlamam, hatırladığım zaman da bana pek kolay gelmez. Bazen geceleri yatağımda apansız uyanır, doğrulurum. Yüreğim çarpar, göğsüm, alnım ter içinde kalır. Beynim nerede olduğumu anlamaya uğraşırken, California göklerinde her zamandan daha alçak uçuşa geçmiş bir uçağın motor sesini duyarım.

Savaşın sonunda beş yıl, benim bombalar altında geçirdiğim günlerden yedi yıl sonra, bir kere daha Vietnamlılar için eyleme geçmiştim. Bu seferki, savaşta bizi yenen komünist hükümete karşıydı.

1979'da Vietnam'ı düşünmeyi diğer insanlardan daha fazla istiyor değildim. Batı artık Güneydoğu Asya'yı unutmak istiyordu. Kamboçya'daki korkunç katliamları görmezlikten geldi. Çalışkan basın yine olayları bildirdi ama pek bir itiraz yükselmedi. Sol kanat devrim hükümetinin yeni bir ayıbını olay haline getirmek istemiyordu. Sağ kanat ise, «Biz demedik mi»den başka bir şey söylemeye hevesli değildi... bu söz de hemen hiçbir zaman yarar sağlamazdı. Ben olaya karışmamıştım. Pol Pot'un yanmış toprak politikasıyla ilgili pek az şey biliyordum. Bilmek de istemiyordum. Vietnam'da olup bitenler hakkındaki bilgim daha bile azdı. Tekne halkının Güney Çin denizine çıkışı başlamıştı ama henüz hızı artmış değildi.

Bir sabah bu tekne halkından iki kişi beni ziyarete geldi. İkisi de erkekti. Birinin adı Doan Van Toai'ydi. Eskiden Saygon'da öğrenciyken 1960'lı yıllarda, Thieu döneminde, hükümet aleyhtarı faaliyetlerden tutuklanmıştı. İkinci adam Hue Hu'ydu. Budist bir rahipti. Komünist hükümet onu papazlıktan atmıştı. Alçak sesle konuşan çok kibar insanlardı. Altmışlı yıllarda Vietnamlılara o kadar ilgi gösteren onca Amerikalının şimdi nerede olduğunu soruyorlardı. Vietnamlılar yine onların yardımına ihtiyaç duymaktaydılar. Ama o yardımı bulamıyorlardı. Vietnam'da insan haklarının nasıl ihlâl edildiğini uzun uzadıya tarif etmeye başladılar. İçin için inledim. Dolup taşan cezaevleri, açlık grevleri, koneks kutularda havasızlıktan boğulmalar. Aydınlar, doktorlar, dişçiler, mimarlar, sanatçılar, yaşlılar... Amerika'yla ilişkisi olan herkes, yeni rejimi büyük hevesle karşılamadığından kuşkulanılan herkes, yeniden eğitim kamplarına yollanıyordu. Kimi evine dönebiliyor, ama çoğu dönemiyordu. Benim yardım edip etmeyeceğimi öğrenmeye gelmişlerdi.

1976 yılında Vietnam'daki insan hakları durumunun iyileştirilmesini isteyen bir mektuba imza attığımda bana yöneltilen baskıyı hatırlıyordum. Bu mektuba bir de, uzun yıllar ülkemizin Vietnam'a karışmış olmasından ötürü özür dileyen ikinci bir yazı eklenmişti. Ama mektubu engellemek için bir kampanya

başlatıldığını hatırlıyordum. Cora Weiss'la birbirimize girmiştik. Mektup fazla rağbet görmeyince üzerimdeki baskı azaldı, konu unutuldu. Belki de durumu yeniden gün ışığına çıkarmanın zamanı gelmişti.

Beş kişilik bir araştırma grubu kurdum. Aralarında Ginetta da vardı. Çok çalıştık. Çalışmalarımızın çoğunu Paris'te yaptık. 1976'dan beri Hanoi politikalarına itiraz eden Fransız gazetecileri bulduk. Budist ve Katolik cemaatlerinin üyeleriyle konuştuk, Fransız ve Vietnamlı diplomatlarla, Ulusal Kurtuluş Cephesinin eski savaşçılarıyla, sürgünlerdeki mültecilerle temas ettik. Bunlardan bazıları Geçici Devrim Hükümetini desteklemiş, kurtuluş gerçekleştikten sonra birer kahraman gibi vatana dönebileceklerini ummuşlardı. Oysa hâlâ istenmeyen kişi olduklarını anlıyorlardı. Vatana dönüş vizesi alamıyorlardı, işte o kadar! Dinlediğimiz olaylar, Toai ve Hu'dan duyduklarımı tekrar tekrar onaylamaktaydı.

Fransızların ve Japonların kanlı ayak izlerini sürdüren Amerikalıların Vietnam'da yaptığı şeylerin hepsi birleşerek öyle bir siyasal iklim yaratmıştı ki, böyle bir iklimin içinde barışçı bir toplumun gelişip oluşmasına imkân kalmamıştı artık. Insafsızca bombalamış, taramış, dağları, kentleri, kırsal yöreleri ateşe vermiştik. Şimdi de Hanoi'yi tanımayı reddediyorduk. Hanoi'ye bir zamanlar söz verdiğimiz tazminatı ödemiyorduk. Vietnam da buna karşılık verdiği sözlerden dönmüş, işbirlikçilere itibarlarını iade etmekten, herkese demokratik özgürlük ve kendi kaderini belirleme hakkı tanımaktan vazgeçmişti.

Bulgularımıza göre Hanoi kendi kaynaklarını mahvetmekteydi. Ülkeyi yeniden onarabilecek insanlar kilit altında tutuluyordu. Siyasal tutukluların sayısı, Hanoi'nin kendi verdiği 50.000 rakamıyla, mültecilerin verdiği 800.000 rakamı arasında değişmekteydi. Bizim hesaplarımız ve bilgiye dayanan tahminlerimiz, ortaya 200.000 gibi bir rakam çıkarıyordu. Af Örgütü dosyalarındaki diğer ülkelerle karşılaştırılmayacak kadar yüksek bir rakam. Bulgularımızı mümkün olan ilk fırsatta açıklamaya çalı-

şacaktık. Bazı dostlarım Stalin'in Gulag'larının açıklama zamanının bile henüz gelmediğine inanıyordu.

Vietnam Sosyalist Cumhuriyetine açık bir mektup yazdım, imza toplamaya başladım. Imza bulmak kolay olmuyordu. Sonunda mektuba seksen bir kişi imza attı. Solcuların çoğunun beni reddetmesine pek şaşırmadım. Jane Fonda imzalamadığı zaman bile şaşırmadım.

Ona uzun, dikkatli bir mektup yazdım, bize katılmasının ne kadar önemli olduğunu anlattım. Jane'le arasıra karşılaştığımız için tanışırdık. Hiç birlikte çalışmamıştık. Ona beğendiğim bir aktrist olarak, Vietnam savaşına karşı benim itirazlarımı paylaşan biri olarak yazdım. Cevabını bana yollarken, mektubumuzu imzalamış yirmi beş kişiye de kopyalar yolladı. Anlayışlı bir ifadeyle yazılmıştı ama önerimizi reddediyordu.

«Vietnam'da bir dereceye kadar baskı olduğundan kuşkum yck. Hatta değindiğiniz uygulamaların kör noktama gelmiş olabileceğini biie kabul edebilirim. Ama ben de araştırmalarımı yaptım, olayları net biçimde görmeye çalıştım. Sonuçta iddialarınızın doğru olduğuna inanmıyorum.» Sonra devam ediyor, bilgi kaynaklarımın kuşkulu olduğunu söylüyor, baskının herhalde gerçek olsaydı yaratacak olduğu kanlı düzeye varmadığını ileri sürüyordu. Daha sonra Fonda ya da mektubu kim kaleme aldıysa o, biraz dikkatsiz davranıyor, şöyle diyordu: «Vietnamlıların o milyonlarca insanı bir gecede serbest bırakmasını nasıl bekleyebiliriz, bilemiyorum...» Bizim tahminlerimiz o sayının çok altındaydı. Fonda suçlamalarımızı yeniden bir düşünmemizi öneriyor, çünkü bu tutumun beni, ülkemizde hâlâ komünizmi ölümden beter bulan olumsuz kesimle bağdaştırdığını söylüyordu. «Yaptığınız analize katılmamakla, faaliyetlerinizin yaratacağı etkiden kaygı duymakla birlikte, yine de sizinle görüşüp konuşmayı hevesle bekliyorum. İkonoklast davranışlarınız ilgimi çekiyor. Keşke birbirimizi biraz daha iyi anlayabilseydik, diyorum.» İkonoklast kelimesini sözlükte buldum, ama neydi, şimdi yine unuttum. Neyse, en azından, iyi niyetli bir mektuptu.

Beni durdurmak için bir kampanya başlatıldı. Kendimi pek günahkâr hissettim. Geçmişimde kalmış insanlar ortaya çıkıyor, benimle bir konuşmak istiyorlardı. Mektubu yazmamı engellemek için her şeyi yaptılar. Geceyarısı buz gibi terler içinde uyanıyordum. Telefon habire çalıyor, ültimatomlar yağıyor, bana 'safsın' deniliyordu. Doan Van Toai'nin CIA ajanı olduğu, sağ kanadın beni kullandığı, sağduyumu kaybettiğim söyleniyordu.

Ginetta New York'da Vietnam'ın ABD Büyükelçisiyle konuşmaya çalıştı, adam onu atlattı. Haftalar süren hazırlıklardan sonra, nihayet mektubu hazırlamıştık:

Vietnam Sosyalist Cumhuriyetine Açık Mektup

Dört yıl önce, ABD, Vietnam'daki 20 yıllık varlığını sona erdirdi. Kutlanması gereken bu yıldönümü ne yazık ki bir yas nedenine dönüşmüş bulunuyor.

Garip görünse de, ülkenizde yüz yıldan beri yabancı güçlerin uyguladığı zulüm, baskı ve şiddet, bugün de bu rejim altında sürüp gitmektedir.

Binlerce masum Vietnamlı, suçları yalnızca vicdanî olduğu halde, tutuklanmakta, kilit altında tutulmakta, cezaevlerinde ve yeniden eğitim kamplarında işkence görmektedirler. Savaş yorgunu Vietnam'a umut ve barış getirecek yerde, hükümetiniz acılı bir kâbus yaratmış, bu kâbus Vietnam toplumunda birçok alanda kaydedilen önemli ilerlemeleri gölgede bırakır hale gelmiştir.

Hükümetiniz 1977 Şubatında 50.000 dolayında kişinin tutuklu bulunduğunu açıklamıştır. Basın mensupları, bağımsız gözlemciler ve mülteciler ise siyasal tutuklu sayısının 150.000 ile 200.000 arasında olduğunu tahmin etmektedir.

Gerçek sayı kaç olursa olsun, veriler üzücü bir mozaik oluşturmaktadır. Dünyanın her yanındaki basında, doğrulanmış haberler yayınlanmakta, **Le Monde, The Observer, Washington Post,** hatta **Newsweek** bile benzer raporlara yer vermektedir. Bizler korku hikâyelerini Vietnamlılardan dinledik. İşçi-

lerden ve köylülerden, Katolik rahibelerden ve Budist papazlardan, tekne halkından, zanaatçılardan, profesyonellerden ve Ulusal Kurtuluş Örgütüyle omuz omuza savaşanlardan duyduk.

- Cezaevleri binlerce ve binlerce tutukluyla dolup taşıyor.
- İnsanlar kayboluyor ve bir daha geri dönmüyor.
- İnsanlar Yeniden Eğitim Kamplarına gönderiliyor, onlara açlıktan ölmelerine yol açabilecek şekilde, bayat pirinç veriliyor, çömelik durumda, el bilekleri ayak bileklerine bağlı olarak koneks kutularda havasız kalıyorlar.
- İnsanlar mayın tarayıcı olarak kullanılıyor, elleri ve ayaklarıyla mayınlı tarlaları temizliyorlar.

Birçoğu için hayat bir cehennemdir. Bunlar ölebilmek için dua ediyorlar. Kurbanların pek çoğu, birleşme ve kendi kaderini belirleme için savaşmış, onu desteklemiş erkek, kadın ve çocuklardır. Barışçı olarak, dinsel grupların üyeleri olarak ya da ahlâki ve felsefi ilkeleri açısından Thieu ve Ky'nin otoriter politikalarına karşı olmuş kişilerdir. Yaratıcı söz özgürlüğüne bağlılıkları hükümetinizin totaliter politikasına ters düşen sanatçılar ve aydınlardır.

Uluslararası Af Örgütünün ve diğer kuruluşların, cezaevi koşullarının tarafsız denetlenmesi yolundaki talepleri cevapsız kalmıştır. Kocalarını, karılarını, kızlarını ve oğullarını soran ailelere hiç yanıt verilmemektedir.

Çok sayıda Amerikalının Güney Vietnam hükümetine ve savaşa katılmamıza karşı çıkışı, insanlık gururuna, özgürlüğe ve kendi kaderini belirleme hakkına bağlı oluşlarındandı. Sizin insan haklarını dikkate almayışınıza karşı itirazlarımızın da nedeni aynıdır. Tıpkı 1960'larda olduğu gibi, yine sizin insanlarınızın yaşaması için sesimizi yükseltiyoruz.

Tutuklama ve işkenceye son vermeniz, uluslararası bir tarafsız gözlemciler grubunun cezaevlerinizle yeniden eğitme kamplarınızı denetlemesine izin vermeniz için ricada bulunuyoruz.

Sizi İnsan Hakları Evrensel Bildirisiyle Sivil ve Si-

yasal Haklar Uluslararası Antlaşmasının şartlarına uymaya da vet ediyoruz, çünkü Birleşmiş Milletlere üye bir ülke olarak o il keleri destekleme sorumluluğunuz bulunmaktadır.

Temel özgürlüklere ve insan gururuna bağlı olduğunuzu yeniden onaylamanızı ve Vietnam'da gerçek barışı yaratmanızı bekliyoruz.

Joan Baez

Humanitas/International İnsan Hakları Komitesi Başkanı

(Mektubun altında seksen beş imza yer almaktaydı.)

Mektubun başta gelen gazetelerde yayınlanması için 53.000 dolar toplamayı başardık. **New York Times, Washington Post, Los Angeles Times** ve **San Fransisco Chronicle**'da çıktı. Ama o basılmadan önce, ABD Büyükelçisiyle benim de görüşmem gerekir, diye düşündüm. İşte Los Angeles'te bir oda dolusu komüniste şarkı söyleyişim ondandı.

Ginetta'yla birlikte Büyükelçiye gittim. Yanında adamlarıyla, bizi çaya kabul etti. Pastalar, bisküviler, içine mikrofonlar saklanmış vazo dolusu çiçekler arasında. Bir süre dostça sohbet ettik. Sonra ben Büyükelçiye nazik bir ültimatom verdim. Ya Hanoi, Uluslararası Af Örgütü temsilcilerinin Vietnam'a girmesine altı ay içinde izin verecek, ülkede nereye isterlerse gitmelerini sağlayacaktı ya da mektubumuzu tam sayfa olarak gazetelerde yayınlayacaktık.

Büyükelçi bana yanlış bilgiler edinmiş olduğum konusunda güvence verdi. Vietnam'da insan haklarının dünya yüzünden eşi az görülecek düzeyde iyi durumda olduğunu söyledi. Sabırla dinledim, sonra üzgün üzgün gülümsedim, ona, siz görevinizi yaptınız, şimdi de ben görevimi yapacağım, dedim.

Görüşmemizin bazı hoş anları da olmadı değil. Büyükelçi, her devrimden sonra ne yazık ki, tutuklulara zaman zaman iyi davranılmaması durumlarıyla karşılaşılır, dedi. Bizim verebileceğimiz birtakım tek tek örneklerle şahsen ilgileneceğini söyledi.

Bir elli beş boyundaki arkadaşım Ginetta, boyu kadar bir bavulu getirip açtı. İçinde Vietnam'da son zamanlarda tutuklanmış kimselerle ilgili belgeler vardı. Onları kucağına koydu, kâğıtlar kucağında duvar gibi yükselirken o hâlâ neşeyle sohbet etmeyi sürdürdü. İri kahverengi gözlerinde yaramaz bir pırıltı vardı. O gözler on altı yaşındayken arkadaşlarına uygulanan zulümleri görmüş, faşist zindanlarında kendisine yapılan işkenceler karşısında kapanmıştı. Ginetta'yı çıplak da görmüşlerdi... kendileri pırıl pırıl çizmeler giyerken. O kirliydi... onlar tertemizken. O gençti... onlar o gençliği kirletiyorlardı. Ama sonunda aklı ve iradesi onları yenmişti. Ortaya çıkardığı kâğıtlar bile yeterdi Hanoi hükümetini utandırmaya. Büyükelçi kendini topladı, bir öğrenciyi sakinleştirmeye çalışan öğretmen gibi elini havaya kaldırdı, belki de şu an bunun için uygun bir zaman değil, dedi. Ginetta mesajını vermiş olduğunun farkındaydı. «Evet, tabii!» dedi hemen. «Çok meşgul olmalısınız! Bunları size daha sonra yollarım.»

O küçük evden çıktık, onlara el salladık. Kafamda çelişkili düşünceler ve duygular cirit atıyordu. Gözlerime yükselmeye çalışan yaşlar burnumu tıkamaktaydı. Uçağa atlayıp eve döndük. Hemen hastalanıp yattım. Ateşim çıkmıştı. Başıma geleceğini bildiğim fırtınayla ancak sağlamlaşıp ayağa kalktığım zaman yüzleşebilecektim.

Mektup yayınlandığı anda yer yerinden oynadı.

Bana CIA köstebeği dendi.

«Hem CIA köstebeği, hem KGB ajanı diye saldırıya uğramış olmak bir onurdur,» diye cevap verdim. «Demek birtakım şeyleri doğru yapıyorum. Her iki taraf da bana para verse, zengin olurdum.»

Vietnamlılara ihanet ettiğim söylendi.

«Hangi Vietnamlılara?» diye sordum.

Verilerimin yanlış olması ihtimalini hiç yoklayıp yoklamayacağım soruldu.

«Uluslararası ilkeleri ihlâl eden resmî yetkilileri suçlamayı

(yanılıyorsam sonradan kendilerinden özür dilemek kolaydır) bugün yardım edebileceğim, ama daha sonra belki ulaşamayacağım bir tek siyasal tutukluyu ihmal etmeye tercih ederim.»

Tanınmış sol kanat avukatı William Kuntsler hareketimi zalim ve düşüncesiz bir girişim olarak suçladı. Ama sözlerini şöyle sürdürdü: «İnsan haklarının ihlâl edilmesi durumu gerçekten olsa bile, yine de sosyalist ülkelere karşı açık saldırılardan yana değilim.» En azından tutarlı, dürüst davranıyordu. Ama benim gözümde, gülünç davranıyordu.

Kuntsler'in cevabını Dave Dellinger'inkine tercih ederdim. O da tanınmış bir barışçıydı. Sözlerinin ilk bölümünü kabul ediyordum: «İnsanın Leninist bir devrimin özgür düşünceye izin vereceğine inanmak için çok saf olması gerekir. Birçok Amerikalı, Vietnam'da bizim taraf kazansaydı neler olacağı konusunda çok saf davranıyorlardı. Ben böyle hayallere kapılmadım. Ama yine de o vahşi savaşa karşıydım. Bu nedenle, şimdi şoka kapılmayı da reddediyorum.» O halde neden Vietnam'daki insan hakları ihlâline karşı itirazımızı desteklemiyordu? «Çünkü böyle bir mektup, bizim sorumlu olduğumuz büyük sorunlarla başa çıkmak zorunda olan bir hükümete zarar vermekle kalmayacak, aynı zamanda Vietnamlıların hayatını büyük ölçüde geliştireceği kesin olan bir hükümete zarar vermiş olacaktır.»

New York Times'da tam sayfa bir bildiri yayınlandı. «Vietnam Gerçeği» diye mütevazı bir başlığı vardı. Altında elli altı liberal solcunun imzası sıralanmıştı. Beni, belgelere dayanmaksızın binlerce kişiyi 'vicdan suçlusu' saymakla itham ediyorlardı. Bu insanların, daha önceki barbarca rejimin hizmetkârı olan 400.000 kişi olduğunu ileri sürüyorlardı. İmza sahipleri bana ve Amerikan halkına, Vietnam'da insan haklarına saygının daha önce rastlanmadık düzeyde bulunduğu yolunda güvence veriyorlar, Vietnam halkına ücretsiz eğitim, ilaç, sağlık bakımı sağlandığını ileri sürüyorlar. Amerika Birleşik Devletlerinde bu düzeyde insan haklarına kavuşmamış olduğumuzun altını çiziyorlardı.

Bir başka mektup da, David McReynolds, Don Luce, Philip Berrigan ve birkaç başka kişi tarafından dağıtılmaktaydı. Onlar şu sıra geçerli olan insan hakları ihlâli konusunda bir tutum belirtmiyorlar, fakat Vietnam'la barış istiyorlardı. Aslında Hanoi hükümetinin tanınmasını ben de istiyordum. Zorbalık rejimleri daha önce başka hükümetlerin tanınmasını engellemiş değildi nasılsa. Eğer tanımak yararımızaysa, tanıyorduk. Ama bu sefer öyle olmuyordu.

Tek resmi cevap, Vietnam'ın Birleşmiş Milletler gözlemcisinden geldi. Adı Dihn Ba Thi'ydi. Suçlamalarımı temelsiz buluyor, Vietnam halkına karşı işlenmiş bir suç sayıyordu.

Sağ kanattan gelen cevaplar tabii daha da beterdi. William F, Buckley beni telefonla aradı, imza atan herkesi, «yeni insancıllar» diye niteledi. Ama geçmiş günahlarımızı cömertçe bağışladığını söyledi. «Pişmanlık her zaman iyi bir şeydir, geç de olsa, olumlu karşılanmalıdır,» dedi. Vali Reagan haftalık radyo yayınında benden övgüyle söz etti. Sağın sevgilisi olma durumum kısa sürdü yine de. 1981 yılında Kaybolanların Anneleri'ni ziyaret amacıyla Arjantin ve Şili'ye gittiğim zaman sona erdi.

Bütün bunların yanısıra, konuya ideolojik açıdan bakmayan bir sürü insan, dünyanın her yanından sağlıklı, dokunaklı, teşvik edici mesajlar yolladılar.

Mektubun Vietnam'daki etkisi ne mi oldu?

Hızla birtakım değişikliklerin yer aldığını duydum. Hanoi hükümeti de çoğu hükümetlerden beklenebilecek biçimde tepki gösterdi. Uluslararası eleştiriden onlar da nefret ediyorlardı. Birçok tutukluyu serbest bıraktılar, Vietnam'ı saran sis perdesi eski yorgunluğunu kaybetti. Ne yazık ki 1987'de de durum hâlâ ciddiyetini koruyor.

2
«Cesurlar Gitmeli»

1979'da doğu kıyısında turnedeyken Jeanne'le ikimiz Altıncı Filoyu Güney Çin Denizine, tekne halkını toplamaya yollamayı akıl ettik.

Washington D.C.'ye gittik. Talebim üzerine, bir kokteyl partide o zamanın Donanma Müsteşarına tanıştırıldım. Alçak sesle konuşan bir adamdı. Benim Joan Baez oluşum, savaşa karşı bir eylemci oluşum onun açısından sorun oluşturmuyormuş gibi davranıyordu.

«Altıncı Filoyu Güney Çin Denizine, tekne halkını kurtarmaya yollamanız için ne gerekir?»

«Amirimden emir.»

«Hangisinden?»

«Başkandan.»

«O emirler nasıl çıkartılır?»

«Kendisine neden sormuyorsunuz?»

O gece California'ya telefon açıp Ginetta'yla konuştum.

«Tekne halkı için Beyaz Sarayın bahçesindeki çimler üzerinde büyük bir konser versene,» dedi.

Eh, Beyaz Saray çimlerinde olmazdı belki. Ama yakınında

bir yerde olurdu. Ardından da ellerimizde mumlarla Beyaz Saraya yürürdük.

Konseri Lincoln Anıtında düzenlemeye birkaç gün yetti. 18 Temmuz 1979'da olacaktı. İzinleri aldık. Başkan Carter'a bir mektup yazdım, elden yolladım, bu yürüyüşün protesto niteliği taşımadığını, tersine, Amerikan halkının desteğini ifade ettiğini, tekne halkı yararına girişeceği her faaliyeti sonuna kadar destekleyeceğimizi bildirdim, Altıncı Filoyu bir kurtarma görevine yollamayı önerip onu konsere davet ettim.

O gelmedi ama konsere on bin kişi geldi. Bittiğinde, elimizde yanık mumlarla Beyaz Saraya yürüdük. Kapıda durup dua ettik, sonra ben otele döndüm. Odama girip televizyonu açtığımda, tam vaktinde yetiştiğimi anladım. Jimmy Carter Beyaz Sarayın bahçesine çıktı, parmaklığın gerisinde durdu, dışardaki halka Altıncı Filoyu Çin Denizine yollayacağını açıkladı. Donanma Müsteşarını aradım, bunun gerçek olup olmadığını sordum, gerçek, dedi. Başkanın da ertesi sabah dokuz sularında bana telefon edeceğini söyledi. Başkan aradı, karşılıklı birbirimizi kutladık.

Daha sonra, 1979 Ekiminde tekrar Washington D.C.'ye döndük, Eunice Kennedy Shriver'in yardımıyla menfaate konser düzenledik. Konser gecesi, Ted Kennedy de Bdşkanlığa adaylığını kcyup koymayacağını açıklamak üzereydi. Tekne halkına yardım konserinin, **Başkanlığa Teddy** kampanyasına döneceğinden korkuyorduk. Bu nedenle Chip Carter'ı aradım, gelip akşam boyunca yanımda durmasını istedim. Yaptı da, sağolsun. Ertesi gün gazetelerde Ted'in resimlerinin yanısıra, yakasında «Başkanlığa Carter» rozeti taşıyan Chip'le benim resimlerimiz de vardı. Konserden para kazanacağımız yerde işi zararla kapadık, ama tekne halkıyla ilgili çok söz edilmesine yol açmış olduk.

Vietnam, Laos'u işgal etmişti. Binlerce insan yüzerek veya yürüyerek özgürlüğe kaçıyordu. Kamboçya hâlâ Kızıl Kmer'in pençesinde acı çekmekte, o hükümet de Amerikalıların geride

bıraktığı bombardıman karmaşasından yararlanmaktaydı. Laoslularla Kamboçyalılar karada yaşayan insanlardı. Onlar henüz «haber» niteliğinde değildi. Jeanne'le ikimiz Güneydoğu Asya'ya gidip Vietnamlıları, Laosluları ve Kamboçyalıları mülteci kamplarında ziyaret etmeye karar verdik. Belki onların davasına dikkat çekebilirdik.

Uçakla Tayland'a gittik, Bangkok'dan gece trenine bindik. Tren mülteci sorunlarıyla uğraşan görevlilerle, basın mensuplarıyla, televizyon ekipleriyle doluydu. Kuzey Tayland'a doğru yola çıktık. Basın kuzeye, Hmong mülteci kampına geliyordu. Ben orayı ziyaret edecek, ertesi gün bir konser verecektim. Hmong'lar Laoslu bir dağ kabilelerinden gelen mültecilerdi. Tayland'a kaçmışlardı.

Kompartmanın kapıları ve duvar panelleri koyu renk maundu. Işık eski sistemdi. Koridorlardan geçerken birbirimizi ezmemeye çalışıyorduk. Özel Pullman'ların birinde sanki Ingrid Bergman oturmuş da sigara içiyor, Humphrey Bogart'ı düşünüyor gibi canlandırdık hayalimizde. Yeterince içki içip hâlâ Humphrey Bogart'ı bulamayınca, kompartmana çekildik, Jeanne üst yatağa, ben alttakine yerleştik, esrarengiz Şark treninin tıngırtıları arasında uyuduk. Şafak zamanı uyanıp giyindim, kompartmandan çıktık, koridorda durup kıpkırmızı bir güneşin pirinç tarlaları üzerinden doğuşunu, tarlalardaki çiftçilerin, öküzlerin çalışışını seyrettim. İnanılmayacak kadar sakindi tarlalar. Ortalıkta henüz sabah sisi vardı. Güneşin sararışını, sonra ağarışını izledim. Sonunda bakılamayacak kadar parlaklaştı.

Daha sonra kalabalık bir kamyonetle tepeleri aştık. Ter içindeydik ve çok açtık. Şoförün teypinde Joan Baez'in «Kumbaya»sını dinliyorduk. Bana kasetin kapağını gösterdi. Uzun siyah saçlı bir Doğulu kızın resmi vardı üzerinde. Herhalde Taylandlıydı.

«Yazılar ne diyor?» diye sordum.

«Joan Baez'in En Sevilen Şarkıları, diyor.»

«Şaka ediyorsun!» Kulaklarıma inanamamıştım. Telif hakkı paralarını kim topluyor diye merak ettim.

Kampa yaklaşırken kavşakta kalabalık bir gruba rastladık. Bizim film ekibi de onlar arasındaydı. Heyecanla bize işaretler ettiler.

«Kıyıya çıkmak isteyen bir grup Laoslu var. Laos'dan yüzerek gelmişler. Tayland devriyeleri de, ya geri dönün ya da vururuz, diyorlar.»

Emirleri kimin verdiğini sordum, kamptaki bir Tayland albayının adını verdiler. Kısa boylu, şişman, teni parlayan bir adamdı. Tutumundan memnun, nehir kıyısındaki durumdan da haberdardı.

«Sizin şu anda sahip bulunduğunuz güç, yani yaşatmakla öldürmek arasında karar verebilme gücü harika bir şey olmalı,» dedim tanıştırıldığımızda. Yüzündeki gülümsemeyi inceledim, gözlerine iyice baktım, duyarlı yanının neresi olduğunu anlamaya çalıştım. Gururu herhalde, diye karar verdim sonunda.

«Kendinizi nasıl bir insan olarak tanımlarsınız?» diye sorduğumda güldü. Cevabı ben kendim verdim.

«Neyse, önemi yok. Başka günlerde nasıl bir insan olursanız olun, bugünlük Tanrı'nın adamı olmayı seçin de, nehirdeki şu zavallılara hayatlarını geri verin. Biliyorsunuz, kaderleri sizin iki dudağınız arasında.»

Yine güldü, bana gerçekten çok ilgili olup olmadığımı sordu.

«Diz çöküp yalvaracak kadar ilgiliyim,» dedim ve hemen diz çöktüm. Çok utandı. Gülümsemesi kayboldu, beni kaldırmak üzere eğildi. Çevremize bir kalabalık toplanmıştı. Neden bu kadar içgüdüsel davrandığımı merak ettim, sonunda zaman dar olduğu için, diye karar verdim. Şu ana kadar nehirdekilerin hepsi boğulmuş olabilirdi.

«Konserime gelecek misiniz?» diye sordum. «Gelmelisiniz. O insanların sağ salim kıyıya çıktığını duyunca size çok özel bir şarkı söyleyeceğim orada.» Uzanıp elini tuttum, hevesle sık-

tım. Uzaklaşırken dizlerim titriyordu. Başarılı olup olmadığımı bilmiyordum. Ama artık albayı vicdanı saydığı şeyle başbaşa bırakmanın zamanı gelmişti.

Bir kulübede çay içtim, yığınla basın toplantısı yaptım. Televizyoncular dan biri, uğuldayıp duran kamerasının arkasından, «Plâklarınızın satışı artsın diye bu işlere kalkıştığınız söyleniyor,» dedi.

«Öyle mi?» diye tepki gösterdim. Sersem budala, dedim içimden. Şuraya, dünyanın öbür ucuna gelmişsin, omzunda yirmi beş kiloluk bir makineyi dengeleme mücadelesi veriyorsun, çevreni öyle olaylar sarmış ki, **Enquirer** gazetesinin tümünü doldurmaya yeter... sen de kalkmış bana bu enayice soruyu soruyorsun.

«Ya, evet,» dedim. «Albümlerimi satabilmek için hep Laos sınırına gelirim. Burada büyük pazar var. Hele de kamplarda.»

Kamp görevlileri bana masmavi bir keten elbise hediye ettiler. Elle dokunmuş, göğsüne Hmong tarzı nefis işlemeler yapılmıştı. Onu konserde giyecektim.

Olayı dinlemek ve izlemek üzere binlerce mülteci geldi. Tozların içine oturdular. Heyecanlıydılar. Benim kim olduğumu, niçin onlara şarkı söylediğimi merak ediyorlardı. Beni ne gözle gördüklerini asla anlayamadım. Tabii nasıl takdim edildiğimi de bilemiyordum. Laoslular birkaç çılgın dansı büyük bir ciddiyetle sergilediler. Tavırları hem kendilerine, ben buradaki diğer yabancı izleyicilere benden saygı bekler gibiydi. Amacımızı yerine getiriyorduk. Hem Laoslu 'toprak halkı'nı (tekne halkına karşılık bunlara toprak halkı deniyordu) akşam haberlerine konu ediyor, hem de bu arada onların hoşça vakit geçirmesini sağlıyorduk.

Akşam bastırırken kamptan ayrılıp tepe yamacındaki büyük bir eve, nehirden yüzerek gelen iki yüz kişiyi görmeye gittik. Şok içinde, hasta, neşesiz ve ıslaktılar. Yavaşlatılmış filmlerdeki gibi hareket ediyor ya da yalnızca bakıyorlardı. Yolda gelirken kaçının boğulduğunu Tanrı bilirdi. Ama sağ kalan ıs-

laklar buradaydı. Şu an için hayattaydılar. Ciğerlerine hava giriyor, sonra da çıkıyordu. Birileri onlara yiyecek veriyordu. Mideleri bu yiyeceği alıyor, sindiriyordu. Sonra gözleri kapanacaktı. Hayatlarının külleri arasına gömülmüş umut kırıntıları parıldamaya başlayacak, onları daha çok çocuklar parlatacaktı. Eğer ertesi gün yağmur yağmazsa, çocuklar konuşmaya, kıkırdaşmaya, ortalıkta dolaşmaya başlayacak, sonunda yeni çevrelerindeki bir şeye içtenlikle güleceklerdi. Belki albay o gece rahat bir uyku uyumuş olabilirdi.

Bir albayla daha tanıştık. Bu seferki ince, esmer, düzgün görünüşlü, yakışıklı, ama tehlikeli sayılacak kadar çapkındı. Onunla tanışmak için Bangkok'daki bir kokteyl partiye gitmiştik. Nedeni de, adamın helikopteri olmasıydı. İhtiyacımız vardı o helikoptere.

Bayanlardan pek hoşlanıyordu. Bir kara tahtaya haritalar astı, anlattı. «Şurada gitmek istiyorsunuz,» dedi. Biz gülümseyip kirpiklerimizi kırpıştırdık, evet dedik. Oraya gitmek istiycrduk.

«Oraya ancak helikopterle ulaşabilirsiniz,» dedi.

«Bir gün için bize bir helikopter vermeye sizi nasıl ikna edebiliriz?»

Güldü. «Siz çok ünlü bir şarkıcısınız, değil mi?»

«Evet.» Tabii tahmin ettiğim gibi, bir şarkıya karşılık bir helikopter önerdi. Ona «Swing Low»u söyledim. Oturup dinledi. Çok memnundu. Vietnamlılara savaş aleyhtarı şarkılar söyleyin dedi. Bize helikopterini de, pilotunu da verecekti. İki kampı ziyaret edebilecektik.

En canlı anım böcekle ilgili. Ömrümde gördüğüm her böcekten iriydi. Bağdat'ta bile görmemiştim böylesini. Oysa Bağdat'a on yaşımdayken gitmiştim ve böcekler gözüme kamyon kadar gözükmüştü. Bizim önümüzde tozlu patikayı aşmaya çalışan böcek ise siyah, parlak bir böcekti. Önünde Viking miğferi gibi boynuzları vardı. Üzerine eğildim, ince bacaklarının dikenli ayrıntılarını gördüm, omurgamda ürpertiler yılanlar gibi do-

laştı. Kamp görevlileri bana aynı böcekten ölü bir tane verdiler. Geri götüreyim diye. Ama bir hafta sonra atmak zorunda kaldım çünkü fena halde kokmaya başladı.

Yorgunluktan baygınlık geçirmek üzereydim. Ama ayakta kalmayı başardım, insanlarla tanıştım, her birinin özel korku hikâyelerini dinledim. Anlattıkları bitince yine her zamanki gibi ne diyeceğimi bilemedim. Onlara tabii benim ünlü bir şarkıcı olduğum, onlar için şarkı söyleyeceğim duyurulmuştu. Çocuklar etrafıma toplandı. Onları eğlendirecek, hoşlarına gidecek bir şarkı bulmak için beynimi çatlattım. «Horozumu Severim» en çok beğendikleri oldu. O şarkıda hayvan sesleri taklit ediliyordu. Koyunlarımı severim, **Meee;** ineklerimi severim, **Moooo**... öylece devam ediyordu. Kendimi budala gibi hissettim ama çocukların gülümsemesini sağladım. Sonuna doğru itişip kakışarak, deli yabancı kadından korunmak için birbirinin dirseğini kavrayarak, papağan gibi sesleriyle kıkırdaşarak, kara gözlerini benden ayırmadan o saçma, ama eğlendirici şarkımı can kulağıyla dinlediler.

Aynı şeyleri öteki kampta da yaptık. Zulümden kaçışın acı hikâyelerini dinledik. Çocuklar acıyı yenmeye çok yardımcı oluyorlardı. Ölüme de, umutsuzluğa da, acıya da onlar meydan okuyordu. Çocuklar her zaman yarına hazırdı. Her şey kaybedildiği zaman bile.

İkinci kampta Kamboçya'nın kanayıp duran sınırlarından haber geldi. O akşam binlerce insan Tayland'a girecekti. Hastaydılar, açtılar, bazıları yarı ölü durumdaydı. Kamptan ayrıldığımızda bizi Kamboçya sınırına götürmesi için pilotu kandırmaya çalıştık. Amirlerini aradı, hayır dediler. Ama son sözleri bu değil gibiydi. Direndik. Pilot itiraz etmeyi sürdürdü, ama yine de sınıra doğru uçtu ve bizi indirdi. Bir araba bulup sınır kapısına gittik. Daha ileri gidemeyeceğimizi söyledikleri noktaya kadar. Orası tehlikeli, dediler. Kamboçya'yı işgal etmiş olan Vietnamlı askerler sınıra doğru füze atıyorlardı. Israr ettik, torpil patlattık, gerekli yerlere telefonlar edildi. Dışişleri Bakanlı-

ğından, Taylandca da bilen, kokteylde tanışmış olduğumuz sevimli bir adam bizim adımıza mücadelemizi üstlendi. Sonunda sınır kapısını geçip tepelere doğrulduğumuzda, sınır polislerinin arkamızdan omuz silktiğini gördük.

Toprak yol bir anda foto muhabirleriyle doluverdi. Aynı anda, yolun yan tarafında, tâ ilerdeki çalılara kadar olan alanda, yerde yatan, ağaçlar ardına saklanan insanlar gördük. Kimi paçavralardan kulübe yapmaya çalışıyor, kimi kurdukları uydurma ocaklarda, tenekeler içinde bir şeyler pişiriyordu. Yol kenarında yatmakta olan bir erkek çocuk dikkatimi çekti. Ona doğru yürüdüm. Kıpırdamadı. Oysa gözleri açıktı. Esmer ve çok zayıftı. Elbiseleri paçavralara dönüşmüş, teni kir tabakalarıyla kaplıydı. Yanına çömeldim. Başımı kaldırıp baktığımda, bu insanların hepsi yavaş hareket ediyor gibi geldi. Foto muhabirleri de onların tersine, yıldırım hızıyla ileri geri koşturup duruyorlardı. Hikâye peşinde, haber peşinde. Ben şok içinde bakarken iki Japcn fotoğrafçı itişerek geldiler, yerde yatan çocuğun kafasına basmalarına ramak kaldı. «Orospu çocuğu»! diye bağırıp ayağa fırladım. Onları tuttuğum gibi savurmaya hazırdım. «Dur! Dur! Defol buradan!» Birkaç adım geri giderken beni filme alıyorlardı tabii. Kontrolumu kaybetmiştim. Bize yerde yatan çocuğun hikâyesi lazımdı, Japon fotoğrafçıyı çalılar arasında kovalayan küstah yıldızın hikâyesi değil.

Toparlanıp Jeanne'i kolundan yakaladım. «Bu çocuğu hastaneye kim götürebilir?» diye sordum telaşla.

Reuter'in muhabiri olan bir genci parmağıyla gösterdi. Adam yaklaştı, çömeldi, çocuğun alnını okşadı, «cık cık,» dedi. Sonra çocuğu kucaklayıp kaldırdı. Daha birkaç adım ancak atmıştı ki çevresini Tayland askerleri sardı, kendi dillerinde ona çocuğu bir yere götüremeyeceğini söylediler.

«Bu küçük çocuk çok hasta. Onu hastaneye götürüyorum,» dedi, sonra kararsızlık göstermeden arkasını döndü, yürümeyi sürdürdü. Bağrışarak koşup tekrar etrafını sardılar. O Tayland dilini bilmediğini söyleyip özür diledi, yine yola koyuldu. Ço-

cuk bakıyor, kulağının dibinde konuşulan, anlamadığı iki dili dinliyordu. Hiç kıpırdamıyordu. Askerler tüfeklerini öfkeli bir tavırla bu yabancıya ve avına çevirdiler. O aldırmayıp yürümeyi sürdürünce vazgeçmek zorunda kaldılar. Hepimiz seyrediyorduk. Fotoğrafçılar da harıl harıl resim çekiyordu.

Ben bir hendeğe girmiş, CBS kamerasına lâf anlatıyordum. Arkam tepelere dönüktü. O tepelerin ilerisinde «öldüren tarlalar» vardı. Bu deyim, Pnom Penh'in düşüşüyle ve onu izleyen sefaletle ilgili bir filmin adı olduğu için ün kazanmıştı. Yakında bir yerde bir roket patladı. Vücudum sanki derimin dışına sıçradı. Ama kendimi hemen topladım. Savaş sesleri genellikle akşam haberlerinde mutlaka yer bulurdu

Jeanne bana doğru geliyordu. Gözleri iri iri açılmış, yaşlarla dolmuştu. «Şu arkada bir bebek var, Joanie. Yemin ederim ki ölüyor. Anasının kollarında ölüyor. Bir şey yapamaz mıyız?»

Kamyonette sarsılarak yakındaki köye doğru giderken kolumu Jeanne'e sardım. Orada film ekibiyle, dostlarımızla, muhabirlerle oturup konuşacaktık. Bizi şoktan yavaş yavaş çıkarmayı başaran içkilerimizin orta yerinde, Reuter'in adamı kapıdan başını uzattı, küçük çocuğun durumunun iyi olduğunu neşeyle duyurdu. Hastaneye vardığından beri dört öğün yemek yemişti.

Bangkok'a döndüğümüzde, sokakta bir arkadaşa rastladık. «Bu gece Peter Collins'in evine gelmeniz şart!» dedi bize. «**New York Times**'dan biri var. Dört yıldır Kamboçyalı bir arkadaşını arıyordu, yeni buldu! Bulması mucize sayılır, çünkü hepimiz onu öldü sanıyorduk... Aylarca ormanlarda dolaşmış, ağaç kabuğu falan yiyerek sağ kalmış...»

Sidney Schanberg'le Dith Pran'ı ömrüm oldukça unutamayacağım. Basın temsilcilerinin ve elçilik görevlilerinin doldurduğu odada, kanepede, yanyana oturuyorlardı. İkisi de fazla konuşmuyordu. Sidney utangaç biriydi. Pran da hep ağzını eliyle kapıyordu. Beslenme eksikliğinden dişleri çok kötü çürümüştü çünkü. Ne Pran'ın acı yolculuğunu, ne Pnom Penh'den arka-

daşını alamadan ayrılan Amerikalının duyduğu suçluluğu, ne de bu garip buluşmanın sevincini tam anlamıyla anlayabiliyorduk. Yalnızca dostluklarının derinliğini, dört yıl dayanabilmesi için ne kadar güçlü olması gerektiğini biraz sezebiliyorduk, o kadar.

Jeanne'le ikimiz, Lenox Otelinin güzel barında oturmaktaydık. Paris'in sol kıyısındaydık. Pufla koltuklara gömülmüştük. Elimizdeki votka tonikleri yudumluyor, hayatlarımızdan, Güneydoğu Asya'da gördüklerimizden söz ediyorduk. Jeanne ayaklarını sehpaya dayamıştı. Ayağında benim eski, kahverengi deriden Ferragamo çizmelerim vardı. Ona vermiştim onları. Boyatıp pırıl pırıl parlattırmıştı. Yepyeni duruyorlardı.

Orada otururken, kamplarda ve sınırda yaşadığımız tecrübelerin sarsıntısından hâlâ sıyrılmış değildik. Mülteciler için başlattığımız bu mücadelede, ülkemize döndükten sonra daha neler yapabileceğimizi konuşuyorduk. Amerika'da hayat dolu bir grup insan vardı hâlâ. Yayınladığımız açık mektuba gelen tepkilere ayak uydurmaya uğraşıyorlardı. Kendimize Humanitas demekteydik. Jeanne'in ayağının sağa sola sallanıp duruşundan, kafasında bir şeyler olduğunu anladım. Biraz kafayı buluyorduk.

«Humanitas'a bir müdür bulmaya ne dersin?» diye sordu.

«Ha?»

«Humanitas'a bir müdür, diyorum.»

«Bayılırdım.»

Jeanne'in müdürlüğü sırasında, KRON televizyonunun ve **San Fransisco Examiner** gazetesinin işbirliğiyle, Kamboçyalı mülteciler yararına bir dizi konser düzenledik, on gün içinde bir milyon iki yüz elli bin dolar para topladık. 1979 Noeli yaklaşıyordu. İlk birkaç toplantıdan sonra Jeanne işini gücünü bıraktı, verdiğimiz paraların nasıl harcandığını görmek üzere kalkıp kamplara gitti. Her kuruşumuz beslenmeye ve tedavi programlarına harcanmaktaydı. Başında Jeanne olduğu için emindim bundan. Uygulanan programları beğenmezse, kendi istediği

programları başlatıyordu. Emziren anneler programıyla beş yaşından küçük çocukların bakımı programı gibi.

Kampanya sona ererken Jeanne'in şahsen sorumluluğunu üstlendiği Vietnamlı aile de San Fransisco'ya vardı.

Janny, Thai, kocası Cuong Huynh, erkek kardeşi Minh Thai. Neleri varsa satmışlar, kırk altı kişiyle birlikte, on beş metre boyunda bir tekneye doluşup Vietnam'dan kaçmış, Güney Denizinin bilinmeyen sularına çıkmışlardı. Janny'nin yanında sekiz yaşındaki oğlu Tai de vardı. Narin ve hasta bir çocuktu. Yola çıktıkları gece çocuğun ateşi 40'dı. O teknedekilerin şansı tutmuş, sonunda kendilerini bir kampa atmayı başarmışlardı. Oraya yaptığımız yolculuk sırasında onlarla tanışmıştık. Jeanne de onlara yardım etmeye karar vermişti.

California'ya geldiklerinde Jeanne'in evinde kaldılar. İlk birkaç gün boyunca battaniyelerin altında titreyip yattılar. Onlara ne kadar giysi verirsek verelim, üstlerine kaç tane battaniye örtersek örtelim, titremeleri bir türlü kesilmiyordu. Ama titrese de, ürperse de, Janny'nin kardeşi kırk sekiz saat içinde hemen iş buldu, kocası da ilk hafta dolmadan bir Çin lokantasına girdi. Çok geçmeden Janny de bir kolejde işe girmişti. Tai'yi Sunnyvale ilkokuluna yazdırdılar.

Altı yıl geçtiğinde, 1986'nın Ocak ayında, aile Jeanne'le beni davet etti. Amerikan vatandaşlığına geçişlerini kutluyorlardı. Tai orta boylu, güzel bir çocuk olmuştu. Okulda dersleri iyiydi. Saçlarını çağlayan gibi tarıyor, Kantonca ve İngilizce biliyor, ama Vietnamca bilmiyordu. Adını değiştirmiş, Andy olmuştu. Bana Joan Teyze diyordu. Horozlu şarkıyı da hâlâ hatırlıyordu.

3
«Annelik, Müzik ve Sintesayzırlar» 1975 - 1979

1975'de, o sıra turne menajerim, birlikte gülme arkadaşım ve eski sevgilim olan («Love Song to a Stranger» şarkısının kendisi için yazıldığı insan) Bernie'nin teşvikiyle, politikadan kesinlikle uzak bir plâk albümü yapmaya karar verdim. **Şimdi Neredesin, Oğlum**'u yaparken on beş kaseti kendim değerlendirip işlemiş, plâğın bir yüzünü baştan sonra kendim yazmış, piyanoyu kendim çalmış, bombardıman akınlarının müzikle karışık sıralanış sekansını kendim düzenlemiştim.

Diamonds and Rust'ta ise ilk defa olarak müziğe sırf müziğin hatırı için derinlemesine gömüldüm, beste yaptım, sintesayzır çaldım, gitar için bir caz parçası besteledim. Orkestra beğenince, bu sefer eve dönüp o şarkıya üç kıtalık sözler yazdım, ortaya «Children and All That Jazz» çıktı. Yapımcı David Kirschenbaum'la neyin satacağı, neyin satmayacağı konusundaki önerileri yüzünden kavga etmedim. Ödünler verdim ve ödünler içinde rahat ettim. Eninde sonunda tabii «canlı» şarkı-

lar konusu ortaya çıktı. Mutlaka birkaç «canlı» şarkı olmalı diyordu. Canlı şarkılar benim müzik tarihçemin bir parçası değildir. Yabancı bir orkestrayla çalmıyorsam, içki içmemişsem ya da İspanyolca söylemiyorsam, bana pek doğal olarak gelmez o tür şarkılar. Yirmi otuz kadar canlı şarkı inceledik, içlerinde en az nefret ettiğim «Blue Sky» oldu. Şirin bir şarkıydı. Allman Brothers grubundan Richard Betts tarafından yazılmıştı. Şarkı benim pek ilgimi çekmiyordu ama en azından rahatsız etmiyordu. İtiraf etmem gerekir, albümü o şarkı çok iyi toparladı. **Diamonds and Rust** birçok bakımdan, yaptığım albümlerin en iyisi oldu. Sonunda da altın plâk oldu zaten.

Geniş, uluslararası bir dinleyici kitlesi istemiyor olsam, o ödünleri vermek zorunda kalmazdım. Ne o zaman, ne de şimdi, az satılan, köşede kalmış bir etiketin altına saklanmayı istemem. Bu kararım beni son zamanlara kadar bir Amerikan plâk şirketinden uzak tutmuştu. O sıralar, bir sanatçının değişen müzik akımları arasında ayakta kalmasının ne kadar zor olduğunu bilmiyordum. Ticarî çaptaki folk müziği artık geçmişte kalıyordu.

On yıl boyunca alacağım ilaca başladım. Ömrümde aldığım tek reçetesiz ilaç odur. Adı Quaalude. Ona bayılıyordum. Ufacık bir doz, hem sahne korkumu öldürüyor, hem aşk zenginliği getiriyordu. Piyasada bulunmaz oluncaya kadar aldım onu. Şimdi özlüyorum... ama artık bulunmuyor olması beni rahatlattı.

Bernie hayatımda giderek daha etkili oluyor, beni hafifleme, eğlenmeye, şarkıyı şarkının hatırı için söylemeye teşvik ediyordu. ABD içinde orkestrayla turneye çıkacağım sırada Bernie beni Carlos adlı harika bir turneciyle tanıştırdı. Carlos kıvırcık saçlı bir Meksikalıydı. Benden on yaş küçüktü. İpek gibi teni, buzulları bile eritebilecek bakışlara sahip iri kara gözleri, beni her an tetikte tutmaya yetecek ruhsal durum değişiklikleri olan biriydi. Turneler başarılı oldu. Turnede **From Every Stage**'i kayda aldık, 1976'da çıkardık. Çift albümdü. İki yüzü

akustik, iki yüzü de orkestralı ve vokalliydi. Kötü bir albüm değildi... ama araya bazı utandırıcı sözler serpiştirilmişti. Örneğin, «Buna en iyi bakış açısı... beni tatilde olarak düşünmek. On yıldır tatil yapmadım,» gibi sözler. Yani başka bir ifadeyle, günde üç öğün yemek yediğim için, cezaevi hücresinde olmadığım için, konserlerden para kazandığım ve Carlos'la seviştiğim için kendimi suçlu hissediyordum.

Yine o sıralarda, sesimde bazı sorunlar başladı. İç sızlatan saf soprano sesime bir şey olabileceği hiç aklıma gelmemişti. Şimdi ortaya iki durum çıkıyordu. Birincisi, artık soprano değildim. Hatta ince notalara hemen hiç çıkamaz olmuştum. İkincisi, notalar arasında sürekli olarak boğazımdaki bir gıdıklanma duygusunu gidermek zorunda kalıyordum. Bana bir şey olmaz deyip bu sorunları üç yıl gözardı ettim.

1976'da Rolling Thunder'la dolaşırken birkaç şarkı yazdım. İçlerinde en iyisi, «Gulf Wind»di. A&M için doldurduğum son plâğa da o adı koyduk. Aslında bütün şarkılarımın bir albümüydü, pek bir heyecan verici yanı yoktu, ama kapağı çok güzeldi. Stüdyoda çekilmiş bir resim, Santa Monica plajı resminin üzerine getiriliyor, arkada Hawaii gökleri gözüküyordu.

Bernie beni Manny'nin elinden almayı başardı. Manny aslında folk müziği menajeriydi. Bense yenilenmek istiyordum. Zamana ve yaşa karşı yarışa farkında olmadan başlamıştım. Birdenbire, moda olmak, soğukkanlı olmak, geçmişte olmadığım her şeyi olmak istiyordum. Bernie'nin cesaretlendirmesiyle hayatımın en budalaca kariyer hamlesini yaptım. Bernie birçok konuda haklıydı ama bunda yanılmıştı. A&M'i bıraktım, Portrait adlı küçük, ama ateş gibi bir plâk şirketine döndüm. Bu şirket sözümona CBS'in bir alt şirketi olacaktı.

«Blowin! Away»i yaptım. Çok güzel bir albümdü ama kapağı bir felâketti. Bernie'yle yollarımız ayrıldı. Yıllar sonra iki arkadaş olacaktık. Eskiden beri arkadaşım olan, sonra da benimle Avrupa gezisine gelen Nancy, işlerimi yönetmeyi devraldı. Menajersiz çalışmakta olduğumu herkes görebiliyor, bir tek

ben göremiyordum. **Blowin' Away**'in kapağındaki resimde, gümüş rengi bir oto yarışçısı ceketi gitmiş, İkinci Dünya Savaşı tipi pilot gözlüğü takmıştım. Ceketimin kolunda bir Amerikan bayrağı vardı. Komik olsun diye yapılmıştı ama aslında hem müziğim, hem de hayattaki yolum açısından ne kargaşa içinde olduğumu gösteriyordu.

Otuz dokuz yaşıma vardığımda, bir ses hocasına ihtiyacım olduğuna karar verdim. Üç kişi aynı hocayı önerdi, ben de Palo Alto'daki Ramona caddesine yöneldim. Odadan tiz bir sesin gam yapmakta olduğunu duyunca kapıyı vurmadan girdim. Tiz sesli öğrenci dersini bitirip gittikten sonra Robert Bernard dikkatini bana yöneltti.

«Sorun nedir acaba?»

«Sesim iyi değil. Tiz nctalarda zorluk çekiyorum.»

«Profesyonel olarak mı, yoksa zevk için mi şarkı söylüyorsunuz?»

«Profesyonel olarak.»

«Haa. Anlıyorum. Şu formu doldurun önce... adınız nedir?»

«Joan...»

«Ya, ha, ha, Joan ne, Sutherland mı? Ha-ha!»

«Hayır, Joan Baez.»

«Ah Tanrım! Ulu Tanrım! Ay, ne kadar komik! Farkına varamadım!» Domates gibi kıpkırmızı kesilmiş, elini ağzına kapatmıştı. Gülmesini tutmaya çalışıyordu. Gülmek, şarkıcıların sesine hiç yaramazdı. Belki de Bay Bernard'la derslerimizi o kadar eğlenceli kılan buydu... gülmemeye çalışmak.

Sesim toparlanırken «sanayi» ile ilişkilerim de parçalanmaktaydı. **Blowin' Away** iyi iş yapmamıştı. Portrait'den bir yöneticiyle berbat bir görüşme yaptım. O adamı bana, «Harika biridir, bayılacaksın,» diye tanıtmışlardı. Oysa o bana dayanamayacağım düzeyde hakaret etti, gelecek albümün şarkılarını, bugünün adamları, satabilecek insanlar yazsın, dedi. Ben kendimi önerince, «Eh, sizden de bir tane şarkı alırsak pek zarar vermez,» dedi. Çileden çıktım, adamdan nefret ettim. Zaten

patmakları çok kalın, davranışları çok kabaydı.

Artık başta gelen şarkıcılardan olmadığımı bir türlü kavrayamıyordum. Muscle Shoals'a gidip **Honest Lullaby** plâğını doldurdum. Kendimi parçaladım o albüm için. Nancy ile Ottawa'ya gittik. Eksi on beş derece soğukta, albüm kapağı için Josef Karsh'a poz verdim. Kapak çok güzel oldu. Şarkılar yumuşaktı. Belki bugünün akımlarına, daha sonra ortaya çıkacak **heavy metal**'e karşı koyamazdı ama ben her fırsatla röportajlar yapıp o plâktan söz ettim. Plâk reklam etmekten nefret ediyordum. Ama bunun yapılması gerektiğini anlamıştım... ve yaptım.

İsrail'de şarkı söyleyecektim. CBS bana ünlü bir festivalde anlaşma sağlamıştı. Çok iyi bir fikir gibi görünüyordu. Sonra birden festivalin işgal edilmiş topraklar üzerinde düzenlenmekte olduğunu öğrendim. Prensiplerime uyup anlaşmayı iptal ettim, onun yerine Tel-Aviv ve Caesarea'da tıklım tıklım salonlarda iki konser verdim. Tek tük kişi karşı çıktı, sandığımdan çok sayıda açık fikirli Israilli ise beğendi.

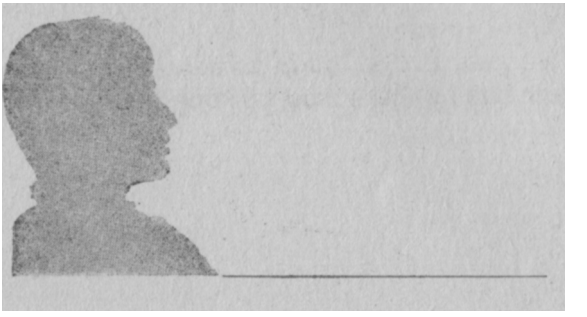
İsrail dönüşü, New York'a vardığımda CBS başkanını telefonla aradım, plâk hakkında konuşmak istedim. Laf arasında da CBS'çilerin beni «işgal altındaki topraklarda» konsere angaje ettiklerini söyledim. Adam köpürdü. Işgal altındaki toprak da ne demek oluyordu? Oraları hep Yahudilere ait yerlerdi. Yahudileri denize dökmek isteyen Araplara karşı oraları kendisi de kanının son damlasına kadar savunacaktı.

Buz gibi bir sesle, «Hudson nehrini mi demek istiyorsunuz?» diye sordum.

Telefonu hangimiz kapattık, hatırlamıyorum. Herhalde o. Bir şirket başkanıyla böyle konuşup, yine de işimden kovulmayabilecek kadar ağırlığım kalmadığını hâlâ anlamıyordum. Ama zaten farketmezdi.

İşte ondan sonra, acılı ve küçük düşürücü bir uyanma sürecine girdim. Belki müzik dünyasında **her çağın** insanı olabilirdim... ama Amerika'da bu çağın insanı olmadığım belliydi artık.

BÖLÜM
YEDİ

«ORTA YAŞA DOĞRU»

1
«Bir Zaman Sınavı»

1966'da çevrilmiş **Morgan** filminde bir söz vardı. Sevimli deli kahraman, âşık olduğu renkli ve kaçık kadına, «Hayallerime ayak uydurabilen bir tek sen varsın,» diyordu.

Marlon Brando'yu kişi olarak ilk defa 1963 yılında, Washington'daki medeni haklar yürüyüşünde gördüm. Sekiz metre kadar ötemde duruyordu. Çevresine gazeteciler ve meraklılar toplanmıştı. Ben yalınayaktım. Capitol binasının basamaklarındaki bir sütuna dayanmıştım. Üzerimde mor bir elbise vardı. Yüzünü görmeye çalıştım, inşalah bir kerecik bu tarafa, gözlerime bakar, diye umdum. Marlon kalabalığın içinde kaybolurken, kalbim öyle atıyordu ki, neredeyse vücudum titreyecekti.

On üç yaşımdayken yedinci sınıf resim öğretmenim beni Jül Sezar filmine götürmüştü. Ekranda eğri burunlu genç biri sağa sola yürüyor, «Dostlar, Romalılar, Vatandaşlar, bana kulak verin...» diyor, yanımdaki resim öğretmenim Elvira Teresa Pulombo ise koltuğun kollarına sarılmış, inliyordu. Öğretmenimin bu adama tepkisini anlayamamıştım. Adamın delici bakışları olduğu kesindi. Göğsü de çok güzeldi. Göğsünü filmin başlarında, kabineye girip harmani kuşanmaya başlamasından

önce görmüştük. Eve dönene kadar hep Bayan Pulombo'ya takıldım durdum.

İki yıl kadar geçtiğinde biri beni sinemaya, çift film izlemeye götürdü. Biri **İhtiras Tramvayı**, öteki de **Rıhtımlar Üzerinde**'ydi. Çok geçmeden **Yabancı Biri**'ni de gördüm. Yıldırım çarpmışa dönmüştüm. İşte yarışı kazanan yağız at, bir **punk**, yaralı bir çocuk, bir asî. Ömrümde gördüğüm en çekici adamdı. Gerçek bir seks simgesiydi. Sert ve şefkatli, granit ve şaten... üstüne üstlük rol de yapabiliyordu görünüşe göre... ya da çekiciliği öyle fazlaydı ki, insan sinemadan çıkarken onun inanılmaz bir aktör olduğuna karar veriyordu. Hangisinin doğru olduğunu hâlâ bilmiyorum. Önemi de yok.

Tüm benliğimi esir alan ilk sinema aşkıma kapılmıştım. Arasıra ateş basıyordu. Güpegündüz hayallere dalıyordum. Bir gün motosikletiyle gelsin, benim uzun siyah saçlarımı, kahverengi tenimi, derin bakışlı gözlerimi görünce kendinden geçsin diye dua ediyordum. Beni motosikletiyle bir yere götürmek istesin. Herhangi bir yere. Uzun bir yolculuktan sonra, saçlarım dolaşmış, yüzüm kızarmış durumda oraya vardığımızda Marlon Brando öpsün beni. Tekrar tekrar, şefkatle, ihtirasla... öyle devam ediyordu hayallerim. Kumlar üzerinde, ağaçlar altında, çöllerde. Bir okul gününe sığan yedi ders boyunca hep beni benim istediğim gibi öpüyordu. Akşam ev ödevi yaptığım üç saat boyunca da. Bulaşık yıkarken de, tek başıma yapmam gereken diğer işler sırasında da. Yemeğe otururken, istemeyerek de olsa kesiyordum hayalleri. Ailem sırrımın farkına varmasın diye. Bu aşk gerçekti... ve benimdi.

O hayallerde ben boncuklu bir kızılderili elbisesi giyiyordum. Yumuşacık ceylan derisinden. Üzerimde püsküller, tüyler vardı. Bu püsküllerle tüyler, yamyassı göğsümü saklayacak biçimde kurnazca yerleştirilmişti. Her nasılsa kıyafet kasıklarımda son buluyor, kahverengi, düzgün bacaklarımı gözler önüne seriyordu. Öpüşmekten öteye hiç gitmemiştik. Bin dokuz yüz ellilerin ortalarında, on beş yaşına geldiği halde benim gibi

bakire olan ya da **hemen hemen bakire** olan daha pek çok insan vardı. «Hemen hemen bakire» demek, sevişmekte pek usta bir son sınıf öğrencisiyle çıktığınızda bir seferlik kendinizi ihtirasınıza kaptırıp değerli bekâretinizi ona vermişsiniz, ama bu işlerin iyi bir şey olmadığını anlamış, şimdilik ara vermişsiniz demekti. Belki seneye.

Benim hayalimdeki Marlon bunların hepsini anlıyordu. Hep aynı senaryoyu oynamaya, motosikletle yolculuk yapmaya, sonunu o öpüşmeyle bitirmeye itiraz etmiyordu. Karne notlarım düşüyor, kilom azalıyordu ama bu ilişki yine de sivilceli ve can sıkıcı bir yeniyetmeyle olabilecek gerçek bir ilişki kadar sorunlu değildi. Bir zamanlar bu gençlerin yetersizliklerine ve acemiliklerine kolay dayanıyordum. Ama artık can sıkıyorlardı. Hatta iğrendiriyorlardı. Marlon'un göz kamaştırıcı ışığı altında, yerli kahramanların hepsi solgunlaşmaktaydı.

Bu aşk iki ay kadar sürdü, daha sonra da ne zaman bir Brando filmine tekrar gitsem yeni baştan alevlendi. On sekiz yaşıma geldiğimde, annemle birlikte **Genç Aslanlar**'ı görmeye gittik. Şekerlerimizi emerek filmi seyrederken birbirimize yıllardır aynı aşkı hissettiğimizi itiraf ettik. Babam Marlon'un alnında saçlarının dökülmeye başlaması konusunda bir iki espri yaptı ama onun kahramanıma kara çalması beni asla etkilemedi. **Genç Aslanlar**'ı dört kere gördüm. En çok da Marlon'un ensesindeki gümüşsü beyaz saçları seyretmek için gördüm.

Altmışlı yılların sonlarında nihayet Marlon'u menfaate düzenlenen bir kampanya nedeniyle görebildim. Onu selamlamak üzere evinin ön kapısına yürüdüğümde bana bir gardenya uzattı. Gardenyalara hâlâ pek hülyalı bakışlarla bakarım. Kibar bir adamdı, orası kesin. Komikti de... o da kesin. Biraz her şeyden bıkmış gibiydi. Biraz hüzünlüydü. Mutlu olduğunu söyledi. Bizi hayallerinde yaşatan çılgın insanlara ait eğlenceli hikâyeler anlattık birbirimize. Gerçi yaşlanıyordu ama gözlerini o Genç Aslan'ın gözleriyle bağdaştırmak zor değildi. Zaman bir

tüldü. O ziyaretimin anıları da, tıpkı gardenya gibi, hâlâ gerçek anılardan farklıdır.

Bir zamanlar biri bana, diğer ünlülerle karşılaşmak, gemilerin geçerken birbirini selamlaması gibi bir şey, demişti. Ben de aynı kanıdayım. Ama bazı hayaller bir ömür boyu dayanıyor, kat kat tüle bile bana mısın demiyor.

Son zamanlarda bir arkadaşımla **Rıhtımlar Üzerinde**'yi altıncı kere seyrettim. **Yabanıl Biri**'yle birlikte gösteriliyordu. Girdiğimizde **Yabanıl Biri** başlamıştı. O tülleri yıldırım hızıyla aştım, yeniyetmeliğime, o günlerimin hayallerine kavuştum. Yakın çekim sahnelerde resmen inliyordum. Başka kadınların sesleri de benimkine katılıyordu. Johnnie'nin düşmanlarına hakaretler haykırıyordum. Son sahnede gülümsemesini, motoruna atlayıp bilinmeyen bir yere giderken karenin donmasını bekledim. İzleyiciler alkışladı, tezahürat yaptı. Onlarla yakından tanışıyormuşum gibi hissettim. Sonra saygılı bir transa girdim. Eskimiş, siyah beyaz bir film belki bir milyonuncu kere dönmeye başlamıştı. **Rıhtımlar Üzerinde**. Bir buçuk saat orada hipnotize olmuş gibi oturdum. Yanaklarımdan yaşlar hiç utanmadan boşalıyor, çenemden paltoma damlıyordu. Sonsuzluğu bana bir kere daha getir. Onu somutlaştır. Avucuma koy ya da gözlerimin önünde tut. Onu zümrüt bir kolye yap. Ya da Marlon Brando'nun eski klasiklerinden biri yap.

Rıhtımlar Üzerinde'yi son seyredişimden bir ay sonra Marlon Brando'yu tekrar gördüm. Bir stadyumda altmış bin kişiye verilen, yine bir amaç yararına konserde. Hava kapalı, rüzgârlıydı. Yağmur ha başladı ha başlayacaktı. Marlon oraya Amerika Kızılderilileri yararına para toplanmasını yönetmeye gelmişti. Kulis diyebileceğimiz derme çatma yerden sesini duyuyordum. Genizden gelme, tanıdık bir ses. Mark Antuan'ın konuşmasının bu zamana uygulanmışı gibi. Merakım beni yendi. Sahneye doğruldum. Amaç uğruna bağış yapmanın değerini anlatıyordu. Kendisi beş bin dolar verecekti. Eğer para veremiyorsanız, ruhunuzu verin, diyordu. Saçlarının arkasını

görüyordum. Uzundu saçları. Beyazdı. Onları arkaya taramıştı. Şiddeti kınayan sözler söylüyor, kardeşliğe değiniyor, avucunu arasıra saçlarından geçiriyordu. Sözleri bittiğinde kollarını kaldırdı, ellerini başının üzerinde kenetledi. «Halka Güç» işareti yaptı. İzleyicilerden büyük bir gürültü yükseldi, altmış bin kişi bağırmaya başladı. Marlon bekleşen basın temsilcileriyle grupçuların arasına yürüdü. Bir anlığına aradan yüzünü gördüm. Solgun, yorgun ve gururluydu. Yaşlıydı. Tüller kalkmıştı aradan. Beni en çok şaşırtan, bu kadar solgun, âdeta saydam oluşuydu. Ben onu esmer hatırlıyordum. Açık mavi Meksika gömleği, keten ceket, sıradan bir pantolon ve kovboy çizmeleri giymişti. Fazla kiloluydu. Hâlâ çekiyordu beni. Sanki yıllardır görmediğim eski bir arkadaşımdı. O kadarla da kalmıyordu. Kan kardeşimdi sanki. Belki de o anda ben onun annesiydim. Kafamda bu düşünceler oynaşırken gözgöze geldik. Ben gülümsüyordum. Az sonra onu kucaklayacağım içime doğmuştu. O da gülümsedi, bana doğru yürüdü. Musa denizi yarıyormuş gibi. Herkes çekilip ona yol veriyordu. Onu kucakladım. Birlikte bir düzine savaştan çıkmışız gibi hissettim. Çok iyi görünüyorsun, dedi bana. Nasıl böyle genç kalabildiğimi sordu. Beynim mi yapıyordu bunu? Başka bir neden mi vardı? Beynim, deyip onu tekrar kucakladım. Enikonu şişkolaşmıştı... ama önemi yoktu. Yirmi yıldır bana ne büyük anlamlar ifade ettiğini söylemek istedim ona. Güzel gülümsemesini görmek istedim. Onu güldürecek saçma bir şey söylemek istedim. O sırada adımın anons edildiğini duydum, sahneye, rüzgârın altına, bağırıp haykıran altmış bin kişinin karşısına çıktım.

Gösterim bittiğinde yine Marlon'un yanına döndüm. Ona dikkatle baktım. Sahnede şarkı söylemekte olan rock grubunun sesini bastırabilmek için bağırarak konuşuyorduk. Tüller yoktu artık. Ağzının köşelerindeki çizgileri, ufacık, düzgün dişlerini, sinemalarda binlerce kere yakından baktığım gözlerini gördüm. Zamanın çelenkleri arasında duruyorduk. Yılların içi-

ne gömülmüştük. Hep kalabalıktan, amaçlardan, şundan bundan konuşuyorduk. Bir düşünceyi tamamlamaya imkân yoktu, çünkü birbirimizi zor duyabiliyorduk. Bu kadar çabuk yaşlanmaya niçin karar verdiğini sormak istedim ona. Neler hissettiğini, hayatının eskiden nasıl, şimdi nasıl olduğunu, şimdi kendini nasıl gördüğünü, mutlu olup olmadığını sormak istedim. Marlon belki benim eski ekran aşkımın bir hayaletiydi... ama gururluydu. Hatta biraz da bilgeydi. Yaşlı bir aslandı. Ve hâlâ ormanın kralıydı.

Ömür boyu süren bir aşktan kolay vazgeçemem. Eğilip kulağına yaklaştım. Ona hayatımın büyük bir bölümünü oluşturduğunu, rüyamda sık sık onu gördüğümü, ama bazen göremez olduğumu söyledim. Bana verdiklerinden ötürü teşekkür ettim ona. Aklı karışmış gibiydi. Biraz mesafeli duruyordu. Sanki ne dediğimi tam anlayamamıştı. Öyle çok gürültü vardı, öyle soğuk bir gündü ki! Çevremizi foto muhabirlerinin sardığını gördüm. Ona yalnızca gülümsedim. İçim sevgiyle doluydu. Belki de hayatlarını, hiçbir zaman göremeyecekleri milyonlarca genç göze hediye eden yaşlı aslanlara yeterince teşekkür etmiyoruz.

2
«Geçenlerde Fransa'daydım»

1983'ün 14 Temmuz Bastille Bayramında Fransa Cumhurbaşkanı, Concorde Alanındaki dikilitaşın dibinde durur, askerlerinin geçit törenini izler. Belediyenin oraya kurduğu ahşap bir platform üzerinde selam verir onlara. Özel izin alındı, platform sökülmedi, 15 Temmuz günü vereceğim konserde oradan şarkı söylemem kararlaştırıldı. Konserim şiddetsiz mücadeleye ithaf olunacaktı.

Çok heyecanlıydım. Radyo ilanlarımız, afişlerimiz, televizyon reklamlarımız, 'olay' yaratacak dedikodularımız hazırdı.

Fransa'dan bir Almanya turnesi için ayrıldım, karnımdaki ağrıyı da birlikte götürdüm. Ya dikili taşın dibinde şarkı söylediğimde hiç kimse gelmezse? Ben tek başıma o ahşap platformun üzerinde kalır, seyirci diye karşımda yalnızca polisleri bulursam? Iyyy! Marie Antoinette de aynı yerde idam edilmişti.

Würzburg'a geldiğimde Paris'ten haber aldım. Bakanlık sorun çıkarıyordu. Üzgünüz, Madam Baez. Polis izni verilemiyor. Polis izni olmayınca da konser olamaz.

İşte size Fransa.

Birini darıltmış olmalıydım. Belki Kültür Bakanını... Bastille Bayramı şenliklerinde şarkı söylememi istediği zaman reddettiğim için. Belki de karısının teypine şarkı söylemediğim için.

Kültür Bakanlığına telefon açtım.

«Je suis désolé, Mademe Baez, mais nous n'avons pas la permission de la Préfecture de Police.» Üzgünüm, Madam Baez, ama emniyetten izin alamadık.

Belki de Fransa reklamcımın suçu. Resmi görevlilere hep telefonda küfreder. Ben ne dersem diyeyim, durduramam onu.

Günler geçiyordu. Turnedeydim. Her sabah, konsere izin çıktığına dair Fransa'dan gelecek telefonu bekliyordum. O zamana kadar tanıtıma başlayamazdık. Paris'te kimi tanıyorsam torpil yapmaya çalışıyor, izin çıksın diye uğraşıyorduk.

Almanya'dan sonra biraz dinlenmeye ihtiyacım vardı.

Canisy'ye döndüm. Yani Normandiya'daki sevgili şatoma. Şey... aslında pek de benim şatom sayılmaz. Orası 800 yıldan beri genç kontun ailesine ait. Ama benim orayı kendimin saymama izin veriyor. Kendisi uzaklarda. Konsere bir hafta kalmıştı ama izinden hâlâ ses yoktu. Bastille Bayramından sonra polis yorgun olacak, deniyordu. Kutlamalar için taşradan iki bin polis getirilecekti kente.

Altı gün kalmıştı.

Ben bambaşka bir yüzyılda yaşıyor, çiçek topluyor, ata biniyor, hayaller kuruyordum.

Beş gün.

Madam Mitterrand'ı aradım. Fransa Cumhurbaşkanının eşi dostumdu.

Sekreteri Madamın sayfiyeye gittiğini söyledi. Ben bozuk Fransızcamla derdimi sekretere anlattım. Tek şansım Madam'dı. Gerçekten öyleydi.

Telefonu kapayıp, on sekizinci yüzyıldan kalma salonun kırmızı kadife perdelerine baktım. Perdeler benim beceriksizliğimle alay eder gibiydi. Madama mesajım asla ulaşmazdı. Her

şeyden vazgeçtim, bahçeye çıktım, şatonun bekçilerinin oturduğu küçük evin önündeki çimenlere uzandım. Biraz papatya topladım, sevgili seyis çocuk Cher Ami'ye uzaktan elimle bir öpücük yolladım.

Cher Ami ilk defa sekiz yaşındayken ata binmiş, hayvanın kocaman, sıcak boynuna sarılmış, dörtnala, yalnızca nal seslerini duyarak, yelenin yüzünde uçuşunu ve yanaklarındaki yaşları hissederek uçup gitmişti. On yaşındayken köpeğiyle karlar üzerinde uyumuştu. Ormandan ayrılıp eve, yemeğini sessizce yemeye, çalışmaya döndüğünde, kalbini ormanda bırakırdı. Benim Cher Ami'm olmadan önce Benim Vahşim'di o. Hâlâ zehirli yılanları tuzak kurup yakalar, onlarla konuşur, sonra da götürüp gölün orada serbest bırakır. Bakanlıklar cehennemin dibine, diye düşündüm. Ben burada, çimenlerde yatarım, arıların sesini dinlerim. Gece olup şato uykuya dalınca da, geceliğimin üzerine kürkümü giyer, Cher Ami'yle ay ışığında yürüyüşe çıkarım. Beni gölün oradaki uzun otlar arasında bekler. Atlara atlar, gezeriz. Başımı onun omzuna koyar, uzanırım. Kimin ne ihtiyacı var Paris'e, karın ağrılarına?

Yüzümde gülmsemeler uçuşarak şatoyu seyrediyordum.

Cher Ami gömleğinin kollarını sıvamış, karşıdan Heathcliff gibi yaklaşıyordu.

«Telephone, Madame Baez.»

«Pour moi, Cher Ami? Qui ça?»

«Le président de la République de la France,» diye alay etti. Ama babası da taş evin penceresinden telaşla işaretler ediyordu.

«Ha!» diye bağırıyordu. **«C'est pour toi! C'est François! Oui! Il a dit François! Ooo, la la!»** Tek dişi eksik ağzıyla sırıtıyordu bana koca şeytan. Oğlu gibi onun da gözleri çok güzeldi. Göz kırptı, telefonu bana uzattı.

«Alo?»

«Bonjour. Joan Baez?»

«Oui, c'est moi-même.»

«C'est François ici.»

«François qui?»

Biri beni işletiyor olmalıydı.

«François Mitterrand, le président.» Sonra konuşmaya başladı ama benim aklım pencereden dışarı uçmuştu. Ne söylüyordu bana?»

«C'est à dire, calmez-vous, tranquillisez-vous.» Sakin olmamı, kaygılanmamamı söylüyordu. Bir aydın benimle Fransızca konuşmaya kalkarsa, en iyi günümde bile ancak yarısını anlarım. Galiba bana konser olacak diyordu.

Şimdi de beni saraya, yemeğe davet ediyordu. Çarşambaya. O kadarını anladım.

Konseri tekrar soramazdım. Teşekkür ettim, telefonu kapattım... acaba konser bu yıl mı, yoksa gelecek yıl mı, diye düşünmeye başladım.

Reklamcım, «İnanamıyorum!» diye haykırıyordu. «Seni kendisi mi aradı? Şaka ediyor olmalısın! Amma iş!»

«Ama ne dediğini tam anlayamadım.»

«Polisin izin verip vermediğini ben öğrenirim.» Çıt, kapadı. Zil.

«Polis bir şey bilmiyor. Deli oluyorum. Konser yok diyorlar.»

Odama dönüp bir köpük banyosu yaptım. Tavanda, ışığın orada sinekler uçuşuyordu. Güzel bir şeyler giyip, ahırların karşısındaki evde oturan kontesi ziyarete gideyim, diye düşündüm. Şampanyalarımızı içerken ona dertlerimi anlatırdım.

Kontes altmış yaşlarındaydı. Doktordu. Muhafazakârdı. Ve tabii soyluydu. Şu anda hükümeti yöneten bu deli Sosyalistlere tahammülü yoktu. Onun gençliğinde Almanlar şatoyu işgal etmiş, tımarhanedeki delileri getirip buraya kapatmışlardı. Sonra da bombalarla yıkmışlardı tımarhaneyi.

«Mehtaplı gecelerde, pencereden atlayışlarını görürdük,» diye anlatırdı. «Deliydiler tabii.»

şatonun mutfağında birlikte yemek yedik. Yüzyılların küflü kokuları arasında, örümcekli şarap şişelerinin karşısında.

Kasvetli tablolarla dolu loş koridorlarda gezindim. Aslında güldürürdü o tablolar beni. Beyaz perukalı çirkin kadının eline bir kuş konmuş, önünde bir parça peynir duruyor. Ona dilimi çıkardım. Can sıkıcı bir gündü. Konserin gelecek yıla kaldığından hemen hemen emindim. Pencereden göle baktım. Kuğuların yüzüşü bir mucize gibiydi. İki beyaz tüye benziyorlardı.

Odam karmakarışıktı. Paris'e, Elysée'deki yemeğe gitmek için bavulumu toplamam gerekiyordu. Banyonun aynasından bana sıkkın bir surat geri baktı. Holde ayak sesleri duyuluyordu.

Kontesti. Eteklerinin sesinden belliydi.

«Joanie! Seni arıyorlar! Birisi konser var diyor!»

«Kim?»

«Bilmiyorum.» Kapımın eşiğinde soluk soluğaydı. Saçları tel tel uçuşuyordu. «Bakanlıkların birinden korkunç bir adam.»

Sonu gelmez koridorlardan birlikte geçtik. İçimi çekip telefonu bir kere daha yapış yapış elime aldım. Evet, diyordu adam. Polise emir gelmişti. İznimiz çıkıyordu.

Kendimi tutamadım. «Ya, acaba emri kim verdi?» diye sordum.

«Şey! Çok yukardan geldi,» dedi.

«Evet, tahmin ediyorum,» diye kasıldım. Mutluydum. Mutludan da öte... uçuyordum. Başım dönmeye başlamıştı.

* * *

Cher Ami beni Paris'e, sarayda yemek yemeye götürdü. Paris'ten nefret ederdi. Ama şatodan Raphael oteline kadar olan yolu ezberlemişti.

Duş yaptım, alnımla burnum hemen yine terlemeye başladı. Sıcağın ve Cumhurbaşkanıyla yemek yemenin getirdiği

heyecanın etkisiyle keten pantolonum ıslanıyordu. Tek bir kemer getirmiştim, o da topuklu pabuçlarımla uymuyordu.

O sabah Cher Ami'yle şafak vakti atlara binip kumsalda yarışmıştık. Sonra atları denize sokmuş, duman tüten sağrılarını serinletmeye çalışmıştık. O sıra üzerimde mor renkli bol eteğim vardı. Suyu yiyince etek uçları kararmış, ağırlaşmıştı. Ama o zaten öteki ben'di.

Çakıllı yoldan yürüyüp görkemli ön merdivenlerden çıktım. Buraya daha önce de gelmiştim. Gömleğinin göğsü tahta gibi kolalı, boynunda altın köstekle anahtarlar asılı adamı tanıyordum. Beyaz eldivenleri vardı. Beni gülümseyerek bekleme salonuna aldı. Penguenler gelip beni şömineli odaya götürene kadar, burada gündüz hayaletleriyle ve eski halılarla yalnız kalacaktım.

Bu odayı ilk önce, Muhafazakâr Cumhurbaşkanıyla çay içmeye geldiğimde görmüştüm. İkimiz yalnızdık. Odanın karşı tarafında, öyle uzak bir koltuğa oturmuştu ki, söylediklerini zor duyabilmiştim.

Mitterrand'ları ilk ziyaretim de aynı odada yer almıştı ama o ziyarette bütün aile oradaydı. Yerde köpekler tembel tembel yuvarlanıyor, kaşınıyordu.

Bu sefer yalnızca Resmî Aile Dostu vardı. Benimle tatlı tatlı çene çalıp Madam'la Mösyö gelene kadar oyaladı. Onların geldiği anons edilince ayağa kalktık. Ben dosdoğru Madam'a yürüyüp onu kucakladım. Yardımıma koştuğunuz için çok teşekkür ederim, dedim. Ezbere söyledim bunu. Nasılsınız, Sayın Cumhurbaşkanı? Telefondaki halimi mazur görün ama resmî konuşma dilini unutmaktan çok korkuyordum. Senli benli konuşursam bir skandale yol açabilirdim. Sayın Cumhurbaşkanı birazcık gülümsedi.

Hepimiz oturduk. Odaya televizyon kameralarıyla gümüş tepsiler içinde içki getiren yeni beyaz eldivenliler doluştu. Ben cin tonik aldım, pantolonumdaki lekeyi unutmaya çalıştım, Gandi'den söz ettim.

Cumhurbaşkanı nazikti. Kendisinin asker olduğunu söyledi bana.

Biliyorum, dedim. Ben de öyleyim, dedim.

Danielle gülümsüyordu. Ama o her zaman gülümserdi.

Siyah perde ne olacak, diye sordum.

Evet, siyah perdeniz olacak.

Anladığıma göre, polis siyah perde üzerinde kırılmış bir tüfek resmi bulunmasına izin vermiyordu.

Madam söze karıştı. «Yo, gerçekten, kocam ona izin veremez,» dedi.

Cumhurbaşkanı, «Hele de Bastiile gününden bir gün sonra,» diyerek bana sitemli bakışlarla baktı. Eh, bir denemekten bir zarar gelmezdi.

Kameralar çekildi, ama resmiyet bitmedi.

Yemek salonunun beyazlığını, masanın ortasındaki o nadide çiçekleri çok sevdim. Danielle benden bir kilometre uzağa oturmuştu. Cumhurbaşkanı solumda, Aile Dostu da sağımdaydı. Bir de tercümandan başka kimse yoktu.

Cumhurbaşkanı hikâyeler anlatıyor, Madam dirseklerine dayanarak masanın karşısından ona bakıyordu. Parmakları kendi yanaklarına gamzeler oyuyor, zaman zaman da elleri burnunun çevresine kapanıyordu. Sonra ne yaptığının farkına varıyor, hemen dikleşip başını iki yana sallıyordu. Kocasına bir soru sordu. Sanıyorum âşıktı kocasına.

Cumhurbaşkanı bana hiç Fransızca rüya görüp görmediğimi sordu. Evet, dedim. Fransa'dayken rüyalarımı Fransızca görüyordum. Benden hoşlanıyor ama bana ne söyleyeceğini bilemiyordu. O kültürlü bir aydın, ben ise kültürlü bir çingeneydim.

Kahve şömineli odada içildi.

Cumhurbaşkanı konsere gelemeyeceği için ona bir şarkı söyledim. Memnun göründü. Karısı da çocuklar gibi gülümsedi, o sevindi diye sevindi.

Ayrılırken her ikisini yanaklarından öptüm. Anahtarlı pen-

guen beni kabul masasına götürdü, albümüne imza atmamı istedi. O zaman onu da öptüm.

O gece ulusal televizyondaydım. Şömineli odayı gösterdiler, bana Cumhurbaşkanıyla ne konuştuğumu sordular.

«Gandi'den konuştuk,» dedim.

Cumhurbaşkanı da öteki kanalda ekrana çıktı. Bayram öncesi kendisine sorulan sorular arasında, öğle yemeğinde neler konuştuğumuz da vardı.

«Gandi'den konuştuk,» dedi o da. «Joan Baez ciddi bir sanatçı ve ciddi bir savaşçı.»

Ertesi gün Cher Ami'yle Champs Elysées'ye çıktık. Dondurmacı bana **«Vous êtes Joan Baez, n'est-ce pas?»** deyince çok memnun oldum. Sonra arkadaşlarına döndü, benim o gece Concorde Alanında şarkı söyleyeceğimi anlattı.

14 Temmuz günü, sabahın erken saatlerinde kentte tankların sesi duyuluyordu. Cher Ami'yle ikimiz otelin penceresinden inanmaz bakışlarla baktık.

Temmuzun on beşi geldi. Karnıma fena halde sancılar giriyordu. Konsere peh peh beş bin kişi gelecekti, emindim. Gazetelerde hiçbir şey çıkmamıştı.

Cher Ami bana güldü, elli binden fazla insan geleceğinden emin olduğunu söyledi. Banyoya yürümeme yardım etti, fayansa uzandım, serinliği içime sindirmeye çalıştım. Sancılar geçmedi. Bir ilaç yuttum.

Fritz'le Jose Almanya'dan uçakla geldiler. Beni görmek üzere uğradıklarında ben solgundum, yarı giyiniktim, karnıma mavi bir buyot içinde sıcak su koymuştum. İkisi de Alman olduğu için onlara ne söyleyeceğimi bilemedim. Sahneyi görmek üzere gittiler. Kontesi çalıştığı hastaneden aradım. Çantasını kapıp hemen geldi.

«Ah, zavallı Joannie. Ama tabii çok sinirli olmalısın,» deyip elini alnıma dayadı.

«Sinirli değilim, korku içindeyim,» dedim. «Beş saat kaldı.»

Apandisitimi muayene etti, sonra bana bir ilaç verdi. Bu-

ruşuk kombinezonuma bakıyor, birden onu başka gözle görmeye başlıyordu galiba. Gözlerini odanın çevresinde gezdirdi. Bakışlarında Cher Ami'nin hayalini gördüm. Bugüne kadar bilmiyordu. Belki kuşkulanıyordu, ama emin değildi.

«Onun odası ayrı, Brigitte,» dedim.

«Evet, tabii,» dedi, sonra onu içeri çağırdı, neler yapması gerektiğini söyledi.

«**Oui Madame, oui, madame,**» deyip durdu Cher Ami. Sigarasını da hemen söndürdü. Kontes beni iki saat sonra yoklayacaktı. Ağrı geçmezse bir ilaç daha yutmamı tembihledi.

Cher Ami banyoya gidip gelmeme yardım ediyordu. Tekrar banyoya uzandım, bir hap daha aldım.

Baş dönmem hafifler gibiydi. Cher Ami fayansın çok soğuk olduğunu ima etti, hastane görevlileri gibi ustalıkla beni yatağa götürdü. Aramızda yalnızca Fransızca konuşuyorduk.

«Böyle patates gibi solgunken beni nasıl sevebiliyorsun?»

«Bütün dişlerin dökülüp başında üç tel saç kaldığı zaman da seveceğim seni.»

Gülmeye başladım.

«Ağzı açık uyurken dudaklarının arasına sinekler girip çıkan ninem gibi mi?» deyip biraz daha güldüm.

«Kafası boşalmıştır onun artık. Rüzgâr bir kulağından girince, ötekinden çıkabilir.»

Yanıma uzanıp bana sarıldı. Kendimi biraz daha iyi hissedince onun kalbindeki çarpıntıların bendeki isteriyi hafiflettiğini hissettim. Mantığa geri döndüremese bile... en azından uykuya kavuşturabilirdi bu beni.

Saat yedide anıta doğru yola çıktık. Orada daha şimdiden beş bin kişi vardı. Sahneye mümkün olduğu kadar yakın oturmaya çalışmışlardı.

Konser dokuzda başlayacaktı. Gözlerimi yumdum, göğsümdeki tüm havayı ıslık gibi saldım.

Mikrofonu denemek üzere yavaşça yürüdüm.

Besbelli sayfiyeae geçirmekte olduğu tatilden geri çağrılmış olan bir polis merakla baktı. Çocuklar gülüp alkışlayınca utandım.

«**Ne sois pas bête!**» dedim. «Aptallık etme! Polisler buraya tatilden çağrıldı. Üç saat, ter içinde, otobüs yolculuğu yaptılar. Hem de yazın ortasında. Senin gibi isteyerek gelmediler buraya. Hem konser onlara da veriliyor.» Sonra polislerin şapkalarına imza attım. Sayısız polis şapkası imzaladım o gün.

İnsanlar ardı kesilmez bir akın halinde, her caddeden, her sokaktan geliyordu. Kimi sessiz, kimi gürültülü, oturuyor, anıtın çevresinde kıpır kıpır bir deniz oluşuyordu. Mehtap üçte ikisi kalmış bir gümüş para gibiydi. Zafer Anıtının etrafında babam beni on yaşımdayken bisikletle dolaştırmıştı. Üç kilometre öteden bakıyordum o anıta.

Karavana girip gitarımı akord etmeye çalıştım. İkide bir yerimden fırlıyor, plastik camdan kalabalığa bakıyordum. Japonu, Almanı, Amerikalısı, İngilizi, İskandinavı, Doğu Hindistanlısı, İtalyanı ve daha türlü türlüsü az sonra bir ağızdan şarkı söyleyen koca bir aile olacaktı. Ben de Edith Piaf'a Amerika'nın cevabı olacaktım. Daha şimdiden Fransa'ya yarı yarıya kök salmıştım. Kırlangıç değil, muhabbet kuşuydum galiba. Kuş dillerinin hepsini taklit edebilen bir kuştum. Bu akşam kuş şarkılarının yaman bir akşamı olacaktı.

Ay yükseldi, cadde aydınlandı, şarkılarım binaların balkonlarından yankılanarak çınlamaya başladı.

Polisle olay olmadı. Polis yalnızca alkışları dinledi. Ben Gandi'ye, Martin Luther King'e, Greenham Common'daki kadınlara, Kaybolanların Annelerine ve ölüm cezasını kaldıran Fransa Cumhurbaşkanına şarkılar söyledim.

Beyaz kanatlarımı takmış, kalabalığın üzerinde uçuyordum. Aşağıya baktığımda yeryüzünü pırıl pırıl görüyordum. Onbinlerce insanın ayağa kalkıp bir ağızdan şarkı söyleyişini seyrettim. Umut doluydular. Umut bulaşıcı bir şeydi. Gülmek gibi.

Gece göklerinde kanatlarımdan umut, şarkı ve kahkaha yansıdığını görüyordum.

Otele bir zafer duygusuyla döndüm. Cher Ami'yi kucakladım. Bugün çok çalışmıştı. Bahsi de kazanmıştı. Konseri yüz yirmi bin kişinin izlediği tahmin ediliyordu. Ben yüze de razıydım.

Ertesi gün boştum. Hiçbir işim yoktu. Cher Ami beni şatoya götürecekti, ama acelesi yoktu. Odadan çıktığımızda vakit öğleni geçmişti zaten.

Dördüncü kat koridorunda döne döne, tiz bir soprano sesle, **«I could have danced all night,»** diye şarkı söyledim, elimdeki çantaları bu arada bir yerlere fırlattım. **«And still have begged for more.»** Sesim 'for' kelimesinde titredi. Merdivenlerin başına gelmiştik. İki kat hizmetkârı çamaşır odasından başlarını uzatıp 'cık cık' ettiler, hemen sonra gülümseyip seyre daldılar. Ne istersem yapabiliyordum.

Trabzanın tepesinde bir tur daha attım.

«I could have spread my wings and done a thousand things.» İlk merdivenin yarısına inmiştim. Her katta kapılardan bakan otel müşterilerine başımla selam vere vere, şarkı söyleyerek lobiye kadar indim. Bir sıçrayışta resepsiyon masasının başına uçtum, finale hazırlandım. **«I could have danced, danced, danced... All night!»** Bir elim havada, öteki trabzanın tokmağında, eğilip hayalî seyircilere selam verdim.

Kaldırıma çıktığımızda pırıl pırıl bir günle karşılaştık. Yere yıkılıncaya kadar güldük, kafam Cher Ami'nin kucağına devrildi. «Başınıza gelenden dolayı üzgünüm, sayın Antoinette,» dedim. «Ben şahsen o anıtın dibinde hayatımın gününü yaşadım!»

3
«Geçmiş Ne Kadar Parlak»

1985'in yılbaşında ilk toplu kutlamaya katıldım. Kulüp 47' de şarkı söyleyenlerin yirmi beşinci yıldönümüne. Baston Senfoni salonunda üç gün konser veriliyordu. Gitmeye niyetim yoktu ama beni Mimi teşvik etti, bana Kulüp 47'de şarkı söylemiş ilk folk şarkıcısı olduğumu hatırlattı, bir bakıma hepsinin anasısın, dedi. İltifat her şeyi başarır. Son anda bavulumu toplayıp onunla birlikte uçağa bindim.

İyi düzenlenmiş, zekice sunulan bir programdı. Tam Rush' ın sorumluluğundaydı. O da folk şarkıcısıydı. Arada Kulüp 47' nin içini ömürlerinde görmemiş birtakım genç gruplar da vardı, benim gibi eski sanatçılar da. Örneğin Mimi, Eric Van Schmidt, Jim Kweskin Jug Band üyeleri (Maria Muldaur dahil) Charles River Valley Boys, Keit ve Rooney, Jackie Washington ve diğerleri gibi. Programı sahneden seyrettim. Sahneye masalar ve sandalyeler zekice yerleştirilmiş, bir ev havası verilmişti. Manny de oradaydı. Gösteriye en yakın masada oturuyordu. Doğum gününe gelmiş dede gibi. Onun kentiydi burası. Onun alanıydı. Müzik onun müziği, bu insanlar onun insanlarıydı.

Soyunma odamda uzun süre kaldım, on yıldır, yirmi yıldır

görmediğim insanlarla konuştum. Genellikle hepimiz kendimize hakim davranıyorduk.

Birkaç yıl önce genç yaşında ağarmaya başlamış olan Betsy Siggins'in saçları şimdi pamuklar gibi beyazdı. Sonunda New Ycrk'da bir çorba lokantası açarak benliğini bulmuştu. Dükkâna günde iki yüz elli müşteri geliyordu.

Eric Von Schmidt hem ressam, hem müzisyendi. Saçları ve sakalı, eskiden çalı gibi ve kızılken, şimdi kır ve kara karışımı, ipek gibiydi. Eksik olan üst dişinin yerinde şimdi bir altın kuron parıldıyordu. Hep gülümsediği için insan bir pırıltı izlenimi ediniyordu ona bakınca... gözler, saçlar, dişler ve ruh pırıltısı.

Sevgili Goodie biraz kilo almış, yüzü yuvarlanmıştı. Yanaklarındaki gamzeler birer vadiydi artık. Dorothy'yle yaşıyor, televizyona film yapıyor, Jesse Jackson'la kampanya turlarına katılıyordu.

Billy B. artık sahne dekoratörü olmuştu. Kulis kapısındaki Kulüp 47 yazılı levha onun eseriydi. Tahmin ettiğim gibi, pek de değişmiş sayılmazdı. Saçları yine sık ve kıvırcık, gözleri yine kristal mavisiydi. Ama eski çekiciliğini hissedemedim... belki de telefon ettiğimde teypin sesi, «Alo, burası Billy ve Sue Burke'un evi,» diye cevap verdiği için.

Cooke da oradaydı. Her zamanki gibi sıskaydı. Yine Wells Fargo bankasının eski veznedarlarına benziyordu. Bıyığıyla, yeleğiyle, siyah şapkasıyla falan, Yılbaşı yemeğinde kadehini kaldırdı, «Sarhoş olmadan önce, hepinizi ne kadar çok sevdiğimi söylemek istiyorum,» dedi. Yeni bir roman bitirmişti. Sorduğumda, yüzlerce sayfa sürüyor, anlatamam, dedi.

Jim Rooney bol bol içti. Aramızdaki en komik insan oydu. Eskiden onu pek de iyi tanımazdım. O da çok kilo almıştı. Nashville'de oturuyor, hâlâ gitar çalıyordu. Sol eliyle. Yani başaşağı ve tersyüz tutarak.

Fritz'in mizahı yine alaycıydı. Yemekte yirmi bir dolarlık ıstakoz ısmarladı, her bacağını emip bitirdi, her kıskacını yaladı yuttu.

«Surfer Bob» Siggins M.I.T.'den gelme biyokimya araştırmacısıyken, banjo çalan, müzik yapan biri olmuştu. Gözlerinin çevresinde incecik, dostça kırışıklıklar vardı. Saçları seyreliyor, kirpikleri seyreliyor, bir tek California yanığı yüzü eski halinde kalmış gibi görünüyordu.

Kentleşmiş dağlılardı hepsi. Bu folklorcu grubun lisedeyken edinemediğim bir aile gibi olduğunu daha önce hiç farketmemiştim. İlk ikinci ailem bunlardı. Hepsi de hâlâ şarkı söylüyorlardı. Belki de benim en çok etkileyen buydu. Sahnede ve sahne dışında, yüksek sesle, solo veya düet ya da koro halinde, ellilerin rock'larını, altmışların western, balad ve folk şarkılarını söylüyor olmaları. Hepimiz söylüyorduk. Sağcılar, liberaller, barışçılar, islah olmuş keşler, yupi'ler, züppe gitaristler... hepimiz.

Son gece Tom Rush başa geçti, hepimiz ayrı mikrofonlara yöneldik, hiç prova etmemiş olduğumuz «Amazing Grace»e başladık. Mimi, Maria ve Cooke'u buldum, birlikte söyledik. Herkes masalarından kalkıp sahnenin önüne geldi. Gülümsemeler göz kamaştırıyordu. Yeni gençlerden birini kucakladım. Kimdi, hatırlamıyorum. Geoff Muldaur çocuklarını da sahneye çıkardı. Bir kolumu Mimi'nin, öbürünü Maria'nın omzuna attım.

Nasıl da söyledik hepimiz! Bana Maria havalanıp uçacakmış gibi geldi, Cooke'un sesi bas çıkıyordu, Mimi ile ben birbirimize bakmaya cesaret edemiyorduk, çünkü bakarsak bu acayip melekler korosunun etkisinden çıkacakmışız gibi geliyordu. Nefis bir şeydi. Baptist kiliselerindeki korolar gibi. «Amazing Grace»den sonra, «Wasn't It a Mighty Storm»a sıra geldi. Bu şarkı dans etmeyi, sallanmayı, daha fazla bir uyumu ilham ediyordu. İzleyiciler bayıldılar. Devam etsin diye bağırıyorlardı. Ama saat 11'i 28 geçiyordu. 11:30 oldu mu, fazla mesai evresine geçilirdi. Toparlanıp soyunma odalarımıza döndük. Genel hava, maç kazanmış takımın soyunma odasındaki gibiydi.

Copley'de bir parti veriliyordu. Şansım yaver gitti, orada en iyi dans kavalyesini buldum. On beş yıl önce Paris diskotekle-

rinden birinde ufacık bir Venezuelalıyla dans etmiştim, ondan beri de bu kadar becerikli kavalyeyle karşılaşmamıştım. Sevinç içindeydim. Gerçekten de bütün gece dans edebilirdim. Ne yazık ki Boston'daydık, müziğin saat ikide kesilmesi şarttı. Öyle üzüldüm ki ağlamama ramak kaldı. Üzerimde içi dışına çekilip giyilmiş siyah Joan Baez tişörtüm, eşofman pantolonum, lastik pabuçlarımla, yorgunluktan soluk soluğa, hüngür hüngür ağlamaya hazırdım.

Kutlama olayından aklımda kalan bir şey de, o yılbaşında ortaya çıkan bambaşka bir hikâye.

Mimi ile şimdi pek sık görüşmüyoruz. En azından, kocası Dick'in sağ olduğu dönemlerdeki kadar sık görüşemiyoruz. O sıralar Mimi hâlâ benim küçük kardeşim sayılırdı. Dick'in ölümünden sonra Mimi hayata, yirmi bir yaşındayken sıfırdan başlamak zorunda kaldı. Ama bu sefer onu kendi temelleri üzerine kurması gerekiyordu. Araba kullanmasını bile bilmezdi.

Richard Farina'yla evlenmek üzere ailesinin yanından on sekiz yaşında ayrılmıştı. Richard kendi kararlarını vermekten, Mimi'nin kararlarının da yarısını üstlenmekten aslında memnundu. Her konuda, karar onundu. Yirmi birinci doğum gününde öldü, Mimi yıllarca intiharın eşiğindeymiş gibi göründü, yalnızlık ve hüzün içinde yaşadı. Oturdukları dairede ilk yalnız kaldığı gece, rüyada imdat diye bağırarak uyandığını, sonra da bağırmaya devam ettiğini anlatmıştı bana. Tâ ki kiracı bakmaya gelene kadar.

Bir Folk Festivali sırasında yer alan ikinci evliliğini hatırlıyorum. Mimi'nin egzotik bir güzelliği vardı. İnce kristaller kadar da narindi. Mylan da tatlı bir insandı. Abraham Lincoln'a benzer bir yapısı, uzun, parlak siyah saçları vardı. Kadifeler giymişti. Mimi'nin başında papatyalardan bir taç vardı. Gelinliği beyaz, ayak bileklerinin biraz üzerindeydi. İlk yazdığım şarkının, «Sweet Sir Galahad»ın sözlerini ilham etmişlerdi bana.

Mimi ile Mylan, Telegraph tepesinde, sonradan yıkılan bir apartmanda oturuyorlardı. Mimi psikoterapiye başladı, tanıma-

dığı benliğinin derinliklerine inmeye çalıştı. Araba kullanmayı öğrendi. Komitede çalışıyordu. Ünlü San Fransisco satir grubuna katılmıştı. Dick'le benden, sonra da Mylan'dan başka bir dünyası olmadığından, kendine yeni bir dünya yaratmaya koyuldu. Üç yıl sonra Mylan'la boşandılar. Dostça ayrıldılar. Hâlâ Mimi Farina adını kullanıyordu.

Ben evlenince aramızdaki mesafe daha da uzadı. David gerçi Mimi'den hoşlanıyordu ama işimizle çok fazla meşguldü. Ben de öyleydim. Fazla gezemiyorduk. Ben iyi bir ev kadını olmak için de epey zaman harcıyordum. Gabe doğduktan sonra... bence Mimi pek cadılaştı.

Şimdi geriye baktığımda Mimi'nin davranışını anlamak o kadar da zor gelmiyor. Ben Gabe'e hayrandım. Gabe vasat, şımarık bir çocuktu. Ağzından çıkan tek heceler beni mestediyor, Mimi hiç anne olmadığından kendini dışarda bırakılmış gibi hissediyor, kıskanıyor, kızıyordu. Yıllar sonra, bana günlerden bir gün Gabe'le birlikte onun evine misafir gidişimizi hatırlattı. Gabe, altında bezi bağlı durumda, Mimi'nin salondaki halısı üzerinde bati bati dolaşıyordu. Elinde bir katı yumurta vardı. Mimi benimle konuşmaya çalışıyor, bense gözlerimi bu mucize çocuktan ayıramıyordum. Daireler çizerek dolaşması ne kadar da zekiceydi! Yumurtayı elinden halıya düşürüp üzerine bastığında sevinç içindeydi. O sevinç bana da bulaştı. «Ne tatlı, değil mi?» dedim. Mimi bir an sessiz kaldı, sonra, hangimizi önce öldürmek istediğine karar veremediğini söyledi. Gabe'i mi, yoksa beni mi?

Bu arada benim «Folk Kraliçesi» olmaktan gelen kibirli davranışlarım ve David'in deyimiyle «Bayan Dünya Barışı» havalarım, Mimi'ye daha da dayanılmaz gelmeye başlamıştı. Evet, gerçi iyi niyetli, iyi yürekli bir kraliçe olarak anılıyordum, risklere giriyordum, paramı dağıtıyordum, yoksullara sevgi gösteriyordum, inançlarım uğruna hapse giriyordum, anlamlı şeyler uğruna kariyerimi feda ediyordum... ama yine de, bana belli bir türde davranılmasına alışmıştım artık. Bilinçaltımda bazı alış-

kanlıklar geliştirmiştim. Onlardan hâlâ vazgeçmiş değilim ve ancak birisi dikkatimi çekerse farkına varıyorum.

Uzun süre, birbirimize söyleyecek pek fazla şey bulamadık. Konuştuğumuz zaman sohbet durgun geçiyor, kontrollu oluyor ya da tümüyle sahte oluyordu. O hep kızgın gibiydi. Ben de, pek sık eleştirildiğim şeyi yapmaktan kendimi alıkoyamıyordum herhalde. Yani kendimi anlatmaktan. Derken yetmişli yılların sonlarına doğru bir gün, yıllar sürmüş o yakın ilişkiden geriye hiçbir şey kalmamış olduğunu farkettim. Öğle yemeğinde buluşup konuşmaya birlikte karar verdik. İkimiz de geç kaldık. Daha sonra, gelmeden önce Valium yuttuğumuzu, birbirimizin karşısına o sayede çıkabildiğimizi itiraf ettik.

O öğle yemeğinden en çok hatırladığım şey, Mimi'nin kendi gücünü ve ne kadar büyümüş olduğunu farketmediğiydi. Beni sık sık kırdığını söylediğim zaman, blöf yaptığımı ya da yalan söylediğimi sandı. Beni hâlâ çok güçlü ve dokunulmaz görüyordu. Kendini ise güçsüz ve önemsiz. Kimin haklı, kimin haksız olduğu konuşulurken bol gözyaşı anları yaşandı, pek bir şeye karar verilemedi... ama dürüst bir çabaydı. Yakın ve dürüst bir dostluğa giden uzun yolun da başlangıcını oluşturdu.

O zamandan beri, birbirimize yakın olmaya çaba harcadık. Bazen başarılı olduk, bazen kıl payı kaçırdık. Mimi, Breads and Roses'i (Ekmek ve Gül) yönetiyor. Kendi hayalinde yarattığı ve kendi eliyle kurduğu bu kuruluş, hastanelere, cezaevlerine, huzurevlerine ve diğer benzer yerlere eğlenceyi götürüyor. Kendisi de kuruluşu da, Bay bölgesinde iyi tanınıyor ve çok saygı görüyor. Benzer gruplar ülkenin her yanında kuruldu, bu da Mimi'nin yeteneği ve ısrarı sayesinde oldu. Hâlâ hayatını şarkı söyleyerek kazanıyor. Hepimiz gibi, bu tür müziğe talep azalınca o da her şeyini kısmak zorunda kaldı. Dick'i hâlâ tam unutmuş değil. Turneye çıktığında ruhen ona veda ediyor, genellikle yollarda garip falan oluyor.

Kulüp 47 kutlaması için doğuya uçacağımız sabah da fena halde nezle oldu. Çok güzel, çok hüzünlü, çok komik, çok içe ka-

panik, çok hastaydı. Ben kendimi anne gibi hissettim, ona iyi bakmaya, sahneye çıkmadan iyileşmesini sağlamaya çalıştım. Airport Hilton'da kaldık. Keşke elim dar olmasaydı da özel odalar tutabilseydim, özel limuzinler kiralayabilseydim, eski günlerdeki gibi olabilseydik, diye düşündüm. Ama otelin otoparkçısı bizi hatırladı, arabayı odamıza yakın bir yere parketmemizi sağladı. Aynı odada kalmaktan da zevk aldık. Mimi hep aspirin yutuyordu. Uçakta önemli konuklar kısmına alındık, Boston'da Copley Plaza'ya yerleştirildik. Uçak biletiyle iki yatak odalı, bir salonlu süit de Tom Rush'ın ikramı oldu.

Mimi'nin vücudunun, işini sabote etmekte olduğunu gözlemliyordum. Sahneye çıkacağı günün sabahında uyandığında sesi çıkmıyordu. Burnu tıkalıydı. Göğsü sıkışıyor, fısıltıyla konuşuyordu. Hafif ateşi de vardı. On sekiz dakikalık gösterisi, tek başına söyleyeceği iki uzun şarkıdan oluşmaktaydı. Sonra Maria Muldaur'la bir şarkı, benimle de bir başka şarkı söyleyecekti. Ben Habeşistan mülteci çocukları yararına verilen konsere çıkıp görevimi yaptım.

Otele döndüğümde Maria, Mimi'ye, artık şarkılarını prova etmeye zaman kalmadığını söylüyordu. Maria'nın banyo kapısına dikilip Mimi'ye lâf anlatışını seyrettim. Hamur işlerinden, şişmanlamaktan söz ediyor, Mimi'nin incecik belini ortaya çıkaran kıyafetler giymesini öneriyor, Mimi de bir yandan dinlemeye çalışırken bir yandan gözüne far sürmeye uğraşıyordu. Ama aslında kafası şarkılarıyla meşguldü. Maria devam etti. İtalyan yemeklerinden dem vurdu, ben içimden küçük bir dua okudum, akşamımız iyi geçsin diye dilek diledim.

Dikkatimden kaçan şey Mimi'nin hem hasta, hem kuşku içinde, hem de korkuyor olduğuydu. Dıştan sakin, içten zayıftı. Maria ile soyunma odasının tuvaletinde provalarını yaptılar. Maria durmadan şarkının sözlerini unutuyor, biri onu heyecanlısın diye suçlarsa, «Ben hiç heyecanlanmam! Ancak Mimi ile şarkı söylerken heyecanlanıyorum!» diye çıkış yapıyordu. Hepimiz güldük ama onun da korkuyor olduğunu anladık. Son

anda program değişti, Mimi'nin Buskin ve Batteau'dan sonra çıkmasına karar verildi. Bu iki genç, habire espri yapan, canlı şarkılar söyleyen bir gruptu. Kendilerine piyano, gitar ve kemanla eşlik ediyorlardı.

Mimi, «Onlar benim önüm sıra çıkıyor,» dedi pişmanlık dolu bir sesle, «Haksızlık bu!»

Ben de sinirliydim. Kulise gidip gençleri seyrettim. Mimi bu arada heyecan içinde kulisi arşınlıyordu. Buskin'le Batteau «Kemanlı Çocuk»u söylemeye başladılar. Çok güzel bir baladdı. Güzel keman müziği eşliğindeydi. Bir kadın bir delikanlıyı içeri alıp onunla yatıyor, sabah uyandığında pencereyi açık buluyor, çocuğun yalnızca çiy üzerindeki ayak izlerini görebiliyordu. Bitirdiklerinde salon alkıştan yıkıldı, midem düğüm düğüm oldu. Canlı ve beğenilen bir numaradan sonra çıkmaktan herkes nefret ederdi. Sahne kapısına doğru atılıp Mimi'nin bileğini yakaladım.

«Tanrı'ya güven,» dedim.

«Öyle yaptım,» diye karşılık verdi.

Siyah pantolonu, siyah dik yaka üzerine giydiği mavi ipekli bluzuyla, dengeli adımlar atarak sahneye çıktı. Göz kamaştıracak kadar güzeldi. Alkışlar kesilince Mimi konuşmaya başladı. Ne bekliyordum, bilemiyorum ama öyle formda, duruma öyle hakimdi ki! Bir iki espri yaptı, halk hafif gülüşmelerle karşılık verdi. Sonra Mimi ilk şarkısını söyledi. «Old Woman». Bunu yaşlılar için kendisi yazmıştı. «Ah, büyükanne, dedikleri doğru mu?/Hayat ırmağı akıyor, oysa zaman bizi götürecek...» Sesi güçlü, saf ve dengeliydi. İkinci şarkısı bir kapella'ydı. İzleyiciler ritme uyarak parmak şıklatmaya başladılar. Kusursuz gitti.

Kulisin karanlığında, biraz rahatlamaya başlıyordum. Küçük kardeşime duyduğum hayranlık duygularına bıraktım kendimi. «Bugün bu sahnede eksik olan biri var,» dediğini duydum birden. Kimin adını vereceğini bilmiyordum. Yıllarca birlikte şarkı söylediği, sonra araba kazasında ölen Tom Jans'ın mı? «The City of New Orleans»ı yazan Steve Goodman'ın mı? Janis Joplin

veya Geno Foreman gibi altmışlı yılların temsilcilerinin mi?

«... o da Richard Farina,» diye devam etti. «Onun da burada, aramızda olması gerekirdi. Hatta herhalde pek uzakta değildir...» Omuzlarımın hafif sarsıldığını hissettim. Beklenmedik bir anda Dick'den söz etmesi binlerce anıyı getirmişti bana. Kendince kutsal olan insanı Symphony Hall sahnesinde, binlerce kişiyi söylüyordu. Birçoğuna yabancıydı Dick herhalde. Ama patlayan alkıştan, çoğunun ona hayranlık duyduğu belli oldu. Maria sahneye davet edildi, ömrümde duyduğum en güzel düetlerden birini söylediler. Bu da kapella'ydı. Ikisinin güzel folk sesleri birbiri çevresine örülüyor, yükselip alçalıyor, Dick'in yazdığı sözleri güzelleştiriyordu. «Kardeşliğin Güzel Zevkleri». Şarkı boyunca gözyaşlarımı engelleyemedim. Bu iki kadının çok özel bir gösteri yapmakta olduklarını biliyordum. Yaralarını sarıyorlardı aslında. Güçlü kadınlar hakkında bir şeyler söylüyorlardı bize.

Tabii en çok etkilenen, yine yakın çevredeki bizlerdi. Ama Maria'nın eski kocası olan, bence hep uzak ve soğuk kalmış, hatta düşmanca tavırlara kapılmış biri olarak gördüğüm Geoff Muldaur'un sonradan soyunma odasında söylediği sözleri kim beklerdi? «O Allahın belâsı Sessiz Sevinçler şarkısı beni en az birkaç yıllık terapiden kurtardı. Öyle birkaç damla yaş dökmekle kalmadım, ben aslında...» Elini boğazına götürdü, hıçkırıklarını taklit etti. Daha önce gerçek anlamda gülümsediğini hiç görmemiştim. Yanına yaklaştım, «Şimdi seni bir kucaklayabilir miyim?» dedim. «Yirmi beş yıldır bekledim bunu!» Beni kucakladı. Goodie heyecandan kıpkırmızıydı. Finali, Amazing Grace'in nasıl söyleneceğini falan anlatıyordu. Birden cümlesinin orta yerinde, «Ya o Mimi!» diye patladı. «Tanrım!» Gözlerinden yaşlar boşaldı, dönüp Mimi'yi kucakladı. Ben hâlâ gülümsüyor, küçük kardeşimin ayaklarımızı yerden kesişine hayranlık duyuyordum. Hayatta olanlarımızın hepsi sağlam... ama sağlamlığın da ötesine geçebilen kaç kişi var?

4
«Thalıa'nın Hayaleti»

Ablam Pauline kırk yedi yaşına kadar ancak henüz ömrünün yarısını yaşadığını söyler, ikinci yarıyı bahçesinde, otların arasında geçirmek istediğini anlatır. Bir vadinin dibinde, tepelerde havlayan köpek seslerinin, cırcır böceklerinin arasında yaşar. Kutsal yuvasından pek az uzaklaşır. Orada televizyonun ve gazetelerin zırvalığından korunduğunu söyler.

Sana söylemek istediğim şey, aslında çok basit, Pauline. Seni seviyorum. Kalbimde çok özel bir yerin var. Vadinde olduğu gibi, kalbimde de kalıcısın.

Birlikte geçirdiğimiz çocukluktan bu yana ikimiz o kadar farklıyız ki, iki insan ancak bu kadar farklı olabilir. Benim seyahatlerle dolu, göze görünerek yaşadığım hayatı sen hiç istemezsin. Ben de senin kapanık yaşamını anlayamıyor, esrarengiz buluyorum.

Güzel evini nasıl yapabildiğin, bahçeni nasıl yetiştirebildiğin, o güzel elbiseleri nasıl dikebildiğin beni dehşete düşürüyor. Yirmi yıldır birisiyle birlikte yaşayabilmene de baktıkça dehşet duyuyorum. Peyton'la ikinizin küçük kızınıza bayılıyorum... artık pek o kadar küçük değil tabii... ama adı kadar güzel: Pearl (İnci). Yakışıklı oğlunu da çok seviyorum. New York'un doğu

kesiminde oturan, punk makyajı yapan, senin kadar utangaç olan oğlunu. Ama sevgilisiyle ikisini çok moda bir disko restorana götürdüğümde benim paltomu tuttuğunu, yolda dıştan yürüdüğünü biliyor muydun?

Seni, benim için yaptığın şeylerden tanırım. On altı yıl önce diktiğin plili etekten, mor kadife ceketten. Harika birer hediyeydiler. Onlardan iyisi ancak o pelerin olabilir. Ben bir ara sana kullanmadığım işlemeli İspanyol eşarplarımı, kullanılmış ipek bluzlarımı, kadife ceketlerimi, pahalı pandantiflerimi, boncuklu çantalarımı, deri kemerlerimi, püsküllü şallarımı getirmiştim. Ve senden bana bir pelerin yapmanı istemiştim. Harikulâde, zengin, mücevherli, kapüşonlu bir pelerin. Onu operalara, maskeli balolara giyiyorum, herkes hayran kalıyor.

Seni son ziyaret edişimde Gabe sorun yaratıyordu. Karnım ağrıyordu... sen bana naneli çay yapmıştın. Gecenin üçünde kalkıp merdivenlerden alt kata indiğimde, hemen duyup kalkmış, benimle bir fısıltı sohbeti yapmış, rahatlatıcı umutlar vermiş, bana çocuk bakımından söz etmiştin. Dikiş odanı göstermiştin bana. Neye baksan gözlerin doluyordu. Üzerinde ev dikimi bir gömlek vardı. Kol kasların elma gibi iriydi. Kusursuz dişlerin, parlak elâ gözlerin dikkatimi çekmişti. Bir sulanıp bir kuruyor, bir sulanıp bir kuruyordu. Sen benim beyaz ablamdın. Şimdi saklı ablamsın. Umarım güzel vadinde huzur bulmuşsundur.

5
«Dürüst Ninni»

En çok ağırlık taşıyan duygu salt bir yalnızlıktı... ama kendine acıyan bir yalnızlık değildi. Yalnızca, bu veliler gününde düzenlenen futbol maçında yerim yok, gelişim çok gülünç gibi bir duygu içindeydim.

Gabe'in Boston dışındaki okulunun düzenlediği güne David'le ben ayrı ayrı uçaklarla gelmiştik. David'le aramız yeterince iyiydi. Benim önerim üzerine, Gabe'in büyütülmesi işini David'in kabul etmesine yetecek kadar iyiydi en azından. Gabe o sıra on iki yaşının yeniyetmelik öncesi evresindeydi. Otoriter bir erkeğin desteğine ihtiyacı vardı. Notlara, sporlara ilgi duyan biri gerekiycrdu ona. Her şeyden çok da bir aileye ihtiyacı vardı Gabe'in. David'le karısı Lacey bunu ona sağlayabilirlerdi. Yeni bir kızkardeş de gelmek üzereydi. Oğlumla arama mesafe koymaya bir kere daha uğraşmaktaydım.

Tribünlerde yağmur altında oturup alkışlayan veliler arasına katılmanın doğru bir şey olduğunu düşünmüştüm. Annesinin kocaman yeşil-beyaz şemsiyesi altında, gerekli zamanlarda gerekil tezahüratı yapmaya çalışmasını utanç verici bulup bulmadığını Gabe günün birinde bana söyleyecekti. Ya da benden bir metre ötede, beyazlı kırmızılı şemsiyesi altında sırıtan, ant-

renöre, Gabe'e bir şeyler haykıran babasını utanç verici bulup bulmadığını.

Gabe'in kız arkadaşı Lisa ile okul bahçelerinde koşturmuş, David'e şemsiye bulmaya çalışmıştım. Günün en önemli ihtiyacı şemsiyeydi. Çünkü bence kocasından ayrılmış bir anne olarak ilk işim David'in o maçı seyretmesini sağlamak olmalıydı ve hava da berbattı.

Maçın ikinci çeyreğinin ortalarında, ıslak çimenlerden iki renk olmuş kızıl kovboy çizmelerim, gri renkli çizgili kadife eteğim, kazağımın yakasından görünen, buruşacağı garanti bluz yakam ve kocaman blucin ceketimle saha kenarında yürürken, inşallah modern ve sportmen bir anneye benziyorumdur, diye düşünüyordum. Elimdeki şemsiye beş kişiyi yağmurdan koruyacak kadar büyüktü. Oyun yerine vardığımda St. Marks okulu (bizimki) bir sayı kaydetmiş, ama son birkaç dakikadan beri konuk takım onları sıkıştırmaya başlamıştı. Seyirciler azdı. Ancak en adanmış anne-babalar ve dostlar saha kenarındaydı. Diğerleri elli metre geride, kütüphanenin verandasından seyrediyorlardı. David saha kenarındaydı tabii. Mavi bir alışveriş torbasını kafasının üzerinde tutmuş, takımı teşvik etmek için bağırıyordu.

«David, şemsiyen nerede? Lisa sana getirecekti.»

«Öyle mi?» derken gözlerini sahadaki çamurlu çocuklardan ayırmadı. Orada bulunmayı aslında hiç istemediğimi sonradan farkettim. Lisa'dan nefret ediverdim. Onu oğluma lâyık bulmamaya başladım. Kendi dev şemsiyemi David'le paylaşmaya çalıştım. Oturma yerleri sırılsıklam olduğu için herkes ayakta durmak zorundaydı. David'in boyu bir doksanın üstündeydi. Şemsiyeyi paylaşmak için biraz diz bükmeye yanaşmadı. Sapını kendi tutmayı da hiç önermedi. Belki fazla samimi görüneceğini düşünüyordu.

Sahada çocuklar, kırmızı yapma-burun takmış toprak kurtları gibiydiler.

«Hangisi Gabe?» diye sormaya cesaret ettim.

«Seksen beş numara. HAYDİ! DAYAN! YAŞAAA!»

Sahayı süzdüm. Seksen beş numaranın pantolonu beyaz, jarse gömleği pek hafif çamurluydu. Kenarda duruyordu. Pantolonunun kıçında şirin bir çamur lekesi vardı.

«O çamura bakılırsa Gabe biraz oynadı galiba, öyle mi?» diye sordum David'e.

«Hayır. O ısınırken oldu.»

«Ya,» dedim, içimden de Tanrım, inşallah Gobe biraz oynar, diye dua ettim. İnşallah kendinden iri birini çamurlara yuvarlar. David homurdanıp duruyordu. Herhalde St. Marks takımı pek iyi cynamıyordu şu sıra. Sahada neler olduğuna dikkat etmeye çalıştım.

Önemli bir şeyler oluyor olmalıydı. Yanda bekleşen çocukların sesi daha çok çıkmaya başlamıştı. David'in çok heyecanlı olduğunu görüyordum. Oyunculara haykırıyor, havaya yumruklar atıyordu. Lisa elinde şemsiyeyle geldi. David sevindi. Alışveriş torbasını elinden attı. Birbirimize bir metreden daha yakın dursak şemsiyelerimiz değiyordu. David kendi şemsiyesini zebani çatalı gibi tutuyordu galiba. Hafif uzaklaştım.

Gabe'in oda arkadaşı Stefan çıkageldi. Başı açık, üzerinde siyah pantolon, gömlek ve fularla. Veliler günü hatırına tek kulağındaki küpeyi çıkarmıştı. Keçi sakalını da traş etmişti. Lisa, Stefan ve ben, yeşilli beyazlı şemsiyenin altında durduk. Stefan yanda bekleyen çocuklar arasında Gabe'i gördü.

«Fazla temiz. Pantolonu çok beyaz,» dedi.

«Şşş. Daha oynamadı.»

«Biliyorum. Bu arada yere yatıp bir yuvarlansa iyi olur.»

Stefan'ın da futbola karşı benim duygularımı paylaşması, içimde ona karşı bir sevgi duygusu uyandırdı. Gabe'i sevdiği, onun dostu olduğu halde, futbolu o da barbarca bulabiliyordu.

«Tamam, çıkıyor,» dedi Stefan. Gabe'in sahaya doğru koştuğunu gördüm.

Barışçı bir annenin duygularını size nasıl anlatabilirim? Oğlumu şu dünyadaki her şeyden ve herkesten çok seviyor-

dum. Futbola hiç ilgi duymam. Ama yine de oğlumdan öyle gurur duydum ki, yüreğim yarılacak gibi oldu. Saldırgan bir çocuk değildi. On beş yaşında, bir seksen boyunda, sevimli, zeki, korkunç yakışıklı bir gençti. Hayatta her şeye pek kolay kavuştuğu için, hiç çaba harcamamaya kolaylıkla karar verebilirdi. Arkadaşlar, fırsatlar, ona hayran kızlar, iltifatlar, genel hayranlık duyguları... Şu anda ilk olarak kendi barışçılığına karşı savaşmaya çıkıyordu. Futbol onun hareketlerini hızlandırıyor, insanların üzerine atılmasına yol açıyordu. Belki birinin canını yakacaktı. Kendi canının yanacağı ise hemen hemen kesindi. İri bir çocukla kapıştığında çocuk onu kaldırıp savurdu. Gabe çocuğun gömleğini bırakmadı. Kızkardeşimle dövüşürken bluzunu yakalayıp bırakmayışım gibi. Çocuğu neredeyse yere yıkacaktı. Bu dürüst bir hareket mi, yoksa değil mi, diye merak ettim. Gabe acaba sahada birini dövecek kadar kızar mıydı? Bir zamanlar bir karikatür görmüştüm. Steig'in bir karikatürü. Brooklyn'li bir anne pencereden sarkmış, oğlunun iri bir zorbayla yumruk savaşını seyrediyor, «Vur, Johnnie, kır burnunu!» diye haykırıyordu. Şimdi daha iyi anlıyordum o kadını.

Storm bu arada bize doğru geliyordu. Stefan gibi o da St. Mark'ın sanatçılar toplumundandı. Ayaklarına kocaman yürüyüş pabuçları giymişti. Ellerini üstüne büyük gelen bir kabanın ceplerine tıkmıştı. Kızın sarımsı saçları başının bir yanına sarkmış gibiydi. Öbür yanındaki saçları traş edilmiş, dipleri diken diken belli oluyordu. Bir kulağından siyah bir lastik örümcek sarkmaktaydı. Sorunlarını kollarında, gücenikliğinin izlerini yüzünde taşıyan bir kızdı. Antrenörün kızı oluyordu.

Bize yaklaştığında, «Gabe nerede?» diye sordu.

«Şu anda oynuyor,» dedim. Hepimiz sahaya baktık, miğferlerin tokuşma sesini dinledik.

«Öff, ıyyk! Korkunç bir oyun! Ne amacı var bu kapışmanın, bu kemikler kıran kavganın? Niye oynuyorlar, anlamıyorum!» diye mırıldandı. Sonra David'in dönüp bakışını görünce, «Eyvah!» diye fısıldadı.

Gabe hâlâ sahadaydı. Artık daha çamurlu, daha dayak yemiş bir hali vardı... çok şükür. Hava açmamıştı ama yağmur yerini pusa ve sise bırakıyor, tribünlerin sıraları kuruyordu. Gabe döndü, bizim başlarımızın üzerinden gökyüzüne baktı. Güzel mavi gözlerini gördüm. Bakışları ciddiydi. Havanın oyunu berbat etmesine kızıyor gibiydi. Ama bence aslında, babam oyunumu nasıl buluyor, diye merak ediyordu. Gabe bu tarafa bakarsa diye Stefan'la sohbet eder görünmeye uğraşırken, oğlumun babasıyla gözgöze geldiğini gördüm. Yüzündeki ifade birden parlak bir gülümsemeye dönüştü. On dakikadır şu daktilonun başında oturup o gülümsemeyi nasıl tarif edebileceğimi düşünüyorum. Aynı gülümseme David'in yüzüne de yansımıştı. Gurur, zevk, sevgi... çocukların babalarına iletmeyi imkânsız buldukları tüm duygular.

David'in yüzünün ancak üç çeyreğini görebiliyordum. Ama ondaki gülümsemenin de oğlununki gibi geniş ve gururlu olduğunu biliyordum. İşte böyle, Gabe, diyordu sanki. Hayat bir sağ kalma mücadelesidir. Sen de bunun nasıl yapılacağını öğreniyorsun. Bu işin futbolla pek ilgisi yok... ama sen bugün iyi bir iş başarıyorsun. Her şey daha iyi olacak. Gabe de ona, bak baba, diyordu. Bak, formam çamurlu... saçma bir şey, değil mi? Ama eğleniyorum... senin beni sevdiğini biliyorum. Her şey yolunda. Hem de yağmura rağmen. Sonunda gülümsemeleri sınır noktasına vardı, ikisinin de sessizce kıkırdadıklarını duyar gibi oldum.

St. Mark oyunu açık farkla kaybetti ama hiçbirimiz aldırmadık. Sahaya ilk çıkan, Gabe'in babası oldu. Elinde fotoğraf makinesiyle. Gabe'i kucakladı, ikisi karşılıklı, ağırlıklarını bir ayaklarından öbürüne geçirerek oyunu tartıştılar. Gabe miğferini çıkardı, babasıyla birlikte Lisa'yla poz verdi, sonra benimle ve babasıyla birlikte poz verdi. Sonra babası Gabe'in iki pozunu daha çekti. Yakından. Haydi bastır, Gabe... iyi gidiyorsun.

6
«Yürekten Gelen Bir İki Satır»

Altı haftalık konser turu. 1985. Madison, Wisconsin. Tur menajerim Mary ve birlikte çaldığım Cesar'la kamyoneti park ederken pek de heyecanlı sayılmazdım. Chicago'dan geliyorduk. Üç saattir araba sürüyordum. Chicago'da, Four Seasons Otelinde kalıyorduk. Kanada'daki Four Seasons'ın müdürünün torpiliyle bana gölleri ve katedrali gören güzel mavi bir süit verdiler. Gecesi beş yüz dolar, oysa ben yüz on dolar ödüyorum. Yoksa mütevazı, tek kişilik odalardan birine giderdim. Dün geceki konserden odayı çiçeklerle doldurmuştuk. Pembe lâleler, parlak açelyalar, katır tırnakları! Annemden gelen karışık bir buket, üzerinde Jan Brueghel'in eseri mavi iris resimli bir kart. Bu süiti konaklama yeri havasından çıkarıp ev havasına sokmak istiyordum. Konaklama yerinde çiçek olmazdı. Dekoru çirkin veya vasat olurdu. Plastik içki bardakları, ufacık bir banyo olur, cimnastik yapmaya yer bulunmazdı.

Chicago'ya indiğimiz gece, bu güzel oda için şükran duası ettim, sonra duş yapıp elbiselerimi astım. Minik Sony'mde biraz müzik çaldım, günün olaylarını düşünmek üzere yarı lotus

pozisyonunda oturdum. Yarına kafamı toparlamak zorundaydım. Birkaç dakika öyle oturduktan sonra vücudum otomatik olarak yoga uygulamaya başladı. On beş dakikayla kırk dakika arasında sürerdi bu yoga. Önce meditasyon ve dua aşaması, sükunet ve dikkat, küçük şükranlar, küçük dilekler. Bu dünyadaki amacımın ne olduğunu keşfetme konusundaki tartışmayı bir kere daha açtım.

Her meditasyon gibi bu da bazen sakin, bazen sarsıntılıydı. Nerede bulunduğumu düşündüm. İki New York konseri ve bir de Boston Senfoni Salonu konseri bitirmiştim. Oğlumu görmüş, gecenin ikisine kadar dans etmiş, ertesi günü de parkta frizbi atarak geçirmiştim. Boston'da babamla buluşmuştum. Babacığım Hindistan'dan yeni dönmüş, Bhagavad-Gita'yı okumaya başlamıştı. Benim konseri «Let's Break Bread Together on Our Knees»le kapamam onu cok duygulandırmıştı. «Bu yüzden bu yerdesin, yavrum,» demişti bana. Yani seslenişimin ruhsal yanının zengin olduğunu ifade etmek istemişti. İçimde babama ve oğluma karşı büyük bir sevgi ve minnet duyuyordum. Gözlerim yaşarıyordu. Gabe'in konser sonrası yemeğinde renkli tişörtüyle oturuşu, babamın iki gece sonra kır saçları ve esmer suratıyla ikimizin de nasıl büyümekte olduğumuzu anlatışı...

Madison-Wisconsin'deki konser günü gelmişti. Kasvetli bir gündü. Sulu kar yağıyordu. Saat on buçukta Mary'yle kahve içtik, Jason Robard'ın bir filmini seyrettik. Ölmekte olan bir büyükbabayla, kızıyla ve delikanlı torunuyla ilgiliydi. Sonra bisiklete binip biraz egzersiz yapmaya çalıştık, duş yaptık, ses çalışmasından sonra oda servisinden hamburger istedik, bir taneyi Mary'yle ikimiz paylaştık. Gitarı okord ettim, otelin kuaförüne indim. Mary elbisemi ütüledi. Siyah ipek etek, siyah bluz, çarpıcı bir Saint Laurent eşarp, kırmızı kovboy çizmeleri. Çantamın içi elma, çikolata, makyaj malzemesi, teyp, yedek gitar telleri, yedek çoraplar, Orta Amerika konulu bir kitap, Guy de Maupassant hikâyeleri, bir Fransızca sözlük ve kürk kulokliklarla tıka basa doluydu.

Kamyonet bizi bir buçukta aldı. Cesar soğuk almıştı. Madison'a yolculuk olaysız geçti. Dört buçukta konser binasına vardığımızda bizi kimse karşılamadı. Levhaları izleyerek soyunma odalarını bulduk. Tiyatro salonunun altındaki kattaydılar. Mary elbiseleri, çantaları elinden bıraktı, ben de gitarı kutusuna koyup oturdum, **Vogue** dergisini elime aldım, içinde Ralph Lauren ve Calvin Klein ılanlarını gördüm. Tanıtımcılarımız bizi buldu, on sekiz ay önce kullandığım soyunma odasına alındım. Oysa orayı hiç hatırlamıyordum. Kulis kadrosu yardımcı olmaya çalışıyordu. Mantıklı ve iyi insanlardı. Genel hava samimiydi. Taburem, gitar sehpam, biri sesim, diğeri gitarım için iki mikrofonum, geldi. Piyano da mikrofonluydu. İki monitorla çalıştım. Birinde Cesar vardı. Güzel bir salonda, ses düzeni teknisyenleri işini biliyorsa, bu kontrol on beş dakikada biter. Orkestra yerine, canlı bir röportaja indim. Yerel televizyonda yayınlanıyordu.

Takdim çok büyük iltifatlarla doluydu. Altmışlı yıllarda Vietnam savaşının göbeğine nasıl gittiğim söylendi, müziğimi nasıl hep siyasal amaçlarla kullandığım anlatıldı. Sunucu son uğraşımın da Arjantin'li Kaybolanların Anneleri Derneğine yardım etmek olduğunu söyledi (bu da artık dört yıllık bir hikâyeydi).

Altmışların bir parçası olmak güzel bir duyguydu. O yıllardan kurtulduğuma, insanları seksenlerin gerçekleri konusunda uyandırmak için hâlâ sağ olduğuma memnundum. Son yedi sekiz yıldır hayli şarkı söylemiştim ama çoğu Avrupa'da olmuştu.

Neden Avrupa'da bu kadar çok zaman geçiriyordum?

Çünkü orada daha geniş bir dinleyici kitlem var. Ayrıca, açık konuşmak gerekirse bu iş beni şımartıyor. Artık eve dönüp ABD'deki işlerim için ciddi çalışmalar yapmamın zamanı da geldi.

Oğlumun geçmişimle ilgili duyguları neydi?

Benim geçmişim artık onun da geçmişi. Hatta geçenlerde, okuduğu müzik tarihi kitabında adımın geçtiğini söyledi. İnşallah beni iyi anlatmış, yanlış yorumlamamışlardır, dedim ona.

Başarılarım arasında en çok gurur duyduğum hangisiydi? Oğlum.

Öğrenci basınından iki kişiye doğru yürüdüm. Erkek olanı çok ciddiydi. Notlar alıyordu. Madison huzurlu bir yerdir, dedi bana. Sevindim. Çalıştığı gazete yetmişlerde savaşa çok karşı bir tutum benimsemişti. Bunu daha önce hiç duymamıştım. Umut ve iyimserlik konusunda konuştum, sarkacın sallanması kuralına değindik, yeni vatanseverlik akımından söz ettik. Ben 'iyimserlik' sözünün uçarı ve tehlikeli bir dünyada gerçekleri çarpıttığını söyledim. 'Umut' sözcüğü bir bakıma daha alçakgönüllü bir kelimeydi ve daha az miyoptu. Sarkacın grafik dışına sallandığını, hâlâ sallanmakta olduğunu, bu nedenle onun geride bıraktığı şok dalgalarına uyum sağlamaktan başka bir şey yapılamayacağını söyledim. Bu sallanış ortaya «yeni vatanseverlik»i çıkarmıştı. Bu da incinen ulusal gurura bir tepkiydi. Vietnam savaşı bu incinmeyi ya yaratmış ya da artırmıştı. İnsanların hâlâ gruplar halinde örgütlenip, nükleer ve diğer tür silahlanmaya karşı eyleme geçmesini, diğer baskılara, işkenceye, açlığa, savaşlara karşı çıkmasını içeren «in movement» deyiminden hoşlandığımı söyledim. Eylem kavramını tanımlamanın ne kadar zor olduğuna değindim. Hele de eylemi birarada tutacak birleştirici unsurların olmadığı bir zamanda. Gençleri meslekî başarı amaçlarıyla ve bilgisayarlarla dolu hayatlarından, sosyal amacı olan herhangi bir şeye doğru çekmek için seksenli yıllarda yeni ve yaratıcı yöntemlerin keşfedilip geliştirilmesi gerektiğini söyledim.

Salon büyük, eski ve güzeldi. İki buçuk saat sonra program başladığında şu kahverengi kadife koltuklardan kaçının dolu olacağını merak etmekten kendimi alamadım. Kulise dön-

düm, anlaşmada şart koştuğumuz çiğ sebzeleri ve bunların batırılacağı sosları hazır buldum. O anda ruhsal durumum, hayatta bir amacım olduğunu hissedip etmememe bağlıydı. Salon dolar, havada bir heyecan sezilirse, tabii insanın kendine güvenmesi, kendisine ihtiyaç duyulduğunu hissetmesi daha kolay oluyor. Salon ancak üçte iki doluysa, işim büyük ölçüde zorlaşıyor.

Bu geceki ikisinin arası oldu. Heyecanlı olmadığım gibi, sahne ışıklarından da korkmuyordum. İzlemeye kimler gelir acaba, diye merak ettim, kendi kendimle bir sohbet yapmam gerektiğine karar verdim. Konserlerden önce bir süre kendi kendime kalıp düşünmek, uzun yıllar önce geliştirdiğim bir alışkanlıktı. Başlangıçta bunu, ego'mu biraz azaltmak amacıyla yapıyordum. Olayların kontrolunu elimden kaçırma korkusunu yenmek için yapıyordum. Tek başıma oturup kendimden bana yol göstermesini istiyor, sahnede geçireceğim sürenin insanlığın daha iyi olmasına katkıda bulunmasını diliyordum. Oysa şimdi artık bunu yaparken koşulları tersine dönmüş buluyorum. Kendime hâlâ bir önemim olduğunu hatırlatıyor, bana bu sesin verilmesinde bir amaç olmalı, diyordum. Salondaki herkesin önemli olduğunu, bana düşenin onları duygulandırmak, hepsine şefkat ve özen göstermek olduğunu tekrarlıyorum. Benim görevim yüreğimi şarkılara boşaltmak. Son konserimmiş gibi. Çünkü belki de son konserimdir... bilemem. İnsanlar bu salondan çıktıklarında gülmüş, ağlamış olmalı, yeni bir şey keşfetmiş ya da bir kuşkularını doğrulamış olmalıydı.

Madison-Wisconsin'de de, sosa batırılacak çiğ sebzelerle dolu bir tepsinin başında, kendimle, seyircimle, boş kalacak kahverengi kadife koltuklarla uzlaşmaya vardım. Mary gelip bana bir bira ikram etti, aldım. Aramızda karar verdik. Sahne kılığımı giymeyecektim. Üzerimde ne varsa onunla çıkacaktım. Çizgili kadife etek, kareli bluz, kızıl çizmeler, parlak kırmızı bir kolye. Mutluydum. İzleyiciler arasında gençler normale göre biraz daha çoğunluktaydı. Ben de resmiyetten uzak bir akşam bekliyordum.

Saat sekize yaklaşırken çıkıp başlama hevesi duydum. Salonda tatlı bir uğultu vardı. İzleyicilerin iyi tepki göstereceğini, yani benim de iyi vakit geçireceğimi hissettim.

Cesar'la birlikte sekizde sahneye çıktık. Ön sıra ayaklarımın hemen dibindeydi. İç açıcı gençlerle doluydu. Yer gösteren kadronun başı panik içindeydi. İki genç kadın yerlerini bulamamış, rasgele bir yere oturmuşlardı. Böyle küçük olaylar hoşuma gider. İlk ikı sırada oturanlarla şakalaştım, işlerin yoluna gireceğini umdum. Girmedi. Yer gösteren ille o iki kişinin biletlerini görmek istiyordu. Bunun üzerine o iki kadını sahneye davet ettim. Salon bundan çok hoşlandı. Cesar'a başımı salladım, başladık. İlk şarkı, «Please Come to Boston»du. İkinci paragrafındaki «Denver» sözü yerine «Madison» diyorduk.

Kim bu çocuklar, diye merak ettim. Benim için büyük bir fırsattı bu. Salonun yüzde sekseninden fazlası doluydu. Önde coşkun hayranlarım vardı. İlk şarkıya iyi tepki geldi. Biraz çene çaldım onlarla. Yirmi altı yıldır konser verdiğimi söyledim, iki saat boyunca onlara hem eski, hem yeni şarkılar söyleyeceğimi açıkladım. Akşamın yarısı boyunca onlara dünya dertlerini unutturmaya çalışacağımı, yarısı boyunca da hatırlatmaya çalışacağımı söyledim. Güldüler. Artık çeneyi kesip şarkı söylememi isteyecekleri anda, «Farewell Angelina»ya başladım. İzleyicilerim pek tecrübeli değildi. Tepki süreleri hayli uzundu. Ama aptal da değilerdi. New York'lu değiller diye onlardan bir şeyler esirgemedim. O şarkı bitince, Emma Lazarus'un Özgürlük Anıtı şiirinden bestelediğim bir şarkıya başladım. Bu şarkı **Sacco ve Vanzetti** filminde de vardı. Onu El Salvador ve Guatemala mültecilerine ithaf ettim, yurtlarına dönüşlerinin güven altında gerçekleşmesini diledim.

Bana yorgun yoksullarınızı verin
Yeni bir soluğu özleyen kalabalıklarınızı verin
Kıyılarınızın değenmeyip attıklarını
Evsizleri, fırtınaya tutulmuşları verin.

Eza çekenler kutsaldır.
Kutsal olanların yüreği temizdir.
Kutsal olanlar merhametlidir.
Kutsal olanlar yas tutar.
Adımlar sert, kökleri yolar
Aileye, dostlara veda.
Babalar, analar ağlar,
Çocuklar anlayamaz bir türlü.
Ama bir vadedilmiş toprak varsa,
Cesurlar gider, ötekiler izler.
İnsan ruhunun güzelliği
Rüyalarımıza ulaşmayı denemektir.
Böylece gruplar okyanusu aşar
Bir barış ve umut diyarına doğru,
Ama kıyıya çıkarken hiçbiri
Ne bir ses duyar, ne bir yüz görür
Ve yine hiçbiri duymaz yankısını
«Lambamı altın kapının yanında havaya kaldırdım,»
sözünün.

İzleyicilerin beklentilerini hissediyordum. Anlamlı bir şeye duyulan bir açlık vardı. Bu yüzden onlara, «There But For Fortune»u söyledim. Altmışlardan kalma bir merhamet şarkısı. Phil Ochs'dan. Gelen tepki bana izleyiciler arasında eski kuşakların da olduğunu belirtti. Görebildiğim yalnızca en öndeki iki sıraydı. Onların coşkusunun arasında, arkada kimler olduğunu göremiyordum. Önemi yoktu. Şakalaştım, onları güldüren bir şeyler söyledim, sonra gençler için, «Children of the Righties»i söyledim:

Biz seksenlerin çocuklarıyız ve büyüdük.
Nilüferler kadar yumuşak, kayalar kadar sertiz.
Masumiyetimizin çağı
Şu bahçenin bir yerinde...

Altmışların müziğini severiz
Bizce o dönem nefis bir şey olmalı
Rolling Stones, Beatles, Doors,
Flower Children, Woodstock ve de savaş
Kirli skandallar, örtbaslar ve daha neler neler,
Ahh, ama bizi kandırmak zorlaşıyor,
Dylan İsa'nın yanına gittiyse gitti
Jimi Hendrix hâlâ çalıyor.
Janis Joplin'in The Rose olduğunu biliyoruz
Bu işler böyledir, onu aa biliyoruz
Hayat kollarına ne yığarsa yığsın
Telaşa kapılmayız...
Biz seksenlerin çocuklarıyız...

Akşamın kendi ritmi gelişiyordu. Çalışıyor değildim o akşam ben. Şarkı söyleyip şakalaşıyordum. Bir ara aklımdan, Madison denilince o kahverengi kadife koltukları, sahnede oturan iki bayan seyirciyi, bir de ön sıralardaki o gençleri hatırlayacağım geçti.

Son beş yılda yazdığım malzemeyi onlara yüksek dozda sunuyordum ama kendilerine güvenilmesini istiyor gibiydiler. «Moscow on Hollywood Boulevard»ı söyledim. Natasha ve Volodya adlı iki Rus çocuğun öyküsüydü. Kısa hayatlarını Olimpiyatlara hazırlanarak geçiriyorlardı. Olimpiyatların California'da yapılacağını öğrenince zengin rüyalara dalmışlardı. Şarkıyı söylerken Natasha gözümün önüne geliyordu. Hayalimde yaratmıştım onu. Nadia Comaneci'ye benziyordu ama sarışındı. O kadar sıska da değildi. Volodya ondan biraz uzun, düz saçlıydı. O çocukları sosisli sandviç almak için kuyruğa girmiş, aralarında Rusça fısıldaşırken görüyordum. Birbirlerine tişörtleri, minik bayrakları, ıvır zıvırı işaret ediyorlardı. Rusya'daki kocaman, karanlık esrar perdesini, onun gerisindeki zekâyı, yetenekleri, aydınları, mizahı, hicvi, yeraltı gruplarındaki arkası kesilmez faaliyeti, KGB'yi atlatma çabalarını düşündüm, Po-

litbüro çökse, karanlık tüneller güneşe açılıverse doğacak renk patlamasını kafamda canlandırdım. Bu gece şarkılarımı söylerken yalnızca Rus göçmen arkadaşlarımı düşündüm. Reagan'dan, Jean Kirkpatrick'den, Nixon'dan, Kissinger'den, Hun hakanı Atilla'dan daha sağdaydı onlar. Tanıdığım en cesur insanlardı. Onları çok seviyordum. Ama ben El Salvador'daki işkencelerin ve çağımızda bunu ortaya çıkaran tutumların da Sovyet genişleme tutumu kadar yıkıcı olduğunu düşünüyorum diye bana karşı takındıkları tepeden bakan tavırdan hiç hoşlanmıyordum.

Taburem, su bardağım, notaların yazılı olduğu kâğıtlarım... hepsi ne kadar tanıdık! Ne kadar basit! Bir yudum su içtim, «Warriors of the Sun»ı söyledim. Birkaç yıl önce Martin Luther King'in teype alınmış konuşmalarını dinlerken kafamda canlanan imajların şarkısıydı. Dinleyicilerime bu şarkının, seksenli yıllarda cesaretleri kırılanları cesaretlendirmek için olduğunu söyledim... cesaret kaybına uğramayan varsa, herhalde delidir, dedim. Dikkatle dinlediler. İşi hafif tutmak istiyordum. Biz gezegenimizin sağ kalması için uğraşıyoruz. Bence insanoğlu şu arada iyi puan yapamıyor. «Kendinden Memnun Olmak» diye özetlenen yeni Amerikan ilacını fazla bencil ve yüzeysel buluyorum. Reagan yönetiminin miyop iyimserliğine çatan birkaç söz söylüyorum, dünyanın manevî ve ruhsal bir çürüme içinde olduğunu, kendini yok edebileceğini söylüyorum. Sahte bir yenilmezliği, iyimserliği seslendirmenin zamanı değil gibi geliyor. İnsanlara umutlarını, rüyalarını terketmemelerini öğütlüyorum. Belki de aklımı kaçırmışım... ama direniyorum... ve... değiyor.

Biz güneşin savaşçılarıyız.
Kazanılmayan savaşın savaş sonrası mücadelesini
veriyoruz.
Belki çılgınlık, belki son çaba,
Ama biz güneşin savaşçılarıyız.

Konser ilerliyordu. Demek benim hayallerim de ilerleyebilirdi. Belki de deliydim. Belki bu gerçekten son yarıştı. Olabilirdi. Havayı, suyu, varil varil çöpleri temizleyebileceğimize, soyunu tükettiğimiz canlıları geri getirebileceğimize inanmak ne kadar da saçmaydı! Hatta şu koca evrende tek dünyanın biz olduğumuzu düşünmek ne büyük şımarıklıktı! Belki bir iki dünya, hatta bir iki bin dünya, barındırdıkları hayvanlar bizim gibi açgözlü bir yarışa kalkışmadığı için güzel güzel dönüp duruyordu uzayda. Keşke salonun arka sıralarını da görebilseydim.

Eğer bu seferkinin su değil de ateş olacağı doğruysa,
Seksenlerin çocukları kül mü olacak, yoksa
yaşlanabilecek mi?
Nobel alanların gelecekle ilgili uyarılarına
kulak asmazsak
Hepimiz güneşin yanık savaşçıları olacağız.

İstekleri sordum. Koro halinde, «Joe's Hill» cevabı geldi. Onu «Diamonds and Rust», «Forever Young», birkaç ballad adı, çoktan unutulmuş birkaç şarkı adı izledi. Onlara «Forever Young»ı söyledim. Sonra on altı yaşındayken bir plaktan öğrendiğim şarkıyı söyledim. Aynı şarkıyı Martin Luther King'e söyleyişimi, on yıl sonra da Hoa Binh Otelinin balkonundan Hanoi halkına, bombardıman sırasında söylediğimi anlattım. Onlara korku ve inançla ilgili bir şeyler anlatmaya çalışıyordum. Şakayla karışık. Cesareti de anlatmaya çalışıyordum. «Oh Freedom»ı söyledim, en çok alkışı o aldı. Bu şarkı insanın sesini gerçekten kullanan bir şarkı. Bu gece ruhumu da yüceltti.

Konserin ilk yarısı, saçma bir takdimle «Long Black Veil» şarkısını söylediğim zaman sona erdi. Bu şarkının nakaratında parmağım teli aynı yerde iki kere kaçırdı. Ne tatsız! Aynı akor şarkının sonunda yine gelecekti. Konsantrasyonumu toplarsam, bunu bir anlam ifade edecek biçimde sunabilirdim. Salondakilerin hepsini seviyordum. Küçük sorunumu Tanrı'ya emanet ettim. Küçücük bir dilekti Tanrı'dan istediğim. Parmak-

larım telde yeri buldu, şarkı bitti, kalabalık coşkun ve mutlu alkışlar sundu. Kalkıp hayatımda kimbilir kaçıncı kere kulise döndüm.

Madison 1985 yılında ABD'de verilen sıradan bir konserdi. Başka konserler de oldu. Halkın coşkusuyla ve geçen dakikalarla birlikte uçtum. Bir tanesi Montpelier-Vermont'ta oldu. Aynı turnede, iki hafta daha önce. Bir bölgede verilen ilk konser, iki sonucu da verebilir. Bazen geçmişin bir yankısı olur, ora halkını postacının gelişinden fazla ilgilendirmez. Bazen de Montpelier'deki gibi olur. Konser salonu bin iki yüz kişi alıyordu. Hava buz gibi soğuktu. Salon bile pek sıcak sayılmazdı. Mary'yle ikimiz binayı dolaştık, soyunma odası olarak kullanabileceğimiz uygun bir yer aradık. Resmî bir binaydı burası. Sonunda emniyet bürolarının kesiminde bir oda bulduk. Topladıkları sarhoşları getirdikleri odaydı. İçinde demir parmaklıklı hücre de vardı. Binanın içi çok soğuk olduğu için sahne kılığımı giymedim.

İzleyiciler öyle güzel tepki gösteriyorlardı ki başlangıçta şaşırdım. Hemen şakalaşmaya, konuşmaya başladım. Aklıma ne gelirse söylüyordum. Kalabalık da hevesli alkışlarla, kahkahalarla cevap veriyordu. Şarkılar yine diğer gecelerdeki gibiydi ama sanki yeniymiş gibi bir duygu veriyorlardı. Sahneden kulise girdiğimde Mary'yi sırıtır buldum. Sevincimi ve mutluluğumu ifade edebilmek için onu kucakladım. Tekrar sahneye çıktığımda «Amazing Grace»i söyledim. İzleyiciler de katıldı. Öyle gür bir sesle, öyle güzel söylüyorlardı ki, kendimi 1963 yılında Alabama'da sandım. Tüylerim diken diken oldu. Gözlerimi salonun arkasındaki kapıya diktim, Montpelier halkının yüzünü görmemeye çalıştım. «America the Beautiful»daki amber rengi tahıl dalgaları cümlesi geldi aklıma. Bu halk da aynen öyleydi. İnanılmaz güzellikte bir tahıl tarlası gibiydi. Rüzgârla dalgalanıyor, ıslık çalıyor, şarkı söylüyordu. Şarkının her sözü hayat kazandı, anlamlı, tedavi edici oldu. O an için şarkıdan ve birlik ruhundan önemli hiçbir şey yoktu.

7
«Doğum Günün Kutlu Olsun Leonid Brejnev»

Peder Jankowski'nin kilise bahçesindeki evinde kocaman bir Danua köpeği vardı. Yemek masasının yanıbaşına serilip yatmıştı. Yemek kokusunu duyunca uyandı, kalktı, hiç utanmadan çenesini kucağıma sürttü, dayadı, kulaklarını dikti, gözleri bir bana, bir masada etin durduğu tabağa gidip geldi. Polonya hakkında yazmaya başlarken aklıma ilk gelen şey o köpek şu anda.

Sonra da Gdansk'ın gri köpeklerini hatırlıyorum. Tersane işçilerinin meşin suratlarını. Lublin'in buz gibi yolunda çocukların kışlık paltolarıyla, suratlarını kürk yakalarının gerisine saklamaya çalışarak bekleşmesini. Mezarlıkta ayağı kayıp düşen kadını, sonra kadının toparlanıp kalkışını, devrilen arabasını yüzünde utangaç bir gülümsemeyle doğrultuşunu. Genç papaz Kazimiers'in cüppesini. Peder Jankowski beni buz gibi sokaktan sıcak kiliseye alırken genç papazın kapıdan bakışını. Peder Jankowski'nin yeğeni Maciek'li. Tersane anıtının yanında dona dona, amcasının ağzından çıkan her sözü bana tercüme edişini... suratının bembeyaz kesilişini, gözlerinin derin bakış-

larını, hayallerinin küçüklüğünü... Ve tabii Lech Walesa'yı.

Neden Lech Walesa'yı? Cevabı basit. Yasaklanan Dayanışma Sendikasının tartışmasız lideri o. Dünya tarihindeki şiddetten uzak üçüncü toplu eylemin ışığı. Belki onu izleyenlerin şiddete yönelmemesini sağlayan tek şey zekâ. Ya da belki kendi tarihlerinin bilincinde olmaları. Hatta belki bir taktik. Ama bana öyle geliyor ki, Lech bir bakıma Dr. King gibi biri. King nasıl polis şefi Bull Connor'u biliyorduysa, o da General Jaruzelski'nin insanlık ailesi içinde kendi kardeşi olduğunu biliyor. Bence birçok Polonyalı şiddete karşı olmanın gereğine sırf Lech yüzünden inanıyor.

Her şey bir sonbahar günü Ginetta'nın mutfağında başladı. Mutfaktaki küçük, yuvarlak mermer masanın başında oturmuş çaylarımızı yudumluyor, Fransızca konuşuyorduk. O İtalyan aksanıyla, ben de her zamanki gramer yanlışlarımla konuşuyordum. **«Mais tu sais que je vais en Pologne?»** (Polonya'ya gidiyorum, biliyorsun, değil mi?») dedi Ginetta, Auschwitz'i ziyaret edecek, gençliğinin korkularıyla yüzleşecekti. Kendisi Nazi'lerce tutuklanmış, hem annesini hem de babasını o patırtıda kaybetmişti. «Sen niye gelmiyorsun?» diye sordu birden.

«Auschwitz'i ziyaret etmem şart mı?»

«Yo, elbette ki değil! Ama başka yerleri gezebilirsin.» Gözleri parıldıyordu. Benim hayallerimi iyi bilirdi.

«Pekâlâ,» dedim. «Lech Walesa'yla yemek yiyebilirsem... gelirim.»

«Harika!» diye bağırdı, yerinden fırlayıp kollarını havaya kaldırdı. «Şu küçük masanın başında ne büyük planlar yaptık!» Eğilip beni kucakladı, yanağıma koca bir öpücük kondurdu .

Beş hafta sonra, Avusturya'daki konser turnesinin ardından, Sidney, Singapur, Bahreyn, Londra, Paris'e uçtuk, sonra uçakla Cenevre'ye gelip Ginetta'yla buluştum, birlikte Varşova'ya vardık. Buz gibi soğuk Varşova'ya.

On iki saat sonra uçak sarhoşluğum hâlâ tam geçmemişti. Bizi Gdansk'a götürecek küçük arabaya bindik, altı yedi sa-

atlik yolculuğa hazırlandık. Şoförümüz çatpat Almanca konuşuyordu. Ayaklarımın dibindeki sarı naylon torbada çikolatalar, Joan Baez tişörtler vardı. Gitar kabımın içinde Dire Straits, Uz, Paul Young, Hall ve Oates, Joan Baez kasetleri doluydu.

Kentten çıkıp bir saat kadar yol aldığımızda, teypte yedi kaset dinlemiştik bile. Sonra teyp, kasetin birinin bantını çiğnedi ve öldü. Sessiz bir ruhsal beraberlik içinde, arabanın motor gürültüsünü dinleyerek yola devam ettik.

Ön koltukta Ginetta besbelli eski anılarına gömulmüş, yeraltı faliyetleriyle dolu gençliğini, Nazi subayı kılığına girmiş üç erkekle arabaya binip özgürlüğe kaçışını hatırlıyordu. O adamlar onu sonunda bir manastırın gölgeli kapısında bekleyen rahibelere teslim etmişlerdi.

Polonya'da kırsal alan yoksuldu. Toprak besinsiz ve griydi. Yolun yanında ağaçlar vardı. Ormanlar küçük ve seyrekti. Bir askerî tesis kilometrelerce uzanıyordu. Çevresini yüksek bir duvar çevrelemekteydi. Üst kısmına dikenli tel çekilmişti. Yol üstüne park etmiş kocaman bir Rus tankı gördük. Bize bir şeyler hatırlatmak ister gibiydi. Ginetta'yla ikimiz evlerin damındaki leylek yuvalarını sayıyorduk. Güneş zırhlı gemi rengi manzaranın tepesinde solgun bir yuvarlaktı. Gdansk'a vardığımızda hava henüz kararmamıştı.

Şoför tren istasyonundaki telefondan bir yeri aradı, sonra onunla birlikte koca saatin altında bir süre bekledik. Kızıl kovboy çizmelerim ve kırmızı eşarbımla dikkati çekmememe imkân yoktu. Lâcivert paltom bile uzunluğu ve biçimiyle farklıydı. Yedi dakika sonra bir araba gelip durdu, içinden üç adam indi. Elleri işçi eli gibi nasırlı, ceketleri eski, gülümseme çizgileri sevimliydi. Onlara doğru yürüdüm. Bana çabucak hoşgeldin dediler, elimi öptüler, şoförümüzle hızlı hızlı konuştular. Onların peşisıra kente doğru ilerledik, sonra kent dışındaki mahallelere doğrulduk. Sağda solda kocaman apartmanlar vardı. Park yerine girip durduğumuzda arabadan sessizce indik. İşaretsiz gizli polis arabaları her yanımızdaydı.

İri gözlü Ginetta'ya, «Paniğe kapılma,» dedim. «Dostların elindeyiz.» Kolumu onun omuzlarına sardım, adamların peşinden binaya girdik. Hayalimde sıcak bir aile yemeği canlandırıyordum. Lech, karısı Danuta ve yedi çocukları... belki birkaç aile dostlarıyla. Merdivenleri tırmanırken elimdeki torbada Amerikan dekadansının simgeleri vardı. Çocukların kaç yaşında olduğunu, hayvan besleyip beslemediklerini merak ediyordum. Adamlardan biri önüme geçti, NBC'yle ilgili bir şeyler mırıldandı. Aynı anda, elde taşınan kameranın flaşını gördüm. Dudak rujumu bulmak için elimi cebime attığımda iş işten geçmişti. Derken Lech'i gördüm. Kapıda durmuş, gülümsüyordu. Kamera ışıkları onun arkasından geliyordu.

Bir bakıma, onun bu kadar okul çocuğu havasında olacağını beklemiyordum. Dünyaca tanınmış şahane bıyığının ardından utangaç utangaç gülümsüyor, hiç de sert görünmüyordu. Bana çiçek uzattı, bir hoşgeldiniz konuşması yaptı. Bir oda dolusu kalabalık bu güzel buluşmaya gülümsemekteydi.

«Oriana Fallaci'ye kucaklanmaktan hoşlanmadığınızı söylemişsiniz,» dedim. Soru sorar gibi gülümsedi. Bu tercüme edildiğinde herkes güldü. Lech iki kolunu açtı, kucaklaştık. Öğrendiğime göre Polonya'da âdet üç kere öpüşmekti.

Tüm olaylar parlak ve sıcak bir hava içinde yer alıyordu. Lech beyaz gömlek, gri ceket giymiş, yakasına bir Kara Madonna rozeti takmıştı. Cebinin üzerinde de bir Dayanışma rozeti vardı. Gururlu, memnun, kafası meşgul gibiydi. Onunla birlikte çalışanlar durmadan kapılardan, koridorlardan kafalarını uzatıp bakıyorlardı. Ama Danuta ve çocuklar görünürlerde yoktu. Lech kötü bir ev sahibi olduğu için özür diledi, ama şu sıra evinde kapalı olduğunu, bu yüzden beni istediği gibi ağırlayamadığını anlattı.

Bu kötü habere rağmen ikimiz de budala budala sırıtıyorduk. Kanepeye oturduk, kameralar uzaklaştı, o kendi durumunu anlatmayı sürdürdü. «Sağlık nedenleriyle» evinde kapalı tutuluyordu. «Bu sefer stres diyorlar,» dedi. Aslında son hükümet

seçimlerini açıkça eleştirdiği için ayak altından çekmişlerdi onu. Bana, «Gelişinizi bekleyen o kadar çok insan var ki!» dedi «Bu akşam şu yakındaki bir salonda en az iki yüz kişi toplandı. Yol yorgunu olmalısınız ama acaba onlarla görüşmeye razı olur musunuz? Belki onlara... şarkı söylemeye?» Ben cevap veremeden, ertesi sabah bir ayin yapılacağını söyledi, belki orada da şarkı söylemek isteyebileceğimi ekledi. Sonra da... evet, çok fazla şey istiyordu ama, acaba Pazar günü de Brigida kilisesinde bir konser verir miydim? Öne doğru eğik oturuyordu. Dirseklerini dizlerine dayamış, elleri kıpır kıpır, alnı en kötü cevabı bekler gibi kırışıktı. Ulu Tanrım, diye düşündüm. Belki de masaj, yüz bakımı, kuaför yaptırmadan, file minyon ve krep flambe yemeden halk karşısına çıkmayacağımı sanıyordu.

Sonunda sustuğu zaman, «Bakın, Bay Walesa,» dedim. «Ben buraya çok bencil nedenlerle geldim. Sizinle tanışmak istedim, çünkü size çok hayranım. Sizinle ve ailenizle yemek yemekten daha çok beni memnun edecek bir şey varsa, o da size ve insanlarınıza yardımcı olabilmektir. Hiç yorgun değilim. Sevinçten uçuyorum. Bu gece onlarla konuşmaya, şarkı söylemeye hazırım. Yarın sabahki ayinde de söylerim, Pazar akşamki konserde de. Şimdi lütfen içecek bir şey rica edebilir miyim? Hem de... Danuta nerede?» diye sordum. «Onunla tanışmak, çocuklarınıza şu şeker ve çikletleri verme maskaralığını artık geride bırakmak istiyorum.»

Yarım düzine şipşirin çocuk kapıdan içeri döküldüler. Sanki güzel bir tablonun çerçevesinden dökülüyorlardı. Yanakları kıpkırmızı, gözleri duruydu. Sıra olup dizildiler, bana baktılar. Danuta kapıda belirdi. Hamileydi. Güzel, yorgun, ama memnundu. Kucaklaşmak üzere eğildiğinde, yüzünde eğlenen bir ifade vardı. Çocuklarına şeker verebileceğimi söyledi. Torbamı karıştırdım, sonra ayağa kalktım, tombul bir avuca çiklet ve çikolatalar koyup ikincisine ilerledim. Durum ne kadar politik olursa olsun, çocuklar yine çocuktur, diye hatırlatıyordum kendi kendime. Hışırtılı selofan kâğıtları açmaya, şekeri tatmaya, çikletle balonlar üfürmeye bayılırlardı.

Anneleriyle birlikte ortadan kayboldular. Lech yine konuşmaya başlamıştı. Gözlerini kıstı, her kelimesini titizlikle, düşünerek söylüyormuş gibi alnını kırıştırdı. Ama o gözlerin gerisinde, yanaklarında, şeytanca bir nitelik her an gemi azıya almaya hazırdı yine de. Yarınki programların birinde bulunabileceğini îma etti, hangisi olduğunu söylemedi. Sonra odaya bir göz gezdirdi, küçük bir hareketle odada mikrofon olduğunu belli etti. Okuduklarımdan bildiğime göre, polisi atlatıp yasak bir günde yasak bir yerde ortaya çıkmayı başaran biriydi. Onu tekrar göreceğimi bilmek beni neşelendirdi.

«Kısa bir konser ister misiniz?» diye sordum. «Şimdi? Hazırlıksız?» Lech kızarıyordu. Oda heyecandan titreşiyor gibiydi. Kamera ışıkları tekrar yanarken ben gitarımı akord ettim. Danuta'nın odada olmayışı kafamı kurcalıyordu. O anda mutfaktan bir itiraz sesi yükseldi. Konseri Danuta da dinlemek istiyordu.

«Kendinden utanman gerekir, Lech,» diye azarladım onu. «Kadın Hakları Derneği bu olayı duyarsa beni vurur.» Kanepede yana kaydım, Danuta'ya yer açmasını işaret ettim. Lech bana doğru kaydı, ellerini bilinçdışı bir hareketle sanki karısına uzattı, upuzun bir açıklamaya girişti. Karısının aslında evin tek hakimi olduğunu anlatıyordu. Danuta sessizce girdi, kanepede açılan yere oturdu.

Çocuklar da tekrar odaya doluştular. Çiklet çiğneye çiğneye iki yanıma yerleştiler. Böyle yerleşmeye, aile resimleri çekilirken alışmışlardı. «Gracias a la Vida»yı söyledim. Mehtap suratlı, kâküllü miniklerden biri kapı eşiğinde duruyor, çatık kaşlı gözleriyle bana bakıyordu. Derin derin düşünür hali vardı. O güzel ve ciddi ifadesine gülmem geldi. Ama gülersem utanırdı. Hem Lech yanımda Danuta'nın elini tutmuş, odaya bir huşu havası çökmüştü.

İriyarı, temiz traşlı, gözlüklü bir adam odaya girdi, Lech ayağa kalktı. Papazdı yeni gelen. Peder Jankowski'ydi. Ginetta'yla beni kilisenin lojmanında kalmaya davet etti. Kabul ettik, papaz çıkıp gitti.

Lech'le konuşmayı nasıl da istiyordum! Ancak başlayabilecek kadar zamanımız vardı. Biraz psişik iletişim, ne kadar iyi anlaşacağımızı ortaya koymaya yetecekti. Modaya uygun bir çingeneyle bir sendikacı. Ortak alanımız, şiddete karşı olma ilkelerine bağlılığımızdı. İkimiz de yapmacıksız insanlardık. İkimiz de aynı derecede inatçıydık. Ikimiz de satılık değildik. Bir süre şiddetten konuştuk, anî öfke patlamalarının doğurduğu yumruk kavgalarıyla, devletin uyguladığı örgütlü şiddet arasında niteliksel bir fark olup olmadığını tartıştık. Arasıra çocuklarını dayakla korkutmaya çalıştığında, çocukların ona Nobel Barış Ödülü aldığını hatırlattıklarını söyledi. Daha sonra, dünyada iki tür insan bulunduğuna değindi. Birincisi gün be gün yaşayanlardı. Bunlar çalışmak zorundaydılar. Hayatlarını ve toplumu yönetiyorlardı. Bir de yukardakiler vardı. Lech elini havaya kaldırıyor, onlara uygun bir kelime bulmaya uğraşıyordu. Kelime seçilene kadar odadaki Polonyalılar aralarında tartışıp durdular. Yukardaki **parlaklar**, dedi sonunda. Ben de parlayan biriydim. Ama o da öyleydi. Günün birinde yine Polonya'ya gelmeyi umdum. Lech'in bu ağaç altında, özgürce oturabileceği bir gün. Yorulmak bilmez bir tercümanın da yanımızda bulunabileceği bir gün. O zaman parlamaktan, korkunun tadından, leylek yuvasının ağırlığından, kahkahanın güzelliğinden konuşurduk bol bol.

Walesa'ların evinden çıkıp kente doğru yöneldiğimizde ortalık kararmıştı. Peder Jankowski bizi kilise lojmanının avlusunda karşıladı. Lech'in devam ettiği kiliseydi burası. Köpeği Cora'yı, işçileri, dostları, gazetecileri ve öğrencileri orada buldum.

Ginetta'yla ikimize odamız gösterildi. Beyaz dantel perdeler, kanepeler, okumaya yetmeyecek kadar az ışık veren lambalar, solumaya izin vermeyecek kadar sıcak hava yayan kalorifer vardı. Ama bu oda konaklama yeriydi yalnızca. Yemek zamanı gelmişti. Özel yemekler hazırlanmıştı bize. Taze jambon, salatalar, yumurtalar, tatlılar ve şarap. Ben yine yemek yiyemeyecek kadar heyecanlıydım. İriyarı Peder Jankowski bol

bol yedi. Masanın başına oturmuş, bize, genç papazlara, kilisenin diğer görevlilerine ev sahipliği yapıyordu. Oval biçimli büyük masa kalabalıktı. İncecik porselen tabaklarda servis yapılıyordu. Cora onu okşamaya her zaman hevesli olduğumu öğrendi. Arasıra ona bir lokma jambon da veriyordum. Yemekten hemen sonra şapkalarımızı, paltolarımızı giydik, bahçeye, oradan sokağa çıktık. On kişi kadar vardık. Seslerimiz sessiz sokaklarda fısıltılı bir uğultu oluşturuyor, arasıra gülüşmelerle noktalanıyordu. Gdansk'dayım, diye düşünüyordum. Birkaç dakika sonra mikrofonda konuşmam, şarkı söylemem bekleniyordu. Mutluydum. Ürkekliğim yoktu. Sahne ışığından korkum yoktu. Bana ihtiyaç duyulmasının sevinci vardı yalnızca. Ruhumu ve sesimi, mücadele içinde bulunan ve beni özel duygularla seven bir grup insana daha ödünç verecektim.

Karşımdaki iki yüz kişinin yüzlerinden, Dayanışma ruhunun zaten bir mücadele olduğunu okudum. Bu insanların sarsılmaz bir güç ve irade sergileyen tarihleri vardı. Onlara bunu hatırlattım, yüreklerine yeni umutlar ve kararlılıklar vermek amacıyla şarkı söyledim.

İki delikanlıyı getirip bana tanıştırdılar. Onlar da öfke dolu bir ihtirasla şarkı söyledi. Ellerindeki ucuz gitarların çok eski tellerini tıpırdatıyorlardı. (Bana sağın ve solun mücadelelerini eşit gördüğüm için her zaman eleştiri yöneltilecekti. Ama Şili'de, El Salvador'da, Guatemala'da yeraltında çalınan gitarların, Polonya ve Sovyetler Birliği'nin yeraltında çalınanlarla eş olduğu gerçeğini de hiç kimse, hiçbir zaman inkâr edemez.) Konseri «Dona Dona Dona»yla noktaladık. Peder Jankowski beni kalabalığın arasından geçirirken insanlar bana çiçekler verdiler. Kürk kulaklıklarımı takıp tekrar açık havaya çıktım. Koca paltom, kırmızı eşarbım, çizmelerim, kucağımda çiçeklerimle.

Kilise görevlilerinden bir kadın için isim günü partisi düzenleniyordu. Keten örtü serilmiş masaların başına otuzdan fazla insan toplanmıştı. Votka içtim, etlerden yedim. İlerdeki masadan gençlerin bazılarının kalkıp odadan çıktığını, döndük-

lerinde yüzlerinin kızarmış olduğunu görüyordum. Karşı salonda müzik ve dans vardı, anlamıştım. Yanımdaki adam bu düşüncemi doğruladı. O da dans etmek istiyordu. Çok geçmeden herkes dansa başladı. Polonya tipi bir **pas de deux.** Bunu ben de dört beş kişiyle denedim, sonra gidip Peder Jankowski'yi dansa kaldırdım. Başını evet anlamında salladı, elimi tuttu, beni kralları lâyık bir havayla piste çıkardı, babaca kucakladı, iri göbeğine dayadı. Pederle ben döne döne dans ederken diğerlerinin hepsi dansı kesti. Ben seyredenlerin ellerini ağızlarına kapayıp güldüklerini, parmaklarıyla işaret ettiklerini görüyordum. Dans bittiğinde pancar gibi kızarmıştım. Pederi kutlamaları kabul etmesi için yalnız bıraktım.

Peder Jankowski'nin yeğeni Maciek'le de dans ettik. Bana sorular sorup duruyordu. Dire Straits'i tanıyor muydum? Woodstock nasıl bir şeydi? Şarkı söylemeye ne zaman başlamıştım? Polonya'yı beğenmiş miydim? Maciek'in gözleri, beyaz yüzünde çukura kaçmıştı. Mavi mavi parlıyorlardı. Çevrelerinde uzun kıvrık kirpikler vardı. Burnu çok düz, ağzı iri ve şefkatli, beyaz dişleri de kusursuzdu. Bu meleksi görünüşlü adam çok da iyi dans ediyordu. «Rose in Spanish Harlem»in sonuna doğru kavalye değiştirdim. Herkesle dans ettim. Aşçıyla da. Aşçı beni votkayla sarhoş etmeye çalışıyordu. Polkanın orta yerinde oda dönmeye başladı. Bir paltolar yığını bulup üzerine oturdum ve... yatma zamanının geldiğine karar verdim.

Genç papaz Kazimierz beni odama götürdü, yeni öğrendiği İngilizceyle, «Ok«y?» diye sordu. «Thank you,» dedim, alev alev yanağını öptüm. «Çok güzel bir akşam geçirdim. Çok da iyi dans ediyorsunuz. GÜZEL DANS» «Yo, hayır, evet, şey, teşekkür güzel gece,» deyip merdivenlerden indi.

Beyaz yorganlar altındaki Ginetta, sehpaya koyduğumuz koca buketlerin yanında her zamankinden de minik görünüyordu. Onun bir resmini çektim. Meryem Ananın kötü bir tablosu altında mutlu mutlu gülümsüyordu. Tabloda Meryem'in yanak-

larından yaşlar akıyordu. Kucağındaki bebek İsa'nın önünde, havada sallanan kanlı bir kalp vardı.

Sabahın altısında, ortalık aydınlanmadan kalkıp giyindim. Ayinde en önde, koronun hemen yanında durdum. Cemaat solumda kalıyordu. Peder Jankowski biraz ilerimde, orta yerdeydi. Lech ise sağımdaydı. NBC ile BBC kameraları her yanımızı sarmıştı. Koca kilise pek soğuktu. Ama her yaştan insanlar doldurmuştu salonu. Çocuklar kar tulumları içinde en öne, anneleriyle babalarının ayakları dibine dizilmişlerdi.

Peder Jankowski'nin sesi, ruhunun ve davranışının gücünü yansıtırcasına çınladı. Cemaat ona şarkıyla cevap verdi. Lech de şarkı söylüyordu. Biraz utanarak söylüyordu. Benim el boyundaki minik teypime fazla yakın olduğunun farkındaydı. Ben mutluluktan uçuyordum. İlâhileri dinlerken, keşke ben de Katolik inancını paylaşıyor olsaydım, diye düşünmekteydim. Kilise dediğin böyle olmalı, diye geçirdim içimden. İnsanların gücü, buluşma yeri, sürekli ruhsal besin kaynağı ve siyasal yuvası olmalı. Lech beni dürtüyordu. Peder Jankowski de başıyla işaret etmekteydi. Bir adım öne çıktım, «Gracias a la Vida»yı gitarsız olarak söyledim.

Kilisenin arkalarından bir soprano ses yükseldi. Ona org eşlik ediyordu. Gümüş tabaklar dolaştırılırken tekrar şarkı söyledim. Sonra kutsal ekmek yenilip kutsal şarap içildi. Ayinin sonunda, bir kısmı ayakta kalmış olan cemaat bir ağızdan şarkıya katıldı. Ellerini havaya kaldırıyor, iki parmaklarıyla zafer işareti yapıyorlardı. Lech de elini kaldırdı... Ben de kaldırdım.

Hepimiz avluya çıktık. Kar yine yağmaya başlamıştı. Binlerce insan kilise lojmanlarına doğru yürüyordu. O hırpalanmış ifadeli yüzlerden ve yorgun vücutlardan, insana ürküntü veren bir beraberlik sesi yükseldi. Tercüman şarkı söylememi istediklerini fısıldadı. Bu soğuk hava ses tellerimi felç ederdi. Anlatmaya çalıştım. Peder Jankowski, Lech ve ben üst kata çıkıp pencerede durduk. Ben kendimi Papa'ymışım gibi hissediyordum. Önümüzde bir mikrofon belirdi. Kar şapkalara, eşarplara

dökülürken kalabalık bir şarkıya daha başladı. Kirpikleri bile beyazlaşıyordu kar tanelerinin altında.

Tercüman, «Popieluszko şarkısını söylüyorlar,» diye açıkladı. «Papazla ilgili...»

«Evet, biliyorum,» dedim. O kanlı cinayetin ayrıntılarını hatırlıyordum. Annesiyle babasının resimlerini bir dergide görmüş, kırışık yüzlerindeki kayıp duygusuna ağlamıştım. Peder Jankowski mikrofonu bana uzattı. Kalabalığa, Martin Luther King devriminin ilk günlerinden beri böyle bir ruha tanık olmadığımı söyledim, ardından, «Ain't Gonna Let Nobody Turn Me 'Round» şarkısına başladım. Şarkı bittiğinde onlar bir yenisine başladılar. Ama bu sefer Lech odanın köşesine kaçtı, pencereden uzaklaştı. Yüzü yine gülmekten kırışmış, kızarmıştı.

«Ne oldu?» diye sordum. «Ne var?»

«Ülkenin Başbakanına selamlarını götürmeni istiyorlar.»

Ben de gülmeye başladım. Tercüman yalan söyledi. «Şaka yapıyorlar,» dedi. Ama şaka yapmıyorlardı. Böyle olması durumu daha da komikleştiriyordu.

O geceki konserde Lech için yazdığım şarkıyı söyledim. Rusya'nın önemli bir resmî görevlisine, «Doğum Günün Kutlu olsun,» diyordu şarkı. «Göğsünde ne kadar güçlü bir yürek çarpıyor olmalı ki kırk dokuz madalyayı taşıyabiliyor.» İnsanlar başlarını arkaya atıp gözlerinden yaş gelene kadar güldüler. Şarkı hep komikliklerle doluydu. Son kıtası hariç. Orada Lech onurlandırılıyor, işçiler onurlandırılıyor, Kara Madonna onurlandırılıyordu. Hükümetin Lech'i susturmasına değinen en son satırda ise tekrar tekrar, «Seni duyuyoruz Lech Walesa, seni duyuyoruz Lech Walesa,» deniyordu. O satıra vardığımızda herkes bir ağızdan, sesleri gittikçe yükselerek söylemeye başladı. Lech bütün olup bitenleri ertesi gün videoda seyredecekti. Daha doğrusu, üç kere seyredecekti.

Gösteriden sonra, eskiden siyasal tutuklu olan biri bana tutukluyken boncuklardan, küllerden, diş macunu ve erimiş plastikten yaptığı siyahlı kırmızılı bir tespih verdi. Boncuklara

Tersane Hareketi'nin, Polonya kartalı kanatlarının, Kara Madonna'nın minicik sembolleri özenle kazınarak işlenmişti. Tüylü şapkalı ufak tefek bir kadın koluma sarıldı, ince kâğıda sarılıp mavi kurdeleyle bağlanmış bir şeyi elime tutuşturdu. Yanıbaşımda duran çocuk ıslık çaldı, sonra da, «Çikolata bu,» dedi.

Daha sonra, sofraya oturdugumuzda Peder Jankowski, altın çerçeveli çok güzel bir Kara Madonna resmi verdi. Yorgundum, içimden ağlamak geliyordu. Biraz hava almazsam gözyaşlarımın fışkırmasını engelleyemeyecektim.

«Maciek,» diye fısıldadım. «Cara'yı biraz dalaştırabilir miyiz?»

Böylece Maciek, Kazimierz, kaca Danua ve ben, geceyarısı Gdansk'ın eski kesiminde yollara düştük. Yerde buzlar kaskatıydı. Ayaklarımız kayıyordu. Rüzgâr bizi madenî bir bıçak gibi parçalamaya çalışıyordu.

Mariacka sokağına yöneldik. Sıkı yönetimden önce ışıklarla, insanlarla dolu bir yer olan eski meydana vardık. Üçümüz kolkola giraik. Yanımızdan bir polis arabası kayıp geçti. Göğsüm sıkıştı, içimde tatsız bir duygu belirdi. Üç hafta önce polis arabalarından biri on dokuz yaşında bir çocuğu almıştı. Üzerinde yalnızca pasosu olup, sıkıyönetimin gerektirdiği doğru dürüst bir kimliği olmadığını görünce onu sersem edene kadar dövmüşlerdi. On gün sonra ölmüştü çocuk. Cenazesine kırk bin kişi gelmişti. Ama biz Batı'da bunu hiç duymamıştık. İki dostumu kendime dağru çektim. Onlara bir kötülük gelmesini düşünmek dayanılacak şey değildi. O sırada Cora meydanın karşı tarafındaki bir siluete doğru koştu. Kazimierz köpeği durdurmak için seslenirken o siluet de korku içinde dondu. Ama köpek çok genç ve oyuncu bir dişiydi. Kristal gibi hava anu caşturuyordu. Kıpırdamayan gölgeye atıldı, çevresinde dans etti, elini yaladı... ya da yalamaya çalıştı ya da o ışıkta bize öyle geldi. Sonra sıçrayarak bizim yanımıza döndü. Kulaklarını dikmişti. Gözleri pırıl pırıldı. Yaklaşırken Kazimierz'in öfkeli sesini duyunca hemen buzların üzerine, anun ayakları dibine yattı. Kazi-

mierz önce onu yavaşça azarladı, sonra eğilip güven verircesine başını, boynunu okşadı, tasmasındaki süsler şıngırdadı.

Lojmana döndüğümüzde üçümüz bir süre benim odamda Dire Straits'den konuştuk. Polonya'dan ayrıldıktan üç gün sonra görecektim onu. Kazimierz, «Ona Polonya'ya gelmesini söyleyin,» dedi. «Bir tek gecede bir milyon genç dinlemeye gidecektir.» Genç papaza **The Best of Joan Baez**'den bir tane verdim, hemen odasına dönüp makineye taktı. Maciek'e gelince... ona zaten U2 tişörtünden, üç rock and roll kasetinden, bir Joan Baez kasetiyle bir de Live Aid tişörtünden vermiştim.

Uzun süre uyuyamadım. Yorganımın altında, kaloriferleri söndürülmüş odada yatıp, yastığımın iki metre uzağında yağan karları seyrettim.

Varşova'ya dönmeden önce Peder Jankowski ile Maciek beni tersane anıtını ziyarete götürdüler. Anıtın karşısındaki kocaman, çirkin apartmanın önünden geçerken Maciek başını kaldırıp baktı.

«Mart ayında bir gün, kalabalıktan biri başını kaldırıp bu pencerelerden birine bakmıştı,» diye anlattı. «Şu pencereye karşı içimde garip bir duygu var, demişti. Pencerede de eli silahlı bir adam vardı. Silahı kaldırıp onu vuruverdi.»

Bir an düşündüm. «Vurdu mu?» diye sordum. «Onu **vurdu** mu?»

«Evet, vurdu.»

«Adam öldü mü?»

«Evet, tabii öldü.»

Danuta'ya bir şişe Nina Richi losyonu yolladım. Paketin içine koyduğum nota, «Galiba bir azizle yaşamak için insanın kendini kurban sayması gerekiyor,» diye yazdım. Lech'e de büyükbabamdan kalma bir haç yolladım. Yanına bir Joan Baez tişörtü, bir de not kattım. «Gelecek sefer belki balığa çıkarız...»

Avluda araba beyaz bulutlar püskürtüp duruyordu. Ama Peder Jankowski kollarını sallayarak belirdi, Lublin'deki Katolik Üniversitesinden birinin telefonla aradığını, hemen ertesi

gün gidip öğrencilerine bir konser vermemi istediğini söyledi. İçimi çektim, son gecemde geç yatıp uykusuz kalma konusunu düşündüm. Varşova'daki otelimde, elimde kitabımla yatağa girmek, telefonsuz, programsız, rahat rahat uyumak... ama Peder Jankowski Lublin'deki okulun tâ Japonya'dan Avustralya'ya kadar (iki kolunu kara bir kartal gibi iki yana açıyor, ne demek istediğini daha iyi ifade etmeye çalışıyordu) hiç benzeri olmadığını söylemekteydi. Peki, gelip şarkı söylerim, dedim. Ama bana inanmadılar. Peder Jankowski telefonu benden aldı, adamların şaşkınlık dolu sorularını cevaplamaya çalıştı. Para istemiyor, dedi. Yanında kimse yok, eşya da taşımıyor, dedi. Her şeyi iyi düzenleyin, yoksa sizi öldürürüm, dedi.

Herkesi öptüm. Aşçılardan pederin kendisine kadar. Kazimierz teninin kızarıklığını beyaz yakasından içeriye itip saklamaya uğraşıyor, ama yararı olmuyordu. Cora ağzında benim kürk kulaklıklarımla merdivenlerden indi. Kulaklıkları ondan aldım, eğilip onu da öptüm. O da beni öptü. Burnumdan alnıma kadar şöyle bir dil darbesiyle.

Polonya yollarında Mercedes'ler yarış arabası sayılır. Gdansk'dan Varşova'ya müzik eşliğinde beş saatte vardık. Şoförümüze bir kaset, karısı için de bir çikolata verdim. Oteldeki odama girince gözyaşlarına gömüldüm. Ginetta kar altındaki yürüyüşten iki saat sonra döndü. Koridorlarda yürüyerek çene çaldık. İkide bir duruyor, bana bakıyor, ne kadar yorgun göründüğümü söylüyordu.

Lublin üç saatlik yoldaydı. Doğuya doğru giderken hava daha da soğuyordu. Asfalta rüzgârlı bir kar yağıyor, kadınlar rüzgârdan korunmak için arka arka yürüyorlardı. Konseri izlemek isteyenler yer bulabilmek için kapıları kırıp salona hücum etmişlerdi. Salonun küçücük sahnesi bile doluydu. Dışardaki koridorlar göz alabildiğince tıklım tıklımdı. Öğretmenler derse girmekten vazgeçmiş, sınıflar tüm kadro gelmişti. Çocuklara daha yeni şarkılar söyledim, onlar da bana iki şarkı söylediler. Sonra tespihler, Dire Straits'e iletilecek mektuplar verdiler. Ben

ayrılırken, geldiğime hâlâ inanamadıklarını söylediler.

Varşova'ya döndüğümde bir adam beni otelin lobisinde bekliyordu. Şu sıra hapisten çıkmış olan iki siyasal tutukluyla konuşmamı istiyordu. Anladığıma göre ikisinin de içerde geçirdikleri zaman dışarda geçirdiklerine hemen hemen eşitti. Aydın kesimdendiler. Karı kocaydılar. Soylu görünüşlü, güzel çocukları olan bir çift. Koca benim şarkımı dinlerken odada dolaşıyor, diğer konuklar ise oturuyorlardı. Adamın çok zeki gözleri vardı. Bana Varşova'da oturan doksan sekiz yaşında bir dededen söz etti. Yaşını sordukları zaman, artık ihtiyarladığını, orta yerde amuda kalkamadığını, ancak duvarda amuda kalkabildiğini söylüyordu.

Ah, hepinizi öyle çok özleyeceğim ki! Mizahınızı ve zekânızı özleyeceğim. Söylenenlerin ve yapılanların önemli olduğu bir yerde bulunmayı özleyeceğim. Resmî olmayan basından biri bana, «Özgürlük ne demek?» diye sormuştu. Düşündüm, katı bir cevap verdim. Belki de iki tür özgürlük var, dedim. Biri benim Amerika'da tattığım gibi, doğarken kendinizi içinde bulduğunuz özgürlük, öbürü de adım adım, küçük zaferlerle, zevkini çıkararak elde ettiğiniz özgürlük. Bizim ülkemizde söz özgürlüğü var, ama anlamlı sözlerin söylenişi giderek azalıyor. Düşünce özgürlüğü var, ama bizi yaratıcı düşünceye iten hiçbir şey yok. Seçme özgürlüğümüz var, ama seçeneklerimizi niteleyen manevî ve ruhsal değerlerin kalitesi düşüyor. Oysa burada, uğrunda mücadele etmek zorunda olduğunuz zaman, ruh o kilisenin avlusundaki gibi yaratılıveriyor. İnsanlar şarkı söylüyor, çocuklarının değerini biliyor, kiliseyi seviyor, komşularına yakın oluyorlar. Bu Doğu ile Batı üzerine bir yorum değil, dedim basın temsilcisine. Bu mücadele üzerine bir yorum.

8
«Biz Dünyayız»

Dünya tarihinin gelmiş geçmiş en büyük rock and roll şovunun ABD bölümünü açmaktan delice bir sevinç duymuyormuşum gibi numara yapmak, benim sahip olmadığım bir ustalığı gerektirirdi. Bana tavan süre olarak altı dakika ayrılmıştı. Dolmamış bir stadyumda, konserin coşkun zamanından on bir saat önce söyleyecektim. Ama en azından ulusal ve uluslararası her televizyon ve radyo istasyonu, belli saatte baskıya girmesi gereken her gazete ve dergi alacaktı beni. Çünkü açılış benimdi. Gerçi California'daki arkadaşlarımın çoğu sabahın altısındaki açılış sırasında uyuyor olacaklardı... ama Fransa'daki dostlarım herhalde öğleden sonra üçteki yayını görebilirlerdi. Ne olursa olsun, yeni bir «tarihî an»ı anlamlı kılabilmek için elimde altı dakikam vardı. Altı dakikamı planlamak için de altı haftam vardı. Zamanı gelinceye kadar birbirine en iyi uyan sözlerle şarkıları biraraya getirebileceğimden kuşku duymuyordum. Çok sevinçliydim.

Davetiye geldiğinde turnedeydim. Heyecan her yerde artmaktaydı. Televizyon röportajcılarının gözleri ışıl ışıldı. Woodstock'u Live Aid'le karşılaştıran sorular soruyorlar, aradan geçen onca yıla ne olduğunu bilmek istiyorlardı. Otellerdeki kat

hizmetkârları, sokaklardaki insanlar, en son davet edilenlerin kimler olduğunu tartışıyor, kimlerin sürpriz konuk olarak çıkacağını hesaplıyorlardı. Andover-Massachusetts'de on dokuz yaşında bir kız kaldırımın üzerinde benimle konuştu. Hayal içinde, ama kararlıydı.

«Ben Philadelphia'ya gidiyorum,» dedi.

«Öyle mi?» diye sordum şaşırarak. «Biletleri nereden buldun?»

«Yo, biletim yok. Ama orada olmam şart. Bizim Woodstock'umuz bu, biliyorsunuz.»

Havada rock and roll âlemini saran esrar artmakta, bu da beni rahatsız etmekteydi. Parıltı dünyası insanları olan bizlerin birdenbire bir fedakârlık ve adanmışlık hayatı sürmeye başlayacağı, servetimizi paylaşarak dünyayı değiştireceğimiz konusunda imalar vardı. «Açlığa son verme yolunda ömür boyu sürecek adanmışlık,» sözünü defalarca duydum, her seferinde de bir tuhaf oldum.

Bizim ofisteki araştırmalara göre, menfaate düzenlenen bu uluslararası konserin asıl planlayıcısı Bob Geldof, diktatörlerin, karaborsacıların, kırtasiyecilik iblisinin tuzağına düşmeyecekti. Psikolojimizden ekonomimize kadar her şeyi yeni baştan düzenlemedikçe açlığın bugün veya yarın sona ermeyeceğini, hatta elli yıl sonra bile sona ermeyeceğini bilecek kadar da zekiydi. Beri yandan Amerika'daki izlenim ise, EST Açlık Projesi'nden kaynaklanan, çok şişirilmiş ve gerçek dışı sözlere yönelikti. «Dünyadaki açlığa bugünden başlayarak son vermeye adanmak.» Bu da yanlış bir izlenim yaratıyor, yemek yiyebilen bizleri her zaman çok rahatsız eden açlık kavramı bu gece güneş batarken ortadan kalkacakmış sanılıyordu. Sanki tek gereken, bu esrarengiz adanmışlık kararını vermekti. Rock and roll'cular şimdi bu büyük sosyal değişikliğin bir numaralı savaşçılarıydı.

Aslında Woodstock'dan bu yana bu kadar büyük bir olay gerçekten yaşanmamıştı. «Dehşet verici» diye bir söz kullanıl-

maktaydı. Live Aid dehşet verici olacaktı. Bunu herkes biliyordu. Hepimiz orada olmak istiyorduk. Herhalde sahneye kimin çıkacağını, kimin çıkmayacağını kararlaştıran Bill Graham'la çeşitli menajerler arasında türlü pazarlıklar ve vaatler sürüp gitmekteydi. Bu yüzden de basın temsilcilerinden biri bize bir fedakârlık yapıyormuşuz gibi davranınca durum utanç verici oluyordu. Evet, gerçi Philadephia'ya gidiş masraflarını hepimiz kendimiz karşıladık. Ben New York'un Chautauqua'sından Philadelphia'ya sabahın o saatinde ancak uçak kiralayarak varabilecektim ve bu iş bana bin yedi yüz dolara patlıyordu. Ama o para bir fedakârlık değildi. Bir yatırımdı.

Altı dakikamı düşünmeye başladım. Açılış için «Amazing Grace»den daha uygun şarkı olamazdı. Ama çocukların çoğu o şarkıyı bilmiyordu. Bildikleri, çok sevdikleri rock and roll şarkılarının dışında hiçbir şarkıya asla katılmazlardı. Bütün çocukların bildiği, kolayca söylediği, sosyal mutluluk iması içeren bir şarkı aramaya başladım. Sonunda teypimden **Private Dancer**'i çıkardım, yerine «We Are the World»ü taktım. Harika! Önce «Amazing Grace»den iki satırı eski kuşaklar için söylerdim. Tabii bir de kameralar için. Ondan sonra «We Are the World»e geçerdim. Çocuklar için ve eğer şans yaver giderse şarkıyı bizimle birlikte söyleyecek kırk bin, elli bin kişi için. Kulaklıkları kulağımdan çekip duvardaki aynaya sırıttım. «Günaydın, seksenlerin çocukları! Bu sizin Woodstock'unuz!» dedim, sonra da dans etmeye başladım. O zaman altı dakikam gözümde canlandı. Bir yandan teypi dinledim, bir yandan aralara serpiştireceğim konuşmaları kronometreyle zamanlayarak planladım. Arasıra Hyannis-Massachusetts'de kaldığım otelin bahçe havuzunda yüzen köpükten kuğulara bakıyordum. Amazing Grace... bize verilen yetenekleri bilinçlendirmek ve onlardan memnun olmak... sonra da, başkalarının ihtiyaçlarını hissedebildiğimize sevinmek. Duygulanmak demek, iyilik ruhunun iyilik ruhuna dokunması demek. Seksenlerin çocuklarının o iyiliği birleştirici çapta yaşamaya ihtiyaçları vardı. Belki... ama ancak

belki... yaklaşan bu büyük olay bazı kimseleri harekete geçirir, duygulandırırdı. Gecenin dört buçuğunda uyudum, sabaha kadar her yarım saatte bir uyandım. Bayram öncesindeki küçük çocuklar kadar heyecanlıydım. 13 Temmuza, hatta biraz daha sonrasına kadar da öyle kalacaktım.

Bizi alandan karşılamaya kimse gelmedi. Bindiğimiz Philadelphia taksisi bizi stadyumun önünden geçirirken otoparkta sayısız araba, kamyonet ve karavan gördük. Göğsü çıplak delikanlılar karavanların, diğer taşıtların damında, askılı bluzlu genç kadınlarla oturuyor (bu askılı bluzlar Live Aid'le Woodstock'un göze ilk çarpan farkıydı), bira içiyor, bir şeyler yiyordu. Birbirine seslendiklerini duyuyorduk. Şoför bize, konser için mi geldiniz, diye sordu. Evet, dedik. Şarkı mı söylüyorsunuz, derken gözleri dikiz aynasından bize bakmaktaydı. Adımı sordu. Söylediğimde neredeyse yolun kenarındaki ağaca tosluyordu. Karısının bütün plâklarımı aldığını söyledi. Çok mutluydu. Taksimetreyi kapattı, başını iki yana salladı. Sessizce bizi Four Seasons Oteline getirdi. Mick Jaeger'e, Tina Turner'e, Don Johnson'a ve Duran Duran'a bağırmak üzere oraya dizilmiş gençler beni tanımadılar. Kendi kendime gülümsedim, şoförü kucakladım, karısı için ona imza verdim. Four Seasons pastel renklerde, kusursuzdu yine. Ama bu gece lobiyi rock and roll'cular, gazeteciler, grupçular ve iş tutma peşinde olanlar doldurmuştu. Saat ikide odama girebildim. Yorgun, gergin bir durumdaydım ve ne giyeceğimi düşünüp duruyordum. Bavulumu başaşağı ettim, içinden çıkanları duvardan duvara yaydım, modası geçmiş paçavralarla tüyleri şöyle iyice bir görmek istedim. Saat üçte nihayet sarı bir paraşüt etekle kobalt mavisi bir bluzu ütüledim, bir gümüş kemerle ona uyan bir kolye buldum, on dokuz dolarlık siyah sandaletleri ortaya koydum. Yirmi dakika boyunca iç jüponumu aradım, koca paragraflar halinde küfürler sıralayıp her şeyi bir bir elden ge-

çirdikten sonra onu dolaba asmış olduğum bir elbisenin arasından çekip çıkardım. Kendimi yatağa atıp hemen uyudum. Adrenalinim, Dramamin'e ve yorgunluğa karşı hemen yenildi.

Uyandırma telefonunun gelmesinden birkaç dakika önce, iyi bir asker gibi kendiliğimden uyandım, telefon çaldığında neşeli bir sesle cevap vermeyi, saatlerdir uyanıkmışım gibi konuşmayı başardım. Çabucak duş yaptım, biraz ses egzersizi denedim, bu kısacık uykuda sesimin dinlenmeye çekilmediğini, sabah boğukluğundan eser olmadığını sevinerek gördüm. Geceki konserde nasılsa hâlâ öyleydi sesim. Giyinirken şarkı söyledim, makyajımı yaptım, kahve, yumurta ve kızarmış ekmek ısmarladım. Ama ancak kızarmış ekmeği yutabildim. Mary kolyemi parlatıyordu. Jeanne'le diğerleri her nasılsa saat yedide lobide olmayı başarmışlardı. Çevreme baktım, sahneye ilk çıkacakları gözden geçirdim. Rock and roll'cuların sabah saatlerindeki hallerinde biraz acıklı bir hava oluyordu. Normal insanlardan daha solgun görünüyorlardı. Siyahlar bile. Örneğin Four Tops grubu da sabah yedi otuz gösterisine çıkacaktı. Ama ortalıkta genel bir neşe havası vardı. Çok espri yapan insanlardı rock and roll'cular.

Yedi buçukta dışarısı yirmi derece vardı. Stadyuma girerken birkaç kişiyi ezmemize ramak kaldı. Bilet almış izleyiciler uzun bir kuyruk halinde ön kapıya doğru adım adım ilerlemekteydiler. Biz kulis diye kullanılacak bölüme götürüldük. Oradaki girintilerden birinde bana havalandırmalı bir karavan ayrılmıştı. Geldiğim andan başlayıp, gösterimin bitişinden bir saat sonraya kadar kullanabilecektim orayı. Ondan sonra yeni bir grup gelecek, ben serbest kalacaktım. Kulis kartımla istediğim yerde, istediğim gibi gezinebilecektim. Philadelphia'nın yeni parlamakta olan The Hooters adlı rock grubu yanımdaki karavana yerleşmişti. Selamlaştık. Günün genel tema'sının ne olacağını yakışıklı genç rock and roll'cudardan öğrendim. «Ben sizin müziğinizle büyüdüm. Annemde bütün plâklarınız var.» «Sizi tanımak büyük bir onur.» Ben sessiz bir cevap geçirdim aklım-

dan. O meleksi ağzın hakkında neler düşündüğümü bilsen, beni tanımayı onur saymazdın evlât, dedim kendi kendime. Ama hepsini annece kucakladım, neye inanmak istiyorlarsa ona inanmalarına izin verdim. Sonra karavanıma çekildim, herkesten beni en az yarım saat yalnız bırakmalarını istedim. Gösterimi adım adım aklımdan geçirdim. Selam, seksenlerin çocuklarına atıf, bir tür Yeni Dalga duası, sonra da şarkılar. Birden midem bulanmaya, başım dönmeye başladı. Bir doktor arkadaş, böyle durumlarda sulu bir şeyler içmeyi, asla dinlenmeye kalkmamayı önerir. Bir maden suyu içtim, odanın içinde dolaştım. Bir buçuk saat vaktim vardı ama beş dakika gibi geçti.

Gelip beni yeşil odaya götürdüler. Yolda ağzımın tüm nemi kurudu. Tuvalete gitmeye deliler gibi ihtiyacım vardı ama tuvalet çok uzaktaydı.. işe yaramazdı. Kendimi tuttum, biraz su yudumladım, Mary'den kimsenin benimle konuşmasına izin vermemesini istedim.

Yeşil odadan çıkma zamanı gelmişti. Uzun bir tünelden geçip merdivenlerden sahneye çıktık. Beni bir kovuğa soktular, fotoğrafımı çekmek istediler. Ama konsantrasyonum bozulurdu o zaman. «Şimdi çekmeyin lütfen,» dedim. «Belki bittiğinde.» Oturdum, tekrar trans'a girdim. Sonunda beni perdeye doğru götürdüler. Sol kulise. Mary çekiyor, Jeanne itiyordu. Çocuklarını dişçiye götürmeye çalışan anne-babalar gibiydiler. Jack Nicholson'un saat tam dokuzda kalabalığı selamlamak üzere sahneye çıkmak için hazırlandığını gördüm. Tek dizimi yere dayadım. Galiba yere yakın olunca kendimi daha güvende hissediyordum. Bill Graham'ın da tek dizini yere dayamış olduğunu gördüm. Hemen solumdaydı. Harika görünüyordu. Yeni traş olmuş, tertemiz bir beyaz gömlek giymişti. «Dylan/Santana ve Adı Neydi O Kadının» turnesinden beri aramız pek kötüydü. Ama bugün beni selamladı. Ürkek çocuklar gibi gülümsüyordu. Ben de gülümsedim. Yaklaşıp onu kucakladım, iki yanağından öptüm.

Jack'i kocaman, güzel renklere boyalı bir tül perdenin önü-

ne çıkardılar, gün gerçek anlamda başladı. Gürültü bana ilk gördüğüm Beatles konserini hatırlatıyordu. 1965 yılında, Denver Colorado'da, Red Rocks Tiyatrosunda. Onlar sahneye çıkınca gökyüzü projeksiyonla aydınlatılmıştı. Gece olduğu halde ortalık gündüz kadar aydınlık olmuştu. Çocuklar öyle çığlıklar atıyorlardı ki, ellerimi kulaklarıma kapatıp ağlamaya başlamıştım. Tekerlekli sandalyede yaşayan bütün insanlar kalkıp ortalıkta vals yapmaya başlasa yine şaşmazdım.

Jack konuşuyordu. Ama kalabalığın gürültüsünden kelimeleri pek anlayamıyordum. Yüreğim göğsümde gümbür gümbür atmaktaydı. Binlerce kafa sallanıyor, binlerce kol havaya kalkıp iniyordu. «Tanrım, Babam, Annem, kendimi ellerinize bırakıyorum,» dedim kendi kendime. Derken perde açıldı, ben Jack'i kucakladım. O komik, tatlı Jack'i. Ve kendimi tehlike trenine binmiş buldum. Dönüp kalabalığa baktım. İlk izlenimim, karşımda tam beklediğim manzarayı görüyor olduğumdu. Tek şok, YUMARF'ların birbirine pek çok benzemesiydi. Yani 'Young Upwardly Mobile American Rock Fans'lerin (Genç, Yükselmeye Yatkın Amerikan Rock Hayranları).

«Günaydın, seksenlerin çocukları! Bu sizin Woodstock'unuz ve zamanı da geldi, geçiyor.» Büyük bir uğultu yükseldi, bunu sözlerimin beğenildiği anlamında aldım. «Cebinizden çıkan paranın aç çocukları doyurmaya harcanacağını bilmek de güzel bir duygu. Günün bize düşen bölümünü başlatırken şükran sunmaktan daha uygun bir şey düşünemiyorum. Bunun da anlamı, birbirimize teşekkür etmek, kendi özel Tanrımıza teşekkür etmek, pek çok kişinin hiçbir şeye sahip olmadığı bir dünyada bize verilen güzel şeylerin makbule geçtiğini belirtmek. Bu şükranı sunarken yüreklerimizin ve ruhlarımızın derinliğinde, rahat hayatlarımızdan biraz kıpırdayarak diğer insanların güçenikliğini, acılarını ve rahatsızlıklarını anlamaya çalışacağımızı da ifade etmek. Bu hem onların hayatını zenginleştirecek, hem de bizim hayatlarımızı daha gerçek kılacaktır. 'Amazing Grace, how sweet the sound...»

Gelen tepki beni sevindirdi. Ama kalabalık öyle heyecanlıydı ki, neyi olsa alkışlar, neye olsa bağırırdı. Yine de bu sabah iyi bir tutum yaygındı. İyi ve cömert bir ruh vardı ortada. Söylediğim sözlerin çoğu insanı etkileyip etkilemediğini günler sonra öğrenebilecektim... zaten tek istediğim oydu.

Sahneden indiğimde ortalık yirmi iki dereceydi. Grubumla birlikte, Four Tops'la karşılaştık. Karavanlarının dışında kahvelerini yudumlayıp gülüşüyorlardı. Dört güzel, siyah kadın, gözlerini süzerek Ozzy Osbourne'a bakmakta, herhalde gerçekten yarasa kafası yiyip yemediğini, yaptığı şeyin gerçek müzik olup olmadığını merak etmekteydiler. Karavanıma girip bir tarçınlı çörek yedim, altı dakikamın acaba nasıl geçtiğini merak ettim. Birden röportajların vakti geliverdi. Bir yığın röportaj. Güneşin altında, köşe başlarında, ağaç diplerinde, sonra yine karavanda. Her basın temsilcisi bir haber, bir hikâye peşindeydi. Live Aid'in gerçekte ne anlama geldiğini, tarihi nasıl etkileyeceğini anlamaya çalışıyorlardı. Yine içim bulanıyor, başım dönüyor, oteldeki hava tertibatlı odamı özlüyordum. Peter, Paul and Mary grubundan Mary Travers ana kapıdan vatkalı ceketi ve etrafında grubuyla girdi. Bugün onlar için iyi bir gün değildi. Gösteri yapmak üzere davet edilmemişlerdi. Yalnızca finalde Dylan'a katılacaklarar. Hatta aslında o bile olamayacaktı. Mary bana sabahın bu saatinde şarkı söyleyebildiğim ve tiz notaları da çıkarabildiğim için iltifat etti, onu kucakladım, içimden, Mary ile ben altmışlı yılların folk müziği sayesinde tarih kitaplarının ayrılmaz bir parçası olacağız, diye geçirdim. Beach Boys grubundan elmacık kemikleri çıkık olanı belirdi. Onu da kucakladım, çocuğun elmacık kemikleri üzerine espriler yaptık, sonra uzaklaşıp bir çalının arkasında gözden kayboldu. Kendisine utandırıcı sorular sorulmakta olduğunu duyuyordum. Dünyanın büyük rock and roll ailesi elde edilen yararları paylaşmaya karar verdiğinde, o ailenin bir parçası olmak ne gibi bir duygu, diye soruluyordu. Yorgundum. Her zamankinden daha müsteh-

zi bir hava içindeydim. Bu Açlık Projesi tutkunları deli ediyordu beni. Hiçbir dediklerine inanmıyordum. Aklım yine Woodstock'a kaydı.

Biraz kestirmek istiyordum. Tam bir cümlemin orta yerindeyken gözüme Don «Miami Vice» Johnson ilişti. Milyonlarca kadın hayranı bu sözüme hiç şaşırmayacak ama... kendimi bir anda uyanmış ve dirilmiş hissettim. Konuşmakta olduğum gruptan izin isteyip masalar, sandalyeler arasından geçtim, müzisyenler ve turne düzenleyiciler arasından ilerledim, «Miami Vice»i gözden kaçırmaksızın, onun peşisıra kantin çadırına girdim. Karşısında durup pırıltılı gözlerine baktım. Gerçi sinek kaydı traşı, yumuşak teni tercih ederdim ama yüzündeki beş günlük sakal benim hızımı bir rom kadar bile azaltmadı. Tanrım, diye düşündüm... erkek-erkek bu, çocuk-erkek değil. Pırıltılı gözlerine, Ralph Lauren saçlarına, yüzündeki ilgisiz sayılamayacak ifadeye bakarak, «Merhaba, yakışıklı,» dedim. «Tasallut ihtimalini bir konuşabilir miyiz?» Doğrusu Don Johnson'un süperstar'lık süresi henüz pek de uzun sayılmazdı. Leylâk gibi bir tazelik vardı onda hâlâ. Sonra, bereket versin, güldü. Biraz konuştuk, birisi resmimizi çekti. Johnson benim hakkımda ne düşündü, bilemiyorum... ama ben ciddiydim.

Yorgun, sıcaktan pişmiş, heyecanlı durumda karavana, sonra otele doğruldum. Şaşı gözlü, tanıdık bir surat beni kıstırdı. Ken Kragen'i tanıdım. **ABD Afrika'ya Kardeş** plâğının ve video düzenlemesinin planlamacısıydı. Ben davet edilmemiştim ona. Benimle biraz konuşmak istediğini söyledi. «Richie bana California'dan telefon etti,» dedi dirseğimden tutarak. «Final için uçakla geliyor. Seni çok beğenmiş. Harikaydı, diyor! Bence de öyleydin! Her neyse, finale seni de istiyor. 'We Are the World'le bitireceğiz tabii. İşte bu yüzden de senin o şarkıyla açman bir harika oldu. Neyse, saat beşte prova yapıyoruz. Lionel de gelmiş olacak. Senin de bulunmanı istiyor. Sana ŞAH-

SEN bildirmemi istedi.» Bu adamda bir çaresiz kalmışlık havası vardı ya da bana öyle geliyordu. Ha, evet, hatırlıyordum. Stevie ve Michael Jackson (yani siyah süperstar politikası) final şovunu boykot etmişti. Bruce Springsteen'le Cyndi Lauper de gelememişlerdi. Dylan nerhalde katılmak istememişti. Besbelli onların yerine yeni insanlar arıyorlardı. Ben yorgundum. Tekrar gelip gelemeyeceğimi bilmediğimi söyledim ona. Uyumak istiyordum. Belki de otelde kalır, gösterinin sonunu televizyondan izlerdim. Ama kararım her neyse, ona cevap verecektim. Davet ettiği için çok teşekkür ettim. Kendimi 'harika' hissetmem gerekirken, nedense hafif bir depresyon hissediyordum.

Otel bana vaha gibi geldi. Güzelim odam toplanıp temizlenmiş, beni bekliyordu. Manzaralı pencerem, banyo köpüğü kutularıyla dolu banyom, yastığımın yanında televizyonun uzaktan kumanda aygıtı. Yatağa uzanıp televizyonu açtım, bir yandan kestirip bir yandan şovu izlemeye ya da en azından dinlemeye hazırlandım. Seyretmeye çalışıyordum ama göz kapaklarım kurşun kesilmişti. Yirmi dakika içinde Sally Field'i üçüncü kere gördükten az sonra uyuyakaldım, fon müziğini bile duymaz oldum. Uyandığımda Greg Walker, Santana'nın gösterisinin odak noktasıydı. Onun adına sevindim. Gülümseyip tekrar uykuya daldım. Öğleden sonra bir ara Paul Young'ın «Every Time You Go Away»iyle uyandım, yine uyudum.

Derin uykudan ayılmaya çalışırken ekranda tanımadığım bir surat gördüm. İngiltere'den gelme bir yayın olmalıydı. Seyircilerin ellerinde yer yer İngiliz bayrakları vardı. Şarkıcı siyahlar giymişti. Upuzun, biraz dolaşık kumral saçları vardı. Ter içindeydi. Saçlarından bir tutamı yanağına yapışmış, yol haritası çiziyordu. İçimden o saçları arkaya itmek geldi. Şarkı uzaysal, göksel, ısrarlıydı. Şarkıcı havaya sıçrıyor, ağır ve kalın çizmeleri üzerine güm diye düşüyordu. Rock yıldızlarının genellikle yaptığı gibi mikrofonla sevişmeye kalkışmıyordu. Hayır. Bu genç adam belli ki bir konuda son derecede ciddiydi. İzleyicilerine seslendi, onlar da ona seslendiler. Kendini ifade etme biçi-

mi şefkat doluydu. Yüreğimi burkan bir havası vardı. Ellilerin, altmışların şarkılarından kısa parçacıklar söylüyordu. Ama benzersiz bir söyleyişi vardı. Dinleyicileri de ona katılıp birlikte söylemekteydiler. Bir koroyu yönetiyordu. Onlar koro, o da yöneticiydi. Herkes kendinden geçmişti. Bunları ben kafamdan mı uyduruyorum, diye merak ettim. Herhalde öyleydi. Derken grubun adı, Live Aid sembolünün üzerine yansıtıldı. U2 uydu yayını. Wembley Stadyumundan canlı olarak. On beş yaşındaki danışmanlarımın bana seyret dediği gruptu bu. Politik, hatta barışçı denilen gruptu. Şarkıcı kalabalığın arasına iniyordu. Sahnenin önündeki dar ahşap şeride indi, kalabalığa işaret etti, birisini kendi yanına çağırdı. Aşağıya, orkestra yerine atladı, işaretli davetini sürdürdü. Sonunda bir genç kızı kucaklayıp şarkıcıyı halktan ayıran çitin üzerine bastırdılar. Kız elden ele geçirildi, şarkıcının kollarına ulaşıp ayaklarını yere bastı, şarkıcı onunla dans etmeye başladı. Kız herhalde sahne şokunun etkisiyle kendinden geçmişti. Başını zarif bir tavırla eğmiş duruyordu. Birkaç saniye boyunca, şarkıcı onu âdeta taşıyarak dans etmek zorunda kaldı.

Ömrümde böyle bir şey gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Özel ve kişisel bir andı bu. Yetmiş bin kişi tarafından kabul edilen bir andı. Dans kısa sürdü ama duygusal ve şefkat dolu oldu. Şarkıcı kızdan ayrıldı, birkaç kolun yardımıyla sahnenin hemen altındaki ahşap şeride çıktı, orada bir başka kız buldu, bir süre de onunla dans etti. Bu arada bateri ve gitar devam ediyor, izleyiciler kollarını sallıyor, ayinin bir parçası haline geliyorlardı. Şarkıcı tekrar sahneye döndü, hâlâ ter içinde, şarkısına devam etti. Sesi pek aman aman değildi. Dengesiz bir sesti ve ikide bir çatlıyordu. Ama insanı etkisine alan bir sesti. Zaten kendisi de kişi olarak öyleydi. Ciddi tavrında beni esir alan bir hava vardı.

Rock yıldızları ciddi görünebilir, ciddi olabilirler... ama ancak kendi gözlerindeki şişkin imajları konusunda ciddi olabilirler. Yüzbinlerce kişinin karşısına geçip, sesimizin mikrofonlar ve

hoparlörlerle büyütüldüğünü, yankılandırıldığını, değiştirildiğini, pürüzlerinin giderildiğini duymuş olan bizler, aslında kendimizi büyük görme duygusundan pek kurtulamayız. Ama bu İrlandalı çocuğun kafasında kendini önemsemekten daha başka bir şeyler vardı. Evet, gerçi egosunda sarsılma yoktu. Çok da iyi şovmen'di. Ama bu kadarla kalmıyordu. Meselenin ne olduğunu merak ettim. Deminki o İngiliz kız gibi kollarını bana sarmasını isterdim, ona kuşku yoktu. Ama eğer sezgilerim doğruysa, onunla flört etmeyi bastıran bir başka şey daha vardı. Ondan da, benden de büyük, ikimizin müziklerinin toplamından da büyük. Politikayla ilgili bir şey. Çocuklarla, tazelikle, hamleyle... ve sevgiyle ilgili bir şey.

Live Aid'in sonunu seyrettiğim süre içinde en etkileyici kısım U2 yayını olmuştu. Beni hiçbir şeyin heyecanlandırmadığı kadar heyecanlandırmıştı o grup. Yenilikleriyle, gençlikleriyle, şefkatleriyle.

Annemle babama telefon açtım. Onlar da seyrediyorlardı... yani arasıra açıyorlardı televizyonu. Kızlarından gurur duymaktaydılar. Babam, «Ee, yavrum, iyi bir amaç uğruna, unutulmayacak bir gün,» dedi. Annem aldığında, «Evet!» diye onu yankıladı. «Senin gibilerin daha çok olması gerekir, tatlım.» Gülümsedim. Beni her zaman seveceklerini biliyordum. Finalde şarkı söylemek de çok hoşuma gidecekti. Gerçi **We Are the World** partisine beni çağırmadıkları için onlara çok küskündüm... ama o artık tarih olmuştu.

Soğuk bir duş yaptım, yeni bir tişört giydim. On yılın olayına tekrar katılmak, orada kalmak istiyordum. Süperstarların günü çadırlar arasında dolaşarak geçirmesi pek beklenen şey değildir. Gerçekten popüler olanlar, yani Tina ve Mickey, hatta Madonna gibileri saklanırlar. Diğerleri, keşke saklansaydık, derler. Bense dolaşabileceğimi biliyordum. Hem ben röportajlardan, çene çalmaktan, insanlarla tanışmaktan hoşlanırdım. Önce televizyonu seyreder, sonra Bernie'yle bir bira içer, sonra dolaşıp milleti seyrederdim.

Judas Priest'in baş şarkıcısı, boynunda tasma, deriler, zincirler içinde, sol kulağında sallanan haç biçimi küpesiyle, elimi saygıyla sıkmaya çalıştı, bir efsaneye söylenebilecek uygun sözleri hatırlamaya uğraştı. Onu kucakladım. Judas Priest'in «Diamonds and Rust»ı plâğa aldığını duyup duymadığımı sordu. Güldüm, eğilip kulağına, evet, çoktan duydum, hatta oğlum duymadan ben duydum, dedim. Menajeri iki adım ötede duruyordu. İnanamıyorum, buna inanamıyorum, diye söylenmekteydi. Ben uzaklaştım. Yalnız sanatçılara ayrılmış olan bu bölümde bile herkesin dostları, aileleri, grupları vardı. Duran Duran'ın üyelerini kızlar sarmıştı. Kapalı devre televizyonu seyrediyorlardı. Yakışıklı bir gencin yanına, yere oturdum. Yanındaki kız ona sorular soruyor, besbelli onunla yatakta olmayı ya da herhangi biriyle yatakta olmayı özlüyordu. Genç adam ise onun sorduğu sorular arasında ikide bir uyuklamaktaydı. Bir ara doğrulup oturdu, kim olduğumu görünce bana saygılı davrandı, politik sorular sormaya başladı. Orta Amerika'dan söz ettik, Reagan yönetimini çekiştirdik, hoşça vakit geçirdik. İnsanlar benimle karşılaştıkları zaman politika konuşmak zorunda olduklarını sanıyorlar. Bundan rahatsız olmuyorum. Ama bugün havadan sudan konuşmak daha hoşuma giderdi. **San Fransisco Chronicle**'dan Joel Selvin'e rastladım. Bir süre hoşbeş ettik. Live Aid'in programında, Woodstock'da da bulunmuş olan yalnızca dört sanatçı grubu olduğuna dikkatimi çekti. Sahi mi, diye sordum. Memnun olmuştum. Biri ben, biri Who, biri Crosby Stills ve Nash, biri de Santana'ydı. Joel benim saklayamadığım sevincime güldü.

Finalin provasını öğrenmeye giderken Ken Kragen'e rastladım.

«Harika!» diye patladı. «Şimdi işi toparlıyoruz! Sen ilk iki satırı Madonna'yla birlikte söyleyeceksin.» Yolundan sapmış, benimle karavana yürüyordu. «Daha sonra Sheena Easton, 'There's o choise we're making...'den alacak.» Durmadan konuşuyor, beni buldozerle ezdiğini farketmeyeyim diye

işi gürültüye boğuyordu. Madonna? Neden olmasın? Dünyaya iki madonna birden sunalım, yanısıra bir de kültür şoku verelim.

Prova karavanı rengârenk bir yerdi: Mary Travers, Dione Warwick, Duran Duran, Sheena Easton (onu Madonna sanarak kucakladım, sonra biraz mutsuz olduğunu farkettim). John Taylor'un sağına oturdum, onunla karşılıklı espriler yapmaya başladık.

Bizi organize etmekle görevli biri vardı. EST tipi biri. Doğrusu sanki EST eğitimlerini tamamlamış, dediklerini kabul ettirmenin her yolunu biliyormuş gibi bir havaları oluyordu böylelerinin. Bir karavan dolusu güneş çarpmış, dalgın şarkıcıyı düzene sokmak için de öylesi gerekirdi. Durmadan emirler yağdırıyordu. Madonna'yla ben, Harry Belafonte'nin takdimi biter bitmez kırmızı mikrofona doğru yürüyecektik. «We Are the World» falan diye söylemeye başlayacaktık. Sonra Sheena Easton, «There's a choice we're making, we're saving our own lives,» diyecek, ardından üçümüz birlikte paragrafı bitirecektik. «It's true we make a better day, just you and me.» Madonna da nerelerdeydi acaba? Provadan muaf mı tutuluyordu? Herhalde. O sırada içeriye «Miami Vice» Johnson girdi. Gülücükler saçıyordu. Harikaydı. Yanımdaki mindere pat pat vurdum, gelip oturdu. Onu biraz eğlendirmeye karar verdim. Yüzündeki şaşkın gülümsemenin anlamı herhalde benim bu kadar yırtık, bu kadar komik, bu kadar dedikoducu olmamı beklemediğini ifade ediyordu.

Erkekler sohbetinin tadını çıkarıyordum. John Taylor benzersiz Narcissus'umuzdu. Cildi kusursuz, güzel suratı dalgalı siyah saçlarla çevrelenmiş, inanılmaz gözleri roman kapaklarından alınma, vücudu o rahat ceketi içinde gevşemiş. O da Yeni Dalga D'Artagnan'ı gibi biri. Bir kavgacılığı eksik ama çok esprili. Ona yönelttiğim dikkate, bir dereceye kadar ilgiyle karşılık verdi. «Miami Vice» Johnson'ın televizyon şovu, hayatta mücadele ettiğim her şeyin temsilcisiydi. Şiddeti yü-

mi şefkat doluydu. Yüreğimi burkan bir havası vardı. Ellilerin, altmışların şarkılarından kısa parçacıklar söylüyordu. Ama benzersiz bir söyleyişi vardı. Dinleyicileri de ona katılıp birlikte söylemekteydiler. Bir koroyu yönetiyordu. Onlar koro, o da yöneticiydi. Herkes kendinden geçmişti. Bunları ben kafamdan mı uyduruyorum, diye merak ettim. Herhalde öyleydi. Derken grubun adı, Live Aid sembolünün üzerine yansıtıldı. U2 uydu yayını. Wembley Stadyumundan canlı olarak. On beş yaşındaki danışmanlarımın bana seyret dediği gruptu bu. Politik, hatta barışçı denilen gruptu. Şarkıcı kalabalığın arasına iniyordu. Sahnenin önündeki dar ahşap şeride indi, kalabalığa işaret etti, birisini kendi yanına çağırdı. Aşağıya, orkestra yerine atladı, işaretli davetini sürdürdü. Sonunda bir genç kızı kucaklayıp şarkıcıyı halktan ayıran çitin üzerine bastırdılar. Kız elden ele geçirildi, şarkıcının kollarına ulaşıp ayaklarını yere bastı, şarkıcı onunla dans etmeye başladı. Kız herhalde sahne şokunun etkisiyle kendinden geçmişti. Başını zarif bir tavırla eğmiş duruyordu. Birkaç saniye boyunca, şarkıcı onu âdeta taşıyarak dans etmek zorunda kaldı.

Ömrümde böyle bir şey gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Özel ve kişisel bir andı bu. Yetmiş bin kişi tarafından kabul edilen bir andı. Dans kısa sürdü ama duygusal ve şefkat dolu oldu. Şarkıcı kızdan ayrıldı, birkaç kolun yardımıyla sahnenin hemen altındaki ahşap şeride çıktı, orada bir başka kız buldu, bir süre de onunla dans etti. Bu arada bateri ve gitar devam ediyor, izleyiciler kollarını sallıyor, ayinin bir parçası haline geliyorlardı. Şarkıcı tekrar sahneye döndü, hâlâ ter içinde, şarkısına devam etti. Sesi pek aman aman değildi. Dengesiz bir sesti ve ikide bir çatlıyordu. Ama insanı etkisine alan bir sesti. Zaten kendisi de kişi olarak öyleydi. Ciddi tavrında beni esir alan bir hava vardı.

Rock yıldızları ciddi görünebilir, ciddi olabilirler... ama ancak kendi gözlerindeki şişkin imajları konusunda ciddi olabilirler. Yüzbinlerce kişinin karşısına geçip, sesimizin mikrofonlar ve

hoparlörlerle büyütüldüğünü, yankılandırıldığını, değiştirildiğini, pürüzlerinin giderildigini duymuş olan bizler, aslında kendimizi büyük görme duygusundan pek kurtulamayız. Ama bu İrlandalı çocuğun kafasında kendini önemsemekten daha başka bir şeyler vardı. Evet, gerçi egosunda sarsılma yoktu. Çok da iyi şovmen'di. Ama bu kadarla kalmıyordu. Meselenin ne olduğunu merak ettim. Deminki o İngiliz kız gibi kollarını bana sarmasını isterdim, ona kuşku yoktu. Ama eğer sezgilerim doğruysa, onunla flört etmeyi bastıran bir başka şey daha vardı. Ondan da, benden de büyük, ikimizin müziklerinin toplamından da büyük. Politikayla ilgili bir şey. Çocuklarla, tazelikle, hamleyle... ve sevgiyle ilgili bir şey.

Live Aid'in sonunu seyrettiğim süre içinde en etkileyici kısım U2 yayını olmuştu. Beni hiçbir şeyin heyecanlandırmadığı kadar heyecanlandırmıştı o grup. Yenilikleriyle, gençlikleriyle, şefkatleriyle.

Annemle babama telefon açtım. Onlar da seyrediyorlardı... yani arasıra açıyorlardı televizyonu. Kızlarından gurur duymaktaydılar. Babam, «Ee, yavrum, iyi bir amaç uğruna, unutulmayacak bir gün,» dedi. Annem aldığında, «Evet!» diye onu yankıladı. «Senin gibilerin daha çok olması gerekir, tatlım.» Gülümsedim. Beni her zaman seveceklerini biliyordum. Finalde şarkı söylemek de çok hoşuma gidecekti. Gerçi **We Are the World** partisine beni çağırmadıkları için onlara çok küskündüm... ama o artık tarih olmuştu.

Soğuk bir duş yaptım, yeni bir tişört giydim. On yılın olayına tekrar katılmak, orada kalmak istiyordum. Süperstarların günü çadırlar arasında dolaşarak geçirmesi pek beklenen şey değildir. Gerçekten popüler olanlar, yani Tina ve Mickey, hatta Madonna gibileri saklanırlar. Diğerleri, keşke saklansaydık, derler. Bense dolaşabileceğimi biliyordum. Hem ben röportajlardan, çene çalmaktan, insanlarla tanışmaktan hoşlanırdım. Önce televizyonu seyreder, sonra Bernie'yle bir bira içer, sonra dolaşıp milleti seyrederdim.

Judas Priest'in baş şarkıcısı, boynunda tasma, deriler, zincirler içinde, sol kulağında sallanan haç biçimi küpesiyle, elimi saygıyla sıkmaya çalıştı, bir efsaneye söylenebilecek uygun sözleri hatırlamaya uğraştı. Onu kucakladım. Judas Priest'in «Diamonds and Rust»ı plâğa aldığını duyup duymadığımı sordu. Güldüm, eğilip kulağına, evet, çokton duydum, hatta oğlum duymadan ben duydım, dedim. Menajeri iki adım ötede duruyordu. İnanamıyorum, buna inanamıyorum, diye söylenmekteydi. Ben uzaklaştım. Yalnız sanatçılara ayrılmış olan bu bölümde bile herkesin dostları, aileleri, grupları vardı. Duran Duran'ın üyelerini kızlar sarmıştı. Kapalı devre televizyonu seyrediyorlardı. Yakışıklı bir gencin yanına, yere oturdum. Yanındaki kız ona sorular soruyor, besbelli onunla yatakta olmayı ya da herhangi biriyle yatakta olmayı özlüyordu. Genç adam ise onun sorduğu sorular arasında ikide bir uyuklamaktaydı. Bir ara doğrulup oturdu, kim olduğumu görünce bana saygılı davrandı, politik sorular sormaya başladı. Orta Amerika'dan söz ettik, Reagan yönetimini çekiştirdik, hoşça vakit geçirdik. İnsanlar benimle karşılaştıkları zaman politika konuşmak zorunda olduklarını sanıyorlar. Bundan rahatsız olmuyorum. Ama bugün havadan sudan konuşmak daha hoşuma giderdi. **San Fransisco Chronicle**'dan Joel Selvin'e rastladım. Bir süre hoşbeş ettik. Live Aid'in programında, Woodstock'da da bulunmuş olan yalnızca dört sanatçı grubu olduğuna dikkatimi çekti. Sahi mi, diye sordum. Memnun olmuştum. Biri ben, biri Who, biri Crosby Stills ve Nash, biri de Santana'ydı. Joel benim saklayamadığım sevincime güldü.

Finalin provasını öğrenmeye giderken Ken Kragen'e rastladım.

«Harika!» diye patladı. «Şimdi işi toparlıyoruz! Sen ilk iki satırı Madonna'yla birlikte söyleyeceksin.» Yolundan sapmış, benimle karavana yürüyordu. «Daha sonra Sheena Easton, 'There's o choise we're making...'den alacak.» Durmadan konuşuyor, beni buldozerle ezdiğini farketmeyeyim diye

işi gürültüye boğuyordu. Madonna? Neden olmasın? Dünyaya iki madonna birden sunalım, yanısıra bir de kültür şoku verelim.

Prova karavanı rengârenk bir yerdi: Mary Travers, Dione Warwick, Duran Duran, Sheena Easton (onu Madonna sanarak kucakladım, sonra biraz mutsuz olduğunu farkettim). John Taylor'un sağına oturdum, onunla karşılıklı espriler yapmaya başladık.

Bizi organize etmekle görevli biri vardı. EST tipi biri. Doğrusu sanki EST eğitimlerini tamamlamış, dediklerini kabul ettirmenin her yolunu biliyormuş gibi bir havaları oluyordu böylelerinin. Bir karavan dolusu güneş çarpmış, dalgın şarkıcıyı düzene sokmak için de öylesi gerekirdi. Durmadan emirler yağdırıyordu. Madonna'yla ben, Harry Belafonte'nin takdimi biter bitmez kırmızı mikrofona doğru yürüyecektik. «We Are the World» falan diye söylemeye başlayacaktık. Sonra Sheena Easton, «There's a choice we're making, we're saving our own lives,» diyecek, ardından üçümüz birlikte paragrafı bitirecektik. «It's true we make a better day, just you and me.» Madonna da nerelerdeydi acaba? Provadan muaf mı tutuluyordu? Herhalde. O sırada içeriye «Miami Vice» Johnson girdi. Gülücükler saçıyordu. Harikaydı. Yanımdaki mindere pat pat vurdum, gelip oturdu. Onu biraz eğlendirmeye karar verdim. Yüzündeki şaşkın gülümsemenin anlamı herhalde benim bu kadar yırtık, bu kadar komik, bu kadar dedikoducu olmamı beklemediğini ifade ediyordu.

Erkekler sohbetinin tadını çıkarıyordum. John Taylor benzersiz Narcissus'umuzdu. Cildi kusursuz, güzel suratı dalgalı siyah saçlarla çevrelenmiş, inanılmaz gözleri roman kapaklarından alınma, vücudu o rahat ceketi içinde gevşemiş. O da Yeni Dalga D'Artagnan'ı gibi biri. Bir kavgacılığı eksik ama çok esprili. Ona yönelttiğim dikkate, bir dereceye kadar ilgiyle karşılık verdi. «Miami Vice» Johnson'ın televizyon şovu, hayatta mücadele ettiğim her şeyin temsilcisiydi. Şiddeti yü-

celten, öven bir programdı. Çok çekici bir erkekti, ayrıca Brando'yla Dean'in o ebedî çocuk ifadesine de sahipti. Onlardaki o yoğun seksapel onda da vardı. Eksiği neyse, onu da kıyafetiyle kapatıyordu. Binlerce dolarlık 'buruşacağı garantili' keten giysiler içinde, yükselmeye aday sayılabilecek bir gizli ajandı. Ayakkabıları gümrükten kaçak girmişe benziyordu. Tişörtü bile nefisti. Elli dolardan ucuzunda bulunmayan safari renklerindeydi. Şahane gamzesine baktım, beline tabanca kemerini takmış olsa iyi olurdu, diye aklımdan geçirdim. Heyecandan hoşlanırım. Galiba artık erkeklerin yanında kendimi idare edemiyorum.

Grup dağılırken Ken Kragen bize Harry'nin Atlantic City'deki iki konseri arasında uçakla gelip gideceğini, Lionel'in de neredeyse geleceğini, sahnede ona kırk çocuğun eşlik edeceğini söyledi. Ne kargaşa, diye düşündüm, sevimli erkeklerimden istemeye istemeye ayrıldım, sahneyi bir ziyaret etmek üzere ilerledim. Cars grubuyla şarkı söyleyen o şirin şeytanı gördüm. Gösterisi çok güzel gitmiş, şimdi de televizyoncularla röportaj yapıyordu. Ciddi cevaplarını yarıda kesip yanağından makas aldım, ona şirin şeytan, dedim. Cevap bekledim. Kendi kendime, gerçekten aklıma estiği gibi davranıyor, zaptırapta girmiyorum. diye düşündüm. Kim salmıştı beni kafesimden dışarı? Ne zamandan beri kafesteydim? Az sonra şirin şeytanla karısı gelip beni buldular, hayranlıklarını ifade ettiler. Davranışımdan ötürü özür diledim.

Bir televizyon ekranının yakınından geçerken Madonna'nın gösterisini videodan seyrettim. Sahne ışıkları solup sabah güneşi gözlerini ağlamaktan kızarmış bulunca ne yapacaksın, bebek çccuk? O zaman gel, bu yaşlı Madonna'yı ziyaret et. Sana yasemin çayı ikram ederim, seslendirilmeyen sorularına güzel cevaplar veririm. Biliyorum, tatlım, anlıyorum, derim. Ama şu sıra, başarının elmas ışığı altında, dans et, şarkı söyle, gerdanlıklarını şakırdat... bir gün o Playboy göğüslerin kendilerine daha dünyasal bir amaç bulacaklar, sen de daha doyurucu

bir hayata ulaşacaksın... Süpermarkete gidip gelmeler başlangıçta pek kolay olmayacak.

Ortalıkta dolaştım, birkaç röportaja konuk oldum, gözümün ucuyla Udo Lindenberg'i gördüm. Alman rock yıldızı ekrandaydı. Yere oturup dizlerimi karnıma çektim, çenemi üstüne dayadım, Almanya'yı düşündüm. Bu paraşüt eteği oradan aimıştım. Udo'nun güçlü bir politik cümleyi Alman aksanıyla okuyuşunu dinledim, için için alkışladım onu. Evet, diyordu, açlar için konser vermek güzel bir şey... ama aslında açlıktan ve kıtlıktan asla ayrı düşünülemeyecek diğer şeyler silahlanmadır, haksız gelir dağılımıdır, bunun gibi şeylerdir.

Sözleri benim ölçülerime göre biraz fazla sol ve atak olmakla birlikte, duyduğuma sevindim, dostlarım ve vatandaşlarımla aramda ortak bir şeyler var diye mutlu oldum. Ben başka bir dünyada yaşıyorum, derim hep kendime. Bu beni mutsuz etmiyor ama yalnızlık çekmene neden oluyor. Udo sözlerini bitirince, elimde olmaksızın alkışlamaya başladım. Kendi çevremde bir yabancıydım ben. Ruhumu satmadan kendimi rahat hissetmemin yollarını arayan biriydim.

Bugün yalnızca eğleneceğim, çok geçmeden de bir plâk anlaşması yapacağım, çok güzel bir albüm dolduracağım. Hem güçlü, hem ezgili, heyecan dolu bir şey olacak. İçinde kendi şarkılarımdan üçü bulunacak. Kapağında nefis bir resmim olacak. Gri topuklu pabuç falan. İçini açınca, Nordstrom'dan aldığım siyah krep elbisemle çekilmiş kocaman bir resim gelecek. Sol göğsünde Mısır deseniyle, omzunda mor devekuşu tüyleriyle. Kamera resmi arkadan çekmiş olacak. Yalnızca kahverengi kolum ve başımın arkası görünecek. Amerika'nın tüm büyük plâk şirketlerine yuh çeker gibi.

Prova kravanına dönme zamanı gelmişti. Heyecan artıyordu. Richie gelmişti. Patti LaBelle de gelmişti. O geldi mi, yaydığı elektrik tüm cdayı sarardı. Harry ve Julide Belafonte de Atlantic City'den gelip aramıza karıştılar. Harry ellili yıllarda sahnede Petula Clark'la elele tutuşmasına izin vermedikleri sıra-

lar ne kadar yakışıklıysa, yine o kadar yakışıklıydı. Bana bu sefer Chrissie Hynde'la söyleyeceğim bildirildi. Aklımdan, acaba Chrissie Hynde kim ve Madonna'ya ne oldu, diye düşünüyordum. Chrissie Hynde'ın hoş bir insan olduğunu, ama biraz ürktüğünü anladım. (Madonna gelemiyor, bu yüzden bana kaldın.) Onunla bir süre çene çaldım, az sonra da karavan doldu.

Küçük kamyonetimiz bir kese dolusu elmas gibiydi. Kimi yontulmamış, kimi cilalanmış, kimi ham. Hepimiz şarkı söyleyebiliyorduk. Zevk için söylüyorduk. Gerçekten söylüyorduk. Patti LaBelle heyecanlandı, sesi herkesinkini bastırmaya başladı. Philadelphia onun vatanıydı. O kadar çok tize çıktı ki başımız dönmeye başladı. Ama sahnede yapacaklarının yanında bu solda sıfır kalırdı... Siyahlı beyazlı bir elbise giymiş, ayağına siyah beyaz puanlı çizmeler geçirmişti. Başında kanatlı gibi bir süs vardı. Miğfer giymiş de, iki değişik yanından iki köpek balığı yüzgeci çıkıyormuş gibi. O çıkıntılar da puanlarla kaplıydı. Onları da saç sanmamız bekleniyordu. Bir adım geri atarsa, beni elim havadayken yakalarsa, belki parmağım kesilir diye korkuyordum. Tırnakları iki buçuk santim uzunluğunda ve beyaza boyalıydı. Ama nefis şarkı söylüyordu. Sahnede onun yanında durmanın beni memnun edeceğini söyledim kendisine. Ama sonra Melissa'nın o yeri gözüne kestirmiş olduğunu farkettim, ısrar etmedim. Patti nazikti. Olur dedi. Bir yanını olduğu gibi bana vereceğini belirtti. Patti LaBelle'in bir yanı... dünya kadar yer demekti.

Şarkıyı belki on kere tekrarladık, fıttırmaya başladık. Futbol maçından önce heyecanlanan çocuklar gibi olduk. Ken yeni emirler haykırdı. Hepimiz hemen yeşil odaya gidip yirmi dakika sonra da sahneye geçecektik. Aramızda çene çalıyor, dedikodu yapıyor, ayağımızı sürüyorduk. Bir yerlerden Dylan'ın sesi geldi. Rolling Stone'lardan ikisiyle sahnedeydi. Gösterilerini ancak iki hafta sonra videoda görebildim. Eski Vincent Price filmlerinde hortlak rolüne çıkmış figüranlara benziyorlardı. Melissa'yla ben konuşarak yeşil odaya yürüdük. Melissa bir

elinin orta parmağına bir gümüş yüzük takmıştı. Yüzük ince zincirlerle bileziğe bağlanıyordu. Ömrümde ilk defa esir bir parmak görüyordum. Bu takıya hayranlığımı belirttim, o da bana, sokak çeteleriyle çalışmaya başladığından beri hayatın biraz değişik olduğunu söyledi.

Yeşil odada, televizyon ekiplerinin parlak ışıkları altında uslu uslu oturduk, bir yandan sohbet ettik, bir yandan filmde iyi çıkmaya uğraştık. Dylan'ın sesi hâlâ geliyordu. Gösterisi bitmek üzereydi herhalde. Melissa'yla ben yanlış tarafta oyalanıyor olmalıydık. Hemen dışarı fırlayıp telaşla bakındık, bizim gruptan birilerini aradık. Görünürlerde kimseler yoktu.

Güvenlik görevlilerinden birine koşup, bir yerlerde bir başka yeşil oda daha var mı diye sordum, bilmiyordu. Melissa'yla ikimiz kampın son gecesinde ateş başında şarkı söyleyenleri bulamamış gibiydik. Onu elinden tuttum, koşarak sahneye giden tünelin girişini aradık. Kötü bir rüyada gibiydik. Ikimiz de sahne girişinin yerini bilemiyorduk. Onun elini bırakmadan bir güvenlik görevlisi daha bulup, «Lütfen bizi sahneye götürün,» dedim. Adam nöbet yerinden ayrılamıyordu. Ama bize tünelin kapısını işaret etti. Kolyem şangırdayarak, hâlâ elele, basamakların tepesini bulduk, samanyolunun tüm yıldızlarını biraz aşağımızda, sirkin kıyafet odasında başıboş kalmış çocuklar gibi gördük. Melissa'ya bir iki espri daha yapıp Chrissie'yi aradım. Ben aslında iyi bir kampçıyımdır. Verilen emirlere uymaya çalışır, sonunda emirlerin yanlış olduğunu anlarım.

Perdenin arkasında biraraya geldik. Çılgın bir gruptuk. Ben kırmızı mikrofonu arıyor, bir türlü bulamıyordum.

Dylan «Blowin' in the Wind»in son kıtasına yaklaşıyordu. Ken Kragen'ın sözlerini duyunca güldüm. «Bob bitirince Lionel ona arkadan yaklaşacak, kolunu omzuna atacak, 'Bob, bu gece senin arkadaşlarından bazıları aramızda,' diyecek. Sonra perde açılacak, hepimiz gözükeceğiz!» Dylan bu işten nefret edecekti. Ondan gizli bir şeyler yapılmasından hiç hoşlanmazdı.

Hepimiz gülüyor, kucaklaşıyor, büyük anı bekliyorduk. Ch-

rissie'yi bir türlü bulamıyordum. Yıldızların arasına dalıp çıkıyor, şarkı eşimi arıyordum. Dylan şarkısını bitirdi. Chrissie'yi bulup elini yakaladım. Perdeler açılıyordu. Dylan'ın aklı karışmış gibi bir hali vardı. Sırıtan Lionel'in yanında ufacık duruyordu. Tanıdık akorlar duyuldu, çılgın gibi kırmızı mikrofonu aradım. Lionel şarkıya başladı, seyirciler haykırdı. Yıldızlar tüm sahneye yelpaze gibi yayıldılar. Harry'nin sırası gelmişti ama onu duyamıyorduk. Atlantic City'de sesi kısılmıştı herhalde. Kırmızı mikrofon için sahneyi son bir kere bakışlarımla taradım, göremedim. Derken bir anda sıramız geldi. Chrissie'yi çekiştirdim. Bütün bu olanlar sırasında o çok sakin ve sevimliydi. Belafonte'nin mikrofonu, kullanabileceğimiz en güvenli mikrofondu. Çünkü sonunda açılmış, Harry'nin ipeksi, pesten sesi duyulmaya başlamıştı. Chrissie'yi çekip Harry'nin arkasına getirdim, adamın koltuk altından başımı uzatıp ilgi bekleyen köpekler gibi mikrofona ulaşmaya çalıştım. Harry'nin ince kaşları bir an şaşkınlıkla havaya kalkar gibi oldu ama özür dilemeye zaman yoktu. Sıramız gelmişti. Mikrofonu bir elimle kaptım, öbür elimle Chrissie'nin elini yakaladım, elimizden geleni yaptık.

Ama ne yazık ki teknisyenlere başka türlü talimat verilmişti. Bizi kırmızı mikrofondan söyleyecek sanıyorlardı. İlk birkaç notamızdan ses çıkmadı, sonra birden duyuldu... hem de harika duyuldu. Mikrofonu Chrissie'ye doğru çevirdim. Çünkü adım çıkmıştı mikrofonları tekelinde tutuyor diye. Farkındaydım. O sırada solumuzda Sheena belirdi, mikrofonu bizden sessizce aldı, hafifçe öbür yana eğilip bizden uzaklaştı, harikulâde iki satırla, özel gösteri yapamamanın ezikliğini giderdi. Ona bu konserde yalnızca sunuculuk düşmüştü çünkü. Yoo, pek de bütün ezikliği geçti sayılmazdı. Mikrofonu öte yana eğiyor, triomuzu solo olarak söylüyordu. Ben yetişemediğim mikrofona çaresizlik içinde ulaşmaya çalışırken Chrissie'nin sesi umutsuz denecek kadar uzakta kalıyordu.

Ama bunların hiçbirinin zerre kadar önemi yoktu. Nefis eğleniyor, çok güzel şarkı söylüyorduk. İzleyiciler deliye dönmüşlerdi.

Patti LaBelle'i bulmam gerek, diye geçti aklımdan. Dönüp ön tarafa yürürken Peter, Paul ve Mory'yle karşılaştım. Peter bağırarak onlarla kolkola girmek isteyip istemediğimi sordu. Başımı iki yana sallayıp teşekkür ettim, ikinci sıraya doğru sızdım. Orado Duran Duran da vardı. Gidip John Taylor'un yanında durdum. Çok yakışıklı olduğu için. Kolunu bana sardı, sahneyi dolduran kırk çocuğun arkasında ciğerlerimizi patlatırcasına söyledik.

Çok mutluydum. Orada bütün gece kalabilirdim. Patti'nin, Dione'nin, Melissa'nın, Lionel'in, bütün diğerlerinin sesini karmakarışık duyduk. Lionel bize susmamızı, seyircilerin söylemesine izin vermemizi işaret ediyordu. Patti'yle Dione'den başka herkes sustu. Coşkun, güneş yanığı, doymuş seyircileri dinledim, bugünün onların gözündeki anlamını ve ilerde ne anlama geleceğini merak ettim. Yine bizim sıramız gelmişti. Herkes kucaklaşıyor, öpüşüyor, şarkı söylüyor, dans ediyordu. Sonunda şarkı bitti, bütün yıldızlar insan, bütün insanlar yıldız oldu, gün de sona erdi.

John Taylor'u kucakladım, sahnenin soluna doğru yürüdüm. Herkese çarpıyordum. Sırıtıp kucaklaşıyorduk. Davullar yine çalmaya başladı, koroya tekrar giriştik. O muzur, seksi yılan dansını yapmakta olan Micky Jagger'e rastladım. Bir an onunla dans ettim. Kameralar belirdi. Mick benim katılmamdan hoşlanmaz, diye geldi aklıma. Ama öyle keyifliydi ki, dans etmeyi sürdürdüm. Mick yılan gibi kalabalığın arasına karıştı. Tina'yı gördüm, arkasına süzüldüm, deri giysiler içindeki vücuduna kollarımı sardım. Omzundan geriye sinirli bir bakışla baktı, ben olduğumu görünce sırıttı. «Hah,» dedi. Onu kucakladım, başını omzuma dayadı, şarkıyı birlikte bitirdik. Tina o kaplan gülüşüyle güldü, onu bıraktım. Tepeden tırnağa ter içindeydi. Üzerine hortumla su tutsanız cızırdardı. Perukasından düşmüş iki tel saç ıslak göğsüne yapışmış, oradan alınıp atılmayı bekliyordu. Ama onu utandırmak istemedim. Zaten o sırada birisi onu sahne merdivenlerinden indirmek için yardıma geldi... Kon-

ser ajanım ve arkadaşım Peter Grosslight bir yerlerden ortaya çıktı, beni yavaşça aşağıya indirdi, kulis görevlilerinin ve güvenlik kadrosunun arasından geçtik, menajerlerin, kalantorların, grupçuların, fotoğrafçıların, basın temsilcilerinin, saklanmaya çalışan sanatçıların içinden ilerledik.

Peter bana otobüste Tina'nın yanında yer tutmuştu. Tina'nın menajeri ve ailesi de oradaydı. Bindik. Arkamızdan Chevy Chase, sonra da Kenny Loggins bindi. Oturup sıcak bira içtik, şakalaştık. Tina'nın üzerinde elbiseden çok geceliğe benzeyen incecik, beyaz bir şey vardı. Her kahkaha atışında sağ omzu düşüyor, Tina onu yakalayıp yukarıya çekiyor, ama tam yerine getiremiyordu. İçinde hiç çamaşır yoktu sanıyorum. Seni bu kadar saf ve katıksız kılan nedir, Bayan Turner? Onun hışırtılı konuşma sesini taklit ettim, güldürecek hikâyeler anlattım, güzel kahverengi yüzünü, kusursuz dişlerini seyrettim.

«Miami Vice» Johnson bizim otobüsün önünden kucağında çocuğuyla koşuyordu. Peşinde heyecanlı hayranları vardı. Kuyruklu yıldızın kuyruğu gibiydiler. Bir başkasının sıcak birasını bitirdim, başımı Roger'in omzuna dayadım, gözlerimi yumdum. Tina'nın göğsündeki iki tel saçı, sonra da U2 yayınındaki İrlandalı şarkıcının o genç, İsa benzeri yüzünü gördüm.

Bu satırları konserden bir buçuk ay sonra yazarken hâlâ aynı duyguları yaşıyorum. Live Aid'in bir paylaşma günü olarak bir kerelik bir olay olup olmayacağını zaman ve bir de sanatçıların davranışları belirleyecek kanısındayım. Umarım o güzel 13 Temmuz gününe katılan şarkıcılar ve dansçılar paylaşmayı tekrar tekrar isterler, her zaman koca çadırın kurulup her şeyin hazırlanmasını beklemezler. Ben insanların siyasallaşmasını diliyorum. Yeniden paylaşmak isteyecek kadar hem de. Belki ben her zaman fazla şey isteyenlerdenim.

9
«Körfez Rüzgârları»

Annem havuzun karşı tarafında, gölgede oturuyordu. Babam güneşe, betonun kenarına tünemişti. Ben tek ayağını suya sarkıtmış, onun karşısındaydım. Annemle babam on yıl önce ayrı yaşamaya başladılar ve bence o zamandan beri ilişkileri çok daha iyi. Babam yüksek sesle düşünürken ben onu dinliyor, yaşadığı hayatı düşünüyordum.

Bataklık bir yerde, ekolojik bir rezerv bölgesinde yaşıyor. Çevresindeki evler hep su üzerine kurulmuş. Çamurlarla ve sazlarla çevrili. Evinin ön kapısına ulaşmak için bir tahta köprüden geçmek gerekiyor. Çevresindekiler hep dostları. Başka dostları da dünyanın her tarafından gelip onu ziyaret ediyorlar. Karısı, kızları, ördekleri, koca balıkçıları, kar gibi kuğuları, türlü kuşları var. Kimi melankolik sesler çıkarıyor o kuşların. O sesler babamı hüzünlendiriyor... daha doğrusu, başlangıçta hüzünlendiriyordu.

Babam X-ışını mikroskopisi konusunda ilk araştırmacılardan biriydi. X-ışını holografi'sinin de öncülerindendi. Stanford'da, Harvard'da, Buckinghamshire açık üniversitesinde dersler verdi. UNESCO'nun Bağdat'daki işi nedeniyle, az gelişmiş ülkelerin eğitim konusuna ilgi duydu. Başkanlık ettiği komitele-

rin, yaptığı bilimsel filmlerin listesi sayfalar tutar. İngilizcesiyle İspanyolcasına Fransızcayı da kattı. Konferanslar vererek, komitelere başkanlık ederek dünyayı dolaşırken, günün en acil sorunlarının neler olduğu konusunda birtakım kuramlar geliştirdi. Nüfus, yoksulluk, kirlilik ve nükleer silahların yaygınlaşması. Yirmi yıl sonra, bunlara birer panzehir buldu. Dört sorunu doğru dürüst anlamak için gerekli olan şeyleri şöyle sıraladı: Merak, yaratıcılık, beceri ve merhamet. Bugün havuz kenarında otururken, insanoğlunun yerküreye verdiği tüm zararı gidermeye belki de vakit kalmadığını söyledi.

Hızlı gelişmeden ve yavaş gelişmeden söz etti. Gelişme patlaması kıyametti. Son eriyip yok olmaydı. Üçüncü Dünya Savaşıydı. Yavaş gelişme ise dünya kaynaklarının, üzerinde yaşayanların açgözlülüğü ve cahilliği nedeniyle azalmasıydı. Babama göre yavaş gelişme daha büyük tehlikeydi. Belki de şimdiden dönülmez noktayı aşmıştı. Hızlı gelişmeden kaçınmak hâlâ mümkündü... ama ihtimal azalıyordu. Kafasında yeni düşünceler oluşup şekillenirken babamın alnındaki kırışıklar derinleşti, gözlerinin altındaki halkalar sabitleşti. Bu rahatsızlık anında omuzları birden gözüme çok dar ve yuvarlak göründü. Ezik bir hali vardı. Konuşurken ellerini omuz başlarına koymuştu. Her zamanki canlılığının zayıflaması beni kızdırdı. «Umutsuzluk» kelimesini kullandığını daha sonra hatırlamayacaktı.

Aklıma Ronald Reagan'ın da babamın yaşında olduğu geldi. Bazı ortak yönleri vardı. İkisi de ruhen gençti, kendilerine iyi bakmışlardı ve iyimserdiler. Onun dışında, ancak farkları dikkati çekiyordu.

Başkan şu anda babamla konuşmakta olduğumuz dünyadaki bozuklukları ya bilmiyor ya da bunlarla ilgilenmiyordu. Amerika'nın bu gidişte oynadığı rolü hiç görmüyordu. İyi adam / kötü adam diye kafasında yarattığı kavramların ötesini düşünme zahmetine katlanmak istemiyor, keyfinin kaçmasından da hoşlanmıycrdu. O hoş, hayat dolu tavrı, Kissinger'le Kirkpatrick'in cinayete hazır becerikliliğinden iyiydi tabii. Ama buna

karşılık, o da aynı karanlık ve kanlı işlere bulaşmıştı. Bunların hepsi, her şeyi kapsamına alan, her türlü rahatlığı sağlayan anti-komünizm bayrağı altında yapılmıştı. Tanrı'yı kendi yanında sayıyor, asla yanlış yapamayacağına inanıyordu.

Benim asıl tutulduğum, bu adamın ve onu izleyenlerin babam gibi birini nasıl kenara itebildikleriydi. Çünkü Amazon ormanının mahvedilmesi, nehirlerimizin kirlenmesi, doğal enerjinin yanlış kullanılıp tüketilmesi, çocuklarımızın soluyacağı havanın zehirlenmesi konularındaki itirazlar yüzünden, babam gibi kimselerin tümü, kıyamet haberleri veren, karamsar birer liberal olarak kenara itilmişlerdi.

Babamın zeki yüzüne bakarken, Amerikan toplumundaki bilimadamlarının, vicdan sahibi kadın ve erkeklerin nerelere itildiğini düşündüm. Dünyanın durumuna işaret etmek insanı parlak bir vatansever gibi göstermiyor... parlak vatanseverlik de her neyse!

Babam iki benliğini sessizce karşılaştırdığımın farkında değildi. Biri kısa boylu, yakışıklı Meksikalı bilimadamıydı. Hâlâ Quaker toplantılarına katılan, evrensel düşünen, insanların iyiliği için uğraşan biri. Öteki de Louis L'Amour okuyan, Rambo'yu seyreden, Pretoria'da artık ırk ayrımı kalmadığını düşünen bir kovboy. Şu anda konuşmamızın külleri arasında bir kıvılcım arıyordu. Konuşurken başını sallamaya, gülümsemeye başlamıştı. Dişleri Zapata gibi ışıldıyor, gözleri yenilmez bir iyimserlikle parlıyordu. Umut dolu bir düşüncesini, doğanın olumlu güçlerine bir ünlem yönelterek noktaladı: «Bereket versin otlar var!»

Sen köyün merkezinde olmalısın, Baba. Tüm köy halkı gelip sana saygılarını sunmalı. Akşam olunca ben de onlarla gelip sana parlak renkli bir battaniye, bir fincan çay, bana doğumumda verdiğin taç mücevherlerinin de bazılarını getirmeliyim. Çay içerken senden ne kadar çok şey öğrendiğimi anlatmalıyım. Birlikte kovboyun ruhu için küçük bir dua etmeliyiz.

Sonsöz

«Peki, seyahatleriniz bitip eve döndüğünüzde, hayatınız normalieştiğinde ne yapıyorsunuz, Bayan Baez?»

Doğrusu aslında normal diye bir şey yok, yaptığım şeyler de değişiyor. Aikido çalışıyorum, resim çekiyorum, dans kursuna gidiyorum, yemek pişirmeye yeniden başlıyorum, bir şarkı kitabını resimliyorum, bir insan hakları projesini ele alıyorum... kitap yazıyorum. Ama bazı dostlarım değişmiyor, hâlâ yakında oturuyor ve onlarla tanışmanız gerekir.

Earl var bir kere. David'le cezaevinde arkadaş olan, sonunda şartlı olarak tahliye edilen, bizim yardımımızla tekrar içeri girmemeyi başaran Earl. On iki yıl boyunca Gabe'i arabayla okula götürüp getirdi, köpekleri besledi, eve, bahçeye baktı. Şu sıra geri zekâlı ve sakat çocuklar için büyükbaba olarak çalışıyor, onlara bakıyor. Earl'in cezaevinde geçirdiği yirmi bir yıl, kalbini ve ciğerlerini berbat etmiş. Onu kalp sorunlarından sedyelerde yatarken, türlü makinelere bağlanırken, burnuna tüpler takılıyken, dişleri çıkarılmış, yanakları çökmüşken gördüm. İki gün sonra da hastanenin o bölümündeki hemşirelerle flört ederken, sağ olmanın güzelliğiyle ilgili şarkılar söylerken gördüm. Bana inci kakmalı kapıları gördüğünü, meleklerle konuştuğunu, Rahibe Mary Mathilda'ya yumruğunu salladığını (küçükken yetimhanede onu döven rahibe), hepsine açık

açık, henüz aralarına katılmaya hazır olmadığını söylediğini anlattı.

Christine, İngiliz Katolik dadıdır, aşçıdır, yardımcıdır, her işe koşar. İkinci Dünya Savaşında Haberleşme kesiminde çalışmış. Gail hemşire okuluna devam etmek üzere ayrıldıktan sonra Gabe'i büyütmeme ve evi yönetmeme o yardım etti. Onu 1961 yılında, Carmel'de tanıdım. Pebble Beach'de ölmek üzere olan bir kadına bakıyordu. Ben bir hastaya şarkı söylemek için gelmiştim. Korkunç bir tecrübeydi. Christine bana bir fincan çay verdi, o andan beri de arkadaş olduk. Gabe yatılı okula gidinceye kadar bizim evde çalıştı. Gabe beşinci sınıftayken, yılın ilk gününde eve döndüğünde suratı asıktı. Üzerinde jimnastik şortuyla tişörtü vardı. Elinde bir atlama ipi tutuyordu. «Allahın belâları yüz kere ip atlamamı istiyorlar, ben bir kere bile atlayamıyorum!» deyip ipi bir köşeye fırlattı, kıyameti koparmaya başladı. Christine yanımızdan geçti, bana aldırmamam için işaret etti. Daha sonra, Gabe yorgunluktan tükenip bağırmayı kestiğinde, Christine odaya girdi, ipi yerden aldı. «Aaa, bir atlama ipi!» diye bağırdı. «Yıllardır elime geçmemişti. Bir deneyebilir miyim?» Sesi pek neşeliydi. İpi elinde güzelce kavislendirerek tuttu, salonun ortasında atlamaya koyuldu, her atlayışında da sevinç sesleri çıkardı. Yarım saat sonra kulağıma kuşkulu, ama sebatlı sıçrama sesleri geldi. Aralara da küfürler karışıyordu. Verandadan geliyordu sesler. Birkaç dakika geçtiğinde pespembe suratlı bir Gabe kapıda belirdi. «Yirmi beşe kadar atladım!» deyiverdi.

Christine'le Pazar geceleri hâlâ telefonlaşır, Amerika'daki kültür düzeyinin acıklı durumunu, iyi olayları, kötü olayları, çelişkileri, tiyatro ve sinemaları, bana «uygun» erkeği bulmanın yollarını konuşuruz. Bu sonuncusunun imkânsız olduğuna ikimiz de karar vermiş sayılırız.

Jeanne'in evi on beş dakika uzaktadır. Son on beş yıldan beri Jeanne benim mali yöneticim, turne menajerim, Humanitas müdürüm, yardımcım, rehberim, danışmanım olmuştur. Hemen

her konuda. Ayrıca yüreği merhamet dolu bir dosttur. Şu sıra mali işlerimi bir düzene sokabilmek için mücadele veriyor. Bir bakıma Jeanne beni benden iyi tanır. Arasıra ilerde tekerlekli sandalyelere düşeceğimizden, aynı terasta yanyana oturacağımızdan söz ederiz. Ama Jeanne bunu komik bulmaz, çünkü o tekerlekli sandalyesinin yeri olarak iyi bir koca evinin terasını yeğler. Birbirimizin orta yaş depresyonlarını gideririz, birbirimizi neşelendiririz, yemeğe çıkarız, sinemaya gideriz, birlikte olmasak hayatın nasıl olacağını merak ederiz, birimizden biri ölmedikçe bu sorunun cevabını bilemeyeceğimize karar veririz.

Annem de yirmi dakika uzaklıktaki evinde oturur. Hafta içinde sık sık telefonda konuşuruz. Bana hastayken güzel içecekler ve çörekler getirir, televizyonda iyi program varsa arayıp haber verir... Örneğin, küçük bir çocuk kemanıyla Brahms çalıyorsa ya da esrarlı bir olay aydınlanıyorsa. Bazen geceliğinin üzerine mantosunu giyer, geceyarısı arabasına atlayıp gelir. Bunu benim rahatlatılmaya, güç kazanmaya ihtiyacım olduğu zamanlar yapar.

Libby öğretmendir. Gabe'e yeni bir okul bulmama yardım etmiştir. O da zaman zaman birlikte bir çay içmek, perhiz bisküvileri yemek, moral yükseltmek, sabahın dördünde telefonla arayıp dert yanmak, çocuk büyütmekle ilgili öğütler vermek için hep hazırdır.

Ira, Kepler kitapçı dükkânında çalışır. Dünya olayları hakkında onun yakıcı fikirlerini dinlemeye ihtiyaç duyduğum zaman uğrarım. Ira bana hâlâ, dünyada olup bitenler hakkında en doğru perspektifi verebilen kişidir, bizi saran insanlık dışı tutum içinde şiddete karşı olmanın ne demek olduğunu da bana sürekli olarak o hatırlatır. Beka konusunda pek umutlu değildir. İnsan soyunun bekası konusunda bile. Ben de onun görüşüne katılma eğilimindeyim. Ginetta'ya benzemeyen yanı, diplomatik kapıları kapatmamak gereğinin onun gözünde pek bir önem taşımamasıdır. Ne düşünüyorsa onu söyler, herhangi

bir kimsenin sevdiği insanlar listesine girip girmemek ona vız gelir. Ama her nasılsa, benim sevdiğim insanlar listesinde otuz yıldır kalmayı başarmıştır.

Ginetta'yla sık sık buluşuruz. İkimiz de Avrupa'yı çok özleriz. Bir keresinde bana canının sıkkın olduğunu söyledi. Keyfinin neyle yerine gelebileceğini sordum, tatlı bir şey yemekle, dedi. Ona iki bademli kruvasan, bir armut şekerlemesi, iki de kivili turta aldım. Oturup tıkındık, güldük, çok geçmeden kendi kişiliğini buldu, benim için planlar yapmaya başladı. «Lincoln Center'de Pavarotti'yle menfaate bir konser versene!»

Gail, Hintli bir guru'yla altı yıl oturduktan sonra aklı başına geldi, yine hemşire olarak çalışmaya başladı. Ölümün eşiğinde olanlara, ağır hasta olanlara ve hasta çocuklara bakmakta özellikle başarılı. Hastanenin bütün bölümlerinde çalışır. Kistik fibroz'da bile. Yıllardan beri. Geçiştiremediğim fobilerim konusunda bana en çok yardımcı olan insan odur. Pratik hemşirelik eğitimi sayesinde, kendi nevrozlarının verdiği anlayışı ve beni iyi tanımasını kullanarak, sağduyu, merhamet, tıbbî bilgi ve hipnoz kullanır, beni çabucak sakinleştirmeyi başarır.

Sonra Claire de vardır. Dans ve espri arkadaşım. Meslek olarak, uyuşturucu konularında danışmanlık ve kriz durumlarında müdahaleler yapar. Çalışmasına ara verdiğinde, birlikte kapuçino içeriz. Bana kalırsa hastalarını tedavide başarılı olması onları güldürebilmesinden kaynaklanıyor.

Sık sık Carmel'e kaçarım. Çok harikulâde bir toplum yaşar orada. Yirmi beş yıl önce beni ve Michael'ı benimseyen toplum onlardır. Dünyada oradan daha güzel, daha sevgi dolu, daha canlandırıcı, daha sevimli arkadaşlarla dolu bir yer yoktur.

Şimdiye kadar adından söz etmediğim diğer yakınlarım arasında Francis Heisler'in dul eşi Friedy vardır. Şimdi seksenli yaşlarına gelmiştir. Onunla da çay içip Avrupa'dan söz ederiz. Çok sevdiğim Mairi Foreman vardır. O da seksen yedi yaşında. Puerto Rico'da oturuyor ve on beş yıldır dul. Onu

son gördüğümde, «Mairi, farkında mısın, biz yirmi beş yıldır tanışıyoruz!» dedim. Güzel İrlandalı gözlerinde ışıklar parladı. «Sahi mi, canım? Yalnız o kadarcık mı?» dedi.

Humanitas'daki küçük ama becerikli kadro, ne zaman bir istekte bulunsam yapar, sık sık bültenler hazırlar, insan haklarıyla ilgiil proje ve programları yürütür, silahsızlanmayla ve şiddet karşıtı eğitimle ilgilenir. Son birkaç yıldır onlardan ABD'nin Libya'yı bombalamasını protesto yürüyüşü düzenlemelerini (diğer barış gruplarıyla birlikte bir tek kentte sekiz yüz kişinin, bir diğer kentte bin kişinin yürümesini sağladık), Güney Afrika gazetelerine Piskopos Tutu'nun şiddet karşıtı eylemini destekleyen bir açık mektup yazıp Lech Walesa'nın, Corazon Aquino'nun, Kim De Jung'un, Mairead Corrigan'ın, Adolfo Perez Esquivel ve diğerlerinin imzalarıyla yayınlatmak gibi şeyler istedim. Irina Grunina adlı sürgünün Rusya'da serbest bırakılmasını sağladık. Hem de bebeğini doğurmasından hemen önce. Bunu sağlamak için Coretta King'in, Rosalyn Carter'ın ve benim imzalarımızı taşıyan bir mektubu yetkililere ve basına yolladık. Nikaragua'da kontraların müdahalesini protesto etmeyi sürdürüyoruz, her yerde insan haklarının ihlâline karşı tavır koyuyoruz. 1986'da Rejkyavik zirvesi sırasında orada şarkı söylemem için bir davet geldi. Evet, deyip ayrıntıları büroya bıraktım, sonunda televizyonda «Halk Zirvesi» adlı bir konser verdim. Cumartesi gecesi canlı olarak yayınlandı, Pazar gecesi de İzlanda halkının isteği üzerine tekrar gösterildi.

Humanitas'ın 1979'da kurulduğundan bu yana başardıklarından gurur duyuyorum. Her projede onlarla birlikte çalışamıyor olmama rağmen, Humanitas'ın her an iş başında olduğunu, benim gözümde önemli olan olaylarla uğraştığını bilmek beni çok rahatlatıyor.

Bugün Gabe birkaç arkadaşını eve, öğle yemeğine getirdi. Gabe ile en iyi arkadaşı, seksenlerin çocuğu oldukları belli olan iki liseli kızla birlikte kapıdan girdiler. Julie güzeldi. Sarı saçları omuzlarına çağlayan gibi dökülüyor, mavi gözleri in-

sanı bir anda kazanıyordu. Julie Christie gibi burnu, kusursuz dişleri vardı. Beyaz tişört üzerine siyah deri ceket giymişti. Ceketinde **heavy metal** bir slogan vardı. Bir de Michelle adlı yeni kız gelmişti. Julie ne kadar açık renkse o da o kadar koyu renkti. Kısa, karışık punk saçlı, gözleri çok boyalı, sallantılı küpeli, parlak bilezikler takmış, şeytan gibi gülümseyen bir kızdı. Gabe yakışıklıydı. Otuz santim boyundaki saçlarını arkada at kuyruğu yapmış, üç haftalık bir sakal bırakmış, deri ceketinin içine siyah tişört giymişti. Arkadaşı Arie kısa boylu, çevik bir çocuktu. Bugün bana topladığı az bulunan mantarlardan, babasının kovanlarından alınmış baldan getirdi. Oturup onlarla şakalaşırken kendimi çok mutlu hissederim. Seksenlerin çocuklarıyla birarada olmaktan, onların o tatlılığını, güzelliğini, iç karmaşasını, kolay incinebilirliğini gözlemlemekten hoşlanırım. Gabe bu evden ayrıldıktan sonra da çocukların bana misafir geleceğini umuyorum.

Eve yakın Pioneer Salonu'ndan tanıdığım dans ve içki arkadaşlarım da var. Pioneer 1980'de yapılmış pek hoş bir bardır. Renkli camlı pencereleri, miniskül bir dans pisti vardır. Ben o pistte Teksas Swing öğrenmiştim. Yetenekli dans öğretmenlerim ve kavalyelerim (bunların kız arkadaşları da kavalyelerini homurdanmadan paylaşan tiplerdir), ince uzun ve sarışın Rick'le başlar. Beyaz bir kovboy şapkası giyer Rick. Jim siyah bıyıklı ve tehlikelidir (aslında değildir), giydiği kovboy şapkası da siyahtır. Dennis kısacık boylu, kocaman sakallıdır, şapka giymez. Koca Al ise Vietnam savaşına katılmıştır. Siyah şapkasına altmışlardan kalma düğmeler dizmiştir. O da sakallıdır. 1963'de Okinawa'da bulunmuştur. Bir dişi eksiktir. Hem de ön dişi. Kamyonunda yatıp kalkar. California Cowboys'un çaldığı akşamlar, hepimizi orada bulabilirsiniz.

Arasıra da Canisy-Normandia'daki şatomu özlerim. Cher Ami artık evli. Şatodan biraz daha uzaktaki bir kasabada oturuyor. Kont kırk yaşına geldi. Arkadaşları şatoda ona şatafatlı bir parti vermeye hazırlanıyorlar.

Bu satırları yazdıktan iki hafta sonra Gabe'i alıp uçağa atlayacağım. Perşembe günü yola çıkacağız... Paris'e gideceğiz. Yanıma siyah kadife elbisemi, Pauline'in diktiği pelerini, içi kürklü çizmelerimi alacağım. Gabe de smokinini alacak. Cuma akşamı Canisy'ye varacağız. Gül Salonda müzisyenler çalıyor olacak. O şatoyu ilk gördüğüm günkü gibi. Cumartesi akşamına kadar şatonun her odası dolacak, bütün şömineler yakılacak, şampanya ve şarap su gibi akmaya başlayacak. Parti Pazar gününe kadar bitmeyecek. O zaman Gabe'le ikimiz arabayla Paris'e gideceğiz, uçağa atlayıp eve döneceğiz. On beş saat sonra evimize vardığımızda, annem mutfakta şömineyi yakmış olacak, belki pikaba da bir Brahms koymuş olacak. Gabe kendini yatağa atacak, ben ateşin önüne İspanyol prensesleri gibi oturacağım, anneme güneşin gölün üzerinde, sisler arasında nasıl doğduğunu anlatacağım, şato uykuya dalarken etrafı nasıl bir sessizliğin sardığını tarif etmeye çalışacağım.

Joan Baez Dünya Kardeşliğinin Simgesi

1950-60 yılları arasında dünya gençliğinin simgesi sayılan Baez, seksenli yıllarda politik mesajları ile tekrar adını ön plana çıkardı ve Time dergisine kapak oldu.

Joan Baez dünyanın her yanında barış ve insan hakları için mücadele verdi, bu konuda gösterdiği azim ve çabaları onun gönüllerdeki yerini sağlamlaştırdı.

Bu kitapta Joan Baez mücadelesini, inançlarını, dünya görüşünü, müziğini anlatıyor. İlk kez adını 1958 Newport folk festivalinde duyuran Baez'in maceralı, heyecanlı bir yaşamı var.

Müziğe başladığı ellili yıllarda ünlü lider Martin Luther King ile siyahlara eşit haklar için elele mücadelesi ve zamanın unutulmaz topluluğu Beatles ile karşılaşması, 6 aylık hamile olarak sahneye çıkmasına rağmen Woodstock konserinde saatlerce şarkı söylemesi, Polonya'da Dayanışma Sendikası yararına verdiği ürpertici konser, şarkıcı Bob Dylan ile yaşadığı dillere destan aşk ve ayrılık hüznü içinde kendini tekrar müziğe adaması...

Baez ayrıca Vietnam'da çiğnenen insan haklarını korumak için Jane Fonda, silahsızlanma için ünlü yazar Sakharov, açlara yardım için düzenlenen Live Aid konserlerinde Don Johnson ile elele, omuz omuza çetin bir mücadele verdi ve kendini insana, insan onurunu korumaya adadı.

Ve olaylı, çalkantılı yaşamı ile alışılmışın çok dışında bir kişilik sergileyen Baez'in otobiografisi de kendisi gibi dürüst ve cesaretli.

Dünya kardeşliğinin simgesi Joan Baez Türk aydınlarının da gönül yoldaşı oldu. İzmir ve İstanbul'daki son konserlerini 60.000 den fazla dinleyici izledi.

ISBN 975-405-098- 8